

**GESCHIEDKUNDIG
WOORDENBOEK,**

OF

BREKNOOTE LEVENSBESCHRIJVINGEN

VAN

**MANNEN, DIE, VAN HET BEGIN DER WERELD TOT OP ONZEN
TIJD, ZICH DOOR VERNUFT, BEGAAFDHEDEN, DEUGDEN,
DVALINGEN OF MISDADEN HEBBEN BEROEMD OF BERUCHT
GEMAAKT; VOORAFGEAAN DOOR EENE TIJDREKENKUNDIGE
VERHANDELING, OM DE VERSCHILLENDE ARTIKELEN
IN HET WOORDENBOEK VERSPREID, TOT EEN
GESCHIEDKUNDIG GEHEEL TE MAKEN,**

door den Abt

F. X. DE FELLER.

NAAR HET FRANSCH.

*Met een groot aantal nieuwe artikels verrijkt, en met
dezulke overvloed, die een meer onmiddellijke be-
trekking tot de Nederlanden hebben.*

Convenientia cuique.

Hofar. Art. poet.

EERSTE DEEL.

**TE 'sHERTOGENBOSCH,
BIJ J. J. ARKESTEYN
1828.**

VOORREDE.

Het leven van mannen, die zich door hunne deugden, hunne geestvermogens, hunne talenten of hunnen rang beroemd, of door hunne dwalingen en misdaden berucht hebben gemaakt, onpartijdig te schetsen, hen aan de nakomelingschap, zoodanig voortestellen, als zij werkelijk geweest zijn, en hunne daden en voortbrengselen met die bedaardheid en gematigdheid te beoordeelen, welke den regtschappen man, die in de Geschiedenis niets dan waarheid zoekt, betamen, moet zoo als iedereen gaarne zal toestemmen, de ware geest van een *Geschiedkundig Woordenboek* uitmaken, op welks samenstelling noch hartstogt, noch vooroordeel, noch partijdigheid eenigen in-

vloed mag uitoefenen. Maar even zoo loffelijk als deze onderneming is, zoo talrijk zijn ook de bezwaren, die zich tegen de uitvoering derzelve aankanten; en, zonder hier van moeilijke nasporingen, van tallooze ingewikkelde vraagstukken, van werkzaamheden voor geest en hart even dor en onvruchtbaar, te gewagen, hoe vele bezwaren blijven er niet te overwinnen, om de waarheid van de dwaling, om de vleijerijen van vriendschap of hartstogt, van eene regtvaardige hulde of lofspraak der ware verdienste te onderscheiden, om de gal te verzoeten, om den haat en de partijdigheid, die al wat zij naderen, doen ontaarden, te matigen en te onthullen! Want waarlijk: hier hebben de tastbaarste dwalingen verdedigers gevonden; ginds zijn de schandelijkste hartstogten als even zoo vele deugden voorgesteld, en, tot schande der rede, hebben verlichte mannen allerlei ondeugden en misdaden; de overdrevenste lofspraak toegezwaid. Lees die voortbrengselen, door de dwalings- en sekte-geest gebaard, doorloop die lange reijen, met ontëerde of vergeten namen, en gij zult zien tot welke buitensporigheden men zich laat medeslepen, wanneer men eenen anderen

gids dan de waarheid, een ander licht dan de geschiedenis zoekt.

Hoe groot moet de voorzorg zijn; om, te midden van zulke verdeelde meeningen en tegenstrijdige gevoelens, het spoor niet bijster te worden; hoe behoedzaam moet men wezen, om zich noch door de neigingen des harten; noch door de vooroordeelen van geboorte of opvoeding te laten medeslepen; welk eene onpartijdigheid moet men bezitten, om het leven en de voortbrengselen, dier mannen welke, hetzij om hunne *genie*, om hun vaderland, of omdat eene zelfde geloofsleer, hetzelfde beroep, ons hen dierbaar en eerwaardig heeft gemaakt, wij beminnen of bewonderen, zonder overdrevenheid te prijzen; welk eene gematigdheid wordt er vereischt om die mannen, die leerstellingen, die boeken, welke en de geslachten, die dezelve hebben zien geboren worden, en die welke er de *slagtoffers* van zijn geweest bedrogen, verschalkt en bedorven hebben, zonder verbittering te berispen, zonder hatelijkheid te veroordeelen, zonder vijandschap te schande te maken!

Dan hoe groot en hoe talrijk de bezwaren ook wezen mogen, zoo hebben dezelve vele schrijvers der laatste tijden toch niet afgeschrikt. Er zijn een groot aantal algemeene, en geschiedkundige Woordenboeken, Algemeene en bijzondere Levensbeschrijvingen, in het licht gekomen; en wat te bewonderen is, alle beroemen zich op onpartijdigheid, alle verklaren, dat hunne uitspraak op waarheid gegrond is, dan zelfs, wanneer dezelfde mannen, in dezelfde betrekkingen, door deze geprezen en door gene gelaakt worden; wanneer hier zeker schrijver *een man van genie*, en ginds *een zwak en middelmatig verstand* wordt genoemd; wanneer elders *grootte deugden eene roemvolle levensbaan versierden*, en hier *de huichelarij en eene geheime eerezucht het beweegrad van zoo vele hooggeprezene daden waren*. Deze schrijver, zegt men, *was ongeloovig, hij trapte de eerwaardigste en heiligste waarheden met den voet; gaf den Godsdienst aan de bitterste spotternijen van den weetniet prijs; zijne pen ontzag noch de zeden, noch de openbare welvoegelijkheid; doch ondanks dit alles, zullen anderen u zeggen, dat zijn leven zuiver was, en*

dat hij zich boven de vooroordeelen zijner eeuw verhief. Op deze wijze hebben de verblindende hartstogten, de verleidende vooringenomenheden, het verschil van leerstelsels, meeningen en belangen, in de geschiedenis tegenstrijdigheden ingeschoven, die haar ontsieren, of duisterheden, die men niet dan met moeite kan ophelderen. Om dus met onpartijdigheid te schrijven, moet men de vooroordeelen afleggen, zonder vooringenomenheid onderzoeken, en zich in zijne uitspraak enkel naar de eeuwige en onveranderlijke regelen, van het goede; het regtvaardige en het billijke rigten. Men moet met dezelfde regtvaardigheid de mannen van alle tijden, van alle standen, van alle partijen beoordeelen, het ongeluk beklagen, de ondeugd te schande maken, de talenten toejuichen, de deugd verheffen; maar zich in alles door bedaardheid en gematigdheid laten geleiden; wel is waar, niet door die gematigdheid, welke in onze dagen zoo hoog wordt opgevijseld, die slechts eene schandelijke zwakheid of eene schuldige stilzwijgendheid zoude zijn; maar eene gematigdheid, die, steeds zonder gal en verbittering, den verdedi-

gers der waarheid de vrijheid geeft, om zich met kracht tegen de ergernissen en ondeugden te verheffen, om openlijk de onbetwistbare voorregten der deugd te verdedigen; en die bij het vervolgen der dwaling den haat verbiedt, maar niet de verontwaardiging, welke de verregaande snoodheid en verdorvenheid, natuurlijkerwijze bij den mensch te weeg brengt. Wanneer men deze grondregels volgt, zal de waarheid zich van zelve ontdekken; de onnaauwkeurigheden, die den schrijver ontsnappen mogten, zullen, wjl zij onvrijwillig zijn, hem niet ten kwade worden geduid; en de onpartijdigheid, welke zijne pen bestuurd heeft, zal hem op de algemeene achting en erkentenis wezenlijke aanspraak geven.

Van deze grondbeginselen doordrongen, die klaarblijkelijk genoeg zijn, om algemeen aangenomen te worden, zoo is bij de onderneming eener nieuwe uitgave van een werk, waarin men, ondanks eenige onnaauwkeurigheden, eenige dwalingen, somtijds zelfs een weinig partijdigheid, echter een zuiver oogmerk des schrijvers, opregte bedoelingen, billijke oordeelvellingen, liefde tot het goede, haat

tegen al wat kwaad is, en eenen grooten afkeer van de nieuwe leerstellingen waarneemt, zoo is, zeggen wij, onze eerste gedachte geweest, ons deze grondbeginselen tot eenen regel te maken, onze eerste plicht, dezen regel ten uitvoer te brengen.

De onnaauwkeurigheden, aan den Abt DE FELLER ontsnapt, te verbeteren; eenige daadzaken, die hij niet wel gekend heeft, in het ware licht te stellen, zijne uitlatingen aantevullen, eenige ontwikkeling aan zekere belangrijke artikels te geven, eenige misslagen in den stijl, eenige verouderde of harde uitdrukkingen te verbeteren, het *Supplement* om te werken, en hetzelfde in het werk in te lasschen, er nieuwe of uitgelatene artikels bij te voegen, en boven al in ons geheele werk eenen grooten geest van onpartijdigheid, van opregtheid, van verkleefdheid aan den Godsdienst, en aan de geloofwaardige letterkundige overleveringen te behouden, dit is het plan, dat wij ons hebben voorgeschreven, en waarvan wij ons nimmer zullen trachten te verwijderen.

Om een zoo loffelijk doel te bereiken, hebben

wij gemeend, noch moeite noch nasporingen te moeten sparen. In onze taak door mede-arbeiders ondersteund, wier kunde en ijver onze zwakke kennis zijn te gemoet gekomen en wier hartelijke vriendschap, het verdrietelijke van een ondankebaar werk hebben verzacht; hebben wij echter ook uit de Geschiedkundige Woordenboeken, uit de levensbeschrijvingen en de beoordeelingen, die van dezelve in het licht zijn gekomen, bijzonderheden geput, die onze nasporingen zeer verkort hebben.

Tot dus verre spreken de vervolgers en bezorgers der nieuwe uitgave in het oorspronkelijke van DE FELLER'S *Geschiedkundig Woordenboek*.

Als Nederduitsche vertolker, heb ik hier enkel nog bijtevoegen, dat ik bij mijnen arbeid nooit uit het oog heb verloren, en er nimmer uit zal verliezen, dat dezelve voor NEDERLANDERS bestemd is, dat aan de levensschetsen van al die beroemde mannen, welke zich in ons vaderland het

zij omtrent den Godsdienst, omtrent de wetenschappen of andere onderwerpen verdienstelijk hebben gemaakt, van hen, die door hunne ondeugden, misdaden of wanbegrippen onder ons eenen beruchten naam hebben verworven, van de aanraders van het Catholicismus, en vooral van de in onze gewesten zoo veel onheil-stichtende roervinken der Janseniste-factie, in deze Galerij eene plaats moet worden ingeruimd, iets wat DE FEL-
LER en zijne vervolgers, daar zij voornamelijk voor Franschen schreven, niet in acht hebben kunnen nemen. Dat deze taak moeilijker is, dan men oppervlakkig wel zoude denken, zullen diegene ligtelijk met mij instemmen, die weten hoe schaarsch de bouwstoffen tot dergelijke Biographische schetsen voor handen zijn, en hoe vele nasporingen het kost, om zeker te zijn, van uit geene onzuivere bronnen te putten. Veel echter word ik in mijnen arbeid verligt, door de bereidwilligheid waarmede enkele verdienstelijke mannen, geloofs- en landgenooten, mij hunne bedenkingen, en zeer belangrijke Bijdragen wel willen mededeelen, deze, het goede zoo onbaatzuchtig bevorderende mannen, hier openlijk mijne hulde

van erkentenis aantebieden , dit eischt pligt! hen als een voorbeeld ter navolging voortestellen , dit gebiedt het belang der onderneming! —

Zoo opene dit eerste Deel dan voor ons Nederlanders , de uitgestrekte Galerij , waarin beurtelings alle beroemde en beruchte personen en hunne voortbrengselen , op de schaal der regtvaardigheid gewogen , en volgens de onveranderlijke grondbeginselen van den Godsdienst beoordeeld worden. Maar indien de Godsdienst , door , met de stralen van zijn onsterfelijk licht , al de gedeelten van dit werk te verlichten , aan hetzelfde eene oneindige verdienste schenkt , voor welke al de geringe vlakken , die hetzelfde nog mogten aan kleven , verdwijnen , zoo geeft het werk ook van zijnen kant , in zeker opzigt , aan den Godsdienst datgene terug , wat het van denzelven ontvangt , wyl het in zijn geheel slechts eene groote verdediging van denzelven is , eene zijdelingsche verdediging , wel is waar , doch die daarom niet minder volledig , en welligt vermogender is , dan eenige andere : er bestaat in de daad geen pleitgeding , waarin welsprekender ten voordeele van

waarheid en deugd gesproken wordt, dan het onderhavige werk, waarin zonder ophouden al de voorledene en nog bestaande leerstelsels, alle deugden en ondeugden, aan tijdgenooten en nakomelingen, met den stempel van roem of schande, volgens de naauwgezetste regtvaardigheid, worden voorgedragen.

Bij dit alles, zij het verre van mij, te willen vooronderstellen, dat dit werk zonder gebreken is; niemand kent dezelve welligt beter dan ik: naar volmaaktheid streven, al het mogelijke doen, dit stel ik mij, onder aanroeping van den Goddelijken bijstand, bij mijne moeilijke taak, steeds tot grondregel, dit zal, hoop ik, mijn werk bij het letterminnend publiek ook met die bescheidenheid doen beoordeelen, die men van hetzelfde mag verwachten, en die mij, ter bemoediging in de volvoering mijner groote onderneming zoo noodzakelijk is. — Mij welmeenende teregtwijzingen medetedeelen, op eene bescheidene wijze op gebreken opmerkzaam te maken, dit zal mij altijd welkom, ja, daarvoor zal ik altijd hoogst dankbaar wezen!

Zoo trede dan deze eersteling mijner zwakke pogingen de wereld in! Mogt dezelve reeds beginnen met een gedshte van dat nut te stichten, waarvoor het geheel zoo zeer is berekend! O, dit te mogen ontwaren zal mij ten spoorslag strekken, om met verdubbelden moed en ijver aan de voortzetting en voltooiing mijner begonnen taak werkzaam te zijn.

D E V E R T A L E R.

FRANCISCUS XAVERIUS DIE FELLER.

Geboren te Brussel, den 18 Augustus 1735.

Overleden te Regensburg, den 21 Mei 1802.

LEVENSSCHETS
VAN DEN
ABT DE FELLER.

FRANCISCUS DE FELLER werd den 18 Augustus 1735 te *Brussel* geboren: Zijn vader was DOMINICUS DE FELLER, Secretaris der Brieven van het gouvernement der *Nederlanden*; die kort na de geboorte van FRANCISCUS, door de keizerin MARIA THERESIA, wegens zijne menigvuldige diensten tot den adelstand verheven, en opper-officier en regter der stad *Arlon*, in het Oostenrijksch gedeelte van het hertogdom *Luxemburg* werd. DOMINICUS DE FELLER had te *Autel*, een dorp in de nabijheid van *Arlon* gelegen, een aanzienlijk landgoed, met een kasteel, alwaar hij gewoonlijk zijn verblijf hield, en waarop hij stierf. De moeder van FRANCISCUS DE FELLER werd MARIA CATHARINA GERBER genaamd; zij was de dochter van JOANNES GERBER, opperhofraad onder KAREL VI., en toenmaals bewindhebber der domeingoederen van het huis van *Oostenrijk* te *Luxemburg*. Bij dezen JOANNES GERBER, zijnen moederlijken grootvader; die in genoemde stad woonde, werd de jonge FELLER in zijne eerste jaren geplaatst, om er zijne opvoeding te ontvangen. Er was te *Luxemburg* een Collegie der Jesuiten: aan deze vaders werd hij toevertrouwd, en aan hun onderwijs had hij de eerste grondslagen zijner wetenschappelijke kennissen te danken. Het opzigt zijns grootvaders, dat zelfs eenigzins gestreng was,

en de zorg dier meesters, deed hem met vrucht gebruik maken van jaren, waarvan de jeugdige ligtzinnigheid ons dikwijls de waarde niet doet gevoelen; en die dikwerf geheel door de verstrooijing en het vermaak worden ingenomen. In later jaren, erkende DE FELLER, hoeveel hij aan deze gelukkige omstandigheden te danken had, die hem reeds vroegtijdig lust tot den arbeid hadden ingeboezemd, welken hij welligt nimmer zou verkregen hebben, indien hij niet een weinig was aangespoord geworden. Voor hem was er een dubbel voordeel uit ontstaan. Zijne vlijt werd door de gelukkigste gevolgen bekroond, en hij was een der beste kweekelingen van het Collegie van *Luxemburg* geworden: in al de klassen was hij zijne medeleerlingen zoo zeer te boven gestreefd, dat hij in elke derzelve de vleijendste onderscheidingen had genoten. Zijn grootvader overleed in 1751. DE FELLER was in zijn zeventiende jaar; hij was zeer getroffen over dit verlies, en nooit heeft hij dezen goeden bloedverwant vergeten. Wjl er geene redenen meer bestonden, waarom hij te *Luxemburg* zoude blijven, zond men hem naar *Reims*, in de kweekschool der Jesuiten; om er de wijsgeerige wetenschappen te leeren. Hij doorliep deze nieuwe levensbaan met dezelfde onderscheiding; en werd door het verdedigen van moeilijke *thesis* zeer toegejuicht. De natuurkunde maakte een gedeelte van dit onderwijs uit; hij beoefende dezelve ~~zorgvuldig~~, en wjl hij gevoelde, dat de wiskundige wetenschappen noodzakelijk waren, om er wel in te slagen, legde hij zich op dezelve toe, en verkreeg eenen grooten lust voor deze afgetrokkene studiën, waarom hij dezelve later ook zeer vlijtig beoefend heeft. Op den ouderdom van negentien jaren aangespoord om eenen staat te kiezen, bleef hij niet lang besluiteloos. In de godsyrucht opgevoed, van natuur tot dezelve genegen, van zijne kind-

sche jaren af zich met de beoefening dier wetenschappen bezig gehouden hebbende, welke hem een bijzonder genoeg verschaften, dacht hij in het gesticht der Jesuiten; waarin de oefening der Christelijke deugden met de zucht voor de letteren en de beoefening der wetenschappen vereenigd was, aan deze dubbele neiging behoorlijk te kunnen voldoen. Hij omhelsde de orde van het gezelschap van Jesus, en tegen het einde van September 1754 begon hij zijnen proeftijd (noviciaat) bij de Sociëit te *Doornik*. Toen voegde hij bij zijnen voornaam dien van *Xaverius*, ter eere van den Heilige van dien naam, een der sieraden van de orde, waarin hij zich begaf; maar God onderwierp hem aan eene zware beproeving. Gedurende het eerste jaar van zijnen proeftijd, kreeg hij zulk eene verzwakking in de oogen, dat hij er somtijds geheel het gebruik van miste. Hij wist dat zulks een hinderpaal voor zijne stellige aanneming was. In het begin trachtte hij deze kwaal, die uitwendig niet zigbaar was, te verbergen: maar hij gevoelde, dat het moeilijk zoude zijn, om zulks langen tijd voor zijne mede-nieuwelingen, en zelfs voor zijne Oversten bedekt te houden. De vrees van buiten eenen staat te zullen gesloten worden, waartoe hij zich geroepen dacht, en die hem zoo zeer behaagde, bragt hem in eene verwarring, die hem alle rust benam. In plaats van zijne toevlugt tot de menschelijke middelen te nemen, waardoor hij zijne kwaal bekend zoude hebben moeten maken, nam hij met vertrouwen zijne toevlugt tot God, en smeekte Hem den hinderpaal weg te nemen, die zijne roeping in den weg zoude kunnen zijn. Hij werd verhoord door dengenen, die gezegd heeft: *Vraagt, en gij zult ontvangen*. Hij ondervond eerst een weinig verligting; en weldra verschenen de toevallen niet meer, die

hem zoo zeer verontrustten: Zijn gezigt versterkte, hij behield hetzelfde in goeden staat, en zelfs in zijnen ouderdom kon hij de kleinste letterdruk en het fijnste schrift zonder moeite lezen (*).

De godvruchtige, thans gerustgestelde nieuweling bragt zijnen proeftijd gelukkig ten einde. Toen hij als werkelijk lid der Sociteit was aangenomen, werd hij, volgens de gewoonte der orde tot het onderwijs gebruikt. Hij onderwees de *humaniora's* (voorberedende wetenschappen) te *Luxemburg* en te *Luik*, daarna de redeneerkunde en schoone letteren. De gewoonte des onderwijs, eene aanhoudende arbeidzaamheid, een zeer gelukkig geheugen hadden den kring zijner kennis zeer ver uitgebreid. Hij was zijne schrijvers volkomen meester; *VIRGILIUS*, *HORATIUS*, en verscheidene andere klassieke schrijvers kon hij geheel van buiten; hij wist dezelve

(*) In het artikel *FELLER* der *Biographie Universelle*, wordt deze zaak anders verhaald: » *FELLER*, wordt er gezegd, tot den proeftijd toegelaten, las zoo ijverig, dat hem zulks bijna het gezigt kostte; intusschen waren de middelen, die men hem voorschreef, en de leefregel, waaraan hij zich verplicht was te onderwerpen, zoo vermoed, dat hij geene pijn meer aan de oogen gevoelde enz." Dit alles rust op eene valsche veronderstelling. Het was een onwrikbare regel bij de Jesuiten, dat men zich gedurende den proeftijd enkel met zijne bediening en met de geestelijke oefeningen, die er betrekking op hadden, bezig hield. Alhoewel, van wat aard ook, was strengelijk verboden; het was hij gevolg onmogelijk, dat er een misbruik van, of eene buitensporigheid in het lezen kon worden gemaakt. Men heeft dus verkozen om de zaak alhier zoodanig als dezelve in de *Luikische* *tevensschets* wordt opgegeven te verhalen; niet dat men zou willen beweren, dat er in de geneezing van de *FELLER* iets bovennatuurlijks heeft plaats gehad; maar het geloof leert ons, dat wij ons voor tijdelijke belangen tot God kunnen wenden, en dat Hij zich verwaardigt, om onze gebeden te verhooren, vooral als onze bede zich tot geestelijke weldaden uitstrekt, zoo als zulks in dit geval de roeping tot den religieusen staat was.

zonder boek te verklaren. De ijver, waarmede hij de ongewijde schrijvers beoefende, had zijne godsdienstige studiën in het minst niet benadeeld: de *Heilige Schrift* en de *navolging van JESUS CHRISTUS*, waren den vader DE FELLER niet minder voor den geest, dan de Schrijvers, waarover hij zijne lessen moest geven, en men verzekert, dat men hem slechts een hoofdstuk des Bijbels of van A - KEMPTIS behoefde optencemen, om het hem aanstonds te hooren opzeggen. Uit de klassen die hij bestuurde kwamen er uitmuntende kweekelingen ten voorschijn, wier letterkundige eerstelingen, in de *Musae Leodienses* bijeenverzameld, eene even zoo blijde verwachting deden koesteren, als zij van de bekwaamheid des meesters getuigden.

Nadat hij zijnen Cursus als onderwijzer ten einde had gebracht, moest vader DE FELLER zijne Theologische studiën gaan maken: Hij werd te dien einde naar *Luxemburg* gezonden, Hij had zich sedert lang reeds, tot deze nieuwe studie voorbereid; en was zoo als men reeds gezegd heeft, door en door met de heilige Schrift bekend. Terwijl hij de *rhétorica* onderwees, had hij de voornaamste werken der Oudvaders gelezen; hij had daarenboven de leerstellige Godgeleerdheid van Pater PETAU verscheidene malen doorgelopen. Wjl hij reeds zulke kostbare bouwstoffen bezat, maakte hij snelle vorderingen: hij vond zelfs den tijd voor eene andere taak, die hem werd opgelegd. Men belastte hem, om in de Vaste voor een talrijk gehoor, uit jongelingen bestaande, die te *Luxemburg*, in de Godgeleerdheid, de Wijsbegeerte of de letteren studeerden, in het Latijn te prediken. Men stond verbaasd over de gemakkelijheid, waarmede DE FELLER zich van dezen plicht kweet; en men was niet minder opgetogen over de schoonheid en zakelijheid zijner redevoeringen. En

echter schreef hij dezelve niet af; eenige uren nadenkens waren voor hem voldoende, om in zijn geheugen de verschillende punten te rangschikken, welke hij behandelen wilde.

Vader DE FELLER had in 1763 zijne Theologische studiën nog niet geëindigd toen de Jesuiten uit *Frankrijk* verdreven werden. De koning *STANISLAUS* had dezelve in *Lotaringen* behouden, en de keizerin *MARIA THERESIA* in hare erfelijke staten. Een gedeelte der Fransche Jesuiten, vloside naar de Collegiën der *Nederlanden*, die gedeeltelijk ingenuimd moesten worden; om plaats voor hen te maken; de jonge Jesuiten, die hunne Theologie nog niet geëindigd hadden, gingen dezelve in andere gewesten vervolgen. — Vader DE FELLER behoorde tot dit getal, en werd naar *Tirnavu* in *Hongarij* gezonden; alwaar de Jesuiten; een schoon gesticht hadden; hij werd er zeer wel ontvangen, en het duurde niet lang of zijne verdienste werd er bekend. Hij werd belast met het uitspreken van verscheidene Academische redevoeringen; hij kweekte zich zoo voorbeeldig van deze taak, dat hij daardoor het gunstige denkbeeld, dat men van hem had opgevat, nog vermeerderde. Hij bragt omtrent vijf jaren op vreemden bodem door, en maakte zich dien tijd te nutte om zijne kennissen te vermeerderen. Het verlof verkregen hebbende, om te mogen reizen, doorkruiste hij niet alleen *Hongarij*, maar ook *Oostenrijks*, *Boheme*, *Polen* en een gedeelte van *Italië*, met zijn zakboekje in de hand alles waarnemende, en aanteekenende wat de verschillende plaatsen ten opzichte van de zeden en de geaardheid der volken; de geschiedenis, de natuurkunde, de natuurlijke Historie, de bouwkunde, den handel enz. belangrijks opleverden. Hij onderzocht de boekverzamelingen, de handvesten der kloosters, de fabrieken, en ging zelfs in de ijzerhutten; zoodat

hij met goede aantekeningen vol daadzaken en bijzonderheden terug kwam; welke aantekeningen hij later in orde heeft gebragt; er aanmerkingen bijvoegende, welke hij in die landen verzameld had, waarin hij sedert dien tijd, de gelegenheid had gehad, om te reizen: eene zeer belangrijke verzameling in 1820 in het licht gegeven.

Pater DE FELLER kwam in 1770 in de *Nederlanden* terug. Den 15 Augustus van het volgende jaar legde hij de vier geloften af. Na zijne terugkomst had hij het onderwijzers ambt te *Nivelles* nog waargenomen. Zijne Oversten ontsloegen hem van dit beroep, om hem als prediker te doen optreden. In deze loopbaan was hem zijn schoon geheugen met rijkdommen voorzien, die hij door zijne langdurige studiën verworven had, van eenen bijzonderen dienst; al sprak hij zijne redevoeringen niet voor de vuist uit, zoo had hij echter geene lange voorbereiding noodig. Men verzekert dat hij twee dagen voor dat hij moest prediken, zijn plan slechts beknoptelijk behoefde te ontwerpen, er den volgenden dag eenige uren over natedenken, en dat hij den derden dag zijne redevoering met zulk eene vloeibare welsprekendheid voordroeg, alsof dezelve het voortbrengsel eener langdurige beoefening ware geweest.

Te midden dezer bezigheden had Vader DE FELLER het verdriet, van eene orde te zien vernietigen, welke hij zoo zeer beminde, en waarin hij zijne schoonste jaren had doorgebragt: Hij nam alstoen het predik-ambt in het Jesuiten-Collegie te *Luik* waar; hij verwisselde zijn orde-kleed met het wereldlijk-priesterlijk gewaad en verliet deze stad niet. Hij had reeds eenige werken in het licht gegeven, en al was hij van staat veranderd, zoo veranderde hij echter zijne bezigheden niet. Terwijl hij de letterkunde beoe-

fende; besloot hij zijne pen, aan het vervaardigen van geschriften toetewijden, die vooral den Godsdienst nuttig waren; en in de daad vele gaf hij er weldra in het licht. Tot in 1787, ging hij met het uitgeven zijner geschriften voort, in dat jaar barstte de Brabandsche omwenteling los: men weet, dat hij er deel aan nam, dat hij ten voordeele derzelve schreef, en dat hij met de herziening van de uitgave der toenmaals gedrukte stukken, om den opstand bevorderlijk te zijn; belast werd. De nieuwigheden van keizer JOZEF II., het gevaar, waarin deze nieuwigheden den Catholijken Godsdienst bragten, de aanslagen der zuivere leer toegebracht; de vernietiging der Seminariën en geestelijke scholen; waren zonder twijfel in staat, om den ijver van DE FELLER optewekken, en het was hem wel geoorloofd, om zich tegen zulke noodlottige maatregelen te verklaren; maar er is een groot onderscheid tusschen de afkeuring, die zij verdienen, en de goedkeuring van den opstand tegen den wettigen Vorst, en het schijnt ons moeilijk om DE FELLER in al wat hij ten opzichte van een zoo teeder onderwerp deed en schreef te regtvaardigen.

In 1794; noodzaakten het annaderen der Fransche legers, en derzelve voorspoed in België den Abt DE FELLER; om Luik te verlaten. Hij nam de wijk naar Westfalen, alwaar de Bisschop van Paderborn hem met zeer veel welwillendheid ontving, en hem eene huisvesting in het oude Collegie der Jesuiten gaf. Hij verliet dit verblijf om naar Bartenstein, de residentie-plaats van den prins van Hohenzollern te gaan; die hem had uitgenoodigd, om zich derwaarts te begeven; in 1797, eindelijk ging hij te Regensburg wonen, alwaar de Prins-Bisschop hem met de meeste onderscheiding onthaalde, hem tot zijnen vertrouwden vriend maakte, en zich op zijne reizen naar Freyisingen en Berch-

resgaden, domeinen van zijn bisdom, door hem deed vergezellen. Er waren den Abt DE FELLER nog andere verplichtende en zelfs voordeelige aanbiedingen gedaan; hij zou in *Italië* eene woonplaats hebben kunnen vinden; men had hem naar *Engeland* willen lokken: doch boven dit alles verkoos hij de eervolle gastvrijheid, die hem de Prins-Bisschop verleende, tot dat hij naar zijn Vaderland zou kunnen terugkeeren, waartoe zich al zijne wenschen bepaalden; maar hij was bestemd, om hetzelfde niet weder te zien.

Tot dusverre was zijne gezondheid ongestoord geweest. In de maand Augustus 1801 werd hij door eene slepende koorts aangetast; die in het begin wel niet gevaarlijk scheen, maar die hem ongevoeliglijk verzwakte. De winter scheen zijne krachten eenigzins te herstellen; de koorts was geweken: in de lente tastte zij hem op nieuw aan, en wel met zulk eene woede, dat hij er niet meer aan twijfelde of zijn einde was nabij. Hij werd er niet door verschrikt, en was er enkel op bedacht; om zich tot zijne laatste oogenblikken voortebereden. Op den 27 April 1802 verzocht hij, om met de laatste heilige Sacramenten voorzien te worden; hij ontving dezelve met een levend geloof. Op den 12 Mei daaropvolgende, gevoelde hij zich zoo zwak, dat hij verzocht, dat men hem de gebeden der stervenden mogt voorlezen. Wjl hij dezelve van buiten kende, sprak hij er zelf de woorden van uit met degene, die ze hem voorlezen. Men zegt zelfs, dat hij de plaats, alwaar er van de heilige THECLA gesproken wordt; hij zich de schoone dichtregelen, welke de heilige GREGORIUS van *Nazianze* ter eere van deze Heilige vervaardigd heeft, te binnen brag, ten duidelijk uitsprak. Hij verzwakte nog eenige dagen, en op den 21 Mei 1802, stierf hij vol godsvrucht den dood der regtvaardigen.

Was de dood van DE FELLER een verlies voor de wetenschappen, hij was zulks niet minder voor den Godsdienst. Hij had denzelve bestendig tegen de aanvallen des ongeloofs en tegen de drogredenen der hedendaagsche wijsbegeerte verdedigd. Hij, had zich tegen al de gevaarlijke nieuwigheden verzet. Zijne godsyrucht was standvastig en verlicht; hij was zeer aan zijne orde verkleefd gebleven; ~~die hij met regt als heilig en nuttig beschouwde.~~ Hij betreurde zijn geheele leven den religieuzen staaf. Ondanks zich zelven aan de wereld terug gegeven; leefde hij er zoo als hij zulks in een Jesuiten-Collegie zou hebben gedaan, getrouw aan dezelfde pligten, nam hij dezelfde oefeningen en werkzaamheden waar. Zijne eerbiedige gehechtheid aan den heiligen Stoel bleef altijd even sterk; sommigen hebben dezelve overdreven gevonden, waarschijnlijk, omdat zij door het tegenovergestelde gebrek zondigden. Hij had eenen zeer levendigen geest, eenen vurigen ijver, somtijds zelfs, hoewel zijn oogmerk regtvaardig was, een weinig overdreven. Geleerdheid en deugd kan hem nimmer betwist worden; hoewel men somtijds wat meer gematigdheid in hem moet verlangen. In de zamenleving was hij liefsalig, wellevend en beschaafd; al heeft hij ook vijanden gehad, zoo kan men toch zeggen, dat zijne vrienden talrijk, en achtenswaardig waren. Hij heeft veel geschreven en al ~~mogt hij soms het ware niet getroffen hebben,~~ zoo heeft hij toch ~~altijd met goede trouw geschreven,~~ en de waarheid opgespoord: nooit heeft ~~zijn belang zijne pen geleid.~~ Zijne werken zijn talrijk. Tot dezelve behooren: 1. *Jugement d'un écrivain protestant, touchant le livre de JUSTINUS FEBRONIUS 1771.* — (Beoordeeling eens protestanten schrijvers, van het boek van JUSTINUS FEBRONIUS.) — Dit is de wederlegging van het beruchte werk van den Heer DE HONTHEIM, Bisschop van *Myriophite* en Suffragaan van Trier,

die er later de leerstellingen van herroepen heeft. — 2. *Entretiens de VOLTAIRE et de M. P. docteur de Sorbonne, sur la nécessité de la religion chrétienne et Catholique, par rapport au salut.* — (Gesprekken van VOLTAIRE en den Heer P. Leeraar van de Sorbonne, over de noodzakelijkheid van den Christelijken Catholijken Godsdienst, ten opzichte der zaligheid) — 3. *Lettre sur le dîner du comte de BOULAINVILLIERS.* — (Brief over het middagmaal van den graaf van BOULAINVILLIERS). — Eene boerterij over VOLTAIRE. — 4. *Examen critique de l'Histoire Naturelle de M. DE BUFFON.* — (Beoordeelend onderzoek der Natuurlijke Historie van den Heer DE BUFFON) — In dit stuk randt de Abt DE FELLER voornamelijk de *théorie de la terre* (beschouwing der aarde) van dien schrijver aan. — 5. *Examen de l'évidence intrinsèque du Christianisme* — (Onderzoek der inwendige klaarlijkheid des Christendoms). — naar het Engelsch van JENYNS met aanteekeningen. 1779. JENYNS, een der handel-lords, was, na in zijne jeugd zeer godsdienstig te zijn geweest, een Deïst geworden. — 6. *Dissertation en latin sur cette question: « Num sola rationis vi, et quibus argumentis demonstrari potest non esse plures uno deos et fuerunt ne unquam populi aut sapientes qui hujus veritatis cognitionem absque revelationis divinae ad ipsos propagatae auxiliis, habuerunt? »* — (Latijnsche verhandeling over deze vraag: » Num sola etc). Deze vraag was door de Leijdsche Hoogeschool voorgesteld. De prijs werd toegewezen aan eene verhandeling, waarin de schrijver beweerde, dat het geloof aan éénen God op geen enkel overtuigend bewijs was gegrond, welke *paradoxe* stelling, door den Abt DE FELLER in eene andere verhandeling, in zijn Dagblad van 1 October 1780 geplaatst, bestreden werd. — 7. *Remontrances du Cardinal BARRIANI primat de Hongrie; à JOSEPH II, Empe-*

reur, au sujet de ses ordonnances touchant les ordres religieux et d'autres objets — 1782. — (Vertoogen van den Kardinaal BATHIANI, primaat van *Hongarië*, aan keizer JOZEF II., ten opzichte zijner bevelen, betrekkelijk de Geestelijke orden, en andere onderwerpen — in het Fransch en Latijn —). — Deze bevelen waren zoo talrijk, en zoo weinig met elkander in verband, ~~de veranderingen~~, die men trachtte intvoeren zoo weinig in overeenkomst met de kerkelijke tucht, dat al de Bisschoppen der Oostenrijksche staten, op weinigen na, die den Vorst vleiden, er zuchten de onder gebukt gingen. De Kardinaal BATHIANI had moeds genoeg om er zijnen Vorst de leyendigste vertoogen tegen aantebieden, en allen, die den Godsdienst lief hadden, juichten zijne handelwijze toe: toen deze vertoogen publiek werden gemaakt, werden dezelye door eenen naamloozen brief aangerand; FELLER beantwoordde denzelyen, op eene zegepralende wijze. — 8. *Histoire et Fatalités des sacrilèges vérifiées par des faits et exemples etc. par HENRI SPELMAN, avec des additions considérables et des extraits en Latin et en Français, des livres des Machabées et autres livres Saints, 1789 —* (Geschiedenis en rampzalige gevolgen der heiligschendingen; door daadzaken en voorbeelden bevestigd enz. door HENDRIK SPELMAN, met aanmerkelijke vermeerderingen, en uittrekselen in het Latijn en het Fransch, der Machabeïsche en andere Heilige Boeken) — 9. *Traité sus la mendicite. 1775 —* (Verhandeling over de bedelarij). — Hiervan is de Abt DE FELLER enkel de uitgever; maar hij heeft er aanmerkelijke veranderingen en vele vermeerderingen in gebracht. — 10. *Discours sur divers sujets de religion et de morale. Luxembourg 1777. 2 vols. —* (Redevoeringen over verschillende Godsdienstige en Zedelijke onderwerpen). — Deze redevoeringen zijn niet van eene

zekere welsprekendheid ontbloot; en de redenaar beijvert zich, om de onderwerpen derzelve grondig en juist te behandelen. 11. *Vie de saint FRANÇOIS XAVIER* — (Leven van den heiligen FRANCISCUUS XAVERIUS) — dat van Pater BOUHOURS, maar met eenige godvruchtige oefeningen vermeerderd. 12. *Véritable état du différend élevé entre le nonce Apostolique de Cologne, et les trois électeurs ecclésiastiques* — (Ware staat van het geschil, dat er ontstaan is tusschen den Apostolischen Nuntius van Keulen, en de drie kerkelijke Keurvorsten) — een werk vol belangrijke bijzonderheden over deze geschillen. 13. *Supplément au véritable état etc.* — (Bijlage tot den waren staat enz. — vervolg van het in het bovenvermelde boek verhandelde onderwerp. — 14. *Coup d'oeil jeté sur le Congrès d'Ems, précédé d'un supplément au véritable état.* — (Een blik, op het Congres van Ems geworpen voorafgegaan door eene Bijlage tot den waren staat); deze drie werken zijn hoogst belangrijk voor de kerkelijke geschiedenis van dien tijd. — 15. *Défense des réflexions sur le Pro memoria de Salzbourg, avec une table générale des quatre ouvrages précédens.* — (Verdediging der aanmerkingen op het *Pro memoria* van Salzburg, met een algemeen register der vier voorgaande werken); alle worden bijna op elke bladzijde aangehaald uit het *Antwoord van PIVS VI. aan de Aartsbisschoppen van Menz, Keulen, Trier en Salzburg; opzigtens de Pauselijke gezantschappen (nonciatures)*. Deze zelfde werken, in het Latijn geschreven, zijn in het Hoogduitsch vertaald, en te Dusseldorp en Paderborn in 1782 en 1791 gedrukt; zij moesten ook in het Italiaansch vertaald worden. — 16. *Dictionnaire de Géographie, 1782* — (Aardrijkskundig Woordenboek, 2 Dn 1782 2.e uitgave Luik 1791 — 1794). — Dit is eigenlijk het woordenboek van VOSGIEN, maar aanmerkelijk vermeerderd en bijna ge-

heel omgewerkt. De Abt DE FELLER was door zijne reizen in *Hongarijē*, in de gelegenheid gesteld, om de artikels, die dit koningrijk betreffen, met eene bijzondere naauwkeurigheid te behandelen. De waarnemingen, die hij op deze reizen had opgedaan, hebben veel toegebracht, om aan dit woordenboek meer volmaaktheid hij te zetten, en om er eene soort van overeenstemming tusschen de aardrijkskunde, de natuurkunde, de sterrekunde, de geschiedenis en zelfs de godgeleerdheid en de zedekunde in te bepalen. — 17. *Observations philosophiques sur le Systhème de NEWTON, le mouvement de la terre et la pluralité des mondes; avec une dissertation sur les tremblemens de terre, les epidemies, les orages, les inondations etc. Liège 1771 — 2.e éd. Paris 1778; 3.e éd. Liège 1788.* — (Wijsgeerige aanmerkingen over het stelsel van NEWTON, de beweging der aarde, en de veelheid der werelden, met eene verhandeling over de aardbevingen, de besmettelijke ziekten, de stormen, de overstromingen enz.) — De schrijver tracht te bewijzen; dat de beweging der aarde thans bijna algemeen erkend, nog niet zoodanig gestaafd is, dat men het tegenovergestelde stelsel nog niet zou kunnen verdedigen; de veelheid der werelden houdt hij voor onmogelijk. De sterrekundige LALANDE schreef tegen dit werk. DE FELLER antwoordde hem, en daarbij bleef de pennestrijd berusten. — 18. *Catechisme philosophique, ou recueil d'observations propres à defendre la religion chrétienne contre ses ennemis Liège 1773, 1 v. in 8.vo 2.e éd. Paris 1777. — 3.e éd. Liège 1787. 3 vols. in 8.vo — Rouen 1787 — 4.e ed. considérablement augmentée. Liège 1805 3 vols. in 12.º 5 éd. Liège 1819* — (Wijsgeerige Catechismus, of verzameling van betrachtingen, geschikt om den Christelijken Godsdienst tegen deszelfs bestrijders te verdedigen.) — Mevrouw de Gravin DE GENLIS heeft dit boek on-

der den titel van *Catéchisme critique et moral*, door den Abt FLEXIER DE REVAL doen herdrukken, maar zij heeft er zich talrijke verminkingen in veroorloofd, en degene, die er belang in stellen, om het wezenlijke werk van DE FELLER te bezitten, moeten deze uitgave niet kiezen. Dit werk vol geleerde aanmerkingen, gaat voor een dergene door, waarin de schrijver het meest zijne talenten heeft aan den dag gelegd. Het is in het Hoogduitsch, Italiaansch en Engelsch vertaald (*). — 19. *Examen impartial des époques de la nature de M. DE BUFFON, plusieurs éditions 4.e Maestricht 1792.* — (Onpartijdig onderzoek der tijdvakken der natuur, door den Heer de BUFFON). Verschillende schrijvers stonden gelijktijdig tegen het gevaarlijke van dit boek op; de Abt DE FELLER dacht bij deze gelegenheid ook zijne schatting te moeten betalen, en hij wederlegde deze schitterende en fabelachtige bespiegeling, eene vrucht der verbeeldingskracht, en zelfs bij het leven des schrijvers reeds geheel vergeten, op eene bondige wijze. 20. *Dictionnaire historique.* — (Geschiedkundig Woordenboek.) De eerste uitgave van dit werk, 6 D.ⁿ in 8.vo verscheen in 1781, eene tweede aanmerkelijk verbeterde kwam van 1789 tot 1797 in het licht. Eene derde verscheen na den dood van DE FELLER in 1809, doch was met hetzelfde jaarmerk 1797 voorzien, eene voorwaarde, die hij bij zijnen drukker bedongen had. Dit is dezelfde uitgave, welke men in 1818 met een bijvoegsel op nieuw heeft uitgegeven. Men weet dat de grondslag van dit Woordenboek, uit dat van CHAUDON ontleend is, en dat zulks den laatsten aanleiding tot klagten over letterdieverij gaf, die niet geheel van grond ontbloot waren, doch waarop de Abt DE FELLER antwoord-

(*) *Wij bezitten ook eene uitmuntende Vertaling van hetzelfde in het Nederduitsch, Amsterdam, 1820.*

de. Zonder ons in dezen woordenstrijd in te laten, kan men naar het ons voorkomt, zeggen: dat niets minder naar het **Woordenboek van CHAUDON** gelijk, dan dat van den **Abt DE FELLER**, wijl het laatste met een geheel ander doel is vervaardigd, en de geest er geheel verschillend van is. In dat van **CHAUDON** wordt de zaak van den Godsdienst niet nadrukkelijk genoeg gehandhaafd, de ~~gevaarlijke~~ **nieuwigheden** worden volstrekt niet of slechts op eene zeer flauwe wijze wederlegd. De zaak was, om het gebrekkige, waarmede dit **Woordenboek** behebt was, aan te vullen, en dit heeft de **Abt DE FELLER** ondernomen en volvoerd: « Hij heeft zich, » zegt een geleerde beoordeelaar, » van de bouwstoffen van den **Heer CHAUDON** bediend, en enkel datgene veranderd; wat hem toescheen veranderd te moeten worden. Zonder dus de grondslagen aan te tasten, heeft hij zich bepaald, om de uitlatingen aan te vullen; om de laakbare aanmerkingen weg te laten; en er andere voor in de plaats te stellen, die door alle welgezinde geesten verdienden toegejuicht te worden, om uitspraken en oordeelvellingen; door de partijdigheid in de pen gegeven, te verbeteren, » om er met één woord een boek van te maken, dat de jeugd niet alleen zonder gevaar kon lezen; maar dat haar tevens eenen afkeer voor de valsche leerstellingen moest inboezemen, een boek eindelijk, dat door de godvruchtige zielen kon worden toegejuicht. ~~Maar dat wij willen beweren; dat hij een volmaakt werk leverde; een boek van dien aard kan zulks moeijelijk wezen. Het publiek oordeele of de vertaling eener nieuwe uitgave, welke hier bij den letterminnenden en geschiedkundigen Nederlander wordt aangeboden, werkelijke verbeteringen van DE FELLER'S **Woordenboek** bevatte; en of de moeite en zorg, aan deze onderneming te koste gelegd, deszelfs goedkeuring verdienen. — 21. *Reclamations Belgique,*~~

ou *Représentations faites au sujet des innovations de l'empereur JOSEPH II.* 1787; 17 v.^s in 8.vo — (Belgische réclamation; of eerbiedige verfoogen tegen de invoering der nieuwigheden van Keizer JOZEF II. gedaan.) Dit zijn de stukken, ter bevordering van den Brabandschen opstand in het licht gegeven. 22. *Quelques Notes sur la bulle de PIERRE VI.* (Auctorem fidei), *au sujet du concile de Pistoie*: — (Eenige aantekeningen op de Bulle van PIUS VI. — auctorem fidei — opzigtens het Concilie van Pistoja). — De Kardinaal GERDIL heeft dezelve wederlegd. (Zie GERDIL en GALIFET.) 23. *Journal historique et littéraire, Luxembourg et Liège* 60 gr. v.^s 1774 — 1794: — (Geschied- en letterkundig dagblad): — Dit dagblad en datgene, hetwelk *Clef du cabinet* genaamd werd; aan welks letterkundig gedeelte DE FELLER gewerkt had, bevatten een groot aantal geleerde verhandelingen, over allerlei onderwerpen uit zijne pen gevloeid; in welke hij echter nooit nalaat, om wanneer de gelegenheid er zich toe opdoet; ten voordeele van den Godsdienst te spreken, en deszelfs bestrijders te beschamen. — Het uittreksel van dit werk *Brugge* — en *Leuven* 3 en 4 D.ⁿ in 8.vo bevat al de verwijzingen door DE FELLER in zijn *Geschiedkundig Woordenboek* aangehaald. — 24. *Itinéraire du voyage de l'Abbé DE FELLER en diverses parties de l'Europe, Liège* 1820 2 v.^s in 8.vo — (Beschrijving der reizen van den Aht DE FELLER; in verschillende gedeelten van *Europa*.) — Dit zijn de aantekeningen welke DE FELLER op zijne verschillende reizen bijeenverzameld had. Hij had dezelve in orde gebracht, en wilde ze juist ter perse overgeven toen de dood hem verraste. In deze reisbeschrijving vindt men zeer belangrijke bijzonderheden, maar zij is ook opgevuld met niets-beteekenende kleinigheden; op elke bladzijde treft men den

Abt DE FELLER aan; het geringste voorval, hoewel hetzelfde voor den lezer niets belangrijks behelst, vindt zijne plaats in dezelve. Maar dit is welligt het werk, dat het best zijnen schrijver afschildert: men treft er hem dikwijls in het bijzondere leven, in den omgang met zijne vrienden aan, en men is opgetogen over zijne goedheid en openhartigheid.

25. *Réflexions sur l'instruction de M. l'évêque de Boulogne (ASSELINE) touchant la déclaration exigée des ministres du culte Catholique, par F. X. DE FELLER*, in 8.vo Lidge Desoër 1800. — (Overwegingen over het voorschrift — *instructie* — van den Bisschop von *Boulogne* (ASSELINE) aangaande de gevorderde verklaring van de bedienaars van den Catholijken Godsdienst). In dit kleine geschrift, en in eenige andere, die hij over hetzelfde onderwerp heeft vervaardigd, legt de Abt DE FELLER gevoelens aan den dag, die zoo zeer verschillen van die, welke velen hem toeschrijven, dat zijne vijanden, indien zij met dezelve bekend waren, zouden ophouden hem van *Ultramontanismus* te beschuldigen, en zich veeleer op zijn gezag zouden beroepen.

DE FELLER heeft verscheidene werken in het licht gegeven onder den verdimten naam van FLEXIER DE REVAL, welke eene kunstige letterverzetting van den zijnen is. Men zegt dat hij talrijke bouwstoffen tot nieuwe uitgaven van de meeste derzelve heeft nagelaten. Er blijft ons slechts te wenschen over, dat zij die er de eigenaars van zijn, er het publiek weder genot van geven.

GESCHIEDKUNDIG WOORDENBOEK.

AA.

AA (PETRUS VAN DER), een beroemd regtsgeleerde, was Hoogleraar in de regten te *Leuven*, alwaar hij in 1530 uit eene der aanzienlijkste familiën in *België* geboren werd, welke familie in de X. eeuw reeds een groot aantal leengoederen bezat, en aan *Brussel* landvoogden heeft gegeven, maar die later de dwalingen van CALVINUS omhelsde. Hij onderscheidde zich door zijnen ijver om zijne sekte, en de partij, die zich tegen PHILIPPUS II., Koning van *Spanje*, verzette, te handhaven. VAN DER AA bekleedde de eerste posten in de vierschaar, hetzij als regter in den oppersten-raad van *Brabant*, of als voorzitter in den raad van *Luxemburg*. Hij is in 1594 overleden, heeft eenige redevoeringen, alsmede *Commentarium de privilegiis creditorum; Prochiron sive enchiridion judiciorum* nagelaten.

I. DEEL.

AA (PIETER VANDER), aardrijksbeschrijver en boekdrukker te *Lejden*. Volgens de reizen van 1246 tot 1696 gedaan, heeft hij eenen Atlas van 200 kaarten in het licht gegeven. Men vindt dezelve afzonderlijk, of met een groot aantal platen, steden, buitenplaatsen, plegtigheden van verschillende volken, planten, dieren, enz. voorstellende, onder den titel van *Aangename galerij der wereld, waarin men in een groot aantal kaarten en afbeeldingen, de Keizer- en Koninkrijken, de republieken, provinciën en steden der vier werelddelen ziet*; *Lejden*, 66 deelen in fol. om in 35 banden te worden gebonden. Deze groote verzameling heeft geene andere aanbeveling, dan derzelfer uitgebreidheid; de kaarten vooral laten in duidelijkheid en naauwkeurigheid veel te wenschen over.

R

Deze boekdrukker heeft nog vele reisbeschrijvingen in het Nederduitsch, een groot aantal aardrijkskundige kaarten, verscheidene belangrijke werken over de kruidkunde, onder andere de *Botanicon Parisiense* van VAILLANT, in het licht gegeven. VAN DER AA is in het jaar 1730 overleden. De omstandige lijst zijner aardrijkskundige werken, is in zijn Catalogus, die in 1729 te Amsterdam is uitgegeven, te vinden.

AA (C. C. HENDRIK VAN DER), een Luthersch predikant, in 1718 te Zwolle geboren, en overleden in 1793, was een der stichters van de Hollandse Maatschappij van wetenschappen, in 1752 te Haarlem opgericht. In 1742 tot leeraar der Luthersche gemeente dier stad benoemd, predikte hij er gedurende 51 jaren, met zoo veel roem, dat hij de bewondering zijner sekte werd. Hij heeft eenige leerredenen, en aantekeningen over de Natuurlijke historie nagelaten.

AAGARD (NICOLAAS en CHRISTIAAN), twee broeders, in het begin der XVII. eeuw te Wiburg, in Denemarken geboren, zijn in de letteren bekend; de eerste door eenige wijsgeerige en natuurkundige werken, zoo als: *De stylo novi Testamenti*; *De ignibus subterraneis*; *De nido Phoenicis*, en eenige anderen,

waarvan men de Catalogus, in *Bartholini bibliotheca septentrionis conditi* bladz. 102 vindt, de tweede door Latijnsche gedichten, die, in aanmerking van den tijd, zeer zacht en zuiver zijn, men vindt dezelve bijeen verzameld in het I. Deel der *Deliciae quorundam poetarum Danorum*, FREDERICI ROSTGAARD, bladz. 339.

AALAM, of EBSA-AL-ALAM, een Arabisch sterrekundige, in de IX. eeuw beroemd. Door de onbestendigheid der fortuin ontmoedigd, begaf hij zich naar eene woestijn, die hij vervolgens verliet, om reizen te doen.

AALST of AELST (EVERARD VAN), een beroemd schilder in 1602 te Delft geboren, overleden in 1658. Op eene uitmuntende wijze schetste hij de ontzielde voorwerpen af, voornamelijk doode vogels, helmen en allerlei krijgswerktuigen. Aan al zijne voortbrengselen is met zorg de laatste hand gelegd. De kleinste bijzonderheden, vindt men er alle levendig in vermeld: ook worden al zijne schilderstukken, hoewel ten opzichte der onderwerpen niet zeer belangrijk, altijd wel betaald en zijn zeer zeldzaam.

AALST of AELST (WILLEM VAN), schilder te Delft in 1620 geboren en in 1679 overleden, was een neef en kweekeling

van den voorgaande. Hij reisde in zijne jeugd in *Frankrijk* en in *Italië* en verwierf de achting der aanzienlijkste personen. De Groot-Hertog van *Toskane* gaf hem ten bewijze zijner achting eene gouden ketting met eenen gedenkpenning van hetzelfde metaal. Met rijkdommen overladen, keerde VAN AALST naar zijn vaderland terug, waar zijne werken zeer gezocht, en duur betaald werden, en trad er met zijne dienstmaagd in den echt, bij welke hij verscheidene kinderen verwekte. Bloemen en vruchten werden op eene zeer kunstige wijze door hem geschilderd: zijn koloriet is schoon en natuurlijk, zijne bloemen helder, en zijne vruchten geheel volgens de natuur.

AARON, oudste broeder van MOZES, beide zonen van AMRAM en JOCHABED, uit het geslacht van LEVI, werd drie jaren voor zijnen broeder, in het jaar 1574 vóór J. C. in *Egypte* geboren. MOZES, door God bestemd, om de Hebreërs uit de gevangenschap te verlossen, verbond zich ter uitvoering van dat groote werk met AÄRON, die zich gemakkelijker uitdrukte dan hij. Zij begaven zich naar het hof van PHARAO en deden, om het verstokte hart van dien Vorst te trefsen, eene menigte wonderen. AÄRON was MOZES al-

tijd ter zijde en voerde, zoo wel voor het volk als voor den Koning, het woord voor hem. Het was zijne roede, die dien- de, om het eerste mirakel te wrochten; zij werd in eene slang veranderd, deed de waten in bloed veranderen, vervulde *Egypte* met kikvorschen, en bedekte het geheele land met muggen. Na den doortogt door de *Rooode zee*, terwijl MOZES op den berg *Sinai* was, had AÄRON de zwakheid, om aan het verzoek van een trouwloos volk, dat eenen zigtbaren God vraagde, en wilde, dat men voor hetzelfde een gouden kalf zoude maken, toetgeven. Door zijn berouw verwierf hij de vergeving van zijnen misslag, en de Allerhoogste verwaardigde zich zelfs, om hem als den genen uit te kiezen, die tot Hooge-Priester moest gezalfd worden. — Deze verkiezing veroorzaakte, onder een ongezeggenlijk volk, dat steeds tegen God morde, hevige onlusten. CORÉ, DATHAN en ABIRON, naijverig op de eer des Priesterschaps, stonden op, en werden met hunne bloedverwanten door den grond, die zich onder hen opende, ingezwolgen. Deze verschrikkelijke straf werd door vele andere, niet minder geduchte, gevolgd. Nadat twee honderd en vijftig mannen der muitelingen, de vermetelheid hadden gehad, wierook op het

altaar te offeren, kwam er een vuur uit voort, dat hen verslond. Wyl de mitterij nog niet ophield, verspreidde zich het vuur des Hemels over de oproerige menigte, vernielde er meer dan 14,000 van dezelve, en zou er nog meer van verdeeld hebben, indien AÄRON, met het wierookvat in de handen, zich, om den goddelijken toorn te bevredigen, niet tusschen de dooden en de levenden had gesteld. Zijn Hooge-Priesterschap werd door een nieuw wonder, dat het gemor des volks geheel tot stilzwijgen bragt, gevestigd. God heval, dat men de roeden der verschillende stammen, in het tabernakel zoude leggen, en dat men het Opper-Priesterschap, aan dien stam zoude opdragen, wiens roede bloeijen zoude. Den volgenden dag kwam die van LEVI met bloemen en vruchten beladen te voorschijn. AÄRON werd dus als Hooge-priester erkend. — Met HUR ondersteunde hij de armen van MOZES, toen deze terwijl JOZUÉ de Amaleciten bevocht, zijn gehed verrigtte. Hij overleed in het jaar 1452 vóór J. C. in den ouderdom van 123 jaren, op den berg *Hor*, in het gezigt van het Beloofde land, hetwelk hij niet kon binnen trekken, tot straf van zijn mistrouwen, toen MOZES in de woestijn van *Cadès* op de steenrots sloeg. De Joden hebben, tot aan de ge-

heele verwoesting des tempels, 86 Hooge-priesters gehad; deze waardigheid hield niet op, dan met den dood; doch toen de Romeinen het Joodsche land onder hunnen sceppter deden bukken, beschikten deze veroveraars er anders over, daar zij de Hooge-priesterlijke waardigheid aan hunne gunstelingen gaven, of dezelve voor goud verkochten. De Heer BERGIER heeft in zijn *Theologisch Woordenboek*, AÄRON tegen de valsche beschuldigingen verdedigd, die sommige Protestanten tegen zijn gedrag hebben opgeworpen.

AÄRON (*Heilige*), bestuurde in de zesde eeuw een klooster van *Armorica*, op een eiland gelegen; dat door eenen tak der zee van de stad *Aleth* gescheiden werd, toen de heilige MALO naar *Frankrijk* overstak. Hij ontving dezen heiligen man, op zulk eene wijze als men dit van zijn karakter verwachten moest; hij deelde met hem den roem van zijn Apostelschap. Zijn gedachtenisfeest wordt op den 22 Junij, in het Bisdom van *Saint-Malo* plegtig gevierd. Er is eene parochie-kerk van zijnen naam in het Bisdom van *Saint-Brieux*. Het eiland, waarop men zijn klooster vond, nam later den naam van AÄRON aan. In 1159 verplaatste JOANNES DE LA GRILLE, Bisschop van *Aleth*, zij-

nen stoel in de kerk van St. MALO, die tot een klooster van hetzelfde eiland behoorde. De stad *Aleth*, door hare inwoners verlaten zijnde, gaf aanleiding tot het ontstaan der stad *Saint-Malo*, die het geheele eiland AÄRON besloeg. De Kerk vereert nog eenen anderen Heilige van denzelfden naam, die den marteldood in *Engeland* heeft ondergaan.

AARON *van Alexandrië*, Priester en geneesheer, leefde onder de regering van HERACLUS, in het begin der zevende eeuw. Hij schreef, onder den titel van *Pandecten* in het Syrisch, een werk, dat uit dertig boeken bestond. Dit was de eerste geneeskundige verhandeling, die de Arabieren in de Oostersche tongvallen bezaten. Dezelve werd, omtrent het jaar 683 in het Arabisch vertaald, door eenen Jood van *Bassora*, die dezelve voor iedereen wilde verstaanbaar maken. De *Pandecten* van AÄRON zijn niet tot ons gekomen; maar RHAEZES heeft fragmenten derzelve bewaard, die men in de geschiedenis der geneeskunde van den geleerden SPRENGEL aantreft. AÄRON is de eerste schrijver, die van de kinderziekte melding maakt, waarover PAULUS EGINUS, zijn tijdgenoot, niet spreekt, en waarvan men ten onregte de eerste beschrijving aan RHAE-

ZES heeft toegekend.

AARON-HARISCON, een Carthitsch Rabbijn, in 1294 geneesheer te *Konstantinopel*, schrijver van een geleerd *Commentarium over het Pentateucum*; waarvan het handschrift in de boekerij des Konings van *Frankrijk* gevonden wordt; van eene *Hebreeuwsche Spraak-kunst*, in 1581 te *Konstantinopel* in 8.vo gedrukt, en van verscheiden andere ongedrukte werken, over de Heilige Schrift.

AARON (ISAÄK), tolk van MANUËL COMNENUS, voor de Westersche talen; verraadde dien Vorst, door het verklaren van deszelfs voornemen, aan de afgevaardigde der Westersche Vorsten. Nadat zijne misdaad door de Keizerin ontdekt was, werden hem de oogen uitgestoken, en zijne goederen verbeurd verklaard. Toen ANDRONICUS COMNENUS den keizerlijken troon had overweldigd, raadde hem deze booswicht aan, zich niet tevreden te stellen, zijnen vijanden de oogen nit te steken, maar dat hij hun daarenboven nog de tong moest afsnijden, die hem groter nadeel kondé toebrengen. AÄRON was in het vervolg het slagtoffer van zijnen raad: ISAÄK ANGELUS in 1203 den troon beklommen hebbende, liet hem de tong afsnijden, die zoo

vele onheilen had gesticht. Hij hield zich ook met de zwarte-kunst op.

AARON-BEN-CHAIM, in het begin der zeventiende eeuw hoofd der Synagogen van *Fez* en *Marokko*. Onder den titel van: *het Hart van Aäron*, heeft hij eenige aanteekeningen op *Jozuë* in het licht gegeven. Dit zeldzame boek werd in 1609 te *Venetie* in fol. gedrukt. 2.º *De Offerande van Aäron*, eene wijdloopige verklaring van *SIFRA*, oud *Commentator* van het Boek *Leviticus* enz. Hij is te *Venetie*, werwaarts hij zich begeven had, om zijne werken te doen drukken, overleden. Men kan over dezen schrijver, en over de Hebreuwsche Rabbijnen, het uitmuntende Italiaansche geschiedkundige *Woordenboek* raadplegen, hetwelk de Heer de *ROSSI*, in 1802 te *Parma* in 2 dl.^o 8.vo heeft in het licht gegeven.

AARON (PETRUS), Kanonik van *Rimini*, en Religius van de orde der Kruisdragers te *Florence*, werd in die stad, omtrent het einde der vijftiende eeuw, geboren. Hij heeft in het Latijn en het Italiaansch eenige werken over de toonkunst nagelaten: men vindt de titels derzelve in de Bibliotheken van *HAYM* en *FONTANINI*. Men bemerkt in de werken van Aäron, en

in al degene, welke omtrent dien tijd over de toonkunst zijn geschreven, een denkbeeld, dat tegenwoordig zeer zonderling schijnt, maar dat ons doet zien, hoezeer men er destijds op gesteld was, om alles aan den Godsdienst dienstbaar te maken, en er tot in de geringste zaken aan te doen herinneren. Dit denkbeeld bestaat daarin, dat al de regelen der toonkunst, ter eere van de tien Goddelijke geboden, tot tien hoofdregelen worden gebragt, en er, ter eere van de vijf geboden der heilige Kerk, vijf hulpregelen worden opgegeven.

AARON DE BISZTRA (PETRUS-PAULUS), religieus der orde van den heiligen *BAZILIUS*, en Bisschop van *Fogaras*, voornamen stoel der vereenigde Grieken in *Transilvanië* of *Zevenbergen*, heeft zich door zijne gestrengheid, door zijnen ijver en zijne werkzaamheid voor het geloof zeer onderscheiden. Hij stierf in den geur van heiligheid, in 1760, te *Nagybania*, in het collegie der Jesuiten. Zijn lijk, naar *Balas-Salva*, in het klooster der Baziliten, vervoerd, is tegenwoordig nog zonder eenig bederf, maar uitgedroogd, en bijna in den staat, waarin de godvruchtige Bisschop zich de laatste jaren van zijn leven heeft bevonden, volkomen gelijkvormig aan den heiligen *BAZI-*

LIUS: *Cum tantum Spiritu vivens, præter ossa et pellem, nulla corporis parte constare videretur.* (Lect. Brev. Rom.). Men heeft van hem: *Definitio et exordium sanctae œcumenicæ synodi Florentinæ, ex antiqua graeco-latina editione desumpta.* Balas-Salva 1762 in 12.º Dit werk in de Walachijsche taal gedrukt, bragt veel toe, om de eensgezindheid tusschen de Grieken en de Roomsche Kerk te bevorderen.

AARSENS (FRANCISCUS VAN), zoon van eenen griffier der Staten-Generaal van de Vereenigde Provinciën, werd door PLESSIS MORNAY opgevoed, en beijverde zich; om zijnen meester te evenaren. Hij maakte zich in zijn vaderland beroemd door den goeden uitslag zijner gezantschappen naar Frankrijk, Italië, Duitschland en Engeland, waarheen hij zich in 1641 begaf, om over het huwelijk te onderhandelen, tusschen Prins WILLEM van Oranje, zoon des stadhouders, met de dochter van KAREL I. Het verslag, dat hij daarvan heeft nagelaten, is, als men de vooroordeelen zijner sekte niet in aanmerking neemt, vrij naauwkeurig. Bij zijn overlijden, dat in het negen en zestigste jaar van zijnen ouderdom plaats had, liet hij groote schatten na. AARSENS

was kruipend en eerzuchtig; hij verkocht zijne pen aan Prins MAURITS van Nassau, en heeft het verwilt verdiend, het geld te zeer bemind te hebben. Een zijner nakomelingen heeft onder den titel van: *Voyage d'Espagne, curieux, historique etc.* Paris 1665 in 4.to, een werk zonder eenige verdiensten, en dat reeds geheel vergeten is, nagelaten.

AARTSEN of AERTSEN (PETRUS), om zijne lange lichaamsgestalte bijgenaamd *Pietro longo* of *Lange-lier*, schilder te Amsterdam in 1507 geboren, en in die stad in 1573 overleden. Van den ouderdom van 18 jaren af, maakte hij zich, door zijne stoute en fiere wijze, die hem uitsluitend eigen was, zeer beroemd. De Antwerpsche Akademie nam hem weldra onder het getal harer leden op. Hij was in de bouw- en vergezigtkunde zeer bedreven. Zonderling ging hij dikwerf met de kleeding en schikking zijner beelden te werk, die somtijds naar gemaskerden geleken: deze zonderlingheid scheen hem eigen te zijn. Zijne eerste voortbrengselen waren keukens met derzelve gereedschappen, die hij zoo natuurlijk voorstelde, dat men er zich mede bedriegen zoude. Hij maatte niet minder uit in geschiedkundige tafereelen, en

deed er zich in bewonderen. De schilderij, den dood der heilige Maagd voorstellende, die hij voor de stad *Amsterdam* schilderde, en die, welke hij mede voor het Hoog-Altair der Nieuwe Kerk dier stad vervaardigde, waren onwaardeerbare stukken. Ongelukkiglijk werd het laatste, waarin een zeldzaam kunstalent doorstraalde, met eenige andere door dezen schilder vervaardigde stukken, door de ketters, gedurende de Spaansche onlusten in de *Nederlanden*, vernield. AARTSEN er groot belang in stellende, om zijne voortbrengselen aan de nakomelingschap natelaten, had veel verdriet, dezelve aldus onder zijne oogen te zien vernielen. Er zijn echter genoeg zijner stukken aan de toenmaals heerschende vernielingszucht ontsnapt, om zich te overtuigen, dat deze kunstenaar de kracht des penseels met die des koloriets wist te vereenigen.

ABA, beklom den troon van *Hongarijè* in 1041 of 1042. — Hij was de schoonbroeder van den heiligen STEPHANUS, eersten Christen-Koning van dat land. Hij versloeg PETRUS, bijgenaamd den Duitscher, neef en opvolger van den heiligen STEPHANUS, en noodzaakte hem de wijk naar *Beijeren* te nemen. De afpersingen van PETRUS hadden hem de kroon doen verliezen, ABA, door de

Grooten des rijk; in zijne plaats verkozen, deed veel bloed vergieten, en verwoestte *Oostenrijk* en *Beijeren*; maar door keizer HENDRIK III., bijgenaamd *den Zwarte*, geslagen, werd hij in 1044, door zijne eigene onderdanen, wier tiran hij geworden was, vermoord.

ABA, dochter van ZENOPHANES, een der tirannen van de stad *Olbe* in *Cilicië*, werd door den huwelijksband met de familie der TEUCER, Vorsten en Hooge-Priesters van *Olbe* verbonden. Door deze verbintenis strekte zij haar gezag over deze stad en derzelve grondgebied uit. — MARCUS ANTONIUS en CLEOPATRA handhaafden haar in het bezit van hetzelfde, maar na den dood van ANTONIUS, kwam het oppergebied en het Hooge-Priesterschap van *Olbe* weder in de familie der TEUCER.

ABAGA of ABAKA, koning der Tartaren, onderwierp de Perzers, maakte zich door zijne magt en dapperheid voor de Christenen in het *Heilige Land* geducht, en zond afgezanten op het tweede algemeene Concilie van *Lyon*, in 1274. Deze afgevaardigden werden den 4 Julij 1274, in de derde zitting, met veel luister ontvangen. Zij waren ten getalle van zestien, en reikten den Paus brieven van hunnen Souverein over, waar-

in de magt hunner natie, in eenen opgesmukten stijl van overdrevene Oostersche welsprekendheid, werd afgeschilderd. Zij kwamen niet, om het geloof der Christenen te erkennen, maar om met hen een verbond tegen de Muzelmannen te sluiten.

ABAILLARD. — Zie ABEILLARD.

ABANCOURT (KAREL XAVERIUS JOZEF FRANQUEVILLE D') in 1750 te Douai geboren, was een neef van CALONNE. Hij diende als kapitein in het regiment *Mestre-de-Camp*, ruitery, toen hij na den 20 Junij 1792 tot het ministerie van oorlog werd gebragt. D'ABANCOURT, een deugdzaam man, en de vriend zijns konings zijnde, werd door de muitelingen vervolgd, die hem den 10 Augustus van hetzelfde jaar in staat van beschuldiging lieten verklaren; hij werd in de gevangenis *la Force*, van daar naar *Orleans* gebragt, en eindelijk den 9 September daaraanvolgende, met de andere gevangenen van het Hoogerhof te *Versailles* vermoord.

ABANCOURT (FRANCISCUS JOANNES WILLEMMAIN D') letterkundige en dichter, geboren te *Parijs* den 22 Julij 1745 en aldaar overleden den 10 Junij 1803. Hij heeft gedichten en tooneelkundige

werken nagelaten, die niet zeer hoog geschat worden. Zij zijn 1.º *Fables*, 1777, in 8.vo; 2.º *Epitres*, 1780, in 8.vo; 3.º *La mort d'ADAM*, treurspel uit het Hoogduitsch vertaald van KLOPSTOCK; 4.º *le Mausolee de Marie Josephine de Saxe, dauphine de France*, een dichtstuk, dat naar den daarop uitgeloofden prijs der Fransche Academie heeft gedongen, 1767 in 4.to; 5.º eenige tooneelstukken, te weten: *l'Ecole des femmes*, *le Sacrifice d'ABRAHAM*, *la Bienfaisance de VOLTAIRE*, *la Convalescence de MOLIERE*, enz.

ABANCOURT (KAREL FREROT D') hield langen tijd zijn verblijf in *Turkijë*, waarheen hij zich met eene bijzondere zending belast, begeven had; hij was alstoen Adjudant-Generaal. Hij kwam in *Frankrijk* terug met eene kostbare verzameling van kaarten en militaire plans, waarover hem het opzigt was toevertrouwd geweest; hij is de vervaardiger eener algemeene kaart van *Zwitserland*; op deze kaart wordt hoogen prijs gesteld. De Heer D'ABANCOURT is te *Munchen* in 1801 overleden.

ABANO. — Zie AFON.

ABARBANEL, — Zie ABARBANEL.

ABARIS, een beruchte Scijth, die men zegt, Priester geweest te zijn van den Noordelijken APOLLO. De geleerden zijn het niet eens omtrent den tijd, waarin hij leefde. Sommigen maken hem tot een tijdgenoot der Grieken, die Troje belegerden, anderen van CRESUS. PORPHIRUS en JAMBlichus hebben hem eene menigte wonderen toegeschreven, die louter verchildselen zijn. Hij had volgens hen van APOLLO eenen vligenden pijl ontvangen, waarop hij de lucht doorkliefde, en op welk eene wijze hij groote reizen ondernam. De beroemdste is die, welke hij naar Athene deed, werwaarts hij, bij gelegenheid eener godspraak van APOLLO, gezonden werd. *Griekenland* bewonderde dezen barbaarschen Profeet, en de nakomelingschap heeft hem onder de dweepers gerangschikt. Hij heeft eenige, geheel met zijnen dweepzieken geest opgevulde boeken geschreven, waarvan ons enkel de titels zijn overgebleven:

ABASSA, op MUSTAPHA I., keizer der Turken gebedg, verwekte, onder voorwensel, van den dood van den sultan OSMAN te wreken, eenen opstand, en liet een groot aantal Janitsaren over den kling springen. De Mufti en de veldheer der Janitsaren, maakten van dezen opstand gebruik, om MUSTAPHA afzetten, en om

AMURATH IV. op den troon te plaatsen. Kort daarna, verzoende de Sultan zich met ABASSA; hij zond hem in 1634, aan het hoofd van een leger van 60,000 man tegen de Polen te veld. Zonder de lafhartigheid der Moldaviërs en Wallachijërs, zou hij eene uitstekende overwinning behaald hebben. De omstandigheden veranderden eensklaps, en hij werd aan de belangen van den Staat opgeofferd: om de Polen tevreden te stellen, liet hem de Sultan worgen. ABASSA bezat schitterende en gevaarlijke hoedanigheden.

ABASSA, zuster van HARUN AL RASCHID, werd door haren broeder aan GIAFAR uitgehuwd, op voorwaarde, dat zij zich niet als echtgenooten beschouwen, maar hunne verbindtenis enkel tot de eenvoudige vriendschap bepalen zouden. De liefde deed den beiden echtgenooten het bevel vergeten, dat zij ontvagen hadden, zij hadden weldra eenen zoon, dien zij heimelijk naar Mekka ter opvoeding zonden. Toen de Kalief achter dit geheim kwam, verloor GIAFAR, de gunst zijns meesters, en kort daarna het leven, en ABASSA, uit het paleis verjaagd, werd tot de grootste behoefte gebracht. Eene vrouw, vele jaren daarna, door haar ongeluk getroffen, vraagde haar, waardoor zij zich hetzelfde op den hals had gehaald.

Zij antwoordde, dat zij eertijds vier honderd slaven had gehad, en dat zij zich thans in eenen staat bevond, waarin twee schapenvellen haar tot hemd en overkleed dienden; dat zij haar ongeluk aan hare geringe erkentenis voor de Goddelijke weldaden toeschreef, dat zij haren misslag erkende, er boete over deed, en weltevreden leefde. De aanzienlijke vrouw gaf haar honderd dragmas zilver, die haar even zeer verheugden alsof zij in haren eersten staat was hersteld geworden. ABASSA, zegt men, bezat een zeer gezond verstand, en maakte goede verzen.

ABATUCCI (KAREL), divisie-generaal, werd in de militaire scholen van Metz en Auxonne opgevoed, alwaar hij een medeleerling van BONAPARTE was, met wien hij altijd, gedurende de eerste jaren zijns levens op de afkeurigste wijze leefde. In 1790 werd hij als luitenant bij het 2^e. regiment artillerie te voet aangesteld. Hij behoorde tot eene der aanzienlijkste familiën van Corsika, en de naam zijns vaders was reeds beroemd, in de loopbaan, die hij voor zich geopend zag. Na drie dienstjaren verliet hij het corps artillerie te voet, en ging bij de rijdende artillerie over, die toen juist georganiseerd was. In dezen nieuwen dienst verdiende hij door den Gene-

raal PICHEGRU opgemerkt te worden, die hem in 1794 tot zijnen adjudant benoemde. Men is het beleid niet vergeten, waarmede ABATUCCI, in hoedanigheid van adjudant-generaal, den eersten overtocht van den Rijn bestuurde. Zijne zeldzame begaafdheden, en de buitengewone werkzaamheid, waarvan hij niet ophield bewijzen te geven, deden hem weldra den rang van brigade-generaal verkrijgen. Hij onderscheidde zich in het begin van 1796, door nieuwe voordeelen op de Oostenrijkers; de overtocht van de Lech bood hem den 27 Junij van hetzelfde jaar eene nieuwe gelegenheid aan, om zijne bewonderenswaardige onverschrokkenheid aan den dag te leggen; een eerste peloton, was in de rivier, welker branding zeer snel was, omgekomen; dit verschrikkelijke voorbeeld hield ABATUCCI niet terug; aan het hoofd van een tweede peloton wierp hij zich in de Lech, bereikte gelukkig de overzijde, en bestuurde kort daarna eenen aanval op de vesting Kehl. Tegen het einde van 1797 tot divisie-generaal benoemd, werd hem het bevel over de stad en de brug van Huningen toevertrouwd. Eindelijk maakte de nacht van den 1^{en} op den 2^{en} December van dat jaar een einde aan zijne werkzaamheden en aan zijn leven; hij werd op het groot eiland regt tegen over de stad

doodelijk gekwetst, en overleed eenige dagen daarna in den ouderdom van bijna 26 jaren. Bij den algemeenen vrede van het jaar 1804 deed de generaal MOREAU, bij *Bazel*, en op dezelfde plaats, waar hij was gekwetst geworden, een gedenkteeken ter nagedachtenis van dien veldheer oprigten, dit gedenkteeken is door de verbondene legers altijd geëerbiedigd geworden.

ABAUZIT (FIRMIN) werd te *Uzes* van Calviniste ouders geboren, met wien hij, nog zeer jong zijnde, naar *Genève* trok. Hij reisde in *Engeland* en in *Holland*, alwaar hij BAYLE leerde kennen en zich aan hem verbond. In *Genève* teruggekeerd, werd hij Bibliothecaris dier stad, waarin hij zeer eenvoudig leefde. Op het einde van zijn leven betrok hij eene eenzame woning in de nabijheid van *Genève*, alwaar hij in het begin van 1767 overleed. Men heeft eenige werken van hem ten voordeele van het Arianismus; onder andere eene *Commentaria over het Boek der Openbaring*, waarin de dwalingen dier sekte, met eenen ijver worden verdedigd, die weinig met de wijsbegeerte overeenkwam, waarop zich de schrijver zoo zeer beroemde. Ofschoon de Abt BERGIER zich heeft bezig gehouden, om hem te wederleggen, is zulks niet geschied, omdat hij hem als eenen ge-

duchten vijand beschouwde, maar wjl de geestdrift, waarmede J. J. ROUSSEAU van dien dweeper had gesproken, bij wien hij vele letterdieverijën had gepleegd, hem voor eenen man van gewigt zoude hebben kunnen doen doorgaan. De uitschrijver MANUËL spreekt er in zijne *Année Française* op dezelfde wijze van. ABAUZIT heeft ook eene nieuwe uitgave der *Histoire de Genève* van CANOR SPON, 1730 2 dln in 4.º en 4 dln in 12.º en vele andere werken en verhandelingen, waarin men de uitgebreidheid en de verscheidenheid zijner talenten bewonderen moet, in het licht gegeven.

ABRADIE (JACOBUS), beroemd predikant der Calvinisten, werd in 1657 te *Nay*, in *Bearn* geboren. Na te *Sedan* gestudeerd, in *Holland* en in *Duitschland* gereisd te hebben, nam hij de bedieningen van zijn leeraarambt, eerst in *Frankrijk*, daarna te *Berlijn* en eindelijk te *Londen* waar. Van daar stak hij naar *Ierland* over, alwaar hij tot deken van *Killaloe* werd verkozen. Hij overleed in 1727 te *St. Marybone* bij *Londen*, in den ouderdom van 70 jaren. De zuiverheid zijner zeden, de opregtheid van zijn karakter, en de welsprekendheid zijner leerredenen, hadden hem onder de aanzienlijken en geletterden dier stad vele vrienden verworven. Hij bezat ee-

ne groote taalkennis, was zeer ervaren in de Heilige Schrift en in de Kerkvaders. Hij heeft den Godsdienst door zijne werken grooten dienst bewezen (zie *Memoires de NICERON Tome. 33*). Zijne *Verhandelingen over de waarheid van den Christelijken Godsdienst* 2 dl^o in 12° — *over de Godheid van JESUS CHRISTUS* in 12° — en *over de kunst om zich zelven te kennen*, in het geheel 4 dl^o in 12° uitmakende, in verschillendentalen vertolkt, met veel rede-
neerkracht en eenen wegslependen stijl geschreven, werden zoo wel door de Catholijken als door de Protestanten op prijs gesteld (zie de *Brieven van MEVROUW DE SÉVIGNÉ*). *De kunst om zich zelven te kennen* is bijna geheel in de *Encyclopedie* overgegoten, zonder, dat men zich verwaardigd heeft het werk aantehalen, zelfs niet in artikels die er woordelijk uit afgeschreven zijn. Zijne *Waarheid van den Hervormden Christelijken Godsdienst* 2 dl^o in 8° werd niet zoo algemeen toegejuicht, en ging zelfs bij geleerde Protestanten, voor een zwak werk en eene zeer onvolledige verdediging door. De verstandigen uit alle genootschappen vermaakten zich evenzeer met de *Zegepraal der Voorzienigheid en des Godsdienstes in de opening der zeven regelen door den Zoon Gods* 1713 — 4 dl^o in 12°,

een werk, dat meer eenen NOSTRADAMUS en eenen JURIEU, dan eenen verstandigen Godgeleerde waardig was. VOLTAIRE beweert, dat dit voortbrengsel aan zijne *Verhandeling over de waarheid van den Christelijken Godsdienst* nadeel toebragt, even alsof een mensch, die eene zekere zaak bewijst, in eene andere niet kon raaskallen. Dezelfde VOLTAIRE zegt, dat ABBADIE krankzinnig is gestorven, een sprookje, dat door ooggetuigen is gelogenstraf; alle menschen, die verkleefdheid aan den Christelijken Godsdienst bewijzen, moeten, volgens het oordeel van dien vuilaardigen schrijver, als dolzinnigen worden beschouwd. Men heeft nog van ABBADIE 1. *Leerreden* I. Dl. in 8° 1680, minder bekend dan zijne *Verhandeling over den Godsdienst*. 2. *Verdediging der Britsche natie*, tegen den schrijver van het *belangrijk berigt aan de vlugtelingen* 1692 in 8°. Dit boek verdient gelezen te worden. 3. *Kenteekenen des Christens en des Christendoms*, 1685 in 12°. ABBADIE had een zeer gelukkig geheugen. Hij bedacht zijne werken bij zich zelven, en schreef dezelve niet, dan naarmate hij er gedeelten van liet drukken. Dit voorregt, van het geheele plan eener zamenstelling te kunnen onthouden, heeft ons van twee belangrijke boeken beroofd, waarvan het eene

eene nieuwe wijze was om de onsterfelijkheid der ziel aan te toonen. In 1821 heeft men eene nieuwe uitgave der *Verhandeling over de waarheid van den Christelijken Godsdienst* van dien beroemden schrijver in het licht gegeven. Dezelve bevat vele aantekeningen en is met eenige nieuwe bewijzen verrijkt. — Een andere ABBADIE, Kanonik van *Comminges*, heeft eene *Verhandeling* in het licht gegeven, over den tijd, waarop de *Christelijke Godsdienst in Gallië is gesticht geweest*. Toulouse 1703 in 12.º. Hij beweert in dezelve, dat in het midden der II. eeuw het Evangelie in zijn vaderland reeds gepredikt werd.

ABBAS, oom van MAHOMET, eerst zijn vijand, daarna zijn Apostel en een zijner veldheeren. In den slag van *Honain*, dien de profeet zou verloren hebben, indien ABBAS de vlugtelingen niet had terug gedreven, redde hij zijnen neef het leven. Zijne gedachtenis wordt bij de Mahomedanen zeer vereerd, die hem in den eersten rang hunner leeraars en heiligen hebben geplaatst.

ABBAS, zoon van den voorgaande, wordt door de Muzelmannen, als hunnen *Rabbani*, dat is te zeggen: als de leeraar der leeraars beschouwd; deze titel werd hem eerst bij zijnen dood, die in 687 voor-

viel, gegeven. Het huis der 37 *Abassidische* kaliefs, die de *Ommiaden* ontroonden, stamt van deze beide ABBASSEN af. Hunne heerschappij duurde 524 jaren. Langen tijd, zoo wel in het godsdienstige als in het staatsbestuur willekeurige beheerschers, werden deze kaliefs op hunne beurt door de Tartaren afgezet.

ABBAS (Zie SCHAH-ABBAS).

ABBATIUS (BALDO-ANGELO), een Italiaansch geneesheer, in de XVI. eeuw te *Gubbio* in den *Kerkelijken Staat* geboren, maakte zich in de uitoefening zijner kunst zeer beroemd. Hij is in het gebied der letteren door eene Latijnsche *verhandeling over de adderslangen* bekend. Dit werk, waarin de schrijver als een natuuronderzoeker, over den aard dier kruipende dieren, en als een verstandig geneesheer, over de ziekten spreekt, waarin dezelve gebruikt kunnen worden, werd in 1587 of in 1591 in 4.º gedrukt. Het heeft vele verdiensten.

ABBÉ (LOUISE L') — Zie LABBÉ.

ABBON, een Monnik van *Saint-Germain-des-Prés* vervaardigde in slechte Latijnsche verzen een verhaal van het beleg van *Parijs* door de Noormannen, omtrent het einde der

negende eeuw. Deze geheel vergeten verzenmaker, zelf een Noorman, was getuige van dit beleg, en, al was hij een slecht dichter, zoo is zijne geschiedenis echter zeer naauwkeurig. Hij treedt in de kleinste bijzonderheden, en schijnt vrij onpartijdig. Zijn gedicht bevat in de beide boeken, die men heeft uitgegeven meer dan 1,200 verzen. Het derde, dat niets belangrijks bevat, en aan welks handschrift de laatste hand niet is gelegd, is nooit in het licht gekomen. Het gedicht van **ABBON** wordt in het tweede deel der verzameling van **DUCHÈNE** gevonden, en het is veel naauwkeuriger met aantekeningen herdrukt, in de *nieuwe jaarboeken van Parijs* door **Dom TOUSSAINT DOPLESSIS**, een Benediktijner der Congregatie van *Saint-Maur* in 1753 in 4.º uitgegeven. In het vijfde deel der *Bibliotheca patrum* heeft men nog eenen brief van **ABBON** en in het negende deel van het *Spicilegium d'Achery* eenige leerreden.

ABBON de Fleury, in het grondgebied van *Orleans* geboren, legde zich met denzelfden ijver op alle kunsten en wetenschappen toe, zoo als spraakkunst, rekenkunde, dichtkunst, toonkunst, rede-neerkunst, meetkunde, sterrekunde, godgeleerdheid enz. Na zich in de scholen van *Parijs* en *Reims* op eene schit-

terende wijze onderscheiden te hebben, werd hij tot Abt van het klooster *Fleury* verkozen, waarvan hij Monnik was. Hij had met vele moeilijkheden te worstelen hem door sommige Bisschoppen aangedaan, tegen welke hij de kloosterregten verdedigde. Zijne vijanden schreven hem eenige hevige uitvallen tegen zijne vervolgers toe. Om zich daarvan te regtvaardigen gaf hij eene schriftelijke verantwoording in het licht, die hij aan de Koningen **HUGO** en **ROBERT** opdroeg. Kort daarna droeg hij aan dezelfde vorsten eene *Verzameling van Voorschriften* op, over de pligten der Koningen en die der onderdanen. Door Koning **ROBERT** naar *Rome* gezonden, om **GREGORIUS V.** dié het koninkrijk met den ban wilde beleggen, te bevredigen, stond de Paus hem alles toe, wat hij verlangde. Van deze reis terug gekeerd, begon hij aan de hervorming der abdij van *Reole* in *Gascoyne* te werken. Hij ging kort daarna andermaal, om dezelfde reden, naar de hoofdstad der Christen wereld. Een tusschen zijne bedienden en de Gaskonjers gerezen geschil kostte hem het leven. Terwijl hij de gemoederen tot bedaren wilde brengen, en zijne bedienden zelfs in het ongelijk stelde, werd hij door een' Gaskonjer met eene lans doorstoken, waaraan hij in 1004 overleed. Zijne heilig-

heid door wonderen bevestigd zijnde, werd hij als een Martelaar vereerd. In het Fransche *Martyrologium* en in dat der Benediktijnen, vindt men zijnen feestdag op den 13 November aangeteekend. De verzameling zijner brieven, en eenige andere zijner werken werden in 1687, in folio, volgens het handschrift van PETRUS PITHOU, achter de *Codex canonum vetus*, in het licht gegeven. AIMON, zijn leerling, heeft zijn leven beschreven, en er eenige fragmenten zijner schriften ingelascht. Men vindt alles in het achtste deel der *Acta sanctorum ordinis sancti BENEDICTI*.

ABBOT (ROBERT), Hoogleeraar in de godgeleerdheid aan de Universiteit van *Oxford*, geboren te *Guilfort*, in 1560, was de zoon van eenen lakenbereider uit het graafschap *Surrey*. Koning JACOBUS I., die de geleerden lief had, en zich gaarne onder hun getal rekende, gaf, hem het Bisdом *Salisbury*, als eene belooning, wyl hij in 1616, te *Londen* een Latijnsch werk (Verdediging van de magt des Souvereins) in 4.to tegen BEL-LARMIN en SUAREZ had in het licht gegeven. Er bestaan daarenboven van dezen Theologant: 1. Vele wederleggende (*controverse*) verhandelingen, waar meer dweepelij dan rede in doorstraalt; 2. een *Antwoord op het verdedigings-*

schrift van HENDRIK GARNET, een gelijksoortig werk. ABBOT bekleedde de Bisschoppelijke waardigheid slechts drie jaren, hij overleed in 1617 (Zie het volgende artikel.)

ABBOT (GEORGE), eerst principaal van het Collegie van *Oxford*, daarna tot twee Bisdommen benoemd, en eindelijk Aartsbisschop van *Kantelberg*, was een broeder van den voorgaande, doch wist zich niet, zoo als hij in de gunst van Koning JACOBUS te onderhouden. Hij verloor dezelve, door zich tegen het huwelijk van den Prins van *Wallis* met de Infante van *Spanje* te verzetten. Sommige personen over de toegevendheid van ABBOT gebelgd, waarmede hij degene, die den heerschenden Godsdienst niet toegedaan waren, behandelde, maakten van den afkeer van JACOBUS I. gebruik. Wyl hij uit onachtzaamheid eenen manslag had begaan, beschuldigen zij hem van ongeregeldeheid. ABBOT maakte zijne vijanden beschaamd, maar zes jaren daarna werden zij door den Hertog van *Buckingham*, die den Aartsbisschop haate, ondersteund. ABBOT van zijn opperkerkvoogdijnschap beroofd, begaf zich naar zijn geboorteland, later naar het kasteel van *Croyden*, alwaar hij in 1633 overleed. Wij bezitten van dien geleerden Prelaat 1.º *Zes Theologische vra-*

gen, in het Latijn, *Oxford*, 1598 in 4.º 2.º *Leerredenen over den Profet JONAS* in 4.º 3.º *Geschiedenis van den moord van VALTELINA* aan het einde van de besluiten der Anglikaansche kerk, van JOANNES FOX, Londen, 1631. in fol. 4.º eene *Aardrijkskunde* in 4.º vrij goed, als, men den tijd in aanmerking neemt. 5.º *Verhandeling over de altoosdurende zigbaarheid der ware Kerk*, in 4.º Deze vier laatste werken zijn in het Engelsch geschreven. (Men zie over ROBERT en GEORGE ABBOT, de *Memoriën van NICE-ROX*. 16.º Deel). GEORGE ABBOT heeft zich zelfs onder de Protestanten zeer verdacht gemaakt. CLARENDON zegt, dat zijn geheele Christendom in de poging bestond, om de Pauselijke waardigheid yerachtelijk te maken. Hij stierf, zegt hij, zijnen opvolger eene taak nalatende, die zeer moeilijk te vervullen is, de taak namelijk, om eene kerk te hervormen, die hij met zwakke en meer nog met laaghartige leeraars had aangevuld.

ABBOT (THOMAS), een geleerde Duitscher, de zoon van eenen pruikmaker, werd te *Ulm*, in 1738 geboren. Reeds in zijne kindsche jaren, lag hij

I. DEEL.

den gunstigsten aanleg voor de wetenschappen aan den dag, en in 1751, gaf hij zijne eerste verhandeling in het licht *de Historia vitae magistræ*. In hetzelfde jaar verdedigde hij twee *thesis*, de eene over de brandspiegels, de andere over den wonderdadigen nieuwen afstand der schaduw van ACHAZ. Eenige jaren daarna, ging ABBOT naar de Universiteit van Halle, legde zich voornamelijk op de beoefening der wijsbegeerte en wiskundige wetenschappen toe, nam eenen professoralen leerstoel eerst te *Frankfort aan de Oder*, en daarna te *Rinteln* (*) in *Westfalen* aan. Zijnen post moede, zette hij zich aan het schrijven, en reisde door *Duitschland*, *Zwitserland* en *Frankrijk*. Te *Rinteln* teruggekeerd, gaf hij zijne beroemde *Verhandeling over de verdiensten in het licht*, waardoor hij zich den post van hof-regerings en consistoriaal raad des regerenden Graafs van *Schaumburg-Lippe* verwierf, maar niet lang had hij genot van de vriendschap, waarmede hij door dezen vorst vereerd werd; hij overleed den 27 November 1766 slechts 28 jaren oud zijnde. Hoewel in den bloei zijner jaren weggemaaid, is ABBOT een der

S

(*) In het *Algemeen Woordenboek van kunsten en Wetenschappen*, door G. T. NIEUWENHUIS, Artikel ABBOT (THOMAS), verkeerdlijk *Binseln* genoemd.

schrijvers geweest, die het meest aan de verbetering der Hoogduitsche taal hebben toegebracht. De werken van THOMAS ABBT zijn door den Heer NICOLAÏ verzameld, en, met het leven van den schrijver, in 1790 te *Berlijn*, in 6 deelen, in 8.º uitgegeven. De voornaamste werken van ABBT zijn, 1.º dat *over de verdiensten*, hetwelk men niet moet verwarren met de *Verhandeling over de ware verdiensten*, van LEMAITRE DE CLAVILLE een weinigbeduidend en reeds vergeten voortbrengsel; het is in het Fransch vertaald, maar wordt niet zeer gezocht. 2.º *Over den dood voor het vaderland*. Dit werk gaf hij te *Frankfort aan de Oder* in het licht; hetzelfde was bestemd ter opwekking zijner landgenooten, die door den oorlog ontmoedigd waren. 3.º *Thesis*, waarvan de voornaamste diegene zijn, waarin hij beweert, dat MOZES door menschen en niet door God is begraven geworden, dat de verwarring der talen geene straf is geweest, die door God aan het menschelijke geslacht is opgelegd. 4.º Eenige geschiedkundige werken, onder andere: *Fragmenten der oudste gebeurtenissen van het menschelijke geslacht*, een werk onder denzelfden titel door den Heer MÜLLER voortgezet, en eene *geschiedenis van Portugal, tot op het einde der XVe eeuw*. Men vindt eeni-

ge andere stukken van ABBT in het Hoogduitsche weekblad, en in andere tijdschriften. Hij gaf in 1766 een geestig heikelschrift in het licht, tegen den geest van vervolging, die de Protestanten bezielde, niet-tegenstaande men hunne gewaande verdraagzaamheid dikwerf zoo hemelhoog verheft.

ABDALCADER, een Perzisch geheimzinnig godsdienstleeraar (*mystique*), werd in de provincie *Ghilan* in *Perzië* geboren, waardoor hij den bijnaam van *Ghili* droeg. De Muzelmannen vereeren dezen leeraar als eenen grooten Heilige van hunnen Godsdienst. Hij kende de Mahometaansche wet in den grond, en onderhield dezelve in hare geheele uitgestrektheid. Het gebed van dezen Muzelman gelijkt in vele opzigten naar dat van den Farizeër, waarvan er in het Evangelie gesproken wordt: *O almachtige God! wyl ik U nooit vergeet, en ik U aanhoudend vereer, zoo verwaardig U ook somtijds mijner te gedenken!*

ABDALLA, vader van den Profeet MAHOMED, was uit het geslacht van COREICH, en kameel-geleider. Om den oorsprong des zoons te verheffen, zeggen de Mahometanen, dat de vader door eene Syrische koningin ten huwelijk werd gezocht.

ABDALLA, zoon van ZOBÄIR, door de Arabieren van Mekka en Medina, die tegen YESID waren opgestaan in 680 tot kalief uitgeroepen, werd, om zich in zijn kalifaat te handhaven in verschillende oorlogen gewikkeld, en bleef na den dood van zijnen mededinger, eenige jaren in het vreedzame bezit van hetzelfde. De opvolger van YESID in het kalifaat van Syrië, belegerde Mekka. Na zich zeven maanden dapper verdedigd te hebben, verschanste ABDALLA zich in den tempel, waarin hij overrompeld, en eindelijk onthoofd werd. Deze vorst bezat vele dapperheid en godsvrucht; maar was zoo vrekachtig gierig, dat zijn naam, onder de Arabieren tot een spreekwoord is geworden. Vóór ABDALLA, zeggen zij, had men nooit een dapper man gezien, die niet milddadig was. Men zegt, dat deze vorst met zoo vele aandacht bad, dat hem eens, in het gebed verzonken, eene duif op het hoofd ging zitten, en er een geruimen tijd op bleef rusten, zonder, dat hij zulks bespeurde.

ABDALLA, zoon van YESID, beroemd Mahometaansch regtsgeleerde, was gewoon te zeggen, dat een leeraar aan zijne kweekelingen altijd eenig punt der wet ter verklaring moest overlaten, en dat hij dus nooit behoefde te blozen,

met te zeggen: *Ik weet niet.* Dit behoorde de spreuk van alle leeraars te zijn, en in deze eeuw van verwaandheid, meer dan in eenige andere.

ABDALLAH, zoon van AB-BAS, en oom der beide eerste Kaliefs, uit het huis der Abbassiden, was krachtdadig werkzaam, om zijn huis op de bouwvallen van dat der Ommiaden opterigten. Hij vestigde zijnen neef ABOUL-ABBAS, in het Kalifaat, hetwelk hij hem had verschaft. Na zijnen dood wilde hij hem opvolgen; hij nam de wapenen op, en liet zich tot Kalief uitroepen. Maar door den Generaal, die over de benden van ABOU-GIAFFAR, zijnen mededinger en neef, het bevel voerde, geslagen, nam hij de vlugt naar *Barrak*, en hield er zich gedurende verscheiden maanden verborgen. Om hem uit zijne schuilplaats, te voorschijn te doen komen, hield zich ABOU-GIAFFAR, alsof hij al het voorledene had vergeten, en alsof hij niets vuriger wenschte, dan eene verzoening met ABDALLAH. Deze door de list verleid, begaf zich aan het hof des Kaliefs, alwaar hij met alle bewijzen van opregte vriendschap ontvangen werd. Maar, weinig tijd daarna viel de zoldering der kamer waarin ABDALLAH, zich bevond, eensklaps in, en deed hem

met verscheiden zijner vrienden omkomen. Dit geheele geval was door den Kalief be-raamd, die zijn vertrek zooda-nig had doen inrigten, dat hij zeker was, hem op een en-keel bevel, zonder veel moeite te verpletteren. Zijn dood had in het jaar 755 vóór J. C. plaats. Zijne troepen hadden in geregelde slagorde, den laat-sten Kalief der Omniaden ver-slagen, en hij had jegens al degene van dit huis, die in zijne handen waren gevallen, ongehoorde wreedheden uit-geoeffend.

ABDALLATIF of ABDEL-LA-THYF, Arabisch geschiedschrij-ver, in 1161 geboren, leg-de zich in zijne jeugd op de geneeskunde toe, maar, wel-dra naar uitgebreider kundig-heden hakende, verliet hij zijn vaderland, reisde onder de bescherming van den groot-en SALADIN, die hem eene jaarwedde op zijne schatkist toeleigde, doorkruiste geheel *Egypte*, en zette zich einde-lijk te *Damaskus* neder. Hij overleed in 1231 op eene be-devaart naar *Mekka*, een groot getal werken nalatende, waar-van er voornamelijk twee hem onder de beroemdste latere ge-schiedschrijvers van het Oos-ten hebben geplaatst. Het eerste, dat voor *Europa* ver-loren is, was eene *Beschrij-ving van Egypte*, waarin de schrijver al hetgene had opge-teekend, wat hij gezien had,

en al wat de ouden over dit Rijk hadden geschreven. Het andere: *Onderrigtingen en aanmerkingen, over de voor-werpen en gebeurtenissen in Egypte gezien en waargeno-men*, is in twee deelen ver-deeld. Het eerste spreekt over de ligging en de luchtsge-steldheid van *Egypte*, over des-zelfs planten, dieren, gedenk-teekenen, gebouwen enz. Het tweede handelt over den *Nijl* en deszelfs bijzonderheden. De Heer SILVESTER DE SACY heeft in 1810 eene Fransche vertaling van dit werk, in 4to met aantekeningen, in het licht gegeven. Deze vertaling wordt meer op prijs gesteld, dan die, welke in andere ta-len in het licht zijn gekomen.

ABDALMALEK, vijfde Kalief der Omniaden, om zijne gie-righeid, den steenen scheerder genoemd, begon zijne rege-ring in het jaar 684. Hij veroverde *Indië*, *Mekka*, *Me-dina*, en drong tot in het hart van *Spanje* door. Men zegt, dat zijn adem zoo stinkend was, dat dezelve de vliegen doodde, die zich op zijne lip-pen plaatsten. Hij overleed na eene veeljarige regering. Hij sloeg veel geloof aan de droomen; en men heeft te dien opzichte even zoo be-lagchelijke als onbetamelijke sprookjes verhaald. Hij gaat voor den eersten Arabischen Vorst door, die munt heeft doen slaan.

ABDALMALEK, laatste Vorst der Samaniden, door MAHMOUD in 999 onttroond; wyl hij zich aan zijne vleijers had overgegeven, en, zijne eigene hulpmiddelen verwaarloozen- de, zijne magt van vreemde hulp had doen afhangen, verloor hij, zoo als zoo vele andere vorsten, zijn rijk, de vrijheid en het leven.

ABDALONYMUS, ABDOLONYMUS, ABDOLOMINUS, of ALYNONIMUS (want de geschiedschrijvers hebben dezen naam zeer verschillend geboekstaafd), een Sidonisch vorst, was, hoewel uit koninklijk bloed gesproten, gedwongen de aarde te bebouwen om een bestaan te vinden. ALEXANDER de groote, die naar zijn welbehagen koningen verhief en dezelve weder onttroonde, ontnam aan STRATO, Koning van Sidon, den scepter, om denzelven in handen van ABDALONYMUS te stellen. ALEXANDER daarna aan den nieuwen Koning gevraagd hebbende, hoe hij zijne ellende had kunnen verduren, antwoordde hem ABDALONYMUS: *Gave God, dat ik de grootheid even zoo wel kon verduren! Zoo lang ik niets bezeten heb, heb ik nooit aan iets gebrek gehad; mijne handen hebben in al mijne behoeften voorzien.* ALEXANDER zeet voldaan over dit antwoord, vergrootte zijne staten nog door een nabu-

rig geweest, en schonk hem een gedeelte des op de Perzers behaalden buit. Aldus wordt zijne geschiedenis door QUINTUS-CURTIVS en JUSTINUS verhaald, welke door den Abt MILLOT als fabelachtig wordt beschouwd. FONTENELLE heeft onder den naam van ABDALONYMUS, een blijspel in vijf bedrijven in het licht gegeven; en DELILLE heeft uit de geschiedenis van dien vorst een schoon bijverdichtsel (*épi-sode*) voor zijn dichtstuk *des Jardins* ontleend.

ABDAS (Heilige), Bisschop in Perzië, ten tijde van THEODOSIUS den jonge, liet door eenen onbedachten ijver, eenen Heidenschen tempel, aan het vuur toegewijd, omverwerpen. De Perzische Koning, die tot dus verre de Christenen niet verontrust had, beval aan ABDAS, datgene, wat hij vernield had, weder op te bouwen; maar wyl deze Bisschop niet wilde gehoorzamen, deed de Koning hem sterven, wierp de kerken der Christenen omver, en verwekte eene verschrikkelijke vervolging tegen de geloovigen. Dezelve duurde meer dan dertig jaren, en deed eenen geduchten oorlog, tusschen de Grieksche en Perzische Monarchie ontstaan. Bij het verhaal dezer geschiedenis, laakt THEODORETUS den Bisschop, den tempel omver te hebben geworpen, maar hij

prijst hem liever den martel-dood te hebben ondergaan, dan denzelven weder op te bouwen. *Want, mij dunkt, zegt hij, dat er geen verschil bestaat tusschen het vuur aan te bidden, en ter eere van hetzelfde eenen tempel te bouwen.*

ABDEMELEK, een Ethiopiër, en gesnedene van het paleis van Koning SÉDÉCIAS, verkreeg van zijnen meester de bevrijding van den Profeet JEREMIAS.

ABDEMELEK, Koning van Fez en Marokko, vroegde, om zich tegen zijnen neef MAHOMED, die hem onttroond had, te verdedigen, aan den Sultan SELIM om troepen. MAHOMED werd te zelfden tijde door D. SEBASTIAAN, Koning van Portugal ondersteund, welke vorst met bijna acht honderd vaartuigen in het koningrijk Fez landde. De oude Afrikaansche koning leverde in 1578 slag aan den jongen Portugees, en versloeg zijn leger geheel en al. Drie koningen sneuvelden in dien veldslag: de beide Moorsche Koningen, (de oom in eene draagbaar, de neef in een moeras) en D. SEBASTIAAN, wiens lijk men niet kon wedervinden.

ABDENAGO, een Chaldeeusche naam, welken men aan AZARIAS, een' der medegezellen van DANIEL gaf, die met hem, op bevel van NABUCHO-

NONOSOR, wiens standbeeld zij niet hadden willen aanbidden, in eenen gloeienden oven werden geworpen, en die door den waren God, wiens dienst zij niet hadden willen verzaaken, te midden der vlammen ongeschonden bewaard bleven.

ABDERAMUS I. bijgenaamd *de Regtvaardige* (als een veroveraar zulks kan zijn), was de zoon van den Kalief HESCHAM, uit het geslacht der Ommiaden. De Sarracenen, in opstand tegen hunnen koning JOZEF, riepen hem in het jaar 754 vóór J. C. in Spanje. Hij behaalde verscheidene overwinningen op dien Vorst, en benam hem in de laatste het leven. Hij veroverde *Kastilië, Arragon, Navarre, Portugal*, en nam den titel aan van koning van Cordova. Deze *ABDERAMUS de regtvaardige*, rigtte in Spanje zoo vele verwoestingen aan, dat hij er *de tweede vernielers* van genoemd werd. Hij bouwde de groote Moskee van Cordova, en overleed na eene twee en dertigjarige regering.

ABDERAMUS II. (**ABDOUL-RAHMAN-BEN-ALHAKEM**), bijgenaamd *de Overwinnaar*, vierde Kalief der Ommiaden in Spanje, zoon van AL-HAKEM, dien hij in 822, in den ouderdom van 30 jaren opvolgde. Bij zijne komst tot den troon, wilde **ABDOULLAH**, zijn oud-oom, hem van de kroon

berooven, en nam de wapenen tegen hem op. **ABDERAMUS** viel hem aan, versloeg hem, en noodzaakte hem, zich in *Valencia* optesluiten, alwaar hij van verdriet, over zijne mislukte poging overleed. Na dezen eersten voorspoed, had hij met nieuwe oorlogen te worstelen. De Franschen hielden *Catalonië* bezet; de Noormansche zeeroovers plunderden *Lissabon* en *Andalusie*, en de Asturische Spanjaarden bedreigden zijne grenzen. **ABDERAMUS** verjoeg de eerste uit *Barcelona*, en noodzaakte de Noormannen de zee weder overtesteken; maar deze voorspoed werd echter door onspoeden verbitterd; twee legers tegen **RAMIRUS**, koning van *Leon* en *Asturië* gezonden, werden terug geslagen, en vele steden, die onder zijn gebied stonden, kwamen in opstand. Het gelukte hem echter, hen te beteugelen; hij sloot een verdrag met **RAMIRUS**, en was verder op niets bedacht, dan om de voordeelen des vredes te smaken. *Cordova* werd met schoone gebouwen versierd, en zeer versterkt; er werden Collegiën opgericht, en voor alle bekende kunsten scholen aangelegd. **ABDERAMUS** begunstigde de wetenschappen en moedigde de geleerden aan, maar hij was de onverzoenlijke vijand der Christenen. Door een edict gaf hij den Muzelman-

nen de vrijheid, om op staanden voet, elken Christen te dooden, die zich op eene onbetamelijke wijze, over den Koran of over **MAHOMET** zoude uitlaten. Ondanks zijn haat en zijne magt, was het juist onder zijn bestuur, dat de Christenen tegen de Muzelmannsche magt begonnen optewegen. **RAMIRUS** overwon hem; *Arragon* verkreeg zijne eigene Vorsten; *Navarre* werd een koninkrijk, en geheel het Noordelijke *Spanje* verklaarde zich tegen den Kalief van *Cordova*. **ABDERAMUS** overleed in 852 aan eene beroerte, in den ouderdom van 62 jaren. Hij heeft in het Arabisch jaarboeken over *Spanje* geschreven, welke in de Bibliotheek van het *Eskuriaal* bewaard worden. **MAHAMED**, de ondeste zijner kinderen, volgde hem op.

ABDERAMUS III. (**ARDOUL-RAHAMAN**), achtste Kalief der Omniaden in *Spanje*, bijgenaamd, *Beschermmer van den dienst des waren Gods*, was een neef van **ABDOULLAH**, Kalief van *Cordova*. De Arabieren plaatsten hem in 912, ten nadeele van den zoon zijns ooms, op den troon. **ABDERAMUS** regtvaardigde hunne keuze, en bevredigde de oproerige gewesten, die zijne voorgangers niet hadden kunnen beteugelen. Hij verklaarde den oorlog aan den koning

van *Leon*, die in twee geregelde veldslagen, over de geheele Muzelmansche dapperheid zegevierde. Zonder den moed te verliezen, schortte de Kalief den oorlog voor eenigen tijd op, riep de hulp der Afrikaansche Mooren in, en verscheen op nieuw in *Kastilië* met een leger van honderd vijftig duizend man. *RAMIRUS II.*, toenmaals Koning van *Leon*, ontmoette hem bij *Simanca*. De slag duurde eenen geheelen dag, en kostte het leven aan 80,000 Muzelmanen, die door den degen sneuvelden of in de wateren der *Pimerga* en *Duero* hun graf vonden. *ABDERAMUS* wilde te vergeefs zijne troepen bij *Salamanka* weder vereenigen; op nieuw aangevallen, vond hij zijn heil enkel in de vlugt. Hij wist echter zijn verlies te herstellen en drong zelfs verscheidene malen in *Kastilië* en in het Koninkrijk *Leon* door. Ondanks de onrust des oorlogs, beschermde *ABDERAMUS* de kunsten en wetenschappen, stichtte eene geneeskundige school, de eenige, die toenmaals in *Europa* bestond, liet op eenige mijlen afstand van *Cordova* eene stad en een paleis bouwen, waarvan men nog de overblijfselen ziet, en vormde eene zeemagt, waarmede hij *Ceuta* in *Afrika* overmeesterde. Hij overleed in 961 in den ouderdom van 73 jaren. Zijn zoon *AL-HAREM II.*, volgde hem op, en gaf

zich, zoo wel als zijn vader, den trotschen titel van *Vorst der geloovigen*. Men verhaalt van *ABDERAMUS* eenen trek van edelmoedigheid, die in een Moorsch Vorst verbazend moet schijnen. *DON SANCHE*, Koning van *Leon*, uit zijne staten verjaagd en ziek, liet hem om bijstand smeeken. *ABDERAMUS* ontving hem in zijne staten, liet hem op eene Vorstelijke wijze verzorgen, gaf hem een leger, en herstelde hem weder op den troon.

ABDERAMUS, Veldheer van den Kalief *HEFOHAM* drong, na *Spanje* veroverd te hebben, tot in *Frankrijk* door, nam *Bordeaux* in, overwon *Eudes*, Hertog van *Aquitanië*, in eenen bloedigen veldslag, verwoestte *Poitou*, en kwam zelfs te *Tours*, overal bloed en verwoesting verspreidende. *KAREL MARTEL*, door *Eudes* ondersteund stelde een paal aan zijne veroveringen, ontwong hem de zege, en benam hem het leven, in eenen beruchten veldslag in 732 bij *Poitiers* geleverd. Deze slag was het begin des vervals der Sarracenen, en de eindpaal van hunne overwinningen in *Frankrijk*. De schrijver van het *Essai sur l'histoire générale* heeft deze beide *ABDERAMUSSEN* met elkander verward, en er slechts eenen persoon van gemaakt.

ABDERAMUS, verhief zich

tot Souverein van *Safia* in het Koninkrijk *Marokko*, nadat hij zijnen neef *AMADIN*, die dezen staat regeerde, had doen doodsteken. Hij regeerde langen tijd in vrede, doch werd op zijne beurt ook vermoord. Hij had eene zeer schoone dochter, die door een zeer aanzienlijken jongeling, *ALI-BEN-GUECIMIN* bemind werd. Deze jongeling kende haar door tusschenkomst van eenen slaaf en zelfs van hare moeder. *ABDERAMUS* ontdekte zulks; maar de vrouw en de dochter, die dit opmerkten, gaven er *ALI-BEN* kennis van, die zich in staat stelde, om hem voor te komen. *ABDERAMUS*, die hetzelfde oogmerk had, liet op eenen feestdag *ALI* uitnoodigen, om in de *Moskée* te komen. Hij kwam met zijnen vriend *YAHAYA*, aan wien hij zijn oogmerk had te kennen gegeven, en doorstak *ABDERAMUS* toen deze zijn gebed verrigtte, dit viel voor, in het jaar 1505.

ABDERUS, een gunsteling van *HERCULES*. Volgens de fabelleer, werd hij verscheurd door de paarden van *DIOMEDES*. Om zijne nagedachtenis te vereeuwigen, lag de vergode held in de nabijheid van zijn graf, de grondslagen eener stad, aan welke hij zijnen naam gaf. De lucht dier stad, zegt men, was zoo besmettelijk, dat men er krankzinnig van werd.

ABDIAS, de 4^e der twaalf kleine Profeten, een navolger, ja zelfs een naschrijver van *JEREMIAS*. Men weet niets van zijn land, noch van zijne ouders; zelfs is het onbekend in wat tijd hij geleefd heeft. Sommigen maken hem tot een' tijdgenoot van *AMOS*, van *OZEAS* en *ISAÏAS*: anderen zijn van gevoelen, dat hij na de verwoesting van *Jeruzalem* door de *Chaldeërs* geschreven heeft. De heilige *HERONYMUS* spreekt van zijn graf; dat de heilige *PAULUS* te *Samarië* gezien heeft; hij schijnt zeer genegen, om met de meeste Hebreuwsche Commentators te gelooven, dat deze Profeet dezelfde *ABDIAS*, bewindhebber van *ACHAB* was, waarvan er in het volgend artikel gesproken wordt.

ABDIAS, opziener van het huis van *ACHAB*, Koning van *Israël*, ten tijde van den Profeet *ELIAS*, hield zich zuiver en vlekkeloos, te midden van een goddeloos en bedorven hof. Toen *JEZABEL* de Profeten des Heeren vervolgde, om dezelve te doen sterven, redde er *ABDIAS* honderd derzelve, die hij in twee spelonken verborgen hield, waarin hij hen met brood en water voedde. Zoo als wij in het voorgaande artikel reeds zeiden, wordt hij door sommigen met den Profeet van dien naam verward. Er zijn nog andere

ABDIASSEN geweest: 1.º een bestuurder der financiën van DAVID; 2.º een der veldheeren van den zelfden Koning; 3.º een leviet, die onder de regering van JOSIAS den tempel weder opbouwde.

ABDIAS van *Babylon*, gewaande schrijver eener geschiedenis van den strijd der Apostelen: *Historia certaminis Apostolici*. Hij zegt ons in zijne voorrede: JESUS CHRISTUS gezien te hebben, dat hij tot het getal der twee en zeventig jongeren behoorde, dat hij de heilige SIMON en JUDAS in *Perzië* volgde, die hem tot eersten Bisschop van *Babylonië* zalfden. Maar te gelijkertijd haalt hij HEGESIPUS aan, die eerst 30 jaren na de Hemelvaart van JESUS CHRISTUS heeft geleefd; en wil ons doen gelooven, dat, wijl hij zelfs in het Hebreuwsch had geschreven, zijn werk door eenen zekeren EUTROPIUS, zijnen leerling in het Grieksch is vertaald, en door JULIUS den *Afrikaner*, die in 221 leefde uit het Grieksch in het Latijn. Deze tegenstrijdigheden bewijzen, dat de gewaande ABDIAS een bedrieger is. WOLFGANG LAZIUS, die het handschrift van dit werk in het Klooster *Ossak* in *Karinthië* vond, liet het in 1551 te *Bazel*, als een kostbaar gedenkteeken der oudheid drukken. Er zijn verschei-

den andere uitgaven opgelegd, zonder dat deze geschiedenis eenige meerdere belangstelling heeft verwekt.

ABDISSI, Patriarch van *Muzal* in Oostelijk *Assyrië*, kwam Paus PIUS IV. de voeten kussen, die hem in 1562 met het *Pallium* vereerde. Deze geleerde Prelaat, beloofde in zijn Patriarchaat, de besluiten der Kerkvergadering van *Trente*, die zijne geloofsbelijdenis had goedgekeurd, te doen in acht nemen. In zijn vaderland teruggekeerd, bekeerde hij verscheiden Nestorianen. ABRAHAM ECHHELLENSIS heeft zijne *Catalogus* van Chaldeeuwsche schrijvers in het licht gegeven. *Rome* 1653, en daarna te *Menz*, 1655, in 8vo.

ABDOLOMINUS — zie ABDALONYMUS.

ABDON, twaalfde regter van het Israëlitische volk, geregeerde gedurende acht jaren. Hij liet 40 zonen en 30 kleinzonen na, die hem altijd op 70 ezels of ezels-veulens gezeten, vergezelden. Hij overleed in het jaar 1148 vóór J. C. Er zijn drie andere ABDON's geweest, waarvan er een, de zoon van MICHA, door den Koning JOSIAS naar de Profetesse HOLDA werd gezonden, om haar naar haar gevoelen te vragen, omtrent het boek der wet, dat in den

tempel was gevonden.

ABDON (Heilige), een Perzer, kwam te Rome met den Heiligen SENNEN, zijnen landgenoot, waar beide het geloof beleden, en in 250, onder de vervolgingen van DECIVS ten dood werden gebracht. De Christenen namen hunne ligchamen weg, en bragten dezelve in het huis van eenen Sub-Diaken, QUIRINUS genaamd. Onder de regering van KONSTANTIJN den groote, werden de overblijfselen dier Heiligen, naar het kerkhof van PONTIANUS overgebracht. Deze begraafplaats werd dus genoemd naar degene, die dezelve hadden doen aanleggen. Men noemde dezelve ook, naar eenige teekenen, die men er op vond: *Ad ursum pileatum*; doch werd dezelve na dien tijd, naar deze beide Heilige Martelaren genoemd. Zij lag bij den Tiber aan den weg van Porto, op eenen geringen afstand van Rome. Men ziet er nog op een oud stuk van eenen grafzerk, de namen en afbeeldsels onzer Heiligen, eene kroon en Perzische muts op het hoofd hebbende. De heilige ABDON en SENNEN worden in den ouden Kalender van TIBERIUS, en in verscheiden Martelaarsboeken genoemd. Hunne geschriften, die van later dag-

teekening zijn, kunnen niet als echt beschouwd worden, zoo als de Kardinaal Novis zulks ook bewezen heeft.

ABDULMUMEN, tot de sekte der Almohaden of Muavediten, zoon van eenen pottenbakker, liet zich in 1748, nadat hij de stad Marokko, stormenderhand ingenomen, en bijna geheel verwoest had, tot koning derzelve uitroepen. Hij liet den koning onthouden en wurgde eigenhandig den opvolger der kroon. ABDULMUMEN overwon daarna de koninkrijken Fez, Tunis en Tremecen; hij maakte zich gereed, om naar Spanje over te steken, toen hij in 1156 overleed. Dit plan werd ten nitvoer gebracht, door zijn zoon JOZEF II. De vader was een der dapperste mannen zijner eeuw; maar zijne dapperheid nam meer haren oorsprong in zijne wreedheid dan in de verhevenheid zijner ziel.

ABEILLARD, ABAILLARD of ABELARD (PETRUS) religieus der orde van den heiligen BENEDICTUS, is berucht geworden door zijne minnarijen met HELOÏZE, en meer nog, sedert dat BAYLE hem heeft willen voorstellen als een slagtoffer van den haat en de afgunst, en dat POPE zijne ongelukken in schoone verzen heeft herhaald (*),

(*) Dit dichtstuk is eerst door D. SMIT, en naderhand door TOLLENS in het Nederduitsch overgebracht

werd te *Palais* bij *Nantes* in 1079 uit een adellijk geslacht geboren. Hij was de oudste zijner broeders, doch hij stond hun al de voorregten van het eerstgeboorte-regt af, om zich geheel aan de studie toe te wijden. Voor de redeneerkunst scheen hij de meeste neiging en den grootsten aanleg te hebben. Brandende van eerezucht om de schranderste mannen van *Europa*, door zijne redeneringen in verwarring te brengen, begaf hij zich naar *Parijs*, bij *WILLEM DE CHAMPEAUX*, Aartsdiaken der Lieve-Vrouwekerk (*Notre-Dame*), en den grootsten redekunstenaar van zijnen tijd. *ABEILLARD* trachtte zich eerst in zijne vriendschap in te dringen, hetwelk hem niet vele moeite kostte. Maar de zegepraal, die hij in vele twistreden behaalde, onder andere over het stelsel van het bovennatuurlijk bestaan eener algemeene natuur, gevoegd bij zijne verwaandheid en zijne grootspraak, haalde hem den haat zijns meesters en zijner medeleerlingen op den hals. Deze geduchte kampvechter verliet hen, om elders te strijd te gaan trekken. Hij opende eerst eene school te *Melun*, daarna te *Corbeil*, en eindelijk te *Parijs*. Zijn naam werd zoo beroemd, dat al de overige meesters zich zonder leerlingen bevonden. De opvolger van *WILLEM DE CHAMPEAUX*

in de school van *Parijs*, bood hem zijnen leerstoel aan, en bloosde niet zich onder het getal zijner leerlingen te plaatsen. *ABEILLARD* werd de leeraar naar den smaak, en wjl zijne onvoorzigtigheid met zijne verwaandheid toenam, maakte hij aanspraak op eene verbindtenis, met eene aanzienlijke jonge maagd, eene nicht van *FULBERT*, Kanonik van *Parijs*. De gevolgen waren zoodanig, dat de oom woedende werd, en *ABEILLARD*, hoewel sedert dien tijd, door een geheim huwelijk met *HELOÏZE* verbonden, liet ontmannen. *ABEILLARD* ging zijnen hoon in de abdij van *Saint-Denis* in *Frankrijk* verbergen, waarin hij religieus werd; *HELOÏZE* nam te gelijker tijd te *Argenteuil* den sluifer aan. De leerlingen van *ABEILLARD* drongen bij hem aan, om zijne openbare lessen te hervatten: hij opende eerst zijne school te *Saint-Denis*, en daarna te *Saint-Ayoul-de-Provins*. De toevloed van studenten was zoo groot, dat sommige schrijvers derzelvev getal tot 3,000 brengen. Intusschen werd zijne verhandeling over de Drieëenheid in 1121 in de Kerkvergadering van *Soissons* veroordeeld. De heilige *BERNARDUS* schreef hem, om hem aantesporen, zijn daarin ontwikkeld gevoelen te herroepen, en zijne werken te verbeteren. Hij weigerde zulks, en wilde de

uitspraak van het Concilie van *Sens* afwachten, dat eerlang zoude vergaderen, en verzocht dat de heilige *BERNARDUS* er bij zoude tegenwoordig zijn. De Abt van *Clairvaux* was er werkelijk, en legde grondstellingen uit het werk van *ABEILLARD* voor, terwijl hij den schrijver opriep, om dezelve te regtvaardigen of te herroepen. Deze deed geen van beide: hij beriep zich op den Paus en verwijderde zich. Uit eerbied voor zijne beroeping, deed de Kerkvergadering niets anders dan zijne stellingen veroordeelen, en maakte geen gewag van zijnen persoon. Men zegt, om hem te verschoonen, dat hij wel zag, dat de heilige *BERNARDUS* en de Bisschoppen van het Concilie van *Sens* tegen hem ingenomen waren, en dat zijne regtvaardiging tot niets zoude gediend hebben: een hatelijk voorwendsel, waarvan een stijfhoofdige zich kan bedienen, als het hem behaagt. Het aan het Concilie overlaten, er vervolgens van *appelleren*, zelfs vóór, dat het uitspraak heeft gedaan, is een bewijs van opstand en kwade trouw: de Bisschoppen waren zijne wettige regters; wíjl hij weigerde zich te regtvaardigen, verdiende hij veroordeeld te worden. Hij werd ook werkelijk te *Rome* zoo wel als te *Sens* veroordeeld. *INNOCENTIUS II* bevestigde de besluiten van dit Concilie, en

beval, dat de werken van *ABEILLARD* verbrand, en derzelve schrijver, met verbod van te onderwijzen, opgesloten zoude worden. *ABEILLARD*, als schrijver even zoo ongelukkig als minnaar, gaf een verdedigingschrift in het licht; en wíjl hij zijne beroeping op den heiligen Stoel meende te moeten voortzetten, zoo vertrok hij naar *Rome*. *Cluny* doortrekkende, hield *Petrus de Eerwaardige*, abt van dat klooster, hem in zijne eenzaamheid op, en beproefde om hem te bekeeren. Door zijne zachtmoedigheid en zijne godsvrucht gelukte hem zulks: hij schilderde den Paus zijn berouw af, en verkreeg vergiffenis voor hem; hij was te gelijker tijd werkzaam, om hem weder met den heiligen *BERNARDUS* te verzoenen, waarin hij ook slaagde. Hoewel *ABEILLARD* meer uit spijt, dan uit godsvrucht in het klooster was gegaan, schijnen zijne brieven aan *HELOÏZE* echter te getuigen, dat hij wel dra met den geest van dezen staat bezielde werd. Deze teedere minnaresse was toenmaals in den *Trooster (Paralet)*, een bedehuis, dat haar minnaar, bij *Nogent sur-Seine*, in 1122 ter eere der heilige Drieëenheid had doen bouwen. *HELOÏZE* voerde aldaar met verscheidene andere religieuzen eene heilige levenswijze. *ABEILLARD* vond in het klooster van *Cluny* den vrede der

ziel, welken de vermaken en den roem hem niet hadden kunnen geven. Zeer zwak geworden zijnde, werd hij naar het klooster van den heiligen MAROELLUS, bij *Chalons-sur-Saone* gezonden, alwaar hij in 1142, in den ouderdom van 63 jaren overleed. HELOÏZE verzocht om het stofelijke overblijfsel van ABEILLARD, en liet hetzelfde in het *Paraclet* begraven. PETRUS de Eerwaardige, vereerde hem met een grafschrift. Welken lof men ook aan ABEILLARD toezwaaije, zoo kan men toch niet ontkennen, dat hij eene buitengewone verwaandheid bezat. Met minder eigenliefde, zou hij minder berucht en gelukkiger zijn geweest. Protestantsche schrijvers hebben beweerd, dat hij veroordeeld en vervolgd is geweest, niet om zijne dwalingen, maar wijl hij tegen de Monniken van *Saint-Denis* had staande gehouden, dat hun Heilige niet dezelfde was, als de heilige DIONYSIUS de *Areopagiter*; zulks is een bedrog. Dit punt werd, noch te *Soissons*, noch te *Sens*, noch te *Rome* in aanmerking gebragt: ABEILLARD werd veroordeeld, om de dwalingen, die hij met betrekking tot de allerheiligste Drieëenheid, de menschwording, de genade en verscheiden andere hoofdpunten had geleerd. Men kan de veroordeeling derzelve zien, in de verzameling zijner werken in

1616 (de titel heeft somtijds het jaarmerk 1616 en dan ook weder 1626) te *Parijs* in een zwaar deel in 4.to volgens de handschriften van FRANCISCUS D'AMBROISE uitgegeven. Deze verzameling bevat. 1.º Verscheidene *Brieven*: de eerste is een verhaal der verschillende ongelukken des schrijvers, tot op het tijdstip van het Concilie van *Sens*; de derde, de vijfde en de achtste zijn aan HELOÏZE gerigt. 2.º *Predikatiën*; 3.º *Leerstellige Verhandelingen*. Het *Hexameron in Genesim* van ABEILLARD is in het derde deel van den *Trésor des Anecdotes de MARTÈNE* gedrukt. Men vindt in deze verschillende werken, eene sterke verbeeldingskracht, schrandtheid en vernuft, maar men ziet er nog meer zonderlinge denkbeelden, ijdele spitsvindigheden en Barbaarsche uitdrukkingen in. Dom GERVASIUS gaf in 1720, in 2 Dl.ⁿ in 12.º het *leven van ABEILLARD en HELOÏZE* in het licht. Drie jaren later liet hij in 2 deelen in 12.º de ware brieven dier twee geliefden drukken, met geschied- en oordeelkundige aanmerkingen, en eene vertaling, die slechts eene langdradige omschrijving is, en waarin men dikwijls vrije en ligtzinnige uitdrukkingen aantreft. Men heeft onder den naam van ABEILLARD en HELOÏZE, verschillende *Brieven* in het licht gegeven, die zui-

ver *romanesk* zijn. — Zie POPP en COLARDEAU. De beste uitgave der echte brieven van ABBILLARD en HELOÏZE, is die van Londen 1718 in 8.º in het Latijn. Dezelve is met de beste handschriften vergeleken, en is niet zeer gemeen. Men heeft er in 1782 eene schoone uitgave 2 dl.ⁿ in 12.º met eene nieuwe vertaling van BASTIEN, en eene in 1796 3 dl.ⁿ in 4.º met het leven des schrijvers, door DE LAUNAYE, en de vertaling of omschrijving van Dom GERVAZIUS van in het licht gegeven; maar al deze uitgaven daargesteld, om de nagedachtenis dier beide gelieven te herstellen, hunne minnarijen te verdedigen, en de ongeregeldheden hunner jeugd beroemd te maken, zijn enkel van de ligtzinnige lezers der Romans bekend. — Zie HELOÏZE.

ABEILLE (GASPARD), Prioor van *Notre-Dame de la Merc* werd in 1648 te Riez in *Provence* geboren. Nadat hij *Provence* in zijne eerste jeugd verlaten had, kwam hij te *Parijs*, alwaar hij zich door zijnen opgeruimden geest zeer bemind maakte. Door hem den titel van Secretaris te geven, verbond hem de Maarschalk van *Luxemburg* aan zijnen persoon. De dichter volgde den held in zijne veldtogten. De Maarschalk schonk hem zijn vertrouwen gedurende zijn leven, en bij

zijn overlijden beval hij hem zijnen erfgenamen als een achtenswaardig man aan. De Prins van *Conti* en de Hertog van *Vendôme* vereerden hem met hunne gemeenzaamheid. Hij behaagde hun door zijn levend en opgeruimd onderhoud. De kwinkslagen, die in den mond van een' ander geene opmerking zouden hebben verdiend, maakte hij geestig en aardig door de wending, die hij aan dezelve gaf, en door de gebaarden, waarmede hij dezelve deed vergezeld gaan. Een zeer leelijk en gerimpeld gelaat, dat hij naar goetvinden plooid, diende hem als zoo vele momaangezigten. Wanneer hij een verhaal of een blijspel las, bediende hij zich op eene zeer koddige wijze, van dit veranderlijke gelaat, om daardoor de verschillende personen van het stuk aanteduiden, hetwelk hij voorlas. De Abt ABEILLE bezat een prioorchap en eene plaats in de *Fransche Academie*. Wij hebben van hem *Oden*, *Brieven*, verscheiden *Treurspelen*, een *Blijspel* en twee *Zangspelen*. Een Vorst zeide van zijn treurspel *CATO* dat, indien *CATO* van *Utika* verrees, hij even zoo min *CATO* zoude zijn, als die van den Abt ABEILLE. Men kan er bijvoegen, dat indien de schrijver van *CATO* weder op de wereld kwam, hij er noch als een *VONDEL*, noch als

een RACINE, noch als een CORNEILLE zou ontvangen worden. Hij wist wel wat er tot een' goeden dichter vereischt werd, maar hij was zulks niet. Zijn stijl was zwak, flauw en zenuwloos; en het edele, dat hij in zijn karakter bezat, straalde in zijne gedichten niet door. Hij stierf te Parijs in 1718. Zie de *Memoriën van NICERON* 42^e deel. D'ALEMBERT heeft zijne lofrede in het licht gegeven.

ABEILLE (SCIPIO), broeder van den voorgaande heeft eene uitmuntende *Verhandeling over de beenderen*, 1685 in 12.º nagelaten, met verzen, die tot bewijs kunnen verstreken, dat hij niet van het dichttalent ontbloot was. Hij overleed in 1697. Hij was chirurgijn-majoor bij het regiment van *Picardië* geweest. Ook over deze betrekking gaf hij in 1696 onder dezen titel: *De volmaakte veld-chirurgijn*, eene verhandeling in 12.º in het licht.

ABEILLE (LODEWIJK PAULUS), geboren te Toulon den 2 Junij 1719, lid der landhuishoudelijke Maatschappij, algemeen Inspecteur der fabrieken in *Frankrijk*, en daarna secretaris van het Bureau van koophandel; overleden te *Parijs* den 28 Julij 1807, heeft een groot aantal werken, over den landbouw, de landhuishoudkunde, den koophandel

en de staatkunde uitgegeven. De voornaamste zijn: 1.º *Corps d'observations de la société d'agriculture, de commerce et arts, établie par les états de Bretagne.* — (*Verzameling van waarnemingen van de maatschappij van landbouw, koophandel en kunsten, door de Staten van Bretagne gesticht*). — 2 dl.^o in 8.º ABEILLE ontwikkelt in dit werk, den grondregel der economisten, van welke hij een groote voorstander was. MONTAUDOIN, een koopman te *Nantes* leverde vele bouwstoffen tot de zamenstelling van dit werk. 2.º *Réflexions sur la police des grains en Angleterre et en France.* — (*Overwegingen over de bepalingswetten op de granen in Engeland en Frankrijk*) — 1764, in 8.º Eene zeldzame Brochure — 3.º *Principes sur la liberté du commerce des grains.* — (*Grondregels over de vrijheid van den graanhandel*) 1768 in 8.º Dit werk werd gehegeld in het *Dagblad van den koophandel*. ABEILLE is de uitgever geweest der *Observations de M. DE MALESHERBE sur l'histoire naturelle de BUFFON* — (*Aanmerkingen van den Heer DE MALESHERBES op de natuurlijke Historie van BUFFON*) 1798 2 dl.^o in 4.º en in 8.º

ABEL, tweede zoon onzer eerste ouders, offerde aan God de eerstelingen zijner vruchten op; KAIN zijn broe-

der afgunstig, dat zijne offerande den Hemel niet zoo aangenaam was, doodde hem in het jaar 3874 vóór J. C. De droomerijen, welke de Rabbinen over het gedrag van ABEL hebben geschreven, verdienen de minste aandacht niet. Het eenvoudige en onge Kunststelde verhaal der H. Schrift geeft aanleiding tot verscheidene overwegingen. 1.º Het lot der beide broeders moest aan onze eerste ouders de verschrikkelijkste gevolgen hunner zonde, en de vreesselijkste ellende, waartoe hunne nakomelingschap veroordeeld was, doen gevoelen. 2.º Het lot van ABEL bewijst, dat de belooning der deugd niet in deze wereld moet gezocht worden. God had aan KAÏN gezegd, terwijl hij over zijne misdaad nadacht. « Zult gij, indien gij wel doet er geene belooning voor ontvangen? Indien gij kwaad doet, zal uwe zonde zich tegen u verheffen.» ABEL intusschen ontvangt voor alle belooning zijner godsvrucht eenen geweldigen en vroegtijdigen dood. God heeft dus zijne belofte in een ander leven vervuld. Volgens den heiligen PAULUS, heeft ABEL, door zijn geloof, aan God een beter offer aangeboden dan KAÏN, daardoor heeft hij den naam van *regtvaardige* verworven. « God zelf, zegt deze Apostel, heeft getuigenis gegeven aan zijne offeranden, I. DEEL.

en door dit geloof spreekt hij na zijnen dood." *Fide plurimam hostiam ABEL, quam CAÏN obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse justus testimonium perhibente muneribus ejus Deo; et per illam, defunctus adhuc loquitur.* Wat heeft het geloof van ABEL kunnen zijn, anders dan een vast geloof aan het toekomstige leven? De getuigenis, die God van hem gegeven heeft, zou bedriegelijk zijn, indien de godsvrucht van ABEL van alle belooning verstoken was. De toegevendheid, met welke God KAÏN na zijne misdaad behandelt, zou een nieuw voorwerp van ergernis zijn. De Kerk haalt dikwijls het offer van ABEL, als een voorbeeld eener heilige, zuivere belangelooze en geurige offerande aan, voornamelijk in den Kanon der Mis, *sicut accepta habere dignatus es munera pueri tui justi ABEL.* GESNER heeft een Hoogduitsch dichtstuk over den dood van ABEL in het licht gegeven, dat in verscheiden levende talen, zoo wel herijmd als in proza vertolkt is; ook KLOPSTOCK beschreef in dezelfde taal zijnen dood in een tooneelspel en lierzangen, en de Fransche dichter LEGOUVÉ heeft over hetzelfde onderwerp een treurspel in drie bedrijven in het licht gegeven.

ABEL of ABLE (THOMAS),

T

Kapellaan van CATHARINA, VROUW van HENDRIK VIII., Koning van Engeland, een zeer godvruchtig man, en een ijverige Catholijke, werd in 1540 gewurgd, ontwijd en gevierendeeld, wyl hij had durven staande houden, dat HENDRIK zich niet als hoofd der Anglikaansche kerk kon doen erkennen. Zijne verhandeling: *De non dissolvendo HENRICI et CATHARINÆ matrimonio*, had deze vorst geheel tegen hem verbitterd.

ABELA (JOANNES FRANCISCUS), Commandeur der orde van *Maltha*, is door een zeldzaam en belangrijk boek bekend. Hij gaf hetzelfde in 1647 te *Maltha* in fol. onder den titel van *Maltha illustrata* in het licht. Dit werk in vier boeken verdeeld, is in eenen zeer goeden stijl in het Italiaansch geschreven, bevat de beschrijving van het eiland *Maltha*, en van deszelfs voornaamste ouden. Het is door JOANNES ANTONIUS SEINER in het Latijn vertaald, en wordt in het 15.º deel der verzameling. *Thesaurus antiquitatum et historiarum Siciliae* aangetroffen.

ABELARD — Zie ABELIARD.

ABELIN (JOANNES PHILIPPUS), een geschiedschrijver te *Straatsburg* geboren, en in 1646 overleden, meer bekend onder den naam van LODE-

WIJK GOTTFREID of GOLTREIDUS welken naam hij aan het hoofd van de meeste zijner werken heeft geplaatst, heeft een groot aantal geschriften in het licht gegeven. De meestbekende zijn: 1.º *Theatrum Europæum*. Hij heeft slechts het eerste deel, dat de geschiedenis van *Europa* van 1617 tot het einde van 1628 bevat, onder zijnen waren naam, in het licht gegeven. De beste uitgave dezer wijdloopige *Compilatie*, in het Hoogduitsch geschreven, is die van *Frankfort* 1718, 21 deelen in fol. De deelen door ABELIN SCHLEDER en SCHNEIDER zamengesteld, zijn veel belangrijker, dan die hunner talrijke vervolgers. 2.º De deelen 17, 18, 19 en 20 van den *MERCURIUS gallo-belgicus*; een werk in het Latijn geschreven, waarin men het verslag der gebeurtenissen vindt opgeteekend, die in *Europa* van 1628 tot 1636 zijn voorgevallen. De eerste deelen zijn van GOTHARD ARTUR. 3.º *Beschrijving van het koninkrijk Zweden*, in het Hoogduitsch, *Frankfort*, 1632, in fol. 4.º *Geschiedkundig jaarboek of Beschrijving der geschiedenis van het begin der wereld tot het jaar 1619* met een groot aantal gegraveerde platen, door MATTHIAS MERIAN, in het Hoogduitsch, *Frankfort* 1632, in fol. 5.º Het twaalfde en laatste deel van de *Geschiedenis*

der Oost-Indiën, onder dezen titel, *Historia orientalis India*, tom. XII. J. LUDOVICUS GORTORRIDUS *ex anglico et belgico sermone in latinum transtulit etc.*, een zeldzaam en kostbaar werk, wanneer het volledig is. Men heeft er 4000 Franken voor de Bibliotheek des Konings van Frankrijk voor betaald.

ABELLI (LODEWIJK), Groot Vicaris van Bayonne, Pastoor van Parijs, en daarna Bisschop van Rhodéz, werd in het *Vexin-Français* in 1604 geboren. Om in de stilte en afgetrokken in het huis van *Saint Lazare* te Parijs te leven, legde hij in 1667 zijne Bisschoppelijke waardigheid neder, 3 jaren na er toe benoemd te zijn. Hij overleed er in 1691, na verscheiden werken in het licht te hebben gegeven. De voornaamste zijn: 1.º *Medulla theologica*, in 12.º, om welk werk BOILEAU hem den titel van *moelleus ABELLI* gaf: hetwelk echter de verdiensten van het werk niet beneemt. 2.º *Het Leven van den heiligen VINCENTIUS van Paula* in 4.to Hij verklaart zich openlijk tegen de aanhangelingen van den Bisschop van IJperen, en vooral tegen den Abt van SAINT-CYRAN. De Heer COLLET heeft een uitgebreider, in 2 dln in 4.to uitgegeven, waarvan men een

goed uittreksel 1 dl. in 12.º heeft; maar dat van ABELLI, thans zeer zeldzaam, is door den eenvoudigen, teederen en zalvenden toon, dien de schrijver er in heeft weten te verspreiden, verre boven dat van COLLET verheven. Men houdt zich met eenen herdruk van hetzelfde bezig. 3.º *De overlevering der Kerk aangaande de vereering der heilige Maagd*. De Protestantsche leeraars hebben dit stuk dikwijls aangehaald tegen den grooten BOSUET, en wel om eenige overdrevene en onnaauwkeurige uitdrukkingen, die de verwijtingen aan de Catholijken gedaan, schenen te regtvaardigen. 4.º *Overwegingen*, 2 dln in 12.º zeer algemeen verspreid. Eindelijk eenige andere werken, alle even zeer geschikt, om der godsvrucht voedsel te geven. De schrijver was een man met alle priesterlijke en herderlijke deugden versierd. Zie *Memoires de NICERON* tome 41.

ABEN-BITAR, of AL-BERTHAR, een beroemde Arabische kruid- en geneeskundige, werd te *Benana*, bij *Malaga* geboren. Wjl hij buitengewoon veel van de kruidkunde hield, reisde hij veel, om er zich in te volmaken, en bezocht een gedeelte van *Afrika* en *Azië*. SALADIN benoemde hem tot eersten geneesheer van *Egypte*, en, na den

doed van dien Vorst, gaf hem MELEK-AL-KAMIL, Soudaan van *Damaskus*, het algemeene opzigt over zijne tuinen. Men gelooft, dat hij in 1248 stierf. AL-BEITHAR heeft een werk nagelaten: *Verzameling van eenvoudige geneesmiddelen* genoemd. Het handschrift daarvan wordt in de Bibliotheek van het *Eskuriaal* bewaard; en men kent er enkel de voorrede van, die in de *Bibliot. arab. Hisp.* gevonden wordt, en het artikel dat over de limoenen handelt, in het latijn door ANDREAS ALPAGO, te *Parijs* in 1602, in 4.to uitgegeven.

ABENDANA (JAKOB), een Spaansche jood, in 1685 overleden; hij was prefekt der Synagoge van *Londen*. Men heeft van hem eene *Verzameling van verklaringen* over verscheidene plaatsen der heilige Schrift. *Amsterdam*, 1685 in fol. en andere door de geleerde Hebreërs zeer op prijs gestelde werken.

ABEN-EZRA (ABRAHAM), een beroemde Spaansche Rabbijn, dien de Joden *den Wijze*, *den Groote* en *Bewonderenswaardige* hebben bijgenaamd, een titel, dien zijne geschriften niet altijd regtvaardigen. Wijsgeer, sterrekundige, dich-

ter, *kabalist* (*); *commentator*, hij ondernam alles, en slaagde in vele zaken. Men heeft vele werken van hem, onder welke zijne *Commentaria* zich bijzonder voordeelig onderscheiden. Hij was de eerste, die de verbloemde reden aan de leeraars zijner natie zoo eigen, niet gebruikte, en die zich aan den taalkundigen zin der woorden en aan de letterlijke verklaring van den tekst verbond. Hij is de eerste, die heeft durven beweren, dat de Israëlieten de *Roode-Zee* niet op eene wonderdadige wijze waren doorgetrokken, maar dat MOZES van een laag getij had gebruik gemaakt om den zeeboezem aan deszelfs uiterste einde door te trekken. Dit dwalend en valsch gevoelen maakte geen opgang, en hetzelfde strijdt zoo zeer met de woorden van den tekst dat wij er niets van zonden zeggen, indien de hedendaagsche Protestanten, en al degene, die de wonderen der heilige Schrift uit natuurlijke oorzaken willen afleiden, dit vermetele gevoelen niet toetraden. Zie *Brieven van eenige Joden* enz. Zijn werk getiteld *Jesud-Mora*, is zeer zeldzaam. Hetzelve is eene aansporing tot de beoefening van den *Talmud*, daar weinig ge-

(*) *Of geheimkundige. Bij de Joden iemand, die in de verborgene kunst van de uitlegging der Heilige Schrift ervaaren is.*

bruik van wordt gemaakt. Men heeft nog van hem *Elegantiae grammaticae, Venetiæ* 1546, in 8.º en eenige andere werken over de genees- en zedekunde, waarvan men den *Catalogus* in *BARTHOLOMIO*, met een levensschets van den Schrijver vindt. Hij overleed in het jaar 1174, in den ouderdom van omtrent 75 jaren.

ABENZOAR. — Zie AVENZOAR.

ABERCROMBY (SIR RALPH,) een bekwaam Engelsch Veldheer, in *Schotland* geboren; werd zeer vroeg als standaarddrager bij de lijfwacht geplaatst, en spoedig van den rang van luitenant, dien hij in 1760 verkreeg, tot dien van kapitein der ruitery, van luitenant-kolonel, van bevelhebber van het 7.^e regiment dragonders, en van generaal-majoor bevorderd. Op het vaste land aangesteld, was hij den 23 Mei 1793, bij den aanval der legerplaats van *Famars*, en bij de gevechten, die voor *Duinkerken* plaats hadden, tegenwoordig; daarna werd hem het bestuur van een der voornaamste aanvallen van het beleg van *Valenciennes* toevertrouwd, en in het volgende jaar verkreeg hij het bevel over de voorhoede van het Engelsche leger; deze veldtogt, die voor de Britsche wapenen niet gelukkig was, werd door eenen

nog ongelukkiger aftogt gevolgd, die in 1796 plaats had, en gedurende welken ABERCROMBY die voor *Nijmegen* was gekwetst geworden, eene zeldzame bekwaamheid, en eenen hoven de gebeurtenissen verheven moed aan den dag legde. In 1797, werd hij tot ridder der *Bad-orde* en gouverneur van het eiland *Wight* benoemd, en verkreeg den rang van luitenant-generaal. Eindelijk gaf men hem in 1798 het opperbevel over het leger in *Ierland*, hij behield het slechts korten tijd, niettegenstaande de grootste gematigdheid en de bekwaamheid, die hij in de moeilijkste omstandigheden aan den dag legde. Zijn van natuur bevreemdend karakter, vond groote hinderpalen in de buitengemeene verbittering der partijen, in de moeilijkheden, waarmede het burgerlijke bestuur te worstelen had, en vooral in de onmogelijkheid, om onder de troepen de orde en de tucht te brengen, die tot den goeden uitslag van eenen togt van dien aard onvermijdelijk noodzakelijk was. In *Engeland* terug gekeerd, genoot hij er gedurende weinige maanden eenige rust, en werd in 1799 opgeroepen, om onder den Hertog van *Yorck*, het bevel over den tegen *Holland* gerigten togt te voeren. ABERCROMBY kondigde er ten voordeele des

stadhouders (WILLEM V.) twee *proclamatien* af, die het minste gevolg niet hadden. Den 17 September leverde en verloor de Hertog eenen veldslag, ten gevolge waarvan de Engelschen zich in eenen zeer neteligen toestand bevonden. Men verweet aan den Hertog, elken raad van den veldheer, die het bevel voerde over den linkervleugel zijns legers, en wiens troepen zich met eene onoverwinnelijke hardnekkigheid hadden verdedigd, in den wind te hebben geslagen: eindelijk deed op den 2 October eene nieuwe en beslissende nederlaag door het *Anglo-Russisch* leger ondervonden, de onderneming geheel mislukken, ABERCROMBY, dien men onmogelijk dezen slechten uitval kon te laste leggen, wjl geen enkel zijner plans was aangenomen, werden dien dag twee paarden onder zich doodgeschoten. Zijn roem, wel verre van door deze nederlaag verzwakt te worden, scheen er, wjl men overtuigd was, dat hij er geheel vreemd aan was, eenen nieuwen luister door te erlangen, en deed hem kort daarna het bevel over den togt bekomen, die tegen *Egypte*, toenmaals door het Fransche leger bezet, ondernomen werd. Hij scheen, *Cadix* voorbijzeilende, eenige vijandelijke bewegingen tegen deze plaats te willen maken; maar de staat van verdediging,

waarin zij zich bevond, liet niet de minste hoop van een' goeden uitslag over, en *Cadix* bleef ongemoeid; hij weigerde bij zijnen doortogt in de *Napelsche zee*, om aan koning FERDINAND de hulp in manschappen te leveren, welke deze Vorst hem verzocht, om de misnoegden, welker getal dagelijks toenam te kunnen beteugelen. Eindelijk liep op den 1 Maart 1801, de vloot in de rede van *Aboukir* binnen, en den 7 werden de troepen ontscheept. De Fransche legerbenden, terug gedreven, en geene toereikende magt hebbende, om het hoofd te kunnen bieden, trokken naar *Alexandrië*; ABERCROMBY verloor geenen oogenblik, en na de schans van *Aboukir* weggenomen te hebben, trok hij naar deze stad met een leger van 16,000 man, maar zonder eene enkele der voorzorgen te verwaarloozen, die geschikt waren, om zijnen togt te verzekeren, en om denzelfen door verschillende verschansingen te dekken. Welke nadeelen er ook uit de *positie* der Franschen voortsporen, die zich verplicht vonden, eene groote uitgestrektheid lands te verdedigen, vielen zij echter op den 21 Maart onder de bevelen van den generaal MENOÜ, de Engelsche verschansingen, met eene onstuimigheid aan, die naar woe-de geleek, sloegen het tweede gelid der vijandelijke In-

fanterie op de vlugt, en drongen tot de achterhoede door, waarbij zich ABERCROMBY en zijne staf bevonden, die vruchteloze pogingen tegen de Fransche dapperheid wilden in het werk stellen. De meeste officieren sneuvelden, en de generaal zelf, doodelijk gekwest, stierf zeven dagen daarna, aan boord van het schip, waarop hij naar *Maltha* zou worden vervoerd. ABERCROMBY was in 1774 en 1776 lid van het parlement geweest; maar geen zijner wetgevende werken is tot ons gekomen. Zijn stoffelijk overblijfsel werd te *Maltha* met al de aan zijnen rang verschuldigde eerbewijzen, begraven.

ABERLI (JOANNES LODEWIJK) een beroemd teekenaar in 1723 te *Wintherthur* geboren en in 1786 te *Bern* overleden. De wijze van zijnen leermeester MEIJER (een zwak schilder), na dezelve drie jaren lang gevolgd te hebben, verlatende, kwam hij te *Bern*, alwaar hij van JOANNES GRIMM een zeer goed onderwijs ontving. Zijne eerste stukken waren beelden, doch weldra kreeg zijn smaak voor de landschappen de overhand, en in de Zwitsersche gezigten behaalde hij den grootsten lof.

ABEZAN, uit het geslacht

van JUDA, tiende Regter van *Israël*, die JEREMÉ opvolgde. Na zeven jaren geregeerd te hebben, stierf hij te *Bethleem*, nalatende dertig zonen, dertig dochters, en even zoo vele schoon-zonen en schoondochters.

ABGAR of ARGARUS, een naam, dien verscheiden koningen van *Edessa* gedragen hebben. De meestbekende is diegene, welke zoo als men zegt, aan JESUS CHRISTUS schreef, en aan wien deze Goddelijke wetgever zijn afbeeldsel met eenen brief zond; maar men hecht niet veel geloof aan deze daadzaken, die men gewoonlijk als in later tijden verzonnen beschouwt. De brief van ABGARUS, met het antwoord, aan J. C. toegeschreven, zijn in EUSEBIUS te vinden. De Heer TILLEMONT en andere geleerden beschouwen dezelve als echt; maar behalve, dat het algemeene gevoelen is, dat JESUS CHRISTUS niets geschreven heeft, is het zeker, dat deze brief verre van in de eerste tijden der kerk onderscheiden te worden, zoo als hij zulks had behooren te zijn, verworpen en door eene kerkvergadering van *Rome*, in 494, onder Paus GELASIVS gehouden, in den rang der apocryphe-stukken is geplaatst geworden. (Zie TILLEMONT, DUPIN, ALEXANDER).

ABIA, zoon en opvolger van **ROBOAM**, koning van *Juda*, even zoo bedorven als zijn vader. Hij overwon **JEROBOAM**, koning van *Israël*, in eenen zeer bloedigen slag. Hij stierf in het jaar 955 vóór J. C. 22 zonen en 16 dochters nalatende. Men zie in het 14 Hoofddeel van het III. *Boek der Koningen* de verschrikkelijke voorzegging, die een Profeet, ten opzichte van eenen anderen **ABIA**, zoon van **JEROBOAM** deed.

ABIA, volgens de verdeeling van **DAVID**; hoofd van de achtste der 24 klassen der Joodsche Priesters. **ZACHARIAS**, vader van den heiligen **JOANNES den Dooper**, behoorde tot de klasse van **ABIA**.

ABIA, koning der Parthers, deed **IZATES**, koning der Adiabeniërs, wyl hij een Jood, en volgens anderen een Christen was geworden, den oorlog aan. Het leger van **ABIA** werd door dat van **IZATES** geheel verslagen. Uit vrees van in de handen der overwinnaars te vallen, bragt **ABIA** zich zelyen om het leven.

ABIATHAR, Hooge-Priester der Joden, ontsnapte aan de wraak van **Saül**, die zijnen vader **ACHIMELECH**, dien hij in het Hooge-Priesterschap opvolgde, liet ombrengen. Maar later **ADONIAS** op den

troon van **DAVID** hebbende willen stellen, werd hij door **SALOMON** van hetzelfde beroofd, en in het jaar 1014 vóór J. C. naar *Arathath* verbannen. Op deze wijze vervulde God, hetgeen wat Hij meer dan 100 jaren te voren aan **HELI** had laten voorzeggen, dat Hij namelijk het Opper-Priesterschap uit zijn huis zoude wegnemen, om hetzelfde in een ander over te brengen.

ABIATHAR, zoon van **OPHNI** en klein-zoon van **HELI**, Hooge-Priester, volgde met **ACHITOB**, zoon van **PHINEËS**, zijnen grootvader in deszelfs waardigheid op: de uitoefening van het Hooge-Priesterschap werd hun beurtelings, telkens voor één jaar opgedragen; maar het regterambt werd aan **SAMUËL**, een Profeet en Priester uit den stam van **LEVI**, toevertrouwd.

ABIGAIL, vrouw van **NABAL**, een buitengemeen gierig mensch. **DAVID** liet hem om eenige ververschingen verzoecken, die hij hem onbarmhartig weigerde. Deze vorst, hierover gebelgd, maakte zich gereed, om zich over dien hoon te wreken, toen **ABIGAIL**, om zijnen toorn tot bedaren te brengen, hem levensmiddelen bragt. **DAVID** werd over hare milddadigheid, hare schoonheid en hare bevalligheden zoo getroffen,

dat hij met haar, na den dood van NABAL, in het jaar 1060 vóór J. C. in den echt trad.

ABILDGAARD (NICOLAI), een beroemd Deensch Schilder, in 1744 geboren. Van 1766 tot 1772 beoefende hij de schilderkunst aan de academie te *Kopenhagen*, bezocht daarop *Italië* en andere landen, waar zijne kunst bijzonder bloeit. Na zijne terugkomst te *Kopenhagen*, in 1777 verschaftte hem zijn stuk: *Koning SYENDS loskooping*, de aanneming bij de schilder-academie; daarop werd hij na elkander Koninklijk Historie-Schilder, Hoogleeraar aan de kunst-academie, Ridder van de *Dannebrog-Orde*. Behalve het reeds genoemde, telt men onder zijne overige beroemdste stukken, voornamelijk: *SOCRATES*, *JUPITER*, *het menschelijke lot wegende*, *ORPHEUS* en meer andere. Hij heeft eenige twist-schriften en in 1793 eene verklaring van de *marmere tafelen*, met de beelddenis der *Zon*, die in de *Matthaeische verzameling* in *Rome* gevonden wordt, en eenige berigten van eene schildertij van *CORREGGIO*, in 1798 uitgegeven; welke beide stukken in de *Deensche Minerva* te vinden zijn. Hij overleed te *Kopenhagen* in Junij 1810, in den ouderdom van 66 jaren. Onder de talrijke be-

kwame leerlingen, die hij heeft nagelaten, onderscheidt zich bijzonder de beroemde *THORWALDSCHEN*.

ABIMELECH, koning van *Gerar*, een tijdgenoot van *ABRAHAM*, liet *SARA*, daar hij haar eene zuster van dien Aartsvader waande, schaken; maar nadat God hem met den dood bedreigd had, liet hij haar aan *ABRAHAM* met groote geschenken wedergeven, terwijl hij zich daarmede verschoonde, dat hij niet geweten had, dat zij zijne vrouw was: hetwelk ten bewijs verstrekt, hoe zeer de huwelijksstand in die eenvoudige tijden geëerbiedigd werd, in tijden, welke eene bedorvene wijsbegeerte als barbaarsche durft beschouwen. Deze aanmerking werd nog duidelijker bewaarheid, onder *ABIMELECH*, zijnen zoon. *IZAÄK*, volgens het gebruik der *Hebreërs*, die hunne nichten *zusters* noemden (zie *SARA*) *REBEKKA* ook zuster genoemd hebbende, zoo deed hem de Koning, uit vreeze, dat iemand zijner onderdanen zich aan eene groote misdaad mogte schuldig maken, toen hij vernomen had, dat zij zijne echtgenootte was, hier over verwijtingen, *induxeras super nos grande peccatum*; en hij beval op doodstraf, de echtgenootte des vreemdelings te eerbiedigen: *Præcipitque*

omni populo dicens: Qui tetigerit uxorem hominis hujus morietur. GEN. XXVI.

ABIMELECH, natuurlijke Zoon van GEDEON, vermoordde, na den dood zijns vaders, zeventig zijner broeders. JOTHAN, de jongste, ontsnapte alleen aan het bloedbad. ABIMELECH overweldigde de heerschappij over de Sichimiten; dezelfde wreedheid, die hij jegens zijne broeders had uitgeoefend, pleegde hij ook omtrent zijne nieuwe onderdanen, die drie jaren daarna tegen hem opstonden en hem verjoegen. ABIMELECH overwon hen, nam huane stad in, en verwoestte dezelve geheel en al. Daarna ging hij Thebe belegeren, alwaar hij door een stuk van eenen molensteen, dat eene vrouw boven van eenen toren op hem wierp, doodelijk gewond werd. ABIMELECH, die niet door de hand eener vrouw wilde sterven, liet zich in het jaar 1233 vóór J. C. door zijnen schildknaap het leven benemen.

ABINGA (TAKO) vijf en twintigste Abt van het klooster *Hallum* in *Friesland*, uit een adellijk geslacht geboren, was in de waarneming zijner bediening een voorbeeld van vroomheid en beleid, en legde er zich bijzonder op toe, om door de verbetering der kloostertucht, den luister van

hetzelve te vermeerderen. Doch eenigen tijd daarna, van zijne waardigheid wenshende ontslagen te zijn, heeft hij heimelijk eenen bode naar *Premonstreit* gezonden en zijn ontslag bekomen. Smartelijk viel het den religieuzen zulk eenen herder te missen. Na twee en twintig jaren zijne bediening waargenomen, en nog twee jaren in de abdij vertoefd te hebben, is hij heimelijk naar *Lidlum* vertrokken, alwaar hij den 28 juli 1512 aan de pest overleden, en aan de voeten van den abt *ETHOLOGUS LIAUKAMA* begraven is. — Volgens een handschrift der abdij heeft deze abt aldaar vier altaren gesticht, als: 1. het hoofdaltaar ter eere van God, van de H. Maagd *MARIA*, van den H. *JOANNES Evangelist*, en van de H. Maagd *CECILIA*; 2. een ter eere van God, van den H. *JOANNES den Dooper*, van den H. *AUGUSTINUS* en van de H. *ANNA*, het derde, ter eere van God, van den H. Apostel en Evangelist *MATTHEUS*, van den H. *ANTONIUS*, en van de H. *BARBARA*; het vierde ter eere van God, van den H. *BONIFACIUS*, van den H. *MARTINUS*, en van *MARIA MAGDALENA*.

ABIRAM, oudste zoon van *Hiël*, uit *Bethel*. Nadat *Jozue* de stad *Jericho* verwoest had, sprak hij eene vervloeking uit, tegen diegene, wel-

ke dezelve weder zoude opbouwen. Toen Hiël van Bethel het omtrent 137 jaren daarna ondernam, om Jericho weder op te bouwen, verloor hij ABIRAM, zijn' oudsten zoon, toen hij de grondslagen dier stad legde, en SEGUB, het jongste zijner kinderen, toen hij er de poorten aan maakte.

ABIRON, klein-zoon van PHALLU, zoon van RUBIN maakte met CORÉ en DATHAN eene zamenzwering tegen MOZES en AÄRON. Maar hunne muitertijen en hun gemor werden gestrengelijk gestraft, want toen zij met hun wierookvat voor het Altaar verschenen, opende zich de grond en zwelgde hen met 250 hunner medepligtigen, in het jaar 1489 vóór J. C. levend in.

ABIZAC; eene jonge Sunamitische maagd, met welke DAVID zich in zijnen ouderdom verbond, doch in de onthouding leefde. Na den dood van dien koning werd zij door ADONIAS ten huwelijk gevraagd, die zich daarvoor eenen weg tot den troon meende te banen; maar SALOMON, die zijn oogmerk ontdekte, liet hem omkomen. De H. HIERONYMUS, die zich aan den verbloemden zin van den heiligen tekst hield, heeft in de jonge, schoone en kuische ABISAC, een zinnebeeld

der wijsheid gezien, die de eenige en getrouwe gezellin, van den ouderdom des regtvaardigen wordt, nadat alle voorregten der natuur hem verlaten hebben: hare onvergelykelijke schoonheid, het aangename van haar onderhoud, hare kuische omhelzingen, versterken zijne ziel, doen haar herleven en beletten, dat zij de verkleumdheid en zwakheid des lichaams gevoelen.

ABISAI, een dier helden, welke zich onder de regering van DAVID, door hunne dapperheid, en hunne verkleefdheid aan dien vorst beroemd maakten, doodde 300 manschappen, dreef verscheidene duizenden Idumeërs op de vlugt, en versloeg eenen Filistijnschen reus, die met eene lans gewapend was, waarvan het ijzer 300 sikkenlen woog.

ABIU, zoon van AÄRON, werd tot Priester van den levenden God gezalfd; maar nadat hij ongewijd vuur in zijn wierookvat gedaan had, werd hij in het jaar 1490 vóór J. C. met zijnen broeder NADAD, door de vlammen verslonden. Wij hebben elders reeds opgemerkt, dat zulke verschrikkelijke straffen, in het begin eener wetgeving, zoo als die van MOZES, noodzakelijk waren. (Zie AÄRON).

ABLAINCOURT — Zie BRUHIER.

ABLANCOURT (D') — Zie PERROT.

ABLAVIUS, of ABLADIUS, prefect van het regthuis des Pretors, drong zich in de gunst van KONSTANTIËN den grooten, die hem, bij zijn overlijden tot raadsheer van KONSTANS benoemde; maar deze keizer beroofde hem van dien post, onder voorwendsel van aan de soldaten toe te geven. ABLAVIUS trok naar een lusthuis in *Bithynië*, alwaar hij als een wijsgeer leefde. KONSTANS, die de magt vreesde, welke hij door zijn vorig crediet verkregen had, zond hem officieren des legers, die hem eenen brief ter hand stelden, door welken hij hem als deelgenoot in het bestuur des rijks scheen aan te nemen; maar terwijl hij vraagde, waar het purper was, dat men hem bragt, traden er andere officieren binnen, en doodden hem. Wyl hij dezen moord, het geweld met de trouweloosheid en het verraad gepaard ging, steeg de verontwaardiging tegen den lafhartigen en dweepachtigen KONSTANS ten top.

ABNER, Zoon van NER, veldheer der legers van SAUL diende dien vorst met eene onschendbare trouw. Na den dood van SAUL, liet hij de

kroon aan ISBOSETH, deszelfs zoon geven. Eenig misnoegen bewoog hem later, om zich bij de partij van DAVID te voegen, die hem veel vriendschap bewees. JOAB, die zijne gunst benijdde, en daarenboven den dood zijns broeders ASAËLS wilde wreken, zonderde zich met hem af, en bragt hem lafhartiglijk om het leven. DAVID, troosteloos over dit verlies, liet een prachtig grafsteeken voor hem oprigten, en ver-eerde in 1048 vóór J. C. hem met een grafscrift.

ABONDANCE. — Zie DABONDANCE.

ABOUGIAFAR. — Zie JOAPHAR.

ABOU-HANIFAH, te Cousa geboren, en in 757 in de gevangenis te Bagdad overleden, was het hoofd der Hanifiten. Deze Muzelman gaf aan zijne sekte lessen en voorbeelden. Van een onbeschoft mensch eens eenen slag hebbende ontvangen, sprak hem deze Mahometaan de volgende, een Christen waardige woorden toe, en die daarom slechts in aanmerking komen, wyl hij zulks niet was: *Indien ik wraakgierig was, zou ik uw belediging met eene wederkeerige vergelden. Indien ik een aanbinger was, zou ik u bij den kalief beschuldigen; maar liever wil ik God bid-*

den, dat Hij mij op den oordeelsdag, met u in den Hemel doe komen. Die ongeloovigen, welke zeven eeuwen na de Christenen opstonden, kenden derzelver boeken, leerstellingen en grondbeginselen, en maakten er zich vrij onhandig en stuksgewijze meester van, even gelijk hun hoofd MAHOMED had gedaan, en daarom zijn de meeste hunner zin- en zedespreuken boven die der oude wijsgeeren verheven. Zie MAHADI.

ABOU-JOZEF, een Mahomaansch geleerde, groot gerechtsheer van Bagdad, was zeer werkzaam, om de leer van ABOU-HANIFAH te verspreiden. Hij bezat eene zedigheid, die men zeldzaam in menschen aantreft, welke zich met het onderwijs van anderen bezig houden. Toen hij eens openhartig zijne onkunde beleden had, omtrent een punt, dat men hem voorstelde te verklaren, verweet men hem, dat hij uit de koninklijke schatkist groote sommen trok, om zonder uitzondering alle vragen te beslissen. Hij gaf daarop dit schrandere antwoord: *Ik ontvang uit de schatkist naar mate van datgene, wat ik weet; maar indien ik naar evenredigheid ontvang van hetgene, wat ik niet weet, zoo zouden al de schatten van den Kalief niet toereikende zijn, om mij te betalen.* HARUN - AL - RA-

SCHID, zijn tijdgenoot, stelde veel belang in dezen Muzelman. Zie DUVAL (VALENTIJN).

ABOUL FAZT, een der zuiverste en sierlijkste Indiaansche schrijvers, en tevens eerste Vizier en geschiedschrijver van den grooten Mogol AKBAR. Op bevel van SELIM, vermoedelijke erfgenaam der kroon, die niet dan met bekkommering de gunst zag, waarmede zijn vader hem ver eerde, werd hij in 1604 vermoord. ABOUL FAZT heeft eene geschiedenis nagelaten van het huis en de regering van AKBAR; het 3^e deel van dat werk, hetwelk eene van het voorgaande afgescheidene verhandeling is, werd door eene maatschappij van geleerden zamengesteld, waarin ABOUL FAZT het voorzitterschap waarnam. Hij spreekt in dat werk over de instellingen van AKBAR, over zijne regeringswijze, over de voortbrengselen van *Indostan*, over den Godsdienst des lands enz. Het handschrift van hetzelfde wordt in de Bibliotheek van den Heer LANGLES bewaard, die er in de *Aziatische nasporingen* uittrekselen van heeft geleverd. Er bestaat ook in de Engelsche taal een zeer uitgebreid uittreksel van hetzelfde werk in 3^{den} in 4.to

AOUL - FEDA (ISMAËL), Prins van *Hamah* en tevens een geschiedschrijver en aard-

rijkskundige, werd in 1273 te *Damaskus* geboren, werwaarts het aannaderen der Tartaren zijne ouders verplicht hadden de wijk te nemen. Hij bragt zijne eerste jaren onder het gedruisch der wapenen door en onderscheidde zich in verschillende belangrijke gelegenheden, bij de belegering van *Tripoli* van *Accon*, en in bijna al de gevechten, die tegen de kruisvaarders plaats hadden. Door den dood van een zijner bloedverwanten tot het prinsdom *Hamah* geroepen, zag hij zich door de eerzucht zijner beide broeders, en door de onregtvaardigheid van den Sultan van hetzelfde beroofd. Van hun geschil onderrigt, zond hij er eenen landvoogd naar toe, om er het gezag in zijnen naam uitte oefenen. Na elf jaren eener onregtvaardige opsluiting, kwam *Hamah* echter weder onder de familie van deszelfs wettigen gebieder, en *Aboul Feda*, beklom in 1312, door weldaden en gunsten van den Egyptischen Sultan overladen, den troon. Hij overleed in 1331 in den ouderdom van 60 jaren, den roem nalatende van eenen Vorst te zijn geweest, met de verhevenste hoedanigheden, en de schitterendste talenten begaafd. Te midden der onlusten, die zijn vaderland beroerden, en der gedurige invallen der Tartaren, kweekte hij met ijver de letteren aan, bevljijgde

zich op de beoefening der sterrekunde, regtsgeleerdheid, kruidkunde, geschiedenis en aardrijkskunde. Twee werken, over deze beide laatste wetenschappen, hebben den roem bevestigd, welken hij geniet; het eerste heeft ten titel: *Verkorte geschiedenis van het menschelijke geslacht*; het handelt over de geschiedenis der Hebreërs, over de vier koninklijk regerende huizen der oude Perzers, over de koningen van *Griekenland*, de Romeinsche keizers, de Arabische koningen, over de geschiedenis van *MAHOMED* en van zijn rijk, tot in 1328. Deze geschiedenis onderscheidt zich niet door eenen schitterenden stijl, maar heeft eene wezenlijkere waarde, de naauwkeurigheid der daadzaken, en de juiste bepaling derzelve. *Verscheidene* gedeelten derzelve zijn met of zonder den tekst vertaald; *MURATORI* heeft het gedeelte, hetwelk de geschiedenis van *Sicilië* betreft, in zijne verzameling van geschiedschrijvers van *Sicilië* eene plaats ingeruimd, en de Heer *SILVESTER DE SACY*, heeft in het vervolg der nieuwe uitgave van het *Specimen historiae Arabum*, te *Oxford* in 1806 in het licht verschenen, de geschiedenis der Arabieren vóór *MAHOMED*, met den Arabischen tekst en eene Latijnsche vertaling geplaatst. Bij dezen schrijver kan men de lijst van de overige deelen der

geschiedenis van **ABOUL-FEDA** tot op dezen dag toe uitgegeven, vinden. Zijne aardrijkskunde, getiteld: *Ware ligging der landen*, is ook bij gedeelten uitgegeven en wordt ten opzichte der beschrijvingen en zeden, niet minder op prijs gesteld, dan het voorgaande; maar is ten opzichte der liggingen en plaatsbeschrijvingen minder naauwkeurig.

ABOULOLA, de eerste der Arabische dichters werd in 973 te *Maara* geboren, en overleed aldaar in 1059. Deze dichter, die even als **MILTON** blind was, heeft even als hij, beschrijvingen, die vol vuur zijn. Toen hij drie jaren oud was, werd hij door de kinderziekte van het gezigt beroofd. Hij werd zeer van ongodsdienstigheid beschuldigd, en bezwaarlijk kan men hem van dezen blaam vrijpleiten.

ABOUN-AVAS, een beroemd Arabisch dichter, werd aan het hof van **HARUN-AL-RASCHID** geroepen die zelf een dichter was. Deze verzemakende Vorst, ontving hem met onderscheiding, en gaf hem een *appartement* in zijn paleis.

ABOU-RIHAN, aardrijks- en sterrekundige, geboren te *Biroun* in het Oosten, werd door de Muzelmannen met den titel van *zeer behendige verzeerd*. Hij reisde gedurende 40 jaren in *Indië*: maar zijne

Inleiding tot de sterrewigchelarij bewijst niet, dat zijne togten hem van veel voordeel zijn geweest.

ABRAAMIUS (Heilige), *Bischof van Arbelle*; onderging den marteldood in het vijfde jaar der vervolging van *Koning Sapor II.* dat met het jaar 348 van J. C. overeenkomt.

ABRABANEL (**ISAAK**), werd in 1437 te *Lissabon* geboren. De Joodsche geslachtekenaars doen hem van **DAVID** afstammen, zoo als de Turken den oorsprong van **MAHOMED** van **ISMAËL** afleiden; maar die Hebreuwsche en Turksche geslachtekenaars zijn grootendeels even zoo fabelachtig als sommige der onze. Hij bekleedde eene plaats in den raad van **ALFONSUS V.**, *Koning van Portugal*, en daarna in dien van **FERDINAND den Catholijke**, *Koning van Kastilië*; maar toen in 1492 de Joden uit *Spanje* werden verdreven, was hij genoodzaakt met hen de vlucht te nemen. Na eindelijk verschildende reizen naar *Napels*, *Corfu*, en vele andere steden, waar zijne dwalende en bijgeloovige natie geduld werd, gedaan te hebben, stierf hij in 1508 te *Venetie*, in den ouderdom van 71 jaren. De schrijver der *Joodsche brieven*, die hem **ABRABANEL** noemt, zegt, dat hij te *Padua* he-

graven werd. De Rabbijnen beschouwen hem, als een hunner voornaamste leeraars, en geven hem eervolle titels. Hij heeft hun *Commentaria* over al de Hebreeuwsche boeken van het oude testament nagelaten, die door degene, welke de Hebreeuwsche taal beoefenen, op zeer hoogen prijs worden gesteld. Hij is zeer letterlijk en duidelijk; maar zoo als alle uitleggers, eenigzins te wijdloopig. Men heeft nog van hem 1.º eene *Verhandeling over de schepping der wereld*, Venetië, 1592, in 4.to tegen ARISTOTELES, die dezelve als eeuwig beschouwde; 2.º eene *Verhandeling over de grondbeginselen van den Godsdienst*, in het Hebreeuwsch, in het Latijn vertaald, door G. H. VORSTIUS, Amsterdam 1638 in 4.to en eenige andere verhandelingen, waarin hij met al de voorin genomenheid der Rabbijnen over den Christenen spreekt. Hij was een verwaand en opgeblazen mensch, Zie de *Gedenkschriften van NICERON*, 41.º Deel.

ABRADATUS, Koning van *Susa*, gaf zich met zijn leger aan CYRUS over, om daardoor de edelmoedigheid van dien vorst, ten opzichte zijner gemalin te erkennen, die in eene zegepraal op de Assyriërs behaald, was gevangen genomen. ABRADATUS was dezen Koning van geen' grooten

dienst, in den eersten veldslag werd hij van zijnen wagen geworpen en door de Egyptenaars gedood. Zijne vrouw PANTHEA bragt zich uit wanhoop op zijn lijk om het leven. CYRUS liet voor deze beide echtgenooten een praalgraf opregten. Deze gebeurtenis had in het jaar 548 vóór J. C. plaats en heeft den schrijver der *Cyropedia* het onderwerp tot eene aandoenlijke *episode* geleverd.

ABRAHAM, een Priester der Joodsche natie werd te *Ur*, eene stad in *Chaldea*, in het jaar 1996 vóór J. C. geboren. Zijn vader THARÉ, was een aanbidder der sterren, eene soort van bijgeloovigheid, die veel verschoonbaarder was, dan de afgoderij, zoo als zulks de schrijver van het *Boek der Wijsheid XIII*. Hoofd. te regt ontwikkelt. De zoon, deze dwaling hatende, en den waren God aanbiddende, ontving van hem het bevel, zijn vaderland te verlaten. Hij begaf zich naar *Haran*, in *Mesopotamië*, alwaar hij zijn vader verloor. Een nieuw goddelijk bevel, riep hem ook uit dat land: hij kwam met SARA, zijne vrouw, en LOTH zijnen neef, te *Sichem*. De hongersnood noodzaakte hem, de wijk naar *Egypte* te nemen, alwaar PHARAO hem zijne vrouw, die hij waande zijne zuster te zijn, ontnam, en hem dezelve, toen hij zij-

ne dwaling ontdekt had, met geschenken terug gaf (een voorval, dat later, met bijna dezelfde omstandigheden, te *Gerar*, met den koning *ABIMELCH*, vernieuwd werd.) Nadat *ABRAHAM* *Egypte* verlaten had, kwam hij, met zijnen neef *LOTH*, te *Bethel*; doch hier verliet hij zijnen bloedverwant, wijl dit gewest niet toereikende was om hunne talrijke kudde te voeden. De neef ging naar *Sodoma* en de oom bleef in het dal van *Mambré*. Toen *LOTH* eenigen tijd daarna door *CHADORLAHOMOR*, en drie andere Koningen, was gevangen genomen, wapende *ABRAHAM* zijne dienstknechten, achtervolgde de overwinnaars, versloeg hen, en verloste *LOTH*. Alvorens *Mambré* te verlaten, had de Aartsvader een gezigt, waarin God hem zijnen naam *ABRAM* in dien van *ABRAHAM* veranderde, hem van zijne vrouw *SARA* eenen zoon beoefde, en hem de besnijdenis voorschreef, als het zegel des verbonds, hetwelk Hij met hem aanging. *ABRAHAM* besneed zich zelve in het honderdste jaar van zijnen ouderdom, en besneed ook al de mannelijke leden van zijn huisgezin. Een jaar daarna werd *ISAÄK* geboren, dien *SARA*, hoewel reeds 90 jaren oud, ter wereld bragt. Toen deze zoon den ouderdom van 25 jaren bereikt had,

I. DEEL.

beval God aan deszelfs vader, Hem denzelyen als een slag-offer op te dragen. Zonder een bevel te onderzoeken, dat hem buitengewoon moest toeschijnen, en dat in de daad slechts eene beproeving was, maakte *ABRAHAM* zich gereed, om even zoo bereidwillig als moedig te gehoorzamen; maar God met zijne onderwerping tevreden, hield den arm van den gehoorzamen offeraar tegen, die eenen ram, de plaats van het kind der belofte des Heeren liet vervangen. *SARA*, de moeder van *ISAÄK* stierf twaalf jaren daarna; men begroef haar in de spelonk van *Ephron*, die *ABRAHAM* voor zijne vrouw *CETHURA*, die hem zes zonen had ter wereld gebragt, gekocht had. Hij had reeds bij het leven van *SARA*, *HAGAR*, de moeder van *ISMAËL*, tot bijwif genomen. Na, eindelijk 175 jaren geleefd te hebben, overleed *ABRAHAM* in het jaar 1821 vóór J. C. Hij werd bij *SARA* begraven. De levendigheid zijns geloofs, zijne oprechte verkleefdheid aan den dienst van den waren God, hebben hem den eervollen bijnaam van *Vader der geloovigen* verworven. *BARBEYRAC*, die verbitterde lasteraar der Kerkvaders, en van al de grooten mannen, die zich door hunne liefde tot den Godsdienst hebben onderscheiden, heeft er zich voornamelijk op

U

toegelegd, om de nagedachtenis van ABRAHAM door even zoo onregtvaardige als helagchelijke hekelingen, door den Abt BERGIER in zijn Theologisch woordenboek grondig wederlegd, te schandvlecken. Om een gezond oordeel over het gedrag der Aartsvaders te vellen, moet men zich in dezelfde omstandigheden plaatsen, zich, met de zeden en gebruiken, die in de eerste tijden heerschten, bekend maken. De heilige AMBROSIVS toont met even zoo veel grond als welsprekendheid aan, dat er in de opreghtheid en eenvoudigheid van dien heiligen Aartsvader, meer ware grootheid doorstraalt, dan in al den uitstal der wijsgeerige deugden: *Minus est quod illa finxit quam quod iste gessit*. De heroemde spreuk van een der zeven wijzen van *Griekenland*, *Sequere Deum*, die voor den opgeblazen wijsgeer, slechts eene pronk-spreuk was, drukt eenigermate het geheele leven van ABRAHAM uit, die, aan zijne verschillende roepingen getrouw, zich nooit bedacht, om de stem van God tot in de zwaarste opofferingen te volgen: *Hoc itaque quod pro magno inter septem sapientium dicta celebratur, perfecit ABRAHAM, factoque sapientium dicta prævertit*. De sprookjes, waarmede de Rabbijnen de geschiedenis van ABRAHAM overladen hebben, zullen wij hier stilzwijgende

voorbijgaan. Men weet, dat ligt- en bijgeloovige menschen te allen tijde waarheid en logen, onder elkander hebben gemengd. Men heeft hem ten onregte eene Verhandeling toegeschreven, getiteld: *Jezira*, of *Over de Schiepping*. *Mantua*, 1562, in 4.to en *Amsterdam* 1642, in 4.to Dit boek is, volgens het algemeene gevoelen, van den Rabbijn AKIBA, doch zeker is het, dat de schrijver van hetzelfde geene gezonde hersenen had. Zijn werk bevat slechts één of twee vellen druk. De verklaringen van vijf Rabbijnen, die hij de uitgave van *Mantua* zijn gevoegd, maken het werk niet duidelijker.

ABRAHAM (Heilige), werd met den heiligen MAHANES en den heiligen SIMBON, door SAFOR II., Koning van *Perzië*, in het jaar 339 gemartiliseerd. — Zie de *Act. Mart Orient.* van STEPHANUS-EVODUS ASSEMANI en de *Oostersche Bibliotheek* van JOZEF ASSEMANI.

ABRAHAM (Heilige), een Syriër, werd, toen hij zich naar *Egypte* begaf, om de Kluisenaars te bezoeken, door de Sarracenen gevangen genomen. Hij ontsnapte hun, en kwam in *Auvergne* een klooster stichten, waarvan hij Abt werd, en waarin hij in 472 in eenen hoogen ouderdom, en vol deugden, overleed. De Kerk vereert daarenboven nog twee ABRAHAMS; de eerste Bisschop

van *Carhes*, in *Mesopotamië*, stierf te *Konstantinopel*, waar Keizer *THEODOSIUS de jonge* hem had doen komen. De tweede was een Kluisenaar, wiens leven door den heiligen *EPHREM* is beschreven. Men vindt hetzelfde in het 2.e deel 1.e gedeelte zijner werken.

ABRAHAM à SANTA CLARA, een, om het oorspronkelijke zijner voordragt, der beroemdste kanselredenaars van zijnen tijd. De eigenlijke naam, dien hij bij zijne geboorte in 1642 te *Krähenheimstetten* in de nabijheid van *Möskirch*, in *Zwaben* ontving, was **ULRICH MEGERLE**. In 1662 begaf hij zich te *Marienbrunn* in *Neder-Oostenrijk*, in de orde der *Barvoeter-Augustijnen*, en beoefende te *Weenen* in een klooster zijner orde, de wijsbegeerte en godgeleerdheid; werd daarna prediker in het klooster *Tappa* in *Op-per-Beijeren* en in 1669 keizerlijke hof-kapellaan te *Weenen*, in welke hoedanigheid hij in 1709, in den ouderdom van 68 jaren overleed. Zijne predikatiën onderscheidden zich door zonderling en boertend vernuft, en zijn met zeldzame invallen rijkelijk opgevuld. Deze eigenschappen, welke voor den toenmaligen tijd, zeer wel berekend waren, verschafte hem aandachtige en talrijke toehoorders, en wijl zij met eene

grootte populariteit verbonden zijn, zoo bleven, dezelve zeker niet zonder uitwerksel. Eenige zijner schriften, waarin deze toon bijzonder doorstraalt, en die ook in het *Nederduitsch* vertaald zijn, zullen wij hier ten slotte bijvoegen: 1.º *'s Waerelds mooien leelykheid enz. Amsterdam, 1717*, 1. dl. kl. 8.vo 2.º *lets voor allen enz. Amsterdam 1758*, 4 dl.ⁿ kl. 8.vo 3.º *De geleerde Nar enz. Durgerdam 1752*, 1 dl. kl. 8.vo **ABRAHAMS Loof-hutt. Amsterdam 1763** 3 dl.ⁿ kl. 8.vo 5.º *Judas den Aartsschelm enz. Amsterdam 1717*, 3 dl.ⁿ kl. 8.vo 6.º *De Kapelle der Dooden enz. Amsterdam 1764*, 1 dl. kl. 8.vo 7.º *Mercurialis of Wintergroen enz. Amsterdam 1763*, 1 dl. kl. 8.vo Met de grootste vrijmoedigheid, ontzie de schrijver geen en enkelen stand, en ver-raadt veel vernuft en grootte kunde.

ABRAHAM-BEN-CHAMA, een beroemde Spaansche Rabbijn, werd door twee verschillende dwaasheden gekweld: hij was een sterrenkijker en een Profeet. Hij voorzeide de komst van eenen **MESSIAS**, die in het jaar 1358 zoude plaats hebben; doch dien men nog wachtende is. Deze Hebreeuw-sche **NOSTRODAMUS** had de voorzigtigheid van in 1303, en dus meer dan 50 jaren vóór den door hem bepaalden tijd

der komst zijns Verlossers, te sterven. Men heeft van hem eene verhandeling: *De navitatibus* genaamd, te Rome in 1545 in 4.to gedrukt.

ABRAHAM USQUE, een Portugeesche Jood, hoewel ARNAULD hem voor een Christen heeft gehouden, voegde zich bij TOBIAS ATHIAS, om in de XVI. eeuw den Bijbel in het Spaansch te vertalen. Zie hier den titel dezer beruchte vertaling: *Biblia en lengua española, traduzida palabra por palabra de la verdad hebrayca; por muy excellentes letrados, en Ferrara 1553, in fol.* met Gothische letters. Hoewel de naamwoorden en werkwoorden er volgens de taalkundige naauwkeurigheid in zijn vertaald, wordt deze vertaling enkel beschouwd, als eene compilatie van KINCHI, RASCI, ABEN-EZRA der Chaldeeusche omschrijving, en van eenige oude Spaansche verklaringen. Deze vertaling is zeer zeldzaam en wordt zeer gezocht. Men heeft er ook eene andere uitgave, ten gebruike der Spaansche Christenen, van vervaardigd, die niet minder zeldzaam is, en niet minder gezocht wordt. De vrienden der zeldzaamheden spooren dezelve beide op, om ze te kunnen vergelijken. Ondanks de schijnbare gelijkvormigheid derzelve, kan men het verschil ontdekken, aan de verschillende verklaringen

van verscheidene teksten, volgens het geloof dergene, voor welke zij gedrukt werden. Een gemakkelijker en duidelijker teeken, om dezelve te erkennen, is de opdragt: De vertaling ten gebruike der Joden, is opgedragen aan de *Sennora GRACIA NACI*, en ondertee kend door ATHIAS en USQUE; de andere is opgedragen aan HERCULES D'ESTE, en ondertee kend door HIERONYMUS DE VARGAS en DUARTE PINEL.

ABRAHAM-ECHELLENSIS.—
Zie ECHELLENSIS.

ABRAM (NICOLAAS), geboren in Lotharingen in 1589, werd Jesuit in 1606, en overleed als Hoogleraar te Pont-à-Mousson in 1655, gaf een boekdeel in 8.º met aantekeningen op VIRGILIUS in het licht, en eene geleerde *Commentaria*, over eenige redevoeringen van CICOERO. Men heeft van dat werk de ontleding dier redevoeringen afgezonderd, die een gemakkelijker en algemeener gebruikt wordend boekdeel uitmaakt, en de eigenlijke *Commentaria*, zeer in onbruik heeft gebragt. Dezelve zijn in 1633 te Pont-à-Mousson in 4.to herdrukt. Men heeft ook nog van hem Theologische vragen, een goed werk, vol geleerde oordeelkunde, maar zonderling getiteld: *Pharus veteris Testamenti*, Parijs 1648 in fol. Van al zijne werken is, vol-

gens SIMON, hetgene, wat het meeste verdient bekend te worden, zijne *Commentaria* over de omschrijving van den Heiligen JOANNES, in Grieksche verzen door NONNUS. Men vindt de volledige lijst der werken van dien zedigen en eenvoudigen geleerde, in BAYLE-SOTWELL (*Bibl. Soc. Jes.*)

ABRESCH (PETRUS). Deze geleerde Zeeuw in 1735 te Middelburg geboren, beoefende de Godgeleerde wetenschappen aan de Utrechtsche en Groninger Hoogescholen. Sedert 1758, tot den Predikdienst bij de Hervormden toegelaten, bekleedde hij in onderscheidene Gemeenten dier gezindheid het leeraarsambt, totdat hij in 1766, in dezelfde betrekking te Groningen werd hêroepen, en zich in deze loopbaan zoo veel roem verwierf, dat hij in 1773 aldaar tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Akademieprediker, werd bevorderd. Hij overleed in December 1812. Het voornaamste werk, dat hij heeft nagelaten is zijne *Paraphrasis et annotationum in epistolam ad Hebraeos specimen* 3 vpl.^s Leijden 1786 — 1787 — 1790.

ABREU (EMMANUEL D') werd in 1736 met drie missionarissen zijner Societeit, BARTHOLOMEUS ALVAREZ, VINCENTIUS D'ACUNHA, en GAS-

PARD CRATZ, uit geloofshaat, onthoofd.

ABSALON, zoon van DAVID en MAACHA, overtrof in bevalligheid des gelaats al zijne tijdgenooten. Zijne eerzuchtige oogmerken en zijne losbandigheden bezwakten zijne schoone hoedanigheden. AMNON, een zijner broeders, werd door hem op een gastmaal vermoord, en de goedheid, die DAVID had, om hem te vergeven, misbruikte hij enkel om het volk tegen hem in opstand te brengen. Deze onwaardige zoon noodzaakte zijnen vader *Jerusalem* te verlaten. Hij bekende daarop openlijk in eene tent, die op het voorplein van zijn paleis was opgericht, al deszelfs vrouwen. Deze verfoeijelijke bloedschande en zijne overige misdaden, werden weldragestraf. Nadat de koning, zijn vader, een leger had geworven, waarvan hij het bevel aan JOAB opdroeg, werd dat zijns zoons in het woud van *Ephraïm* geheel verslagen. ABSALON nam de vlugt, en zijn lang, golvend, haar raakte verward in de takken van eenen eikenboom, waaraan hij bleef hangen. In dezen toestand werd hij in 1023 vóór J. C. door JOAB, tegen het verbod van DAVID, met eene lans doorstoken. De teederhartige vader betreurde dezen bloedschandigen en oproerigen

zoon, even zoo opregt, alsof hij zich niet over hem had te beklagen,

ABSALON of AXEL, volgens zijnen waren naam, Aartsbischop van *Lunden*, in *Scanië*, Primaat der koningrijken *Denemarken*, *Zweden* en *Noorwegen*, Staatsdienaar en Veldheer onder de koningen *WALDEMAR I.* en *KANUT VI.* werd in 1128 te *Finsler*, een dorp, op het eiland *Zeeland*, geboren. Uit eene doorluchtige, en aan het regerende huis vermaagschapte familie geboren, werd hij met den jongen Prins *WALDEMAR* opgevoed, en eindigde zijne studiën in de Universiteit van *Parijs*, die toenmaals als de eerste Hoogeschool der wereld werd beschouwd. In 1158 werd hij tot Bisschop van *Roskild*, en tot eersten staatsdienaar en veldheer der legers van *WALDEMAR*, die juist den troon beklommen had, verkozen. *Denemarken* heeft aan zijne dapperheid, zijne voorzigtigheid, en de wijsheid zijner raadgevingen, gedurende meer dan eene halve eeuw, zijnen voorspoed en zijnen roem te danken gehad. Aan het hoofd des legers, bedwong *ABSALON* de *Wenden*, maakte zich van *Arcona*, hunne hoofdstad, meester, voerde er den Christelijken Godsdienst in, en stichtte er eene Kerk op de bouwvallen eens beruchten

tempels, waarin dit volk eenen belagchelijken afgod aanbad. Dit was de eenige overwinning van *ABSALON* niet: nadat hij op de eervolste en roemrijkste wijze, Aartsbischop van *Lunden* was geworden, beteugelde hij de tot mouterij overgeslagene *Scaniërs*, en na de komst van *KANUT VI.* tot den troon, sloeg hij den Hertog van *Pommeren*, zijnen mededinger terug, en hielp den koning, zijnen meester in de verovering van *Meklenburg* en *Estonië*. De Staats- en oorlogszaken, die hij zich geoorloofd waande, volgens de gebruiken zijner eeuw te mogen ondersteunen, beletteden hem echter niet, om zich met de belangen van den Godsdienst bezig te houden: hij stelde het *Kerkelijk wetboek voor Zeeland* zamen, heriep in 1187, om de kerkelijke plegtigheden en het kerkelijk gezang te regelen, een Nationaal Concilie, was werkzaam aan de bekeering der volken, die hij overwon, stichtte verscheidene kloosters, waarin hij het waarnemen der regels en den ijver deed herleven. *ABSALON* was een vriend en bevorderaar der letteren, en droeg aan den beroemden *SAXO GRAMMATICUS* den last op, om de geschiedenis van *Denemarken* zamen te stellen. Na eindelijk zijne lange, voor Godsdienst en vaderland even zeer nuttige loopbaan voleind te

hebben; overleed hij in 1201. Zijn leven is door WANDALUS beschreven.

ABBIMARUS-TIBERIUS werd door de Soldaten van LEONTIUS, dien hij, na hem neus en ooren te hebben doen afsnijden, in een klooster had opgesloten, in 698 als Keizer van het Oosten begroet. JUSTINIANUS de jonge riep de hulp van den Vorst der Bulgaren tegen den overweldiger in. Na zich, door middel eener waterleiding van Konstantinopel te hebben meester gemaakt, behandelde hij ABBIMARUS met den grootsten smaad. Op eenen feestdag beval hij, dat men ABBIMARUS en LEONTIUS, zijnen voorganger, in de renbaan zoude brengen. Hij liet hen op den grond uitstrekken, en hield hun gedurende een uur de voeten op den hals. Het volk, dat zelfs de gebreken der Vorsten toejuicht, riep bij dit belagchelijke en wreede tooneel uit: *Gij treedt op de adler en het basiliscus, en gij vertrappt den leeuw en den draak.* Deze Comedie had voor ABBIMARUS en LEONTIUS eene zeer treurige ontwikkeling: JUSTINIANUS liet hen beide in 705 onthalzen.

ABSTEMIUS (LAURENTIUS), geboren te Macerata, in het Markgraafschap Ancona, in de XV. eeuw, maakte zich in

den tijd van de herleving der letteren in Europa beroemd. De Hertog van Urbino, wiens meester hij was geweest, benoemde hem tot zijnen Bibliothecaris. ABSTEMIUS droeg aan zijnen leerling zijne *Annotationes variae* op, welke in het 1^e deel van den *Tresor de Grozer* gevonden worden. Er bestaat nog van hem eene verzameling van 220 fabelen, getiteld *Hecatomythium*, waarin trekken gevonden worden, die even zoo belagchelijk als leedigend voor de Geestelijken zijn. Men vindt dezelve in de uitgave der *Fabelen van Aesopus*, Frankfort 1580.

ABUBEKER, of ABOUBEKER, schoonvader en opvolger van MAHOMED. Na den dood van zijnen schoonzoon, werd hij door de hoofden des legers, tot Kalief, dat is tot stadhouder des Profets, verkozen. ALI, schoonzoon van MAHOMED, aan wien deze bedrieger het rijk bij uitersten wil gemaakt had, er van beroofd zijnde, wachtte in Arabië gelukkige omstandigheden af. ABUBEKER, zijn mededinger, vestigde zich eerst te Cusa, daarna te Bagdad, alwaar hij de verstrooide bladeren van den Koran bijeenzamelde, en dat, wat de tucht betrof, regelde. Hij geleidde daarna de Muzelmannen in

Palestina, en behaalde eene overwinning op den broeder van Keizer HERACLIUS. Hij stierf kort daarna, en werd, volgens sommigen in 634 na J. C. en volgens anderen in 640 te *Medina* begraven. De voorstanders van ABUBEKER beschouwen hem als eenen heiligen held, en die van ALI als eenen struikroover en overweldiger.

ABUCARA (THEODORUS), Metropolitaan der Provincie *Carrië*, was in het begin een voorstander van PHOTIUS, maar daarover herouw betoond hebbende, verleende hem het Concilie van *Konstantinopel*, in 869 gehouden, zitting in deszelfs vergaderingen. GENEBRARD en de Jesuit GRETZER hebben zijne *verhandelingen*, tegen de Joden, de Mahometanen en de ketters in het Latijn vertaald, welke vertaling in 1606 te *Ingolstadt* in 4.to is uitgegeven. Men vindt dezelve ook in het Supplement op de Bibliotheek de Kerkvaders, Parijsche uitgave van 1624. Men heeft ook nog eene Verhandeling van hem: *De unions et incarnatione*, *Parijs* 1685.

ABUDHAHER, Vader der Karmatiërs, eene sekte, die in *Arabië* haren oorsprong nam, verspreidde, volgens het gebruik der Muzelmannen, zijne leer door het woord en den degen. Hij liet *Mekka*

plunderen, de pelgrims vermoorden, den zwarten steen, dien men van den Hemel nedergedaald waande, wegemen; hij geleidde vervolgens zijn paard in den tempel, om er deszelfs drek in te brengen, en voegde op deze wijze de bespottig bij de beleediging. Zijne goddeloosheden verflaauwden de Muzelmansche godsyrucht niet. De tempel van *Mekka* werd als eertijds bezocht. De Karmatiërs gaven den steen terug, wyl deze relikwie hun niets opbragt. Ondanks dat ABUDHAHER, hun opperhoofd een wreede vervolger der Muzelmansche geloovigen was, stierf hij echter in 953 in het vreedzame bezit van eenen grooten staat.

ABULFARAGE (GREGORIUS), zoon van een Christen Geneesheer, beoefende in de XIII. eeuw zelf ook de geneeskunde; hij werd te *Malasia*, eene Armenische stad, geboren. Wij hebben van hem eene *algemeene geschiedenis* van ADAM tot op zijnen tijd, die door de Oosterlingen zeer op prijs wordt gesteld, maar in het Westen weinig geraadpleegd wordt, behalve ten opzichte van het gedeelte, dat de Sarracenen, de Mogols en de veroveringen van GENGIS-KAN betreft. POCOCKE gaf in 1663 en 1672, te *Oxford* in twee deelen in 4.to een Latijnsche vertaling dier geschiedenis in het licht, welke hij met

eene Bijlage over de Oosterse Vorsten vermeerderde, die belangrijker is dan het werk zelf. Men heeft in *ASSEMANNI, Oostersche Bibliotheek*, II. Dl. bladz. 275, de Catalogus van 34 werken van *ABULFARAGE*. Hij is beschuldigd geweest, *Konstantinopel* verlaten te hebben, doch zulks is eene lastering, waarvan *Pococke* de valsheid heeft aangetoond. Hij stierf als Bisschop van *Aleppo* en Primaat der Jakobiten, in het jaar 1286 in den ouderdom van 60 jaren. Er zijn nog drie Arabische dichters van dien naam geweest, die in *Azië* zeer beroemd, maar in *Europa* bijna onbekend zijn.

ABU-MESLEM, landvoogd van *Chourasan*, liet de waardigheid van Kalief, in 746, van het geslacht der Ommiaden in dat der Abassiden overgaan. Men zegt, dat deze opstand, aan meer dan zes honderd duizend menschen het leven kostte. Hij werd voor zijne muerij gestraft, en op bevel van den Kalief *ALMANZOR* in 754 vermoord.

ABUNDIUS, Bisschop van *Como* in *Italië*, werd door den Heiligen *Leo*, als Legaat naar het Concilie van *Konstantinopel* gezonden, en liet door de Vaders dier vergadering den brief aan *FLAVIANUS* aannemen. Hij over-

leed in 469. Deze Prelaat was zeer godvruchtig en geleerd.

ABYDENUS, een beroemde geschiedkundige, schrijver der *Geschiedenis der Chaldeërs en Assyriërs*, waarvan er ons in de *Evangelische voorbereidingen* van *EUSEBIUS* slechts eenige fragmenten zijn overgebleven. Men vindt er trekken in, die op ééne bewonderenswaardige wijze met het verhaal der Heilige Schrift overeenkomen, zoo als hetgene, wat hij van den zondvloed, van den toren van *Babel* enz. zegt.

ACACIUS, bijgenaamd *de Eenoogige*, stichter van de sekte der Acaciërs, had begaafdheden, waarvan hij zich enkel bediende, om zijner eerzucht te voldoen en zijne dwalingen uittestrooijen. Deze onrustige en gevaarlijke man liet den heiligen *CYRILLUS* afzetten; had deel in de verbanning van Paus *LIBERIUS*, en verwekte der Kerk vele andere onlusten. Hij schreef het leven van *EUSEBIUS VAN CESAREA*, wiens opvolger en leerling hij was, zonder, dat men met zekerheid wete of zijn meester in hetzelfde gevoelen is geweest als hij. Hij overleed omtrent het jaar 365.

ACACIUS, in 481 opvolger van den Heiligen *GENNADIUS*

op den stoel van *Konstantinopel*. Deze eerezuchtige Prelaat, die het oppergezag over de andere Oostersche Kerkvoogden wilde uitoefenen, bragt keizer ZENO door de laaghartigste vleijerijen, in den waan, dat hij zich met geloofszaken kon bemoeijen. Deze Vorst vaardigde het *Henoticon*, een voor de Eutychiërs zeer gunstig edict uit. FELIX III., tegen ACACIUS verbitterd, sprak in het Concilie van Rome den ban tegen hem uit. Nadat deze excommunicatie te *Konstantinopel* bekend was, scheidde de Patriarch zich van de gemeenschap des Pauses af, en vervolgde de Catholijken. Hij overleed in 489. Zijn naam werd 30 jaren na zijnen dood uit de *Dyptichen* (*) van *Konstantinopel* geschrapt. De heilige GELASIUS opvolger van FELIX, weigerde zijne gemeenschap aan hen, die de dwalingen van ACACIUS niet wilden veroordeelen.

ACACIUS (*Heilige*), Bisschop van *Amida* aan den *Tiger*, leefde in de vijfde eeuw; hij verkocht de gewijde vaten, om zeven duizend Perzische slaven, die op het punt waren, om van hongre en ellende omtekomen, terug te

koopden. Hij zond dezelve aan hunnen Koning terug, die door deze heldhaftige edelmoedigheid zoo zeer getroffen was, dat hij, ondanks dat hij een Heiden was, den heiligen Bisschop wilde zien. Deze zamenkomst bragt den vrede te weeg tusschen dien Koning, en THEODOSIUS den jonge.

ACACIUS, Bisschop van *Berea* in *Palestina*, vriend van den heiligen EPIPHANUS en FLAVIANUS, gedroeg zich niet altijd onberispelijk. Men beschuldigt hem vooral de vervolger van den heiligen CHRYSOSTOMUS te zijn geweest, maar hij erkende zijnen misslag. Wij bezitten drie brieven van hem, die men in de verzameling aantreft van het Concilie van *Efese* en *Calcedonië*, door Pater LURUS, Kluisenaar van den heiligen AUGUSTINUS.

ACALUS, neef van DEDALUS, was de uitvinder der zaag en van het compas. Zijn oom was er zoo jaloersch over, dat hij hem boven van eenen toren nederstorte, maar MINERVA veranderde hem, volgens de fabelleer, in eenen patrijs.

(*) Zie het Liturgisch Woordenboek der R. C. Kerkgebruiken door FRANZ GRUNDMAYR, 's *Bosch* bij den Uitgever dezes 1824, op dat Artikel.

ACAMAPIXTLI, eerste Koning der Astekers of oude Mexicanen, die na langen tijd met den Koning CALUAKAN, hunnen nabuur, in oorlog te zijn geweest, ACAMAPIXTLI, klein-zoon van CALUAKAN, tot deze waardigheid verhieven. Hij werd in 1380 erkend, en zwoer, bij het ontvangen der kroon, zonder ophouden voor de veiligheid en het geluk van zijn Koninkrijk te zullen waken. Onder zijn bestuur werden de Mexicanen, tot dusverre in stammen verdeeld, vereenigd; er werden wijze wetten ontworpen, en de goede orde heerschte onder volken, die tot dusverre niets dan eene losbandige vrijheid gekend hadden. ACAMAPIXTLI, verfraaide zijne hoofdstad, thans *Mexico*, versierde dezelve met gedenkteekenen en tempels, liet bruggen bouwen, grachten graven, en waterleidingen aanleggen, die nog, twee eeuwen daarna, de bewondering der Spanjaarden tot zich trokken. Om zijn volk van eene zware belasting te bevrijden, voerde hij eenen langdurigen oorlog tegen den Koning van *Tepeacan*, en, al kon hij dezelve niet geheel doen ophouden, bragt hij er echter eene aanmerkelijke verligting in te weeg. Na eene 40-jarige regering overleed hij van al zijne onderdanen betreurd, in 1420. Zijn zoon UITZILCUTLI werd, niettegenstaande

hij den Mexicanen der vrijheid had gelaten, om zich eenen Koning te kiezen, zijn opvolger.

ACAMAS, Zoon van THESEUS en PHEDRUS, was bij het beleg van *Troje* tegenwoordig, en werd met DIOMEDES afgezonden, om HELENA terug te gaan eischen. Gedurende dit gezantschap, dat geheel vruchteloos was, bragt LAODICEA, dochter van PRIAM, hem eenen zoon ter wereld, die door ETHRA, eene Grieksche dochter, welke PARIS met HELENA geschaakt had, opgevoed. Hij was een dergene, die zich in het houten paard opsloten. Te midden des bloedbads toonde hem ETHRA den zoon, dien LAODICEA, zijne echtgenoot, hem geboord had, en de Vorst redde aan beide het leven.

ACANTHA, eene jonge Nimf; die, wjl zij APOLLO op eene gunstige wijze ontvangen had, door dien God in eene plant werd veranderd, die haren naam draagt.

ACARARIUS. — Zie ALSEHARAVIUS.

ACARIE. — Zie MARIA DER INCARNATIE.

ACARNAS EN AMPHOTERUS, broeders, kinderen van ALCEON EN CALLIRHOE. Hunne moeder verkreeg van JUPI-

TER; dat zij, om den dood huns vaders te wreken, die door de broeders van ALPHESIBEUS vermoord was, eensklaps volwassen werden. ALCEON had aan ALPHESIBEUS, het halsnoer weder afgenomen, hetwelk hij zijner moeder ERIPHILA met het leven ontnomen had, om hetzelfde aan CALLIRHOË ten geschenke te geven. ACARNAS en AMPHOTERUS vermoordden de broeders ALPHESIBEUS, en wijdten dit noodlottig halsnoer aan APOLLO toe.

ACASTUS, beroemd jager, zoon van PELIAS, Koning van *Thessalië*. CRÉTHÉIS, zijne vrouw, door sommigen HIPPOLYTA genoemd, smoorlijk op PELEUS verliefd, die aan hare liefde niet wilde beantwoorden, werd daarover zoo verbitterd dat zij hem bij haren man beschuldigde eenen aanslag op hare eer te hebben gedaan. ACASTUS ontveinsde zijn verdriet daarover, nam PELEUS mede op eene jagtpartij, op den berg *Pelion*, en liet hem aan de paardmenschen en wilde dieren ten prooi. CHIRON ontving dezen ongelukkigen Vorst op eene gunstige wijze, en, door de Argonauten ondersteund, ging PELEUS zich op de wreedheid van ACASTUS en de lasteringen van CRÉTHÉIS wreken. Men zegt dat ACASTUS de eerste is geweest die lijkspelen heeft doen vieren.

ACCA, (*Heilige*) Bisschop van *Hagulstad*, door sommigen ten onrechte onder reisgezellen van den H. WILLEBRORDUS gesteld. Volgens BEDA, wiens boezemyriend hij was, is de heilige ACCA van zijne vroegste jeugd af door den heiligen BOSA, Bisschop van *York* opgevoed, kwam vervolgens bij WILFRIDUS, in wiens dienst hij zijn geheele leven heeft gesleten, is met hem naar *Rome* geweest, alwaar hij de kerkelijke instellingen met zeer veel ijver beoefende, daarna kwam hij, in gezelschap van zijnen Bisschop WILFRIDUS, in *Vriesland* bij den heiligen WILLEBRORDUS, alwaar hij eenigen tijd vertoefde. Na den dood van WILFRIDUS werd de H. ACCA zijn opvolger in het Bisdом *Hagulstad*, in welke waardigheid hij den 20 October 740 in den geur van heiligheid overleed. De H. ACCA wordt geprezen als buitengewoon ervaren in de zangkunde en de verklaring der H. Schrift, als een zeer regtzinnige Catholijke, zeer gemeenzaam met de kerkelijke verordeningen bekend.

ACCIATOLI of ACCIAIOLI (ANGELO), Kardinaal legaat en Aartsbisschop van *Florence*, zijn vaderland, overleden in 1407, heeft een werk zamengesteld, ten voordeele van URBANUS VI. Hij hield de Florentijners in de

gehoorzaamheid van dien Opperpriester, van welke de kardinaal PATRA, hen wilde afscheuren, om hen aan CLEMENS VII. te onderwerpen. Het werk van den kardinaal ACCIAIOLI heeft ten doel, om middelen te vinden ten einde de scheuring te doen ophouden.

ACCIAIOLI (REINIER), uit eene adellijke en oude Florentijnsche familie, veroverde in het begin der vijfde eeuw, *Athene*, *Corinthe* en een gedeelte van *Beotië*. Zijne vrouw EUBOIS hem geen mannelijk kind nagelaten hebbende, zoo gaf hij *Athene* aan de Venetianen, *Corinthe* aan THEODORUS PALEOLOGUS, die met de oudste zijner dochters was gehuwd, en *Beotië* met de stad *Thebe* aan ANTONIUS, zijnen natuurlijke zoon, die zich van *Athene* meester maakte; maar MAHOMED II. heroverde het in 1455 op zijne opvolgers.

ACCIAIOLI (DONATUS) een beroemde geleerde en een goede burger, bewees aan *Florence*, zijne vaderstad, die hem verschillende bedieningen had opgedragen, groote diensten. Hij was in 1428 geboren; zijn vader was NEVIO ACCIAIOLI, klein-zoon van REINIER. Men heeft van hem 1.° eenige *Levensbeschrijvingen* van PLUTARCHUS, in het Latijn vertaald, *Florence* 1478 in fol. 2.° De *Levensbeschrij-*

vingen van SCIPPIO; HANNIBAL, en KAREL den Groote; 3.° *Aanteekeningen* op de zedeleer en de staatkunde van ARISTOTELES, die hij gedeeltelijk te danken had aan ARGYROPHILUS, zijnen leermeester. Hij overleed in 1478 in den ouderdom van 50 jaren. Om de diensten des vaders te erkennen, huwde de Republiek zijne dochters uit. Zijne regtvaardigheid en belangeloosheid werden door iedereen bewonderd;

ACCIAIOLI (ZENOBIO), een Dominikaner, in 1461 te *Florence* uit dezelfde familie als de voorgaande geboren, was van het jaar 1518 tot 1520 Bibliothecaris van het Vaticaan, in welk jaar hij onder LEO X. den Beschermmer der wetenschappen, overleden is. Hij heeft ons nagelaten 1.° de *vertaling* eeniger werken van OLYMPIODORUS, van THEODORUS en van den heiligen JUSTINUS; 2.° *Gedichten*, *Leeren* en *Lofreden*. Deze verschillende geschriften verheffen zich niet boven het middelmatige.

ACCIOLINUS. — Zie BLANKA, vrouw eens burgers van *Padua* enz.

ACCIVS (LUORUS), een Latijnsch treurdichter, was de zoon eens vrijgelatenen. De ouden verkozen hem, om zijnen krachtvollen stijl, zijne verheffing des gevoels, en ver-

scheidenheid der karakters, boven PACUVIUS, die zijne kunst beter verstond, maar minder *genie* bezat. Er is ons van zijne treurspelen niets overgebleven, dan de titels. Ook hebben wij de dichtregelen niet, die hij ter eere van DECIMUS BRUTUS vervaardigde. Deze Romeinsche held was zoo gevoelig voor dien lof, dat hij er afschriften van, op de deuren der tempels, en op de gedenkteeken, die men na de nederlaag der Spanjaarden, te zijner eer had opgericht, liet aanplakken. ACCIUS overleed in eenen hoogen ouderdom, omtrent het jaar 180 vóór J. C. PLINIUS verhaalt, dat, hoewel ACCIUS eene zeer kleine ligchaamsgestalte had, hij zich echter in den tempel der *Muzen* een zeer groot standbeeld liet opzigen.

ACCIUS (ZUCCHUS), een Italiaansche dichter der XVI. eeuw, heeft in harde Italiaansche klinkdichten de fabelen van ÆSORUS, door ROMANUS, een Latijnsch dichter der XIII. eeuw, in treurverzen gebragt, door aanmerkingen verklaard. Deze fabelen in 1660 te Frankfort in 8.vo met andere fabelschrijvers herdrukt, kwamen eerst te Verona in 1479, en te Venetië in 1491, in 4.to in het licht. JULIUS SCALIGER heeft dezelve zeer geprezen, maar noch den lof, noch den blaam van de-

zen beoordeelaar moet men letterlijk opnemen.

Acco, eene vrouw, aan welke het hoofd in haren ouderdom begon te draajen, omdat haar spiegel haar al te duidelijk zeide, dat zij niet meer zoo schoon was, als in hare jeugd. Hare dwaasheid was aan die van alle vrouwen, en zelfs aan die van zekere mannen gelijk. Zij hield niet op haar gelaat te aanschouwen en te bewonderen, vanwaar het Grieksche spreekwoord is ontstaan: *hij bewondert zich in zijn wapen, als Acco in haren spiegel.*

ACCOLTI (BENEDICTUS), een beroemd regtsgeleerde, in 1415 te Florence uit eene adellijke familie geboren, die oorspronkelijk van Arezzo was, verving POGGA in 1459, in de bediening van Secretaris der Republiek. Hij heeft de volgende werken nagelaten: 1.º *De bello a christianis contra barbaros pro CHRISTI sepulchro et Judæa recuperandis, libri tres, Venetië 1532* in 4.to eene zeer wel geschrevene geschiedenis, die aan TASSO, voor zijn *Verlost Jeruzalem* tot grondtekst heeft gediend; 2.º *De præstantiâ virorum sui ævi*, te Parma, 1689, in 12.º Hij had zulk een gelukkig geheugen, zegt men, dat hij, na eens de Latijnsche redevoering aangehoord te hebben, door eenen afgezant van

den Koning van *Hongarië*, voor den Senaat van *Florence*, uitgesproken, hij dezelve daarna woordelijk herhaalde. Hij overleed in 1466.

ACCOLTI (FRANCISCU), broeder van den voorgaande, *de vorst der regtsgeleerden* van zijnen tijd genoemd, was in verscheidene Universiteiten Hoogleeraar der regtsgeleerdheid. Hij bezat eene zegesprekende welsprekendheid in de openbare twistgedingen, en in het staats-kabinet was hij een uitmuntende raadgever. Het aanzien, waarin hij stond, was zoo groot, dat bij de komst van *SIXTUS IV.* tot den Pauselijken stoel, hij zich vleide het purper te verkrijgen, zulks werd hem geweigerd, doch de Opperpriester meende echter zijne weigering met een eervol voorwendsel te moeten bedekken, en verklaarde dus, dat hij hem zijne verheffing gaarne zoude hebben toegestaan, indien hij niet gevreesd had, dat dezelve aan de beoefening der regtsgeleerdheid nadeelig zoude zijn geweest. De rijkdommen, die hij door zijne vrekachtige gierigheid verzamelde, bezwalkten zijne deugden. Hij overleed in het jaar 1470. Men heeft van hem eenige boeken over de regtsgeleerdheid, en vertalingen van verscheidene werken van den heiligen *CHRYSOSTOMUS*, die niet zeer beroemd zijn. Deze schrij-

ver is meer bekend onder den naam van *ARÉTIN*, dan onder dien van *ACCOLTI*, zijnen geslachtsnaam.

ACCOLTI (BENEDICTUS), het hoofd eener zamenzwering tegen *PIUS IV.* Hij had tot medepligtigen *PETRUS ACCOLTI*, zijnen bloedverwant, den Graaf *ANTONIUS VAN CANOSSA*, de ridder *PELICCIONNE*, *PROSPER D'ETTORE*, *THADEUS MANFREDI*, alle met schulden, en eenen onrustigen en vurigen geest bezwaard. De beweegreden of liever het voorwendsel dezer zamenzwering was dat *PIUS IV.* niet wettig Paus was. Zij wilden hem enkel vermoorden, om eenen anderen in zijne plaats te stellen. *ACCOLTI* beloofde aan zijne medepligtigen groote belooningen. Hij had beloofd *Pavia* aan *ANTONIUS*, *Crémona* aan *THADEUS*, *Aquila* aan *PELICCIONNE*, en een jaarlijksch inkomen van 5,000 kroonen aan *PROSPER* te geven. Hun ontwerp lekte uit. *ACCOLTI*, beschuldigd van te *Geneve* gewoond te hebben, begon den Paus verdacht te worden, door te dikwerf gehoor te vragen. — Hij werd met zijne schuldgenooten gevangen genomen, en zij werden in 1564 met den dood gestraft.

ACCOLTI (PETRUS), bekend onder den naam van *Kardinaal D'AMOUR*, zoon van

den boven vermelden regtsgeleerden BENEDICTUS, werd in 1455 te *Florence* geboren. Nadat hij den Geestelijken staat had omhelsd, werd hij onder ALEXANDER VI. *Auditeur der Rota*. JULIUS II. benoemde hem tot Bisschop van *Ankona*, en in zijne bevordering van 1511 verhief hij hem tot de waardigheid van Kardinaal, onder den titel van den *Heiligen EUSEBIUS*. Hij heeft tot zeven Bisdommen gehad, waaronder men ook het Aartsbisdom *Ravenna* moet tellen, dat hij slechts korten tijd behield, om het met zijnen neef, BENEDICTUS ACCOLTI, die volgt, tegen het Bisdom *Cremona* te verwisselen: hij oefende te *Rome* de bedieningen van Kardinaal-Vikaris uit, en overleed in die stad den 12 December 1532 in den ouderdom van 77 jaren. Hij was het die in 1519 de Bulle tegen LUTHER opstelde, daarenboven is hij de schrijver van eenige *Geschiedkundige Verhandelingen*.

ACCOLTI (BENEDICTUS), bekend onder den naam van Kardinaal van *Ravenna*, neef van den voorgaande, werd in 1497 geboren. Hij had het in de beoefening der Latijnsche taal zoo ver gebragt, dat hij den CICERO van zijnen tijd werd bijgenaamd. Onder LEO X. was hij Apostolische *Abreviator* en Bis-

schop van *Cadix*. CLEMENS VII. benoemde hem tot zijnen Secretaris, en verhief hem in de bevordering van 3 Mei 1527 tot de waardigheid van Kardinaal. In 1532 werd hij als Legaat naar het Markgraafschap *Ancona* gezonden. Onder PAULUS III. werd hij in eene netelige zaak gewikkeld, ten gevolge van welke hij op het kasteel *St. Angelo* werd opgesloten, en zijne vrijheid enkel door de opoffering van 59 duizend gouden kroonen kon bekomen. Hij overleed te *Florence* in 1549. Hij heeft eenige Latijnsche werken en gedichten nagelaten, welke geplaatst zijn in de verzameling *Quinque illustrium poetarum*, en later in het 1^e deel der *Carmina illustrium poetarum Italorum*, *Florence* 1719 in 8vo. Men heeft ook van hem eene *Verhandeling over de regten der Pausen, op het Koninkrijk Napels*.... BENEDICTUS ACCOLTI, Hertog van *Nepi*, zijn broeder, beoefende de dichtkunde en het tooneel. Zijne *Virginia*, een blijspel, 1513 in 8vo. en zijne *Gedichten, Venetië* 1519, werden door zijne tijdgenooten toegejuicht.

ACCURSE (FRANCISCUS), te *Florence* geboren, en Hoogleeraar in de regten te *Bologna*. Hij werd de *afgod der regtsgeleerden* bijgenaamd, en zou zeker die der goede Latijnisten onzer dagen niet zijn.

Zijne *verklaringen* over het regt, in eenen barbaarschen stijl geschreven, doch met veel meer orde, dan andere uitleggers vóór hem gedaan hadden, werd in eenen tijd zeer gezocht, waarin men met weinig talenten veel roem kon verwerven. Deze uitlegger is later zelf verklaard geworden. De schrijvers, die er over spreken, verschillen zeer over het tijdstip van zijnen dood. Sommigen doen hem in 1260, 1265, 1279 enz. anderen in 1229 in den ouderdom van 78 jaren sterven. Dit laatste gevoelen schijnt het meeste gegrond. Hij liet eenen zoon na, die zich, even als zijn vader, in de regtsgeleerdheid onderscheidde, en te *Toulouse* als Hoogleeraar fungeerde. De *Verklaringen van Accurse* zijn met den tekst van het regt in 1589 in 6 dl. in fol., te *Lyon* gedrukt.

ACCURSE (MARIA ANGELO), te *Aquila*, eene stad in het koninkrijk *Napels*, geboren, wordt onder de geleerdste en schranderste kunstregters der XVI. eeuw geteld. Hij was de Grieksche, Latijnsche, Fransche, Spaansche taal enz. volkomen magtig. Zijne geleerde verhandelingen over eenige oude en hedendaagsche schrijvers, in 1524 te *Rome* in folio gedrukt, kunnen van zijne schranderheid en zijn oordeel getuigen. Hiet

I. DEEL.

gebied der letteren heeft hem den *AMMIANUS-MARCELLINUS*, *Augsburg*, 1533, vermeerderd met 5 boeken, en de eerste uitgave der *Brieven van Cassiodorus*, te danken. Deze geleerde beoordeelaar werd beschuldigd, in zijne *Diatribos in Ausonium*, een zeer zeldzaam boek, 1524 te *Rome*, in fol. uitgegeven, zich de aantekeningen van FABRICIUS VERANO, over AUSONIUS toegeëigend te hebben. Maar hij verdedigde zich tegen deze beschuldiging van letterdieverij, met even zoo veel vuur, alsof het om den roof van eenen schat was te doen geweest, en regtvaardigde er zich zelfs over door eeden.

ACERBO (FRANCISCUS), een Jesuit en dichter, in 1606 te *Nocera* geboren, gaf in 1666 te *Napels* gedichten uit, onder den titel van: *Ægro corporia musa solatium*, in 4.to Deze verzameling, die hem in zijnen ziekelijken toestand tot opbeuring verstrekte, wordt door hen, voor wie de taal van VIRGILIUS en HORATIUS geen voorwerp van verachting is, zeer op prijs gesteld.

ACESIUS, een Novatiaansch Bisschop; beweerde in de kerkvergadering van *Nicea*, dat men diegene van de boetvaardigheid moest uitsluiten, welke na het doopsel gevallen wa-

V

ren. KONSTANTIÏN, in wiens tegenwoordigheid, deze geestdrijver dit gevoelen voordroeg, verontwaardigd, dat hij voor zoo vele menschen den Hemel sloot, antwoordde hem: *ACESIAS vervaardig u eene ladder, en klim alleen ten Hemel.*

ACEBUS, Koning van *Sicilië*, en zoon van de rivier *CRI-NISIUS*, ontving *ÆNEAS* op eene eervolle wijze, en liet *ANONISIS* op den berg *Eryx* begraven.

ACETUS, hoofdman van een Tyrisch schip. Toen zijne matrozen *BACCHUS* op het strand der zee in slaap hadden gevonden, wilden zij zich van hem meester maken, in de hoop van een aanzienlijk losgeld van hem te trekken. *ACETUS* verzette er zich tegen; de god ontdekte zich, en herschiep hen in dolijnen, behalve *ACETUS*, dien hij tot zijnen opper-priester aannam.

ACHAB, zoon en opvolger van *AMRI*, onderscheidde zich onder al de Koningen van *Israël* door zijne goddeloosheden. Hij huwde *JEZABEL*, dochter van den Koning der *Sidoniërs*, eene heerschzuchtige, wreede en zulk eenen man waardige vrouw. Op verzoek dier Prinses rigtte hij een altaar op voor *BAÄL*, den afgod der *Sidoniërs*. *ELIAS* voorzeide hem, dat eene

droogte van drie en een half jaar, zijn land zoude verwoesten. De Profeet voegde er nieuwe wonderen bij, die hem niet meer troffen; het vuur des Hemels verteerde zijn offer in tegenwoordigheid van 850 Profeten van *BAÄL*, die, na hunne valsche godheid vruchteloos, om het wonder te hebben gebeden, hetwelk de ware God, op het gebed van *ELIAS* gewrocht had, door het volk vermoord werden. *ACHAB* behaalde later, met een klein leger, twee roemrijke overwinningen op *BENADAD*, Koning van *Syrië*, die met tallooze krijgsbenden *Samarië* was komen belegeren. De ondankbare vorst ongevoelig voor deze weldaad des Allerhoogsten, ging voort in zijne ongebondenheden en onregtvaardigheden: om zijne tuinen te vergrooten, maakte hij zich meester van den wijngaard van *NABOTH*, tegen wien *JEZABEL* valsche getuigen had omkocht, om hem te doen sterven. Kort daarna verloor *ACHAB* in 898 vóór J. C. in eenen veldslag tegen den Koning van *Syrië*, zelf het leven. De honden lekten het bloed, dat uit zijne wonden vloeide, zoo als zij ook dat van *NABOTH* gelekt hadden.

ACHAB, zoon van *CHOLIAS*, een der beide valsche Profeten, welke de *Israëlieten* te *Babylon* verleidden, en welke de Heer door *JEREMIAS* be-

dreigt, aan NABUCHODONOSOR over te leveren, die hen in het gezigt van al degene zal doen sterven, welke zij verleid hebben, zoodat al diegene van *Juda*, welke te *Babylon* zijn, wanneer zij iemand willen vervloeken, zich van hunnen naam zullen bedienen, zeggende: *De Heer behandelde u, zoo als Hij ACHAB en SEDECIAS behandeld heeft, welke de Koning van Babylon in eenen gloeienden oven liet werpen* (JER. XXIX. 22). Sommigen zijn van gevoelen, dat ACHAB een der grijsaards was, die de kuische SUZANNA trachtten te verleiden.

ACHAIUS, Koning van *Schotland*, beklom, er in 788 den troon. Hij had zijne kroon enkel aan zijne deugden te danken, welke het geluk der volken uitmaakten, die hem dezelve aanboden. Onder zijn bestuur werden de wetten geëerbiedigd, de eendragt en de vrede hersteld; en, de buitenslandsche vijanden verdreven, maakten een einde aan hunne invallen. ACHAIUS regeerde 31 jaren, en overleed in 819. Hij had een verbond aangegaan met KAREL den groote en hem te dien einde den beroemden ALCUIN, ROKAN, JOANNES SCOT enz. gezonden. Men zegt dat hij, om de gedachtenis van dit verdrag te vereeuwigen, bij

het wapen van *Schotland*, een dubbel met leliebloemen bezaaid veld voegde.

ACHAN, Zoon van CARMI, uit het geslacht van *Juda*, verborg bij de inneming van *Jericho*, 200 sikkelen zilver, eenen mantel van scharlaken, en een gouden liniaal, en zulks tegen het uitdrukkelijke verbod van God. Deze zonde was den Israëlitzen zeer noodlottig, daar zij, bij de belegering van *Hai* terug geslagen werden. ACHAN, door het lot overtuigd, werd, op bevel van JOZUE, met zijne vrouw en kinderen gesteenigd, en *Hai* werd ingenomen.

ACHARD, Abt van *Saint-Victor* te *Parijs* en in 1161, Bisschop van *Avanches*. Hem worden verscheiden verhandelingen toegeschreven, die in manuscript zijn gebleven. Onder andere haalt men aan, die *Over de bekoring van JESUS CHRISTUS in de woestijn*, en *Over de zelfverloochening*. HENDRIK II., Koning van *Engeland* droeg hem eene bijzondere hoogachting toe, en zulks niettegenstaande hij de boezemynd van den heiligen THOMAS van *Cantelberg* was. Hij hield zijne dochter ALIENORA, later echtgenoot van ALFONSUS IX., Koning van *Kastilië* ten doop. Hij overleed in den geur van heilig in 1171.

ACHARD (CLAUDIUS FRANCISCUS), secretaris der Academie van *Marseille*, en Bibliothecaris dier stad, alwaar hij in 1755 geboren werd, beoefende de geneeskunde, hield zich met de letterkunde op, en heeft de volgende werken nagelaten: 1.º *Dictionnaire de la Provence et du comtat Venaissin (Woordenboek van Provence en het graafschap Venaissin)*, *Marseille* 1785 — 87, 4 dl.ⁿ in 4.to De twee eerste bevatten eene Fransche en Provençale Woordenlijst, en de beide laatste de geschiedenis der beroemde mannen van *Provence*. De Abt PAULUS en sommige anderen hebben er aan medegewerkt. 2.º *Description historique, géographique et topographique de la Provence etc. (Geschied-Aardrijkskundige en plaatselijke beschrijving van Provence in 4.to)* Hiervan is enkel het eerste deel in het licht gekomen. 3.º *Bulletin des sociétés savantes de Marseille et des Départements du midi. (Berigten der geleerde maatschappijen van Marseille en de Zuidelijke Departementen)*, in 8.vo. 4.º *Cours élémentaire de Bibliographie, ou la science du Bibliothécaire, (Verhandeling over de grondbeginselen der boekkunde, of de kunst des Biblio-*

thekaris) 3 dl.ⁿ in 8.vo, een werk, dat niet hoog op prijs wordt gesteld, en slechts een uittreksel uit de werken van FOURNIER en PEIGNOT over hetzelfde onderwerp is. ACHARD is in 1809 te *Marseille* overleden.

ACHARDS (ELEAZAR-FRANCISCUS DE LA BAUME DES), geboren te *Avignon* in 1679, werd tot Bisschop van *Halicarnassus* benoemd, en door CLEMENS XII., in hoedanigheid van Apostolischen Vikarius, gezonden, om het geschil, dat in *Sina* tusschen de Missionarissen ontsproten was, te beslechten: hij overleed te *Cochin* in 1741. De Abt FABRE, eerst zijn Secretaris, en na hem Provicarius, heeft in 3 deelen in 12.º een verhaal zijner zending, Brieven over de bezoeken van den Heer DES ACHARDS, doen drukken, een werk door partijzucht in het licht gegeven, en dat den 16 Junij 1746, door een besluit van het Heilige Officie, veroordeeld is.

ACHATES, een medegezel van AENEAS, en zijn onafscheidelijke vriend, in VIRGILIUS beroemd. Zijn naam is eene soort van verbloemde uitdrukking (ANTONOMASE) (*) geworden, om eenen getrouwen

(*) *Wij bezitten in onze taal geen woord, dat behoorlijk de eigenlijke beteekenis van Antonomase uitdrukt, het wil eigenlijk eene figuurlijke uitdrukking zeggen, waarbij men een' eigennaam door*

makker te kennen te geven.

ACHAZ, Koning van *Juda*, zoon en opvolger van JOATHAM, overtrof al zijne voorgangers in goddeloosheid. Zijn leger werd door RAZIN, Koning van *Syrië*, dien hij eerst had overwonnen, en door PHACEËS, Koning van *Israël*, verslagen. Hij riep de hulp in van den Assyrischen Koning THEGLAT-PHALASSAR, en liet, om hem te behagen, een heiligschendend altaar oprigten. THEGLAT-PHALASSAR kwam in *Jeruzalem*, verkreeg van ACHAZ al de kostbaarheden des tempels, en dwong dien Vorst daarenboven hem eene schatting te betalen. ACHAZ voltooide zijne goddeloosheden, door de deuren des tempels te sluiten, en het volk te verbieden, er slagtoffers noch gebeden te gaan opdragen. Hij stierf in 726 vóór J. C. en bleef van de Koninklijke begraafplaats verstoken.

ACHELOÏS, zoon van den OCEAAN en van THETIS, was op DEJANIRA, eene jonge schoonheid, die voor eenen

veroveraar bestemd was, verliefd. ACHELOÏS, die zich verbeeldde, dat zulks HERKULES was, streed tegen dien held, maar werd door hem overwonnen. Hij nam de gedaante eener slang aan, onder welke hij ten tweedenmale verslagen werd; daarna die van eenen stier, onder welke hij niet beter slaagde; want HERKULES greep hem bij de horens, velde hem neder, trok hem eenen horen uit, en dwong hem, om zich in de rivier *Thoas*, die sedert dien tijd *Achéloüs* genoemd werd, te gaan verbergen. Om zijnen horen terug te bekommen, gaf hij aan zijnen overwinnaar den horen van AMALTHEA, of den horen des overvloeds.

ACHEMENES, naam eener familie van Perzische Koningen, die tot aan DARIUS CODOMANNUS den troon bekleedden, vanwaar de naam van Achemeniërs, die de oude dichters aan de Perzers hebben gegeven, ontstaan is.

ACHEMENIDES, een der reisgenooten van ULYSSES, ont-

V 3

een gemeen naamwoord doet vervangen: zoo zegt men bijv.: de Redenaar in plaats van CICERO, de Apostel in plaats van PAULUS; de vader der goden in plaats van JUPITER; of ook wel omgekeerd, een NERO, in plaats van een wreede vorst, eene CATALANI in plaats van eene beroemde zangeresse enz.

Vertaler.

snapte aan de handen van den reus POLYPHEMUS, en verbond zich daarna aan ÆNEAS, die hem met welwillendheid op zijne schepen ontving.

ACHEMON, of ACHMON, broeder van BASALAS en PASSALUS, beide *Cercopen* (*). Zij waren zoo twistgierig, dat zij iedereen, dien zij ontmoeten, aanvielen. SENNO hunne moeder, waarschoowde hen, als zij konden vooral de handen van MELAMPYGOS, dat is te zeggen van den man met de zwarte billen, te vermijden. Op eenen zekeren dag ontmoetten zij HERKULES, onder eenen boom ingeslapen, en beleedigden hem: deze held bond hen met de voeten aan zijne knods vast, de hoofden naar beneden, en droeg hen op zijne schouders even gelijk de jagers het wild dragen. In deze koddige houding zeiden zij: *Ziedaar den MELAMPYGOS, dien wij moesten vreezen.* HERKULES hoorde hen, begon te lagchen, ontbond hen, en liet hen gaan.

ACHENWALL (GODEFRIDUS), geboren te *Elbing*, in *Pruisen*, den 20 October 1719, wordt als de schepper der

wetenschappen beschouwd, welke men *staatkunde* noemt. Hij was zeer bedreven in de geschiedenissen, en in het regt der natuur en der volken, welke hij in verscheidene Deutsche Universiteiten onderwees. Op de reizen, die hij in de verschillende Europesche staten had gedaan, had hij derzelve magt, inwendige hulpmiddelen, en onderlinge belangen onderzocht. De uitslag dier waarnemingen was een werk waaraan hij den titel van *Statistiek* of *Wetenschappen van den staat* gaf, van hetwelke hij in 1748 het eerste berekeneerde plan in het licht gaf, en in het volgende jaar verscheen de handleiding tot hetzelfde. Al wat voorheen enkel als verspreide daadzaken, en slecht vereenigde bouwstoffen bekend was, vereenigde hij tot een enkel geheel, onderwierp hetzelfde aan regelen, aan grondbeginselen, en aan een geheel *Systematisch* plan: en hij heeft er eene wetenschap van gevormd, die men *dynamique* of kennis van de bewegende krachten kan noemen. ACHENWALL heeft nog andere werken *Over de geschiedenis der Europesche Staten*, enz., over de *algemeene huishoud-*

(*) *Inwoners van Pithecusa, een naburig eiland van Sicilië, die JUPITER, wjl zij zich aan allerlei ongebondenheden overgaven, in open veranderde.*

kunde uitgegeven. Het laatste, dat van hem in het licht verscheen, was: *Aanmerkingen over de geldmiddelen van Frankrijk*. Deze vlijtige publicist overleed te Göttingen in Mei 1772. De beroemde SCHLÖSZER was zijn leerling en opvolger, in den leerstoel, dien hij bij die Universiteit bekleedde.

ACHERON, zoon der zon en der aarde, werd in eene rivier veranderd, en in de hel gestort, wjl hij den Titans of Reuzen, toen zij aan JUPITER den oorlog verklaarden, water verschafte. Het water dezer rivier werd drabbig en bitter, en zij is een der stroomen, welke de schimmen onherroepelijk overtrekken.

ACHERY (*Dom* LUCAS D'), te Saint-Quentin in Picardië, in 1609 geboren, legde zijne geloften af in de Congregatie van Saint-Maur, waarin hij zich door eene diepe geleerdheid, en eene teedere godsvrucht zeer onderscheidde. Na zijne eerste studie was zijne voornaamste zorg, al de stukken der oudheid op te zamelen, die den nieuweren schrijvers van eenig nut konden zijn. Tot de stukken, die hij heeft opgedolven, behoort voornamelijk zijn *Spicilege* (*Verzameling van Geschriften*) 13 dln.

in 4.to; door de zorg van den Heer DE LA BARRE, in 1723 in 3 dl.ⁿ in folio herdrukt. In deze verzameling vindt men vele geschiedenissen, kronijken, levens der Heiligen, bewijsstukken, oude handvesten, brieven, die tot dusverre nog niet, in het licht waren verschenen. Hij versierde deze verzameling, die zijner keuze tot eer verstrekte, met voorreden, vol schrandere vernuft. Men heeft hem nog te danken: 1.º den *Brief*, aan den heiligen BARNABAS toegeschreven, in 1645 gedrukt; 2.º de *Werken van LANFRANC*, in 1648 in fol.; 3.º die van GUIBERT, Abt van *Nogent*, 1651 in fol.; 4.º *Regula solitario-rum*, 1653, in 12.º, 5.º eene *Naamlijst* in 4.to van de *Stichtelijke werken der Kerkvaders* 1648 — 1671. Men heeft daarenboven eene *Verzameling* zijner *Brieven* aan den Kardinaal BONA, en van die, welke deze Prelaat hem schreef, uitgegeven in 1755. Hij overleed te Saint-Germain-des-Prés, in 1685 in den ouderdom van 76 jaren, met den troost, zijn geheele leven aan de afzondering en aan de studie te hebben toegewijd. ALEXANDER VII. en CLEMENS X. vereerden hem met hunne achting, en gaven er hem bewijzen van. Deze geleerde religieus bevljigtigde zich enkel op de kennis der oudheid, om er

destebeter de deugden van natevolgen. Vele Godvruchtige personen stelden zich onder zijne leiding, en vele geleerden namen hunne toevlugt tot zijn verstand. Hij heiligde de eerste en verlichtte de andere. Men vindt de lofrede van ACHERY, in het Dagblad van *Tervoux*, 26 November 1685. Die van MAUGENDRE, welke, volgens de beoordeeling der Academie van *Amiens* den prijs behaalde, is uitgebreider en vollediger. Dezelve is in 1775 gedrukt geworden.

ACHEUS, bijgenaamd *Callicon*, een Griek, die zich door trekken eener bijzondere domheid onderscheidde. Hij had onder anderen een' aarden pot genomen, om hem tot oorkussen te dienen, maar wijl hij denzelven te hard vond, vulde hij hem met stroo, om hem daardoor gemakkelijker te maken.

ACHLAB, neef van HERODES den Grooten. Gedurende de ziekte zijns ooms belette hij de koningin ALEXANDRA, moeder van MARIANNE, zich van eene der sterkten van *Jeruzalem*, waarvan hij Stadhouder was, meester te maken, daar hij den koning van pas, het plan mededeelde, dat er gesmeed werd. Hij redde zijnen eem verscheidene malen het leven. Op eenen zekeren dag vraagde deze Vorst eenen ap-

pel en een mes om denzelven te schillen; maar wijl ACHLAB ontdekt had, dat hij er zich mede wilde doorsteken, zoo rukte hij hem het mes uit de handen, en voorkwam, de uitvoering van dien zelfmoord.

ACHILLES, zoon van PELEUS, koning van *Phthiotide* in *Thessalië* en van THETIS. Om hem onkwetsbaar te maken, dompelde zijne moeder hem in den *Styx*. Hij was zulks over zijn geheele ligchaam, behalve aan den hiel, aan welken zijne moeder hem vasthield. Men stelde hem onder het opzigt van den paardmenschen CHIRON, die hem met het merg van leeuwen, beeren, tijgers en vele andere wilde dieren voedde. Wjl zijne moeder door CALCHAS vernomen had, dat hij voor *Troje* zou sneuvelen, en men zonder hem, die stad nimmer zou innemen, zond zij hem in vrouwelijk gewaad, onder den naam van PYRRA naar het hof van LYCOMEDES, op het eiland *Scyros*. Deze vermoening gaf hem aanleiding, der schoone sekse te naderen, en hij maakte er gebruik van: hij maakte zich aan DEIDAMIA, dochter van LYCOMEDES, bekend, huwde haar in het geheim, en zij bragt hem PYRREUS ter wereld. Toen de Grieken zich verzamelden, om *Troje* te gaan belegeren, gaf hun CALCHAS zijne schuil-

plaats op. Zij zonden ULYSES derwaarts, die zich als een koopman vermomde, en door aan de hofdames van LYCOMEDES, juweelen en wapenen aantebieden, erkende hij ACHILLES, aan de geestdrift, waarmede deze jonge Vorst de wapenen koos, en hij nam hem mede naar het beleg van Troje. ACHILLES was de eerste held van Griekenland, en werd de schrik van al zijne vijanden. Gedurende het beleg ontnam hem AGAMEMNON eene gevangene, BRISËIS genaamd, dit verlies verbitterde hem zoodanig, dat hij, in zijne tent ging, en niet meer wilde strijden. Zoo lang als hij zich verwijderd hield, deden de Trojanen niet dan zegevieren; maar nadat PATROCLUS, zijn vriend, door HECTOR vermoord was, keerde hij terug, nam de wapenen weder op, en wreekte zijnen dood door dien van zijnen moordenaar, dien hij, met de voeten aan zijnen wagen gebonden, driemaal rondom de muren van Troje sleepte: hij gaf hem daarna aan de tranen van PRIAM terug. Wijn hij op POLYXENA, dochter van PRIAM, verliefd was geworden, vraagde hij haar ten huwelijk, en toen hij haar zoude trouwen, schoot PARIS hem eene pijl in den hiel, aan welke wonde hij stierf. APOLLO had deze pijl bestuurd. De Grieken rigtten hem op het

voorgebergte *Sigea*, eene grafplaats op, op welke PYRRHUS, zijn zoon, hem POLYXENA offerde. Sommigen verhalen, dat THETIS, hem in zijne kindsheid had voorgesteld, langen tijd zonder roem te leven, of jong, en met roem overladen, te sterven, en dat hij de laatste partij koos. ALEXANDER de Groote vereerde zijn graf met eene kroon. *Gelukkige ACHILLES!* zeide hij, *die in uw leven eenen vriend hebt gevonden zoo als PATROCLUS, en na uw dood een' dichter zoo als HOMERUS!* ACHILLES was even zeer de vriend der schoone kunsten, als hij de noodzakelijke en rampzalige kunst des oorlogs lief had. Hij muntte in de toonkunst, de dichtkunde en de geneeskunst uit. DREINCOURT heeft in de vorige eeuw, onder den titel van *Homericus Achilles*, een werk uitgegeven, waarin hij al datgene verzameld heeft, wat de oudheid ons als het zeldzaamste van dien held heeft nagelaten.

ACHILLES TATIUS. — Zie TATIUS.

ACHILLEUS (L. EPIDIUS), een Romeinsche Veldheer in Egypte, onder DIOCLETIANUS, deed zich in 292 te *Alexandrië* als keizer erkennen, en handhaafde zich gedurende meer dan vijf jaren op den troon. DIOCLETIAAN trek ein-

delijk met een geducht leger tegen hem op; en de tiran verslagen zijnde, sloot zich in *Alexandrië* op, waarin hij zich als een wanhopend mensch verdedigde. Toen deze stad eerst na verloop van acht maanden ingenomen werd, gaf de verbitterde *DIOCLETIANUS* zich aan al de woede van de wraak over. *ACHILLÆUS* werd veroordeeld, om door de leeuwen verscheurd te worden. *Alexandrië*, ondervond al de gruwelen der plundering, en het overige gedeelte van *Egypte*, werd aan vogelvrij-verklaring en moord prijs gegeven. Een togt, waarop de lof weinig is toetepassen, die zekere schrijvers, aan de gewaande gematigdheid van den keizer hebben toegezwaaid.

ACHILLINI (ALEXANDER) geboortig van *Bologne*, onderwees de wijsbegeerte en geneeskunde beide met even veel roem. Geheel *Europa* zond hem leerlingen. Hij overleed in zijn vaderland in 1512 in den ouderdom van 49 jaren, met den trotschen bijnaam van *Groote Wijsgeer*, nadat hij verschillende werken over de genees- en ontleedkunde had in het licht gegeven. Men schrijft hem de ontdekking toe van den hamer en het aanbeeld, twee beebenten van het zintuig des gehoors. *MORGAGNI* weigert hem de eer dier ontdekking,

Hij nam de gevoelens van *AVERROIS* aan, en was de mededinger van *POMPONACIUS*. Zoo als zulks reeds sedert lang onder de geleerden gebruikelijk is, stelden deze beide wijsgeeren elkander in het hatelijkste daglicht. Zijne wijsgeerige werken werden in 1545, 1568 en 1608 te *Venetië* in fol. uitgegeven. Men heeft in dezelfde stad zijne ontleed- en geneeskundige verhandelingen afzonderlijk gedrukt. Men moet hem niet verwarren met *PHILOTHEUS ACHILLINI*, zijnen broeder en landgenoot, schrijver van een Dichtstuk *il Viri dario* genaamd; waarin men de lofspraak van verscheidene Italiaansche letterkundigen, en eenige wijsgerige en zedelijke lessen vindt, het werd te *Bologne* in 1513, in 4.to gedrukt.

ACHILLINI (CLAUDIUS), achter-neef van den voorgaande, werd te *Bologne* in 1574 geboren, en overleed aldaar in 1640, was een in de wijsbegeerte, geneeskunde, godgeleerdheid en voornamelijk in de regtsgeleerdheid zeer ervaren man. Hij onderwees deze laatste wetenschap gedurende verscheidene jaren met den grootsten roem, eerst te *Parma*, daarna te *Ferrare* en eindelijk te *Bologne*, zijne vaderstad. Zijne uitgebreide geleerdheid werd zoo zeer bewonderd, dat men zelfs bij zijn leven, in de open-

bare gestichten van onderwijs een opschrift te zijner eere plaatste. ACHILLINI bekleedde ook eene roemrijke plaats onder de dichters van zijnen tijd. De vriend en de verklaarde voorstander van den Ridder MARINI zijnde, trachtte hij zich naar dit voorbeeld te vormen, waarin hij bijzonder wel slaagde, dat is te zeggen, dat men ook in zijne gedichten, dien kwaden smaak van verbloemde spreekwijzen, van opzwellingen en aardigheden aantreft, die zich in de laatste eeuw van de Italiaansche dichtkunde had meester gemaakt. Het zeer bekende klinkdicht, dat hij bij gelegenheid der overwinningen van LODEWIJK XIII. in *Piemont* vervaardigde: *Sudate o fuochi a preparar metalli* enz. en een dichtstuk op de geboorte des Dauphins, deden hem, zegt men, van den kardinaal DE RICHELIEU eene gouden ketting, ter waarde van duizend kroonen, verwerven. Veel beter werken zijn minder beloond geworden, of geheel zonder belooning gebleven. Zie over de beide ACHILLINI, de 33 en 36 deelen der *Mémoires de NICERON*.

ACHILLIUS. — Zie AQUILIUS-SEVERUS.

ACHIMAAS, zoon en opvolger van den Hoogen-Priester SADOE. Gedurende den opstand van ABSALON, besloot

hij met zijnen broeder JONATHAS, den vlugtenden DAVID berigt te gaan geven, van de vervolgingen, die tegen hem gesmeed werden. Nadat ABSALON hun oogmerk ontdekt had, deed hij hen vervolgen; maar te *Bathurim* gekomen, hielden zij zich in eenen put verbergen, welken zij verlieten, toen degene, die hen vervolgden teruggekeerd waren. Zij kwamen gelukkig in de legerplaats van DAVID aan; ACHIMAAS huwde daarna met SÉMACH, eene der dochters van SALOMON.

ACHIMELECH, Joodsche Hooge-Priester gaf aan DAVID de toonbrooden en den degen van GOLIATH. SAÛL, door afgunst tegen dien Vorst aangehitst, had de wreedheid den Hoogen-Priester met 85 mannen van zijn geslacht te doen vermoorden. Doëe, de Idumeër, die de aanbrenger der liefdadige handeling des Opperpriesters was geweest, belastte zich met dien gruwelijken moord, waarvan de eerloosheid in een der schoonste *Psalmen* van DAVID levendig wordt uitgedrukt.

ACHIOR, aanvoerder der Ammoniten, mishagde aan HOLOFERNES, door de zeden, de wetten, de inborst der Israëlitien, en de bescherming, die God aan dat volk verleende, te roemen. Die vergramde veldheer liet hem naar

Bethulia vervoeren, met oogmerk, om hem na de inname van der stad strenger te straffen; maar zijne wachten, die de belegerden vreesden, bonden hem aan eenen boom. De Israëlitén maakten hem los, bragten hem naar *Bethulia* alwaar hij, na de zegenpraal van *JUDITH* op *HOLOFERNES*, in 705 vóór J. C. den Godsdienst der Joden omhelste.

ACHIS, koning van *Geth*, bij wien de voor *SAÛL* vluggende *DAVID* tweemaal zijne schuilplaats zocht. Hij behaalde de overwinning, waarbij *SAÛL* en zijne kinderen in 1055 vóór J. C. omkwamen.

ACHITOB, Hooge-Priester, zoon van *PHINÉES*, klein-zoon van den Hoogen-Priester *HELLI*, was de vader van *ACHIAS*, die ook Hooge-Priester werd. *PHINÉES* in den ongelukkigen slag, waarin de ark des Heeren aan de Filistijnen ten buit viel, gedood zijnde, volgde *ACHITOB* zijnen grootvader *HELLI* op.

ACHITOPHEL, nam, na raadsheer van *DAVID* te zijn geweest, deel in den opstand van *ABSALON*. Hij raadde dezen ontaarden zoon aan, de vrouwen zijns vaders openlijk te misbruiken. *DAVID* kende de goddeloosheid en boosaardigheid zijner raadgevingen, en had den heer niet

te gedoogen, dat men dezelve opvolgde. Toen *ACHITOPHEL* *ABSALON* wilde bewegen, om den vlugtenden koning zonder verzuim te vervolgen, wanneer hij hem ongetwijfeld zoude hebben kunnen ten onder brengen, werd hij niet gehoord, en *DAVID* had den tijd, om tot bedaren te komen en zich te versterken. De groote Gebieder der menschelijke staatkunde, verhoorde aldus het gebed van dien verootmoedigen Vorst: *Infatua, quæso, Domine, consilium ACHITOPHEL*. Wanhopend, zijne raadgevingen aldus veracht te zien, verbing *ACHITOPHEL* zich zelve in het jaar 1023 vóór J. C.

ACHMET I., keizer der Turken, zoon en opvolger van *MAHOMED III.*, in 1603, en in 1617 in den ouderdom van 30 jaren overleden, liet in de renbaan van *Konstantinopel* een prachtig Moskée bouwen, het is een der schoonste tempels dier hoofdstad. De schrijver der Joodsche Brieven beweert dat dezelve enkel van steenen is gebouwd, die van de bouwvallen van *Troje* zijn aangebragt.

ACHMET II., keizer der Turken, beklom in 1691, na zijnen broeder *SOLIMAN III.* den troon. Zijn groot-vizier, *OGLU KIUPERLI*, verloor den veldslag van *Salankemen* in *Hongarijè*, den 19 Augustus

van hetzelfde jaar, en sneuvelde er. De Prins **LODEWIK VAN BADE**, veldheer des keizerlijken legers, was overwinnaar in den slag; die zeer noodlottige gevolgen had. De aanhoudende verandering van staatsdienaren, onder het bestuur van **ACHMET II.**, bragt zulk eene verwarring in de staatsaangelegenheden te weeg, dat hij nergens in slaagde. Hij overleed in 1695, den naam nalatende van een ongevoelig, maar beminnelijk Vorst te zijn geweest. Hij bezat eene zeer vrolijke inborst, was een goed dichter en toonkunstenaar; hij bespeelde verscheidene instrumenten.

ACHMET III., zoon van **MAHOMED IV.**, werd in 1703 na de afzetting van zijnen broeder **MUSTAFA II.** tot keizer benoemd. De muitelingen, die hem op den troon hadden geholpen, noodzaakten hem de Sultane, zijne moeder, die hun verdacht toescheen, te verwijderen. Hij gehoorzaamde hun in het begin; maar, moede om van diegene aftehangen, welke hem de kroon hadden gegeven, liet hij hen alle voor en na ombrengen, uit vreeze, dat zij vroeg of laat beproeven mogten hem weder van dezelve te berooven. Zoodra hij zich op den troon bevestigd zag, bevljgtigde hij zich, om schatten te verzamelen. Hij was de eer-

ste der **Ottomanen**; die de munten heeft durven vervalschen, en nieuwe belastingen heffen, maar hij was verplicht deze beide ondernemingen te staken, uit vreeze voor eenen opstand. **KAREL XII.** te *Pultawa* overwonnen, zocht eene schuilplaats bij **ACHMET**, en werd zeer menschlievend door hem ontvangen. De Sultan voerde den oorlog met de **Russen**, **Perzers** en de **Republiek van Venetië**, aan welke hij *Morea* ontveldigde. Minder gelukkig in zijnen oorlog tegen den **Duitschen Keizer**, werd hij in *Hongarij*, tweemaal door **Prins EUGENIUS** geslagen, verloor *Temiswar*, *Belgrado*, een gedeelte van *Servië*, *Bosnië* en *Wallachij*. Nadat de vrede met den keizer gesloten was, maakte hij zich gereed, om zijne wapenen tegen de **Perzers** te gebruiken, toen eene omwenteling hem in 1730 van den troon wierp, en er zijnen neef **MAHOMED V.** op plaatste. Die Vorst was in de gevangenis toen men hem de kroon bragt. **ACHMET** werd in denzelfden kerker opgesloten, en overleed den 23 Junij 1736 aan eenen aanval van beroerte. In 1789 leefde er eene zijner dochters te *Parijs*. **ACHMET**, zegt men, vertrouwde dezelve toe aan eene **Christen slavine**, **FATMÉ** genaamd, die, na hare voedsterlinge gedoopt te hebben, het middel vond, om dezelve te ontvoeren; de ont-

brekende plegtigheden des doopsels werden haar te *Genua* toegediend. Toen zij den ouderdom van 16 jaren bereikt had, maakte *FATMÉ* haar het geheim harer geboorte bekend, en zulks diende enkel om de Prinses des te sterker aan den Godsdienst, welken zij omhelsd had, en welks voorschriften zij met de voorbeeldigste naauwgezetheid in acht nam, te verbinden. Men heeft hare geschiedenis in het licht gegeven onder den titel van *CECILE, fille d'ACHMET III. Paris 1787, 2 dl.ⁿ in 12.º, een zeer romanesk werk.*

ACHMET, Dey van *Algiers*, werd door de omwenteling, waarvan zijn voorganger *MUSTAPHA* een slagtoffer was geworden, den 30 Augustus 1805 op den troon gebragt. Zijne gierigheid evenaarde zijne wreedheid; hij liet een groot aantal zijner onderdanen, onder de gruwelijkste folteringen van het leven berooven, en gaf de eigendommen der Joden aan de plundering der soldaten over. Deze lafhartige toegevendheid maakte hen niet getrouw aan zijnen persoon, want reeds den 7 November 1808 stonden zij tegen hem op, en wilden hem eenen opvolger geven. De angst overmeesterde dezen tiran, hij stelde vruchteloos voor, om in onderhandeling te treden, en bood de plundering der Mooren aan, ho-

pende daardoor de vrijheid te bekomen, zich naar den *Levant* te mogen begeven. Hij toonde zich in zijne laatste oogenblikken even zoo lafhartig, als hij wreed gedurende zijn leven was geweest; maar al zijn smeeken werd in den wind geslagen, zijn paleis werd door zijne krijgslieden opengebrokeu, en hij werd in hetzelfde, na eene driejarige regering met een geweer doorschoten. Zijn ligchaam, in stukken gehouwen, werd midden door de straten der stad gesleept, en zijn hoofd zegepralende rondgedragen.

ACHMET, een Arabiesch schrijver, heeft een werk zamengesteld over de verklaring der droomen, volgens de leer der Indianen, der Perzers en der Egyptenaren. Dit werk, waarvan het oorspronkelijke is verloren geraakt, is door een Christen-schrijver der IX. eeuw vertaald, en in het Grieksch en Latijn, met *Artemidore*, door den Heer *RIGAULT*, 1603, in 4.to in het licht gegeven.

ACHMET-BACHA, een der Veldheeren van *SOLIMAN*, den *trotsche*, was degene; die het meest aan de inneming van *Rhodes* toebragt. In 1524 naar *Egypte* gezonden, om er eenen opstand te dempen, en om het bestuur van hetzelfde op zich te nemen, gedroeg hij er zich met veel

dapperheid en beleid. Hij nam de harten en geesten in, en zoodra zijn gezag bevestigd was, nam hij den Vorstelijken naam en de sieraden dier waardigheid aan. SOLIMAN van zijnen opstand onderrigt, zond dadelijk zijnen gunsteling IBRAHIM, eenen even zoo goeden Veldheer, als bekwamen staatsman, tegen hem op. Het leger van IBRAHIM, verspreidde de verslagenheid onder de partij van ACHMET, die in het bad verstikt werd. Zijn hoofd werd naar den Grooten Heer gezonden.

ACHMET - GEDUC, in *Albanië* geboren, was een der grootste Veldheeren van het Ottomanische rijk. Hij nam in 1480, *Otrante* en eenige andere plaatsen in. Na den dood van MAHOMED II., in 1482 voorgevallen, verklaarde hij zich voor BAJAZET II. en verhieft hem op den troon. ZEZIM, broeder van BAJAZET, wettige erfgenaam der kroon, was verplicht, de wijk naar *Rhodes* te nemen. BAJAZET II., de verplichtingen vergetende, die hij aan ACHMET schuldig was, liet hem eenigen tijd daarna, ombrengen;

ACIDALIUS (VALENS) geboren te *Wistok* in het Markgraafschap *Brandenburg*, schitterde in verscheiden Duitse en Italiaansche Academiën en vestigde zich te *Bres-*

lau in *Silezië*, alwaar hij den Catholijken Godsdienst omhelsde. Zijne te groote werkzaamheid krenkte zijne gezondheid, en hij overleed aan eene heete koorts in 1595, in den ouderdom van 28 jaren. Zijne jeugdige jaren hadden hem niet belet geleerde aantekeningen op QUINTUS-CURTIVS in het licht te geven. Men heeft daarenboven nog van hem: *Latijnsche Gedichten*, *Frankfort*, 1612 in 8.vo en aantekeningen op TACITUS, QUINTILIANUS; dezelve zijn in het licht gegeven door zijnen broeder CHRISTIAAN ACIDALIUS, en bij verscheiden Classieke schrijvers overgenomen. Men heeft hem ten onregte eene verhandeling toegeschreven, die in den tijd veel gerucht maakte, onder dezen titel: *Mulieres non esse homines*, 1641, in 12.º.

ACILIUS (CAJUS), een dappere Soldaat in het leger van JULIUS-CAESAR, onderscheidde zich in een zeegevecht bij *Marseille*. De regterhand aan een der vijandelijke schepen geslagen hebbende, werd hem dezelve afgehouden, hij volgde hierop den beroemden CYNEGIRUS, een Atheensch Soldaat, na, en met de linkerhand op het verdek springende, deed hij al degene, die hem het hoofd durfden bieden, terugdeinzen.

ACILIUS — Zie AQUILIUS —

SEVERUS.

ACILIUS - GLABRIO, Consul onder DOMITIANUS in het jaar na J. C. 91, tegelijk met ULPUS TRAJANUS, die later Keizer werd, door DOMITIANUS gedwongen, in het strijdperk te treden, om er met wilde dieren te worstelen. Hij had het geluk een der grootste leeuwen te dooden, zonder door denzelfden gekwetst te worden; maar deze behendigheid werd hem noodlottig. De afgunst, die er de Keizer over opvatte, spoorde hem aan, om ACILIUS GLABRIO onder een ander voorwendsel te verhanden. Vier jaren daarna liet hij hem, zelfs als schuldig aan landverraad, ombrengen.

ACINDYNUS (SEPTIMIUS), Romeinsch Consul in het jaar 340 na J. C. is door eenen bijzonderen trek, waartoe hij aanleiding gaf, bekend. Landvoogd van *Antiochië* zijnde, liet hij eenen man opsluiten, die de belasting niet betaalde, en bedreigde hem zelfs, hem te zullen doen ophangen, indien hij op den bepaalden dag niet voldeed. Een zeer rijke partikulier bood aan de vrouw van dien gevangene, als prijs harer gunsten, de som aan, welke haar man schuldig was. De vrouw raadpleegde haren man hierover, die zijne gevangenis meer moede, dan hij be-

lang in zijne eer stelde, haar belaste, hare vrijheid ten koste harer deugd te koopen. Nadat de losbandige zijne lusten voldaan had, gaf hij aan deze vrouw eene beurs, waarin niets dan aarde was. ACINDYNUS, van dit bedrog onderrigt, veroordeelde den gierigen wellusteling, om aan den lands-schatmeester, de door den gevangene verschuldigde som te betalen, en wees aan deszelfs vrouw het veld toe, van hetwelke hij de aarde had genomen, die in den zak was. De heilige AUGUSTINUS heeft ons dezen geschiedkundigen trek medege-deeld: maar BAYLE beschuldigt dien kerkvader ten onregte, de daad der vrouw en de toestemming des mans te hebben goedgekeurd; hij beschouwt de bereidwilligheid der vrouw slechts als minder misdadig, dan wanneer dezelve uit wellust had plaats gehad.

ACIS, zoon van FAUNUS, verwierf door zijne schoonheid de teederheid van GALATEA, die door den reus POLYPHEMUS bemind werd. Deze Cycloop hem eens met GALATEA verrast hebbende, verpletterde hem onder eene rots, die hij hem toewierp, maar de nimf van smart doordrongen, veranderde zijn bloed in eene rivier, die sedert dien tijd *Acis* genoemd wordt.

ACOMINATUS — Zie NICETAS.

ACONCIO (JACOBUS), te Trente in het begin der zestiende eeuw geboren, maakte zich als wijsgeer, regsgeleerde en theologant beroemd. Hij verliet den Catholijken Godsdienst, om Protestant te worden, en nam de wijk naar Engeland. Aldaar werd hij zeer beschermd door de Koningin ELIZABETH, die de opdracht van zijn werk: *De stratagematibus Satance in religionis negotio per superstitionem, errorem, hæresim, odium, calumniam, schisma, etc. Libri VIII. Basileæ 1565*, in 8.vo, wel wilde aannemen. Dit werk wordt door sommige Protestanten geprezen, maar door andere die redelijker zijn, gelaakt. SALDEN heeft op hem toegepast, hetgeen, wat men van ORIGENES heeft gezegd: *Ubi bene, nil melius; ubi male, nemo pejus*. Het doel des schrijvers was, om de leerstellingen van den Christelijken Godsdienst tot een zeer klein getal te bepalen, om eene onderlinge verdraagzaamheid, tusschen al de sekten, die het Christendom verdeelen, daartestellen. Het is een stelsel van onverschilligheid in het stuk van Godsdienst, of, als men wil, een bevredigingsplan, zonder volmagt en zonder gezag uitgegeven, wijk

I. DEEL.

de wetgever der Christenen, niet tusschen beide was gekomen, om zijn werk te verbeteren of te wijzigen. Overigens is dat werk met zeer veel orde en in zuiver Latijn geschreven, hoewel de stijl van hetzelfde soms wat gedwongen is. Deze geloofsverzaker overleed in Engeland in 1566. Zijne verhandeling over de listen des satans werd te Amsterdam in 1674, in 8.vo herdrukt. Men vindt achter dezelve, twee verhandelingen, de eene over de wijze van studeren; de andere over de wijze van boeken te maken; een werk geheel nutteloos voor degene; welke de natuur deze begaafdheid niet heeft geschonken, en van weinig belang voor degene, die er mede begaafd zijn. — Zie: *Mémoires de Niceron* 36e deel.

ACONCIUS, een jongeling van eene buitengewone schoonheid, was smoorlijk op CYDIPPE verliefd, die geheel koel voor hem bleef. Alle hoop, om met haar in den echt te treden, verloren hebbende, etste hij deze woorden op eenen bal: *Ik zweer bij DIANA, aan niemand anders, dan aan u, ACONCIUS toe te behooren*. CYDIPPE, aan wier voeten hij dezen bal had doen vallen, raapte denzelven op, las zonder argwaan het geschrevene, en verbond zich op deze wijze. Tel-

W

kens als zij wilde trouwen, werd zij door eene felle koorts overvallen; en wijl zij zulks als eene straf der Goden beschouwde, zoo gaf zij hare hand en haar hart aan ACONCIUS.

ACOSTA (JOZEF), Provinciaal der Jesuiten in *Peru*, geboren te *Medinadel-Campo*, en in 1600 in den ouderdom van 60 jaren te *Salamanka* overleden. Hij gaf in het Spaansch in het licht de *Natuurlijke en zedelijke geschiedenis der Indiën* 1591 in 8.º in het Fransch vertaald door ROBERT REGNAULT; en eene verhandeling. *De procuranda Indorum Salute, Salamanka* 1588 in 8.º, dat den Missionarissen van zeer veel dienst kan zijn. Hij werkte langen tijd en met het beste gevolg aan de bekeering der Indianen. Zie het 30.º deel der *Mémoires de NICERON*. — JOANNES ACOSTA tot dezelfde sociëteit behoorende, stierf in 1633 te *Nangasaki* voor het geloof.

ACOSTA (URIEL), eerst een Christen, vervolgens een Materialist, daarna een Jood, was de zoon van eenen Portugeeschen edelman. Deze man met eene dier vurige verbeeldingskrachten geboren, welke den mensch tot de krankzinnigheid of tot de genie geleiden, had in plaats van zich tot de beoefening van het Evangelie te bepalen, de vermetelheid

van hetzelfde aan zijn onderzoek te willen onderwerpen. Hij werd er voor gestraft, en verviel tot het *materialismus*. Door twijfelingen in het Christendom, en door wroegingen in zijne nieuwe denkbeelden gefolterd, dacht hij zijne kwellingen te doen ophouden, door zich te doen besnijden. Door dezen band werd hij met de Amsterdamsche Joden verbonden, doch naauwelijks was de bewerking geschied, of het viel hem even zoo moeilijk, zich aan de verplichtingen der oude wet te onderwerpen, als het hem geweest was, om zijne rede onder de leer der nieuwe te buigen. Hij kon niet stilzwijgen, en liet zich door de Synagoge excommuniceren. Hij gaf een werk in het licht om te betogen, dat men de kerkgebruiken en overleveringen der Farizeërs moest verwerpen, om die der Saduceërs, wier leerstellingen hij omhelsd had, aan te nemen. De Joden beschouwden hem als eenen godverzaker en een geneesheer dier natie bestreed zijn stelsel. ACOSTA gaf daarop zijn *Examen traditionum pharisaeorum, ad legem scriptam*, een werk, waarin hij de onsterfelijkheid der ziel betwist onder voorwendsel, dat MOZES noch van den Hemel, noch van de hel heeft gesproken. De Joden antwoordden hem eerst met steenen, en wierpen hem daarna in de ge-

vangenis. Onder betaling van eenen losprijs, werd hem de vrijheid wedergegeven. ACOSTA meende alstoen zijne dwaalingen te moeten verbergen wjl hem dezelve niets dan onaangenaamheden berokkende, en wjl hij al de godsdiensten als onverschillig beschouwde, zoo keerde hij tot het Jodendom terug. De wet van Mozes was, volgens hem niets anders, dan een eevoudig menschelijk verdichtsel, en geenszins het werk van God: hij volgde dezelve enkel in schijn. Men beschuldigde hem de andere Joodsche voorschriften, noch bij de maaltijden, noch bij andere gewigtige aangelegenheden in acht te nemen, en dit was de bron van nieuwe verwarringen. De Synagoge deed hem andermaal in den ban, en leide hem eene strenge boete op. Hij werd door den zangmeester te *Amsterdam* geeeseld, vervolgens door den voorlezer der vergadering ontbonden, en, volgens de Hebreuwsche kerkgebruiken, door zijn gehoor met de voeten getreden. Daar al wat hij geloofde en wat hij niet geloofde, enkel diende, om hem des te meer te verontrusten, maakte hij een einde aan al deze verwarringen, door zich in 1640 of 1647 met een pistoolschot een' kogel door het hoofd te jagen.

ACOSTA. — Zie COSTA,

ACOSTA (GABRIËL D'), Kanonik en Hoogleeraar der godgeleerdheid te *Coimbra*, overleden in 1616, heeft *Commentaria* over een gedeelte van het oude Testament nagelaten, te weten: *over het 49.^e Hoofddeel van GENESIS, over RUTH, de klaagliederen van JEREMIAS, JONAS en MALACHIAS, Lyon 1641 in fol.*

ACRISIUS, laatste Koning van *Argos*, vernam door de godspraak, dat een zijner kleinzonen hem eens van het leven zoude berooven. Om dit ongeluk voor te komen, sloot hij zijne eenige dochter DANAË in eenen koperen toren op; maar deze opsluiting beveiligde haar niet voor de drift van JUPITER, die in de gedaante van eenen gouden regen in den toren nederdaalde. ACRISIUS liet haar met haren zoon PERSEUS, waarvan zij bevallen was, in een klein vaartuig op de zee aan de golven ten prooi stellen. POLYDECTES, Koning van *Serriphe*, een der *Cycladische eilanden*, vond dit vaartuig, behandelde, DANAË zeer wel, en liet PERSEUS opvoeden, die groot geworden, zijnen grootvader, zonder hem te kennen in een gevecht doodde. Sommige *Mythologen* meenen hier, zoo als ook in het overige van de geschiedenis der fabelachtige tijden, aan het Evangelie ontleende trekken

te vinden; ook ziet men dat er in het verhaalde, eenige overeenkomst met de geboorte van MOZES is gelegen.

ACRON, of AGRON een geneesheer van *Agrigenta*, die omtrent het jaar 473 vóór J. C. leefde, deed het eerst groote vuren ontsteken, om de lucht door welriekende geuren te zuiveren, en een einde aan de pest te maken, waaronder *Athene* zuchtte. PLINIUS heeft zich vergist toen hij ACRON als de eerste voorstander der Empirische geneeswijze heeft beschouwd. Deze sekte begon eerst 200 jaren later.

ACRONIUS (JOANNES), Hoogleeraar in de genees- en wiskunde te *Bazel*, overleed in die stad in 1563. Men heeft van hem *verhandelingen* over de beweging der aarde, over de hemelkringen en de Geneeskunde. Hij was een Nederlander en wel een Vries van geboorte. De Heer BARBIER bedriegt zich zeer als hij beweert, dat ACRONIUS geen enkel werk in het licht heeft gegeven.

ACRONIUS of ACRON (JOANNES), schrijver naar men meent, van het *Elenchus orthodoxus pseudo-religionis Romano-Catholicæ*, Deventer

1616, in 4.to, het werk eens onrustigen dweepers. Hij leefde in het begin der XVII. eeuw.

ACROPOLITUS (GEORGE), een der schrijvers der *Byzantische Geschiedenis*, leefde in de XIII. eeuw en bekleedde aan het hof van MICHAËL PALEOLOGUS den post van kanselier (*logothète*); waardoor hij den naam van *logothetus* (*), waaronder hij zeer bekend is, verkregen heeft. Dit is bijna al wat men van dezen schrijver weet. Zijne geschiedenis, door DOUZA in het Oosten ontdekt, werd in 1614 in het licht gegeven, maar de uitgave van *Louvre* in 1651 in fol. is oneindig veel beter en zeer zeldzaam. Dit werk begint waar NIGETAS eindigt, en gaat van het jaar 1205 tot de uitroeiing der Frankische Keizers, in 1265. Het is des te naauwkeuriger, wijl de schrijver al datgene beschreven heeft, wat onder zijne oogen is voorgevallen. LEO ALLATIUS en DOUZA hebben dezen geschiedschrijver door aantekeningen opgehelderd. Hij was een man van verdiensten, die de wiskunde met het beste gevolg beoefende. Hij had eenen zoon KONSTANTIEN genaamd, die grootkanselier van *Konstantinopel* werd, aan wien wij de levens van

(*) Aldus werden de Kanselier, en de Opperbewindhebber der geldmiddelen aan het hof des Keizers van *Konstantinopel* genoemd. Zie *Explicatio dignitatum apud Phransam.*

eenige Heiligen te danken hebben, namelijk dat van den heiligen JOANNES DAMASCENUS, in de Bollandisten, en andere belangrijke werken, waarvan er niets dan uittrekselen zijn overgebleven.

ACTEON, klein-zoon van CADMUS, een beroemd jager in de fabelleer, werd in een hert veranderd en door zijne eigene honden verslonden, wjl hij zijne blikken op DIANA in het bad had geslagen.

ACTON, wiens ware naam is ATTÓN (ATTO VERCELLENSIS), in 644 Bisschop van *Verceil*, werd in het begin der X. eeuw in *Piémont* geboren. De zachtheid zijner zeden en de regelmatigheid zijns levens verwierven hem de hoogachting en belangstelling der koningen LOTHARIUS en HUGO CAPET, die om zijnent wille, groote geschenken en voorregten aan zijne kerk verleenden. ACTON ging voor eenen diepen Godgeleerde en een' beroemden *Canonist* door. Een gedeelte zijner werken is verzameld door dom ACHERY, *Spicilege*, 8.^e dl. en te *Verceil* 1768 in zijn geheel in 2 dl.ⁿ in fol. uitgegeven. Er bestaan *brieven* van hem over verschillende onderwerpen,

verhandelingen over de zalving der Bisschoppen, en andere onderwerpen van het kano-nieke regt.

ACTON (JOZEF), eerste staatsdienaar van FERDINAND IV., koning van *Napels*, werd den 1 October 1737 te *Besançon* geboren. Zijn vader EDUARD ACTON, een Ier van geboorte en Barronet (*) kwam zich in *Frankrijk* vestigen, en oefende de geneeskunde te *Besançon*, alwaar hij zich had nedergezet, met het beste gevolg uit. Hij gaf aan zijnen zoon eene zorgvuldige opvoeding, en deed hem in den koninklijken zeedienst aannemen. Eenige onaangenaamheden, die hij daarin ondervond, of liever het van de hand wijzen van eenen aanzienlijken graad, waarnaar hij dong, bewogen hem *Frankrijk* te verlaten. Hij reisde door *Italië*, en vestigde zich in *Toskanen*, alwaar de Groot-Hertog LEOPOLD hem het bevel gaf over een groot fregat. Hij klom weldra, door de aanbeveling van den Markies TANUCCI tot de eerste posten in den zeedienst op. Toen koning KAREL III., *Algiers* ging belegeren, voerde ACTON het bevel over de Toskaansche schepen, welke met die

W 3

(*) Een edelman in Groot-Brittannie, tusschen den rang van Baron en Ridder.

van den koning van *Spanje* vereenigd waren, en het was deze togt, die den grondslag leide tot zijne fortuin. Het gelukte *ACTON* vele duizende Spanjaarden, die op het punt stonden van door de *Mooren* omsingeld te worden, te redden. Deze roemrijke daad deed veel van hem spreken, en, op raad zijns ministers, bood de koning van *Napels* hem aan, om hem in zijnen dienst te nemen. *ACTON* nam zulks aan en weldra gelukte het hem door zijne kunstgrepen en behendigheid, de gunst des konings en vooral die der koningin te verwerven. Tot minister der *Marine* benoemd, maakte hij, om in de uitgaven des hofs te voorzien, aanzienlijke bezuinigingen, en door deze schandelijke ontrouw, won hij hoe langer zoo meer het vertrouwen van zijnen Vorst. Men gaf hem het ministerie van oorlog, en hij de ongenade van den markies *DELLA SAMBUCCA*, werd *ACTON* tot eersten minister benoemd. Van dien oogenblik af heerschte hij met een onbepaald gezag; hij rigtte eenen raad van *Financiën* op, waarin hij de koningin ook deel gaf, verbond zich tegelijkertijd met *HAMILTON*, minister van *Engeland*, en scheen zich enkel met de belangen dier mogendheid bezig te houden. Om tevens eenen steun en eene behendige waarnemster bij de koningin te

hebben, bragt hij haar in kennis met lady *HAMILTON* (zie dat Artikel) voor welke *MARIA CAROLINE* de opregste vriendschap opvatte. Het kabinet van *Madrid* verloor allen invloed op dat van *Napels*, en hoewel de koning altijd nog eenigen eerbied voor de raadgevingen van *KAREL III.*, zijnen vader, behield, sloot men hem echter den mond door de woorden belang van den Staat, en volksgeluk. Op de weigering door *ACTON* gedaan, om een met koren geladen fregat te ontvangen, dat het Fransch bestuur, ter ondersteuning van *Calabrië* zond, welk gewest door eene aardbeving geheel verwoest was, schreef de koning van *Spanje* zeer dringende brieven aan zijnen zoon, om hem te bewegen, dien minister te ontslaan. Maar de koningin stelde zich voor *ACTON* in de bres, en de koning behield hem. De kardinaal *DE BERNIS* kwam uit *Rome* te *Napels*, om door zijne tusschenkomst deze schandelijke verdeeldheid eens zoons tegen zijnen vader te doen ophouden; maar zijne zending bleef zonder gevolg: *ACTON* wist alle stormen afteweren en zijne vermogendste vijanden te trotseren. Wilt *KAREL III.* meende, dat hij gelukkige veranderingen in het kabinet van *Napels* zoude kunnen daarstellen, noodigde hij zijnen zoon *FERDINAND* uit, om ee-

ne reis naar *Madrid* te doen, en, om dezelve ten uitvoer te doen brengen, had hij hem een prachtig schip ten geschenke gegeven. De koning, de koningin, en de kroonprins gingen in 1785 aan boord van hetzelfde, maar door de geheime kuiperijen van ACTON, bepaalde zich deze reis tot het bezoeken van *Livorno*, *Florence* en eenige andere Italiaansche steden. Trotsch op de zegepraal, die hij op *Frankrijk* en *Spanje* behaalde, kende de eerzucht van ACTON geene grenzen meer. Terwijl hij eene wreede wraak op al de Heeren uitoefende, die zich over zijne trotschheid en willekeur heklaagden, schreef hij zijnen meesters wetten voor, en gewende hen bijna, hem te gehoorzamen. Volgens het stelsel van TANUCCI (Zie TANUCCI), hervatte hij de oude geschillen met het hof van *Rome*, en, op zijn eigen gezag, vernietigde hij (in hetzelfde jaar 1785), een groot aantal kerken en kloosters; terwijl hij hierin door zijnen gunsteling, den markies de SANTO-MARCO, minister van eerdienst, ondersteund werd. Vruchteloos wilde de markies CARACCIOLO, die men *pro forma*, tot minister van buitenlandsche zaken had benoemd, zich tegen zulke geweldige maatregelen verzetten, hij werd niet gehoord, en had geene stem meer in den raad. De dood

van KAREL III. in 1788, bevrijdde ACTON van alledwang. In hetzelfde jaar barstte de Fransche omwenteling uit, maar de minister was noch de vriend der Franschen, noch van hun bestuur; ook legde het hof van *Napels* weinig belangstelling in de ongelukken van LODEWIJK XVI. aan den dag. Hij was veeleer bedacht, om het verlangen der koningin te vleijen, een dubbel verbond met *Oostenrijk* te sluiten. De beide hoven ontmoetten elkander den 14 Junij 1791 te *Bologne*. In deze stad werden de beide Napolitaansche Prinsessen overgegeven, die ten huwelijk bestemd waren, de oudste aan den Aarts-hertog FRANS (tegenwoordig keizer), en de tweede, aan FERDINAND, Groot-hertog van *Toskanen*. Op denzelfden dag, en op hetzelfde uur kwamen ook de moeijen van den ongelukkigen LODEWIJK XVI. te *Bologne*. Deze huwelijken door de bemiddeling van ACTON gesloten, lieten niet na, den invloed te vermeerderen, die hij op zijne Souvereinen had. Zijn gedrag was echter lofwaardig in 1792, toen de regeringloosheid, die *Frankrijk* verwoestte, eene vreemde aanmatiging deed blijken, en het Napolitaansch kabinet geheel wilde besturen. ACTON, die tot *dusverre*, noch door beloften, noch door bedreigingen was te bewegen

geweest, was eindelijk, bij het gezigt van een Fransch eskader, dat zich gereed toonde, om *Napels* te bombarderen, gedwongen om toe te geven. Hij wreekte zich hierover in het volgende jaar, en het gelukte hem te beletten, dat de Fransche Minister bij de Ottomanische Porte ontvangen werd. Twee maanden daarna, verklaarde FERDINAND IV. den oorlog aan *Frankrijk*, en zond een smaldeel naar *Toulon*, hetwelk zich met dat der Engelschen en Spanjaarden vereenigde; maar hetzelfde keerde weldra naar de haven van *Napels* terug. Er hadden zich in dat koninkrijk reeds een groot aantal misnoegden geopenbaard, die op het punt stonden, om de nieuwe grondbeginselen te omhelzen, welke de Fransche agenten er trachten te verspreiden. Men benoemde eene staats juncta, om dezelve tegen te werken, waarvan ACTON het bestuur in handen kreeg. Welligt zal hij van zijn gezag misbruik gemaakt, en bijzondere wraakoefeningen genomen hebben, maar de netelige omstandigheden, waarin hij zich bevond, konden ten minste eenige gestrengte maatregelen in hem verschoonen. KAREL LAMBERT, door den admiraal LA TOUCHE aangespoord, had in Januarij eene zamenzwering gesmeed, die nog bij tijds ontdekt werd. In 1795 ontdekte men eene

nieuwe, door de aanzienlijkste onderdanen ontworpen. In hetzelfde jaar vragde ACTON, om zijn ontslag; maar zulks geschiedde slechts in schijn, en om het voorkomen te geven, alsof hij aan de herhaalde aanzoeken van het Fransch bestuur het oor leende. Met het laatste sloot hij in 1797 den vrede, maar hij verloor daardoor de gunst der koningin niet, zoo als zijne vijanden zulks gehoopt hadden. Deze vrede was voor hem slechts een middel, om tijd te winnen, en een bondgenootschap met den Keizer, *Sardinië* en *Toskanen* te sluiten. LA CHÈSE, de laatste Fransche afgevaardigde te *Napels*, hood in 1798 eene memorie van klagen aan, waarop het minste acht niet werd geslagen, en men ging voort met het werven van troepen. Het leger, door de zorg van ACTON, op 120 duizend man gebracht, werd gecommandeerd door MICHEROUX, DAMAS en MACK (Zie die namen), alle vreemdelingen. De Minister vergezelde zijnen Souverein op dezen veldtocht, die een der ongelukkigste was; het Napolitaansche leger werd op alle punten geslagen. Verplicht van op nieuw den vrede met *Frankrijk* te sluiten, ontsloeg FERDINAND IV. op dringend aanzoek van het Fransch ministerie, zijnen staatsdienaar ACTON, die zich naar *Sicilië* begaf. Toen deze vorst in

1801 genoodzaakt was, *Napels* te verlaten, en hij door het Engelsch eskader geleid te *Palermo* kwam, kwam *ACTON* weder in dienst zijner oude meesters, wier gunst hij nooit verloren had, en hoewel hij den titel van minister niet aannam, had hij niettemin al het gezag van denzelfden. In de gestadige woordwisselingen, die tusschen de Koningin en de Engelschen plaats hadden, welke laatste met een talrijk leger in *Sicilië* geland waren, en zich van al de havens hadden meester gemaakt, was *ACTON* langen tijd besluiteloos, aan welke partij zich te verbinden. In het begin had hij zijne pogingen in het werk gesteld, om dezelve te vereenigen, maar al zijne pogingen waren vruchteloos; en ziende, dat de Engelschen het sterkste waren, ligte hij het masker af, en na verscheidene onbeschaamde uitdrukkingen, durfde hij op de verwijtingen, die de koningin hem deed, antwoorden: „dat het tijd was, dat H. M. den koning toestond, koning te zijn.” Ziedaar de dankbaarheid, welke *MARIA-CAROLINA* te beurt viel van eenen man, welchen zij met weldaden overladen, en met haar vertrouwen vereerd had. Intusschen speelde de minister, onder de nieuwe beschermers, die hij gekozen had, eene veel

geringere en bijna vernederende rol. Door zwakheid en gebreken overladen, overleed hij eindelijk in December 1808. Het ontbrak *ACTON* niet aan talenten; hij bezaf vele wetenschappen, en kende de menschen en de staatszaken in den grond. Hij was daarenboven behendig, geveinsd, indringend en bezat een onwrikbaar karakter. Hij verzamelde onnoemelijke schatten, en voldeed zijne eeren hebzucht; maar door zijn eigen gedrag wetende, hoe zeer hij den haat des volks en der Grooten verdiend had, leefde hij in aanhoudende vrees en wantrouwen, en gedurende een lange levensloop had hij slechts eenige oogenblikken rust.

ACTUARIUS (JOANNES), een Grieksch geneesheer, die het eerst in de XIII. eeuw de ontwikkeling der zacht zuiverende middelen, zoo als der kassia van het manna, van de senebladen enz. in het licht gaf. *HENDRIK ETIENNE*, bezorgde in 1567 eene uitgave in fol. van zijne werken, door verschillende schrijvers in de *Medicæ artis principes* vertaald. Deze arts had veel smaak voor de stelsels en de beredeneerde geneeskunde. Hij voegde echter de ondervinding bij de bespiegeling.

ACUNA (DON ANTONIO OSO)

rio d'), een Spanjaard, en Bisschop van *Zamora*, was uit een doorluchtig geslacht en omhelsde den geestelijken staat. FERDINAND de *Catholijke* gebruikte hem in verschillende gezantschappen. Hij volbragt deze zendingen tot groote teyredenheid zijns meesters, die hem in 1519 tot het Bisdom *Zamora*, in het koningrijk *Leon*, liet benoemen. Met eenen onrustigen en stoutmoedigen geest beziel, daarenboven door bijzondere vijandschap aangedreven, voegde hij zich bij eene oproerige partij, in de geschiedenis van *Spanje* onder den naam van *heilige zamenspanning* bekend, en ligte een regiment op, uit Priesters, en een groot aantal zijner diocesanen zamengesteld, aan welker hoofd hij zich plaatste. Te vergeefs stelde men hem het onvoegelijke van een zoodanig gedrag voor eenen Bisschop, en zijne verplichtingen aan zijnen soeverein voor oogen; hij was doof voor alle vermaningen, en bij den slag van *Tordesillas*, stond hij met zijne Priesters den aanval van het keizerlijke leger uit. Zijn oorlogskreet was: *Aquí, mis clerigos!* — De slechte uitslag dezer zaak bragt hem niet tot zijnen plicht terug. Het gelukte hem, zich van de stad *Toledo* meester te maken, en zich tot Aartsbisschop derzelve te doen uitroepen, maar de zamenspanning hield niet lang

staande. PADILLA, het hoofd derzelve, den 24 April 1521 te *Villalar* geslagen en gevangen genomen zijnde, zoo kwamen hij en de voornaamste zijner partij op het schavot om het leven. De Bisschop van *Zamora* ontvlugte vermomd, om zich naar *Frankrijk* te begeven, toen hij op de grenzen van *Navarre* aangehouden, en in een versterkt kasteel opgesloten werd. Hij deed eene poging om te ontsnappen. De zoon van den bevelhebber van het fort, veraste hem toen hij zich met de uitvoering van dat plan bezig hield. ACUNA bragt hem met een snijdend werktuig, in den koker van zijnen Brevier verborgen, eene doodelijke wonde toe. KAREL V. oordeelde omtrent zulk een' onstuimige Prelaat geene toegevendheid meer te behoeven gebruiken, en gaf hem aan de gestrengheid der wetten over, hij werd onthoofd, en zijn hoofd in een schietgat des kasteels geplaatst.

ACUNA (DON RODRIGO D'), Aartsbisschop van *Lissabon*, uit eene der eerste familiën van *Portugal*, was in 1640, een der voornaamste agenten van de zamenzwering, welke het huis van *Braganza* weder op den troon hielp; hij was geleerd, zeer bedreven in staatszaken, bekwaam om de geesten te leiden, bij de Portugezen zeer bemind, en

bij gevolg door de Spanjaards gehaat. Eene omwenteling, langzamerhand en zeer heimelijk, door PINTO, bewindhebber van den Hertog van Braganza beraamd zijnde, schilderde ACUNA de schande van het Spaansche jok, de wreedheid des bestuurs, en de onmenschelijkheid van VASCOCELLOS, willekeurigen staatsdienaar des Konings van Spanje, met zulke levendige kleuren af, dat er besloten werd deze slavernij af te schudden, en den Hertog van Braganza op den troon te plaatsen. In de daad, de zamenzwering barstte uit, niet zonder dat er bloed gestort werd, maar ten minste zonder onlusten; en die Prins werd tot Koning uitgeroepen. Middelerwijl, dat hij de teugels van het bestuur in handen nam, werd de Aartsbisschop van Lissabon eenparig tot voorzitter van den raad, en luitenant generaal des koninkrijks benoemd. Hij legde het eerst den eed aan den nieuwen Koning af, en bragt veel toe, om hem op den troon te bevestigen.

ACUNA (CHRISTOPHORUS D'), Missionaris en Spaansche Jesuit, was eerst 15 jaren toen hij in 1612 lid van de Sociëteit werd. Na zijne studiën volbragt te hebben, zonden zijne oversten hem als Missi-

onaris naar Chili en Peru. Hij was Rector van het Collegie van Cuenca, en onderwees er de zedelijke godgeleerdheid in 1638. De Hooge Raad van Lima, de rivier der Amazonen willende doen nasporen, belastte den generaal FERREIRA met die onderneming, en voegde hem Pater D'ACUNA toe, met bevel aan den laatste van weder naar Spanje over te steken, om aan den Koning van den uitslag dier reis verslag te doen. ACUNA bleef negen maanden op de rivier, en had gelegenheid er nuttige waarnemingen te doen, en er betrekkelijk verschillende volkplantingen, belangrijke bergten in te zamelen, voornamelijk ten opzichte dier krijgsvruchtige vrouwen, waarvan een zekere Cacique, bij de ontdekking met ORELANA gesproken had, hetwelk den laatste bewogen had, de rivier met den naam van Amazones te bestempelen. Na ACUNA bevestigde de Heer DE LA CONDAMINE op nieuw het bestaan derzelve (*). In Spanje aangekomen werd ACUNA bij den Koning toegelaten, en deelde hem zijne ontdekkingen mede. Nadat deze Vorst hem toegestaan had, dezelve in het licht te geven, liet hij dezelve onder dezen titel drukken. *Nuevo descubrimiento*

(*) Zie Relation, abrégée de son voyage dans l'intérieur de l'Amérique. Maastricht 1778. 1. vol. in 12.º pag. 99-

del gran rio de las Amazonas. Madrid 1641, in 4.to Spanje trok uit die reis het nut niet, dat men er van verwachtte; men vreesde zelfs, dat het werk van ACUNA aan de belangen van dat rijk nadeelig zoude zijn, vooral met betrekking tot de omwenteling in *Portugal*. PHILIPPUS IV. liet dus al de exemplaren, die men er van kon opsporen, vernietigen. Twee echter ontsnapten er aan: het eene werd bewaard in de Bibliotheek van het Vatikaan, het andere viel in handen van den Heer GOMBERVILLE, die er eene Fransche vertaling van vervaardigde, na zijnen dood onder den titel van *Relation de la rivière des Amazones*, Paris 1682, 2 dl.^{en} in 12.º in het licht gegeven. Men zegt, dat deze vertaling niet naauwkeurig is: dezelve werd in de reis rondom de wereld van WOOD'S ROGERS herdrukt. Nadat Pater ACUNA eene reis naar Rome had gedaan, in hoedanigheid van *prokureur-generaal* zijner provincie, kwam hij in Spanje terug met den titel van onderzoeker (*qualificator*) der Inquisitie. Zijne oversten zonden hem naar Peru terug, alwaar hij in 1676 overleed.

ACUSILAS, een oude Grieksche geschiedschrijver van Argos, leefde voor den Peloponnesischen oorlog. Sommige schrijvers hebben hem in den rang der zeven wijzen ge-

plaatst. Hij wordt dikwijls door de ouden aangehaald. De Heer STURZ heeft eenige fragmenten uit zijne geschiedenis verzameld, die tot ons zijn gekomen.

ACYNDINUS — Zie ACINDYNUS.

ADA, Gravin van HOLLAND, dochter van Graaf DIEDERIK VII., dien zij in het jaar 1203 in het bestuur opvolgde; onmiddellijk na den dood haars vaders, trad zij; te Dordrecht, op bestel harer moeder ADELEIDA, met den Graaf van LOON in den echt, zoodat de treurzaal, zelfs alvorens Graaf DIEDERIK te Egmond begraven was, tot groote ergernis der staten, die gekomen waren, om 's Graven weduwe te troosten, in eene bruiloftszaal veranderd werd. De staten des lands in deze handeling der Gravinne weduwe het doel bepeurende, om hare eigene heerschzucht te kunnen vol- doen, wisten te bewerken dat de jeugdige ADA onder voogdijenschap van haren oom WILLEM, 'sGraven DIEDERIK'S broeder, en Graaf van *Vriesland*, werd gesteld. ADA door de aanhangelingen van WILLEM vervolgd en gevangen genomen, werd in *Tessel* opgesloten, middelerwijl hare moeder en haar gemaal door den Bisschop van *Utrecht*, THEODORICUS VAN ARE onder-

steund, met haren oom nog om de Grafelijke kroon twisten, die WILLEM eindelijk zonder mededinging behield. Het is niet met zekerheid bekend, wanneer ADA overleden is.

ADAD, Zoon van BADAD, volgde HUSAN in het Koninkrijk van *Idumea* op. Hij was met de Madianiten in oorlog, die hij in eene vlakte, *het veld van Moab* genaamd, versloeg, en alwaar hij, tot eene gedachtenis aan die overwinning, de stad *Avith* (hoop) bouwde, uit hoofde van het groot aantal gesneuvelden, die aldaar als op een gestapeld waren.

ADAD, zoon des Konings van het Oostelijk *Idumea*, die met de dienaars van den Koning zijnen vader in *Egypte* vlugtte, ten tijde dat JOAB, veldheer der troepen van DAVID, al wat mannelijk was, in *Idumea* uitroeide. Hij kwam eerst in *Madian*, van daar te *Pharan*, vanwaar hij naar *Egypte* toog: hij werd er zeer wel ontvangen door PHARAO, die hem eene huisvesting gaf, eenige landerijen aanwees, en in het onderhoud van zijn huis voorzag. Hij won zelfs zoodanig de genegenheid van dien Vorst, dat hij hem de zuster der Koningin ten huwelijk gaf, bij wie hij eenen zoon verwekte. De heilige Schrift maakt ook gewag van

eenen derden ADAD; laatsten Koning van *Idumea*, en opvolger van BALANAM. De Syrische Koningen droegen vrij algemeen den naam van ADAD of ADAB.

ADALARD, of ADELARD geboren in 753, was de zoon van den Graaf BERNARD, kleinzoon van KAREL MARTEL, en volle neef van KAREL den Grooten. Nadat deze Vorst HERMENGARDA, dochter van DIDIER (DESIDERIUS), Koning der Longobarden, verstooten had, was ADALARD zoo gevoelig voor deze echtscheiding, dat hij het hof verliet, om in 712 te *Corbiè* het klooster-gewaad aantetrekken. De Keizer benoemde hem tot deze Abdij, en toen hij PIRYN in 796 tot Koning van *Italië* benoemde, gaf hij hem ADALARD tot zijnen eersten staatsdienaar, BERNARD, Koning van *Italië*, en neef van Keizer LODEWIJK den Zachtmoedige, in 817 eenen opstand begonnen hebbende, werd WALA, een Prins uit den bloede, die veel deel aan het bestuur had gehad, den Keizer verdacht en verbannen. ADALARD, broeder van WALA, werd in zijne ongenade betrokken, en op het eiland *Hero*, thans *Noirmoutier* verbannen. Hij werd na verloop van vijf jaren, in 822 in zijne Abdij hersteld: de Keizer liet hem zelfs weder aan het hof komen. ADALARD

stichtte in 823 de beroemde Abdij van *Corwey*, of *Nieuw-Corbië* in *Saksen*. Zijn dood, die den 2 Januarij 826 plaats had, bragt eene groote verslagenheid onder de weldenkenden en geleerden te weeg. Hij was de Latijnsche, oud-Duitsche en Fransche talen magtig. Men noemde hem den *AUGUSTINUS* van zijnen tijd. Er zijn ons slechts fragmenten uit zijne geschriften overgebleven. Zijn voornaamste werk was eene *Verhandeling over de orde of den staat van het paleis en van de geheele Fransche Monarchie*. Hij wordt als een heilige vereerd, en zijne overblijfselen worden te *Corbië* in *Picardië* bewaard; doch zijn naam wordt in het Roomsche *Martyrologium* niet gevonden. *PASCHASIUS RABBERT* heeft zijn leven beschreven, alsmede de *H. GERARDUS*, doch het laatste is slechts eene verkorting van het eerste.

ADALBERON, beroemd Bisschop van *Reims*, Kanselier van *Frankrijk*, onderscheidde zich ten tijde van Koning *LOTHARIUS*, als prelaat en als staatsdienaar. Hij overleed den 5 Januarij 988, na de kerk en het kapittel van *Reims* met weldaden overladen te hebben.

ADALBERON (ASCELINUS), werd door den voorgaande in 977 tot Bisschop van *Laon*

gezaafd. Een even zoo eerzuchtig Prelaat als een kruipend hoveling, had hij de lafhartigheid, *ARNOLD*, Aartsbisschop van *Reims*, en *KAREL*, Hertog van *Lotharingen*, mededinger van *Hugo*, aan wien hij in zijne Bisschoppelijke stad eene schuilplaats had verleend, aan *HUGO CAZET* overteleveren. Hij overleed in 1030. Hij is de schrijver van een hekeldicht in 430 zesvoetige verzen, aan Koning *ROBERT* opgedragen. *ADRIANUS VALOIS* heeft er in 1663, achter de lofrede van Keizer *BERENGARIUS*, eene uitgave in 8vo van bezorgd. Men vindt eenige belangrijke geschiedkundige trekken in hetzelfde.

ADALBERTUS, of *ATHALBERTUS*, (Heilige) een Engelsche Monnik, onder het Bestuur van den *H. EGBERTUS*, en later eener reisgenooten van den heiligen *WILLEBRORDUS* toen deze in het jaar 690 naar *Vriesland* trok; hij droeg den bijnaam van *Leviet*, zoodat hij waarschijnlijk Diaken zal zijn geweest. Hij was beleefd, ootmoedig, zachtzinnig, volijver voor het heil der zielen. Hij hield zich te *Egmond* op, en was gehuisvest bij eenen zekeren *EGGO*, van wien naar veler vermoeden, het dorp zijnen naam ontleend heeft. Hij heeft aldaar en door geheel *Vriesland* door zijnen arbeid in den wijngaard des

Heeren veel nut gesticht en is, volgens sommigen in 740 en volgens anderen in 745, in den geur van Heiligheid overleden.

ADALBERTUS I., zoon van BONIFACIUS II., Graaf van Luca, Markgraaf en Hertog van Toskanen, werd in het jaar 847, na den dood van zijnen vader, die door Keizer LOTHARIUS I. uit zijne staten verjaagd was, in dat Hertogdom hersteld. ADALBERTUS regeerde in den beginne met veel roem, en werd de vermogendste leenman van geheel Italië. Trotsch op den rang dien hij bekleedde, mengde hij zich in de geschillen van CARLOMAN met JOANNES VIII. Deze Paus meende de keizelijke kroon aan KAREL den Kale, dien hij beschermde, te moeten geven ADALBERTUS die de tegenovergestelde partij was toegedaan, ligtte een sterk leger, en door zijnen schoonvader LAMBERTUS, Hertog van Spoleto, ondersteund, trok hij tegen Homeop, dat hij met verschrikking en rouw vervulde, noodzaakte JOANNES VIII., de vlugt in de St. Pieterskerk te nemen, en de excommunicatie, die deze Paus tegen hem had uitgevaardigd, verachtende, perschte hij den Romeinen den eed van trouw aan CARLOMAN af. Deze vorst stierf omtrent het jaar 887.

ADALBERTUS II, Hertog van Toskanen, zoon van den voorgaande, maakte zijn hof het luisterrijkste en overdadigste van geheel Italië; beschermde de kunsten en wetenschappen, die omtrent dien tijd weder begonnen te bloeijen, maar deze staat van voorspoed was niet van langen duur. Het huis der Carlovingers was uitgestorven en de Italiaansche Heeren betwistten elkander de beide kroonen van Lombardij en het Keizerrijk. Onder een groot aantal pretendentes, waren de geduchtste mededingers, GUIDO, Hertog van Spoleto, en BERENGARIUS, Hertog van Frioul. Hoewel ADALBERTUS, dezelfde aanspraak kon doen gelden als de overige leenheeren, wilde hij zich liever enkel bezig houden met de veiligheid en onafhankelijkheid zijner staten, door het evenwigt tusschen de verschillende mededingers te onderhouden. Hij verbond zich in den beginne aan de partij van GUIDO, die zijn oom was; maar verliet dezelve weder, en volgde na elkander, al de verschillende partijen, waarin zijne onbestendigheid of eene valsche staatkunde hem trok en verviel dus van het eene ongeluk in het andere. ARNULPHUS, Koning van Duitschland, liet hem in 894 in hechtenis nemen. LAMBERTUS, zoon van GUIDO sloeg hem in 898, bij St. Denino, en nam hem ge-

vangen. Hij verkreeg zijne vrijheid weder, door een sterk losgeld, en zich aan **LODEWIJK DE PROVENCE**, die hij in 900 in *Italië* geroepen had, verbonden hebbende, werd **ADALBERTUS**, door de trouweloosheid en ondankbaarheid van dien Vorst, gedwongen denzelven te verlaten. Bij al de partijen gehaat en dikwerf vervolgd, leide hij een ellendig leven, tot aan zijnen dood, die, zoo als men meent, in 917 plaats had. De drie laatste jaren zijns levens, en het lot zijner familie zijn bijna geheel onbekend. **MURATORI** beschouwt hem als een der stamvaders van het huis **ESTE**, waar van de mannelijke linie, met den persoon van **HERCULES RENAUD**, Hertog van *Modena*, uitstierf. **BEATRIX**, Prinses van *Este*, hare dochter, en echtgenote van den Aarts-hertog **FERDINAND**, overleden in 1812, is de moeder van den Aartshertog **FRANCOISUS**, thans Hertog van *Modena en Reggio*.

ADALBERTUS (Heilige), Bisschop van *Augsburg*, overleed in 921. — Er is een andere heilige **ADALBERTUS** geweest, die na vele pogingen, om de Bohemers tot het Christendom te bekeeren door Poolsche afgodendienaars, aan wie hij het Evangelie was gaan verkondigen, den 29 April 997 vermoord werd. — Men moet deze beide Heiligen

niet verwarren met **ADALBERTUS** of **ADELBERTUS**, Aartsbisschop van *Maagdeburg*, die onder de regering van Keizer **OTTO den Grooten**, langen tijd, met het beste gevolg aan de bekeering der Slavoniërs werkte. Hij was minder gelukkig in zijne zending bij de Rugiërs, inwoners van *Pommereen* en het eiland *Rügen*, die zich tegen zijn onderwijze verzetten. Hij stierf te *Merseburg*, den 20 Junij 981. **BARONIUS**, **PAGI**, **MABILLON** en andere geleerden zijn van gevoelen geweest, dat **ADALBERTUS** het Evangelie aan de Russen of Muskoviten had gepredikt, maar het schijnt, dat zij zich bedrogen hebben, door de Rugiërs met de Russen te verwarren.

ADALBERTUS, Koning van *Italië*, zoon van **BERENGARIUS II.** werd te *Parijs* in 930 geboren. Zijn vader verbond hem aan den troon, maar hij deelde niet met hem in zijn gezag. In 961 trok **ADALBERTUS** met een leger van 60,000 man, dat hij vereenigd had, langs de *Adige*, tegen **OTTO I.** op, die de verovering van *Italië* ondernomen had. Maar de hoofden van dat leger, die **BERENGARIUS**, en al de onderdanen van dien onregtvaardigen en wilden Vorst haatten, weigerden slag te leveren, ten zij **BERENGARIUS** ten gunste van zijnen zoon afstand deed:

Deze Vorst weigerde zulks, en het leger verspreidde zich oogenblikkelijk. OTTO geenen tegenstand vindende, maakte zich in weinige dagen meester van *Italië*. BERENGARIUS sloot zich in het kasteel *San-Leo* op, terwijl ADALBARTUS, onder verschillende vermommingen, *Italië* doorkruiste, en vruchteloos den ijver zijner onderdanen weder zocht op te wekken. Hij vlugtte eindelijk naar NICEPHORUS PHOCAS, Keizer van *Konstantinopel*, en overleed in die stad in het jaar 974.

ADALBERTUS. — Zie ADELBERTUS.

ADAM, de eerste der menschen, en de vader van al de andere. Hij werd op den zesden dag der schepping gevormd. God plaatste hem in het aardsch Paradijs, waarvan Hij hem een volkomen genot toestond, er slechts de vrucht van eenen enkelen boom van uitzonderende, waarvan Hij hem verbodde te eten. ADAM, door EVA bekoord, was zijnen Schepper ongehoorzaam, die hem uit het Paradijs verjoeg, aan den dood onderwierp, waartoe hij, indien hij niet ongehoorzaam ware geweest, niet bestemd was. Vader en vertegenwoordiger zijner geheele nakomelingschap, sleepte hij hetzelfde in hetzelfde ongeluk me-

de. Even gelijk het ongeluk van eenen ontroonden Koning, zoo als de ongenade van eenen staatsdienaar, zich in derzelver geheele geslacht doet gevoelen, zoo sleepte de val van den eersten der menschen ook alle mede. Allerlei ellenden, ziekten des lichaams en des geestes waren een gevolg van dit noodlottige verval des menschelijken geslachts, alle natuurlijke en zedelijke tegenstrijdheden in het geschapene waargenomen, vinden derzelver ontwikkeling en verklaring in den val van ADAM, en in hetgene, wat wij *erfzonde* noemen; uit de onbekendheid met deze vruchtbare bron van voldoende verklaringen, zijn het *Manicheismus*, het *Fatalismus* en andere valsche stelsels ontsproten (*Zie den wijsgeerigen Catechismus* N.º 458). Nadat God zijn vonnis aan ADAM had bekeerd gemaakt, beloofde Hij hem eenen *MESIAS* als Verlosser. Nadat ADAM gezondigd had, werden hem drie zonen, KAIN, ABEL en SETH geboren, en vele andere kinderen welker namen door de heilige Schrift niet genoemd worden. Hij stierf in den ouderdom van 930 jaren. Men moet de fabelen niet gelooven, waarmede de rabbijnen de geschiedenis van ADAM mismaakt hebben, en zich enkel aan het verhaal der H. Schrift houden. Het is wel-

gelijk als men de zorg ziet, waarmede de Engelsche schrijvers der nieuwe algemeene geschiedenis, al deze buitensporigheden verzameld hebben. De geschiedenis van ADAM is, niet zonder mismaakt te zijn geworden, in de jaarboeken aller natiën overgegaan, overal hebben de overlevering en de oude boeken er eenige trekken van bewaard: « Laat ons (zegt VOLTAIRE), ten opzichte der Indianen niet vergeten, dat zij een aardisch paradijs hebben, en dat de menschen die, van de weldaden Gods een misbruik maakten, uit dat paradijs verjaagd werden, de val van den ontaarden mensch is de grondslag der Theologie van bijna al de oude natiën.... En het zonderlingste hiervan is, dat het *vedam* der oude Braminen leert dat de eerste mensch ADIMO was, en de eerste vrouw PROCRIT. ADIMO beteekende Heer, en PROCRIT wilde het leven zeggen, zoo als HEVA, bij de Pheniciërs en Hebrëërs ook het leven of de slang beteekende. Deze overeenkomst is zeer opmerkenswaardig." (*Essai sur les mœurs, Disc. prél.*). De heilige Schrift zegt niets over het leven en den dood van ADAM. « Maar met zeer veel grond gelooven wij, zegt de H. AUGUSTINUS, dat de beide eerste menschen, na hunne zonde, onder den arbeid en de ellende, waarmede zij overladen waren, een

heilig leven leidende, van de eeuwige straffen zijn bevrijd geweest." De geschiedenis van ADAM, die in *Genesis* eenvoudig en beknopt voorkomt, heeft voor de gissingen der Commentators, voor de dwalingen der kettters, en voor de tegenwerpingen der ongehoovigen een ruim veld geopend; maar wanneer men haar op zich zelve beschouwt, zonder pogingen te doen, om de zwaarigheden, met welke zij schijnt gepaard te gaan, uit den weg te ruimen, is zij oneindig voldoende, in vergelijking met al datgene, wat de wijsbegeerte omtrent den oorsprong der menschen heeft uitgedacht. De oude godverzakkers, welke zeiden, dat de menschen, toevalliger wijze, even gelijk kampernoeliën uit de aarde waren voortgekomen; de hedendaagsche materialisten, welke denken, dat de geboorte des menschen, een noodzakelijk gevolg is geweest, van de ontwarring des *Chaos*; de geleerde natuuronderzoekers, die de tijdperken der natuur berekend en bepaald hebben, zonder ons te leeren, hoe de menschen, de dieren en de planten, uit eenen in *dezelfs* oorsprong ontvlamden glasbol, hebben kunnen ontluiken, zijn alle even dwaas. Hunne hoogdravende droomen verdwijnen voor het eenvoudige en natuurlijke verhaal van den gewijden schrijver: « In het begin heeft God He-

mel en aarde geschapen.... Hij heeft gezegd: *dat het licht worde*, en het licht is geworden... Hij heeft gezegd: *Laat ons den mensch maken naar ons beeld en onze gelijkenis*, en de mensch werd naar het beeld Gods geschapen." GEN. I. Door deze weinige woorden, leert de mensch wat hij is, wat hij aan God en aan zich zelve verschuldigd is, en wat hij van de goedheid zijns Scheppers te verwachten heeft (Zie Mozes). De naam van *Adamiten* is aan eenige vuile en onbeschaamde sectarissen gegeven, die naakt in hunne vergaderingen verschenen, even gelijk ADAM en EVA zulks in den staat van onschuld waren. Deze sekte in de XIII. eeuw te *Antwerpen* vernieuwd, werd in de XV. door een Vlaming, *PICARD* genaamd, in *Boheme*, gebragt, en ging van daar naar *Polen* over, alwaar men geloofst, dat dezelve nog bestaat. Over de *vóór-Adamiten* zie men het artikel *PERÈRE*.

ADAM van *Bremen*, Kanonik in zijne vaderstad, leefde op het einde der XI. eeuw. Men heeft van hem eene *Kerkelijke geschiedenis*, in vier boeken verdeeld, welke hij in zijne jeugd zamenstelde. Hij handelt in dezelve over den oorsprong, de uitbreiding des geloofs in de Noordelijke lan-

den, en voornamelijk in de Bisdommen van *Bremen* en *Hamburg*, sedert de regering van *KAREL den Groote*, tot die van Keizer *HENDRIK IV.* Hij is daarenboven nog de schrijver eener kleine *Verhandeling over de ligging van Denemarken*, achter zijne *Geschiedenis* aangedrukt, waarvan de beste uitgave, die van *Helmstad*, 1670 in 4.to is. *LINDENBRUCH* had beide deze werken, met andere *Verhandelingen* reeds in 1595, te *Leijden*, in 4.to uitgegeven.

ADAM van *Saint-Victor*, regulier Kanonik der Abdij van *Saint-Victor-les-Paris*, overleed in het jaar 1177, en werd in het klooster dezer Abdij begraven, alwaar men zijn grafschrift ziet in tien dichtregelen vervat, die hij zelf zamenstelde. Onder dezelve bemerkte men ook deze:

*Unde superbit homo, cujus
conceptio culpa,
Nasci pœna, labor vita,
necesse mori?*

Hij heeft ook eenige stichtelijke verhandelingen zamengesteld, onder andere een *Prosa* ter eere van de Heilige Maagd, waarvan men eene *Fransche* vertaling vindt in het *Grand Martial de la mère de vie*, *Parijs* 2dlⁿ in 4.to het eerste in het *Go'thisch* is zonder jaarmerk, het tweede in *Romeinsche letters* en van

het jaar 1539.

ADAM, bijgenaamd de *Schot*, wyl hij in *Schotland* geboren was, of de *Premonstratenzer*, wyl hij deze orde in 1158 omhelsd had, was een Doctor in de Godgeleerdheid, en beroemd door de vorderingen, die hij in deze wetenschap gemaakt had. Hij onderwees de heilige Schrift en de overlevering in de Abdij zijner orde de *Groene Vyver*; in *Schotland*. Nadat de kerk van *Whorn*, de Bisschopelijke zetel in hetzelfde land, regulier geworden, en met de orde van *Premonstrateit* vereenigd was, werd ADAM tot dezelve als Abt en Bisschop verkoren. MULANUS VAN MYRA en POSSEVIN, hebben beweerd, dat hij in 1518 algemeen Abt van *Premonstrateit* is geweest, en verwarren hem met ADAM van *Cressy*, omtrent dat tijdstip met die waardigheid bekleed. Hij is de schrijver van verscheidene werken, die AMATUS DE LA FONTAINE, toenmaals Abt van *Chambre-Fontaine*, in het Bisdom *Meaux*, te *Parijs* in 1518 liet drukken. Deze werken bestaan in eenige stichtelijke *Verhandelingen*, en

honderd *predikatiën*. GODFRIED DE GHYS SITBRECHT, prioor van *Saint-Nicolas de Furnes* van dezelfde orde, liet dezelve te *Antwerpen* 1659 in *folio* herdrukken. Men schrijft ook aan ADAM eene verhandeling toe, *Soliloquium* genoemd, die anderen echter meenen het werk te zijn, of van ADAM den *Karthuizer*, of van ADAM de *Saint-Victor*. Het artikel ADAM VAN PREMONSTRATEIT is in MORERI zeer gebrekkig. Hij wordt daarin als *doctor der Sorbonne* beschouwd (*) en het gesticht der *Sorbonne*, werd eerst in 1253, en dus bijna honderd jaren daarna opgericht. De *Biographie Universelle* stelt den dood van ADAM in 1180, hetwelk strijdig is met hetgeen, wat WAGHANARE, geschiedschrijver der orde zegt: *Floruit anno 1180*. Het tijdstip van den dood van ADAM is werkelijk onbekend gebleven.

ADAM, een geleerde en godvruchtige *Karthuizer* te *Londen*, bloeide in 1340. Men heeft van hem 1.º *Leven van den Heiligen HUGO VAN LINCOLN*, met aantekeningen uitgegeven door D. BERNARDUS

(*) Welligt heeft deze misslag in eene vroegere of verminkte uitgave van MORERI's *Woordenboek* enz. plaats wyl ik in Schot vermeld vindt, dan hetgene, wat ook DE FELLER alhier aanvoert.

PEZ, *Bibliot. ascetica*, tom. 10. p. 3. 2.º twee verhandelingen, over het nut der tegenspoeden, Londen 1530. — 3.º *Scala caeli; De sumptione Eucharistiae; speculum spiritualium*, die in manuscript zijn gebleven.

ADAM VAN ORLETON, geboren te Herefort, werd Bisschop dier stad, daarna van Worcester en Winchester. Hij bezat eene listige inborst, die in Engeland vele onlusten te weeg bragt. Hij overleed in 1375, blind, en zeer bejaard, maar weinig betreurd. Hij was de schrijver van het dubbelzinnige antwoord, dat aan EDUARD II. het leven kostte: *EDWARDUM regem occidere nolite timere bonum est*, dat men op deze beide wijzen kan vertalen: Dood den Koning EDUARD niet; het is goed hem te vreezen: of Vrees niet den Koning EDUARD te dooden; het is eene goede daad.

ADAM (MELCHIOR), in de XVI. eeuw in Silezië geboren, Rector van het Collegie van Heidelberg gaf verscheidene werken in het licht, onder welke zijne levensgeschiedenissen der wijsgeeren, godgeleerden, regtsgeleerden en geneeskundigen der XVI. eeuw, en van het begin der volgende, bijzondere melding verdienen. Dit werk is met een ander boek van denzelf-

den schrijver vereenigd geweest, onder den titel van *Dignorum laude virorum quos musa vetat mori immortalitas*, 5 dl.ⁿ in 8.vo of 1. D. in fol. het is eene slecht uitgedachte en slechtgeschrevene compilatie waarin de schrijver, met uitzondering van eenige Duitschers niets in heeft geplaatst, dan gewaande Hervormden, en waarvan BAYLE zich veel bejdend heeft.

ADAM (JOANNES), een Li-moussijner Jesuit, Hoogleeraar der wijsbegeerte, en prediker, overleed als Overste van het professie-huis te Bordeaux, in 1684. Hij is bekend door zijnen ijver tegen de gewaande leerlingen van den heiligen AUGUSTINUS, en tegen de Calvinisten. Hij werd door LODEWIJK XIV. naar Sedan gezonden, om er aan de herstelling van het Catholijke geloof te werken. Men heeft van hem, 1.º *De Zegepraal der Eucharistie*, tegen den predikant CLAUDE. 2.º *Leven van den H. FRANCISCUS VAN BORGIA*. 3.º *CALVYN door zich zelven en door de wapens van den H. AUGUSTINUS, die hij overweldigd had, verslagen*. 4.º Eene vertaling der *Kerkelijke getijden*, die hij tegen het Getijdenboek van PORT-ROYAL en vele andere boeken stelde. Men leest in het *Menagiana*, dat een

loveling, na eene der predikatiën, gehoord te hebben, waarin ADAM de Parijzenaars bij de Joden, de Koningin bij de heilige Maagd, den Kardinaal MAZARIN bij den heiligen JOANNES *Evangelist* vergeleek, tot de Koningin ANNA VAN OBSTENRIJK zeide, dat deze vader een *Preadamiet* was. De Koningin vroegde hem wat zulks beteekende: «Wijl, antwoordde hij, ik niet geloof, dat de vader ADAM de eerste mensch der wereld is.»

ADAM, (LAMBERTUS SIGISBERTUS), een beroemd beeldhouwer, geboren te Nancy in 1700, overleden den 13 Mei 1759, Lid van de oude academië van den heiligen LUCAS, te Rome, en van de Clementijnsche academië te Bologne, onderscheidde zich door de schoonheid van zijnen heitel. Hij bragt tien jaren in de eerste dier steden door, en herstelde twaalf marmeren standbeelden, de familie van LYCOMEDES genoemd, die men op twee mijlen afstands van Rome in de bouwvallen van het paleis van MARIUS had gevonden. De Kardinaal DE POLIGNAC belastte ADAM met dit langwijlige en moeilijke werk. Hij werd dikwijls gebruikt, om de Koninklijke huizen te versieren, waarvan hij zich met even zoo veel ijver als roem kweet. Zijne voornaamste

werken zijn: 1.º De zegepraal van NEPTUNUS 2.º Groepen van vijf figuren en vijf dieren, in gebronsd lood 3.º Het vlak verheven beeldwerk (*Bas-relief*) van de Kapel der heilige ADELAÏDE, in brons; 4.º Groep der Seine en Marne, in steen; te *Saint-Cloud*; 5.º Twee groepen in marmer, de jagt en de visscherij voorstellende, te Berlijn; 6.º Mars door de liefde gestreeld, te Bellevue, 7.º Een standbeeld, de verrukking der dichtkunde voorstellende; 8.º De heilige HIERONIMUS, in marmer eerst in de Invaliden, thans in de *St. Rochus-Kerk*: de kenners beschouwen dit standbeeld als het beste zijner werken. Men heeft ook van hem eene *Verzameling van oude Grieksche en Romeinsche Beeldhouwkundige werken*, Parijs 1754. Deze verzameling, waarvoor hij de teekeningen had vervaardigd, wordt nog zeer op prijs gesteld. Hij heeft twee broeders gehad NICOLAAS SEBASTIAAN en FRANCISCUS GASPARD, beide uitmuntende beeldhouwers. Het schoone praalgraf der Koningen van Polen te *Notre-Dame de Bon-Secours*, bij Nancy, is van NICOLAAS. FRANCISCUS GASPARD behaalde zoowel als zijne broeders, de prijzen der Academiën van Rome en Parijs en deelde in hunne schepingskracht en hunnen smaak. Door de weldaden des Konings van Pruisen uitgelokt, heeft

hij bijna enkel en alleen voor hem gewerkt, zijne werken versieren *Potsdam*. Deze drie broeders waren zonen van JACOBUS-SIGISBERTUS-ADAM, te *Nancy* in 1670 geboren, mede een uitmuntend beeldhouwer, door verscheiden zeer schoone kunststukken in brons en in lood, en door zijne schetsen in klei zeer beroemd.

ADAM (ROBERT) een beroemde bouwkunstenaar in 1728, te *Kirkaldy* in *Schotland* geboren, en overleden in 1792. Hij ondernam op kosten van het Engelsch Gouvernement eene reis naar *Italië*, alwaar hij zich in zijne kunst volmaakte. Te *Londen* teruggekeerd, rigtte hij er een groot aantal gebouwen op, die hem zeer tot eer verstrekten. In vereeniging met zijnen broeder, zoo als hij een bouwkunstenaar, bouwde hij in deze stad, naar een eenparig plan, eene reeks van huizen, langs de *Teems*, en die den naam van *Adelphi* behouden, als het werk van twee broeders zijnde. Hij bouwde daarna op verscheidene buitenplaatsen kasteelen, die bijna naar de Gothische orde zijn, die de Engelschen, door eenen vrij zonderlingen smaak, nog boven de andere bouwvorden, schijnen lief te hebben. De begaafdheid van dezen bouwkunstenaar bestaat in de kunst

der inwendige verdeelingen en in de sieraden, waarin hij vele oorspronkelijkheid, verscheidenheid en verhevenheid aan den dag legt. Maar wat zijne landgenooten er ook van zeggen, die hem boven al de Fransche bouwkunstenaars willen stellen, die onder LOUWVIJK XV. geleefd hebben, zal men altijd moeite hebben om te gelooven, dat eenige der werken van ROBERT met de kerk der Heilige GENOEVVA, met de geneeskundige school, en zoo vele andere monumenten, die men in *Paris* bewondert, kunnen vergeleken worden. Het werk, waardoor hij zijnen roem bevestigd heeft, is: *Beschrijving der bouwvallen van het paleis van keizer DIOCLETIANUS, te Spalatro, in Dalmatië*. Hij liet de teekeningen en gravures voor hetzelfde, in *Italië* vervaardigen, en gaf hetzelfde in 1764 te *Londen* in 9 Dl.^o in fol. in het licht. Dit luistervolle werk is waardig, om tot een vervolg te kunnen dienen, op de *Bouwvallen van Palmyre en Babelbeck*, een ander voortbrengsel van Schotsche kunstenaars. ADAM heeft de zijne door eene zeer belangrijke en sierlijke inleiding doen voorafgaan, waarin men nieuwe opheideringen over de Romeinsche bouwkunde aantreft, welke men niet dan zeer onvolledig, en slechts door ce-

nige openbare gebouwen kent: de bouwvallen van dat van **DIOCLETIANUS**, als eene bijzondere woning beschouwd, zijn het eenige gedenkteeken, dat ons van dien aard overblijft. Het is bekend, dat deze keizer, die daarenboven veel smaak voor de bouwkunde had, negen jaren zijns levens, na de kroon nedergelegd te hebben, in dit paleis doorbragt. **ADAM** werd in 1762 tot koninklijk bouwmeester benoemd, maar in het Parlement van *Groot-Brittan-je* geroepen zijnde, om het graafschap *Kinross* in *Schotland* voorstestellen, was hij genoodzaakt zijnen eersten post nederteleggen. **ADAM** werd, uit hoofde van zijne talenten, zijne kundigheden, zijne bescheidene en edele inborst, algemeen geacht en bemind. Hij was innerlijk verknocht aan **HUME**, **ROBERTSON**, **SMITH**, **FERGUSON** en andere groote mannen van dien tijd.

ADAM (Meester). — Zie **BILLAUT**.

ADAM (**JOANNES**), een Siciliaansch Jesuit, onderging, na twintig jaren aan de uitbreiding des Christendoms in *Japan* werkzaam te zijn geweest, in 1633, den geweldigen dood des kuils, die daar in bestaat, dat de lijder hij de heenen aan eene galg wordt gehangen, en in dien staat met het ligchaam halverwege in

eene groeve moest blijven, tot dat hij den geest had gegeven.

ADAMITEN. — Zie **PRODIGUS**.

ADAMI (**ADAM**) een Benedictijner en doktor in de Godgeleerdheid, geboren te *Mulheim* in het hertogdom *Berg* in 1610, had zijne gelofte afgelegd in de abdij van *Brunvilliers*, tot de congregatie van *Burnsfeld* behoorende. Hij was Rector van het Collegie der Benedictijnen te *Keulen*, prior van de abdij van den Heiligen **JACOBUS** te *Mentz*, en abt van *Murhart* in *Zwaben*. Na zijne zegepraal op de Protestanten behaald te hebben, gebruikte hem keizer **FERDINAND III.**, om den Catholijken, de goederen, die hun ontveldigd waren, weder terug te doen geven. Zijne bekwaamheid in de behandeling van zaken, spoorden de abten van het Hertogdom *Wurtemberg* aan, om hem bij het Congres tot den algemeenen *Munsterschen* vrede, met hunne belangen te belasten. Op eene reis, die hij naar *Rome* deed, om voor den keurvorst van *Keulen* het *pallium* te vragen, behaagde hij aan den kardinaal **CHIERI**, die hem tot Bisschop van *Hierapolis* liet benoemen. Hij overleed in 1663, in den ouderdom van slechts 53 jaren. Men heeft van hem eene zeer geachte Verhandeling over het

Munstersche verdrag, getiteld, *Arcana pacis Westphalicæ*. Frankfort a/m 1693, in 4.to JOANNES GODEFROI liet dezelve onder den volgenden titel herdrukken: *ADAMI Hierapolitani historica relatio de pacificatione Osnabrugi monasteriensi 1737*. Hij regelde de bouwstoffen tot de geschiedenis zijner Congregatie, die de menigvuldige zaken, waarmee hij belast was, hem niet toelieten te voltoojen.

ADAMS (JOHN), president der *Vereenigde Staten van Amerika*, werd den 19 October 1735 te *Braintree* in *Massachussets* geboren. Vóór de omwenteling, die zijn land tot den rang der onafhankelijke Staten verhieft, maakte hij zich als regtsgeleerde bekend. Ten tijde der eerste onlusten, trok hij de aandacht door zijnen geest van tegenkanting tegen het Engelsch gouvernement; hij was de eerste, die zich voor de onafhankelijkheid van *Amerika* verklaarde, en een der voornaamste bevorderaars van het beruchte besluit, dat de Amerikaanse volkplantingen, voor *vrije oppermagtige en onafhankelijke Staten* verklaarde. Hij werd in verschillende gewigtige onderhandelingen gebruikt, en verscheen met FRANKLIN aan het hof van *Versailles*, om over een vriendschapsverband tusschen

Frankrijk en de Vereenigde Staten te onderhandelen. In *Amerika* teruggekeerd, had hij een groot aandeel aan alle gewigtige overwegingen der Congressen, bekleedde tweemaal den post van vice-president, en hij de derde verheffing van WASHINGTON tot het voorzitterschap, en nadat deze zijn stellig voornemen had verklaard, zich van de publieke zaken te willen onttrekken, werd ADAMS, ondanks de pogingen der Republikeinsche partij, tot het opperbewind verheven. Hij had gedurende zijn bestuur zeer hevige geschillen met het Fransche Bewind, en bevljigde zich, zoo lang als hij de teugels van den Staat in handen had, om de nieuwe instellingen van een opkomend bestuur te bevestigen. ADAMS, oud geworden, onttrok zich aan de openbare zaken, en stierf in 1803 te *New-York* in eenen zeer hoogen ouderdom. Men beschouwt hem met regt, als een zeer beroemd staatsman, en een dergene, die aan de staatkundige wedergehoorte van *Amerika* het meeste hebben toegebracht. Hij bezat deugden en schoone hoedanigheden. Men zou dezelve meer prijzen, indien de wijze man alvorens aan de bewerkers van omwentelingen lofspraken toetzwaaijen, het gevolg van hun gedrag niet moest laken, dat altijd een

aanslag tegen de vastgestelde orde, en eene misdaad is, die door niets verschoond kan worden (Zie WASHINGTON). ADAMS heeft verscheiden werken nagelaten: 1.º *Verdediging der Constitutiën, Londen*, 3 Dl.ⁿ in 8.vo 2.º *Geschiedenis der Gemeenebesten*. Het doel van dit werk, vol geleerde aanmerkingen, is om te bewijzen, dat het zuivere volksbestuur de gevaarlijkste van alle regeringswijzen is. Eindelijk eenige werken betrekkelijk den Amerikaanschen opstand, onder andere eene *Geschiedenis der geschillen tusschen Amerika en het moederland*, dat in den tijd eenen hevigen indruk verwekte.

ADAMS (SAMUËL) in *Massachusetts* geboren, was een der voornaamste bewerkers der omwenteling in de *Vereenigde Staten*. Hoewel hij de eerste onlusten reeds in jaren geyorderd, onderscheidde hij zich niettemin door de levendigheid zijner denkbeelden, en zijne werkzaamheid, om dezelve ten uitvoer te brengen. Hij werd ongeduldig, wjl de vijandelijkheden tusschen de volkplantingen en het moederland niet spoedig genoeg begonnen, en meer dan eens hoorde men hem zich over de traagheid en voorzigtigheid van WASHINGTON beklagen. Hij nam een zeer werkzaam aandeel in al de maatregelen, die ontrent dien tijd genomen werden,

werd *successivelyk* tot lid van het Congres en gouverneur van *Massachusetts* verkozen. Men komt overeen, om in ADAMS de eenvoudigheid zijner zeden, de mannelijke en krachtvolle welsprekenheid, die hij in verschillende omstandigheden deed hooren, te prijzen. Zijne onder het middelmatige gestelde fortuin, en zijn eenvoudig en hoersch uiterlijk voorkomen, hebben hem den bijnaam van den *Amerikaanschen Cato* verworven.

ADAMSON (PATRICK) in 1536 te *Perth* in *Schotland* geboren, stak, na zijne studiën in de Universiteit van *St. Andrew* volbragt te hebben met den zoon eens edelmans uit zijne nabuurschap naar *Frankrijk* over. In *Schotland* teruggekeerd, trad hij in den echt, en werd in 1576, door de bescherming van den regent van *Schotland*, Aartsbisschop van *St. Andrew*. Toen de Presbiterianen op de Episcopalen de overhand kwamen, schaamde hij zich niet, om tot driemaal toe, al datgene te herroepen, wat hij vroeger ten voordeele der Episcopaalsche kerk had gezegd. Maar deze stap bevredigde zijne vijanden niet, en ADAMSON, door koning *Jacobus* verlaten, die hem van zijne inkomsten beroofd had, stierf in 1591 in de uiterste eilende. Hij heeft Latijnsche gedichten nagelaten, die te

Londen 1619 in 4.to gedrukt zijn, en eene Verhandeling *De Sacro pastoris officio*, Londen, 1619 in 8.vo; zijne herroepingen met zijne *Levensbeschrijving* vindt men achter de *Amselini Musæ*, 1620 in 4.to

ADANSON (MICHAËL) een beroemd kruidkundige, den 7 April 1727 te Aix in Provence geboren, werd in den ouderdom van 3 jaren naar Parijs gezonden. Hij ontving eene zeer beschaafde opvoeding; beantwoordde aan dezelve door vroegtijdige verderingen, en nog zeer jong zijnde, behaalde hij de eerste prijzen der Universiteit. Door zijne ouders tot den Geestelijken staat bestemd, stelde hij hunne schoonste hoop te leur, om zich aan de beoefening der Natuurkundige wetenschappen overtegeven. Hij volgde de Cursus derzelve in het koninklijk Collegie, en koos REAUMUR en BERNARD DE JUSSIEU tot gidsen. Door de begeerte medegesleept, om nieuwe ontdekkingen in de wetenschap te doen, die zijne geheele aandacht geboeid hield, ondernam hij in 1748 toen hij nauwelijks 21 jaren oud was, op zijne eigene kosten, eene reis naar Senegal. Hij bezocht de *Apores*, de *Kanarische eilanden*, en bragt in zijn land, uit de drie rijken der natuur, onnoemelijke schatten terug; Daar hij had

opgemerkt, dat de beroemde TOURNEFORT en LINNÆUS, in verscheiden dwalingen waren vervallen, wyl hunne Methode en hun stelsel, op een klein aantal kenteekenen gegrond waren, ontwierp hij eene methode, die op de algemeenheid der deelen gegrond was, en strekte dezelve over alle wezens, of, volgens zijne uitdrukking, *over elk bestaan* uit. Hij gaf in 1757 *De natuurlijke Geschiedenis van Senegal*, 1. d. in 4.to met eene nauwkeurige en zeer wel ontworpen kaart, bij intekening in het licht. Aan het einde van dat werk plaatste hij eene nieuwe rangschikking der schelpdieren, volgens zijne algemeene methode ingerigt, waarvan hij op deze wijze een kort overzicht leverde. Gedurende zijne reis werd hij door de Academie van wetenschappen, met den titel van Correspondent vereerd; maar hij maakte zich bij deze beroemde maatschappij meer bijzonder bekend, toen hij haar in 1756 eene *mémoire* voorlas over de *Baobab*, eene buitengemeen groote plant, van 40 tot 60 voeten diameter in omvang, en die men tot dusverre onder de vergrootingen had geplaatst, waarmede de reizigers in hunne verhalen dikwijls al te mild zijn. ADANSON bewees niet alleen het bestaan van den *Baobab*, maar hij maakte daarenboven den

voortgaanden groei van dezen buitengewonen boom bekend. Zijne *Memorie*, die een meesterstuk in hare soort is, werd eerst in de memoriën der geleerde vreemdelingen in *Frankrijk* en in 1761 in die der *Academie* ingelascht. Door de edelmoedige vriendschap van den Heer **BOMBARDE** ondersteund, gaf hij in 1763 zijn werk *Familles des plantes* 2 *DL.* in 8. vo in het licht. **ADANSON** had in dat werk buitengewoone kenissen verzameld en het scheen bestemd, om der kruidkunde eene nieuwe gedaante te geven; maar eenige bijkomende omstandigheden die aanleiding tot vitterijen gaven, verminderden den roem van hetzelfde; men laakte de nieuwe spelling, welke de schrijver wilde invoeren, men vond geene genoegzame grondregelen in zijn werk, en men keurde de nieuwe benamingen af, die hij anders dan **LINNAEUS** aan de planten gaf. **ADANSON** gevoelde de billijkheid dezer berispingen, en maakte eene nieuwe uitgave van zijn werk gereed, die de omstandigheden hem niet toelieten in het licht te geven, maar die de Heer **DU PETIT-THOUARS** aan het publiek beloofd heeft. Hij had de noodige veranderingen en eene menigte bijvoegselen gemaakt, maar door reusachtige hersenschimmen medege-sleept, kwam hij op het denkbeeld eener volledige *encyclo.*

podie. Dit ontwerp mislukte, de commissarissen benoemd, om het plan te onderzoeken, de kundigheid des schrijvers bewonderende, deden er geen gunstig verslag van, en het *Gouvernement* weigerde de middelen om hetzelfde ten uitvoer te brengen. Deze werksame schrijver heeft een groot aantal memoriën, en eene verbazende menigte handschriften nagelaten. Hij overleed den 3 Augustus 1806. De omwenteling had hem van al zijne goederen beroofd, en men zegt, dat toen hij tot lid van het *Instituut* werd benoemd, hij zulks weigerde aantenuemen, *wijl hij geene schoenen had, om er zich naar toe te begeven*. Kort na zijn dood, gaf de Heer **JOYAUD**, eene levensgeschiedenis van hem in het licht, en de Heer **CUVIER** heeft zijne lofreden uitgesproken.

ADAREZER, Syrische Koning van *Soba*, dat zich van het Zuiden naar het Noorden, van den *Libanon* tot aan de *Oronte* uitstrekte: **DAVID** versloeg dezen Vorst in twee groote yeldslagen.

ADDISSON (**JOZEF**) werd in 1672 te *Miston*, in *Engeland* geboren. Zijne heegaardheid, voor de letterkunde de dichtkunst en de wijsbegeerte, ontwikkelden zich reeds vroegtijdig. Hij studeerde nog in de *Universiteit van Oxford*,

toen hij verscheiden dichtstukken vervaardigde, en dezelve onder den titel van *Musarum anglicarum analecta* in het licht gaf, een werk, dat een bejaarde dichter zich niet zoude geschaamd hebben het zijne te noemen. Hij schreef eerst op den ouderdom van twee en twintig jaren in zijne taal, en begon met eene vertaling in dichtmaat van een gedeelte des vierden boeks der *Landgedichten* van VIRGILIUS. Zijn schoon dichtstuk ter eere van WILLEM III., in 1695, verwierf hem eene jaarwedde van 300 ponden sterlings, die hij gebruikte, om te reizen. Hij hield zich een geheel jaar in Frankrijk op, geraakte te Parijs in kennis met den beroemden BOILEAU, en ging daarna naar Italië. De overige stukken, die hij vervaardigde, om de overwinningen zijner natie te bezingen, maakten hem bij het volk bemind en bij de Grooten bekend. In Engeland teruggekeerd, bekleedde hij verscheidene gewichtige posten, en werd eindelijk in 1717 tot Secretaris van staat benoemd, maar hij leide dezen post neder, om zich geheel aan de beoefening der schoone letteren te kunnen toewijden. In deze loopbaan had hij bestendig tot beschermers den beroemden lord SOMER en lord HALIFAX. Hij overleed te Holland-*House* den 17. Junij 1719. Deze

schrjver is de eerste Engeland, die een treurspel, met doorgaande sierlijkheid en kracht geschreven, vervaardigd heeft. Zijn CATO is een der schoonste stukken, die op het Londener tooneel ten uitvoer zijn gebragt; maar de alleenspraken in hetzelfde zijn te lang. Men bewondert echter een zielroerend en verheven stuk in hetzelfde over de onsterfelijkheid der ziel, dat op zich zelve alleen een goed stuk is. De verwarring van SHAKESPEARE doet zich in de regelmatigheid van ADDISON ook eenigzins gevoelen. De goede uitslag van dit stuk moet echter grootendeels aan de Republikeinsche grondbeginselen worden toegeschreven, die de schrijver er in verspreid heeft, als een der meest verkleefde aan de partij der *Whigs*. Deze dichter heeft zich niet minder door zijne zedelijke en critische voortbrengselen bekend gemaakt. Men vindt vele stukken van hem in den *Spectator* en *Curator*, waarin de rede en de goede smaak, door geest en bevalligheid opgeluisterd worden. De stukken, die hij in den *Babbelaar* van RICHARD STEELE plaatste, worden niet minder op prijs gesteld. Onder zijne dichtkundige werken, onderscheidt men zijn *Gedicht op den veldslag van Hochstet*. Men verwijt hem alleen er de gekroonde hoofden, die met *En-*

geland in oorlog waren niet genoeg in ontzien te hebben. ADDISSON had in zijne gedichten en in zijne prosa, aan LODEWIJK XIV. meer regt moeten doen wedervaren, daar deze Vorst, hoewel een gevaarlijke nabuur, niet minder een groot Koning was. Hij ontving den bijnaam van *Wijze*, wijl hij in al zijne geschriften getracht had den Engelschen Geest, voor orde, regel en evenredigheid vatbaar te maken. Hij verdiende zulks ook, door zijne inborst en zijn gedrag. Hij leide in de letterkunde al de staatkunde eens hovelingen aan den dag. Hij verfoeide POPE met geheel zijn hart; maar hij bedwong zich, om hem in schijn te ontzien. Men zegt dat hij een treurspel op den dood van SOCRATES, en een Engelsch woordenboek in het licht zou hebben gegeven, maar dat zijne bedieningen en zwakheden hem zulks beletten. ADDISSON eerbiedigde altijd den Godsdienst; al zijne geschriften ademen de waarheden en den heilzamen invloed van denzelfden: zij bevatten uitmuntende overwegingen tegen de dwalingen der hedendaagsche wijsbegeerte; maar zijne vooringenomenheid tegen de Catholijken strekt zijn oordeel en zijne wijsbegeerte niet zeer tot eer. Zijne werken zijn in 1726 te Londen gedrukt 3dla in 12.º; *ibid.* 1761 4dla in 4.to. Het leven van Ad-

DISSON is eerst in het Engelsch door LE MAYEAUX beschreven, Londen 1733 in 12.º; in dezelfde taal door JOHNSON, en in het Fransch vertaald door BOULARD, met dat van MILTON, *Parijs*, 1805, 2dl^a in 18.º De *Addissoniana* is in 1804 in 2dl^a in 8.vo te Londen uitgegeven.

ADDISSON (LANCELOT), vader van den voorgaande heeft, eenige wederleggende en godgeleerde werken nagelaten, alsmede twee belangrijke verhandelingen, de eene over de omwentelingen der koninkrijken *Fez*, en *Marokko*, de andere over den staat der Joden in *Barbarijë*.

ADEL, tweede Koning van *Friesland*, zoon van FRISO die er de eerste van was, en dien hij in het bestuur opvolgde; hij was gehuwd met ZWOEDINA, die men zegt eene dochter te zijn geweest van den Koning der Zwaben. Volgens sommige schrijvers zou hij vier en negentig, doch volgens andere acht en zeventig jaren geregeerd hebben. Hem wordt de lof nagegeven, dat hij zijn volk door goede wetten beschaafd, en met de naburige vorsten in zeer goede verstandhouding geleefd heeft. Ja, sommigen vergelijken hem zelfs met den Romeinschen Koning NUMA, of met den Spartaanschen wetgever LYCURGUS. Hij stond

bij de Duitsche Vorsten zoo zeer in aanzien, dat zij degene, die zich door eene wijze regering onderscheidten, *Adellingen* noemden. Ook wil men dat de *adellijken* of *edelheden*, als menschen van verhevener aard, in de meeste talen van den Theutonischen tak, aldus naar hem zouden genoemd zijn. Zijn dood wordt omtrent het jaar 150 vóór J. C. gesteld.

ADELARD — Zie ADALARD.

ADELBERTUS. — Zie ALBERTUS *van Mentz*.

ADELBERTUS of ALBERTUS, Graaf van *Beieren*, Aartsbisschop van *Bremen* en *Hamburg* in de XI. eeuw, en hierdoor Metropolitaan der Noordelijke landen, verkreeg deze waardigheden van Keizer HENDRIK III. in wiens gunst hij stond, en van Paus BENEDICTUS IX.; hij vergezelde den Keizer op zijne reizen door *Italië*; *Vlaanderen* en *Hongarië*, en bragt in 1046 veel toe tot de verheffing van SUIDGERUS, Bisschop van *Bamberg*, Paus geworden, onder den naam van CLEMENS II. wiens plaats te bekleeden, zegt men alleen van hem had afgehangen, eene belangelousheid, die van eenen hoofschen Prelaat moeilijk te gelooven is, van eenen Prelaat, die daarenboven door de geschiedenis, als een zeer eerzuch-

tig mensch wordt afgeschilderd. Hij bestuurde in 1051 het Concilie van *Mentz*, waarbij de Keizer persoonlijk tegenwoordig was. Hij had, gedurende de minderjarigheid van HENDRIK IV. het bestuur in handen, daar hij van dezen Vorst, in den ouderdom van zes jaren tot de regering gekomen, het volkomenste vertrouwen had weten te winnen. Hij maakte er niet altijd het beste gebruik van. Men beschuldigde hem, aan de meestbiedende de kerkelijke bedieningen te hebben verkocht, en door eene ongehoorde knevelarij, *crebra servitorum exactione*, uit de abdijen buitengemeen groote sommen te hebben getrokken. Om het bestuur der zaken nog des te beter in handen te houden, hield hij HENDRIK in de Saksische gewesten op, die van zijne hoofdkerk afhingen. Op den rijksdag van *Tribur* in 1068, beklagden zich de Staten over het bestuur van ADELBERTUS, en belastten de Aartsbisschoppen van *Mentz* en *Keulen*, en HENDRIK van te verwittigen. De gunsteling was verplicht, om zich te verwijderen, maar weldra riep hem de Vorst terug. Deze Prelaat zoo hegeerig naar magt, zoo trotsch en opgeblazen met zijne Pairs, was nederig, zacht en verplichtend omtrent zijne onderdanen, beminde en ondersteunde de behoeftigen; hij

begaf zich niet te rust, ten zij hij zelf aan dertig of veertig armen, die in zijn paleis verzameld waren, de voeten had gewasschen. Hij overleed in 1072 aan de gevolgen der roode loop.

ADELBOUDUS, negentiende Bisschop van *Utrecht*, op het einde der X. eeuw geboren, en uit eene adellijke familie van het Bisdom *Luik* gesproten (*), wijdde zich reeds in zijne jeugd aan den dienst der altaren in de Collegiale Kerk van den heiligen URSMART, te *Lobe* toe, maar, zoo als sommige gemeend hebben, heeft hij de kloosterregels niet aangenomen. Desniettegenstaande studeerde hij in het klooster, onder den abt FOLGUIN of HERIGER, zijn opvolger en bezocht de scholen van *Luik* en *Rheims*. In deze laatste had hij den beroemden GERBERT tot onderwijzer, die Paus werd onder den naam van SILVESTER II. Zijne vorderingen in de Goddelijke en menschelijke wetenschappen waren zoo uitstekend, dat hij reeds in 996 onder de beroemdste geleerden van dien tijd werd geteld, en hij zelfs aan het hof van HENDRIK II., koning van *Germanië*, later keizer, en zelfs onder het getal der Heiligen geplaatst,

bekend raakte. Deze Vorst riep ADELBOUDUS aan zijn hof, en benoemde hem tot zijnen kanselier. Daar het Bisdom van *Utrecht* door het overlijden van den H. ANFRIDUS of ANSERIDUS open stond, zoo liet er de koning ADELBOUDUS in plaatsen. Zijne eerste zorg was, om de heilige plaatsen, die grootendeels in verval waren, weder te doen opbouwen; hij herstelde de kerk van den H. MARTINUS, eene der voornaamste zijner Bisschoppelijke stad en vele andere Godshuizen; te *Tiel* stichtte hij de hoofdkerk onder de aanroeping van de heilige WALBURGIS. Hij hield zich verplicht, om in eenige krijgsondernemingen te moeten deelen, ten einde de eigendommen zijner kerk te verdedigen en dezelve voor plundering te beveiligen; een gebruik, dat de verwaarloozing der kerkelijke tucht, en de oorlogszuchtige zeden van dien tijd toelieten. Hij overleed bemind en betreurd den 27 November 1027, na negentien jaren de Bisschoppelijke waardigheid te hebben bekleed. Men heeft van hem 1.º *Leven van den heiligen HENDRIK* (HENDRIK II. bovenvermeld) een kostbaar gedenkstuk, dat ongelukkiglijk niet voltooid is; hetgeen er van overblijft, komt voor in

(*) Volgens de beruchte *Batavia Sacra* zou ADELBOUDUS een *Vriesch Edelman* zijn geweest.

de *Levens der Heiligen van Bamberg*, in 1611 door GRETZER uitgegeven, als mede in het eerste deel der *Scriptores rerum Brunswic* van LEIBNITZ. 2^e. *De ratione in veniendi crassitudinem sphaerae*, met eenen brief aan SILVESTER II, zijnen ouden meester. Dom. BERNARDUS PEZE heeft deze Verhandeling in het 3^e deel zijner *Thesaurus anecdotorum* gevoegd. 3. *Leven van de heilige WALBURGIS*; en eenige andere stichtelijke werken. Men vindt in de geschriften van ADELBOLDUS eene sierlijkheid, duidelijkheid en schoonheid van stijl, die voor de eeuw waarin hij leefde zeer zeldzaam waren.

ADELEIDA of ADELHEID (*Heilige*) dochter van RUDOLF II, Koning van *Bourgondie*, werd aan LOTHARIUS, Koning van *Italië*, uitgehuwd. Naauwelijks twee jaren na hare echtverbintenis verloor zij haren gemaal; zij bediende zich van deze beproeving, om zich van de wereld lostemaken, en was op niets meer bedacht, dan op de Godsvrucht, en de opvoeding harer dochter EMMA, die later Koningin van *Frankrijk*, echtgenoot van LOTHARIUS werd. Van hare staten beroofd en te *Pavia* gevangen, ondersteunde en troostte haar de Godsdienst in hare ongelukken. Aan eene wreede gevangen-

schap ontsnapt, vlugtte zij naar *Duitschland*, waar Keizer OTTO I. zich tot haren beschermmer verklaarde, en weldra haar echtgenoot werd. ADELEIDA, ten toppunt van voorspoed verheven, was niet trotsch op haar geluk, en bediende zich enkel van hare magt en rijkdommen, om wel te doen. Ten tweede male weduwe geworden, gaf zij zich meer dan ooit aan de oefening aller deugden over, en wist zij in het gebed kracht en moeds genoeg te vinden, om nieuwe beproevingen te ondergaan. OTTO II., haar zoon, verachtte hare raadgevingen, vergat, wat hij aan zijne moeder schuldig was, en verbande haar van zijn hof. ADELEIDA beweevende de dwalingen haars zoons, en hare tranen werden verhoord; hij riep zijne moeder terug, en toonde zich gezeggelijk voor haren raad. In den bloei zijner jaren aan zijne onderdanen ont-rukt, liet hij zijn rijk aan den jongen OTTO III., zijnen zoon na, en het bestuur aan zijne echtgenoot THEOPHANIA; deze was de verklaarde vijandin van ADELEIDA, en overlaadde haar met beleedigen; maar een vroegtijdige dood maakte een einde aan deze onbillijke handelwijze. ADELEIDA werd tot het bestuur geroepen; en, aan het hoofd van een groot rijk geplaatst, wist zij zich zelve te heiligen

en met wijsheid te regeren. Zij verdeelde haren tijd tuschen het beheer der openbare zaken, en de godvruchtige oefeningen, rigtte godvruchtige gestichten op, bragt veel toe, om het geloof onder de Heidenen te verspreiden, en regeerde vreedzaam, daar zij de gestrengheid der wetten door de zachtmoedigheid matigde. Zij stierf hoogbejaard en vol deugden, te *Sels* in den *Elzas*, in 999, op eene reis, die zij ondernomen had, om *RUDOLF*, haren neef, Koning van *Bourgondië* met zijne onderdanen te verzoenen. Haar naam wordt in het *Roomsche Martyrologium* niet gelezen, maar men vindt denzelve in vele Hoogduitsche almanakken. De Heilige *ODILON* heeft haar leven beschreven. *Apud LEIBNITZ collect. script. brunswicensium* 2^e dl. bl. 262. *GERBERT*, later Paus *SILVESTER II*, noemt haar in zijne brieven, *de schrik der Rijken en de moeder der Koningen*.

ADELEIDA, VROUW VAN **FREDERIK**, Prins van *Saksen*, trad met haren minnaar **LODEWIJK**, Markgraaf van *Thuringen*, in eene zamenzwering tegen het leven van haren echtgenoot. De Markgraaf zich houdende alsof hij in het bosch wilde gaan jagen, dat naast het kasteel van **FREDERIK** lag, deed **ADELEIDA** zulks aan haar gemaal

opmerken, en hitte hem tegen **LODEWIJK** op. **FREDERIK**, die zich niet verbeeldde, dat de drift zijner echtgenoot, een voorwendsel was, om hem van kant te helpen, vervolgde **LODEWIJK**. Van smaadwoorden kwam men tot slagen; **FREDERIK** werd in het jaar 1065 gedood, en de moordenaar huwde de weduwe, zijne minnaresse.

ADELEIDA of **ALIX van Savoije**, dochter van **HUMBERT II.**, Graaf van *Mentz*, huwde in 1514. **LODEWIJK VI.** bijgenaamd de *Dikke*, Koning van *Frankrijk*. Gedurende 22 jaren, dat hunne verbodtenis duurde, werd de vrede bij hen door niets gestoord, en na den dood van dien Vorst, bij wien zij zes zonen en ééne dochter had gehad, ging zij een tweede huwelijk aan met den Connestabel **MATTHIAS DE MONTMERCY**, dien zij eene dochter baarde, die aan **GAUCHER DE CHATILLON** uitgehuwd werd. **YVES DE CHARTRES** beschrijft haar als eene Prinses, wier godsvrucht en zeden zeer navolgenswaardig zijn. Na vijftien jaren met haren tweeden man geleefd te hebben, begaf zij zich naar de Abdij van *Montmartre*, die zij gesticht had, en stierf aldaar in 1154, in den ouderdom van omtrent 60 jaren.

ADELEIDA (*ADELAÏDE-Madame*) van *Frankrijk*, oudste

dochter van **LODEWIJK XV.** en moei van **LODEWIJK XVI.** werd den 3 Mei 1732 te *Versailles* geboren. Tot aan de eerste onlusten der omwenteling leefde zij aan het hof, waar hare godsvrucht en hare deugden, haar bij iedereen deden eeren en hoogachten. Op dat tijdstip vraagden **Mevrouw ADELEIDA** en **Mevrouw VICTORIA** hare zuster, eene Vorstin, die zich door de hoedanigheden van haar hart, als door de bevalligheden van haren geest evenzeer aanbeval, aan den Koning hunnen neef, verlot, om buiten het koninkrijk te gaan. Zij verlieten *Parijs* den 19 Februarij 1791 en begaven zich naar *Rome*. De moeilijkheden en beleediging, die zij bij het doortrekken van *Frankrijk* onderonden, konden haar de buitensporigheden doen voorzien, waaraan een volk zich zoude overgeven, dat men dagelijks al meer en meer zocht te bedriegen en te misleiden. Zij werden te *Moret* en *Arnay-le-Duc* aangehouden, en eerst na het uitdrukkelijke bevel des Konings en der Nationale vergadering, was het haar geoorloofd haren weg te vervolgen. Zij bleven te *Rome* tot in 1796, wanneer zij naar *Napels* trokken. De beide Prinsessen werden weldra genoodzaakt dit nieuwe verblijf, hetwelke **FERDINAND IV.** haar yerleend had te yerlaten; de

Fransche legers drongen in dat koninkrijk door, en bij derzelver aannadering gingen zij scheep naar *Triest*. Het is daar, dat de beide ongelukkige Prinsessen haren kommervolten levensloop eindigden, **Mevrouw VICTORIA**, den 8 Junij 1799, en **Mevrouw ADELEIDA** den 18 Februarij 1800. De Fransche uitgewekenen, waarvan er zeer vele in deze stad hunne schuilplaats hadden gezocht, bewezen haar de laatste eer, en op eenen vreemden boden, beweenden zij andermaal het bloed der *Bourbons*. Men heeft in 1803 de *Geschiedkundige gedenkschriften* van **ADELEIDA** en **VICTORIA** van *Frankrijk*, door **KAREL MONTIGNY** 2 Dl.ⁿ in 12° in het licht gegeven.

ADELER (CORT, SIVERSEN), een beroemd Deensch zeeman en een Groot-Admiraal, werd in 1622 te *Breedvig* in *Noorwegen* geboren. Hij verrigtte zijne eerste wapenfeiten in *Holland*, stak vervolgens naar *Venetie* over, en van rang tot rang, kwam hij tot het opperbevel eener vloot. Deze republiek had aan zijne bekwaamheid en dapperheid, de overwinning te danken, die zij omtrent het midden der XVII. eeuw op de Turken behaalde. Hij deed zijne dapperheid den 16 Mei 1684 bijzonder uitschitteren. Eene Turksche vloot van 77 sche-

pen, de Venetianen aangetast hebbende, die slechts over 22 zeilen konden beschikken, zoo verbrandde ADELER met een enkel schip 18 vijandelijke galeijen, of boorde dezelve in den grond; en deze noodlottige dag kostte het leven aan meer dan 5,000 Muzelmanen. De nacht scheidde de strijders, maar den volgenden dag ontmoette ADELER de Turksche hoofdgalei, aan boord van welke zich IBRAHIM pacha bevond; zij vielen elkan- der bij de entering reeds aan; de Noorweegsche vlootvoogd doodde eigenhandig den Turkschen Pacha, en ontnam hem zijne rijke wapenrusting, die men nog als een zegeteeken, in het museum van *Kopenhagen* bewaart. Uit dankbaarheid voor zijne diensten verleende hem de de republiek eene jaarwedde van 1400 dukaten, op zijne erfgenamen tot in het derde geslacht vervallende, en benoemde hem tot Ridder van den H. Marcus en Luitenant-Admiraal. Het gerucht zijner heldendaden, verschaftte hem uitnoodigingen van verscheidene Mogendheden; maar hij sloeg de voordeeligste aanbiedingen van de hand, en wilde liever, op verzoek van FREDERIK III., Koning van *Denemarken*, naar zijn vaderland terugkeeren. Door zijne zorg had dit Koninkrijk weldra eene aanzienlijke vloot, en op den oogeblik, waarop de oorlog met

Zweden begon los te barsten, werd ADELER veradeld en ontving den rang van Groot-Admiraal. Hij maakte zich gereed, om tegen de *Zweden* onder zeil te gaan, toen hij in het 53.^e jaar van zijnen ouderdom, door den dood overvallen werd.

ADELGREIFF (JOANNES), in een naburig dorp van *Elbing* geboren, onderscheidde zich door zijne dwaasheid, en zou, indien men hem naar zijn goedvinden had laten dogmatise- ren, eene zeer onstunimige sek- te gesticht hebben. Hij zei- de, dat zeven Engelen hem veropenbaard hadden, dat hij de plaats van God op aarde bekleedde, om al het kwaad der wereld uit te roeijen, en om de Vorsten met ijzeren roeden te tuchtigen. Hierom gaf hij zich deze titels: *Wij JOANNES ALBRECHT ADL- GREIFF, Syrdos, Amade, Canamata, Kih Schmalkilman- dis, Elioris, Aarts-Opper- priester, Keizer, Koning van geheel het goddelijke koning- rijk, vrede-vorst van het heel- al, Regter der levenden en dooden, God en Vader in wiens heerlijkheid, CHRISTUS op den laatsten dag zal kom- men, om de wereld te oor- deelen, Heer aller Heeren, en Koning aller Koningen.* In 1636 voerde men hem gevangelijk naar *Koningsber- gen*; hij bekende, dat hij in *Zeyenbergen* om overspel

was gegeeseld geworden. Men voegde de beschuldiging van ketterij bij die van zwarte kunst, en hij werd ter dood veroordeeld. Toen men hem zijn vonnis voorlas, hoorde hij zulks zonder de minste ontroering aan, en zeide: *Wyl de zaak niet anders kon zijn, moest zij wel gebeuren.*

ADELMAN, kanonik en onderwijzer der kerk van *Luik*, Bisschop van *Bresse* in de XI. eeuw, schreef aan den ketter BERENGARIUS eene brief over de *Eucharistie*, waarin hij dit geheim met eene wijsheid en gematigheid verdedigt, die der waarheid geheel waardig zijn. Men vindt dezen brief in eene verzameling van Bewijsstukken over het Allerheiligste, te *Leuven* in 1561 in 8.vo uitgegeven, en in de Bibliotheek der Kerkvaders. Hij overleed in 1062.

ADELMUS, zoon van KENTRED, broeder van INAS, koning der Westersche Saksers, eerste Bisschop van *Stirburn* in de VII. eeuw, heeft verscheiden dichtertijke en prozaische werken nagelaten, die te *Mentz* in 1691 gedrukt zijn. Hij gaat voor den eersten Engelschman door, die aan zijne natie het gebruik der Latijnsche taal en der regelen der dichtkunde leerde. Zijn leven is door WILLEM DE MALMESBURY beschreven.

ADELPHUS, een Platoni-aansch Wijsgeer, die de stellingen der Gnostikers aannam, welke slechts eene ontwikkeling van de grondstellingen van het *Platonismus* waren. Hij verzamelde verscheidene boeken over ALEXANDER de *Libyër*, en de gewaande openbaringen van ZOROASTER, die hij met de grondstellingen van het *Platonismus* en met die der Gnostikers vermengde. Uit dit mengelmoes vervaardigde hij een leerstelsel, dat in de III. eeuw vele menschen verleide. Hij beweerde in de kennis van het Opperwezen dieper te zijn gedrongen dan PLATO. PLOTIN wederlegde hem in zijne lessen, en schreef tegen hem.

ADELSTAN, de achtste koning van *Engeland* uit het Saksische huis, een natuurlijke zoon van EDUARD den *Oude*, werd uit liefde en door de vrije keus des volks in het jaar 925 op den troon verheven. Hij werd zijnen broeders voorgetrokken, welke zijne verdiensten erkenden, en hem vreedzaam lieten regeren, en vervulde de hoop, die men van hem had opgevat. Men verzekert, dat hij nooit bloed heeft vergoten, dan dat zijner vijanden, aan het hoofd der legers en in regtvaardige oorlogen. Een aanzienlijke Engelschman, die

eene zamenzwering tegen hem ondernomen, maar ontdekt en wettig overtuigd werd, ontving van hem geene andere straf dan die der verbanning. De Denen in *Northumberland*, die zich van de Engelsche overheersching bevrijden, en dit eene der zeven koninkrijken weder herstellen wilden, werden door hem geslagen. De overwonnenen vloten onder aanvoering van *AMLAFF*, zoon van *SITRIK*, naar *Schotland*; en haalden *KONSTANTIJN*, den koning van dit land, tot hunne partij over. Deze vergat de verbindtenissen, in welke hij met *ADELSTAN* stond, en verwoestte *Engeland*. *ADELSTAN* trok hem te gemoet, dwong hem in de vlakten van *Bromfeld* tot eenen slag, die 30 uren duurde, en in welchen de regtvaardige zaak zegevierde. Vijf aanvoerders der Schotten, en Ieren vond men onder de gesneuvelden. Hij vervolgde zijne zegepraal en veroverde *Schotland*. Maar tevrede de trouweloosheid bestrafte te hebben, gaf hij aan dezen Vorst al de landen terug; terwijl hij hem zeide: „Het is roemrijker, koningen te maken, dan koningen te onttroonen.” Op dezelfde wijze bestrafte hij ook de overige deelnemers aan dezen oorlog. Hij regeerde sedert dien tijd in vrede, en wendde denzelven aan, om het geluk zijner onderdanen al meer en meer te bevesti-

gen. Hij vernieuwde en verbeterde de wetten zijns Vaders, was onvermoeid, om alle inbreuk op de wetten voortekomen, en genadig ook bij straffen, welke de schuldigen troffen. Na eene regering van 16 jaren, overleed hij in het jaar 941, door zijn volk aangebeden, en door buitenlandsche volken geacht en vereerd.

ADELUNG ((*JOHANN CHRISTOPH*) deze met betrekking tot de Hoogduitsche taal en letterkunde hoogstverdienstelijke geleerde werd in 1734, te *Spantekow* in *Pommeren*, geboren; hij ontving zijn eerste onderwijs deels te *Anklaw*, deels te *Kloosterbergen* bij *Maagdeburg*; en bragt zijne studiën ten einde op de *Universiteit* te *Halle*. In 1759 werd hij tot Hoogleeraar aan het *Gymnasium* te *Erfurt* benoemd, begaf zich echter, na verloop van twee jaren naar *Leipzig*, alwaar hij zich tot in 1787 aan de uitgebreidste werkzaamheden toewijdde, waardoor hij voor de Hoogduitsche taal en letterkunde zoo nuttig is geworden. In dat jaar benoemde hem de keurvorst van *Saksen* tot *Bibliothecaris*, en in deze hoedanigheid, overleed hij, met den titel van hofraad in September 1806 te *Dresden*. **ADELUNG** alleen heeft voor de Hoogduitsche taal datgene geleerd, wat voor andere talen ge-

heele akademiën slechts leverden. Zijn *Taalkundig-beoordeelend Woordenboek* (Grammatisch-Kritisches Wörterbuch) dat te *Leipzig* 1774 — 1786 in het licht kwam, overtreft het Engelsche van JOHNSON in alles wat de bepaling, de afstamming, de orde der beteekenis, en voornamelijk de woordgronding betreft; maar het moet voor hetzelfde onderdoen, in de keuze der classieke schrijvers, welke voor de beteekenis worden aangehaald; de redenen hiervan is, of wijl in den tijd, toen ADELUNG de bouwstoffen tot zijn werk verzamelde, een groot aantal der beste Hoogduitsche schrijvers, nog niet bekend, of nog niet genoegzaam erkend waren, of wijl de vooringenomenheid van ADELUNG voor de Oppersaksische schrijvers, hem tot de onregtvaardigheid verleide, al diegene te verzuimen, wier vaderland of stijl hem geen vertrouwen inboezemde. Hij had de tongval van het Markgraafschap *Meissen* als rigtsnoer aangenomen, en verwierp alles wat in de hoogere standen, en bij de beroemdste schrijvers van dit gewest niet gebruikelijk was. In de overtuiging, dat de taal het werk der Natie, en niet van enkele personen, zelfs der aanzienlijksten, is, en aan de Meisznische tongval, als de rijkste en het vroegst beschaafd-

ste, voor alle andere met regt den voorrang gevende, vergat hij toch al te zeer, dat de taal der boeken in *Duitschland* meer dan in eenig ander land, het werk der geleerden is, en dat het gebrek aan een staatkundig middelpunt, verbonden met de onverschilligheid der regeringen omtrent de moedertaal, der schrijvers de wet en het regt geven, uit de diepte der taal alle schatten te trekken, welke zij aanbiedt, en daartoe de bijzondere tongvallen te gebruiken. ADELUNGS juiste en methodische geest verschrok over de onregelmatigheid, en den vloed van vreemde woorden, waarmede hij de Hoogduitsche taal tot in het eindelooze bedreigd zag, en daardoor miskende hij hare bewonderenswaardige buigzaamheid, die zij alleen met het Grieksch gemeen heeft. VOSZ en CAMPE hebben met volle regt, maar welligt met te weinig ontzag, dit gebrek gehekeld. De van 1793 tot 1801 in het licht gekomene tweede uitgave van het *Woordenboek* van ADELUNG, levert eene menigte bijvoegselen op, die op zich zelve vele waarde bezitten, maar met de intusschen gevolgde beschaving der taal in geene betrekking staan, en niet dan al te duidelijk bewijzen, dat onvermoeide vlijt niet in staat is, om mislagen, die reeds in een werk zijn ingeslopen,

mit den weg te ruimen. Van de overige werken van ADELUNG, welker volledige opsomming alhier al te uitgebreid zoude zijn, noemen wij zijne verdienstelijke *Hoogduitsche Spraakkunsten*, zijn *Magazijn voor de Hoogduitsche taal*, zijn *werk over den Hoogduitschen stijl*, en zijnen *Mithridates*, in welken hij den geheelen schat zijner gezamenlijke taalnavorschingen, wilde nederleggen. Hij zelf bragt echter slechts het eerste deel ten einde, de drie anderen hebben wij aan den geleerden Koningsberger taalkenner VATER te danken, die daartoe deels de papieren van den overledene, deels de door A. v. HUMBOLDT geleverde bouwstoffen, deels zijne eigene uitgebreide taalkennis aanwendde. — Als mensch bezat ADELUNG de edelste en beminnerswaardigste eigenschappen. Hij is nooit getrouwd geweest. Dagelijks wijdde hij veertien uren aan den arbeid toe, van welke hij zich in den kring zijner vrienden of aan tafel verpoosde. —

ADEODATUS I of DEUS-DEBITUS (*Heilige*) Paus na BONIFACIUS IV., den 13 November 614, onderscheidde zich door zijne godsvrucht en zijne liefdadigheid omtrent de zieken. Hij overleed in 617. Na zijne kunde en deugden te hebben doen schitteren. Hij is de eerste Paus van wien

men in lood gezegelde Bullen heeft (Zie DEO GRATIAS).

ADEODATUS II., een deugd-zame en voorzigtige Paus, volgde in April 672 op VITALIANUS, en overleed in Junij 676. Hij is de eerste, die in zijne brieven het formulier van: *Salutem et apostolicam benedictionem* gebruikte.

ADER (WILLEM) Geneesheer te *Toulouse*, schrijver eener verhandeling in 1620 onder dezen titel gedrukt; *Enarrationis de agrotis et morbis evangelicis*. Hij onderzoekt in dezelve of men door de geneeskunde, de ziekten zou hebben kunnen genezen, welke JESUS CHRISTUS wonderdadig genas. Hij beslist van *neen*, en zegt, dat de gebreken, van welke de MESSIAS de menschen verlost heeft, ongeneesbaar waren. Maar al hadden deze ziekten ook tot het gebied der geneeskunde behoort, zoo zou derzelder genezing niet minder wonderdadig geweest zijn, wijl dezelve in éenen oogenblik, en door eenige woorden plaats had. ADER leefde in het begin der XVII. eeuw. Hij was een geleerd man, en heeft gedichten en eenige geneeskundige werken nagelaten.

ADGILLUS, ALDGILLUS of ADALGISUS I., vijfde Koning van *Friesland*, werd door den Frankischen Koning CLOTARI-

us, die dat gewest veroverd had, op den troon geplaatst. Wijs, menschlievend en weldadig zijnde, maakte hij zijne onderdanen gelukkig. **ADGILLUS** is de eerste geweest, die *Vriesland* door dijken tegen de zee beveiligd heeft; ook liet hij in dat gewest hoogten of *terpen* oprigten om de inwoners en hunne kudden tegen de overstromingen te beveiligen. Eenige dezer *terpen* bestaan nog. De grootste der weldaden echter, die de Vriezen aan dezen Vorst te danken hebben, is dat hij onder zijn volk, den Christelijken Godsdienst, welken hij zelf beleed, beschermd en uitgebreid heeft. Maar zijn zoon en opvolger **RADBODUS**, een gezworen vijand van het Christendom, vernietigde het godvruchtige werk zijns vaders weder geheel en al, en de Vriezen vervielen weder tot hunne oude bijgelooivigheden. Na een lang en vreedzaam bestuur overleed **ADGILLUS I.** in het jaar 710.

ADGILLUS II, Zoon van **RADBODUS** en kleinzoon van den voorgaanden Vrieschen Koning **ADGILLUS I.**, beklom den troon van *Vriesland* in het jaar 723. Nog zeer jong zijnde, werd hij door den Koning der Franken **KAREL MARTEL** onder voogdijschap gesteld. Hij was den Christenen veel gunstiger, dan zijn vader **RADBODUS**; ja had zelfs het Chris-

telijke geloof omhelsd, en leefde in zeer goede verstandhouding met de Franken, die hij dan ook met eene Vriesche hulpbende, onder den beroemden Veldheer **POFFO**, tegen de Sarracenen ondersteunde, in welken krijg de Vriezen den grootsten roem van dapperheid behaalden. — De tegen de leer van het Evangelie weerspannige Vriezen werden daarop door **KAREL MARTEL** tot reden gebragt. **ADGILLUS II** overleed in het jaar 739; nalatende twee zonen en twee dochters. De zonen **GONDOBALDUS** en **RADBODUS II.** zijn hem in het bestuur opgevolgd. De eene dochter **CONOWELLA**, was met eener **ADELBRICUS** gehuwd, waaruit het geslacht der **ADELEN** zou voortgesproten zijn; de andere **SANDACILLA**, trad met **WIGBERT**, Zoon van den grooten **WITIKIND** in den echt.

ADHEMAR, of **AYMAR MONTEIL**, Bisschop van *Puy*, bloeide tegen het einde der XI. eeuw. Te *Valence* in *Dauphiné* geboren, en uit een beroemd geslacht gesproten, droeg hij in zijne jeugd de wapenen, en omhelsde later den geestelijken staat. In 1080 werd hij tot Bisschop van *Puy* in *Velay* benoemd. Zijne eerste zorg was, zijne Kerk weder in het bezit der goederen te stellen, waarvan zij beroofd was geworden. Toen

URBANUS II in 1095 in *Frankrijk* was gekomen, en te *Clermont*, in *Auvergne* een Concilie had bijeengeroepen, waarin hij den eersten kruistogt ter verlossing, van het *Heilige land* deed besluiten, kende hij niemand beter dan ADHEMAR, om aan het hoofd van dezen togt te stellen, en verklaarde hem tot aanvoerder van denzelfden. En in de daad, ADHEMAR bezat al de hoedanigheden, die tot eene dergelijke zending vereischt worden: verstand, welsprekendheid, kunde, voorzigtigheid, moed, en in het beoep des oorlogs had hij bewijzen van bekwaamheid afgelegd. ADHEMAR vertrok, en bij de hoedanigheid van Opperhoofd, voegde hij die van Legaat en pauselijke Vicarius. De geschiedschrijvers doen zijn bewonderenswaardig gedrag in deze onderneming regt wedervaren. Hij wist de eendragt onder de Opperhoofden te onderhouden, door zijne vermaningen, de ondeugd te keer te gaan, door zijn voorbeeld, moed inteboezemen om de vermoeyenissen te verduren. Ongelukkiglijk werd ADHEMAR door de besmettelijke ziekte, die zich, na de inneming van *Antiochie*, in het leger verspreid had, aangeast, en overleed aan dezelve den 1 Augustus 1098. De kruisvarende Vorsten gevoelden levendig dit verlies. WILLEM van *Tyrus*, over de-

zen Prelaat sprekende, bedient zich van deze uitdrukking: *Immortalis memoriae dominus ADHEMARUS*. Men geloofst met heel veel grond, dat hij de schrijver is van het *Salve, Regina*.

ADHERBAL; zoon van MICIPSA, Koning van *Numidië*, door JUGURTHA overwonnen zijnde, riep de hulp der Romeinen in. De Senaat gaf *Neder-Numidië* aan ADHERBAL en *Opper-Numidië* aan JUGURTHA, maar, wyl de laatste over deze verdeeling niet teyreden was, zoo belegerde hij *Cirthe*, hoofdstad der staten van ADHERBAL, nam de stad in, en bragt den Koning in het jaar 113 vóór J. C. om het leven.

ADIMARI (RAPHAËL), tegen het einde der XVI eeuw te *Rimini* geboren, wijdde zijne pen toe, aan de geschiedenis van zijn vaderland. Deze kwam te *Brescia*, in 1616, 2de in 4to. onder dezen titel in het licht. *Sito Riminese*. Dezelve wordt veel gezocht, hoewel de Italianen die van CLEMENTINI boven dezelve stellen (Zie CLEMENTINI).

ADIMARI (ALEXANDER) uit eene familie van het geslacht der *patricii* van *Florence* gesproten, stond met den voorgaanden RAPHAËL in geene bloedverwantschap; hij beoefende zeer vlijtig de Romein-

sche en Grieksche letteren, en legde zich met het beste gevolg op de dichtkunde toe. Men heeft van hem eene vertaling, in Italiaansche verzen der *Oden van PINDARUS*, die hij met goede aanmerkingen vermeerderde. Deze, om derzelve aantekeningen, door de Italianen zeer geachte vertaling kwam in 1631 te *Pisa* in 4to in het licht.

ADLERFELDT (GUSTAAF), werd in de nabijheid van *Stokholm* geboren: hij studeerde met roem aan de Universiteit van *Upsal*, en reisde vervolgens door geheel *Europa*. Bij zijne terugkomst gaf **KAREL XII.** hem den post van edelman van zijn huis. **ADLERFELDT** volgde den Vorst in zijne zegepralen en nederlagen. Hij maakte van de toegang, dien hij tot den Monarch had, gebruik, om zijne geschiedenis te beschrijven. Deze is zoo naauwkeurig als men zulks maar eenigzins van eenen hoveling verwachten kan, die bij het leven van zijnen meester schrijft. Deze zweedsche Officier werd in den veldslag van *Pultawa* in 1709 door een' kanonskogel gedood. Met dezen noodlottigen veldslag houden zijne gedenkschriften op. De zoon des schrijvers maakte er eene Fransche vertaling van, die in 1740 te *Amsterdam* in 4de in 12° gedrukt werd.

ADMETUS, zoon van **PHÉRÈS**, Koning van *Thessalië*, was een der Grieksche Vorsten, die zich tot de jagt op het wilde zwijn van *Calydon* verzamelden. Hij had ook deel aan den togt der Argonauten. Het was bij dezen Koning, dat **APOLLO** verplicht was de kudden te hoeden, toen hij door **JUPITER** uit den Hemel werd gejaagd. **ADMETUS** met **ALCESTE**, dochter van **PELLIAS**, in den echt willende treden, kon deze Prinses niet bekomen, tenzij hij aan den vader eene kar, door eenen leeuw en een wild zwijn getrokken, zoude geven. **APOLLO**, voor **ADMETUS** met dankbaarheid doordrongen, leerde hem de kunst, om twee zulke wilde dieren onder een zelfde juk te bedwingen. Deze God verwierf daarenboven van de Schikgodinnen, dat wanneer het laatste uur voor dien Vorst zoude geslagen zijn, hij den dood zou kunnen vermijden, indien er zich iemand mogt opdoen, die edelmoedig genoeg was, om zich voor hem op te offeren. **ADMETUS**, door eene doodelijke ziekte aangetast, offerde **ALCESTE**, wyl er zich niemand anders toe aanbood, zich grootmoediglich voor hem op; maar **ADMETUS** was er zoo bedroefd over, dat **PROSERPINE**, door zijne tranen bewogen, hem zijne geliefde echtgenoot te rug wilde geven. Daar **PLUTO** zich hier tegen verzette,

zoo daalde **HERCULES** neder ter helle en haalde er **ALCESTE** uit. **APOLLO** bewees **ADMETUS** vele andere diensten. Nooit had een Vorst met meer tegenspoeden te worstelen, maar hij werd om zijne godsvrucht door de Goden altijd beschermd.

ADMIRAL (HENDRIK) in 1744 te *Auzolet*, departement *Puy-de-Dôme* in Frankrijk geboren, geraakte hoewel van eene geringe geboorte, door zijne talenten en de gunst van den Heer **BERTIN**, toenmaals Controleur generaal der Financiën, tot den post van Directeur der Loterij te *Brussel*. De omwenteling deed hem denzelven verliezen. Dit tijdvak was datgene, waarin de overdrevenste en dikwerf de bloeddorstigste gevoelens, zich van de tribune der Conventie hadden meester gemaakt: Reeds op den oogenblik, waarop hij van zijnen post, en daardoor van zijne eenige middelen van bestaan was beroofd geworden, had **ADMIRAL** het besluit opgevat, om zich van het leven te berooven, en om diegene in hetzelfde graf medeteslepen, welke hij als de oorzaken zijner, rampen en van die zijns vaderlands beschouwde; hij maakte het voornemen om te gelijkertijd **COLLOT - d'HERBOIS** en **ROBESPIERRE**, beide leden van het *Comité* van Algemeen welzijn, opteofferen; de

grootte moeilijkheden, die hij echter in de middelen ontmoette, om dit dubbele ontwerp (want **ROBESPIERRE** was ongenaakbaar, en ging niet uit dan door eene wachtomgeving, uit leden van het genootschap der Jakobijnen, en van gezworenen uit de revolutionnaire regtbank zamengesteld) ten uitvoer te brengen, deden hem besluiten, om **COLLOT d'HERBOIS** tot zijn slagoffer te kiezen. Op den 22 Mei 1794, op den oogenblik, waarop **d'HERBOIS** zich tegen den avond naar zijn huis begaf, loste **ADMIRAL** twee pistool-schoten op hem, welke hem echter beide misten. Een smid **GEOFFROI**, aan wien deze omstandigheid in de bulletijnen der Conventie eene veertiendaagsche beruchtheid heeft verschafft, de poging van **ADMIRAL** ontdekt hebbende, viel op hem aan; beide worstelden langen tijd, maar wyl het **GEOFFROI** gelukte zijnen vijand een zijner wapenen te ontweldigen, zoo nam deze de vlugt in een nabijgelegen huis, alwaar hij zich in eene kamer, die hij aldaar betrok, verschool. **GEOFFROI**, die hem volgde, ging met hem naar boven, en brak de deur open. **ADMIRAL**, die nog een pistool had behouden, schoot het op **GEOFFROI** van zeer nabij af, en kwetste hem; maar weinige oogenblikken daarna, werd hij door de nationale

garde, die op het gerucht was komen toeschieten, zelf gearresteerd. Voor het Comité van algemeene veiligheid gebracht, antwoordde hij op de vragen, die hem gedaan werden: » Dat hij voornemens was geweest COLLOT D'HERBOIS en ROBESPIERRE, beide tegelijk te vermoorden, dat hij door den dood dezer beide gedrochten, de republiek had hopen te redden; dat hij al stervende geen ander leedwezen gevoelde, dan zijn oogmerk te hebben zien mislukken, welks uitvoering hem tot een voorwerp van bewondering voor de geheele wereld zoude hebben gemaakt." Twee der rapporteurs van het Comité van algemeen welzijn BARRÈRE en COUTHON, maakten behendiglijk van deze omstandigheid gebruik, om de algemeene belangstelling in de leden van dat Comité en in de gevaren, waarmede zij omringd waren, op te wekken, terwijl zij tevens in de ontwerpen van ADMIRAL eene menigte ongelukkigen wikkelden, aan welke hij geheel onbekend was, en die evenzeer vreemd voor elkander waren. Zoodat, de jonge RENAUD, die zich op den oogenblik van den aanslag van ADMIRAL, bij ROBESPIERRE had aangeboden, » met oogmerk, zeide zij, om eenen tiran te zien" de beide SOMBREUIL, Mevrouw DE Ste AMARANTHE, hare dochter, de

schoonste maagd van dien tijd, haar schoon-zoon, de Heer DE SARTINES, en zeven en veertig andere personen denzelfden dag, om dezelfde misdaad werden veroordeeld, en op hetzelfde schavot sneefden. Bij het lezen der acte van beschuldiging, viel ADMIRAL den griffier in de rede, en zeide met eene forsche stem tot FOUQUIER-TINVILLE: » zijt gij bezeten, om al die menschen mijne medepligtigen te noemen, ik heb hen nooit gezien." Toen hij daarna het vonnis hoorde uitspreken, dat hen alle ter dood veroordeelde, riep hij uit: » Hoe vele brave lieden zullen er met mij sterven! dat is mijn eenigste verdriet." De regtzaal verlatende, om naar de conciergerie te gaan, zong hij in navolging der afgevaardigden der Gironde, acht maanden te voren door dezelfde factie opgeofferd, deze beide dichtregelen uit een lied dat sedert dien tijd berucht is geworden:

*Plutôt la mort que l'esclavage,
C'est la devise des Français.*

Hij verloor zijnen moed geen oogenblik; zijne laatste woorden op het schavot, terwijl hij, gekneveld, door de beulen op de rampzalige plank werd geworpen, waren: » ik heb mijn plan alleen ontworpen, ik heb de republiek willen redden!"

ADOLF, van Nassau, werd

in 1292 tot Keizer van *Deutschland* verkozen. Hij was een der beroemdste, doch tevens een der armste krijgslieden van zijnen tijd. ALBERTUS van *Oostenrijk*, te wiens nadeele hij verkozen was, leverde hem den 2 Julij 1298 slag bij *Spiers*. In het heetst van den strijd werden zij handgemeen, en ALBERTUS van *Oostenrijk* bragt hem een steek met den degen in het oog toe, waaraan hij stierf. ADOLF had zich den haat der Duitschers op den hals gehaald; deze haat deed hem kroon en leven verliezen, wijl hij door de zijnen niet behoorlijk werd bijgesprongen.

ADOLF II., Vorst van *Anhalt*, en Bisschop van *Mersburg*, geboren in 1458, en overleden in 1526, ging voor eenen grooten redenaar en een bekwaam godgeleerde door. Hij was in het begin zeer tegen LUTHER ingenomen, maar men verzekert, dat hij later zijne leer aannam, wijl hij dezelve gemakkelijk, en geheel berekend vond naar zijne neigingen.

ADOLF, Graaf van *Kleef*, is beroemd door de instelling van de orde der Gekken in 1380. Vijf en dertig Heeren of edellieden namen deel aan deze maatschappij, die enkel schijnt gevormd te zijn, om de eendragt tusschen de edelen van het land van *Kleef* te on-

derhouden. Men erkende hen aan eenen zilveren geborduurden gek, die zij op hunne mantels droegen. Zondags, na den feestdag van den heiligen MICHAËL, vergaderden zich al de broeders te *Kleef*, en onthaalden zich aldaar op algemeene kosten. De maatschappij deed daarna haar best, om de geschillen, die tusschen de broeders ontstaan waren, bij te leggen. Deze orde bestaat sedert langen tijd niet meer.

ADOLF FREDERIK II., van *Holstein-Eutin*, Koning van *Zweden*, geboren den 14 Mei 1710, werd gekroond in 1751, na den dood van FREDERIK van *Hessen-Kassel*, die zonder nakomelingschap overleed, en tot wiens opvolger hij reeds in 1743 door den landdag benoemd was. Hij was vroeger Bisschop van *Lubek*. Deze Vorst begon, naar het voorbeeld van den Koning van *Pruissen*, met wiens zuster hij in 1744 gehuwd was, met de hervorming der wetten, maar dewijl zijn gezag zeer bepaald was, kon hij al het goede niet doen, wat hij wel wenschte. De talenten even zeer als de regtvaardigheid beminnde, moedigde hij beide aan, en beschermde dezelve. Hij deed den handel bloeijen; en, bij zijnen dood, die in 1771 voorviel, werd hij door zijne onderdanen als een vader beweend. In 1755,

had hij te *Torneo*, in *Wes-
selijk Bothnië*, eene pijramide
doen oprigten, om tot gedenk-
teeken te dienen, voor de
proefnemingen, die verschei-
den leden der Fransche Aca-
demie ondernomen hadden,
om de gedaante der aarde te
bepalen, die desniettegenstaan-
de altijd een raadsel bleef.
Hij stichtte in hetzelfde jaar,
op aanraden der Koningin,
eene Academie der inscriptiën
en schoone letteren. Het vol-
gende jaar werd door eene
noodlottige gebeurtenis geken-
merkt. Vrienden des Konings
vormden het ontwerp om het
onbepaalde gezag, waarvan
de Koningin *ULRICA*, zuster
van *KAREL XII.* afstand had
gedaan, te herstellen: hunne
zamenspanning werd ontdekt,
en velen dergener, die er deel
aan hadden genomen, kwamen
op het schavot om het
leven. *GUSTAAF*, zijn zoon, die
hem is opgevolgd, heeft, in
overeenstemming met de Sta-
ten in 1722 het koninklijk ge-
zag hersteld, door dat der
Senators in derzelve juiste
grenzen te bepalen. Op den
landdag van 1789, zijn deze
grenzen nog meer beperkt:
de adel heeft er verscheidene
voorregten bij verloren; de
boeren- en burgerstand zijn
meer in aanmerking gekomen,
en de Koning heeft het regt,
om vrede en oorlog te maken.
(Zie *GUSTAAF III.*)

ADON (Heilige), in 860

*Aartsbisschop van Vienne in
Dauphiné*, werd reeds in zij-
ne prilste jeugd, in de abdij
van *Ferrières* opgevoed. Hij
verscheen met luister in ver-
schillende Conciliën, hij hield
er zelf verscheidene te *Vienne*
ter handhaving der zuiverheid
des geloofs en der zeden. Maar
de verhandelingen dier Conci-
liën zijn verloren geraakt, en
er is ons slechts een fragment
overgebleven, van datgene,
hetwelk door den Heilige, in
870 gehouden werd. Toen
Koning *LOTHARIUS*, de Ko-
ningin *THIETBERGA* moede,
haar wilde terugzenden, stond
ADON tegen deze echtschei-
ding op, en deed den Vorst
de dringendste voorstellen, om
er hem van terug te brengen.
Hij nam grootelijks deel aan
de publieke zaken, die te zij-
nen tijde behandeld werden,
en de Godsdienst vond in hem
altijd eenen ijverigen verdedi-
ger. Paus *NICOLAAS I.*, *KAR-
REL de Kale*, en *LODEWIJK
de Duitscher*, achtten hem
even zeer om zijne voorzigtig-
heid, als om zijne heilig-
heid, en handelden met ver-
trouwen, volgens zijnen raad.
Hij overleed den 16 Decem-
ber 875, in den ouderdom
van 76 jaren. De Kerk vere-
eert hem als eenen Heilige,
en zijn naam is in het *Roomsch
Martyrologium* te vinden. *MA-
BILLON* heeft zijn leven be-
schreven. De onrust der be-
zigheden was zijner gods-
vrucht niet nadeelig, en be-

lette niet; dat hij tijd voor het gebed en de studie vond. Deze Prelaat is de schrijver 1.º van een *Algemeen Jaarboek*, dat door de naauwkeurigste schrijvers wordt aangehaald. Het werd in 1522, te *Parijs*, in fol. met een gedeelte van GREGORIUS VAN TOURS, met Gothische letters gedrukt, en werd later, in 1745 te *Rome in folio* herdrukt. De schrijver heeft het in zes tijdvakken verdeeld, beginnende met de schepping, en eindigende met zijnen leeftijd. 2.º Van een *Martyrologium*, waarvan de Jesuit ROSWEIDE, in 1613 eene zeer gezochte uitgave in fol. heeft bezorgd. De Heer GEORGI, Secretaris van BENEDICTUS XIV. heeft er eene in het licht gegeven, die nog naauwkeuriger en met geleerde aantekeningen en verhandelingen verrijkt is.

ADONIAS, Zoon van DAVID en AGGITH, het plan ontworpen hebbende, om zich tot de koninklijke waardigheid te verheffen, werd hierin vruchteloos door JOAB ondersteund. Om aan de wraak van SALOMON te ontsnappen begaf hij zich naar den voet des Altaars, SALOMON vergaf hem; maar andermaal naar het Koningschap gehaakt hebbende, liet deze Koning hem in het jaar 1014 vóór J. C. van het leven berooven.

ADONIBESECH, Koning van *Besek*, in het land *Kanaän*, was een magtig en wreed Vorst, die, na zeventig Koningen overwonnen te hebben, hun de uiterste deelen der voeten en handen deed afkappen, en hun onder zijne tafel, het overschot van hetgene, wat men hem voordien gaf. Nadat de Israëlieten hem in 1330 vóór J. C. overwonnen hadden, behandelden zij hem op dezelfde wijze.

ADONIS, een buitengemeen schoon jongeling, werd uit de bloedschande van CYNRAS, Koning van *Cyprus*, met zijne dochter MYRRA geboren. VENUS die hem hartstogtelijk beminde, had het verdriet hem door een wild zwijn te zien dooden; maar zij veranderde hem in eene *Anemone*. Sommige schrijvers voegen nog bij deze fabel, dat PROSERPINE, met de klagen dezer Godin bewogen, zich verbond, om hem aan haar weder te geven, op voorwaarde, dat hij zes maanden van het jaar bij haar in de hel zoude blijven, en de zes overige bij VENUS. De laatste kwam weldra de overeenkomst niet na, hetwelk tuschen deze Godinnen eenen grooten twist te weeg bragt. JUPITER besliste denzelfden, door te bevelen, dat ADONIS vier maanden van het jaar vrij zoude zijn, dat hij er

vier met VENUS, en de overige met PROSERPINE zoude doorbrengen. De Heidenen hielden door klaaggezangen, de jaarlijksche gedachtenis van zijnen dood, of, als men wil, van de dwaasheden en buitensperigheden hunner goden; op deze plegtigheid zinspeelt de Profeet EZECHIEL als hij *Kap. VIII., 14*—zegt: *Et ecce ibi mulieres sedebant plangentes ADONIDEM* (Zie OSIRIS).

ADONISEDECH, Koning van *Jeruzalem*, vereenigde zijne wapenen, om de Israëlitcn te bestrijden, met die van vier naburige Koningen. JOZUË, leverde hun slag, overwon, en dwong hen, om de wijk in eene spelonk te nemen, waarin zij in 1523 vóór J. C. gevangen genomen, en ter dood gebragt werden. Het was op dezen dag, dat God op het gebed van JOZUË de zon deed stilstaan (Zie JOZUË).

ADORNE (FRANCISOUS), een Jesuït, uit eene oude Genuesche familie, zeer vruchtbaar in groote mannen, overleden in 1586, in den ouderdom van 56 jaren, vervaardigde, op het verzoek van den heiligen KAREL, wiens Biechtvader hij was, eene geleerde *Verhandeling over de kerkelijke tucht*.

ADORNE (JOANNES AUGUSTI-
I. DEEL.

TINUS), broeder van den voorgaande, stichter van de Congregatie, der reguliere Minderbroeders, te *Napels* in 1590 in den geur van heiligheid gestorven. Hij wilde dat altijd een zijner broeders voor het allerheiligste Sacrament zoude zijn.

ADRASTUS, Koning van *Argos*, bragt een leger tegen ETEOCLES te veld, die POLINAKES, zijn schoonzoon, en broeder van ETEOCLES, van den troon van *Thebe* in *Beotie* had verjaagd. Deze oorlog werd, wíl het leger uit zeven Vorsten was zamengesteld, de *onderneming der zeven dap-pereu* genoemd. Zij sneuvelden alle bij het beleg van *Thebe*, behalve ADRASTUS. Deze Koning boezemde den kinderen der vorsten, de wraak in, waarmede hij bezielde was. Hij vormde een nieuw leger uit zeven jonge Vorsten bestaande, die men *Epigonen*, dat is dezulke noemde, welke hunne vaders overleefd hadden. Zij overwonnen de Thebanen en ontsnaptcn alle aan den dood; behalve EGIALEUS, zoon van ADRASTUS. Deze al te teedere vader overleefde de smart niet, welke hem de dood zijns zoons veroorzaakte. Deze gebeurtenissen hadden omtrent het jaar 1251 vóór J. C. plaats.

ADRASTUS, klein-zoon van

Z

MIDAS, Koning van *Phrygië*, leefde omtrent 600 jaren vóór J. C. Bij vergissing zijnen broeder gedood hebbende, was hij verplicht zijn vaderland te verlaten, en ging eene schuilplaats zoeken, aan het hof van den Koning van *Lydië*. *CRESUS* hem ontvangen, en van zijnen moord gezuiverd hebbende, overlaadde hem met weldaden, hield hem in zijn paleis, en gaf hem alles, wat noodig was, om op eene zijnen rang betamende wijze te leven. Hij belastte hem later, om voor het behoud van zijnen zoon te waken. De vreemde Vorst, verrukt de gelegenheid te vinden, van aan zijnen weldoener zijne dankbaarheid te kunnen bewijzen, nam dezen post met vreugde aan. Op de beruchte jagt van het wild-zwijn, dat de velden der *Mysiërs* verwoestte, wierp de ongelukkige *ADRASTUS* zijne werpspies naar hetzelfde, miste het, en doodde met denzelfden worp *ATHYS*, die aan zijne zorg was toevertrouwd. Dit ongelukkige toeval deed hem het leven versmaden, en zich als een nootlottig werktuig van onvermijdelijke ongelukken beschouwende, bragt hij zich zelyen op het graf van den jongen *Lydiër* om het leven.

ADRASTEË. — Zie NEMESIS.

ADRETS (FRANCISUS DE BEAUMONT, BARON DES) werd

in 1513 uit eene oude familie van *Dauphiné* geboren. Hij had een' zeer vurigen geest, bijzonder geschikt, om het hoofd eener partij te zijn. Uit wraakgevoel tegen den Hertog van *GUISE*, koos hij in 1562 de partij der *Huguenooten*. Hij nam *Valence*, *Vienne*, *Grenoble* en *Lyon* in, en onderscheidde zich even zeer door zijne dapperheid en zijne voortvarendheid, als door de wreedheid zijner wraak. Hij doodde, verbrandde en plunderde met eene onmenschelijkheid, die zelfs zijne officieren deed sidderen. Zijn gelaat alleen, zijn woeste blik, zijn kromme neus, zijn mager, en met donkere bloedvlakken geteekend aangezicht, zoodanig als men *SYLLA* afschildert, joegen den onversaagdsten zelfs schrik aan. Men vindt zijn onmenschelijk karakter geheel afgeschilderd in het Barbaarsche vermaak, dat hij zich zelyen op de rotsen van *Mornas*, in het land der *Rhône* en later te *Montbrison* in *Forez* gaf. Na deze posten overmeesterd te hebben, vermaakte hij zich, om de soldaten en officieren van het Catholijke garnizoen, den eenen na den anderen, hetzij boven van de rotsen, hetzij van het platte dak der rotsen, in kuilen te zien springen, alwaar zijn volk hen op hunne pieken ontving. In eene dier ontmoetingen ging hij echter zijn karakter te lui-

ten, en voor de eerste maal opende zich zijn hart voor het medelijden. Een dier ongelukkigen tot tweemalen toe zijnen toeloop genomen hebbende, bleef teikens op den rand van den afgrond staan: *Lafhartige!* riep DES ADRETS hem toe: *tot tweemalen toe, deinst gij terug.* — *Enik zet het u in tien malen te doen, dappere Generaal!* hernam de soldaat. Deze sterkte van ziel, in eene omstandigheid, die zoo zeer geschikt was, om dezelve te verstikken, bekoorde den tiran, en deed den veroordeelde genade erlangen. Hij was ten opzichte der Catholijken, hetgeen, wat Nero ten opzichte der eerste Christenen was geweest. De vreemdste straoefeningen werden door hem nageverscht en uitgevonden, en hij smaakte de Barbaarsche voldoening, dezelve aan degene, die hem in handen vielen te doen verduren. Wyl dit gedrocht zijne kinderen even zoo wreed wilde maken als hij was, zoo dwong hij hen, zich in het bloed der Catholijken te baden, van welke hij eene bloedige slagting had aangerigt, en deze onmenselijke gruwelen werden door de hoofden der partijen goedgekeurd: de admiraal DE COLIGNY zeide, *dat men zich van hem, als van eenen woedenden leeuw moest bedienen, en dat zijne diens-* ten zijne moedwilligheden moes-

ten overtreffen. Men gaf echter het bestuur van het *Lyo-neesche* aan een ander. Des ADRETS, daarover gebedgd, wilde Catholijk worden, maar men deed hem te *Romans* arresteren, en hij zou door beuls handen hebben moeten sterven, indien de vrede, die daarop gesloten werd, hem het leven niet had gered. Hij bragt later zijn oogmerk ten uitvoer, en stierf den 2 Februarij 1586, door de Catholijken verfoeid en door de Huguenoten veracht: De gruwelen door den Baron DES ADRETS uitgevoerd, zegt een later schrijver, zijn alleen voldoende, om de gestrengste maatregelen te regtvaardigen, die men in sommige landen tegen de invoering van anti-Catholijke sekten en valsche leeraars neemt. — Hoe vele verschrikkelijke tooneelen zou *Frankrijk* zich niet gespaard hebben, indien het zoo als *Spanje* en *Italië* gewaakt had, om in derzelve geboorte eene plaag te verwijderen of te verstikken, die er zoo vele andere moest voortbrengen, en die, terwijl zij te vuur en te zwaard het rijk der dwaling oprigt, den staat op den rand van deszelfs ondergang heeft gebragt! Welligt zijn al de gevolgen van dat ongeluk nog niet berekend, en de valsche wijsbegeerte, die men als de vrucht der laatste ketterijen kan beschouwen, zal ons eer-

lang de hoeveelheid derzelve leeren kennen." Deze woeste en bloeddorstige man liet zonen en eene dochter na, die geene nakomelingschap hebben gehad. CESAR DE VAUSSETTE, zijn schoonzoon, trouwde in een tweede huwelijk, na van de dochter des Barons DES ADRETS, zijne eerste vrouw geërfd te hebben, en het is nit dat huwelijk, dat de Baronnen DES ADRETS, onder den naam van VAUSSETTE zijn voortgesproten. Zijn *leven* door GUI ALLARD beschreven, is te *Grenoble*, in 1675 in 12.º in het licht gekomen. Het is in eenen eenvoudigen stijl vervat, en schildert de daadzaken naar waarheid. Eene andere levensbeschrijving van DES ADRETS, is door J. C. MARTIN, in 1803 in 8.vo in het licht gegeven.

ADRIAAN, of ADRIAANSEN (CORNELIS) van de orde van den Heiligen FRANCISCUS, geboren te *Dordrecht*, en in 1581, in den ouderdom van 60 jaren overleden, predikte te *Brugge* met zoo veel ijver en met zulk een gelukkig gevolg, dat hij de Apostel dier stad werd genoemd. De ketters wier gesel hij was, trachtten door alle bedenkelijke middelen zijnen goeden naam te bezwalken. VAN MEEREN heeft verscheidene lasteringen van dezen religieus geboekt, die andere ligtgelovige schrijvers van hem hebben nageschre-

ven. De *leerraden*, onder zijnen naam uitgegeven, zijn vol malle boerterijen, en ontuchtige uitdrukkingen, die de ketters er na zijnen dood, met oogmerk, om zijne gedachtenis verachtelijk en hatelijk te maken, bijgevoegd hebben. Dit wordt ons berigt door SANDERUS en VALERIUS ANDRÉ, omtrent dergelijke onderwerpen veel beter onderrigt dan VAN MEEREN, wiens oordeel bijna altijd door den sektengeest verblind is. Men las in de kerk der Rekolletten te *Brugge*, in die van het hospitaal, van den Heiligen JOANNES derzelve stad, waarin ADRIAAN begraven werd, en in die der Minderbroeders, zeer lofw aardige grafschriften te zijner nagedachtenis; waar door de laster zijner vijanden, door de *Biographie Universelle* nagepraat, nog onwaarschijnlijker wordt.

ADRIANI (JOANNES-BAPTISTA) werd in 1513 te *Florence* uit eene adellijke familie geboren; hij was secretaris der Republiek, en stond in zijne vaderstad in groot aanzien. Hij overleed in dezelfde stad in het jaar 1579. Men heeft van hem de *Geschiedenis van zijnen tijd*, van het jaar 1536, waarmede die van GUICHARDIN eindigt, tot het jaar 1574, in 4.to Dit vervolg ontliert het werk van dien beroemden geschiedschrijver niet, Depre-

sident DE THOU, die er zich in zijne geschiedenis veel van bediend heeft, stelde het, wegens deszelfs nauwkeurigheid op zeer hoogen prijs. Men is van gevoelen, dat COSMUS, Groot-Hertog van *Toscane* hem zijne *memoriën* heeft geleverd. ADRIANI heeft de lijkrede van dien Vorst, die van KAREL V. en van keizer FERDINAND uitgesproken, waarin men al de welsprekendheid en waarheid aantreft, waarvoor lofreden vatbaar zijn. Men heeft nog van hem eenen zeldzamen *brief* aan VASARI over de schilders in 4.to waarover er in PLINIUS gesproken wordt. De uitgave in folio der *Geschiedenis van zijnen tijd, Venetië* 1583, is zeer kostbaar.

ADRIANI (MARCELINUS VIRGILIUS), vader van JOANNES-BAPTISTA, was een zeer ervaren letterkundige, en wordt door VARCHI, de welsprekendste man van zijnen tijd genoemd.

ADRIANI (MARCELINUS) Zoon van JOANNES-BAPTISTA, verkreeg, nog zeer jong zijnde, den leerstoel, welken zijn vader in de Universiteit van *Florence* bekleed had, en heeft eenige voortbrengselen nagelaten, die zijnen naam tot eer verstreken.

ADRIANUS (*Heilige*) Hende als officier in het Romeinse

leger en vervolgde de Christenen onder de regering van MAXIMILIANUS-GALERUS; maar hij werd zoo zeer door hunnen moed en hun geduld getroffen, dat hij hunnen Godsdienst omhelsde. Op zijne heurt gevangen genomen, onderging hij geweldige folteringen, en ontving te *Nicomedië*, omtrent het jaar 306, in de laatste algemeene vervolging, de kroon der martelie. De heilige ADRIANUS wordt zoo als de heilige HIERONYMUS zegt, onder den 4. Maart, in het Roomsche *Martyrologium* genoemd. Zijn feest vindt men andermaal aangeeekend op den 8 Septb. dat de dag van de overvoering zijner relikwiën naar *Rome* is, alwaar men eene zeer oude kerk vindt, die zijnen naam draagt.

ADRIANUS (*Heilige*), een Afrikaner van geboorte, was eerst abt van *Nerida*, bij *Napels*. De Paus VITALIANUS, die eene groote ervarenheid in de heilige Schrift, en eene volkomene ondervinding in de inwendige wegen der godsvrucht in hem ontdekte, koos hem, tot waardigen opvolger van DEUS DEDITUS Aartsbischoep van *Kantelberg*. De nederige religieus stelde den Opperpriester voor, dat het tot heil der Kerk zoude verstreken, om in zijne plaats THEONORUS te verkiezen, wijl de-

ze veel beter in staat was, om de pligten eener zoo gewichtige bediening te vervullen. **VITALIANUS** stemde zulks toe, maar enkel op voorwaarde, dat **ADRIANUS**, **THEODORUS** met zijnen raad bijstaan, en een gedeelte van den last dragen zoude. **ADRIANUS**, abt geworden van het klooster van den heiligen **PETRUS** en **PAULUS**, bij *Kantelburg*, leide zeer veel ijver aan den dag voor de beoefening der heilige wetenschappen, en om de Monniken langs alle mogelijke wegen tot de volmaaktheid te geleiden, welke hun staat van hen vordert. Hij overleed den 9 Januarij 710, na *Engeland* gedurende 39 jaren door het treffende voorbeeld zijner deugden gesticht, en door zijne geheel Hemelsche leer verlicht te hebben. De monnik **JOSCELIN**, door **WILLEM** van *Malmesbury* aangehaald, zegt: dat er verscheidene mirakelen op zijn graf plaats hadden. Men vindt den naam van den heiligen **ADRIANUS** in de Engelsche almanakken. — Men moet hem niet verwarren met den heiligen **ADRIANUS**, Bisschop van *Saint-Andrew* in *Schootland*, gemarteliseerd in het jaar 874.

ADRIANUS I., uit eene oude Romeinsche familie, voegde bij de Christelijke deugden, den onwrikbaren geest der oude, en het voorzigtig en beraden karakter der nieuwe Romci-

men. Hij werd in het jaar 772 na den dood van **STEPHANUS III.** tot Paus verkoren. **KAREL de Grootte**, wreekte hem over de geweldenaarjen van **DESIDERIUS**, koning der Longobarden. Nadat het tweede algemeene Concilie van *Nicea*, tegen de beeldstormers heroepen was, zond hij er zijne legaten naar toe, die er de eerste plaats bekleedden. Deze Opper-priester overleed in 795, na de *St. Pieterskerk* met vele sieraden verrijkt te hebben. De Romeinen, die hij in eenen hongersmood, door eene overstroming des *Tibers* veroorzaakt, ondersteund had, beweedden hem als hunnen vader. **KAREL de Grootte**, de vriend van **ADRIANUS**, deelde in hunne smart, en vervaardigde een grafschrift te zijner eere.

ADRIANUS II., een Romein, werd na den dood van **NICOLAAS den Grootte**, in 867, tegen wil en dank tot de Opper-priesterlijke waardigheid verheven. Hij hield een Concilie te *Rome* tegen **PHOTIUS**, en zond tien legaten naar dat van *Konstantinopel* tegen denzelfden Patriarch, die er in 869 afgezet en aan de algemeene penitentie onderworpen werd. Deze Paus, die met den Griekschcn keizer en den Patriarch **IGNATIUS** eenstemmig had te werk gegaan, geraakte later, ten zigt van *Bulgarije*, met deze in twist, wyl **IGNATIUS**

beweerde, dat dit geweest tot zijn Patriarchaat behoorde. Hij had nog eenige geschillen met KAREL den Kale, koning van Frankrijk, ten opzichte van HINCMAR, Bisschop van Laon, die zich over een vonnis, tegen hem, door het Concilie van Verberie uitgesproken, op den heiligen Stoel beroepen had. ADRIANUS, overleed in 872, blakende van heiligheid. Men heeft van hem vele Brieven.

ADRIANUS III. tot Paus verkoren in 884, na MARINUS, bekleedde den Stoel van den R. PETRUS slechts één jaar en vier maanden. Zijne deugd, zijn ijver, zijne standvastigheid beloofden der Kerk veel goeds.

ADRIANUS IV., geboren in Engeland, volgde op ANASTASIUS IV. Zijn familienaam was NICOLAAS HASTRIFRAGUS of BREAKSPEARE. Hij werd op eene landhoeve van Langlay, die van de Abdij van den heiligen ALBANUS afhing, geboren. Zijn vader, die een der knechten dezer Abdij was, werd er als leekbroer aangenomen, en nam er, na den dood zijner vrouw, die enkel, naar men zegt, van de aalmoezen der kerk van Kantelberg bestond, de orde van aan. De jonge NICOLAAS dwaalde langen tijd van het eene land naar het andere, alvorens als be-

diende bij de Kanoniken van den heiligen RUFUS te kunnen worden aangenomen, die hem later tot lid hunner orde maakten, en wier generaal hij werd. De staat, waarin men hem gezien had, maakte hem al diegene tot vijanden, die naar het oppergezag stonden; zij beschuldigen hem van verscheidene misdaden, waarvan hij zich volkomen voor Paus EUGENIUS III. regtvaardigde. Door dezen Opperpriester werd hij tot Kardinaal en Bisschop verheven, en als legaat naar Denemarken en Noorwegen gezonden. Bij zijne terugkomst verhief hem het heilige Collegie, den 3 Decem-ber 1154 tot de Opperpriesterlijke waardigheid. Hij toonde zich zulks door de verhevenheid zijner gevoelens, even zoo waardig alsof hij de aanzienlijkste geboorte had genoten. Hij excommuniceerde de Romeinen, tot dat zij den ketter ARNOLD DE BRESCIA, eenen heethoofdigen dweeper hadden doen ster-ven. Hij gaf een ander banvonniss tegen WILLEM, koning van Sicilië uit, die de Kerkelijke goederen overwel- digd had. Hij vraagde aan keizer FREDERIK I., de leen- goederen der gravin MATHILDA, het hertogdom Spoleto, Sardinië en Corsika, terug; hij kon er toenmaals niets van terug bekomen. Deze

Paus, die er zoo zeer op stond, om de regten van zijnen stoel te handhaven, zag zijne familie bijna geheel over het hoofd; daar hij zijne moeder steeds in eenen behoeftigen staat liet verkeeren. Hij overleed te *Anagni*, in het jaar 1159, den roem nalatende van een wijs en zeer ijverig Opperpriester te zijn geweest.

ADRIANUS V., Paus in 1276, was te *Genua* geboren, en droeg voor zijne verheffing den naam van OTTOBON DE FIESCO. Hij was het, die op sterven liggende aan zijne bloedverwanten zeide: *Ik zou liever hebben, dat gij mij gezond als Kardinaal, dan stervende als Paus zaagt.* Hij overleed te *Viterbo* eene maand na zijne verheffing. Men heeft beweerd, dat hij nooit tot Bisschop gezalfd, noch zelfs tot Priester gewijd is geweest; dit denkbeeld door FLEURY in zijn 72.^e en 86.^e boek aangenomen, is al te onwaarschijnlijk, om zonder nieuwe bewijzen aangenomen te kunnen worden.

ADRIANUS VI., (ADRIAAN FLORIS BOLLERS), werd te *Utrecht*, in het jaar 1459 geboren. Zijn vader FLORIS BOLLERS was een scheepstimmerman. De jonge ADRIAAN leerde het Latijn eerst te *Utrecht* en daarna te *Zwolle*. Van daar ging hij naar *Leu-*

ven, om in het collegie het *Varken*, de wijsbegeerte te beoefenen, alwaar hij weldra de eerste plaats onder de redeneerkundigen en Filozofen bekleedde; van daar ging hij het collegie van den *H. Geest* betrekken, waarin hij ook in de godgeleerdheid boven alle anderen uitmuntte, zodat hij den 21 Junij 1491 ook doctor in de *H. Godgeleerdheid* werd, tot welke bevordering de kosten door MARGARETA, weduwe van KAREL den *Stoute* gedragen werden. Kort daarna werd hij Kanonik van de *St. Pieterskerk*, en bijgevolg Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, en werd daarop, om zijne uitstekende verdiensten en zijn beminnelijk karakter, door de Kanoniken met eenparige stemmen tot *Deken* verkozen, en in die betrekking werd hij ook Onder-Kanselier der akademie. Daarenboven werd hij te *Antwerpen* tot *Deken* van de *Onze Lieve-Vrouwe-Kerk*, en te *Utrecht* tot Kanonik van *Sint-Maria's-Kerk*, en Proost van *Oud-Munster* verkozen. Keizer MAXIMILIAAN I., koos hem tot leermeester van zijn klein-zoon, den aartshertog KAREL FERDINAND, koning van *Spanje*, hij wien hij afgezant was geweest, gaf hem het *Bisdom Tortosa* in *Catalogne*. Na den dood van FERDINAND, deelde hij het bestuur van *Spanje* met den Kardinaal

XIMENES, een' man, die zoo als hij, alles aan zijne verdiensten te danken had. Hij bleef eindelijk alleen onderkoning voor KAREL V. Eindelijk werd hij in 1522 verkozen, om LEO X., die hem tot Kardinaal had verheven op te volgen. ADRIANUS bevlijtigde zich, om de Geestelijkheid en het Roomsche hof te hervormen. De hoedanigheid van hervormer, met die van vreemdeling vereenigd, beletten hem, den Romeinen zoo dierbaar te zijn, als hij zich zulks door zijne nitmuntende hoedanigheden had kunnen beloven. Bij zijnen dood, die in 1523 plaats had, schreven eenige razenden op de deur van zijnen geneesheer: *Aan den verlosser des Vaderlands.* Hij stierf, zegt de Abt BERAULT, alom om zijne deugden geëerd, en van de Romeinen gehaat: zij verweten hem van hardvochtig, vrekkelig, spaarzaam en laaghartig van gevoelens te zijn, hetgeen in hunnen mond niets anders beteekende, dan regelmatigheid en zedigheid." Deze Paus kwam in vele trekken overeen met ADRIANUS IV. Beide deden niets voor hunne familie, en het deed beide leed den stoel van den heiligen PETRUS te hebben beklommen. ADRIANUS VI. was even zoo eenvoudig in zijne zeden, en even zoo spaarzaam, als zijn voorgan-

ger (LEO X.) verkwistend en prachtvertoonend was geweest. Wanneer de Kardinalen bij hem aanhielden, om het getal zijner bedienden te vermeerderen, antwoordde hij, dat hij in de eerste plaats de schulden der kerk wilde vereffenen. De stalknechten van LEO X., een hunner tot hem gezonden hebbende, met verzoek om geplaatst te worden, vroegde hem ADRIANUS: *Hoe veel stalknechten had mijn voorganger, de Paus?* — *Honderd*, antwoordde de afgevaardigde; daarop maakte de Opperpriester het teeken des kruises, en zeide hem: *Ik zou er aan vier genoeg hebben; maar ik zal er twaalf houden, om er eenige meer te hebben, dan de Kardinalen.* Deze Paus bekleedt ook eene plaats in den rang der Kerkelijke Schrijvers, en wel voornamelijk door zijne *Commentaria in IV Libros sententiarum*, Parijs 1512 in fol. Dit werk, het eerst te Leuven gedrukt, toen hij aldaar het Hoogleeraar ambt bekleedde, werd, zonder zijne medewerking herdrukt, toen hij aan het hoofd der Christen-wereld was. Men heeft er deze stelling in opgemerkt: *Dat de Paus kan dwalen, zelfs in stukken, die het geloof aangaan; eene stelling die niets ten voordeele der Fransche Theologanten be-*

wijst, die dezelve dikwerf herhaald hebben, om de onfeilbaarheid des Opper-Priesters te betwisten, wjl dezelve op de bijzondere gevoelens der Paussen moet toegepast worden, en er geenszins hunne plegtige uitspraken, en nog veel minder hunne, door de gezamenlijke Bisschoppen aangenomene, besluiten door verstaan worden. Men heeft nog van hem: 1.º *Questiones quodlibeticæ* 1531, in 8.vo — 2.º *Eene Leerrede over het ondichte zakje, of over de hoovaardigheid* in 1520, door de zorg van ALARDUS VAN AMSTERDAM, te Antwerpen gedrukt. — 3.º *Regelen der Pauselijke Kansellarij, Antwerpen; 1523.* — 4.º *Breve aan de Duitsche Vorsten; waarin hij hen tot eendragt vermaant, in 1535 te Keulen met de Kerkvergadering van Bazel uitgegeven.* — 5.º *Breve aan FREDERIK hertog van Saksen, aan de Vorsten van Duitschland, aan den Raad van Bamberg, aan DESIDERIUS ERASMUS, waarin hij den laatsten naar Rome ontbiedt, en hem aanspoort, om de pen tegen LUTHER op te vatten.* — 6.º *Onderrigtingen aan den Kardinaal CHERECATUS, Bisschop van Interamna; bevattende al datgene, wat hij oordeelde, dat aan de Duitsche Vorsten diende voorgesteld te worden.* — 7.º *De Rekening van een Ziel-*

togend-mensch, te Leuven gedrukt. — GASTAR BURMAN heeft in 1727, de *Levensbeschrijving* van dezen Paus, te Utrecht in 4.º uitgegeven. In de eeniv, waarin de geschiedenis aller natiën op de de treurigste wijze verminkt is, heeft men eenen Abt MILLOT zich tegen de nagedachtenis van dien Paus zien verheffen, en gezien hoe hij getracht heeft hem tot den rang der waanwijzen te vernederen. Er is niet meer noodig om de verdiensten van dien fabrikant van algemeene geschiedenissen naar behooren te waarden.

ADRIANUS, een schrijver uit de V. eeuw heeft in het Grieksch eene *Inleiding tot de heilige Schrift* zamengesteld, te Augsburg, in 1602 in 4.to gedrukt.

ADRIANUS, een schrander en geleerd Karthuiser, is de schrijver eener verhandeling getiteld: *Liber utriusque fortune*, dat men aan PETRARCHA had toegeschreven, en waarvan de eerste uitgave in 1471 te Keulen in 4.to in het licht gekomen zeer zeldzaam is, en gezocht wordt.

ADRIANUS DI CORNETO, Kardinaal, dus genoemd naar zijne geboorteplaats, uit het geslacht der CASTELLESÌ volgens sommigen, en volgens anderen van eene geringe af-

komst, maakte te Rome uitmuntende studiën, en werd in alle menschelijke wetenschappen zeer ervaren. INNOCENTIUS VIII. zond hem als Nuntius naar Engeland en Schotland. Hij beviel aan HENDRIK VII. zoo wel, dat hij hem de Bisdommen *Hereford*, *Bath* en *Wels* gaf. ALEXANDER VI. riep hem naar Rome terug, benoemde hem tot zijnen Secretaris, droeg hem verschillende nonciaturen op, en versierde hem eindelijk met het Roomsche purper. Aan eene zamenzwering ter vergiftiging ontsnapt, die door dezen Paus en deszelfs zoon, CESAR BORGIO, tegen hem en vele Kardinalen gesmeed was, om zich van hunne rijkdommen meester te maken, zoo zocht hij eene schuilplaats op het grondgebied van *Trente*, alwaar hij verbleef tot aan de verheffing van LEO X., maar kort daarna in de zamenzwering van den Kardinaal PETRUCCI tegen LEO betrokken, was hij op nieuw verplicht de vlugt te nemen. Men weet niet waarheden hij zich begaf, noch wat er van hem werd; men heeft vermoed, dat een zijner bedienden hem zou vermoord hebben, om hem te bestelen. Tot zijne nagelatene geschriften behooren 1.° een werk getiteld: *De vera philosophia*, vol geleerde aanmerkingen en sierlijk geschreven; het is eene godsdienstige ver-

handeling, 2.° Eene andere Verhandeling *De Sermonē latino et modis latine loquendi*, aan KAREL den *Vijfde* opgedragen, Rome 1515 in folio. Hij geeft in hetzelfde uitmuntende regelen aan de hand, om de Latijnsche taal, in de middeleeuwen bedorven, in derzelve oorspronkelijke zuiverheid te herstellen.

ADRICHEM (NICOLAAS VAN), drie en dertigste Abt van *Egmond*, had na zijne verkiezing tot die waardigheid met vele vervolgingen te worstelen, doordien, JOANNES, natuurlijke zoon van PHILIPS den *Goede* hem het bezit zijner abdij betwistte. De dood van KAREL den *Stoute* aan deze vervolgingen een einde gemaakt hebbende, zoo geraakte VAN ADRICHEM in het geruste bezit zijner regten, en werd door Paus SIXTUS IV., met HENDRIK ZWARTZENBURG, Bisschop van *Munster* en den Bisschop van *Cesarea*, Vicaris van den Bisschop van *Utrecht*, benoemd, om de *Utrechtenaren*, die door hunnen Bisschop DAVID van *Bourgondië*, in interdikt gesteld waren, weder met hunnen Vorst te verzoenen; doch wyl de Bisschop van *Munster* en die van *Cesarea*, dien last van de hand wezen, zoo werd dezelve door VAN ADRICHEM alleen ten uitvoer gebragt. Ook heeft hij den Landvoogd JUDOCUS LALAING met raad en daad

bijgestaan om eenige uit *Hoorn* verbannen burgers weder in de stad te brengen. Het verhaal van zijnen dood in 1481 voorgevallen is niet zeer stichtelijk. De Heer VAN DER VEER, een Zeeuw, had hem uit oude vriendschaps-betrekking op zijne bruiloft genoodigd. Nadat men zich eenige dagen op dezelve had vrolijk gemaakt, en de Abt, zoowel als de overige edelen door den wijn waren verhit geworden, hebben zij elkander bekers met wijn en zout gevuld toegebracht. Nadat de Abt hiervan sterk gedronken had, moest hij zich naar het heimelijk gemak begeven, waarop hij na weinige uren dood gevonden werd. Hij was zeer liefderijk en milddadig jegens de armen, de schrik zijner vijanden, en vergoedde zijne gebreken, door het ijverige waarnemen zijner pligten.

ADRY (JOANNES FELICISSIMUS) in 1749 te *Vincelotte* bij *Auxerre* geboren, oud lid van de Congregatie van het *Oratorium*; na gedurende verscheidene jaren, het Hoogleeraarsambt in de *Rhetorika* aan het Collegie van *Troyes* te hebben bekleed, werd hij Bibliothekaris van het huis des *Oratorium's*, straat *Saint-Honoré*. Hij behield deze plaats tot op de omwenteling, die er hem van beroofde, zonder echter zijnen lust tot Bibliographische nasporingen

te verminderen. Hij gaf zich bij voortdoring aan dezelve over, en gaf uitgaven van verschillende werken van *CICERO*, *JUVENALIS*, *PHEDRUS*, *TELEMACHUS* en van andere schrijvers, die hij met noten, voorreden of supplementen verrijkt heeft. Men vindt in het *Magasin encyclopédique* eenige artikels van dezen schrijver; en een hedendaagsche levensbeschrijver kent hem het Hebreuwsche gedeelte in de proeven van tusschenregelige overzettingen in verscheidene talen, door *Boulevard* uitgegeven, toe. *ADRY* is daarenboven nog de schrijver van aantekeningen op *DE SACY*, lid der Fransche Akademie, op *Boccacius*, over het Collegie van *Jully*; van belangrijke nasporingen over de *Elzevirs*, in het *Magasin encyclopédique*, geplaatst, en in 1806 afzonderlijk uitgegeven; eener *geschiedenis van Virtoria Accorambona*, Hertogin van *Bracciano*; met het Leven van *Mevrouw de Haverfort*, Hertogin van *Schomberg*, door eene harer vriendinnen (*Mevrouw de Montmorency-Luynes*) 2e uitgave 1807. — Men zegt, dat deze oude Leeke-broër van het *Oratorium*, zeer aan de gevoelens der *Appelanten* gehecht was. Hij is den 20 Maart 1818, na verscheidene jaren in aanhoudende pijnen te hebben doorgebracht, overleden. Hij heeft eene kost-

hare Bibliotheek en vele handschriften nagelaten, onder welke men eene letterkundige geschiedenis van PORT-ROYAL en een *Leven van MALLEBRANCHE* noemt.

ADSON (HERMERICUS), Abt van *Luxeuil* in 960, heeft een boek geschreven over de *Mirakelen van den heiligen WANDALBERTUS*, derde Abt van *Luxeuil*, waarin men een weinig meer oordeelkunde zoude wenschen. Hij was in zeer groot aanzien, en werd door Bisschoppen en Koningen geraadpleegd. — Men moet hem niet verwarren met ADSON, Abt van *Deuvres*, in het Bisdom *Bourges*, die in 992 overleden is, en van wien men de *Levens van den heiligen BERCARIUS*, van den heiligen FREDTBERG en van den heiligen MANSUET heeft.

ÆDON, of AIDONA, vrouw van den Koning ZETHUS, broeder van AMPHION. Zij droeg der vrouw van AMPHION, om dat dezelve moeder van zes Prinsen was, zulk eenen geweldigen haat toe, dat zij gedurende den nacht haren eigen zoon STYLUS doodde, dien zij in de duisternis niet erkend en voor een' harer neven genomen had. ÆDON, hare dwaling ontdekt hebbende, beweevende den dood van haren zoon zoo zeer, dat de goden met medelijden door-drongen, haar in eenen dis-

telvink veranderden.

ÆDON, dochter van PANDAREUS, een Efezer, huwde eenen handwerker uit de stad *Colophon*, POLYTECHNUS genaamd. De beide echtgenooten leefden gelukkig en tevreden, tot dat zij, over de zachtheid hunner vereeniging juichende, zich beroemden elkander volmaakter te beminnen dan JUPITER en JUNO zulks gedaan hadden. De gebelgde goden zonden hun, om hen te straffen, eenen geest van verdeeldheid, die voor hen eene bron van verschrikkelijke rampen werd.

ÆELRED, of ETHELRED, Abt van *Reverby*, daarna van *Rieval* in *Engeland*, een tijdgenoot van den heiligen BERNARDUS, is de schrijver van den *Spiegel der liefdadigheid*: een werk, waarin deze Kerkvader zijn karakter en zijnen stijl zoude erkend hebben. Men heeft nog van hem eene *Verhandeling over de vriendschap*, en eenige geschiedkundige werken, die tegenwoordig weinig bekend zijn, niettegenstaande de Jesuit GIBBON, te *Douai* in 1631 zijne werken in folio in het licht gegeven. Hij overleed in 1166, den roem van geleerdheid en godsvrucht nalatende.

ÆETA of ÆTUS, Koning van *Colchos*, zoon van de zoon en van *Persa*, was de

bewaarder van het Gulden Vlies, hem door PHRYXUS toe-
vertrouwd; het werd hem door
de Argonauten, die JASON tot
Opperhoofd hadden ontnomen.
Deze held werd bemind door
MEDEA, dochter van ÆTES,
die met haren minnaar de
vlugt nam. De fabelleer ver-
haalt ons, dat zij een harer
broeders in stukken sneed,
om daardoor in het jaar 1292
vóór J. C. de vervolging haars
Vaders te doen ophouden.

ÆGIDIUS, een Benedictijner,
te *Athene* geboren, bloeide
in de VIII. eeuw. Hij heeft
over de vergiften, over de
pis en over de kenteekenen der
pols geschreven. Men schrijft
aan eenen anderen ÆGIDIUS,
van wien men ook eenen Be-
nediktijner maakt, en die ge-
neesheer van PHILIPPUS AU-
GUSTUS, Koning van *Frank-
rijk* zou geweest zijn, een
werk toe, in Latijnsche zes-
voetige verzen, over de kracht
der geneesmiddelen, over de
pis, en over de kenteeke-
nen der pols; maar het is
veel waarschijnlijker, dat zulks
slechts eene vertaling van
het werk van ÆGIDIUS, den
Griekschcn Benedictijner is.
Wat hier ook van wezen mo-
ge, het laatste boek geraakte
zoo zeer in zwang, dat men
het in de scholen met de ge-
schriften van HIPPOCRATES las.
Het werd te *Parijs* in het
jaar 1528, in 4.to gedrukt,

ÆGIDIUS, Diaken, dichter
en taalkundige, bloeide te
Parijs, tegen het einde der
XIII. eeuw. Men heeft van
hem in het Latijn 1.º CARO-
LINUS, of kinderlijk onderwijs
van LODEWIJK, zoon des Ko-
nings van Frankrijk; — 2.º
*Geschiedenis van den eersten
togt naar Jeruzalem*, in de
verzameling dergeschiedschrij-
vers van DUCHÈNE opgeno-
men. Hij heeft de *Aurora* van
PETRUS DE RIGA (zie RIGA)
met eene *Commentaria* ver-
rijkt, dit is eene verkorte Bij-
belgeschiedenis in treurzangen.

ÆGISTUS — Zie EGISTUS.

ÆLFRICUS, bijgenaamd de
taalkundige, Abt van *Malmes-
bury*, is de schrijver, 1.º van
een *Saksisch, Latijnsch en
Engelsch Woordenboek*, een
naauwkeurig en *methodisch*
werk, door SOMNER in 1659,
te *Oxford* uitgegeven, 2.º van
eene *Saksische Geschiedenis
van het Oude en Nieuwe Tes-
tament*. *Londen*, 1623 en
1638; 3.º van een *Homelie
op het allerheiligste Sacra-
ment*, met het *Leven van
BEDA* in 1641, te *Cambridge*
gedrukt, — Hij is in het jaar
1016 overleden.

ÆLIANUS MECCIUS, een door
GALENUS geprezen geneesheer,
leefde in de II. eeuw, onder
de regering van Keizer HA-
DRIANUS. Hij gebruikte het
eerst in eene pestziekte, den

driakel; als een genees- en behoedmiddel; en zag zijne proefneming met het beste gevolg bekroond. Deze geneesheer voegde bij eene diepe geleerdheid eene groote wellevendheid.

ÆLIANUS (A. POMPONIUS), tiran in *Gallië* onder DIOCLETIANUS. — Zie AMANDUS (CNEIUS SALVIUS).

ÆLIUS SPARTIANUS. — Zie SPARTIANUS.

ÆMILIANUS (MARCUS JULIUS ÆMILIUS), in het jaar 207 uit eene zeer geringe familie van *Mauritanië* geboren, onderscheidde zich door zijnen moed in het Romeinsche leger, en werd van rang tot rang en eindelijk tot dien van veldheer bevorderd. Hij streed zoo dapper tegen de Perzers, dat de soldaten hem na den dood van DECIVS, in 254 tot Keizer uitriepen. GALLUS en VALERIANUS waren toenmaals de wettige meesters des rijks; hij trok tegen hen te veld, overwon hen, en terwijl hij zich gereed maakte, om hen op nieuw te bestrijden, vernam hij, dat zij door hun leger vermoord waren, en dat hij door hetzelfde als Keizer was uitgeroepen. Deze titel werd hem door den senaat bevestigd; maar niet lang had hij genot van het Opperste gezag. VOLUSIANUS, die van zijne solda-

ten den keizerlijken scepter had ontvangen, kwam zijnen mededinger bij *Spoleto* aanvallen. De benden van ÆMILIANUS, moede steeds de wapenen in de hand te hebben, vermoordden hem op eene brug bij deze laatste stad, die sedert dien tijd de *bloedbrug* werd genoemd. Hij regeerde slechts korten tijd. Hij was slechts een krijgskind der fortuin, wel is waar, vol vuur en dapperheid, maar die met de staatkunde en de grondbeginselen der gouvernementen onbekend was. Men kan in derzelyer geheele uitgestrektheid, de uitdrukking van EUTROPIUS op hem toepassen: *Obscurissimè natus obscurius imperavit.*

ÆMILIANUS (ALEXANDER), een der 29 tirannen die omtrent het midden der III. eeuw in het Romeinsche rijk opstonden, was luitenant van den Egyptischen Landvoogd. Hij is in de martelaarsboeken bekend, door den Barbaarschen ijver, waarmede hij de Christenen van dat gewest vervolgde. Een opstand, die in 263 in *Alexandrië* ontstond, stelde hem in de gelegenheid, om den titel van Keizer aan te nemen, die de inwoners van *Alexandrië*, welke het bestuur van GALLIENUS natuurlijk vijandig waren en niet vertrouwden, aan hem bevestigden. ÆMILIANUS, doorkruiste *Thebaïs*, en de overige

deelen van *Egypte*, alwaar hij zijn gezag bevestigde. Hij verjoeg de struikroovers uit hetzelfde, en voldeed hierdoor zoo wel aan het volk, dat het hem den naam van ALEXANDER gaf. Naar het voorbeeld van den Macedonischen held, wilde hij de wapenen in *Indië* gaan voeren, toen GALLIENUS, den veldheer THEODOTUS aan het hoofd van een leger tegen hem opzond. Hij werd in het eerste gevecht overwonnen, en gedwongen om in September 263 naar *Alexandrië* terug te trekken. De ingezetenen dier stad leverden hem aan THEODOTUS over, die hem naar GALLIENUS zond. Tegen het einde van datzelfde jaar, liet deze vorst hem in zijne gevangenis wurgen.

ÆMILIUS MACER. — Zie MACER.

ÆNEAE (HENDRIK), in 1743 te *Oldemardum* in *Vriesland* geboren. De zoon eens Protestantischen leeraars zijnde, wilde zijn vader hem ook tot dat ambt opleiden, en liet hem te dien einde de Latijnsche scholen te *Leeuwarden* bezoeken, waarna hij zich eenige jaren op de Hoogeschool te *Franker*, onder de beroemde Hoogleeraaren N. YPEIJ en A. BRUGMANS, in de wis- en natuurkundige wetenschappen oefende, en daarin zoo veel smaak vond, dat hij van de

godgeleerde studiën afzag. Na de Hoogeschool verlaten te hebben en in den echt te zijn getreden, vond hij zijn voornaamste bestaan in het vervaardigen van kijkers en teleskopen, waartoe de beroemde VAN DER BILDT, toen ook te *Franker* woonachtig, en WITSE FORPES van *Dongjum* hem aanleiding hadden gegeven. In 1767 zich te *Amsterdam* gevestigd hebbende, begon hij zich aldaar op het geven van bijzondere lessen in wis- en natuurkunde toe te leggen, werd twee jaren daarna te *Leiden* tot meester der vrije kunsten, en doctor in de wijsbegeerte bevorderd, en sprak bij die gelegenheid eene Latijnsche verhandeling over de *bevrizing* uit, waarin hij de duidelijkste blijken van doordringend verstand aan den dag legde, en het stelsel van MUSSCHENBROEK wederlegde. Door de aanzienlijksten werd hij als onderwijzer in de wiskunde aangenomen, en zelfs mogt bij den beroemden NIEUWFOORT onder zijne leerlingen tellen; terwijl hij daarenboven in de gelegenheid werd gesteld, om in de Collegiën, die ten huize van de Heeren DOORNIK en EBELLING werden gehouden, de natuurkunde te onderwijzen.

Niet alleen door zijne wetenschappelijke kunde, maar ook door zijne uitmuntende manier van onderwijzen, maakte

ÆNEAE zich bijzonder beroemd. Zijn omgang was zeer aange-naam, en zijne gesprekken zeer leerrijk en met scherts doormengd, en al zijne handelingen kenmerkten den regtschappen, eerlijken man. De voornaamste werken, die hij heeft nagelaten zijn: *Beschrijvingen van het scheprad van ECKHARD, van de Molenwieken van VAN DIJL, Verklaring van den Nonius-wijzer en het Tellurium van ADAMS, zijn Rekenboek uitgegeven door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, benevens eenige kleinere stukjes over verschillende onderwerpen. Hij was lid van verschillende vaderlandsche geleerde genootschappen, als van het Zeeuwsch en provinciaal Utrechtsch genootschap, van de maatschappij van wetenschappen te *Haarlem*, van het Haagsch genootschap der proefondervindelijke natuurkunde, van het genootschap der proefondervindelijke wijsbegeerte te *Rotterdam*, van het koninklijk Instituut van kunsten en wetenschappen, en van de Maatschappij *Felix Meritis* te *Amsterdam*. In 1795 werd hij naar 's *Gravenhage* geroepen, alwaar hem eerlang met den Hoogleraar VAN SWINDEN, de vereerende zending naar *Parijs* werd opgedragen, om aldaar met de aanzienlijkste Europeesche geleerden over de eenheid van maten en gewig-

I. DEEL.

ten te handelen: In zijne laatste levensjaren bewees hij het vaderland in zijne verschillende betrekkingen van *Adviseur in zaken van wis-, natuur-, schei- en werktuigkunde, van Inspecteur der maten en gewigten, van lid van het comité generaal der marine*, door zijne verhevene kundigheden, de gewigtigste diensten. Door zijne vrienden, door de wetenschappen en het vaderland betreurd, overleed ÆNEAE den 1 November 1810 in den ouderdom van 67 jaren.

ÆNEAS, een Trojaansch Prins, zoon van ANCHYSES en VENUS, en vader van ASCANIUS. Nadat de Grieken *Troje* hadden ingenomen, nam hij des nachts de vlugt, beladen met de goden zijns lands, met zijnen vader, dien hij op zijne schouders droeg, en zijnen zoon bij de hand geleidende. Na vele lotgevallen te hebben ondergaan, kwam hij in *Italië*, alwaar hij LAVINIA, dochter van den koning LATINUS, ten huwelijk bekwam. TURNUS, koning der Rutulers, aan wien zij verloofd was geweest, deed den Trojaanschen Prins den oorlog aan, werd overwonnen en verloor het leven. De overwinnaar had MEZENCUS, koning der Toskauers en Bondgenoot der Rutulers, nog te bestrijden. De slag werd geleverd aan de oe-

A a

vers der rivier *Numica*. **ÆNEAS** verdween in dit gevecht. Welligt verdrong hij zich zelve in de rivier, of werd hij, door de Toskaners gedood. **ASCANIUS** volgde hem op. **VIRGILIUS** heeft in zijne *Æneis*, door eene dichterlijke vrijheid, het bijverdichtsel van den minnenhandel van **ÆNEAS** met **DIDO**, koningin van *Karthago* gelascht, en heeft daardoor zeer van elkander verwijderde tijdpunten ineen gesmolten (Zie **DIDO**). Overigens behoort het artikel **ÆNEAS** meer tot de fabelleer dan tot de geschiedenis. Verscheiden schrijvers, door **DIONYSIUS VAN HALICARNASSUS** aangehaald, beweren, dat **ÆNEAS** nooit in *Italië* geland is. Dit heeft de geleerde **BOCHARD** in eene bijzondere verhandeling trachten te bewijzen; en zijn gevoelen is dat van de meeste geleerden, die de geschiedkundige nasporingen, met den fakkel der gezonde oordeelkunde hebben toegelicht. — Zie **DEBORA** en **HOMERUS**.

ÆNEAS-TACTICUS, een der oudste, maar geenszins der heste schrijvers over de krijgskunde, bloeide ten tijde van **ARISTOTELES**. **CASAUBON** heeft eene zijner verhandelingen in het Grieksch met eene Latijnsche vertaling in het licht gegeven; dezelve komt voor in den **POLYBUS**, 1609 in folio: in 1757 heeft de Heer **DE BEAUSORRE** eene Fransche ver-

taling van dit werk in 4.to geleverd, met geleerde aantekeningen verrijkt.

ÆNEAS van *Gaza*, een Platonisch wijsgeer, onder de regering van **ZENO**, in de vijfde eeuw, omhelsde het Christendom, en vond in hetzelfde eene wijsbegeerte, verre boven die van **PLATO** verheven. Men heeft van hem eene zamenspraak getiteld: *Theophrastus*, volgens den naam van den voornaamsten tusschenspreker. Hij handelt in dezelve over de onsterfelijkheid der ziel en over de verrijzenis der lichamen. **JOHANNES BOWER** gaf dezelve in 1655 te *Leipzig* in 4.to in het licht, met de vertaling en geleerde aantekeningen van **GASPARD BARTHIUS**, maar deze uitgave, zoowel als vele andere, die er nog van in het licht zijn gekomen, is zeer onnaauwkeurig. Men vindt dezelve ook in de *Bibliotheek der Kerkvaders*.

ÆNEAS, Bisschop van *Parijs*, een zeer kundig man, en volleerd in de behandeling van publieke zaken, gaf op verzoek van **KAREL den Kale**, een werk *Tegen de dwalingen der Grieken* in het licht. Hij neemt in hetzelfde de dubbele taak op zich, om aan de geschriften van den Patriarch **PHOTIUS** tegen de Latijnsche Kerk te antwoorden, en om de waarheid en heiligheid van

de leer dier Kerk te bewijzen. Hij overleed in 870.

ÆNEAS SYLVIVS. — Zie PIUS II.

ÆNOBARBUS. — Zie DOMITIANUS.

ÆPINUS (FRANCISCUS ULRIBH THEODORUS) werd den 13 December 1724 te Rostok geboren. In het begin voor de geneeskunde bestemd, ontving hij den doctoralen hoed, doch later liet hij zijne eerste bestemming varen, om zich aan zijne neiging voor de natuur- en wiskunde overtegeven, in welke te vereenigen hij vervolgens op de gelukkigste wijze slaagde. Hij werd naar Petersburg beroepen, waar zijn talenten hem eereteekens en aanzienlijke bedieningen verwierven; de eerbewijzingen en de onrust des hofs kort daarna moede, begaf hij zich naar Dorpat in Lijfland, alwaar hij in Augustus 1802 overleed. Niemand heeft beter dan hij de juistheid der redenering met de naauwkeurigheid en schranderdheid der aanmerkingen vereenigd. Onder de talrijke werken, die hij heeft nagelaten, komen vooral in aanmerking: 1.º *Tentamen theoria electricitatis et magnetismi*, een werk, dat den grondslag van zijnen roem heeft gelegd, waarin hij de uitwerk-

selen van de electriciteit en het magnetismus, die van het evenwigt der op afstand en geneutraliseerde elektrieke en magnetische krachten, onafhankelijk van de gedaante der lichamen, over welke dezelve verspreid zijn, aan berekeningen onderwerpt. Men vindt in hetzelfde eene volledige theorie van den electriciteitdrager (*electrophoor*) en van den zamendrukker (*condensateur*), waarvan, volgens den Heer BIOT, ÆPINUS als de uitvinder kan worden beschouwd. De Abt HAÛY heeft (*Parjs 1787*, in 8.º) een beknopt verslag van de leer van ÆPINUS in het licht gegeven, uit bovengenoemd werk ontleend. 2.º *Aanmerkingen over de verdeeling der warmtestof over de oppervlakte der aarde*, in het Fransch vertaald door RAOULX.

ÆQUICOLA. — Zie MARIUS ÆQUICOLA.

ÆRIUS, een ketter der IV. eeuw, een aanhanger van ARIUS, is de stichter van de sekte der Aërianen. ÆRIUS voegde bij de dwalingen van zijnen meester, dat de Bisschop niet boven den Priester verheven was, dat het vieren van het Paaschfeest, andere feesten en vastendagen Joodsche bijgeloovigheden waren. Hij veroordeelde ook het bidden voor de overledenen. Æ-

rius was een Monnik. De verheffing van zijnen vriend EUSTHATHIUS op den stoel van *Konstantinopel*, verwekte zijne afgunst, en gaf de eerste aanleiding tot zijn denkbeeld van gelijkheid tusschen Prieesters en Bisschoppen. Wijl zijne aanhangers in geene kerk konden worden toegelaten, zoo vergaderden zij in bosschen, in holen en op het open veld, waar zij dikwerf geheel met sneeuw bedekt werden. Hun grondlegger leefde ten tijde van den heiligen EPIPHANUS, en zijne sekte bestond nog ten tijde van den heiligen AUGUSTINUS

ÆSCHINES, een Atheensch dweeper, volgde de dwalingen der Montanisten. Hij leerde, dat de Apostelen ingegeven waren door den H. Geest en niet door den Trooster (PARACLETUS); dat de belofde Trooster, door den mond van MONTANUS meer en gewigtiger dingen had gezegd, dan het Evangelie.

ÆSCHINES, een beroemd Grieksch redenaar werd te *Athene*, in het jaar 397 vóór J. C. 3 jaren na den dood van SOCRATES, en 16 vóór de geboorte van DEMOSTHENES te *Athene* geboren. Indien men geloof hecht aan datgene, wat hij van zich zelve zegt, zoo was hij van eene aanzienlijke geboorte, en heeft hij roemrijk de wa-

penen gedragen, en indien men het verhaal van DEMOSTHENES aanneemt zoo was ÆSCHINES de zoon, van een ontuchtig vrouwspersoon. Hij hielp zijne moeder om de nieuwelingen in de geheimen van BACCHUS in te wijden, en liep met hen de straten door. Hij werd daarna griffier van eenen kleinen dorps-regter, en later speelde hij de derde rollen, bij eene troep comedianten, die hem uit hun gezelschap verjoegen. Deze heide verhalen zijn zeer verschillend; indien dat van DEMOSTHENES valsch is, dient het om te bewijzen, dat de geleerden elkander te allen tijde afgunstig zijn geweest, en dat deze afgunst, in de verloopene eeuwen, zoowel als in de tegenwoordige, beleedigingen en walgelijke personaliteiten heeft te weeg gebragt. Wat hier ook van zij, ÆSCHINES legde zijne talenten eerst in eenen gevorderden leeftijd aan den dag. Zijne hevige uitvaringen tegen PHILIPPUS, koning van *Macedonië* begonnen hem bekend te maken. Men zoud hem naar dien vorst, en de driftige redenaar, door het geld van den monarch overgehaald, werd de zachtste der menschen. DEMOSTHENES vervolgde hem, als eenen verrader, en zonder den invloed van EUBULUS, zou ÆSCHINES zeker bezweken zijn. Toen het volk eenigen tijd daarna aan zijnen mededinger eene

gonden kroon wilde toewijzen, verzette ÆSCHINES er zich tegen, en beschuldigde CTESIPHON voor de wet, als het eerste voorgesteld hebbende, hem dezelve te geven. De beide redenaars spraken bij die gelegenheid twee redevoeringen uit, die men meesterstukken zou hebben kunnen noemen, indien zij dezelve niet nog meer met smaadwoorden, dan met trekken van welsprekendheid hadden opgevuld. ÆSCHINES bezweek; hij werd gebannen. Het vak van redenaar moede, ging hij naar *Rhodes*, alwaar hij eene school opende, die langen tijd beroemd is geweest, wyl zij den middelweg hield tusschen de wijdloopigheid, de Aziatische opgeblazenheid en de Attische eenvoudigheid. Men verhaalt, dat hij op eenen zekeren dag aan zijne leerlingen zijne redevoering tegen CTESIPHON voorlas, die zij bewonderden; zij verzochten hem hun ook die van DEMOSTHENES over hetzelfde onderwerp voorlezen, en wyl hij hen bij dit voorlezen als geheel verrukt zag, zeide hij hun: «Wat zou het wel geweest zijn, als gij hem zelve eens gehoord had?» Van *Rhodes* ging hij naar *Samos*, alwaar hij kort daarna in den onderdom van 75 jaren overleed. De Grieken hebben den naam der bevalligheden aan drie zijner Redevoeringen, en die der

Muzen aan negen zijner *Brieven* gegeven. Deze drie redevoeringen zijn de eenige, die ons overblijven. ÆSCHINES, vloeiender, bloemrijker, sierlijker moest zijne toehoorders eerder behagen dan bewegen. DEMOSTHENES integendeel, bepaald, mannelijk, krachtig, zich meer met zaken dan met woorden bezig houdende, verbaasde hen door zijne verhevenheid, deed hen sidderen, door zijnen krachten en hevigen toon. De eerste had meer verstand, de tweede meer *genie*. De Redevoeringen van ÆSCHINES zijn door ALDES in 1513 in 3dl.ⁿ in fol. met die van LYSIAS, ANDOCIDES, ISEUS, DINARCHUS, ANTIPHON, LYCURGUS enz. verzameld en in het licht gegeven.

ÆSCHINES, een Grieksch wijsgeer. Het is onbekend omtrent welken tijd hij leefde. Wij hebben van hem *zamenspraken* met aantekeningen van LE CLERC, *Amsterdam 1711*, in 8.vo, die bij de schrijvers, *cum notis variorum*, gevoegd worden.

ÆSCHYLUS, de oudste onder de Grieksche Treurspeldichters, werd te *Eleusis* in het jaar 525 vóór J. C. geboren, en volgens de *marmer tafelen* van ARUNDEL, uit eene der aanzienlijkste families van *Attika*. In de veld-

slagen van *Marathon*, van *Salamine* en van *Platea* legde hij zijnen moed aan den dag; maar hij is minder beroemd door zijne gevechten, dan door zijne tooneel-poëzij. Hij bragt het Grieksche treurspel, door *Thespis* uitgevonden, tot volmaaktheid. Hij gaf aan de tooneelspelers een momaangezigt, eene betamelijke kleeding, een hooger schoeisel, *cothurne* genaamd, en liet hen op eenen planken vloer bijeen komen, om er eene soort van tooneel van te vormen. Vroeger hadden zij op beweegbare stallaadjens gespeeld. *Aeschylus* heerschte op het tooneel, tot dat *Sophocles* hem den prijs bewisitte en denzelven behaalde. Deze grijsaard kon den hoon niet verduren, door eenen jongeling te zijn overwonnen. Hij begaf zich naar het hof van *Hieraon*, koning van *Syrakusa*, den ijverigsten beschermer, dien toenmaals de letteren bezaten. Men verhaalt, dat hij het leven door een zeer zonderling toeval verloor. Op eene dag, zegt men, dat hij in het open veld lag te slapen, liet een arend eene schilpad op zijn kaal hoofd vallen, dat de koning der vogelen, de punt eener rots waande te zijn. De dichter stierf aan de gevolgen van dien val in het jaar 477 en volgens *Larcker* in 436 vóór J. C. Het schijnt, dat de arend een te

scherp gezigt heeft, om het hoofd van een mensch niet van de punt eener rots te kunnen onderscheiden. De geschiedschrijvers vinden echter vermaak, om dit onwaarschijnlijke voorval te herhalen. Men voegt er bij, dat een sterrcnkijker aan *Aeschylus* voorgezgd had, dat hij door het vallen van een huis zoude omkomen, en dat hij zich daarom bijna altijd in het open veld ophield. Van de 90 stukken door *Aeschylus* vervaardigd, zijn er ons slechts 7 overgebleven. Deze dichter bezit vele verhevenheid en kracht, maar dezelve ontaardt dikwijls in opgeblazenheid en ruwheid. Zijne schulderingen bieden al te groote trekken, reusachtige en verschrikkelijke beelden aan; zijne verdichtselen zijn onnatuurlijk, zijne personen gedrochtelijk. Hij schreef als een bezetene, en om alles te zeggen, als een dronken man. De vertoening zijner *Eumiden* was zoo verschrikkelijk, dat de schrik en de verwarring, die zij te weeg bragt, kinderen deed verpletteren, en zwangere vrouwen deed kwetsen. De beste uitgaven zijner stukken, zijn die van *Henri Etienne*, 1557, in 4.to; en van *London*, in fol. 1663, door *Stanley*; met Grieksche aantekeningen, eene Latijnsche vertaling, en zeer geleerde *commentaria*. Die van *Paw*, 's *Hage* 1745,

2 dl.ⁿ in 4.to, wordt minder geacht; maar die van *Glas-cow* 1746, 2 dl.ⁿ in 8.vo is, wat de uitvoering betreft, eene der kostbaarste. In 1770 heeft men er te *Parijs* eene sierlijke en getrouwe Fransche vertaling in 8.vo door LE FRANCO DE POMPIGNAN van in het licht gegeven, maar die van LAPORTE DU THEIL wordt meer gezocht.

AESGO, negentiende Abt van het voormalige klooster *Lidlum* in *Friesland*, werd in het begin der veertiende eeuw te *Winsum*, geboren, waar hij ook bij zijne verkiezing Pastoor en Deken was. Hij was een zeer zachtmoedig, godvruchtig en nederig man. Doch reeds in het tweede jaar zijner regering is hij den 2 November 1386, overleden, en in de Abdij voor het altaar van den H. JOANES begraven.

AESGO II., zes en twintigste Abt, der in het vorige artikel genoemde abdij, werd te *Sexbirum* geboren, en was bij zijne verkiezing wereldlijk Priester en Pastoor van *Aesterbirum*. Hij had gedurende zijn bestuur met groote oneenigheden, hem door de *Roorde-maas*, eene oproerige volksklasse, berokkend, te wortelen, zoodat zij hem zelfs, in zijn klooster, van zijn zilver vergoed, en kostbare kerkeie-

raden, bij overrompeling kwamen berooven, en hem zelve gevankelijk medevoeren. Doch den dapperen en onverzaagden WIBO GROUSTINS, gelukte het het slot der *Roorde-maas* te bemagtigen, hetzelfde in brand te steken, de geroofde goederen terug te bekommen, en den Abt te verlossen. — AESGO aldus in zijne waardigheid hersteld, was een zeer getrouwe herder voor zijne schapen, tot dat hij in het 14.^e jaar zijner regering, in het jaar 1484, zalig in den Heer ontsliep.

ÆSKULAAP of ÆSCULAPIUS, Zoon van APOLLO en van de nimf CORONIS, was een kweekeling van den *Centauris* CHIRON, die hem al de geheimen der geneeskunde leerde kennen. Hij maakte er zulke groote vorderingen in, dat hij in het vervolg als de god der geneeskunde werd vereerd. JUPITER verstoord, dat hij aan den ongelukkige HIPPOLITUS, door de kracht zijner geneesmiddelen, het leven had wedergegeven, trof hem door zijnen bliksem. APOLLO beweende bitterlijk het verlies van zijnen zoon. Om den Vader te troosten, werd ÆSKULAAP door JUPITER in den Hemel geplaatst, alwaar hij het gesternte des slangedragers vormt. De bekwaamste geneesheeren der oudheid gingen voor zonen van ÆSKU-

LAAP door. Deze god werd voornamelijk te *Epidaurus*, eene stad van den *Peloponnesus* vereerd, alwaar men hem eenen prachtige tempel oprigtte. Hij had ook een zeer beroemde te *Rome*. Hij wordt afgebeeld op eenen troon gezeten, met eenen stok in de eene hand en de andere leunende op het hoofd van eene slang, met eenen hond aan zijne voeten en eenen haan aan zijne zijde.

ÆSINUS (*FRANCISCUS*), dus genoemd, wjl hij uit de stad *Jesi* (*Æsium*) geboortig was, voegde hij eene aanzienlijke geboorte, de veel heerlijker voorregten, eener zuivere en voor alle aanvallen veilige deugd. Tot het Bisdom zijner geboorte-stad benoemd, bedankte hij voor hetzelfde, om in de orde der Minderbroeders te gaan; hier, verkreeg hij, door zijne talenten voor den kansel, van den eersten Herder der Christenheid, de eervolle bediening van Apostolischen Predikant. De ongeregeldheden, die in zijne orde waren geslopen, ontvonkten zijnen ijver, en hij deed bij den heiligen stoel pogingen ter hervorming derzelve, waarin hij slaagde; maar wjl zijne medebroeders dezelve niet wilden aannemen, verliet hij hen, om tot de Capucijnen over te gaan, wier Overste hij in het vervolg werd: *BERNARDIN D'AST*

en vele andere Minderbroeders volgden het voorbeeld van *ÆSINUS*. De Bibliotheek van het Vatikaan, bezit eenige werkjes, door hem geschreven, daár Paus *MARCELLUS* zeer hoogen prijs op stelde. Hij overleed in 1549.

ÆSON, vader van *JASON*, zoon van *CRETHEUS*, en broeder van *PÉLIAS*, Koning van *Jolchos* of *Thessalië*. Tot eenen hoogen ouderdom gekomen, werd hij door *MEDEA*, op verzoek van *JASON*, haren echtgenoot, verjongd.

ÆSOPUS, na *HESIODUS*, de oudste der zedelijke fabeldichters, werd te *Amorium*, een vlek van *Phrygië*, geboren. Hij was in het begin slaaf der beide wijsgeeren, *XANTUS* en *IMON*. Deze laatste maakte hem vrij. Zijn slaaf had hem bekoord, door eene met vrolijkheid veraangenaamde wijsbegeerte, en door eene in slavernij vrije ziel. De Grieksche wijsgeeren hadden zich door groote zinspreuken, met zwellende woorden opgevuld, eenen naam gemaakt, *ÆSOPUS* nam een eenvoudiger toon aan, en was niet minder beroemd dan zij. Om den menschen de deugd te leeren, en hen van hunne ondeugden en belagchelike gewoonten te verbeteren, leende hij eene taal aan de dieren en levenlooze wezens. Hij begon fabelen te dichten, die onder het masker

der *allegorie* of verbloemde reden op eene bevallige wijze, nuttige en gewigtige zedelessen verborgen. Het gerucht zijner wijsheid verspreidde zich door geheel *Griekenland* en de naburige landen. CRÆSUS, Koning van *Lydië*, riep hem aan zijn hof, en verbond hem door weldaden voor het overige zijns levens aan zijnen persoon. ÆSOPUS bevond er zich met SOLON, schitterde niet minder dan hij, en wist er beter te behagen. Maar al deze daadzaken zijn onzeker. Het bestaan zelfs van ÆSOPUS wordt door geleerden in twijfel getrokken, welke vooronderstellen, dat hij een ingebeeld persoon is, door de Grieken, volgens dien van LUCMAN gefabriceerd. En welligt is het om deze reden, dat de Grieken hem in *Perzië* en in *Egypte* doen reizen, ten einde hem een Aziatisch voorkomen te geven, en om zoo doende, datgene te kunnen verklaren, wat zonder deze voorzorg hem niet zou schijnen te passen. Het is daarboven zeker, dat PLANUDES, een Grieksche Monnik, aan wien wij de fabelen van ÆSOPUS, zoodanig als wij die thans bezitten, te danken hebben, onder den naam van den Phrygischen fabeldichter, vele fabelen heeft in het licht gegeven, onder of nieuwer dan de zijne. De geschillen eindelijk, die omtrent zijn ge-

laat, zijnen bult enz. zijn ontstaan, met één woord alles brengt toe, om zijn bestaan in twijfel te trekken. (Zie LUCMAN, PLANUDES, SALOMON.) De beste uitgaven der Fabelen van ÆSOPUS zijn die van PLANTIN, 1565, in 16.º, van ALDES met andere fabeldichters, 1505 in fol., en van Oxford 1718 in 8.º

ÆSOPUS (CLODIUS), een beroemd tooneelspeler, omtrent het jaar 84 vóór J. C. Roscius en hij zijn de beste acteurs geweest, die men te Rome gezien heeft. ÆSOPUS muntte in het treurspel, en Roscius in het blijspel uit. Roscius *citator*, ÆSOPUS *gravior fuit*, zegt QUINTILIANUS, *quod ille commœdias, hic tragœdias egit*. CICERO nam van beide les in de kunstmatige uitspraak. ÆSOPUS was zoo buitensporig verkwistend, dat hij volgens het bericht van PLINIUS, op eenen maelijd eenen aarden schotel liet voordienen, die vijf duizend Nederlandsche Guldens kostte. Ondanks zijne groote verkwistingen, liet hij eene nalatenschap achter, die bijna een millioen waardig was. Zijn zoon, hoewel minder begaafd, was niet minder verkwistend; men verzekert, dat hij eens aan zijne gasten gedisteleerde paarden liet drinken. Deze ongehoorde rijkdommen der tooneelzotten be-

wijzen genoegzaam, tot welk eenen graad van woede de zucht der naäping, de oorzaak en de maatstaf, van het bederf der volken bij de Romeinen geklommen was. (Zie BARON, GARRICK, ROSCIUS). De Grieken, zegt d'ALEMBERT, stelden ÆSOPUS op prijs, om dezelfde reden, waarom zij EURIPIDES en SOPHOCLES bewonderden. De Grieken zoo wel als de Romeinen stelden tusschen de tooneelspeelers en de mannen van *Genie*, eenen onmeetbaren afstand, maar zij betaalden de eerste, als al de werktuigen van weelde en vermaak." Men ziet hieruit in het voorbijgaan, dat d'ALEMBERT ÆSOPUS voor een *Grieksch* comediant hield. De geleerdheid van dien Encyclopedist en van zijne medebroeders is aan koddige misslagen onderhevig. (Zie PANNONIUS). Het tijdstip van den dood van ÆSOPUS is onbekend.

AETHERIUS, bouwkunstenaar, leefde in het begin der zesde eeuw, onder de regering van ANASTASIUS I., Keizer van het Oosten. Zijne verdiensten bragten hem in den raad van dien Keizer, waarin hij zelfs eene der eerste plaatsen bekleedde. Hij rigtte, in het groote paleis van *Konstantinopel* een gebouw op, *Chalcois* genaamd, en men geloofst, dat hij het ook is, die den sterken muur

van de zee tot aan *Selimbria* liet bouwen, om daardoor de invallen der Scyten en Bulgaren voor te komen. Hij bloeide omtrent het jaar 500 vóór J. C.

AETION, een Grieksche schilder, maakte zich zeer beroemd door zijne schilderijen, onder andere door die der minnarijen van ROXANE en ALEXANDER den Grooten. De schoonheid van dit stuk, in de Olympische spelen openlijk ten toon gesteld, verdiende de toejuiching van al de aanschouwers; en de voorzitter dier spelen, een zeer rijk en aanzienlijk man, was er zoodanig door bekoord, dat hij zijne dochter aan den kunstenaar ten huwelijk gaf.

AETIUS, bijgenaamd de *goddelooze*, eerst koperslager, daarna kwakzalver, vervolgens drogredenaar, eindelijk Diaken, Bisschop en Patriarch van *Konstantinopel*, onder JULIANUS den *Afvalligen*, werd in *Celé-Syrie* geboren. Hij omhelsde de dwaligen van ARIUS, verdedigde dezelve met vuur, en voegde er nieuwe bij. Volgens hem, vraagde God niets anders van ons dan het geloof. De verfoeijlijkste daden waren behoeften der natuur. De heilige EPIPHANES heeft 47 valsche stellingen van dien ketter voor ons opgeteekend, getrokken uit eene verhandeling.

waarin er meer dan 300 waren. Hij overleed te *Konstantinopel* in 367.

AETIUS, Graaf des rijks, Landvoogd van *Gallie*, overwon THEODORICH, versloeg de Franken, behaalde drie groote overwinningen op GONDICARUS, Koning der Bourgongers, en in 451 eene andere op ATTILA, Koning der Hunnen, wiens leger van 400,000 man, in de *Catalanische velden*, bij *Châlons-sur-Marne*, geheel de nederlaag bekwam. Maar Keizer VALENTINIANUS III., verstoord, dat hij de Barbaren, na eene zoo groote zegepraal, had laten ontsnappen, doodde hem eigenhandig, en veroordeelde zijne vrienden tot verschillende lijfstraffen. De moord van dien grooten man, werd als een algemeene ramp beschouwd. Een hoveling, aan wien VALENTINIANUS zijn gevoelen over denzelfen vraagde, had meeds genoeg, hem te antwoorden: *Met het zwaard, dat gij in de linkerhand hield, hebt gij u de rechterhand afgesneden.* Dit viel voor in het jaar 454 na J.C. Deze groote veldheer was de schutswal des rijks tegen de Barbaren, die hetzelfde van alle kanten overstroonden; indien hij zijne zegepraal tegen ATTILA niet vervolgde, was zulks, zegt men, omdat hij vreesde, de volken te magtig te maken, welke de eer van

dien veldslag gedeeld hadden:

AETIUS, geneesheer van *Amida*, eene stad van *Mesopotamië* aan den *Tiger*, studeerde tegen het einde der IV. eeuw in *Alexandrië*. Het schijnt uit verschillende plaatsen zijner werken, dat hij de geneeswijze der Egyptenaren volgde. Hij muntte uit in de beoefening der heilkunde, en in de behandeling der oogziekten. Hij is de eerste Christen-Arts, van wien er geschriften over de geneeskunde tot ons zijn gekomen. Men heeft van hem een werk in 16 Boeken *Tetrabiblos* genoemd, in 1567 te *Parijs* in fol, te *Lyon* 1549 in fol, of 1560 4 deelen in 12.º in het Latijn gedrukt. Het oorspronkelijke dezer Verzameling is in het Grieksch; maar slechts de acht eerste boeken van hetzelfde zijn in 1534 te *Venetie* bij ALDE gedrukt. Dit werk is eene Verzameling der geschriften van geneesheeren die vóór hem geleefd hadden, en vooral van GALENUS. Hoewel zijn werk dus slechts eene *Compilatie* is, heeft de schrijver er echter vele dingen in doen voorkomen, die men te vergeefs elders zoude zoeken. JANUS CORNARUS heeft de *Tetrabiblos* mede in het Latijn vertaald, en liet dezelve 1542, te *Bazel* bij FROBEN, onder den titel van *Contracta ex veteribus medicina* drukken.

AFER (DOMITIUS), te *Ni-mes* in het jaar 15 of 16 vóó J. C. geboren, redenaar te *Rome*, meester van *QUINTILIANUS*, bragt eenige begaafdheden mede ter wereld; maar hij deed dezelve verfoeijen door de rol van aanbrenger, die hij onder de regering van *TIBERIUS* en zijne drie opvolgers speelde. Deze booswicht drong zich door zijne vleijerijen in de gunst van *CALIGULA*. Deze Keizer, die zijn paard tot Consul wilde benoemen, verleende deze waardigheid aan AFER. Hij overleed onder de regering van *NERO* in het jaar 59 na J. C.

AFFICHARD (THOMAS L') werd den 22 Julij 1698, te *Pont-Floh*, in het *Bisdóm Saint Paul de Leon* geboren. Men heeft van hem verscheidene tooneelstukken, die niet zonder verdiensten zijn, en welker lijst men in het *Woor-denboek der tooneelen van Parijs*, 3 Dl. blz. 253, zien kan. Men vindt ook onder den naam van *Tooneel van l'AFFICHARD* 1746, in 12°, eenige stukken, die onder al zijne werken het meeste in aanmerking komen. Dat boekdeel bevat: *De kwalijk geplaatste tooneelspelers, het Huisgezin, de onverwachte liefde, de Nimf der Tuilerien, de stroom van Scamander, de uitwerkselen van het toeval*. L'AFFICHARD heeft ook eenige weinig bekende Ro-

mans geschreven. Men heeft een punt dicht op hem gemaakt, daar weinig smaak in doorstraalt, doch dat wij om deszelfs korthed willen aanhalen:

Quand l'afficheur afficha l'AFFICHARD,
L'Afficheur afficha un poëte sans art.

L'AFFICHARD is den 20 Augustus 1753 overleden.

AFFO (IRENEUS) werd in November 1742 te *Brusseto*, eene kleine stad in den ouden *Pallavicinischen* staat, geboren. Hij bestemde zich reeds vroegtijdig tot den religieuzen staat, en begaf zich in 1765 onder de *Recolletmonniken*, onder welke hij zich door groote talenten onderscheidde, waardoor hij van den *Infant Don FERDINAND*, als Hoogleeraar in de wijsbegeerte te *Guastalla* benoemd werd. Dáár schreef hij de *Historia de Guastalla* 4 Dl.ⁿ in 4to. Hij begint dezelve met de regering van *KAREL den Grooten*, en doorloopt de huizen, dien dezen kleinen Staat tot in 1776 hebben geregeerd; dat is te zeggen: die der *TORELLI's* der *GONZAGA's*, der *Bourbon's*, Hertogen van *Parma*. Dit werk, vol met belangrijke en naauwkeurige nasporingen, zou nog meer op prijs worden gesteld, indien het niet geschreven ware onder het bestuur van eenen ligt gelbelgen en beuzelachtigen In-

fant. Affo heeft ook nog eene *Historia di Parma* geschreven, een werk, dat in *Italië* verdiend heeft classiek te zijn: hij heeft ook nog in manuscript eene *Geschiedenis van Petrus LODEWIJK FARNESÉ* nagelaten, die zeer belangrijk is, maar die de Infant verbood ten druk te bevorderen. Hij stierf in Januarij 1802.

AFFRY (LODEWIJK AUGUSTUS AUGUSTINUS Graaf d', uit een der oudste geslachten van het kanton *Friburg* gesproten, en zoon van FRANCISCUS D'AFFRY, luitenant-generaal in dienst van *Frankrijk*, werd in 1713 te *Versailles* geboren en in 1734 tot kapitein der Zwitsersche Garde benoemd. Hij streed in den veldslag van *Guastalla* en verloor er zijn vader. Na roemrijk de veldtogten van 1746, 1747 en 1748 gemaakt te hebben, verkreeg hij ten gevolge van den laatste, het brevet van veld-maarschalk. In 1755 als buitengewoon afgevaardigde bij de Republiek der *Vereenigde Provinciën* benoemd, werd hij weldra tot den rang van afgezant verheven, dien hij tot in 1762 behield. Naar het Hessisch leger, in hoedanigheid van luitenant-generaal gezonden, handhaafde hij aldaar zijnen roem, en werd na den afloop van dien veldtocht, naar *Frankrijk* teruggeroepen;

hij ontving er, in 1780, den titel van kolonel der Zwitsersche regimenten, die de Garde van LODEWIJK XVI. uitmaakten. Bij het vertrek van dien Vorst kwam de graaf D'AFFRY zijnen dienst aan de Nationale vergadering aanbieden. Hij werd onmiddellijk na den 10 Augustus 1792, gearresteerd en beschuldigd, bevelen te hebben ten uitvoer gebracht, welker doel was, zeide men, de volksoploopen, die op het kasteel der *Tuileries* aandrongen, aantevallen. Het is later gebleken, dat zulke bevelen nooit gegeven zijn; maar mogten zij het ook geweest zijn, zoo zouden er nooit omstandigheden hebben kunnen bestaan, die beter in staat waren, om dezelve te regtvaardigen, en de wetgevende vergadering verklaarde, na kennis van de zaak te hebben genomen, dat het gedrag van den graaf D'AFFRY vrij was van alle verwijt. Eene soort van wonder had dien eerwaardigen grijsaard aan de moordtooneelen der eerste dagen van September doen ontsnappen; de dood van een' zijner zonen, die op het paleis der *Tuileries*, zijnen koning verdedigende, bezweken was, heeft zijn laatste levensjaar zeer verbitterd. Hij is in 1793 in den ouderdom van 80 jaren, op zijn kasteel van *Saint-Barthélemi*, in het kanton *Vaud* of *Waadland* gelegen, overleden.

AFFRY (LODEWIJK AUGUSTINUS PHILIPPUS Graaf d') zoon van den voorgaande, werd in 1743. te *Friburg* geboren. Toen zijn vader in 1755 naar 's *Gravenhage* werd gezonden, vergezelde hij hem derwaarts als edeljonker der *Ambassade*, en werd achtereenvolgend benoemd als Regiments-adjutant bij de Zwitschersche Garde, kapitein-brigadier, veld-maarschalk en luitenant-generaal. Hij voerde tot den 10 Augustus 1792 het bevel over de Zwitsersche Contingenten, die in het leger van den *Boven-Rijn* waren ingelijfd, en, toen na de daarstelling van het nieuw bestuur, die op dezen dag volgde, de contingenten afgedankt werden, leefde de Heer d'AFFRY, in zijn vaderland terug gekeerd, geheel vreemd aan alle publieke zaken. De gebeurtenissen, die elkander met eene groote snelheid opvolgden, verplichtten hem in 1798 het staatkundige tooneel weder te betreden, want geheel *Zwitserland* werd eensklaps met eene inwendige omwenteling, en eenen vreemden inval bedreigd. De graaf d'AFFRY als adjunct bij het geheim Comité van *Friburg* beroepen, werd ook als bevelhebber der militaire magt benoemd; maar zich de geheele nutteloosheid eener gewapende verdediging niet kunnende ontveinzen, zoo bragt zijne buitengewone voor-

zigtigheid niet weinig toe, om van zijne geboortestad al de ongelukken af te weren, die steeds de vreemde en burger-oorlogen (bijna altijd nog verschrikkelijker in derzelve gevolgen) vergezellen. Toen de stad *Friburg* door de Fransche troepen werd bezet, werd de graaf d'AFFRY tot het provisioneel bestuur beroepen. Daar de toestand van *Zwitserland* hoe langer zoo hachelijker werd, en er in 1801 en het volgende jaar hevige mouterijen waren losgebarsten, zoo werden de Zwitsersche afgevaardigden door BONAPARTE, toenmaals eerste consul, en die besloten had, zich als middelaar der kantons te doen erkennen, naar *Parijs* beroepen. De Heer d'AFFRY als een dier afgevaardigden benoemd, wist zich met zoo veel beleid tuschen de *Unitarissen* en de *Federalisten* te handhaven, dat hij, zonder zijne personele gevoelens op te offeren, het vertrouwen der beide partijen won. Den 19 Februarij 1803 werd er eene nieuwe staatsregeling aan *Zwitserland* gegeven, de graaf d'AFFRY ontving dezelve uit de handen van BONAPARTE, die hem tevens den titel en de waardigheid van Landman voor dat jaar opdroeg; in *Zwitserland* terug gekeerd, benoemde hem het kanton *Friburg* tot deszelfs eersten ambtman. Zoo lang als zijn

bestuur duurde, wist hij, te midden de moeijelijkste omstandigheden, de orde te handhaven en de partijën te bevredigen. Toen BONAPARTE zich de keizerlijke kroon op het hoofd plaatste, werd D'AF-
FRY belast, hem de gelukwenschen zijner landgenooten overtebrengen, en drie jaren later, om hem de belangen van Zwitserland, bij den oorlog van 1807 aantebevelen. Op de terugkomst eindelijk van zijne laatste reis naar Frankrijk, werwaarts hij zich begeven had, om den keizer, bij gelegenheid van zijn huwelijk met de Aartshertogin MARIA LOUISA te complimenteren, en op den oogenblik, dat hij gereed stond, om aan den te Bern vergaderden landdag verslag van zijne zending te geven, werd hij eenklaps door eene beroerte overvallen, die hem den 26 Junij 1810 in het graf stortte. Hij had juist het Groot-kruis van het legioen van eer ontvangen. Gelukkiger van over de partijën door de overtuiging en de wijsheid, dan door de kracht van wapenen te hebben gezegeviert, heeft de graaf D'AF-
FRY eene gedachtenis nagelaten, die algemeen in eer en in zegening is.

AFRANIUS (L.) een kluchtig dichter, die eenen zeer levendigen geest bezat. QUINTILIANUS beschuldigt hem zijne stukken door vuile redenen

onteerd te hebben. Hij leefde omtrent het jaar 100 vóór J. C. Er zijn ons van dezen dichter slechts eenige fragmenten overgebleven in het *Corpus poetarum* van MAITTAIRE, Londen 1713, in fol.

AFRANIUS (QUINTIANUS), Romeinsch Senator vervaardigde een hevig schimpschrift tegen NERO, die hem deed sterven, wijl hij in de zamenzwering van PISO gedeeld had.

AFRICANUS (SEXTUS JULIUS) een Christen geschiedschrijver, te Nicopolis in Palestina geboren, schreef, om de Heidenen van de oudheid van den waren Godsdienst, en van de nieuwhed der fabelen van het Heidendom te overtuigen, onder den keizer HELIOGABALUS, eene tijdrekening. Deze kronijk in vijf boeken verdeeld, bevatte de Algemeene geschiedenis van ADAM tot den keizer MACRINUS. Wij bezitten dit werk niet meer, dan in de jaarboeken van EUSEBIUS. Hij schreef aan ORIGENES eenen brief over de geschiedenis van SUZANNA, die hij als ondergeschoven beschouwde; en eenen anderen aan ARISTIDES, om de verhalen van den H. MATTHEUS en den H. LUCAS over het geslacht van J. C. ooreentebrengen. De verklaring, die hij van deze schijnbare tegenstrijdigheid geeft, is niet zeer voldoende. Indien men

vooronderstelt, zoo als alles zamenloopt, om zulks te bewijzen, dat HELI of JOACHIM (want deze beide namen zijn in de Heilige Schrift dezelfde), waarvan in het 23ste vers van het III. Hoofddeel van den Heiligen LUCAS gesproken wordt, de vader van MARIA, en de schoonvader van JOZEF is, zoo verdwijnen alle tegenbedenkingen. (Zie JOACHIM.) Deze schrijver bloeide in de III. eeuw. Op zijn verzoek herbouwde HELIOGABALUS, de stad *Nicopolis*, op dezelfde plaats, waar die van *Emmaüs* had gestaan. Men heeft nog fragmenten van een boek, dat men hem toeschrijft, *Cestes*, genaamd. Deze fragmenten zijn in de *Mathematici veteres*, te *Parijs* in 1693, in fol. gedrukt.

AGABUS, een der twee en zeventig discipelen van J. C. voorzeide de gevangenschap van den Heiligen PAULUS, en de hongersnood, die onder keizer CLAUDIUS het land verwoestte. Hij werd, volgens de Grieken, te *Antiochië* gemartiliseerd. Het Roomsche Martijrologium bepaalt zijn feest op den 13 Februarij.

AGAG, koning der Amaleciten, aan wien SAÛL, tegen het bevel van God, genade bewees, en dien SAMUËL te *Galgala*, vóór het altaar des Heeren ter dood liet brengen. Ten onrechte hebben de

hedendaagsche wijsgeeren dien Hoogen-priester van wreedheid beschuldigd. Hij was slechts de dienaar der Goddelijke regtvaardigheid, die hem uitdrukkelijk had bevolen, AGAG, een goddeloos en wreed vorst, te dooden. In het algemeen waren de tirannen, aan het zwaard der Israëlitén opgeoefferd, de geesels der naburige natiën, gedochten van bloed en verwoesting. Gewoonlijk werd de straf der wedervergelding tegen hen uitgeoefend. (Zie ADONIBESECH, CHANAÂN, JOZUË, DAVID, enz.)

AGAMEDES en TROPHONIUS, zoner van ERGINUS, koning van *Orchomene* in *Asië*, beroemd in de fabelleer, waren groote bouwkunstenars, en nog grooter gaauwdieven. Zij gaven te *Delphos* bewijs van deze dubbele begaaftheid, en door het bouwen van den beroemden tempel dier stad, en door het middel, dat zij hadden uitgedacht, om dagelijks de koninklijke schatkist te plunderen. Wijn men de dieven niet kon ontdekken, noch verrassen, spande men hun eenen strik, waar AGAMEDES in gevangen werd, en waaruit hij zich niet konde losmaken. Zijn broeder vond geen ander middel, om zich zelve te redden, dan hem het hoofd af te snijden. Eenigen tijd daarna opende de grond zich voor de voeten van TROPHONIUS, en zwelgde hem

levend in.

AGAMEMNON, Koning van *Argos* en *Mycene*, Veldheer van het leger der Grieken tegen de Trojanen, offerde zijne dochter IPHIGENIE aan DIANA op, en was genoodzaakt, aan ACHILLES, BRISEÏS weder te geven, die hij van hem geschaakt had. In zijne staten teruggekeerd, werd deze held door ÆGISTHUS; minnaar van CLITEMNESTRA, zijne vrouw, in het jaar 1183 vóór J. C. vermoord. ORESTES, zijn zoon, benam het leven aan den moordenaar van zijnen vader en van zijne minnaresse.

AGANICEA. — Zie AGLAONICEA.

AGAPITUS of AGAPETUS I. (*Heilige*), Paus in 535, na JOANNES II. bezat veel sterkte van karakter, en toonde zich doordrongen van het gewigt en de gestrengte pligten, zijner hooge waardigheid. Hij ging naar *Konstantinopel*, eensdeels, om aan het dringende verzoek van THEODATUS, koning der Gothen te voldoen, die eenen oorlog van den kant des keizers vreesde, als ten andere, om zich te verzetten tegen de ketters en tegen de bescherming hun door JUSTINIANUS verleend. Deze vorst, die de zwakheid had, godgeleerde geschilpunten te willen

beslissen, en de kerk te verontrusten, door het keizerlijke gezag van voorwerpen af te trekken, waarover de zorg van hetzelfde moest gaan, om het tot zaken te gebruiken, die tot een geheel ander gebied behoorden, bedreigde den Paus met ballingschap, om hem zoo doende te noodzaken met den Eutychiaan ANTHYMES gemeenschap te houden; AGAPITUS antwoordde hem: *Ik dacht met eenen Catholijken keizer te doen te hebben; maar ik zie wel, dat het met eenen DIOCLETIAAN is.* De standvastigheid des Opper-Priesters boezemde den keizer en den Eutychianen eerbied in. ANTHYMUS, door de listen der keizerin THEODORA, patriarch van *Konstantinopel* geworden, keerde, uit vrees van verplicht te worden, het concilie van *Chalcedonië* aan te nemen, naar zijn Bisdom *Trebizonde* terug. De Paus verklaarde hem als geëxcommuniceerd, ten zij hij zijne Catholiciteit mogt bewijzen, door dat Concilie te onderteekenen. MEMNAS, die zich even zeer door zijne kunde als door zijne godsvrucht onderscheidde, werd tot Patriarch verkozen. Wijl de Catholijken hem vele klagten tegen SEVERUS en eenige andere Bisschoppen van de partij der Eutychianen hadden gedaan, besloot hij dezelve in eene kerkvergadering te doen onderzoeken. Maar hij

werd ziek en overleed te *Konstantinopel* den 17 April 536, na den stoel van den heiligen *Petrus* elf maanden en drie weken bekleed te hebben. Zijn lijk werd naar *Rome* vervoerd, en den 20 September daaropvolgende (dag op welken men zijne gedachtenis viert) in de *St. Pieters-Kerk* begraven. De Grieken vieren zijn feest den 17 April. Men heeft *Breven* van hem, waarin de ijver, de godsvrucht en die Hoogepriesterlijke grootmoedigheid doorstralen, die de menschen niet kunnende vleijen, noch vreezen, enkel aan rede en pligt toegeeft. De belangeloosheid van den heiligen Opper-Priester had hem zoo arm gemaakt, dat men, om in de noodige kosten zijner reis naar *Konstantinopel* te voorzien, de gewijde vaten der *St. Pieters-Kerk* moest verpanden.

AGAPITUS of *AGAPETUS* II., volgde *Paus Marinus* of *Martinus* III. in 946 op. Hij riep keizer *Otto* op naar *Rome*, tegen *Berengarius* II., die zich tot koning van *Italië* wilde verheffen; en regelde het geschil, dat er tusschen de kerk van *Lorchs* en die van *Satzburg*, opzigtens het *Metropolitaan* regt ontstaan was. Hij overleed in 956, als een Opper-Priester, die zich evenzeer door zijne liefdadigheid als door zijnen ijver onderschei-

den had.

AGAPITUS of *AGAPETUS*, Diaken der kerk van *Konstantinopel* in de zesde eeuw, schreef eenen brief aan keizer *Justinianus*, over de pligten van een Christen-vorst. De Grieken, die dezen brief grootelijks op prijs stelden, noemden denzelfen de *Koninklijke*. Dezelve komt in de *Bibliotheek der Kerkvaders* voor, en is verscheidene malen in 8.vo gedrukt. De naauwkeurigste uitgave van denzelfen is die, welke *Banduar* in eene verzameling heeft in het licht gegeven, getiteld: *Imperium orientale, Parisiis*, 1711, 2 dl.ⁿ in fol. *Lodewijk* XIII. vertaalde denzelfen in zijne jeugd uit het Latijn in het Fransch; zijne vertaling is verscheidene malen gedrukt geweest.

AGAPITUS of *AGAPETUS*, (Heilige) werd nog zeer jong zijnde, door de Heidenen ge-roofd, die hem te *Prenestra*, tegenwoordig *Palestrina*, vier en twintig mijlen van *Rome*, geweldige folteringen deden verduren. Men stelt zijnen marteldood onder *Aurelianus*, omtrent het jaar 273. Zijn naam is beroemd in de Liturgische boeken van *Gelasius* en van den heiligen *Gregorius den Grooten*, alsmede in het martelaarsboek van *Beda*, en in dat hetwelk den naam van den heiligen *Hies*

RONYMUS draagt. Hij wordt in het Bisdóm *Besançon* op op eene bijzondere wijze ver-eerd.

AGAPIUS, Grieksche Monnik van het gebergte *Athos*, in de XVII. eeuw. Men heeft van hem eene verhandeling getiteld het *Heil der Zondaren*, waarin hij uitdrukkelijk het leerstuk der *Transsubstantiatie* onderwijst, zoodanig als hetzelfde in de Latijnsche Kerk bestaat. Dit werk werd in 1641 en 1664 te *Venetie* gedrukt. Hetzelve is in het Volks-Grieksch geschreven.

AGAR, eene Egyptische sla-vin, meid van SARA, die haar tot bijwif aan ABRAHAM gaf. Zij werd de moeder van ISMAËL, dien zij, na, op bevel van God, uit het huis van ABRAHAM verjaagd te zijn, aan eene vrouw harer natie uithuwde. Het is meer dan waarschijnlijk, dat hare geschillen met SARA, en de onlusten, die er uit voortspromten, dit strenge bevel eischten. Het schijnt uit den tekst van *Genesis*, dat zij aan Isaäk zijn erfdeel, of het eerstgeboorte-regt, ten voordeele van ISMAËL, wilde betwisten. De Voorzienigheid waakte echter over haar en haren zoon, die op het punt, om in de woestijn van dorst te sterven, door eene bron van helder water,

welke een Engel der moeder aanwees, werd gered.

AGASIAS, een beroemd beeldhouwer van *Efeze*, vervaardiger van het standbeeld, bekend onder den naam van *Zwaardvechter der stad Borgeze*, en dat men in 1814 in het Museum van *Parijs* zag. Hetzelve werd met den *Appollo van het Belvedere te Nettuno*, eertijds *Antium*, geboorteplaats van NERO, gevonden. Indien men de gedaante der letters van het opschrift onderzoekt, zoo behoort dit standbeeld tot de grijsste oudheid. Het is volkomen wel bewaard, behalve aan den regter arm, door L'ALLEGARDE zeer kunstig bijgewerkt. De kenners komen tegenwoordig overeen, dat dit standbeeld geen zwaardvechter voorstelt, maar tot eene groep behoort, en als men het wel beschouwt, dan schijnen de houding en het gelaat van hetzelfde, zich tot een hooger voorwerp te bepalen, als op eenen ruiter, wiens aanval het wil afwachten, of als zich tot eene bestorming voorbereidende. De trekken van den zwaardvechter zijn van eenen minder idealen stijl, maar niet minder volmaakt, dan die van den *Appollo van het Belvedere*. De Heer WINCKELMANN, over dit standbeeld sprekende, dat men daaren-

boven van eenen lateren oorsprong meent te zijn, dan de invoering van de barbaarsche spelen der zwaardvechters in *Griekenland*, drukt zich aldus uit: »Het is eene verzameling der enkele schoonheden der natuur in eenen volmaakten ouderdom, zonder eenig bijvoegsel der verbeeldingskracht.»

AGASICLES, koning van *Lacedemonië*, omtrent het jaar 580 vóór J. C. beroemd door het antwoord, dat hij gaf, aan iemand, die hem vroegde, hoe een koning gerust kan leven: *Door zijne onderdanen te behandelen, gelijk een vader zijne kinderen behandelt.* Iemand zeide aan dezen vorst zich te verwonderen, dat, wíjl hij zich gaarne onderwees, hij PHILOPHANES, eenen zeer welsprekenden Sophist van dien tijd, niet bij zich liet komen: *Ik wil*, antwoordde hij, *de leerling van diegene zijn, aan wie ik het leven te danken heb.*

AGATHA (Heilige), eene Maagd te *Palermo* geboren, was van eene edele afkomst, en bezat eene zeldzame schoonheid; zij stierf in het jaar 251 na J. C. in de gevangenis, na verschillende folteringen te hebben ondergaan, wíjl zij aan de liefde van QUINTIANUS, landvoogd van *Sicilië*, niet had willen beantwoorden. De Grieksche acten van haren marteldood

zijn vervalscht. Diegene, welke wij in het Latijn bezitten zijn minder gebrekkig, en klimmen daarenboven tot eene hooge oudheid op. TILLEMONT heeft er een uittreksel van geleverd 3 dl.^u bladz. 409 en volgende. Wij bezitten daarenboven twee lofreden van de heilige AGATHA, de eene in de VII. eeuw door den H. ADHELMUS van *Engeland*, en de andere in de IX. eeuw door den H. METHODIUS, Patriarch van *Konstantinopel*, geschréven, en twee lofzangen ter harer eere zamengesteld. Een derzelve vindt men onder de gedichten van Paus DAMASIUS, de andere, die van den heiligen ISIDORUS van *Seville* is, is door BOLLANDUS in het licht gegeven. Haar naam komt in den Canon der Mis voor.

AGATHARGIDES; een beroemde Grieksche Aardrijks- en Geschiedkundige, te *Gnide* geboren, is de eerste, die eene beschrijving van den rhinoceros of neushoorn heeft geleverd. Deze beschrijving van den rhinoceros is zeer verschillend van de gedaante des diers, dat tegenwoordig dien naam draagt. Hij leefde omtrent het jaar 160 vóór J. C. STRABO, JOSEPHUS en PNOTIUS halen hem met lof aan. Er zijn ons fragmenten van eenige zijner werken overgebleven; te weten: *De mare Rubro*; *De Asia*, in tien

boeken; *Europiaca*, waarvan ATHÉNÉUS het 28ste, 34ste en 38ste boek aanhaalt.

AGATHARCUS, een schilder van *Samos*, de eerste, die in de stad *Athene*, het vergezigt op de tooneel *decoratiën* toepaste; hij leefde omtrent 400 jaren vóór J. C.

AGATHIAS, de schoolgeleerde, advokaat, in de VI. eeuw te *Myrine* geboren, oefende zijn beroep te *Konstantinopel* uit. Hij is de schrijver eener *Geschiedenis* van die stad, die tot een vervolg op die van PROCOPIUS kan dienen. Dezelve is in het Fransch vertaald door den president COUSIN in zijn tweede deel der *Geschiedenis van Konstantinopel*.

AGATHO (*Heilige*), Paus, een Siciliaan van geboorte, maakte zich vooral bemind door eene diepe nederigheid, eene bewonderenswaardige zachtmoedigheid, en eene groote neiging, om wel te doen. De wijze, waarop hij gedurende verscheidene jaren den post van Schatmeester der Roomsche Kerk bekleedde, deed hem waardig oordeelen, om in 679 Paus DOMNUS op te volgen. In het volgende jaar presideerde hij door zijne Legaten in het zesde algemeene Concilie, door de zorg van keizer KONSTANTIÏN POCONATUS, te *Konstantinopel* tegen de

Monothelisten zamengeroepen. Hij schreef aan dien Vorst eenen schoonen brief, in welken hij het Monothelismus door de bestendige overlevering der Roomsche Kerk bestreed. » De Catholijke wereld, zeide hij, erkent deze Kerk, voor de moeder en de meesteres aller andere. Haar voorrang komt van den Heiligen PETRUS, den Vorst der Apostelen, aan wien JESUS CHRISTUS, de leiding zijner kudde heeft aanbevolen, met de belofte, dat zijn geloof nimmer zoude wankelen.» Toen deze brief aan de Vaders der Kerkvergadering was ter hand gesteld, ontvingen zij denzelfen met eerbied, en verklaarden eenparig, dat PETRUS door den mond van AGATHO had gesproken. Deze heilige Paus bewerkte de herstelling van den heiligen WILFRIDUS op den Bisschoppelijken stoel van *Yorck*, vernietigde de schatting, die de keizers van de Paussen eischten bij hunne verheffing, en overiaadde de geestelijkheid en de kerken van *Rome* met weldaden. Hij overleed in 682, na twee jaren en zes maanden den stoel van den heiligen PETRUS te hebben bekleed. Door het groot aantal zijner wonderen, heeft hij, volgens ANASTHASIUS, den bijnaam van *Thaumaturgus* verworven. Hij wordt zoo wel door de Grieken als door de Latijnen vereerd.

AGATHOCLES, tiran van *Sicilië*, de zoon eens pottenbakkers, werd in het jaar 359 vóór J. C., te *Reggio* in *Calabrië* geboren. Hij overwon de Karthagers bij herhaling, en werd door ARCHAGATUS in het jaar 287 vóór J. C. vergeven. Men zegt, dat, om zijne geboorte niet te vergeten, hij zich in gouden en aarden vaatwerk liet bedienen.

AGATHON, een treur- en kluchtig dichter, en tijdgenoot van PLATO, van wien ons eenige fragmenten in ARISTOTELES en ATHENEUS zijn overgebleven. Men verhaalt, dat zijne daden beter waren dan zijne stukken. Na het ten tooneel voeren van zijn eerste treurspel, gaf hij aan de voornaamste aanschouwers eenen prachtigen maaltijd, zonder twijfel, opdat de vermaken der tafel, hen voor de verveling des tooneels schadeloos mogten stellen. Hij leefde omtrent het jaar 368 vóór J. C.

AGDESTIS of AGDISTIS, een gedrocht, man en vrouw en steen te zamen, of naar goedvinden, nu het eene en dan het andere, zoon van JUPITER en van den steen AGDUS, was de schrik der menschen en zelfs der goden, die hem verminkten. De Grieken baden hem aan, als eenen magtigen geest. Men stelt hem dikwijls voor met dit opschrift:

AGDESTIS triplex, modo vir, modo femina, saxum.

AGELET (JOZEF LEPAUTE D'), lid der Fransche Academie, werd te *Thoue-la-long* in 1751 geboren. Kweekeling van den sterrekundigen LALANDE zijnde, ging hij in 1773 zelf als sterrekundige sloop, tot eenen togt naar *Australië*, onder bevel van den Heer KERGUELIN. Van zijne reis terug gekomen, bood hij der Fransche Academie, een groot aantal waarnemingen over de planeten en sterren aan. Men heeft van hem aantekeningen over den zonnen afstand van VENUS, en over de langdurigheid des jaars. Hij kwam om het leven in den togt van den Heer DE LA PEYROUSE, met wien hij als sterrekundige vertrokken was.

AGELLIUS (ANTONIUS), Bisschop van *Acerno* in het koningrijk *Napels*, zag het eerste licht te *Sorrento* en overleed in 1608. Hij gaf *Commentaria over de Psalmen* in het licht, te *Rome* in fol. gedrukt; over JEREMIAS in 4.to en over HABAKUK, in 8.vo die vrij gezocht zijn. Hij werd door Paus GREGORIUS XIII. gebruikt tot de Grieksche uitgave der zeventigen van *Rome*. Zijne *Aantekeningen op de Psalmen* is het beste van al zijne werken.

AGESANDER, een Rhodiaan,

vervaardigde, onder keizer **VESPASIANUS**, met twee andere beeldhouwers (**POLYDORUS** en **ATHENODORUS**), de groep van **LAOCOÖN**, een der schoonste overblijfselen der oudheid. Men zag dezelve te *Rome*, op de plaats van *Belvédère* in het *Vatikaan*. Zij werd naar *Parijs* vervoerd, alwaar men dezelve in 1815 nog zag. **PLINIUS** spreekt in het 36.ste Boek zijner *Natuurlijke Historie* met den grootsten lof van deze groep. Er bestaan in *Frankrijk* en in de *Nederlanden* vele schoone kopijën derzelve, doch de schoonste vindt men in de galerijen van *Florence*, door eenen ridder van *Sint-Jacob* vervaardigd.

AGESILAUS I., zoon van **DORYSSUS**, Koning van *Sparta*. Zijne regering was, volgens **PAUSANIAS**, zeer kort, maar **EUSEBIUS** laat hem 44 jaren regeren.

AGESILAUS II., Koning van *Sparta*, beklom den troon ten nadeele van **LEOTICHIDES**, aan wien dezelve toebehoorde. Deze Koning, door de natuur mismaakt, klein, met een walgelijk gelaat en kreupel, vergoede door de hoedanigheden der ziel, die des lichaams. Hij overwon **TISSAPHERNES**, Perzischen veldheer, en hij zou zijne zegepralen tot in het hart der Monarchie hebben voortgezet, indien hij niet ge-

noodzaak ware geweest, de Atheners en Beotiërs, die zijn vaderland verwoestten, het hoofd te gaan bieden. Zijn terugtogt was zoo snel, dat hij in 30 dagen, den weg aflegde, waartoe **XERXES** een jaar gebruikt had. Hij hakte bij *Coronea*, het vijandelijke leger geheel in de pan. Daarop veroverde hij *Corinthe*, en zou zijne wapenen, indien hij niet ziek ware geworden, nog verder hebben doen doordringen. Zoo lang als hij niet aan hun hoofd was, werden de Lacedemoniërs overwonnen; maar zoodra als hij hersteld was, vergoedde hij alles weder door zijne dapperheid. In zijnen ouderdom ondersteunde deze vorst **NEOTERABO** tegen **THARACUS**: deze togt was even zoo gelukkig als de andere. Hij overleed bij zijne terugkomst in *Cyrenaïca*, in het jaar 361 vóór J. C. het 84.^e jaar van zijnen ouderdom, en het 44.^e zijner regering. Deze Koning wilde niet, dat men hem standbeelden zoude oprigten, de nakomelingschap heeft hem dezelve opgerigt, en zijnen vriend **XENOPHON** had hij tot geschiedschrijver. **CYNISCA**, zijne zuster, was de eerste vrouw, die in de Olympische spelen, op paarden, die zij op verzoek van **AGESILAUS**, zelve had afgerigt, den prijs van den wedloop behaald heeft.

AGESIPOLIS; Koning van Lacedemonië, door zijnen moed en zijne krigsdeugden, de waardige ambtgenoot van AGESILAUS II. Hij verwoestte Argolide en Mantinea, en plunderde de Olyntiërs. Hij stierf in het jaar 380 vóór J. C.

AGGÆUS, een der 12 kleine profeten, moedigde de Joden aan tot de wederopbouw van den tempel, door hun te voorzeggén, dat de tweede heerlijker zou zijn, dan de eerste: eene zinspeling, die de komst van JESUS CHRISTUS in dezen nieuwen tempel ten doel had: want het is zeer zeker, dat hij in alle andere opzichten, veel minder was, dan de eerste. AGGÆUS profeteerde in het jaar 516 vóór de Christelijke tijdrekening.

AGIER (PETRUS JOANNES), Oud-Advocaat bij het parlement, en een der presidenten van het koninklijke hof van Parijs, werd den 28 December 1748 in die stad geboren. Zijn vader, procureur bij het parlement, was bezorgd hem eene zeer beschaafde opvoeding te geven, welke hij zich op de loffelijkste wijze ten nutte maakte, daar hij bij de medestreving op de Universiteit, den eer-prijs, en de vier andere eerste prijzen behaalde. Reeds in zijne prilste jeugd, de grondstellingen der oppositie ingezogen hebbende, verbond hij zich, toen hij de

loopbaan der rechtsgeleerdheid intrad, met de manieren derzelfde partij, en behoorde tot de school van MEXY, MAULTROT en JABINEAU. Ook werd AGIER, dadelijk na het begin der omwenteling, toen bijna al wat PORT-ROYAL aankleefde met geestdrift het nieuwe stelsel aannam, als plaatsvervangend afgevaardigde bij de Staten-Generaal verkozen, en niet onwaardig geoordeeld, om lid der gemeente van Parijs te zijn. In deze hoedanigheid werd hij belast de bewerkers en medeplichtigen der zamenzweringen van het hof tegen het volk, van 13 en 14 Julij, en die eener factie tegen het hof van 5 en 6 October, te vervolgen. In het rapport, dat hij in December over deze verschillende gebeurtenissen gaf, komt onder andere vreemde grondstellingen het volgende voor: *Dat de bevelen des Konings den uitvoerders van gewelddadigheden niet tot verschooning konden dienen.* Dit was de eenige maal niet, dat hij revolutionnaire gevoelens aan den dag legde, en de redevoeringen, die hij omtrent dien tijd uitsprak, dragen bijna alle den stempel van den toenmaals heerschenden geest. Maar wijl de tijd aan zoo vele buitensporigheden, en zoo vele dwaasheden regt heeft doen wedervaren, zullen wij vlugtig over datgene henen stappen, wat de president

AGIER omfrent dezen tijd ver-
 richt heeft. Wij moeten ech-
 ter zeggen, dat hij zich met
 vuur de zaak der constitutione-
 nele kerk aantrok, en dezelve
 tot aan het einde van zijn
 leven heeft voorgestaan. Na
 zich gedurende het schrikbe-
 wind in eene vreedzame schuil-
 plaats afgezonderd te hebben,
 kwam hij na die dagen van
 algemeene ellende weer te
 voorschijn, werd, na den val
 van FOUQUIER-TINVILLE, pré-
 sident der revolutionnaire regt-
 bank, bekleedde verschillende
 de posten, die, even als de
 toenmalige besturen, voorbij
 gingen, en kwam eindelijk
 onder BONAPARTE tot den post
 van vice-president van het
 hof, later koninklijk gewor-
 den. In de waarneming zij-
 ner bedieningen is hij den 22
 September 1823 overleden,
 en in hem is een der sterk-
 ste steunsels der constitutionele
 kerk en der dwalingen van
 PORT-ROYAL, die hij open-
 lijk en zonder omwegen be-
 leed, gevallen. De President
 AGIER bepaalde zich gedu-
 rende zijn leven niet enkel
 tot de overheidsbediening; hij
 wilde ook schrijver zijn, en
 heeft zonder de gelegenheden
brochures, en de geleverde
 artikels aan de nieuwe uit-
 gave van DENIZART en aan de
godsdiensstige kronijk, mede te
 tellen, twee en twintig boek-
 deelen over verschillende on-
 derwerpen in het licht gege-

ven. Zie hier de lijst zijner
 werken, zoo als wij dezelve
 aan het hoofd der *Catalogus*
 zijner Bibliotheek vinden, door
 eenen vriend van den over-
 ledene in het licht gegeven,
 die dezelve doet voorafgaan
 door een *kort overzigt van het*
leven en de werken van den
Heer AGIER. De schrijver
 van dit *kort overzigt* zwaait
 eenen grooten lof toe aan de
 constitutionele grondbeginse-
 len, en het overdreven *Jan-*
senismus van zijnen vriend;
 waardoor men er den schrij-
 ver ligt van heeft kunnen ra-
 den, die ons daarenboven nog
 met een uitgebreider werk be-
 dreigt.: I. *Le Jurisconsultra*
national. — (*De Nationale*
regtsgeleerde), drie brochures
 vereenigd, betrekkelijk eene
 constitutie, en gezamenlijk in
 1789 in 8.vo uitgegeven. —
 II. *Vues sur la réformation*
des lois civiles etc. — (*Blik-*
ken op de verbetering der bur-
gerlijke wetten; enz.) 1793. —
 III. *Traité du mariage dans*
ses rapports avec la religion,
et les lois nouvelle de France.
 — (*Verhandeling over het*
huwelijk, in deszelfs betrek-
kingen met den Godsdienst en
de nieuwe Fransche wetten.),
 2 dl.^o in 8.vo In dit geschrift,
 waarin de schrijver zijne
 school, in al wat dezelve
 strijdigs met het geloof der
 Kerk ten opzichte van dat Sa-
 crament leerde, verre over-
 treft, kent hij aan de bur-

gerlijke magt, het geheele gezag over het huwelijk toe. Hij valt hevig uit tegen het Concilie van *Trente*, aan hetwelk hij de eigenschap van algemeenheid weigert, en waarvan hij beweert, dat noch de tucht, noch de leer in *Frankrijk* zijn aangenomen; ellendige leer, die een andere Jansenist, de Heer *TABARAUD* weder heeft zoeken op te wekken, IV. *Justification de FRA-PAOLO SARPI*. — (Regtvaardiging van *FRA-PAOLO SARPI*), 1811 in 8.vo Een slechte compilatië, door den schrijver ondernomen, om zijne verbittering tegen het Concilie van *Trente* te regtvaardigen. V. *Vues sur le second avènement de J. C., ou Analyse de l'ouvrage de LACUNZA*. — (Blikken op de tweede komst van *J. C.*, of ontleding van het werk van *LACUNZA*) 1818, in 8.vo een blaauwboekje, vol droomerijen en ongerijmdheden ten voordeele van het millenarismus (*). Men vindt in de N.ºs 636 en 638 van den Franschen *Vriend van Godsdiens en Koning*, zeer belangrijke aantekeningen, over de werken, die de *Appelanten*, ter verdediging van dat gevoelen hebben in het licht gegeven. VI. *Psaumes nouvellement traduits sur l'Hébreu et mis dans leur or-*

dre naturel. — (*Psalmen*, op nieuw uit het Hebreuwsch vertaald, en in derzelver natuurlijke orde geplaatst). 1809, 3 dl.ⁿ in 8.vo VII. Hetzelfde werk in het Latijn in 18.mo 1818. VIII. *Propheties concernant J. C. et l'Eglise éparées dans les livres saints, avec des explications et des notes*. — (Voorzeggingen aangaande *J. C.* en de Kerk, in de heilige boeken verstrooid, met verklaringen en aantekeningen) 1819 in 8.vo IX. *Les Prophètes nouvellement traduits sur l'Hébreu, avec des explications et des notes critiques. Isaïs* — (De Profeten, op nieuw uit het Hebreuwsch vertaald, met verklaringen en ophelderende aantekeningen. *Isaïs*.) 1820. 2 dl.ⁿ in 8.vo X. *JEREMIAS*, 1821. 2 dl.ⁿ in 8.vo XI. *EZECHIEL*, 1821. 2 dl.ⁿ in 8.vo XII. *DANIËL* 1822. 1 Dl. in 8.vo XIII. *Les petits prophètes, (De kleine profeten)* 1822. 2 dl.ⁿ in 8.vo — XIV. *Commentaire sur l'Apocalypse. (Aantekeningen op het Boek der Openbaring)* 1823. 2. dl.ⁿ in 8.vo In deze 16 boekdeelen, welke de president *AOIBER* over de heilige Schrift heeft in het licht gegeven, ontwikkelt hij al de vooroordeelen zijner sekte, en schijnt zelfs

(*) Of het stelsel van het duizendjarige rijk, hetwelke daarin bestaat, dat de aarde na het laatste oordeel, duizend jaren lang een paradijs zou zijn.

dezen arbeid enkel ondernomen te hebben, om haar over hare verliezen te troosten. Hij volgt in de verklaring der voorzeggingen, de dwalingen, der beruchtste Appellanten ETEMARE, JOUBERT, PONCET, BOURSIER enz. Hij ziet in de Kerk niets dan verduistering, verbastering en afvalligheid. Hij maakt de bekeering der Joden bekend, en schetst hunne geschiedenis, in die toekomstige tijden, zoo naauwkeurig af, dat wij er niet meer van zullen weten, wanneer de gebeurtenissen hebben plaats gehad. Hij voorzegt, dat JESUS CHRISTUS zigbaar op de aarde nederdalen, en er zijn duizendjarig rijk stichten zal. Eindelijk beklaagt hij zich bitterlijk over de Pausen, Bisschoppen, Jesuiten en Ultramontanen. Gelukkig, dat zoo vele dwaasheden en onbegrijpelijke zotternijën, derzelver schrijver niet overleefd hebben, maar in eene vergetelheid rusten, die men niet ligt op het denkbeeld zal komen, om te storen.

AGILULPHUS, hertog van *Turin*, koning der Longobarden, overleed, na geheel *Italia*, behalve *Ravenna*, aan zijne magt te hebben onderworpen, in 590 te *Pavia*.

AGIS II., koning van *Sparta*, overwon de Atheners en Arginers, en onderscheidde zich in den Peloponesischen

oorlog. Men schrijft hem eene zeer bekende en zeer waarachtige zinspreuk toe. *De afgunstigen zijn zeer te beklagen, wijl zij zoo wel door het geluk van anderen, als door hunne eigene ongelukken gefolterd worden.* Men verhaalt, dat hij aan eenen redenaar, die hem een antwoord vraagde, voor degene die hem gezonden hadden, zeide: *Zeg hun, dat gij vele moeite hebt gehad, om te eindigen, en ik om u aan te hooren.* Hij overleed in het jaar 399 voor J. C.

AGIS III., Zoon van ARCHIDAMUS, uit den tweeden tak der Heraklieden, volgde zijnen vader op, en beklom den Spartaanschen troon in het jaar 346 vóór J. C. Hij was de zoon van AGESILAÏUS, en was een der vorsten, die de vrijheid huns lands met den meesten ijver tegen de eerzucht van ALEXANDER verdedigden. In zijne jeugd als afgezant, naar PHILIPPUS van *Macedonië* gezonden, gaf deze vorst zijne verwondering te kennen, hem alleen te zien, terwijl de overige Grieksche staten hem door verscheidene afgevaardigden deden begroeten, en riep uit: „Hoe! zendt *Sparta* mij slechts eenen enkelen afgezant!” „Het is voor een enkel man voldoende,” antwoordde hem AGIS op eene laconische wijze. Zijn haat tegen de Macedo-

niërs was onverzoebaar, en hij wachtte slechts op eene geschikte gelegenheid om denzelfen te doen losbarsten. Na den slag van *Issus*, nam hij 8,000 man onder de Grieksche huurlingen aan, die door den Perzischen koning bezoldigd werden en naar hun land terug trokken. **DARIUS** zich verbonden hebbende, om in al de onkosten te voorzien, zoo rustte **AGIS** eene vloot uit, zeilde naar het eiland *Creta*, en onderwierp een groot gedeelte van hetzelfde. Bij zijne terugkomst te *Sparta*, had **ALEXANDER** juist den slag van *Arbelles* gewonnen, waarin **DARIUS** geheel verslagen werd. **AGIS** verloor den moed nog niet; hij spoorde verscheidene Grieksche staten aan, om zich van het juk der Macedoniërs te bevrijden; ligtte een leger van 20,000 man, en 2,000 paarden, en trok tegen **ANTIPATER** op, die hem met 40,000 soldaten kwam bestrijden. De Lacedemoniërs werden door de meerderheid van het getal der vijanden niet afschrikt, en zij vochten met hunnen gewonen moed. De slag was bloedig, en **AGIS** werd zwaar gekwetst. Op den oogenblik, op welchen eenige zijner soldaten hem in zijne tent bragten, was hij op het punt, om door de vijanden omsingeld te worden. **AGIS** beval hun, hem te verlaten, en hun leven ter ver-

dediging des vaderlands te sparen. Hij bleef alleen, en hoewel zijne krachten bijna geheel uitgeput waren, vocht hij geknield, tot dat, door eenen werpschicht getroffen, hij in 355 vóór J. C. na negen jaren geregeerd te hebben, op zijn schild uitgestrekt, den geest gaf. Hij was een dappere, regtvaardige en verlichte koning.

AGIS IV., koning van *Sparta*, ondernam onmiddellijk na zijne verheffing op den troon, om de schulden te vernietigen en de goederen algemeen te maken. Deze hervorming, die het heilige regt van eigendom vernietigde, behaagde enkel aan de verkwisters; aan de met schulden bezwaarde lieden, en aan de armen. **LEONIDAS**, ambgenoot van **AGIS**, deed dit onregtvaardige plan verwerpen. **AGIS** werd in de gevangenis geworpen, en omtrent het jaar 235 vóór J. C. op bevel van eenen ephoor gewurgd. Alvorens de marteling te ondergaan, zeide hij tot iemand die weende: *Veeg uwe tranen af; want, wyl de onregtvaardigheid mij doet sterven, verdien ik minder beklaagd te worden, dan de bewerkers van mijnen dood.* Hij is de eerste vorst niet, die door zijne onderdanen uit te schudden, eene regtvaardige zaak heeft meenen te verrigten.

AGIS, dichter van *Argos*, een der slechtste rijmelaars, maar een der bekwaamste vlejers van zijnen tijd, had meer invloed bij ALEXANDER den Grooten, dan zelfs zijne veldheeren. AGIS en zijne makkers hielden niet op, aan dien vorst te herhalen, dat, wanneer hij in den oppersten Hemel zoude verschijnen, HERCULES, BACCHUS, CASTOR en POLLUX niets dringender zouden te doen hebben, dan hem hunne plaats in te ruimen.

AGLAONICEA of AGANICEA, dochter van HEGETOR, een Thessaliesch Heer. Wanneer zij eene maansverduistering voorzag, deed zij den menschen van haren tijd gelooven, dat zij dit Hemel-Ligchaam weg kon nemen, wanneer het haar behaagde. Toen later haar bedrog ontdekt werd, dreef men met haar den spot, hetgeen tot het volgende Grieksche spreekwoord aanleiding gaf: *Gij bestuurt de maan te uwer beschaming.*

AGLAUROS of AGRAULOS, dochter van CECROPS, beloofde aan MERCURIUS, om voor eene belooning, zijne drift voor hare zuster HERSE te begunstigen. PALLAS, over deze overeenkomst verontwaardigd, boezemde haar zulk eene ijverzucht tegen HERSE in, dat zij alles in het werk stelde, om oneenigheid tusschen

hen te zaaijen. PALLAS gaf daarna aan de drie zusters, AGLAUROS, HERSE en PANDROSUS, eene mand, waarin ERICHTHONIUS opgesloten was, met verbod van dezelve te openen. AGLAUROS en HERSE konden hare nieuwsgierigheid niet bedwingen, doch zij hadden niet zoodra de mand geopend, of zij werden met razernij bevangen, en wierpen zich in eenen afgrond neder. Zij werden in zwaluwen veranderd.

AGLAUS, de armste der Arcadiërs, dien APOLLO, wijl hij de grenzen van zijn klein erfdeel nooit was te buiten gegaan, en hij wel tevreden van de vruchten leefde, die het hem opleverde, gelukkiger oordeelde dan GYGES.

AGNAN of AGNANUS (Heilige) was, volgens het algemeene gevoelen, geboortig van *Vienne in Gallië*, en leefde eenigen tijd afgezonderd in eene cel in de nabijheid dier stad. Daarna begaf hij zich naar *Orleans*, werwaarts hij door den roem van den heiligen Bisschop EUVERTUS gelokt werd. Tot Priester gewijd zijnde, werd hij met het opzigt belast van het Klooster van *Saint-Laurent des Orgerils*, in de voorstad van *Orleans* gelegen, en dat niet meer dan een priorschap van *Cluny* is. De heilige EUVERTUS, die zijn einde voelde

naderen; verzocht hem tot opvolger, hetwelk hem werd toegestaan; hij legde het bestuur van zijn Bisdom neder, en stierf kort daarna, namelijk den 7 September 391. De heilige AGNAN regtvaardigde door zijn gedrag, de keuze, die men gedaan had. Hij liet de kerk van het heilige Kruis, door zijnen voorganger gesticht, met meer luister herbouwen. Bijna zestig jaren had hij den Bisschoppelijken stoel bekleed, toen de Hunnen, aangevoerd door ATTILA, Orleans kwamen belegeren. Hij had den storm voorzien, en was naar Arle gegaan, om den veldheer AETIUS, om hulp te verzoecken. Intusschen zetteden de barbaren het beleg met nadruk voort. De heilige AGNAN moedigde zijn volk aan, en vermaande hetzelfde om zijn vertrouwen op God te stellen. In de afwachting der hulp, die hun beloofd was, zenden alle vurige gebeden hemelwaarts. Toen eindelijk alles verloren scheen, werden de barbaren, door de Romeinen, bij welke zich de Gothen gevoegd hadden, overwonnen en verstrooid. Men schreef deze overwinning nog meer aan de gebeden en aan de voorzigtigheid van den heiligen Bisschop, dan aan de dapperheid van AETIUS toe, die het Romeinsche rijk op den rand van deszelfs ondergang, alleen nog staande hield.

Men stelt den dood van den heiligen AGNAN op den 17 November 453. Hij werd begraven in de Kerk van *Saint-Laurent des Orgerils*, van waar zijn ligchaam later is overgebracht in die van den heiligen PETRUS, welke Kerk den naam van den Heilige heeft aangenomen. Hij wordt op dien dag, in de oude *Martyrologiums* genoemd. De Hugenooten plunderden in 1562 zijne Relikwieën-Kas, en verbrandden zijne overblijfselen, met die van vele andere Heiligen, welke op dezelfde plaats rustten. AGNAN verkreeg door zijne gebeden, de genezing van den stadvoogd van Orleans, en men verzekert, dat hieruit het voorregt is ontstaan, hetwelk den Bisschoppen van Orleans verleend is, om bij hunne intrede in de stad al de gevangenen te verlossen. Dit voorregt is ten minste oud. YVES DE CHARTRES (*Epist. ad sanct. AUREL.*) spreekt over hetzelfde als over een gebruik, dat in zijnen tijd reeds tot eene algemeen bekende gewoonte was geworden. In 1803 heeft men te Orleans in 8vo uitgegeven: *Abregé de la vie et des miracles de Saint AGNAN.* — (Korte schets van het leven en de wonderen van den heiligen AGNAN).

AGNANIE (JUVENALIS D') omhelsde in Tirol de orde der Capucijnen, waarin hij zeer

eervolle bedieningen verwierf, en hem door de gestrengheid zijner deugden, en de uitgebreidheid zijner kundigheden, een zeldzame roem te beurt viel. Hij is de schrijver der navolgende werken: 1.º *Manuductio neophyti, seu clara et simplex instructio novelli religiosi*. Weenen 1680, in 8.vo; — 2.º *Necessaria defensio contra injustum aggressorum*, in 4.to Dit is eene wederlegging van den Hessischen predikant SCHEILBERT, tegen de mirakelen. — 3.º *Solis intelligentiae lumen indeficiens*, Weenen, 1686, in 4.to — 4.º *Brevissimus nucleus theologiae moralis practicus* in 4.to; — 5.º *Artis magicae Sciendi synopsis, seu mentis humanae fecundatae communitorium, ad inveniendum, et discurrendum*, Salzburg, 1689, in 4.to; — 6.º *Theologia nationalis ad hominem et ex homine, etc.* Weenen 1703, in 4.to.

AGNEAUX DE VIENNE (JOANNES BAPTISTA, Benedictijner van de Congregatie van *Saint-Maur*, geboren in 1728, had zijne gelofte te *Sées* afgelegd, en overleefde de vernietiging zijner Orde. Men heeft de volgende werken van hem, die alle vóór de omwenteling in het licht kwamen: 1.º *Lettres en forme de dissertations contre l'incrédulité* — (Brieven, bij wijze van verhandelingen, tegen het ongelooft),

1756, in 12.º — 2.º *Eclaircissement sur plusieurs antiquités, trouvées à Bordeaux* — (Ophelderingen opzigts verscheidene oudheden, te Bordeaux gevonden), 1757, in 12.º — 3.º *Point de vue concernant la défense de l'état religieux* — (Gegpunt betrekkelijk de verdediging van den Religieuzen staat), 1757 in 12.º, nieuwe uitgave 1771; — 4.º *Plan d'éducation et les moyens de l'exécuter* — (Ontwerp van opvoeding en de middelen om hetzelfde ten uitvoer te brengen), Parijs 1769, in 12.º; — 5.º *Histoire de la ville de Bordeaux* — (Geschiedenis der stad Bordeaux), 1771, 2 dl.ⁿ in 4.to; — 6.e *Dissertation sur la religion de MONTAGNE* — (Verhandeling over den Godsdienst van MONTAGNE), 1773, in 12.º; — 7.º *Eloge de MONTAIGNE et discours sur sa religion* — (Lofrede van MONTAIGNE en redevoering over zijnen godsdienst), 1775 in 12.º; — 8.vo *Administration générale et particulière de la France* — (Algemeen en bijzonder bestuur van Frankrijk), 1775 in 8.vo; 9.º *Lettres sur l'histoire de France*, — (Brieven over de geschiedenis van Frankrijk), 1782, in 12.º; eene tweede uitgave in 1787; 10.º *Nouvelle méthode pour apprendre à lire et à écrire correctement la langue Française*, — (Nieuwe wijze, om de fransche taal naauwkeu-

rig te leeren lezen en schrijven), 1782, in 8.º, eene nieuwe uitgave, in 1786, in 12.º; — 11.º *Histoire d'Artois* — (*Geschiedenis van Artois*), 1.º en 2.º deel, 1785, 3.º deel 1786; 4.º en 5.º deel 1787, in 8.º; — 12.º *le Triomphe de l'humanité, ou la mort de LÉOPOLD DE BRUNSWICK* — (*de zegepraal der menschlievendheid, of de dood van LEOPOLD VAN BRUNSWICK*), een dichtstuk, dat om den jaarlijkschen prijs der Fransche academie heeft gedongen 1787, in 8.º; — 13.º; *le Triomphe du chrétien* — (*de zegepraal des Christens*) 1788, in 8.º. D'AGNEAUX DE VIENNE overleed in 1792. Men zegt dat hij het gevoelen der omwenteling had omhelsd. Mogt zulks waar zijn, zoo zou hij nog getuige kunnen wezen van gebeurtenissen zeer in staat om hem van denkbeeld te doen veranderen.

AGNES (*Heilige*), eene maagd, die in den ouderdom van 12 of 13 jaren, in het begin der IV. eeuw te Rome den marteldood onderging. PRUDENTIUS spreekt over haar in het 14.º *Hymnus*, en de heilige AMBROSIUS, in zijn boek *de Virginit.* » Al de volken, zegt de heilige HIERONYMUS, vereenigen zich, om in hunne redevoeringen en geschriften, den lof der heilige AGNES te vermelden,

die even zeer over haren teederen ouderdom, als over de wreedheid des tijrans wist te zegevieren, en die den roem der kuischheid, door dien des marteldoods bekroonde." De berigten, omtrent het leven van de heilige AGNES, ofschoon uit de zevende eeuw, bezitten geene voldoende ken teekenen van echtheid. Men moet hetzelfde van diegene zeggen, welke STEPHANUS ASSEMANI in het Chaldeeusch heeft in het licht gegeven. Dezelve spreken PRUDENTIUS en den heiligen AMBROSIUS tegen, door te vooronderstellen, dat de heilige AGNES den marteldood door het vuur onderging (Zie TILLEMONT, 5 dl.). Haar naam komt in den Canon der Mis voor. De Latijnsche Kerk viert haar feest op den 21 Januarij. — Hare gebeenten door BALDERICUS 15.º Bisschop van Utrecht van Paus AGAPITUS II., voor zijne kerk ten geschenke bekomen, zijn in 964 door genoemden Bisschop uit Rome naar Utrecht overgebracht.

AGNES VAN MONTEPULCIANO (*Heilige*), wijdde zich in het Dominikaner Klooster van PROCENO, in het Graafschap Orvietto, in den ouderdom van 15 jaren aan God toe, en overleed den 20 april 1317, in den ouderdom van 40 jaren te Montepulciano, hare vaderstad. Hare deug-

den en de wonderen, waarmede God haar gedurende haar leven, en na haren dood beroemd maakte, deden haar door BENEDICTUS XIII. in 1726 onder de Heiligen plaatsen.

AGNES, Koningin van *Frankrijk*, dochter van den Hertog van *Meranië*, trad in 1196, in den echt met PHILIPPUS-AUGUSTUS, nadat deze vorst van INGELBURGA, dochter van WALDEMAR, koning van *Denemarken*, gescheiden was. PHILIPPUS, wyl hij zijne wettige vrouw verstooten had, zich op 'het punt ziende, van door een Concilie veroordeeld te worden, liet AGNES ook gaan, die in het jaar 1201, te *Poissy* overleed. PAUS INNOCENTIUS III. wettigde twee kinderen, die zij PHILIPPUS-AUGUSTUS ter wereld had gebragt.

AGNES van *Frankrijk*, keizerin van het *Oosten*, werd in 1171 geboren. Reeds in den ouderdom van 8 jaren, aan den jongen ALEXIS, zoon van keizer MANUËL COMNENUS, verloofd, vertrok zij dadelijk naar *Konstantinopel*, alwaar zij in 1180 met grooten luister ondertrouwd werd. Deze Prinses was eene dochter van LODEWIJK den *Dikke*, en eene zuster van PHILIPPUS-AUGUSTUS. AGNES had nog slechte den ouderdom van 11

jaren bereikt, toen zij ALEXIS, op bestel van ANDRONICUS COMNENUS onder hare oogen zag vermoorden. ALEXIS had den troon beklommen, en zijne zwakheid had de eرزucht van zijnen moordenaar stouter genaakt. De wreede ANDRONICUS, om in geene vijandschap met *Frankrijk* te geraken, of wyl de groote misdadigers om te beter genot van hunne feiten te hebben, zich dikwijls met onschuldigen verbinden, spaarde AGNES, maar dwong haar, zijne echtgenoot te worden. Er werden uit deze gruwelijke verbindtenis geene kinderen geboren. ANDRONICUS werd op zijne beurt, 4 jaren daarna ook vermoord; en AGNES, die steeds te *Konstantinopel* bleef, huwde in 1205, na 20 jaren weduwe te zijn geweest, met THEODORUS BRANNAS, landvoogd van *Antiochië*. Zij haarde hem eene dochter, die deschoonmoeder van GODEFRIDUS DE VILLEHARDOUIN geweest is.

AGNES van *Oostenrijk*, dochter van Keizer ALBERTUS I., en klein-dochter van RUDÖLF, Graaf van *Habsburg*, 1.^e Keizer uit dat huis in *Duitschland*, werd in 1280 geboren. Haar naam is al te berucht geworden, door de verschrikkelijke wraak, die zij over den moord van Keizer ALBERTUS nam, daar zij zonder

onderscheid den onschuldige en den schuldige in dezelfde vogelvrijverklaring wikkelde. God trof eindelijk haar hart, en deed hetzelfde tot berouw en boetvaardigheid overslaan. Weduwe geworden van *ANDREAS*, Koning van *Hongarij*, met wien zij in 1296 gehuwd was, stichtte zij een klooster op dezelfde plaats, waar haar vader vermoord was; vrij van alle verbindtenis, bragt zij er meer dan 50 jaren door, zich aan de strengste oefeningen van versterking overgeevende, en overleed in 1334 in den ouderdom van 82 jaren.

AGNES BERNAUR, de dochten van eenen hadstoofhouder te *Augsburg*, won in het jaar 1428, door hare beïndrukkende schoonheid en onschuld, het hart van den wakkeren Hertog, *ALBERTUS VAN BEIJEREN*, die haar op een tournoospel zag. Zij schonk hem hare wederliefde, en hij bragt haar, nadat hij zich door eenen Priester met haar had laten trouwen, naar het kasteel *Vohburg*, waar zij in afzondering, en in het gelukkige bezit van haren echtgenoot leven zoude, tot dat *ALBERTUS* haar, na den dood van Hertog *ERNST*, zijnen strengen Vader, openlijk als Hertogin mogt verklaren. Doch het geluk der teedere echtgenooten duurde niet lang: *ERNST* had de lief-

de van *ALBERTUS* ontdekt, en deed zelfs eene poging, om er zijnen zoon, op een openlijk tournooi-spel door bespottig van terug te brengen. *ALBERTUS* hierdoor verbitterd, bragt *AGNES* naar *Straubing*, gaf haar eenen luisterrijken hofstoet, en beval aan allen haar als Hertogin te eeren. In het begin vond *AGNES* eenen krachtadigen beschermmer in Hertog *WILLEM*, den oom van haren man, maar naauwelijs had deze edele vorst de oogen gesloten, of Hertog *ERNST* oefende de verschrikkelijkste wraak aan de jonge vrouw uit. In de afwezigheid van *ALBERTUS*, liet hij haar gevangen nemen, en voornamelijk op aansporing van *HENDRIK VAN WERNBERG*, en *JOANNES VAN Neder-Beijeren*, werd zij op den 12 October 1435, door beulsknechten, van de *Donau-brug* in de rivier geworpen, en toen zij door de golven weder aan land werd gespoeld, stieten haar die ellendelingen andermaal onder water. Het volk dat haar als eene Heilige vereerde, maakte men eene menigte misdaden wijs, die men voorgaf door haar bedreven te zijn. Te *Straubing* staat nog haar praalgraf, in eene kapel op het kerkhof bij de parochie-kerk van den *H. Petrus*, en eene grafzerk van rood marmeer bedekt haar gebeente. De *Beijersche* dichtster *BABO*, heeft haar treurig

lot, tot het onderwerp van een zeer wel geslaagd treurspel gekozen.

AGNES SOREL. — Zie SOREL.

AGNESI (MARGARETHA GAËTANA ANGELICA MARIA), werd den 16 Maart 1718 te *Milane* geboren. Reeds in hare prilste jeugd openbaarde zich in haar de zeldzaamste begaaftheden; negen jaren oud zijnde, was zij reeds met het Latijn bekend, het Grieksch, Hebreeuwsch, Fransch, Hoogduitsch en Spaansch waren voor hare bijzondere vatbaarheid slechts een kinderspel. Nadat zij de beoefening der talen verlaten had, om zich aan die der wiskunde en wijshegeerte over te geven, verkreeg zij van Paus BENEDICTUS XIV. de vrijheid om haren vader in den leerstoel der Universiteit van *Bologne* te vervangen. Daar zij zich kort daarna door God tot eene verhevener volmaaktheid beroepen gevoelde, verliet zij de wereld en de wetenschappen, om zich aan den dienst der zieken toe te wijden. Zij heeft verscheidene werken nagelaten, onder welke bijzonder dienen genoemd te worden: 1.º *Instituzioni analitiche*, 1748, 2 dl.ⁿ in 4.to 2.º *Verhandeling over de deugden en wonderwerken van JESUS CHRISTUS*; 3.º *Twee Om-*

schrijvingen, de eene van eene verhandeling van den heiligen BERNARDUS, *De Passione CHRISTI*, de andere van den heiligen LAURENTIUS JUSTINIANUS: *De Sacro connubio*. 4.º Eenige *Aanmerkingen* op een werk van den markies GORINI-CORIO. Mejjuffrouw AGNESI overleed blakende van heiligheid te *Milane*, in een gesticht voor arme vrouwen opgericht, den 9 Januarij 1799 in den ouderdom van 81 jaren.

AGNODICE, eene Atheensche jonge dochter, vermomde zich, wijl zij hare neiging voor de geneeskunde niet kon volgen, daar de wet haar verbood, het gehoor dergene bij te wonen, die dezelve onderwezen, in het mannelijke gewaad. Dus vermomd, woonde zij de lessen van HIEROPHILUS bij (Zie HIEROPHILUS). De Atheensche vrouwen stelden zoo veel belang in haar, dat de wet, die aan het vrouwelijke geslacht de uitoefening der geneeskunde verbood, te haren opzigte werd ingetrokken.

AGNOLO (GABRIËL D') een Napolitaansch bouwkunstenaar werd in het jaar 1432 geboren. Zijn najver, door de talenten en den roem van NOVELLO DI SAN LUCANO en GIO FRANCESCO MORMANDO, zijne tijdgenooten, opgewekt,

bragt hij met zijne beide mededingers veel toe, om den goeden smaak, dien hij in de overblijfselen der gedenkteeken der oude Romeinen geput had, in de bouwkunde terug te brengen. Men heeft hem het paleis van *Gravina* te danken, welks voltooiing door de Napelsche onlusten belet werd. De kerken van de heilige *MARIA van Egypte* en van den heiligen *JOZEF*, zoo als ook vele andere gedenkteeken, verzekeren hem onder de bouwkunstenaars van zijn land eenen onsterfelijken naam. *AGNOLO* overleed in het jaar 1510 in den ouderdom van 78 jaren.

AGOBARD, Aartsbisschop van *Lyon*, koos op eene onbezonnen wijze de partij van *LOTHARIUS*, die tegen *LODEWIJK den Zachtmoedige* in opstand was, en vervaardigde zelfs een verdedigingschrift van deszelfs gedrag, en van dat der overige oproerige vorsten, dat wij nog bezitten. Hij werd in de Kerkvergadering van *Thionville* in het jaar 835 gehouden, afgezet; maar zich met dien Vorst verzoend hebbende, werd hij hersteld, en stierf bij hem, vol ijver en godsvrucht, in het jaar 840. Er zijn ons van dezen Prelaat verscheiden werken overgebleven, waarvan *PAPYRUS MASON* in 1606 de eerste uitgave bezorgd heeft. Deze geleerde kocht dezelve van eenen

boekbinder, die er boeken mede wilde beplakken. *BALUZE* heeft er in 1666 eene veel schoonere uitgave, vol geleerde aantekeningen in 2 dl.ⁿ in 8.vo van in het licht gegeven. Dezelve zijn in het 14.^e deel van de *Bibliotheek der Kerkvaders* herdrukt geworden. *AGOBARD* heeft tegen *FELIX d'URGEL*, tegen de *Joden*, tegen de geregtelijke bewijzen, de tweegevechten, tegen het gevoelen des volks van zijnen tijd, die al de stormen aan toovenaars toekenden, geschreven. Zijne *Verhandeling over het Priesterschap* wordt bijzonder op prijs gesteld. In zijn werk over de beelden verklaart hij zich niet voor de vereering, die men aan dezelve bewijst, ofschoon hij zich van de ketterij der beeldenbestrijders (*iconomaken*) zeer verwijderd houdt. Hij wordt te *Lyon*, en te *Saintonge*, alwaar men hem den heiligen *AGOBARD* noemt, openlijk vereerd.

AGORACRITOS, op het eiland *Paros* geboren, was de geliefde leerling van *PHIDIAS*, en even als zijn meester, een beroemde beeldhouwer. Om hem boven zijne mededingers te stellen, ging *PHIDIAS* zoo ver, dat hij den naam van *AGORACRITOS*, op zijne eigene meesterstukken plaatste, zonder te ontwaren, zegt een beroemde schrijver, dat de sierlijke bewerking het be-

drog ontsluitende, en het geheim verraadde." Het meesterstuk van AGORACRITOS, was eene VENUS in den tuin, als godin der vruchtbaarheid, met den tak van eenen appelboom in de hand, welke hij later, wïjl de Atheners ten voordeele van ALKAMENES, met wien hij den wedstrijd begonnen had, uitspraak hadden gedaan, in eene NEMESIS (godin der wraak) veranderde, daar hij van den appelboomtak eenen esschentak maakte. Hij gaf dezelve nu aan de Ramnusiërs. Deze beeldhouwer overleed in het jaar 150 vóór J. C.

AGOSTINI (LEONARDO), in de XVII. eeuw in den staat van Sienna geboren, bragt bijna zijn geheele leven onder de oudheden door, voor welke hij eene bijzondere geestdrift bezat, en daarbij verstand met schranderheid paarde. Zijn werk getiteld *Le gemme antiche figurate* is verscheidene malen gedrukt en vertaald geworden: de eerste uitgave, zag te Rome in 1657 en 1669 2 dl.ⁿ in 4.to het licht. De 2.^e in dezelfde stad, in 1686. Deze, die wat de orde betreft, boven de eerste te verkiezen is, is ten opzichte van de schoonheid der platen, gegraveerd door den beroemden teekenaar en etser JOANNES-BAPTISTA GALLETRUZZI, verre beneden dezelve. Deze

zeer hooggeschatte verzameling, zoo wel als de voorafgaande Verhandeling werd ook door MAFFEI in 1707, 4 deelen in 4.to uitgegeven. GRONOVIUS heeft dezelve in het Latijn vertaald, en van deze vertaling zijn er twee uitgaven verschenen, de eene te Amsterdam in 1685, die zeer gezocht wordt, de andere te Franeker, in 1694, veel minder fraai dan de eerste.

AGOULT (WILLEM D') een Edelman, en Provençaal Dichter, in 1181 overleden, was een der beste liedjesmakers van zijnen tijd. Het meest bekende werk van dezen *troubadour* is een ongedrukt dichtstuk, getiteld: *La maniera d'amar dal tems passat*. Hij wil er in bewijzen dat er geene eer bestaat, zonder opregtheid, geene opregtheid zonder liefde en geene liefde, wanneer men zich de eer van het geliefkoosde voorwerp niet aantrekt.

AGOULT (ANTONIUS JOANNES Burggraaf D') uit het Provençale huis van dien naam voortgesproten. Muskietier in 1768, verkreeg hij den 30 Maart 1781, een brevet van tweede luitenant bij de lijfwacht, en bragt het in 1783 tot den rang van overste van een regiment ruitery. In 1787 tot commandeur der orde van den H. LAZARUS benoemd,

week hij in 1791 uit; en maakte in 1797 dien ongelukkigen veldtogt mede, die, na de Coalitie en de emigranten, tot in het hart der Fransche Provinciën te hebben gebracht, door eenen schandelijken aftogt eindigde, het voorwendsel der moord-tooneelen der eerste dagen van September werd, en aan *Parijs* het treurige tooneel schonk, van twaalf ongelukkigen te zien ombrengen, die onder de muren van *Verdun* gevangen waren genomen. Na den afloop van den veldtogt volgde de Heer d'AGOULT LODEWIJK XVIII. te *Verona*, en vergezelde hem later in *Duitschland*, in *Rusland*, en *Engeland*, van waar hij met dien vorst in *Frankrijk* is teruggekomen. Kort na zijne terugkomst werd de Bruggraaf d'AGOULT bijna gelijktijdig benoemd tot Luitenant-Generaal, Commandeur der orde van den heiligen LODEWIJK, en eersten staatjonker van MADAME. In deze laatste hoedanigheid heeft hij die vorstin te *Bordeaux*, in *Engeland* en in *België* gevolgd. Eindelijk is hij als Gouverneur van het kasteel van *Saint-Cloud*, den 9 April 1828, te *Parijs*, in den ouderdom van 78 jaren, op eene zeer Christelijke wijze overleden.

AGRAIN, een beroemd kruisvaarder gedurende den eersten kruistogt, vertrok in 1096

van *Languedoc* met RAYMOND, Graaf van *Toulouse*. Zijne roemrijke heldendaden, gevoegd bij zijne schoone hoedanigheden; deden hem van Koning BOUDEWIJN, de waarigheden van Prins van *Sidon* en *Cesarea*, van Opperveld-overste en Onderkoning van *Jeruzalem* verwerven. Na de gevangenneming van BOUDEWIJN, tot Onderkoning van *Accon* benoemd, verwierf hij door zijne overwinningen op den sultan van *Egypte* den bijnaam van *het zwaard en het schild van Palestina*. Zijn klein-zoon HUGO d'AGRAIN, werd door AMAURY, Koning van *Jeruzalem*, met een gezantschap naar *Cairo* belast, dat hij op eene zeer roemrijke wijze ten uitvoer bragt. Deze uit *Vivarais* oorspronkelijke familie, heeft zich met vorstelijke huizen verbonden, en had het regt bekomen, om bij de processie van *Notre-Dame au Puy*, den blooten degen te dragen. Er bestaan nog twee takken van dit huis.

AGRAULOS — Zie AGLAULOS.

AGREDA (MARIA d') Franciskaner Non, Overste van het klooster der *Onbevleete Ontvangenis* te *Agreda* in *Spanje*, werd in deze stad in 1602 geboren. Deze dochter verbeeldde zich eene verschijning gehad te hebben, in welke

God haar nitrukkelijke bevelen gaf, het leven der heilige Maagd te schrijven. Zij begon dit verhaal in 1637, maar een verlicht Biechtvader, die, gedurende de afwezigheid van haren gewonen Biechtvader haar geweten bestuurde, beval haar hetzelfde in het vuur te werpen. De eerste teruggekeerd zijnde, liet haar haar werk op nieuw beginnen. MARIA D'AGREDA gehoorzaamde hem met geestdrift; en deze vrucht harer overwegingen, of liever harer droomerijen, kwam na haren dood onder dezen titel in het licht: *De geheimzinnige stad Gods, een wonder zijner almacht, de afgrond der genade Gods, de goddelijke geschiedenis en het leven der heilige Maagd MARIA, de Moeder Gods, in deze laatste tijden geopenbaard door de heilige Maagd aan zuster MARIA van Jesus, abdis van het klooster der Onbevleete ontvangenis der stad Agreda.* Men vindt dit opstel geheel door hare hand geschreven, met een getuigschrift, dat de geheele inhoud haar veropenbaard was. De lezing van hetzelfde werd te Rome verboden, en nadat Pater CROZET, een Recolletmonnik van *Marseille*, het eerste gedeelte van hetzelfde in het Fransch had uitgegeven, werd zulks, ondanks het in *Spanje* was goedgekeurd, in 1696 zeer hevighijk door

de *Sorbonne* gecensureerd. De geheele vertaling van dien Franciskaner kwam te *Brussel* in 1717 in 8 dl.ⁿ in 12.º, en in 3 dl.ⁿ in 4.to in het licht. Nadat hare werken, volgens de, in de geleerde Verhandeling van BENEDICTUS XIV. bepaalde regelen, rijpelijk onderzocht waren, vaardigde de Congregatie der kerkgebruiken, in 1774 een besluit uit, waarbij de zaligverklaring dier kloosterzuster geheel verworpen werd. In het volgende jaar werd er over dit onderwerp andermaal eene Congregatie gehouden, na welke de Paus het besluit *de non procedendo ulteris* geven moest, hetwelk echter tot dus verre is opgeschort gebleven. Het is niet mogelijk, dat een redelijk mensch, dat een Christen, die behoorlijk in zijnen Godsdienst onderwezen is, het boek van MARIA D'AGREDA kan lezen, zonder met medelijden omtrent deze goede dochter, en met verontwaardiging tegen de voorstanders en uitgevers harer gewaande veropenbaringen bevangen te worden. Zij overleed den 24 Mei 1665.

AGRICOLA' (CNAEUS JULIUS), consul en veldheer der Romeinen, een Provençal van geboorte, landvoogd van *Groot-Britaniën*, onder VESPASIANUS, maakte zich aldaar beroemd door zijne dapperheid.

Hij onderwierp *Schotland* en *Ierland* voor het eerst aan de Romeinen; betoogde de Britten, en behield zijne veroveringen door zijne deugden en door de handhaving der militaire tucht. Zijne zegespraken waren het voorwerp der afgunst van DOMITIANUS, die hem terug riep. Om de eer van den zegetogt niet te genieten, beval hem deze keizer des nachts *Rome* binnen te komen. AGRICOLA, te verstandig, om aan dat monster zijne gevoeligheid te doen blijken, trok naar zijn vaderland, en leefde er in eene eervolle rust, eenvoudig in zijn uiterlijk, beleefd in zijne gesprekken, en zich tot twee of drie vrienden bepalende. Men zegt, dat DOMITIANUS het einde van zijn leven door vergif verhaastte; maar hoe gemakkelijk het den menschen en vooral menschen zoo als DOMITIANUS ook vallen moge, om misdaden te plegen, moet men toch altijd niet aan dezelve gelooven. TACITUS, schoon-zoon van AGRICOLA, heeft ons eene levensbeschrijving van zijnen schoon-vader nagelaten, die beide waardig is.

AGRICOLA (RUDOLF), hoogleeraar der wijsbegeerte te *Heidelberg*, een der herstellers der wetenschappen en letteren in *Europa*, werd in 1443 te *Baflo* of *Baffel* bij *Groningen* uit een onaanzien-

lijk geslacht geboren. Hij reisde door *Frankrijk* en *Italië*, en hield zich eenigen tijd te *Ferrare* op; alwaar de hertog, HERCULES VAN ESTE, de weldoener der geleerden, ook de zijne werd, en alwaar THEODORUS DE GAZE zijn onderwijzer in de wijsbegeerte was. Na onderscheidene reistogten gedaan te hebben, overleed hij den 28 October 1485 te *Heidelberg*, en is aldaar, op zijn verzoek, in het gewaad eens minderbroeders en in de kerk dier orde begraven. Deze geleerde Nederlander was de taalkunde, de schilderkunst, de toonkunst, de redeneerkunde, de dichtkunst en de wijsbegeerte volkomen meester. Men verzamelde al zijne werken in 2 dl.ⁿ 4.to, *Keulen* 1539, onder welke men zijne *Beknopte oude geschiedenis*, en zijne drie boeken: *De inventione dialectica*, zeer voordeelig onderscheidt. Zijne geleerde tijdgenooten hebben hem eenen vaak al te uitbundigen lof toegezwaaid. Men zegt, dat als hij Latijnsche verzen schreef hij een andere VIRGILIUS, en in onrijm een andere POLITIANUS was. ERASMUS, zijn vriend en landgenoot, zwaait hem den grootsten lof toe.

AGRICOLA (JOANNES ISLEBIUS) dus genoemd wijl hij van *Eisleben* in het Graafschap *Mansfeld* was, alwaar

hij in 1490 of 1492 het eerste licht aanschouwde; land- en tijdgenoot van LUTHER, was hij ook zijn leerling. Eerst verdedigde hij de gevoelens van zijnen meester met den meesten ijver, maar hij verliet dezelve later en werd zijn gezworen vijand. Na duizende veranderingen in zijne leer en in zijn geloof, vernieuwde hij eene dwaling, die LUTHER verplicht was geweest te laten varen, en werd het hoofd eener sekte, namelijk van die der *Antinomiërs*. LUTHER had geleerd, dat wij allen door het geloof geregtvaardigd worden, en dat de goede werken niet noodzakelijk waren tot de gelukzaligheid. AGRICOLA leide uit deze grondstelling af, dat, wanneer een mensch het geloof had, hij geene wet meer behoefde, dat dezelve nutteloos was, hetzij om hem te verbeteren, of hetzij om hem te besturen, wijl hij, door het geloof geregtvaardigd, uit de goede werken geen nut meer kon trekken; en wijl hij, indien hij niet regtvaardig was, zulks werd door zijn geloof op te wekken. LUTHER stond tegen deze leer op: AGRICOLA herriep dezelve bij herhaling, doch predikte haar telkens weder op nieuw. Maar wijl LUTHER nooit van zijne grondbeginselen omtrent de regtvaardigmaking afzag en dezelve met AGRICOLA aannam,

zoo kon hij hem nooit grondig wederleggen, noch hem zijne dwaling doen erkennen, wijl de gevolgtrekkingen van het eene ten duidelijkste met de grondbeginselen van het andere verbonden waren. Doordien AGRICOLA elke wet verwierp, zoo noemde men zijne leerlingen *Antinomiërs*, dat is: *zonder wet*. Wijl hij de wraak van LUTHER vreesde, trok hij naar *Berlijn*, alwaar hij in 1540 den post van eersten hofprediker bekwam. Hij was een der *Theologanten*, die gekozen werden, om het *Interim* van *Augsburg* op te stellen, dat noch den Katholijken, noch den Protestanten voldeed. AGRICOLA overleed in 1566. Men heeft van hem *Commentaria op den H. Lucas*, in 8.vo, *Historia passionis J. C.*, 1543, in fol., eene Hoogduitsche vertaling van de *Andrienne* van TERENCIUS, en eene *Verzameling van 750 Hoogduitsche spreekwoorden*. Men zie over dezen ketter de *Kerkelijke Geschiedenis van МОШВІМ*.

AGRICOLA (GEORGE), een Duitsche Geneesheer in 1194 te *Glauchen* in *Meisnië* geboren. De kennis, die hij van de metalen en delfstoffen had, ging die der ouden in alle opzichten verre te boven. Hij had deze kundigheden opgedaan door het bezoeken der mijnen en zijne gesprekken

met de mijngravers. De meeste dergene, die na hem over dat onderwerp hebben geschreven, hebben hem gecopieerd. Hetgene, wat hij voordraagt, is in het algemeen nauwkeurig, en zijn stijl bezit eene zeldzame sierlijkheid. Onder de verschillende door hem geschrevene werken, onderscheidt men zijne verhandeling *de re metallica* in 12 boeken *Bazel* 1561, in fol. AGRICOLA overleed te *Chemnitz* in *Meisnië*, in het jaar 1555. De Lutheranen, voor welke hij altijd eenen grooten afkeer had aan den dag gelegd, lieten zijn lijk vijf dagen onbegraven liggen. Bij zijne Verhandeling *de re metallica* voegt men gewoonlijk, die onder den titel van *De ortu et causis subterraneorum*, *Bazel*, 1558, in fol.

AGRICOLA (STEFANUS) eigenlijk KASTENBAUER, in *Beieren* geboren, eerst Diechtvader der gemalin van FERDINAND I., en later een grootte voorstander der zoogenaamde Hervorming.

AGRIPPA I. (HERODES), Zoon van ARISTOBULUS, en klein-zoon van HERODES den Grooten, bragt een gedeelte zijner jeugd te *Rome* door, alwaar TIBERIUS hem het opzigt over zijnen klein-zoon opdroeg. Maar, wijl AGRIPPA meer genegenheid scheen te hebben voor CAJUS - CALIGULA, Zoon

van GERMANICUS, en TIBERIUS hem verdacht hield zijnen, dood gewenscht te hebben, zoo werd hij in de gevangenis geworpen. Zes maanden daarna werd hij op bevel van CALIGULA, die toen Keizer was geworden, uit dezelve ontslagen; deze Vorst schonk hem daarenboven eene gouden ketting even zoo zwaar, als die van ijzer, welk hij in zijnen kerker had moeten voort-slepen, gaf hem den titel van koning met de vervoerstendommen van *Philippe* en *Lysanias*, die alstoen open stonden. In het jaar 41 na J. C. voegde Keizer CLAUDIUS nieuwe geschenken bij die, welke CALIGULA reeds gedaan had; zoodat het geheele land, eertijds door HERODES bezeten, onder de heerschappij van den nieuwen Koning werd gebracht. De hofhouding van AGRIPPA werd luisterrijk, en de toestel der Koninklijke waardigheid, in al de gewesten, die van hem afhankelijk waren, heerlijker dan ooit. Hij was echter een aanhanger der wet van Mozes en, even alsof hij er een der vurigste ijveraars van ware geweest, hij verwekte eene bloedige vervolging tegen de leerlingen van JESUS CHRISTUS. Hij wist wel, dat hij daardoor de genegenheid der Joden zoude winnen. Hij maakte dus gebruik van de reis, die hij van *Cesarea* naar *Jerusalem* deed, met oogmerk,

om er het Paaschfeest van het jaar 43 te vieren, om hun zijn verlangen, hun te behagen, aan den dag te leggen. De Heilige JACOBUS was het eerste slagtoffer zijner wreede staatkunde; nadat hij hem eenige dagen voor het feest had doen gevangen nemen, liet hij hem onthoofden. Daarna wilde hij geheel aan de Joden behagen, en liet te dien einde den heiligen PETRUS in de gevangenis werpen, die na Paschen ter dood zou worden gebracht, maar God redde deze Apostel op eene wonderdadige wijze uit zijne handen. Het duurde echter niet lang of AGRIPPA ondervond de uitwerkselen der Goddelijke wraak. Toen het Paaschfeest voorbij was, keerde hij naar *Cesarea* terug, met oogmerk, om er publieke spelen, ter eere van Keizer CLAUDIUS te geven. Een talrijk gevolg van aanzienlijken, zoo uit zijne eigene staten als uit de naburige landen, vergezelde hem derwaarts. Op den tweeden dag der spelen, verscheen hij op het tooneel met een kleed van zilverstof, waarvan de bekwaamheid des kunstenaars, den rijkdom en den glans nog vermeerderde; wanneer de zonnen stralen op hetzelfde schitterde verblindde het de oogen der aanschouwers; deze werden daardoor met eenen eerbied beziel, die aan de aanbidding grensde. A-

GRIPPA hield eene zeer sierlijke redevoering voor de afgevaardigden der Tyriërs en Sidoniërs, die hem verschooning waren komen vragen, voor eenen misslag, waardoor hunne natie kort te voren zijn misnoegen had op den hals gehaald. Toen hij had opgehouden te spreken, lieten de afgevaardigden, en die vleijers, welke gewoonlijk de Vorsten omringen, herhaalde toejuichingskreten hooren. *Het is niet de stem van een mensch*, riepen zij, *maar die van eenen God*. De Koning door dezen goddeloozen lof bedwelmd, vergat, dat hij sterfelijk was, hij werd oogenblikkelijk, door den wreken den Engel der opperste Majesteit van God geslagen, door de wreedste pijnen gefolterd, en in het 7^e jaar zijner regering, het 44^e van J. C. levend door de wormen verteerd. Zie *Handel. XII — FLAV. JOSEPH. Antiq. Jud. L. XIX*;

AGRIPPA II., laatste Koning der Joden, was de zoon van den voorgaande. Keizer CLAUDIUS ontnam hem zijn rijk, even gelijk men eene waardigheid ontnemt, en gaf hem eenige andere gewesten in de plaats, waarbij NERO vier steden voegde. Nadat zich de Hebreërs de wraak der Romeinen op den hals hadden gehaald, voegde AGRIPPA zich, om hen te kastijden, bij de laatste. Hij

ontving eene wonde in het beleg van *Gamala*; in de denkwaardige belegering van *Jeruzalem* bevond hij zich ook bij *TITUS*. Hij stierf onder *DOMITIANUS* in het jaar 90 na J. C. Zijne zeden waren niet buiten verdenking, wijl men hem zelfs van eenen bloedschandigen omgang met zijne zuster *BERENIOE* beschuldigde. Het was in zijne tegenwoordigheid, dat de heilige *PAULUS* te *Cesarea* zijne zaak verdedigde. Niets is opmerkenswaardiger, dan het vertrouwen, waarmede deze *AGRIFFA* zelfs aanhaalt, als volkomen bekend, met de verbazende daadzaken, die de geschiedenis van J. C. vervullen. *AGRIFFA*, wel verre van zulks tegen te spreken, verzekert zelfs, dat het weinig scheelde, of hij was een Christen geworden, maar zijne levenswijze was eene slechte voorbereiding tot eene dergelijke verandering. Het verhaal dezer gebeurtenis, zoo als men hetzelve in het 26ste Hoofdeel van de Handelingen der Apostelen lezen kan, is zeker een der belangrijkste.

AGRIFFA (*MENENIUS*), Romeinsche consul in het jaar 503 vóór J. C. overwon de Sabijnen en Samnieten, en zegepraalde voor de eerste maal in *Rome*. Deze held was zeer welsprekend, en hij was het, dien de senaat tot het volk zond, dat de wijk

naar den geheiligden berg had genomen; hij haalde hetzelve over, door de fabel van de leden des menschelijken ligchaams in opstand tegen de maag. Hij stierf toen men de vereeniging van den senaat en het volk vierde. Zijne bediening, wel verre van hem te verrijken, liet hem zoo veel niet na, dat men hem kon begraven. De staat betaalde zijne lijkstatie, en het volk liet eene som gelds aan zijne kinderen geven.

AGRIFFA (*MARCUS VIVIANUS*) volgens *SUETONIUS* van eene geringe afkomst, en volgens *CORNELIUS NEPOS* uit eene ridderlijke familie, geraakte door zijne krijgs- en burgerdeugden tot de grootste waardigheden des rijks: drie malen tot het consulaat, twee malen met *AUGUSTUS* tot het tribuunschap, en éénmaal tot het censorschap. In de beroemde veldslagen van *Philippes* en *Actium*, welke aan *AUGUSTUS* het rijk verzekerden, gaf hij schitterende bewijzen van zijne dapperheid. *AUGUSTUS*, die aan hem zijn geluk te danken had, vroegde hem, of hij het bestuur moest nederleggen. *AGRIFFA* antwoordde hem met de geestdrift van eenen Republikein; en de openhartigheid van een soldaat: hij raadde hem aan de republiek te herstellen, maar de raad van *MECENAS* behield de overhand op dien

van den edelmoedigen burger. **AUGUSTUS** haalde hem over; om zijne vrouw, eene dochter der wijze **OCTAVIA**, te verstooten, en gaf hem zijne eigene dochter **JULIA** ten huwelijk, wier ongebondenheden niet dan al te zeer bekend zijn. **AGRIPPA** ging daarna naar *Gallië* onder de Germanen, beteugelde de Cantabriërs, en deed meer dan overwinningen behalen; hij weigerde de zegetogt. Behalve den tijd, dien hij tot den oorlog had besteed, had hij een gedeelte van denzelven doorgebracht, om *Rome* door badstoven, waterleidingen, openbare wegen, en andere gebouwen te versieren, onder welke men het beroemde *Pantheon*, eenen aan al de goden toegewijden tempel onderscheidde; dit gebouw bestaat nog onder den naam van *O. L. V. der Rotonde* (van het Rondgebouw). Zijn dood, die in het jaar 14 vóór J. C. plaats had, werd door **AUGUSTUS** en de Romeinen beweend als dien van den braafsten man, van den grootsten veldheer, van den besten burger, en van den opregtsten vriend. **AUGUSTUS** liet hem in de grafplaats leggen, die hij voor zich zelve bestemd had.

AGRIPPA de Jonge of **AGRIPPA Posthumius**, jongste zoon van den voorgaande en van **JULIA**, na den dood zijns vaders in het jaar 14 vóór

J. C. geboren; werd door **AUGUSTUS** aangenomen, die hem in den ouderdom van 17 jaren, den mannelijken tabbaard gaf. Waarachtige maar onbescheidene gesprekken, tegen dien vorst, zijnen weldoener gevoerd hebbende, werd hij naar *Campanië* verwezen, en vervolgens als een staatsmisdadiger op het eiland *Planasia* verbannen. **LIVIA** bragt niet weinig toe, om **AUGUSTUS** tegen zijnen klein-zoon op te winden; en toen zij vernam dat **AUGUSTUS** hem na eene achtjarige ballingschap wilde terug roepen, deed zij, zegt men, haren echtgenoot vergen, en zond in overeenstemming met **LIBERIUS**, eenen honderd- of hoofdman om **AGRIPPA** te dooden. Deze vorst werd ongewapend verrast, doch verdedigde desniettemin zijn leven, en bezweek eerst na verscheiden doodelijke wonden te hebben bekomen. Dus viel de laatste der kleinzonen van **AUGUSTUS** in den ouderdom van 26 jaren. Hij bezat eene woeste inborst en was zeer oplopend. De lichaamskracht was zijne eenige verdienste. Wjl hij zijnen tijd op de zee doorbragt, en zich in het roeijen, vissen en zwemmen oefende, had hij den naam van **NEPTUNUS** aangenomen.

AGRIPPA (HENDRIK CORNELIS) werd in het jaar 1486

te *Keulen* uit een aanzienlijk geslacht geboren. Hij was eerst Secretaris van MAXIMILIAAN I., diende in het leger van dien keizer. Zijne onbestendigheid deed hem de wapenen nederleggen, om de rechtsgelerdheid en de geneeskunde te beoefenen, tusschen welke hij zich verdeelde. Zijne moedwillige pen haalde hem te *Dole* met de Franciskanermonniken te *Parijs* en te *Turin* met de Theologanten hevige geschillen op den hals. Deze geschillen noodzaakten hem naar verschillende landen te vlugten. Hij was omzwervend en bijna bedelend in *Duitschland*, *Engeland* en in *Zwitserland*. Hij hield zich gedurende eenigen tijd te *Lyon* op, waar zich LOUISE van *Savooje*, moeder van FRANCISCUS I. toenmaals bevond. Deze Vorstin vereerde hem met den titel van haren geneesheer; maar zij verjoeg hem van haar, wijl hij geweigerd had uit den loop der sterren te voorzeggan, en hij voorgegeven had, daaruit de lotgevallen van *Frankrijk* te lezen. De rondzwervende geneesheer begaf zich daarop naar de *Nederlanden*, alwaar zijne *Verhandeling over de ijdelheid der wetenschappen*, en zijn *Geheime Wijsbegeerte*, hem deden gevangen nemen. Hij werd andermaal te *Lyon* opgesloten, om een *libel*, dat hij tegen LOUISE van *Savooje*, zijne

oude beschermster had in het licht gegeven. Deze man, die van bondgenootschap met den duivel beschuldigd werd, wist van deze verbintenis geen gebruik te maken, om zich rijkdom en geluk te verschaffen. Na een gedeelte van zijn leven in de kerkers te hebben doorgebracht, stierf hij volgens sommigen, in 1534 te *Lyon*; en volgens anderen, te *Grenoble* in 1535 in een gasthuis, evenzeer verfoeid als ARETIN. AGRIPPA behoorde tot het getal dier schrijvers, welke thans algemeener zijn dan ooit, die al hunne ongelukken, aan de afgunst hunner vijanden, liever dan aan hun karakter en hun gedrag toeschrijven. Men heeft zijne werken 2 Dl.ⁿ in 8.vo met cursijf letter; en zonder jaarmerk, *apud Beringos fratres* gedrukt. Hij beweerde, dat de wetenschappen den menschen nadeelig zijn; eene stelling door J. J. ROUSSEAU, met zeer veel welsprekendheid verdedigd, en die men in zeker opzigt niet kan ontkennen waar te zijn, vooral ten opzichte van de menschen in het algemeen, die zeker niet alle in staat zijn, om zich met wetenschappen bezig te houden, en veel minder nog, om er een goed gebruik van te maken. Zijne *Verhandeling over de geheime wijsbegeerte*, deed hem van tooverrij beschuldigen. Hij had altijd, volgens PAULUS JOVE, eenen dui-

vel, onder de gedaante van eenen zwarten hond, in zijn gevolg. Nadat de duivel een zijner leerlingen verwurd had, beval hem onze zwartkunste naar in het lijk te gaan, en hetzelfde vijf of zesmalen het marktplein van *Leuven* te doen op en neêrgaan, opdat het volk dezen dood als eene gewone beroerte zoude beschouwen. Ziedaar wat zeer ernstige geschiedschrijvers van *AGRIPPA* verhalen, hetwelk daarom echter tegenwoordig niet minder ongeloofelijk schijnt; er zijn echter dergelijke gebeurtenissen, welker geloofwaardigheid bijna buiten verdenking is, onder anderen van het lijk eens jongelings te *Dalem* in *Lotharingen*, na verloop van een jaar door den duivel weder bezielde: eene zaak, die men in de handvesten der stad *Nancy* vindt opgeteekend, en die door de geregtelijke bewijsstukken, van den Heer *REMY*, procureur generaal, en eene menigte gezworene getuigen onderteekend, bevestigd wordt. *AGRIPPA* had de onbeschaamdheid, aan *KAREL den vijfde* voor te stellen, om aan dien vorst, door middel van de zwarte kunst, onnoemelijke schatten te bezorgen; maar tot antwoord, ontving hij het bevel, zijne staten te verlaten. Zijne voordragt, *oyer de uitnemendheid der vrouwen boven de mannen*. (*De præstantia Sexus femi-*

nini) bewijst dat er geene *paradoxe* stellingen bestonden, of dezelve waren in staat om door zijn hoofd te gaan. Hij vervaardigde dezelve, om *MARGARETHA van Oostenrijk* te vleijen. Men heeft ook nog van *AGRIPPA* eene verhandeling over de erfzonde, waarin hij beweert, dat de val onzer eerste ouders, niet uit hunne ongehoorzaamheid, ten opzichte van de vrucht des booms, maar uit eene vleeschelijke verkeering voortkomt: een ongerijmd gevoelen, dat zelfs door den tekst in het boek *Genesis* wordt tegengesproken, die aan de beide echtgenooten beval de aarde met hunne nakomelingschap te vervullen (zie *BEVERLAND, RIJSSEN*). Van dezen schrijver heeft men gezegd: *Nullis hic parcat; contemnit, scit, nescit, flet, ridet, irascitur; insectatur, carpit omnia. Ipse philosophus, dæmon, heros, deus et omnia.* — Zie *PAULUS JOVE, Elog. doct. vir.*

AGRIPPINA, dochter van *AGRIPPA* en van *JULIA*, trad, door *TIBERIUS* verstooten, met *GERMANICUS* in den echt, dien zij op al zijne togten in *Duitschland* en in *Syrië* volgde. Na den dood van *GERMANICUS*, keerde *AGRIPPINA* naar *Rome* terug, de asch van haren man medenemende. De smart, die dit ver-

lies veroorzaakte, was algemeen. AGRIPPINA maakte daarvan gebruik, om PISO te beschuldigen, die men vermoedde den dood van GERMANICUS bevorderd te hebben. De verontwaardiging des volks tegen PISO, gevoegd bij de hevige vervolgingen van AGRIPPINA, verontruste hem zoodanig, dat men hem dood in zijn bed vond. TIBERIUS, de liefde des volks voor AGRIPPINA afgunstig, verbannde haar op een eiland, alwaar hij haar in het jaar 33 na J. C. van hongers liet sterven. Deze vrouw toonde zich boven hare ongelukken verheven. Zij was even zoo onversaagd aan het hof van TIBERIUS, en op de plaats harer verbanning; als zij bedaard aan het hoofd der legers was geweest. Onder de negen kinderen, die zij naliet, zijn de meestbekende CALIGULA, die keizer werd, en AGRIPPINA, waarover wij in het volgende artikel zullen spreken. Indien men volgens hetgene, wat zij waren, over de gevoelens, die hun hunne moeder inboezemde, en over de opvoeding, die zij hun gaf, moest oordeelen, zoo zou men het besluit moeten opmaken, dat zij zelve een monster was.

AGRIPPINA, dochter der voorgaande, en moeder van NERO, voegde bij de ongebondenste zeden, de wreedheid eens tirans. Na twee

huwelijken, trouwde zij met CLAUDIUS, wiens ongevoelheid zoo ver ging, dat men dezelve bijna met den naam van domheid moest bestemmen. Deze vrouw, die eene onbegrensde eierzucht en eenen doordringenden geest bezat, was weldra met het karakter van haren echtgenoot bekend, en liet niet na, om er gebruik van te maken. Laaghartigheden, rooverijen, wreedheden, ontuchtigheden waren bij haar aan de orde van den dag: AGRIPPINA stelde alles in het werk, om zich ten toppunt van grootheid te verheffen, en om het rijk aan haren zoon te verzekeren; willende zij bij de hoedanigheid van keizersdochter, zuster, echtgenote, ook die van keizersmoeder voegen. Toen men haar deed opmerken, dat NERO haar eens om zoude brengen, antwoordde zij: *Daar is niet aangelegen, als hij maar regere.* Hij regeerde werkelijk. Door middel van de beruchte LOCUSTA liet AGRIPPINA haren gemaal met kampernoeliën vergeven, en haren zoon tot keizer uitroepen. NERO, door SENECA en BURRHUS opgevoed, scheen in het begin zulke meesters waardig; maar weldra vergat hij de dienstbewijzen zijner moeder. AGRIPPINA, die zich het keizerlijke gezag had toegeëigend, gebruikte allerlei list, om hem in haar belang te winnen, in-

trigues, liefkoozingen, heimelijke aanslagen, vermaken; men is zelfs van gedachten, dat zij, om zich bij haren zoon intedringen, eene bloedschande met hem bedreef (*). Zij was aan deze misdaad reeds gewoon, daar zij ook van eenen misdadigen omgang met haren broeder werd beschuldigd. NERO, door hare zamenspanningen verbitterd, en ongevoelig voor hare liefkoozingen, had bij *Antium*, op eene door haar ondernome zeereis reeds eene poging gedaan, om haar te doen omkomen. Eindelijk deed hij haar in het jaar 59 na J. C. in hare kamer vermoorden. Nadat een hoofdman haar eenen stokslag op het hoofd had gegeven, zeide zij hem, terwijl zij hem haren schoot toonde: *Tref liever dezen schoot, die NERO gedragen heeft.* Deze verfoeijelijke zoon kwam eene oogenblikken nadat zijne moeder den geest had gegeven, in het vertrek, en liet zijne oogen, zegt men, over de verschillende deelen van

I. DEEL.

haar ligchaam gaan; en zeide al schertsende, volgens eenige geschiedschrijvers: *Ik dacht niet, dat zij zoo schoon was.* Dit was de prijs, waarmede die booswicht hare weldaden betaalde. Deze Vorstin bezat veel verstand en bevalligheid; maar zij bezwalkte die hoedanigheden door de misdaden, welke hare eerzucht en trotschheid haar deden bedrijven. Het was meer om aan hare hartstogten te voldoen, dan ter bevordering van het heil der menschheid, dat zij, in navolging zoo veler doorluchtige booswichten aller eeuwen, die hunne wandaden met eenige goede daad willen bedekken, te *Ubiun*, aan den *Rijn*, hare geboorteplaats, eene volkplanting stichtte, welke zij *Colonia Agrippina* (het tegenwoordige *Keulen*) noemde. Men leest in *TACITUS*, dat deze Vorstin gedenkschriften had nagelaten, welke hem veel dienst hebben bewezen, in het schrijven zijner jaarboeken.

D d

(*) Volgens *SWART* in zijne Romeinsche geschiedenissen B. X. H. 5-2.^e Uitg. 16^e deel. blz. 193. werd dit afschuwelijke misdrijf niet voltrokken; op den oogenblik, dat het volvoerd zoude worden, bediende zich *SENECA* van *ACTE*, eene der bijzitten van *NERO*, om het te stuiten, die door oogenblikkelijke tusschenkomst van haren persoon, en door hare verzekering, dat zich het allerschandelijkste gerucht reeds buiten het hof verspreidde, en de lijfwacht gereed stond, alle gehoorzaamheid aan eenen bloedschennigen Vorst te weigeren, het gruwel ongepleegd deed blijven.

Vertaler.

AGRON, Zoon van EUMELUS, werd om zijne bespotting van MINERVA, DIANA en MERCURIUS, met zijne zusters BYSSA en MEROPIS, in vogelen veranderd.

AGUESSEAU (HENDRIK FRANCISCUS D') den 7 November 1668, te Limoges geboren, was uit eene oude familie van Sainctonge gesproten. Zijn vader, bewindhebber van Languedoc, was zijn eerste meester. De jonge d'AGUESSEAU werd met den gelukkigsten aanleg geboren. Het gezelschap van verstandige lieden, en vooral dat van RACINE en BOILEAU had oneindige bekoorlijkheden voor hem. Zoo als zij, beoefende hij ook de dichtkunde, waartoe hij de vereischte bekwaamheid bezat, die hem tot in zijne laatste dagen bijbleef. In 1690 als Advokaat des Konings in het Chatelet (zekere regtbank te Parijs) en weinige maanden daarna, in den ouderdom van 22 jaren, als Advokaat Generaal in het parlement van Parijs aangenomen, trad hij aldaar met zoo veel roem op, dat de beroemde DRONYSIUS TALON, toenmaals president, zeide, dat hij zijne loopbaan wenschte te eindigen, zoo als deze jongeling de zijne begon. Na dezen post zes jaren met even zoo veel ijver als beleid te hebben waargenomen, werd hij tot Procureur-Generaal benoemd. Toen toonde hij zich in zij-

ne geheele grootheid. Hij regelde de regtsmagt, die tot het gebied van het parlement behoorde, onderhield de tucht in de regtbanken, behandelde de criminele instructiën op eene zeer verhevene wijze, en vervaardigde verscheidene reglementen, die door besluiten bekrachtigd werden. Hij werd door den Kanselier, de PONTCHARTRAIN, die hem voorzeide, dat hij hem eenmaal vervangen zoude, met het ontwerpen van verschillende wetten belast. Het beheer der gasthuizen was het dierbaarste voorwerp zijner zorgen. Men raadde hem eens aan rust te nemen: *Kan ik rusten, antwoordde hij edelmoediglich, terwijl ik weet, dat er menschen zijn, die lijden?* Frankrijk zal nimmer den strengen winter van het jaar 1709 vergeten; d'AGUESSEAU was een dergene, die het meeste toebagten, om hetzelfde, van den hongersnood te redden. Hij deed nuttige wetten vernieuwen, wekte den ijver van al de overheids-personen op, en strekte zijne aandacht over al de gewesten uit. Zijne waakzaamheid en zijne nasporingen ontdekten al de stapelplaatsen, van koren, die door de hebzucht waren bijeengezameld, om zich ten koste der algemeene ellende te verrijken. Na den dood van LOUWIEK XIV., in 1715 en nadat de Kanselier VOISIN dien Vorst slechts twee jaren

overleefd had, liet de regent de oogen op d'AGUESSEAU vallen, en benoemde hem, om VOISIN optevolgen. In het begin van het regentschap, toen hij nog slechts procureurgeneraal was, werd hij in eenen raad beroepen, waarin het stelsel van LAW werd voorgesteld. Hij was van gevoelen, dat men hetzelfde moest verwerpen; en dit ontwerp, waarvan hij de gevaren en voordeelen aantoonde, werd alstoen werkelijk verworpen. Sedert dien tijd namen de zaken eene andere wending; het eigenbelang door de *intrigue* ondersteund, behield de overhand op de voorzichtigheid. Men slaagde er in, den Vorst te verleiden, maar om den tegenstand van d'AGUESSEAU, die toenmaals kanselier was, te overwinnen, dit behoefde men niet te beproeven. De Regent ontnam hem den zegelring in 1718, en beval hem zich naar zijn landgoed *de Fresnes* te begeven. In 1720 ontving hij zonder aanzoek bevel, om van hetzelfde terug te komen, en de zegelring werd hem terug gegeven. Men ontnam hem denzelfden andermaal, en hij keerde naar *Fresnes* terug. Door de zorg van den Kardinaal DE FLEURY werd hij in de maand Augustus 1727 van hetzelfde teruggeroepen, maar de zegelring werd hem eerst in 1737 weder ter hand gesteld; men had denzelfden

aan CHAUVELIN gegeven. Alvorens de brieven van den nieuwen zegelbewaarder te registreren, zond het parlement hem eene deputatie. d'AGUESSEAU antwoordde, dat hij het voorbeeld der onderwerping wilde geven. Deze gevoelens waren eenen man waardig, die nooit eenige bediening gevraagd, noch verlangd had. De eere-posten waren hem komen opzoeken. In het begin van het regentschap, weigerde hij eenige poging tot zijne verheffing te doen, hoewel hij van den goeden uitslag bijna zeker was. *God beware mij*, zeide hij, *dat ik nimmer een nog levenden man, in zijnen post verdringe!* Eenvoudige woorden! maar die met al het verhevene van een deugdzaam gevoel prijken. Toen hij tot de eerste waardigheden verheven was, was zijn eenig doel om nuttig te zijn; zonder ooit het denkbeeld te koesteren, om zich te verrijken; hij liet geene andere vruchten zijner spaarzaamheid na, dan zijne boekverzameling, en nog besteedde hij jaarlijks slechts eene bepaalde som, voor dezelve. Gedurende de beide tijdverloopen, die hij te *Fresnes* doorbragt, en welke hij de schoonste dagen zijns levens noemde, verdeelde hij zijnen tijd tusschen de gewijde boeken, het plan van wetgeving, dat hij had ontwor-

pen, en het onderwijs zijner kinderen. De wiskunde, de schoone letteren en de landbouw waren zijne uitspanningen. Den kanselier van *Frankrijk* zag men nu en dan de aarde bespitten. Het was in dien tijd, dat hij over de wetgeving overwegingen maakte, die van het jaar 1729 tot 1749 een groot aantal wetten voortbragten. Zijn oogmerk was, om eene volkomene gelijkvormigheid in de uitvoering der oude wetten daartestellen, zonder er echter den grondslag van te veranderen, en er datgene bijtevoegen, wat aan derzelve volmaking mogte ontbreken. Er bestond noch land, noch eeuw, waarin hij een vreemdeling was. Hij was grondig bekend met de Fransche, Latijnsche, Grieksche, Italiaansche, Spaansche, Engelsche en Portugeesche taal. Hij stond bij vreemde geleerden, niet minder in achtting, dan bij die van zijn vaderland. *Engeland* raadpleegde hem, over de verbetering van zijnen almanak. Het antwoord van den kanselier van *Frankrijk*, vol nuttige aanmerkingen, deed deze natie tot eene verandering besluiten, die zij niet zoo lang had moeten uitstellen. Toen de Koning zich aan het hoofd des legers ging plaatsen, ontving D'AGUESSEAU van Zijne Majesteit, niet minder doorslaande bewijzen van vertrouwen. De Vorst belastte hem

om wekelijks de raden van Financiën en der Staats-dépêches, te zijnen huize bijeenteroepen. Hij gaf verslag van de verhandelde onderwerpen, door eenen brief waarop de Koning zijn besluit schreef. De matigheid en de gelijkheid van ziel deden hem tot in den ouderdom van 82 jaren eene ongekreukte gezondheid genieten; maar in den loop van het jaar 1750, noodzaakten hem eene smartelijke ongesteldheid zijnen post neder te leggen. Hij verliet denzelfden, met behoud van al de eerbewijzen, die aan den post van kanselier verbonden waren, en eene jaarwedde van 100,000 *livres* (ruim 47,000 Nederl. Gulden). Hij had slechts korten tijd genot van deze voorregten, en hield zich in zijne smarten enkel bezig, met uitdrukkingen van de heilige Schrift, die hem altijd voor den geest waren, wyl hij sedert zijne kindsche jaren geenen enkelen dag had laten voorbijgaan, zonder dezelve te lezen. Hij overleed den 9 Februarij 1751. Het grootste gedeelte zijner werken is in 13 dl.ⁿ in 4.to 1759 — 1789 uitgegeven. Zijne grondregelen der welsprekendheid waren, om de kracht der redekunst, met de orde der meetkunde te verbinden, en daarbij de rijkdommen der geleerde aanmerkingen, en de bevalligheden der kunst en

overtuiging te voegen. Zijn stijl is zeer beschaafd; maar soms zou men er meer vuur in wenschen. Op eenen zekeren tijd raadpleegde hij zijnen vader, over eene redevoering, waaraan hij zeer vele moeite had te koste gelegd, en die hij nog meer wilde bekuischen. Zijn vader antwoordde hem met even zoo veel schrandrheid als smaak: *Het gebrek uwer redevoering is dat dezelve te schoon is; zij zou zulks minder zijn, indien gij dezelve nog eens overzaagt.* D'AGUESSEAU was in 1694 met ANNA LE FEBVRE D'ORMESSON in den echt getreden. Te haren opzigte had COULANGES gezegd, dat men voor de eerste maal de bevalligheden en de deugd zich te zamen had zien verbinden. Zij overleed den 1 December 1735 te *Auteuil*, nalatende zes kinderen. De droefheid van D'AGUESSEAU evenaarde de teederheid, die hij voor haar koesterde. Naauwelijks had hij echter zijne tranen afgedroogd, of hij gaf zich weder geheel aan de waarneming van zijnen post over. *Ik ben mij zelven aan het publiek verschuldigd*, zeide hij, *het is niet billijk, dat het door mijne huisselijke ongelukken zoude lijden.* Hij wilde bij haar op het kerkhof van *Auteuil* begraven worden, ten einde zelfs na zijnen dood in de Christelijke ootmoedigheid

eener zijner waardige vrouw te deelen. Men ziet aan den voet van een kruis, dat hunne kinderen bij hunne grafplaats hebben opgericht, het volgende grafschrift.

Christo servatori
Spei credentium,
In quo crediderunt et speraverunt
HENRICUS-FRANCISCUS
D'AGUESSEAU,
Gallarum Cancellarius,
Et ANNA LE FEBVRE D'ORMESSON,
Ejus Conjux;
Eorum liberi
Juxta utriusque parentis exuvias
Hanc crucem
Dedicavere.
Anno reparatae Salutis
M. DCC. LIII.

LODEWIJK XV. gaf het marmer en het metaal, welke tot de oprigting eener grafnaald dienden. Dit gedenkteeken, gedurende de omwenteling vernield, is in 1800 door de godsvrucht zijner nakomelingen en door de algemeene erkentenis weder opgericht.

AGUI of SULTAN AGUI, koning van *Bantam* in het eiland *Java*, zoon van den sultan AGOUM. Zijn vader, de regering moede, legde de teugels derzelve, omtrent het einde der XVII. eeuw in de handen van zijnen zoon, om zich voortaan enkel met zijne vermaken bezig te houden. Daar deze jonge koning zich bij zijn volk gehaat maakte, nam de Sultan AGOUM de wapenen op, om met geweld weder in het bezit van een koninkrijk te

geraken, dat hij vrijwillig had afgestaan. Hij belegerde de stad *Bantam*. *Agui* riep de hulp der Hollanders in. De generaal *SPEELMAN*, een man die de groote ondernemingen lief had, besloot *Agui* bijtestaan. Hij nam den ouden Sultan gevangen, die in eenen kerker werd opgesloten, en in de boeien stierf.

AQUILLON of *AQUILLONIUS* (*FRANCISCUS*), een Jesuit en beroemd wiskunstenaar, te *Brussel* geboren, en in 1617 in den ouderdom van 50 jaren overleden. Men heeft van hem eene *Verhandeling over de gezigtkunde*, die in den tijd zeer op prijs gesteld en te *Antwerpen* in 1613 in folio gedrukt werd. Sedert *NEWTON*, kan men dit werk zeer wel missen, doch *NEWTON* kan het van zeer veel nut zijn geweest.

AGUIRRE (*JOZEF SARNZ D'*) in 1613 te *Logrogno* in *Oud-Kastilië* geboren, was in de XVII. eeuw een der sieraden der orde van den heiligen *Benedictus*. In het begin eerste nitlegger der gewijde boeken in de universiteit van *Salamanka*, daarna *Censor* en *Secretaris* der regtbank van het heilige *Officie*, werd hij, ter belooning van zijnen ijver voor het gezag van den heiligen Stoel in 1686, door *INNOCENTIUS XI.* met het purper vereerd. Hij overleed te *Rome* in 1699. Zijne voor-

naamste werken zijn: 1.º *Eene Verzameling der Kerkvergaderingen in Spanje gehouden*, 4 Dl.ⁿ in fol. zeer gezocht, hoewel men er meer oordeelkunde in moet wenschen. Men heeft er te *Rome* in 1753 eene nieuwe uitgave in 6 Dl.ⁿ in fol. van in het licht gegeven. De beste is die van 1693 — 1694. 2.º *De Theologie van den heiligen ANSELMUS*, 3 Dl.ⁿ in fol. 3.º *Verdediging van den Stoel van den heiligen PETRUS*, tegen de verklaring der *Fransche Geestelijkheid*, *Salamanka* 1683, in fol. Al deze werken zijn in het Latijn. Deze Kardinaal heeft nog eenige andere min bekende boeken vervaardigd, waarvan wij enkel nog de beide volgende willen aanhalen: 1.º *Geschiedenis der Spaansche Conciliën*, welke zijne *Verzameling* enz. voorafging, en zijne 2.º *Ludi salmanticensis*, die Godgeleerde verhandelingen zijn, welke hij volgens het gebruik der Universiteit van *Salamanka* had vervaardigd, alvorens den doctoralen hoed te ontvangen. De zedigheid, eene dengd, die in onze dagen, onder de geleerden zoo zeldzaam is geworden, was die des Kardinaals. Uit den mond van *BOSSUET*, zijnen tegenstrever, had hij dezen lof verdiend, die hem in zijn geheel met weinige woorden afschildert: » De Kardinaal *D'AGUIRRE*, zeide de Bisschop van *Meaux*, » is het licht der Kerk, het toonbeeld

der zeden; en het voorbeeld van godsyrucht."

AGULIERS. — Zie DESAGULIERS.

AGYLEUS (HENDRIK) een Letterkundige, geboren te 's Hertogenbosch, en in 1595, in den ouderdom van 62 jaren overleden. Hij heeft het *Nomocanon* van PHOTIUS met meer getrouwheid dan sierlijkheid vertaald. Daarenboven heeft hij de Latijnsche vertaling der *Novelles* van JUSTINIANUS door HALOANDER, met verbeteringen en tekstverklaringen, *Parijs*, 1560, in 4.to in het licht gegeven. JUSTINIANI *edicta*, JUSTINI, TIBERII, LEONIS, *philosophi constitutiones, et ZENOBIS una*, *Parijs* 1560, in 8.vo Hij was de Grieksche taal volkomen magtig.

AHI, een der grootste dichters der Osmanen. Zijne beroemdste dichtwerken zijn: het gedicht *CHOSRU* en *SCHIRIN*, en de *Roman Schoonheid en hart*.

AHIAS, profeet van SILO, voorzeide in het jaar 954 vóór J. C. aan JEROBOAM, dat hij koning van tien stammen zoude worden, dat om hem over zijne ondankbaarheid en afgoderij te straffen, zijn zoon ABIA sterven, en zijne familie uitgeroeid zoude worden.

AHUYB (HENDRIK), In 1369

geboren, was tot in het jaar 1400, Vikaris in de Domkerk te *Munster*, begaf zich in dat jaar, onder de tucht van ÆMYLIUS, tweeden regent van het Deventersche Fraterhuis, doch werd door gemelden ÆMYLIUS in 1401 reeds, weder naar *Munster* gezonden, alwaar hij op zijn landgoed, binnen O. L. Vrouwe Parochie, een klooster van Broeders, onder den naam van *Springbron* stichtte, en hetzelfde met rijke inkomsten voorzag. Op gelijke wijze stichtte hij ook Broeder-kloosters in het graafschap *Teklenburg*, te *Osnabrugge* en te *Keulen*, en is hij in 1439 als Overste van het door hem gestichte klooster van *Munster*, in den ouderdom van 70 jaren overleden. Hij wordt geprezen als een man vol ijver voor zijne orde, die dezelve in de Kerkvergadering van *Constans* met den meesten lof verdedigd heeft.

AICHER (Dom. OTHO) een Benediktijner monnik in de abdij van den heiligen LAMBERTUS in *Stiermark*, Bisdom *Salzburg*, werd in het jaar 1629 geboren, en maakte zich beroemd, door talenten en uitgebreide kundigheden, die hem onder de verstandigste personen van de orde van den heiligen BENEDICTUS, eene eerste plaats doen bekleeden. Hij onderwees aan de Universiteit van *Salzburg*, de *humaniora*,

de *rhetorica*, de dichtkunde, de geschiedenis, en liet een groot aantal uitmuntende werken na, waarvan de voor naamste zijn: 1.º *Aanteekeningen op de Heekelschriften van CICERO*, en op het eerste *Tiental van TITUS LIVIUS*, dat zeer gezocht wordt; 2.º *Theatrum funebre exhibens epitaphia nova et antiqua seria, jocosa, enz. Salzburg*, 1675, 4 D^l in 4.to; 3.º *Hor-tus variarum inscriptionum veterum et novarum enz.* 1676, in 8.vo; 4.º *De comitiis Romanorum ib.* 1678 in 8.vo; 5.º *Iter oratorium, ib.* 1673; 6.º *Iter poeticum, ib.* 1674; 7.º *De principiis cosmographiæ, ib.* 1678; 8.º *Ephemerides ab anno 1687 usque ad 1699.* — Daarenboven heeft hij een groot aantal geleerde verhandelingen nagelaten, waarvan er in de geschiedenis der Universiteit van Salzburg, door eenen religieus der Abdij van den heiligen BLAZIUS, en in de verdedigende brieven van dom. BERNARDUS PESE melding wordt gemaakt. In het jaar 1705 is hij te Salzburg overleden.

AICHPALT (PETRUS) werd van zeer arme ouders geboren, en won als straatliedjeszanger zijn onderhoud, desnietteenstaande bragt hij het later door het onderwijs van kinderen, zoo ver, dat hij eene Hoogeschool kon betrekken, waar hij zich, behalve

aan de Godgeleerdheid, ook aan de beoefening der geneeskunde toewijdde. De graaf HENDRIK van Luxemborg benoemde hem tot zijnen lijfarts. Bij gelegenheid van een gezantschap aan den Paus, dien hij ook van eene gevaarlijke ziekte genas, schonk hem deze de Domproostdij te Trier, maar het kapittel nam hem als leek niet aan, hij werd dus als Domproost te Praag, en later zelfs tot Bisschop van Bazel benoemd. In het jaar 1300, werd hij met eene belangrijke zending van den keizer aan Paus BONIFACIUS VIII. belast. Toen in het jaar 1305 de Aartsbisschop van Mentz, GERARDUS, overleden was, werd de achttienjarige Boudewijn van Luxemborg in zijne plaats gekozen, doch om zijne jeugdige jaren, werd deze door den Paus niet aangenomen, die PETRUS tot Aartsbisschop van Mentz benoemde, in welke verhevene waardigheid, hij zich, ondanks al de latere stormen des tijds, als een man van gezag en geestkracht leerde kennen. Tot bewijs hoe zeer hij in aanzien stond, kan dienen, dat toen na den moord van keizer ALBERTUS, de stemmen der Keurvorsten verdeeld waren, zij eindelijk besloten, dengenen als keizer te erkennen, dien de keurvorst van Mentz kiezen zoude, die daarop uit dankbaarheid voor hetgene, wat hij in dat huis genoten had, den graaf HEN-

DRIK van *Luxemborg* noemde. Nog niet genoeg: ook JOANNES den oudsten zoon van denzelfden, wist hij op den koningstroon van *Boheme* te brengen, en kroonde hem zelf te *Praag* den 7. Februarij 1311. De keizer schonk hem daarvoor eenen gouden met edelgesteenten ingelegden stoel. De vroegtijdige dood des keizers bragt hem in groote bekommering. — Hij was het, die na denzelfden de verkiezing van *LODEWIK van Beijeren* tot keizer bewerkte. Hij overleed den 5 Junij 1320, wegens zijne goede regering, zijne vroomheid en zijnen voorbeeldigen levenswandel, door zijne onderdanen bemind, en door de Duitsche vorsten en de geestelijkheid, grootelijks geacht en geëerbiedigd.

AIDAN, een Ier, Bisschop van *Lindisfarne*, leefde in de VII. eeuw. Hij had den religieuzen-staat omhelsd in het Klooster *Hy* in *Island*. OSWALD Koning van *Northumberland*, verzocht aan SEGENUS, Abt van dat Klooster, om eenige zijner monniken, ten einde aan de bekeering van diegene zijner onderdanen te werken, welke het Christendom nog niet omhelsd hadde. SEGENUS voldeed aan het verlangen des Konings, en stelde AIDAN aan het hoofd dier Missionarissen, doch liet hem vooraf de Bisschoppelijke zalving

ontvangen. OSWALD gaf aan AIDAN het grondgebied van *Lindisfarne*, een klein eiland op de kust van *Northumberland*, dat van toen af den naam van *Holy Island* (het *Heilige eiland*) aannam. AIDAN vestigde er zijnen Bisschoppelijken stoel, bouwde er een klooster, volgens den regel van den heiligen COLOMBANUS, en door zijne broeders ondersteund, werkte hij met ijver en met het beste gevolg aan het doel zijner zending. De eerwaardige BEDA maakt in zijne *Kerkelijke geschiedenis van Engeland* van AIDAN gewag, en stelt hem als een volkomen voorbeeld van alle Christelijke deugden voor. Hij overleed den 31 Augustus 651 in eenen grooten roep van heiligheid. Men schrijft hem wonderen toe.

AIGNAN (STEFANUS) een Letterkundige en lid der Fransche Akademie, in 1773, te *Beaugency*, uit eene familie, die bijna alle den tabbaard droegen, geboren, ontving zijn eerste onderwijs in het Collegie van *Orleans*. Zich bij het begin der onwenteling in die stad bevindende, verwierf hij door de geestdrift zijner redeneringen, en het vuur van zijnen ijver voor die zaak in den ouderdom van nog geen 20 jaren den post van *pro-cureur Syndicus* van het district *Orleans*, welke waardigheid hij zoo lang heeft be-

kleed, als het *Schrikbewind* duurde. In deze bediening, zegt een geschiedschrijver, gaf hij zich aan al de sablazingen over, die toemaals door het *conventionele despostismus*, aan alle ambtenaren gegeven werden. In 1794, tijdens de veroordeeling van HEBERT en DANTON, en toen het feest van het *Opgerwezen* gevierd werd, gaf hij eene door de hevigheid der revolutionnaire gevoelens, zeer beruchte proclamatie in het licht. In 1800 werd hij bijzondere Secretaris van den prefekt *du Cher* en in 1808 tweede Ceremoniemeester in het Keizerlijke paleis. Gedurende verscheidene jaren, dong hij naar het lidmaatschap der Fransche Akademie, eindelijk werd hij er in het begin van 1814, in plaats van BERNARDIN DE SAINT-PIERRE toe benoemd. Deze keus verwekte tegenspraak en scherts. Men beschuldigde hem twee duizend dichtregelen aan de vertaling van den ILLIAS van ROCHFORD ontleend te hebben, en de dagbladen schepten er vermaak in, deze letterdieverij, door een groot aantal aanhalingen wereldkundig te maken. Sedert de herstelling van het wettige gezag hield AIGNAN zich veel met staatkunde bezig, en was een der werkzaamste en ijverigste schrijvers van de *Minerva*. Hij is den 21 Junij 1824 overleden. De *Constitutionnel* heeft over

dit doorluchtige lid der Fransche Akademie de aandoenlijkste lofspraak gehouden. Hij heeft zijne opregtheid en regtvaardigheid geprezen, en verzekert, dat hij een man vol *trouw en regtschapenheid* was. Zie hier de lijst zijner letterkundige voortbrengselen, zoodanig als dezelve onlangs is in het licht gegeven. 1.º *La mort de LOUIS XVI.* tragedie (*De dood van LODEWIK XVI*) treurspel). Het *Memorial Catholique* heeft bewezen, dat dit stuk niet van hem is. — 2.º *Chant funèbre aux mânes des neuf victimes d'Orleans.* (Lijtzang aan de schimmen der negen slagtoffers van Orleans toegewijd) 1795. — 3.º *Essai sur la critique* (*Proeve over het hekelschrift*) dichtstuk in drie gezangen, uit het Engelsch vertaald, in 8.vo — 4.º *L'Amitié mystérieuse* (*De geheimzinnige vriendschap*) uit het Engelsch vertaald 1802. 5.º *La famille de MOURTRAY* (*De familie van MOURTRAY*) 1802. — 6.º *Le Ministre de Wakefield* (*De predikant van Wakefield*) op nieuw uit het Engelsch vertaald, 1803. — 7.º *POLIXÈNE* treurspel 1804. — 8.º *L'Illiade d'HOMÈRE* (*De ILLIAS van HOMERUS*) 1812. 2.º uitgave. 9.º *BRUNHAUT, ou les successeurs de CLOVIS*, (*BRUNHAUT, of de opvolgers van CLOVIS*) treurspel 1811. — 10.º *Abrégé du voyage de MUNGO PARCK* (*Kort verhaal van de reis van MUNGO PARCK*)

1798. — 11.º *CLISSON*, zangspel. — 12.º *NEPHALI*, zangspel. — 13.º *ARTHUR de Bretagne*, treurspel. In *l'HYMNE et la naissance*, eene verzameling van stukken ter eere van het huwelijk des Keizers en de geboorte des Konings van *Rome*, vindt men eenige stukken van *AIGNAN*. Ook heeft hij nog staatkundige *Brochures* enz. uitgegeven.

AIGUILLON. — Zie **WIGNEROD (MARIA MAGDALENA)**.

AIGUILLON (ARMAND-VIGNEROL - DUPLESSIS - RICHELIEU Hertog van) zoon van den genen die onder **LODEWIJK XV.** staatsdienaar was, gunsteling der gravin **DUBARRY**, en die zijne geschillen met de parlementen van *Bretagne* en *Paris* zoo beroemd hadden gemaakt. De Hertog van **AIGUILLON** was Pair van *Frankrijk*, kolonel van het koninklijk Poolsch regiment ruitery, en bevelhebber van de ligte ruiters der koninklijke lijfwacht. De adel van *Agen* zond hem in 1789, als deszelfs afgevaardigde, naar de Staten-Generaal. Aldaar vereenigde hij zich reeds den 25 Junij, met den derden stand, en stemde in den nacht van den 4 Augustus, voor de vernietiging van de voorregten zijner orde. De nauwe verbindtenis, die er tusschen den Hertog van *Orleans* en den Hertog van *Aiguillon* heerschte,

deed den laatste beschuldigen; een der aanhangers der gebeurtenissen van den 5 en 6 October te zijn geweest. Zijne vijanden gingen zelfs zoo ver, dat zij beweerden, hem in het vischvrouwengewaad erkend te hebben, onder de verzamelde ophooping, op de wapenplaats van *Versailles*, en op de plaats van het kasteel. Niets heeft later dit vermoeden bevestigd. De Hertog van **AIGUILLON** achtereenvolgens tot verschillende Commissiën der vergadering, en voornamelijk tot die van de bekrachtiging der volmagten en der vereffening beroepen, beklom nu en dan het spreekgestoelte, en verscheen er nooit op, dan om eervolle, maar dikwerf onvoegzame voorstellen te doen. Toen in de vergadering van den 7 October de Heer de **CAZALES**, de gedachtenis van den bevelhebber van *Bretagne* heviglijk laakte, en bitter uitviel tegen deszelfs gehouden gedrag, ten tijde van de verdeeldheden, die in dat gewest waren losgebarsten, verdedigde de Hertog van **AIGUILLON** de handelwijze zijns vaders met al de nadruk van een waarlijk kinderlijk gevoel. Kort na het einde der zittingen van de wetgevende vergadering, volgde hij den Hertog van **CUSTINES**, als bevelhebber der troepen, die in den naauwen weg van *Porentruy* gebruikt werden. Een ongelukkig toeval was op het punt, om zij-

nen ondergang na zich te slepen: een zijner brieven aan BARNAVE, zijnen ouden ambtgenoot, toenmaals resident te *Grenoble*, gerigt, werd na den 10 Augustus onderschept; men las er in, « dat de vergadering, door zich van alle gezag meester te maken, zich als eene overweldigster had gedragen.” Meer was er niet noodig, om eene acte van beschuldiging tegen hem uit te vaardigen, genoodzaakt, om *Frankrijk* te verlaten, begaf hij zich naar *Londen*, en van daar naar *Hamburg*. In 1800 van de lijst der emigranten uitgeschraapt, wilde de Hertog van AIGUILLON, deze laatste stad verlaten, om naar *Frankrijk* terug te keeren, toen hij er den 4 Mei van dat jaar door den dood verrast werd.

AILLY (PETRUS D') werd in 1350 te *Compiègne* van behoeftige ouders geboren. In 1380 werd hij tot doctor der *Sorbonne* aangenomen; daarna tot kanselier der Universiteit van *Parijs*, Biechtvader en Aalmoezenier van KARREL VI. verkozen, die hem tot Bisschop van *Puy* en *Kamerijk* benoemde. Zoodra hij in het bezit van dit laatste Bisdóm was, legde hij zijne waardigheid van Kanselier, ten gunste van den beroemden GERSON, neder. Zijn ijver

ter uitroeiing der scheuring; die toenmaals de Kerk verwoestte, heeft hem beroemd gemaakt. Hij ondernam te dien einde verschillende reizen naar *Rome* en *Avignon*. Hij had mondgesprekken met de verschillende Paussen, welke zich in dien tijd den stoel van PETRUS betwistten. Hij predikte in 1405 voor den onwettigen Paus PETRUS DE LUNA over de drieënheid; en hij sprak over dit geheim met zoo veel welsprekendheid, dat deze Opperpriester er een feest van instelde. Hij onderscheidde zich niet minder in het Concilie van *Pisa*. JOANNES XXII., die zijne geheele verdienste kende, verhef hem in 1411 tot de waardigheid van Kardinaal. D'AILLY begaf zich in die hoedanigheid naar het Concilie van *Constans*, alwaar hij evenzeer door zijnen ijver als door zijne welsprekendheid schitterde. Hij kwam daarna te *Avignon*, alwaar hij, volgens het algemeene gevoelen, op den 8 Augustus 1419 zijne dagen eindigde. MARTINUS V. had hem tot zijnen legaat in die stad benoemd. Het verhaal zijner lijkplegtigheden door JOANNES LE ROBERT doet hem in 1420 sterven. FLEURY zegt, dat hij te *Kamerijk*, den 28 Augustus 1425 overleed. MORERI (*)

(*) Het schijnt dat de bewerkers der laatste uitgave van DE FELLERS Woordenboek enz. eene zeer gebrekkige uitgave

en **LADVOGAT** doen hem in *Duitschland* sterven. Het Collegie van *Navarre*, die hem voor deszelfs tweeden stichter erkent, alwaar hij op eene beurs had gestudeerd en in welks schoot hij den titel van *arend der Fransche leeraars* en *hamer der kettens* had verkregen, erfde zijne boeken en handschriften. Het meestbekende zijner werken is de *Verhandeling der Kerkhervorming*, in zes hoofddeelen verdeeld, en met de werken van **GERSON**, zijnen leerling, uitgegeven: » In plaats van beleedigende scheldwoorden, zegt de **Abt BERAULT**, gaf hij juiste, beoefenende en zeer uitlokkende raadgevingen. Hij verhief zijne stem zelfs met nadruk, tegen die mindere hervormers, die evenzeer, de waardigheid als het gedrag der eerste Prelaten minachtten, en zegt, dat zij veel beter zouden doen, den balk uit hunne eigene oogen te ligten, dan boosaardiglijk den splinter, in het oog hunner broeders, anders en meesters op te merken. Hij betuigt daarna, dat het heilige Collegie zich duidelijker, dan iemand anders voor de hervorming heeft verklaard, en dat de Catholijke kerk be-

reid is; om zich naar alle verordeningen te schikken, welke de geest van wijsheid en waarheid aan het Concilie zoude ingeven." De meeste zijner overige geschriften zijn te *Straatsburg*, 1490, in fol. in het licht gekomen, en eenige zijn te *Parijs*, tegen het einde der XV. eeuw afzonderlijk gedrukt. Deze zijn de volgende: *Concordia astronomica cum theologia*, 1490, in 4.to; *De Anima*, *Parijs*, 1494, in 4.to; *De vita CHRISTI*, *Parijs* 1483, in 4.to; en vele andere werken, meest schoolsch of godsdienstig, en eenige over de sterrewigchelarij, waarvan deze Prelaat meer werk maakte, dan het zijnen stand en zijne kunde betaamde. Hij was voor het overige een geleerd, en met betrekking tot zijne zeden, onberispelijk man, die alles in het werk stelde, om de kerkelijke tucht te handhaven.

AIMERICH DE MALEFAYE, eerst deken en vervolgens, na **RUDOLF**, mede een Franschman, in 1142 Patriarch van *Antiochië*, was in het Bisdome *Limoges* geboren. Nog jong zijnde, had hij den geestelijken staat omhelsd, en was, na den eersten kruistogt, naar

van **MORERT** *Grand Dictionnaire etc.*, hebben geraadpleegd. Bladz. 100 stipten wij daarvan reeds het bewijs aan. Ook hier vinden wij in onze *Bazelsche* editie *Avignon*, als de plaats des overlijdens van *D'AILLX* opgegeven.

Vertaler.

het *Oosten* gegaan. Hij was in de gewesten onder Paus ALEXANDER III., Legaat van den heiligen Stoel. Men schrijft hem de instelling der Karmeliten-Orde toe. Bedevaartgangers hadden zich op verschillende plaatsen van het *heilige Land* gevestigd, en leefden er als Kluizenaars, dikwerf aan gewelddadigheden en slechte behandelingen van den kant der Sarracenen blootgesteld. AIMERICH bragt dezelve bij elkander, vereenigde hen met andere Kluizenaars, die op den berg *Karmel* woonden, en vormde eene broederschap van dezelve, waarover hij BERTHOLD, zijnen broeder, als eerste overste aanstelde. In 1180 werd dezelve door ALEXANDER III. bevestigd. Het schijnt niet, dat AIMERICH hun eenen anderen regel heeft opgelegd, dan dien, welken de Kluizenaars van den *Karmel* reeds volgden, wyl BROCARD, hun toenmalige algemeene Overste, zich in 1209 tot ALBERTUS, Patriarch van *Jeruzalem*, wendde, om er eenen te bekomen. AIMERICH overleed in 1187. Men heeft van hem 1.º een werk getiteld: *De institutione primorum monachorum, in lege veteri exortorum, et in nova perseverantium*, in het 5.º deel van de Bibliotheek der Kerkvaders voorkomende. AIMERICH tracht daarin te bewijzen, dat de Profeet ELIAS de stichter der

Karmeliten is; een voorwendsel, door die religieuzen staande gehouden, maar hetwelk Pater PAFEBROCH heeft tegengesproken. 2.º *Inneming van Jeruzalem door SALADIN*. 3.º *Epistola ad HUGONEM eternum*, in het 1.^e deel van den *Tresor* van Dom. MARTENNE.

AIMOIN, Benedictijner der Abdij *Fleury sur Loire* schreef eene geschiedenis van *Frankrijk*, in vijf boeken. De beide laatste werden na zijnen dood door eene vreemde hand afgemaakt. Het is slechts eene compilatie vol fabelen en valsche wonderen. De legenden zijn de bronnen, waarin hij geput heeft. Men vindt deze geschiedenis in het 3.^e deel der verzameling van DUCHÈNE. AIMOIN was een Aquitaniër, hij schreef zeer ongedwongen, doch niet zeer sierlijk. Hij overleed in het begin der XI. eeuw.

AIMON, prins der *Ardennen*, was de vader der vier dapperen, welke men gewoonlijk *de vier zonen van AIMON* noemt. Prins RENAUD; de oudste dier vier zonen, werd, na onder KAREL den Grooten, de wapenen te hebben gedragen, te *Keulen* Monnik, en stierf volgens het gevoelen van sommige Hoogduitsche legende-schrijvers, als Martelaar. Zie JOANN. BERTHELT, *Hist. Luxembourg. Ferrarius, Catal. sanc.* ad

7 Jan: De vier zonen van AIMON hebben stof geleverd tot eenen Roman, die een gedeelte der *Bibliothèque bleue* nitmaakt.

AIMON; monnik der abdij van *Savigni*, van de orde der Cisterciensers, was uit *Bretagne* en wel uit *Landacob* geboortig. Hij nam het kloostergewaad in de abdij van *Savigni*, in het Bisdom *Avanches* in *Normandijë* aan; deze Abdij moet men niet verwarren met die van denzelfden naam, van de Orde van den heiligen BENEDICTUS, in het Bisdom *Lyon*. Hij heeft verscheidene stichtelijke werken geschreven, en is in 1174 in den geur van Heiligheid gestorven.

AIRAULT of liever AYRAULT (PETRUS) beroemd advokaat te *Parijs*, daarna officier-crimineel te *Angers*, werd in 1536 in deze laatste stad geboren. Gedurende de noodlottige onlusten der zamenspanning (*ligue*) nam hij er den post van voorzitter *per interim* waar; doch nooit heeft hij dezen opstand begunstigd; maar zich veeleer tegen denzelfden verklaard. Hij is te *Angers* in 1601 overleden. Men heeft van hem twee goede werken: 1.º *Verhandeling over de geregtelijke orde en instructiën, waarvan zich de oude Grieken en Romeinen, bij openlijke beschuldigingen hebben bediend, met*

het gebruik in Frankrijk verzeleken. Parijs 1598 in 8.vo; een stuk, vol belangrijke nasporingen. 2.º Over de regten des vaders, in 4.to, bij gelegenheid gemaakt, dat een zijner zonen, zonder zijne toestemming, Jesuit was geworden. MÉNAGE zijn klein-zoon heeft in 1675, zijn leven in het Latijn in 4.to uitgegeven.

AISTULF, of ASTOLF, koning der Longobarden, maakte zich gereed, na den Romeinen het Exarchaat van *Ravenna* te hebben ontweidigd, om zich ook van het kerkelijk grondgebied meester te maken. Paus STEPHANUS II., de verdediger van zijn volk en van zijn grondgebied, ging naar *Frankrijk*, om koning PIPYN, om hulp te vragen. Deze vorst ontving hem met veel onderscheiding, en trok te veld, om hem te wreken. AISTULF, *Rome* belegerd hebbende, werd eerst verpligt, om hetzelfde te verlaten, en later zich als leenman van den koning van *Frankrijk* te erkennen, daar deze Vorst hem in *Pavia* was komen belegeren, en, na zich van het Exarchaat te hebben meester gemaakt, hetzelfde aan den Paus gaf. AISTULF overleed in 756.

AITZEMA (L. VAN) in 1600 te *Dokkum* in *Vriesland* uit eene aanzienlijke familie geboren. Zestien jaren oud zijn-

de, gaf hij zijne *Poëmata Jusvenika* in het licht. De Hanzé-steden benoemden hem tot hunnen resident te 's *Gravenhage*, alwaar hij in 1669, met den roem van een braaf man, een goede staatkundige, en een heminnelijke geleerde te zijn, overleed. Hij heeft ons eene *Geschiedenis der Vereenigde Provinciën*, 7 Dl.ⁿ in fol. en 15 Dl.ⁿ in 4.to nagelaten. Dezelve is door de publieke acten, die zij van 1621 tot 1669 bevat, aanbevelenswaardig; daarenboven is zij getrouw en naauwkeurig, vooral ten opzichte van het gedeelte, hetwelk de schrijver, volgens gedenkschriften heeft zamengesteld, hem door geleerde personen medegedeeld. Men heeft een vervolg op deze geschiedenis, in 3 Dl.ⁿ in fol. die tot in 1692 gaat. Men heeft van dezen schrijver nog eene *Latijnsche Geschiedenis van den Munsterschen vrede 1654*, in 4.to, die wel om de naauwkeurigheid, maar niet om de wijze van voordragt gezocht wordt.

A I U S - L O C U T I U S. Onder al de fabelachtige godheden is er geene, welker oorsprong zoo duidelijk is, als deze. In het jaar 364 van *Rome*, kwam **C E D I C I U S**, een man uit de gemeene volksklasse, aan de tribunen zeggen, dat hij des nachts alleen in de nieuwe straat wandelende, eene stem had gehoord, sterker, dan die

van eenen man, welke hem berigt had, de overheden te gaan waarschouwen, dat de Galliërs naderden. Wyl **C R O D I C I U S** een man uit de gemeene volksklasse was, en de Galliërs daarenboven eene zeer verwijderde en daardoor onbekende natie waren, sloeg men niet de minste acht op dit berigt. Intusschen werd *Rome* in het volgende jaar door de Galliërs ingenomen. Nadat men van die vijanden bevrijd was, gaf **C A M I L L U S**, om het verzuim te vergoeden, dat men gehad had, van geen gebruik van de nachtelijke stem te maken, het bevel; dat men, ter eere van den god **A R U S - L O C U T I U S** (naar de woorden *aio* en *Loquor*) in de nieuwe straat, op dezelfde plaats, waar **C E D I C I U S** zeide, de stem gehoord te hebben, eenen tempel opterigten: »Deze god, zeide **C R O E R O** op eene boertende wijze, sprak en deed zich verstaan, hoewel hij aan niemand bekend was: hetgeen hem den naam van **A I U S L O C U T I U S** heeft doen geven. Maar sedert, dat hij beroemd is geworden, en men hem een altaar en eenen tempel heeft opgerigt, heeft hij de partij gekozen om te zwijgen.»

A J A L A (**M A R T I N U S P E R E Z D E**) in 1504 in het *Bisdom Carthagena* van geringe ouders geboren, gaf in het begin, om zijne familie te on-

derhouden, onderwijs in de spraakkunst. Later tot priester gewijd, werd hij bij KAROL V bekend; die Keizer zond hem, als Theoloogant naar het Concilie van *Trente*, en gaf hem na elkander eerst twee Bisdommen en eindelijk het Aartsbisdom *Valence*. Deze geleerde en ijverige kerkvoogd bestuurde zijn Bisdom als een waardige herder en overleed in het jaar 1566. Men heeft van hem eene Latijnsche *Verhandeling over de Apostolische overleveringen* in 10 boeken, *Parijs* 1562, in 8.vo en *De vera ratione christianismi instructio*, *Keulen*, 1554, in 12.º Dit is een Christelijk onderwijs aan eenen Joodschen leeraar gerigt, nieuwelings tot het Christendom bekeerd, gevolgd door eene verhandeling, vol schrandereid en zalving, over de aanroeping der Heiligen, hunne voorspraak voor ons, het vasten, enz.

AJAX, zoon van OILEUS, Koning der Locriërs, een der Grieksche helden, die naar het beleg van *Troje* gingen. Hij ontcerde CASSANDRA in den tempel van MINERVA. Deze Godin strafte hem over zijne heiligschending, door zijne vloot, bij de rotsen van *Capharea*, door de golven te doen inzwelgen. De onversaagde AJAX, aan de schipbreuk ontsnapt, beleedigde

I. DEEL.

de goden op eene rots, die NEPTUNUS in de zee deed verzinken.

AJAX TELAMONIUS, betwistte aan ULYSSES de wapenen van ACHILLES. Gebelgd, dat zijn mededinger dezelve door de uitspraak der voornaamste Grieksche veldheeren bekomen had, rigtte hij een verschrikkelijk bloedbad onder de kudden des legers aan, zich verbeeldende zijne strijdgenooten en vooral ULYSSES te vermoorden; maar later van zijne ijlhoofdigheid teruggekomen, bragt hij zich zelve met den degen, dien hij van HECTOR ten geschenke had bekomen, om het leven. Deze beide krijgslieden hadden gezamenlijk met eene gelijke dapperheid gestreden. Het bloed van AJAX werd, volgens de fabelleer, in eenen hijacint veranderd.

AKAKIA (MARTINUS), Hoogleeraar der geneeskunde aan de Universiteit van *Parijs*, en een der voornaamste geneesheeren van FRANCISCUS I., was te *Châlons-sur-Marne* geboren. Hij heeft de *Ars medica, quæ est ars parva*; en *de ratione curandi*, van GALENUS vertaald. Dit laatste stuk gaat met eene *Commentaria* vergezeld. Hij overleed in 1551.

AKAKIA (MARTINUS), ZOON

E e

van den voorgaande, geneesheer, en koninklijk Hoogleeraar in de heekrunde overleed in 1588, in den ouderdom van omtrent 49 jaren. Hij is volgens sommige boekenkenners, de schrijver eener verhandeling *Concilia medica* genaamd, 1598, in fol. andere geleerden schrijven dezelve aan zijnen vader toe. Zijn laatste klein-zoon overleed in 1677 van verdriet, omdat hem gedurende zes maanden, alle praktijk verboden werd, wyl hij tegen zijnen eed, met vreemde artsen had geraadpleegd.

AKBAR (MAHOMED), de grootste vorst, waarop niet alleen *Indië*, maar geheel *Azië* in de vorige eeuwen zich beroemen kon. Hij werd te *Amerket* in het 949ste jaarder vlagt (1541 der Christelijke tijdrekening) geboren, en bestaeg den troon, na den dood van zijnen vader HUMANJUN, doch werd, wyl hij pas 13 jaren oud was, onder voogdijenschap, van zijnen staatsdienaar, BEYRAM, gesteld. Met een voorbeeldige dapperheid overwon hij zijne vijanden, en de muitelingen zijns rijks, onder welke laatsten zich BEYRAM zelfs bevond. De zeldzaamste zachtmoedigheid kenmerkte daarbij al zijne schreden. Maar niettegenstaande onophoudelijke onlusten hem noodzaakten, zich steeds aan de spite des legers,

naar de verschillende gewesten zijns rijks te begeven, zoo was hij toch een bijzondere vriend van de wetenschappen, voornamelijk van de geschiedenis, en hield hij zich onafgebroken met hetinwendige bestuur zijns rijks bezig. Hij liet in elk gewest volkstellingen doen, onderzocht naar de natuurlijke voortbrengselen en fabrieken van hetzelfde. Men vindt den uitslag zijner nasporingen, in een werk door ABUL FAZL, zijnen staatsdienaar, geschreven, onder den titel van *Ajin-Akbari* bekend, dat in het Engelsch vertaald is, en de belangrijkste bijzonderheden bevat. AKBAR overleed na eene 49 jarige regering in het jaar 1014 (1605). Thans nog is zijne luisterrijke graftombe, in de nabijheid van *Agra*, een voorwerp van bewondering voor reizigers. Hij werd door zijnen zoon SELIM, onder den naam van DJIHANGIR, opgevolgd.

AKIBA (BEN JOZEF), Rabbin en een der voornaamste Hebreewwsche leeraars van het Tiberiadisch Collegie, in de II. eeuw der Kerk, hoedde de kudde tot in den ouderdom van 40 jaren. Wyl de dochter van zijnen meester, hem beloofd had, indien hij geleerd werd, met hem te zullen huwen, zoo maakte de liefde hem tot Doctor. Deze Rabbin, even zoo

dweepziek, als de meeste zijner ambtgenooten, omhelsde de partij van den valschen Messias BARCOCHEBAS, en paste deze profetie van BALAÄM op hem toe, *Orietur stella ex Jacob etc.* Hij spoorde de Joden tot den opstand aan, door hun de profeten aan te halen; en beging zulke wreedheden met hen, dat hij in het jaar 135 na J. C. door keizer ADRIANUS ter dood werd veroordeeld. Volgens de Joden was hij alstoen 120 jaren oud. Zijne vrouw, kinderen en leerlingen werden ook omgebracht. De Rabbijnen schrijven hem het *Boek der Schepping* toe, dat hij onder den naam van ABRAHAM stelde.

AKROTATOS; Zoon van koning KLEOMENES uit Sparta, was met het opperbevel der bondgenooten tegen den tiran AGATHOKLES belast, moest zich echter, uit hoofde van eenen aan SOSTRATUS door hem gepleegden moord op de vlugt begeven. Zijn zoon AREUS volgde zijnen grootvader op in de regering, AKROTATOS, zijn kleinzoon, de zoon van AREUS, was door zijne liefde tot de schoone CHELIDONIS bekend,

wier echtgenoot CLEONYMUS, door koning PYRRHUS ondersteund, Sparta belegerde, dat zich echter door de bedden en den moed van CHELIDONIS, en door de dapperheid van haren minnaar, standvastig verdedigde, tot dat koning AREUS hetzelve weder ontzette.

ALABASTAR (WILLEM), een Engelsch godgeleerde, werd Catholijk, keerde weder tot de Anglikenen terug, en werd in de XVII. eeuw *prebendaris* van de St. Pauluskerk te Londen. De beoefening der *Cabala* (*) deed hem ongerijmde gevoelens omhelzen. Hij is de schrijver van een Hebreeuwsch Woordenboek in fol., en van eenige andere werken, even belagchelijk om derzelyer titel als inhoud. De voornaamste zijn *Tractatus in revelationem CHRISTI, modo cabalístico explicatam, Antuerpiae, 1602, in 4.to*; *Tractatus de bestia apocalyptica, Delphis 1621, in 12.º*

ALACOQUE. — Zie MARGARETHA MARIA.

ALAGON (CLAUDIUS), uit Merargues in Provence, Procureur Syndicus van dat ge-

E e 2

(*) Of verborgene uitlegging van de woorden der heilige Schrift; door eene zekere oprekening en verplaatsing der letteren.
Vertaler.

west; gedroomd hebbende, dat zijn naam ALAGON, dezelfde was, als die van ARAGON, en dat hij tot dat doorluchtige huis behoorde, zoo beraamde hij met den secretaris van den Spaanschen afgezant, om de Spanjaarden in *Marseille* te brengen. Een galeislaaf, aan wien hij zijn oogmerk had medegeedeeld, maakte het aan den hertog van GUISE bekend. ALAGON van zijne misdaad overtuigd, werd in 1605 te *Parijs* onthoofd. Zijn hoofd werd naar *Marseille* gezonden, waarvan ALAGON in het volgende jaar landregter had moeten zijn, ten einde boven eene der stads poorten uitgesteld te worden.

ALAHAMARE, eerste koning van *Grenada* in 1237. Zijne opvolgers regeerden er tot in 1492, wanneer zij door FERDINAND en ISABELLA onttroond werden.

ALAMANNI (LODEWIJK), een Florentijnsch edelman, en een beroemde Italiaansche dichter, werd den 28 October 1475 geboren. Deel genomen hebbende aan eene zamenzwering tegen den Kardinaal JULIUS VAN MÉDICIS (later Paus, onder den naam van CLEMENS VII.) die toenmaals de republiek van *Florence* bestuurde, was hij verplicht de vlugt naar *Frankrijk* te nemen. Hij werd er wel onthaald door FRANCISOUS I.,

die hem met gunstbewijzen overlaadde, en in 1544 tot zijnen gezant bij KAREL V. verkoos. Hij stond evenzeer in gunst bij HENDRIK II. opvolger van FRANCISOUS I., die hem in verschillende onderhandelingen gebruikte, voor welke ALAMANNI niet minder begaafdheid aan den dag legde, dan voor de dichtkunde. Hij overleed in 1556 te *Amboise*, waar het hof zich bevond. Wij bezitten van hem, 1.º het dichtstuk *Girone in cortese*, dat slechts eene berijmde vertaling is van den roman: *GIRON le courtois*, de meest gezochte uitgave is die van *Parijs*, 1548, in 4.to 2.º Een ander dichtstuk, *Della coltivazione*, *Parijs* 1544, in 4.to, dat de Italianen naast de *Landgedichten* stellen. 3.º Allerlei gedichten, verzameld onder den titel van *Opere toscane*, 2 Dl.^{en} in 8.vo, waarvan de beste uitgave van het eerste deel die van *Florence* bij LES JUNTES 1532; en van het tweede die van *Lyon*, bij GRYPHE, in hetzelfde jaar is. Nog heeft men van hem 4.º ANTIGONUS, treurspel; FLORA, blijspel. 5.º ANARCHIDE of belegering van *Bourges*, een dichtstuk, in 24 gezangen, *Florence* 1570, in 4.to 6.º Honderd twee en twintig *puntgedichten*. Men vindt in al deze werken, een ongedwongene berijming, eenen mannelijken en zuiveren stijl, en veel yerbeeldingskracht.

Men moet hem niet verwarren met ALAMANNI, zijnen bloedverwant, wiens boertige gedichten met die van BURCHIELLO en anderen in 1552 te Florence in 8,vo gedrukt zijn,

ALAMIR, een Tarsisch vorst, nam in de negende eeuw den naam van kalief aan. Hij kwam in de gewesten des rijks, aan het hoofd van een geducht leger der Sarracenen, die er groote verwoestingen in aanrigtten. ANDREAS *de Scyth*, landvoogd van het Oosten, die zich tegen hunne woede wilde verzetten, ontving van den Barbaarschen vorst het berigt, dat indien hij hem slag leverde, *de zoon van MARIA*, hem niet uit zijne handen zoude redden. Deze godslastering bleef niet ongestraft; want op den dag des gevechts, nam deze landvoogd den brief van den Sarraceen, en liet denzelfen aan een beeld der heilige Maagd hechten, om tot standaard te dienen, zijn leger, zoo wel door wraak als door godsdienstgevoel aangevuurd, overwon de vijanden en rigtte een vreeslijk bloedbad onder dezelve aan, ALAMIR werd gevangen genomen en onthoofd.

ALAMOS (BALTHASAR), een Kastiliaan, verkreeg, na elf jaren gevangen te zijn geweest, van PHILIPPUS III, zijne vrij-

heid weder, en werd door OLIVARES, een staatsdienaar van PHILIPPUS IV., gebruikt. Hij stierf hoog bejaard, in het midden der zeventiende eeuw. Men heeft van hem eene vertaling van TACITUS, die veel gezocht wordt, met een *Commentaria*, daar minder prijs op wordt gesteld.

ALAMUNDAR, Koning der Sarracenen, deed in het jaar 509 verscheidene invallen in *Palestina*, en bragt er vele kluizenaars, die in de woestijn woonden om het leven. De wonderen, die hij later door de Christenen zag uitwerken, troffen hem zoo zeer, dat hij verzocht, om onder hen aangenomen te mogen worden. Terwijl men hem voorbereidde, om het Doopsel te ontvangen, besloten de Acephalers, Eutychiaansche ketteren, hem tot hunne sekte overtalen. Deze ketteren vermengden de beide naturen in J. C. waaruit voortvloeide, dat de goddelijke natuur geleden had, en aan het kruis gestorven was. Zij zonden de Bisschoppen hunner partij naar ALAMUNDAR, om hem over te halen het doopsel uit hunne handen te ontvangen, maar de Catechumeen verachtte hun aanzoek, en bediende zich van eenen schranderen trek, om hunne dwaling te doen gevoelen. Hij veinsde brieven ontvangen te hebben, door

welke men hem het overlijden van den Aartsengel MICHAËL berigtte, en zond hun boden, om van hen te vernemen, wat zij van dit berigt dachten. Wijt het hun even zoo onmogelijk als be- lagchelijk scheen, zoo zeide hij hun: *Indien het dus waar is, dat een Engel noch lijden noch sterven kan, hoe wilt gij dan, dat J. C. aan het kruis gestorven zij, daar Hij, volgens u, slechts eene natuur heeft, die goddelijk zijnde, onlijdelijk is?*

ALAN, ALLEN OF ALLEYN (WILLIAM), Kardinaal, in 1532, te *Rossal in Lancashire* geboren, volbragt zijne studiën aan de Universiteit van *Oxford*, en werd in 1558 tot Kanonik van *York* benoemd. Eene vurige inborst bezittende, en in de grondbeginselen der Catholijke Kerk opgevoed, gevoelde hij zijnen ijver ter handhaving der Catholijke waarheden geheel ontgloeijen. MARIA, die het Catholicismus gunstig was, was overleden, en Koningin ELIZABETH volgde haar op, maar met zeer verschillende gevoelens. ALAN, reeds eenige werken ten voordeele der leerstellingen van de Room-sche Kerk in het licht gegeven hebbende, was verplicht het rijk te verlaten. Hij kwam te *Leuven*, en werd er aan het hoofd van het Engelsch Collegie geplaatst. De

staat zijner gezondheid noodzaakte hem naar *Engeland* terug te keeren, om er de lucht van den geboortegrond in te ademen. Hij schreef er eenige twistschriften, die bij het gouvernement werden aangeklaagd. Hij was verplicht op nieuw de vlugt te nemen. In *Vlaanderen* teruggekeerd, onderwees hij de godgeleerdheid te *Mechelen*, nam den Doctoralen hoed te *Douay*, en verkreeg achtereenvolgend een Domheerschap te *Kamerijk* en te *Reims*. Hij ging voort met tegen de Engelsche nieuwigheden te schrijven, en vond het middel, om zijne boeken in *Engeland* in te voeren, niet zonder gevaar voor hen, die zich er mede belastten. Een Jesuit werd opgehangen, wijl hij beproefd had er eenige in te voeren. ALAN bepaalde zich niet alleen om de Anglikaansche kerk door zijne geschriften aan te vallen, hij was ook een dergener, die het meeste toebrogen om het kabinet van *Madrid* te doen besluiten, tot het uitrusten der beruchte Spaansche vloot (*armada*) om ELIZABETH te gaan onttronen, en het Catholicismus in *Spanje* te herstellen. De onderneming mislukte, maar de ijver van ALAN werd met eenen kardinaals-hoed beloond. Hij ging zich te *Rome* vestigen, alwaar hij de aan hunnen Godsdiens getrouwe Engelschen, die om de vervolging genoodzaakt waren

hun vaderland te verlaten, met zijne beurs en zijnen invloed ondersteunde. Hij overleed in die stad in 1574 met den roem van een bekwaam en ijverig wederlegend godgeleerde (*controversiste*) te zijn geweest. Hij heeft nagelaten 1.º *Défense de la doctrine ne Catholique, au sujet du purgatoire et de la prière des morts*, (*Verdediging van de Catholijke leer, ten opzichte van het vagevuur, en het gebed voor de overledenen.*) Antwerpen, 1565. 2.º Een verdedigingschrift, getiteld: *Courtes raisons pour la foi Catholique* (*Korte bewijsgronden voor het Catholijke geloof*). 3.º *Défense du pouvoir légitime et de l'autorité du Sacerdoce pour la rémission des péchés avec un supplément sur la confession et les indulgences* (*Verdediging van het wettige gezag, en van de magt des Priesterschaps, ten opzichte van de vergeving der zonde, met een bijvoegsel over de Biecht en de aflaten*). 4.º *Sur les Sacramens*. (*Over de Sacramenten.*) 5.º *Sur le culte des Saints et de leurs reliques*. (*Over de vereering der Heiligen en hunne overblijfselen*). enz.

ALANUS, gewaarde koning der Alanen, aan al de schrijvers onbekend, waarvan men op gezag van eenen valschen gedenkpenning, eenen wezen-

lijken persoon heeft willen maken. Zie de *MERCURE de France*. Julijs 1724 blz. 1447.

ALANUS VAN RIJSSEL, te *Rijssel in Fransch-Vlaanderen* geboren, bloeide in het midden der XII. eeuw aan de Universiteit van *Parijs*. Hij had bij het leven van den heiligen BERNARDUS, het kleed van dien Heilige aangenomen, werd eerste Abt van *Rivour* in het Bisdop van *Auxerre*. Hij legde in 1167 de Bisschoppelijke waardigheid neder, om zich naar de eenzaamheid te begeben en overleed in October 1181 te *Clairvaux*. Hij had eenen ouderdom van meer dan 100 jaren bereikt. Er zijn eenige werken van hem overgebleven, onder andere: *Vita sancti BERNARDI*; dit komt in het tweede deel der werken van dien Kerkvader voort, uitgave van 1690. Men heeft dikwijls ALANUS VAN RIJSSEL met een' anderen ALANUS DE L'ISLE verward, die, volgens den Abt LE BRUF, of te *Rijssel* in *Modoc*, of te *Rijssel* in *Venassien* geboren, den algemeenen leeraar bijgenaamd werd, en wiens roem van geleerdheid zoo groot was, dat men van hem zeide: *Sufficit vobis vidisse ALANUM*. ALANUS VAN RIJSSEL overleed te *Clairvaux* in het begin der XIII. eeuw. Men heeft het grootste gedeelte zijner werken te

Antwerpen in 1654 in fol. uitgegeven. Niets is duisterder, dan het leven van ALANUS, dien men altijd met den voorgaande heeft verward, en omtrent wien men duizenderlei fabelen heeft uitgevent. Dom BRIAL, een oude Benediktijner heeft in het Instituut, een belangrijk gedenkschrift over ALANUS voorgelezen; hij doet hem te *Rijssel* in *Fransch-Vlaanderen* geboren worden.

ALARD VAN AMSTERDAM, in 1490 in die stad geboren, van waar hij zijnen naam ontleend heeft; maakte zich zeer ervaren in de Grieksche en Latijnsche talen. Hij legde zich met den meesten ijver toe op de beoefening der fraaije letteren, die hij te *Amsterdam*, te *Keulen*, te *Utrecht* en te *Leuven* onderwees, in welke laatste stad hij in 1541 overleed, na zijne boekerij aan het weeshuis te *Amsterdam* te hebben vermaakt. Men heeft van hem een groot aantal werken over de letterkunde en de wederleggende godgeleerdheid. In de laatste straalt meer godsvrucht dan geleerdheid door. Men vindt de *Catalogus* derzelve in de *Bibliotheca Belgica* van FROPPENS. — Hij werd bij de Minderbroeders begraven, en men gaf hem het volgende graf-schrift, dat hij, in zinspeling op zijnen naam, voor

zich zelve had vervaardigd,

*Tota tegit tellus, qui Tellus
tota vocatus.*

ALARDUS of ATHALARDUS, zesde Abt van het klooster te *Egmond*, werd in het jaar 1104 tot die waardigheid verheven. Hij ontving in 1116 van Graaf FLORIS II. of de *vette*, de tienden onder *Alkmaar* gelegen, voor zijne abdij. Na een twintigjarig voorbeeldig bestuur van zijn klooster is ALARDUS in 1124 overleden, en in de parochiekerk van de H. Maagd MARIA begraven.

ALARICH I. door de Gothen, zijne onderdanen, *de stoute* en de *ondernemende* bijgenaamd, en werkelijk kon men beide deze namen op hem toepassen. Na het Christendom omhelsd te hebben, verviel hij in 330 tot het *Arianismus*. Hij had aan Keizer THEODOSIUS gewigtige diensten tegen de Hunnen bewezen; maar zich niet genoeg beloond achtende, verliet hij hem aan het hoofd der Gothen, waarover hij het bevel voerde, en verklaarde in 375 den oorlog aan de Romeinen. Zijne eerste heldendaden waren in *Griekenland*, alwaar hij de afgoderij vernietigde. Na hetzelfde verwoest te hebben, werd hij door STILICON, veldheer van Keizer HONORIUS aangevallen en overwonnen. Hij ontsnapte aan de vervolging.

zijner vijanden , bragt een leger bijeen , liet zich als koning uitroepen , en trok op Rome aan , om hetzelve te plunderen . Hij verwijderde zich van hetzelve , na een zwaar losgeld geëischt te hebben ; maar hij kwam later terug , versloeg de Romeinen , deed ATTALUS als Keizer erkennen , trok in 409 , als een vergramd overwinnaar , Rome binnen , en veroorloofde aan zijne soldaten , zich aan alle verfoetijlikheden over te geven , die Barbaren , welke door niets beteugeld worden , kunnen bedrijven , hun echter bevelende de kerken , en diegene welke dezelve tot schuilplaats mogten gekozen hebben , te eerbiedigen . Het is op deze plundering van Rome , dat BOSSUET , in de verklaring van het Boek der Openbaring , eene der voornaamste voorzeggingen van dit goddelijke boek toepast (XVIII. Hoofdd.). De heilige HIERONYMUS stelt deze hoofdstad der wereld voor als het graf harer inwoners geworden . De heilige AUGUSTINUS , PAULUS OROSES enz. spreken er op dezelfde wijze over . ALARICH verliet Rome niet , dan om Sicilië en een gedeelte van Afrika te gaan veroveren ; maar wijl het grootste gedeelte zijner schepen door een storm verbrijzeld werd , trok hij naar Calabrië , en werd kort daarna in 410 te Cosen-

za door eenen plofselingen dood getroffen . Om hem niet aan de wraak der Romeinen ten prooi te stellen , begroeven hem zijne soldaten , met onnoemelijke rijkdommen midden in de rivier Busento . Minder onverdraagzaam , dan zijn vader ENRICH (die Spanje veroverd had) stond hij aan de Bisschoppen zijner staten toe om te Agde in 406 eene vergadering te houden .

ALARICH II. ; Koning der Visigothen , regeerde omtrent het jaar 484 , over het geheele land , dat tusschen de Rhône en de Garonne gelege is . CLOVIS , niet kunnen de uitstaan , dat zulke schoone gewesten , door Barbaren bezeten waren , tastte ALARICH aan , en bragt hem te Vouillé in Poitou , in 507 , eigenhandig om het leven . De verzameling van wetten , onder den naam van Codex ALARICH bekend , en gedeeltelijk uit den Theodosiaanschen Codex ontleend , werd op bevel van dien vorst in het licht gegeven .

ALAVIN , aanvoerder der Gothen , die door de Hunnen uit hun land waren verjaagd . Hij verzocht aan keizer VALENS , hun de oevers van den Donau aan de grenzen van zijn rijk te laten bewonen , en hen als zijne onderdanen aan te nemen . VALENS be-

wees den Gothen deze gunst; hij dacht in hen eenen schutwag te zullen vinden, tegen degene, die het rijk van dien kant zonden aanvallen; maar wyl zijne stadhouders hen met belastingen overlaadden, zoo namen zij de wapenen op, om zich van dezelve te bevrijden, en bevochten LUCICIANUS, eenen der veldheeren van VALENS. Deze keizer trok zelf tegen hen te veld, viel hen bij *Andrinopol* aan, verloor den veldslag, en werd in 378, in eene hut, verbrand; een waardig uiteinde der ongehoorde wreedheden, die hij tegen de verdedigers der Godheid van J. C. had uitgeoefend.

ALBA (de hertog van) —
Zie TOLEDO.

ALBAD of ALBOLDUS, eerste Abt, der onze Lieve Vrouwe Abdij te *Middelburg*, heeft deze waardigheid van 1123 tot 1156 met veel roem bekleed; als wanneer hij in den Heer ontsliep en door MADEKINUS opgevolgd werd.

ALBA - ESQUIVEL, volgens anderen ALARA - ESQUIVEL (DINGO), onderwijzer in het Kerkelijke regt te VITTORIA, werd Bisschop van *Astorga*, daarna van *Arvilla*, en eindelijk van *Cordova*. Hij was bij de kerkvergadering van *Trente* tegenwoordig, en overleed in 1562. Men heeft

van hem: *De conciliis universalibus, ac de his quae ad religionis et christianae reipublicae reformationem in situenda videntur*. Een zeer goed werk, vol geleerde en zuivere inzigten.

ALBANI (JOANNES HIERNIMUS) in 1504 te *Bergamo* uit eene adellijke familie geboren, wijdde zich aan de beoefening van het kerkelijke en burgerlijke regt toe. PIUS V., die hem reeds gekend had, toen hij geloofs-onderzoeker te *Bergamo* was; had niet zoodra den stoel van den heiligen PETRUS beklommen, of hij vereerde hem in 1570 met het purper. ALBANI was een weduwnaar en had kinderen: de vrees alleen, dat hij zich door dezelve mogt laten regeren; weerhield het Conclave, om hem na den dood van GREGORIUS XIII. tot Paus te verkiezen. Hij overleed in 1591. Wij bezitten van hem verscheidene werken over het kerkelijk regt. De voornaamste zijn: 1.º *De immunitate ecclesiarum*, 1553. — 2.º *De potestate papae et concilii*, 1558. — 3.º *De cardinalibus, et de donatione CONSTANTINI*, 1584, in fol.

ALBANI (ALEXANDER), be-roemde Kardinaal en Bibliothecaris van het Vatikaan, uit de oude familie van ALBANI, en den tak van *Ur-*

bino, werd te *Urbino* den den 15 October 1692 geboren, en was een neef van Paus CLEMENS XI. Hij werd door INNOCENTIUS XIII., in 1721 met het purper vereerd. Hij was het vorige jaar als buitengewoon nuntius bij den Duitschen keizer gezonden. Hij spreidde in deze zending, den luister en de waardigheid, die zijnen naam betaamden, en die deze eervolle last vorderde, ten toon. Met eenen uitgelezen smaak begaafd, beminde en beoefende hij de kunsten en wetenschappen, en had in dezelve eene zeer uitgebreide kennis verworven. Hij besteedde het grootste gedeelte zijner fortuin, hetzij om schilderijen en boeken te koopen, hetzij om opdelvingen te laten doen, om eenige oude gedenkteekenen te ontdekken, hetzij eindelijk, om door belooningen en jaarwedden, geleerden en kunstenaars aan te moedigen. De prachtige *villa Albani*, eene buitenplaats, waar hij zich van zijne werkzaamheden ging verpozen, was vol schilderijen, standbeelden, en duizende andere kostbaarheden, waarvan hij den liefhebbers de bezigtiging toestond. Hij overleed, van zijn gezigt beroofd, den 11 December 1779, *geschied- en letterkundige geschriften* nalatende, die zeer op prijs worden gesteld. Bij zijn overlijden was hij eerste

Kardinaal-Diaken, de oudste van geheel het heilige Collegie, en Kardinaal-Beschermer der orde van Premonstreit.

ALBANI (FRANCESCO), de zoon van eenen koopman in zijde te *Bologne*, werd aldaar den 17 Maart 1578 geboren. De school van den beroemden Antwerpschen kunst schilder DIONYSIUS CALVART, die zich in *Bologne* gevestigd had, werd het eerst door hem bezocht. Onder dien bekwamen meester, maakte hij zeer snelle vorderingen. Zijne verdere volmaking zocht hij in *Rome*, de stapelplaats van meesterstukken der oude en nieuwere schilders, en de verzamelpplaats der kunstenaars uit geheel *Europa*. De beoefening der schoone letteren bragt niet weinig toe, om hem bevallige denkbeelden te doen vinden. Te *Bologne* teruggekeerd, trouwde hij in een tweede huwelijk, met eene zeer schoone vrouw, bij welke hij twaalf kinderen verwekte, die naar hunne moeder geleken. Om VENUS, de minnegoodjes, de dichterslijke Godheden des Hemels, der wateren. en der aarde af te schilderen, behoeftde ALBANI niet buiten zijn huis te gaan, hij had slechts zijn huisgezin te copieren. Maar wijl hij niets dan hetzelfde onder de oogen had, gelijkken zijne hoofden en gestal-

ten bijna alle naar elkander: de bevalligheden onder zijn penseel ontloken, zijn al te eentoonig. Hij wordt de ANACREON der schilderkunst bijgenaamd. — ALBANI bereikte eenen gelukkigen ouderdom van 83 jaren. Zijne voornaamste werken zijn te Rome en te Bologne, de koning van Frankrijk bezit vele derzelve. Onder zijne meesterstukken telt men: de slapende VENUS, DIANA in het bad, DANAIË op het rustbed, GALATHEA op zee, EGROPA, op den stier enz. De kleur van het loof en de boomen, de helderheid van het water en de klaarheid der lucht zijn, in al zijne schilderstukken meesterlijk getroffen. Bijbelsche onderwerpen heeft hij minder voor zijn penseel gekozen; doch in de weinige, die hij van die soort vervaardigd heeft, munten vooral, de schoone Engelhoofden uit.

ALBANUS (*Heilige*), eerste Martelaar van Groot-Britannië, was, volgens het algemeene gevoelen, te Verulam, Graafschap Hertford, in de 3. e eeuw geboren; hij werd onder MAXIMIANUS, in het jaar 287 na J. C. onthoofd. URSERIUS heeft de oude acten van zijnen marteldood in het licht gegeven, waarvan de voornaamste omstandigheden in BEDA en GILDAS worden aangehaald. Eenige nieuwere schrijvers hebben sterk ge-

schreeuwd tegen de wonderen, die men in zijne acten leest; men kan hun niet beter antwoorden, dan door datgene aan te halen, wat de Heer COLLIER, een beroemd Protestant er van zegt: » De wonderen van den heiligen ALBANUS, door geloofwaardige schrijvers bevestigd zijnde, zie ik niet, waarom men dezelve in twijfel zoude trekken. Het is zeker, door de geschriften der ouden bewezen, dat er te hunnen tijde wonderen in de Kerk geschied zijn; er bestaan geene redenen, om te beweren, dat God zijne magt slechts in de eeuw der Apostelen, op eene bovennatuurlijke wijze zou hebben geopenbaard. Wijl deze de wereld niet geheel bekeerd hadden, waarom zouden wij dan niet willen toestemmen, dat God ook aan diegene zijner dienaren, die later geleefd hebben, geloofsbriefven gegeven heeft, aan welke men niet wederstaan kan? Waarom zou men eindelijk de mirakelen van den heiligen ALBANUS verwerpen, daar de omstandigheid, waarin hij zich bevond, voor den Hemel gewigtig genoeg was, om er met deszelfs magt op eene bovennatuurlijke wijze tusschen beide te komen? — Sommige schrijvers hebben slechts eenen zelfden persoon van den heiligen ALBANUS, eersten Martelaar van Engeland, en van dien, welke den 21 Junij

te *Menz*, in een klooster van zijnen naam, in 804 gesticht, vereerd word. Maar men leest in het *Martyrologium* van *RABAN-MAUR*, dat de tweede een Afrikaner was, en dat hij door *HUNERICH* om het geloof verbannen, naar *Menz* was getrokken, en eindelijk in de handen der Hunnen gevallen, door die Barbaren gemarteliseerd werd.

ALBATEGNIUS, of *ALBATENIUS*; een Arabische sterrekundige, deed zijne waarnemingen omtrent het jaar 880. Hij overleed in 929. Men heeft zijne verhandeling *De Scientia stellarum*, in twee Latijn vertaald, door *PLATO TIBURTINUS*, en met aauwmerkingen verrijkt door *REGIOMONTANUS* in 1537 te *Neurenberg* in 8vo, en te *Bologna*, in 1645, in 4to gedrukt. Men vindt in dit boek, eene van die der Grieken zeer verschillende driehoeksmeting, en het eerste verslag der raaklijnen, waarvan de Arabieren zich in hunne zonnepijzerkunde bedienden. Zij hadden er tafels van gemaakt, die haa de hoogte der zon door de lengte der schaduw bepaalde, en zoo omgekeerd. Het oorspronkelijke Arabisch, dat nooit ter perse is gelegd, is in de Bibliotheek van het Vatikaan. *ALBATEGNIUS* heeft over de wederafstanden der nacht-eyeningen en andere

sterrekundige onderwerpen, waarnemingen gemaakt, op welker naauwkeurigheid de lateren welligt te veel hebben gerekend. Men heeft op dezen grondslag verscheidene *hypothesis* gebouwd; bij de vergelijking onzer tafels met de zijnen, heeft men vertragingen, en verhaastingen meenen te ontdekken, van waar men zoo ver is gegaan, dat men het tijdstip van het vergaan der aarde, of ten minste eener vreemde omwenteling, door hare samenkomst met de maan, heeft willen berekenen. Maar dit alles zal zeer gewaagd schijnen, als men in aanmerking neemt, hoe gebrekkig de waarnemingen der Ouden waren, die noch met onze Methode, noch met onze werktuigen bekend waren. « *HALLEY*, zegt een later Natuurkundige, heeft bij de vergelijking der waarnemingen van de Babyloniërs, die van *ALBATEGNIUS* een geleerden Arabier, met die der hedendaagsche sterrekundigen, eene verhaasting in de beweging der maan meenen waartenenemen. Om deze verhaasting te verklaren, onderstelt *NEWTON*, dat de massa der aarde, door de verandering van water in aarde vermeerderd, en dat de dampen der staartsterren, verdikken, en eerst in water, en dan in aarde, in zout, in steenen, in koraal enz. veranderen. Ziedaar hoe de ontdekkingen

in deze verlichte eeuw geschieden. Ik zal mij bepalen met enkel aantemerkten, 1.º dat deze verklaring onderstelt, dat het water in aarde verandert, hetwelk in eene gezonde natuurkunde als eene volks-dwaling wordt beschouwd; 2.º dat verschillende oorzaken, welke wij zelfs niet kunnen vermoeden, en die het nutteloos zoude zijn te raden, deze verhaasting zonder de hulp der staartsterren kunnen te weeg brengen. Het zou ten minste even zoo natuurlijk zijn er de eerste oorzaak in de maan als in de aarde van te zoeken; meer dan een sterrekundige heeft dezelve in den dampkring der zon meenen te vinden, welkers tegenstandbieding, zeggen zij, de *projectile* beweging der maan vertraagt, de aantrekkingskracht der aarde de overhand doet behouden, en de maan dwingt de aarde te naderen, door de middellijn van haren wegstreep te verkorten; 3.º dat deze verhaasting niets minder dan zeker is; want, waaruit zijn wij zeker van de naauwkeurigheid der sterrekundige berekeningen van ALBATEONIUS en van die der Babyloniers? welke werktuigen hadden zij? Het is dus aannemelijker om te gelooven, dat de maan, zoo wel als de overige ligchamen van de planeten-wereld, steeds voortgaat haren loop te vervol-

gen." — In alle geval zal zij, volgens de verzekering van den Heer DE LALANDE, naar mate zij voortgaat, ook weder vertragen, *wijl de vermindering*, zegt hij, *die door de aantrekking der planeten wordt voortgebracht, in het vervolg der eeuwen eene vermeerdering zal worden; zoo zal ook hetzelve, wat ons thans eene verhaasting in de beweging der maan schijnt, eene vertraging worden, en het is niet anders dan eene periodieke ongelijkheid.* — (*Lettre de M. DE LALANDE. — Journal de Paris, 1788, N.º 5*).

ALBEMARLE. — Zie MONCK.

ALBEMARLE (ARNOLDUS JUSTUS VAN KEFFEL, Lord) in 1669, uit een adellijk geslacht in Gelderland geboren, behaagde aan WILLEM III., Prins van Oranje, wiens edelknaap hij was geweest. Toen deze Prins den Engelschen troon had beklommen, verhief hij hem tot deszelfs kamerheer, tot Ridder van de orde van den kousenband, en tot Graaf van Albemarle. Na den dood van dien koning, die hem eene groote jaarwede had gemaakt, werd hij in 1702, commandant van de eerste compagnie der lijfwacht van koningin ANNA. De Nederlanders verkozen hem tot veldheer hunner ruitery, en in deze betrekking, maakte

hij de veldtogten mede in de laatste oorlogen van LODEWIJK XIV. Men nam zijne verschansingen te *Denain*, in 1712 stormenderhand in, en hij was genoodzaakt, alvorens prins EUGENIUS hem kon bijspringen, zich aan den maarschalk DE VILLARS krijgsgevangen te geven. Hij overleed in 1718.

ALBERE — Zie ALBERT (ERASMUS).

ALBERGATI (NICOLAAS), Kardinaal van den titel van het Heilige-Kruis, en Bisschop van *Bologne*, werd in die stad in het jaar 1375 geboren. Na zich in de regtsgeleerdheid gecefend te hebben, ging hij in de orde der Karthuizers, bij welke hij te *Florence*, Prioer werd. Hij werd vervolgens in 1427 tot het Bisdom *Bologne* verheven, en verzoende zijne diocesanen met den Paus MARTINUS V. Daarop werd hij, in 1422, als Nuntius naar *Frankrijk* gezonden, en kweet zich in deze betrekking zoo wel, dat hij er in 1426, door den Kardinaalshoed, dien men hem dwong aantenemen, voor beloond werd. Paus MARTINUS V. benoemde hem in 1431 tot algemeen legaat, en EUGENIUS IV., droeg hem den last op, om in het Concilie van *Basel* het voorzitterschap waartenemen. Maar wyl de in deze stad vergaderde va-

ders hem niet hadden willen erkennen, keerde hij naar den Opperpriester terug, die hem andermaal de Fransche legatie gaf, en hem daarna naar het Concilie bragt, dat hij te *Ferrare* had beroepen, alwaar hij geleerde twistreden tegen de Erieken hield. De kardinaal ALBERGATI werd daarop ook legaat in *Duitschland*, en bij zijne terugkomst werd hij tot groot *Penitentiarius* der Kerk benoemd. Hij overleed kort daarna te *Sienna* den 9 Mei 1443 met het voorregt van THOMAS DE SARZANE en ÆNEAS SYLVIUS, die later beide Paus werden, onder zich gehad te hebben. Deze prelaat was zeer werkzaam, en besteedde zijne uren van uitspanning tot het zamenstellen van leerredenen, en het dicteren van brieven. Hij herstelde en verfraaide zijne kerk en zijn Bisschoppelijk paleis, dat hij met eene fraaije Bibliotheek versierde, op eene buitengewone wijze. In het Pontifical van *Bologne*, door den kardinaal PALLOTTI in de XVI. eeuw uitgegeven, onder den titel van *Archiepiscopale bononiense* wordt NICOLAAS ALBERGATI, onder de gelukkige titularissen dier kerk geplaatst.

ALBERGATI CAPACELLI (de Markgraaf FRANCISCUS) lid van den Raad van *Bologne*, werd in die stad in het jaar 1723 geboren; Zijn letterkundige

roem wordt bijna uitgewischt, door een geheel losbandig en nitgelaten leven. Na den dood zijner eerste vrouw, huwde hij eene tooneelspeelster, Mejufvrouw **BETTINA**, aan welke hij, in eenen aanval van ijverzucht, eenen doodelijken slag toebragt, zich aan de straf, die hij verdiende, onttrokken hebbende, werd hij in den ouderdom van 72 jaren smoorlijk op eene danseresse verliefd, die hij trouwde en met welke hij niet gelukkiger was. **ALBERGATI** heeft verscheidene belangrijke werken in het licht gegeven, onder welke zich voornamelijk onderscheiden: 1.º *Novelle morali*, Bologne en Parijs, 1783, 2 Dln in 12° — 2.º *Collezione completa delle comedie d'ALBERGATI*, Bologne, 1784, 6 Dln in 8.vo Men zegt, dat hij op het einde zijner dagen, tot betere gevoelens is gekomen. Hij overleed in 1806 in den ouderdom van 83 jaren.

ALBERGOTTI (FRANCISUS), een beroemd regtsgeleerde, geboren te *Arezzo*, en overleden te *Florence*, in 1376. Men heeft van hem raadgevingen en *Commentaria* op de *Pandekten* (*) en op eenige boeken van den *Codex*. Er zijn twee Bisschoppen van dien naam, die tot deze familie

behooren:

ALBERGOTTI (AUGUSTINUS), Bisschop van *Arezzo* werd in die stad, den 27 November 1755, uit een oud en vermaard geslacht geboren. Hij ging hij de Jesuiten ter school, ontving zijne graden op de Universiteit, van *Pisa* en werd den 10 Augustus 1779 tot Priester gewijd. Hij begaf zich naar *Rome*, om zich aldaar in de verschillende takken der kerkelijke wetenschappen te oefenen, maar hij legde zich nog meer op de godsvrucht toe, werd lid van verscheidene broederschappen, en onderhield vooral eenen teederen eerbied voor **MARIA**. Zijn eerste geschrift was over het leven en de vereering van den heiligen **DONATUS**, in 1782. Nadat hij Kanonik van *Florence* was geworden deed hij in 1785 eene reis in *Op-per-Italië*, bezocht de boekeries, de zeldzaamheden, en al de gedenkteeken van Godsdienst en wetenschappen. De Heer **MARTINI**, Aartsbisschop van *Florence*, verhief hem tot zijnen Groot-Vikaris, eene bediening, welke hij gedurende 14 jaren met voorzigtigheid en ijver heeft waargenomen. Wel verre van de nieuwigheden welke men in *Toskane* zocht in te voeren, te begunstigen, zag men hem

(*) *De vijfzig boeken, waarin de antwoorden der oude regtsgeleerden vervat zijn.*

dezelve bestendig bestrijden. Hij gaf in 1795, zijn geschrift, over de Devotie tot het *Heilige-Hart* in het licht, dat door den beroemden Kardinaal GERDIL goedgekeurd en aangeprezen werd. Er ontstond over dit onderwerp eene briefwisseling, die te gelijker tijd van de verdienste des werks en van de goedheid des kardinaals getuigt. ALBERGOTTI bevond zich te *Florence* toen Prus VI. er in 1798 gebragt werd, en het gulle onthaal, dat de Opperpriester er, zoo wel van den Hertog, als van de Toskaansche prelaten ontving, was eene soort van vergoeding voor het verdriet, dat hij eenige jaren te voren van den kant des Souvereins en van eenige Bisschoppen van hetzelfde land had ondervonden. ALBERGOTTI, onder anderen gaf aan den Heiligen Vader bewijzen van eerbiedige gehechtheid, en deed zijn best, om den toestand der Fransche en Romeinsche priesters, die de omstandigheden in *Toskane* hadden gebragt, te verzachten. In 1799 werd dit land eenen korten tijd door de Franschen bezet, en ALBERGOTTI gevangen genomen en naar *Livorno* vervoerd, alwaar men hem moest inschepen, om naar *Frankrijk* te worden overgebragt, maar hij vond het middel om te ontsnappen. In 1801 werd de zoon van

den infant van *Parma*; *Don LODERIK*, koning van *Etrurie*, en benoemde ALBERGOTTI tot het bisdom *Arezzo*. De nieuwe prelaat werd den 21 September 1802 gezalfd; zijne eerste zorg strekte zich over zijne Seminariën uit: Zijne schriften, zijne brieven, zijne homeliën, zijne mandementen hadden alle de bevordering der Godsvrucht ten doel. Hij stichtte in 1807 een huis voor de Passionisten, die tot de missiën en geestelijke oefeningen zoude dienen, een gesticht hetwelk de besluiten van BONAPARTE tegen de kloosters, hem later verplichtten te ontbinden. *Toskane* was in 1807 door dezen veroveraar overweldigd geworden, en ALBERGOTTI was dikwerf verplicht, om tegen den geest van een gewelddadig en achterdochtig bestuur te worstelen. Hij behield de beide heiligdommen van den berg *Alverno* en *Camaldoli*, door de eerbiedwaardigste herinneringen zoo dierbaar aan de godsvrucht der volken. Hij begon omtrent dien tijd zijne herderlijke bezoeken, waarop hij altijd predikte. Drie malen heeft hij zijn geheele bisdom bezocht, en had reeds een vierde bezoek begonnen, toen hij het bevel ontving om in 1811 op het Concilie van *Parijs* te komen; maar als of God zijne gebeden ver-

hoord had, eene ziekte noodzaakte hem, om zich in *Turin* optehouden. In 1814 ging hij naar *Rome*, om *PIUS VII.* met zijne verlossing en terugkomst geluk te wenschen. Hij stelde altijd eenen bijzonderen prijs op werken van liefdadigheid, en steeds vond men hem gereed, om den armen te ondersteunen. Hij rigtte op den berg *Alverno* een hospitaal voor de pelgrims op. In onvruchtbare jaren verdubbelde hij zijne milddadigheid, en gaf overvloediglijk voor de kloosters, voor de gebannen priesters, voor de vreemde missiën van *Azië* en *Amerika*. Hij was een der eersten, die eene som aanbod voor de wederopbouw der kerk van den Heiligen *PAULUS*, en ontving hierover eene zeer vereerende breve van den heiligen *Vader*. Zijne nederigheid spoorde hem dikwerf aan, om afstand te doen van de Bischoppelijke waardigheid, maar *PIUS VII.* beval hem er niet aan te denken. De geest van boetvaardigheid was hem ingegrift en gaf hem versterkingen en geestelijke oefeningen aan de hand, die hij zorgvuldig voor het oog der wereld trachtte te verbergen. Hij overleed den 6 Mei 1825 aan eene kwijnende ziekte, gedurende welke hij buitengewone bewijzen van geduld en godsyrucht aan den dag legde. De lijst zijner wer-

ken is zeer uitgebreid, en bevat vele gebeden-boeken, homiliën en herderlijke brieven. Onder de laatste vindt men er onder anderen eenen over de vervoering van een wonderdadig beeld der heilige *Maagd*, den 1 April 1814, en een boek, *over het leven en de vereering der heilige Maagd*, waarin hij de wonderen verhaalt, die toenmaals in *Arrezzo* hebben plaats gehad.

ALBERICH of **ALBERTUS**, was Kanonik en *Custos* der kerk van *Aken*, en volgens anderen van *Aix* in *Provence*. Wjl hij de kruisvaarders in hunnen togt niet had kunnen volgen, ondernam hij, om er de geschiedenis, volgens het verhaal van coggetuigen van te beschrijven. Dezelve gaat van 1095 tot 1120, onder den titel van *Chronicon hierosolymitanum, Helmstaadti*, 1584, 2 Dl.ⁿ 4.to zeldzaam, en in de *Gesta Dei per francos* 1611, 2 Dl.ⁿ in fol.

ALBERICH, Fransche Monnik, in de abdij van *Cluny* in 1138 tot Kardinaal en Bischop van *Ostia* benoemd. Hij was legaat van den heiligen Stoel in *Engeland*, *Schotland*, en *Sicilië*, in het Oosten en in *Frankrijk*. Hij was het, die in 1138 het Concilie van *Westmunster* belegde. Hij overleed in 1147.

ALBERICH ROXIATI; van *Bergamo*, vriend van BARTHOLO, en een der kundigste regtsgeleerden der XIV. eeuw, heeft *Commentaria* op het 6.^e boek der *Decretalen* (*geestelijk-regtboek*) geschreven.

ALBERICH, van de Cister-sienser-orde, leerling en medegezel van den heiligen ROBERTUS abt van *Molesme*, overleden den 26 Januarij 1109, wordt op dien dag, krachtens een besluit van de Congregatie der kerkgebruiken, door de Cistersienzers in *Italië* vereerd. (Zie BENEDICT. XIV. *De canon*, lib. I. caput 13.)

ALBERONI (JULIUS), te *Fiu-ruenzola* in *Parmesan*, den 30 Mei 1664 geboren. Zijn vader was een tuinman, en met denzelven, beplante hij tot in zijn 14.^e jaar den grond, voor het welzijn der menschheid en de rust van *Europa*, ware het te wenschen geweest, dat hij denzelven altijd bebouwd had gehad. De jongeling meende zijne fortuin te hebben gemaakt, toen hij als klokkenluider aan de hoofdkerk van *Plaisance* werd aangesteld. Men wijdde hem tot Priester, en zijn Bisschop gaf hem het opzigt over zijn huis, en een Domheerschap zijner kerk. Toen hij eenigen tijd daarna eene aanzienlijker bediening had bekommen, nam

de dichter CAMPISTRON, die bestolen was geworden, zijnen intrek bij hem. ALBERONI, ontving hem zeer gastvrij, kleetde hem, en leende hem zelfs geld om naar *Rome* te gaan. Deze geringe gebeurtenis was de oorzaak zijner fortuin. CAMPISTRON, secretaris van den hertog van *Vendome*, zijnen meester in *Italië* gevolgd hebbende, bragt zich zijnen weldoener te binnen, en sprak over hem met dien vorst, die zich van hem bediende, om de graven te ontdekken, welke de inwoners verborgen hielden. Deze dienst verbond hem aan dien veldheer. Hij volgde hem te *Parijs*, alwaar men hem de pastorij van *Anet* wilde geven. ALBERONI weigerde dezelve, daar hij liever in het gevolg van zijnen beschermer, dan aan het hoofd eener parochie wilde zijn. De hertog tot veldheer der legers in *Spanje* benoemd, had hem noodig, om zijne briefwisseling met de prinses DES URSINS te onderhouden, die, door hare listen, en door haar verstand, zich aan het hoofd der Spaansche aangelegenheden had geplaatst. Mevrouw DES URSINS beschermde ALBERONI van dien oogenblik af. Door haren invloed verkreeg hij den titel van agent des hertogs van *Parma* aan het hof van *Madrid*. Hij stelde aan deze gunsteling voor, PHIL-

LIPPUS V. over te halen; om ELIZABETH FARNESE, erfgenaame van *Parma*, *Plaisance* of *Piacenza* en *Toskane* te huwen. De Prinses des URSINS hare heerschappij onder den naam der nieuwe koningin hopende voort te zetten, deed den koning tot deze verbindtenis besluiten. ALBERONI werd belast, om de onderhandelingen voort te zetten, en kwet zich met het beste gevolg van dien last (Zie: ELIZABETH FARNESE). Dit huwelijk, dat hij zelf ging sluiten, verhief zijne gunsten ten top. De koningin, die door hare bevalligheid en haar verstand veel invloed op haren echtgenoot had, liet ABERONI tot Kardinaal, Spaansche Groote, en eersten staatsdienaar benoemen. Om tot het purper te geraken, had hij den Paus, geveleid, door aan deszelfs Nuntius in *Spanje*, den sleutel en de papieren der Nunciatuur, die hem ontnomen waren, te doen wedergeven. Hij zond tevens smaldeelen om *Italië* door de Turken, die *Corfu* reeds belegerden, bedreigd, te verdedigen. Even zoo snel als RICHELIEU opgeklommen, wilde hij, zoodra hij aan het hoofd van het bestuur was, naar zijn voorbeeld, eenigen schok aan *Europa* geven. Het ontwerp gevormd hebbende, om datgene te heroveren, wat *Spanje* in *Italië* verloren had, reorganiseerde hij er de zee-magt en het leger; en, te-

gengewerkt door het verbond, dat de regent met *Engeland*, ten gunste van *Oostenryk* had gesloten, viel hij den Keizer aan, ontnam hem *Sardinië*, veroverde *Sicilië*, en deed de Spaansche vlag op nieuw zegevieren. Maar kort daarna werd de Spaansche vloot door eene Engelsche vloot in de *Middellandsche-Zee* geheel vernield. ALBERONI verloor echter den moed niet, en om den belanghebbenden Mogendheden te belletten, zijne groote ontwerpen te verijdelen, vereenigde hij zich met PETER den Groote, met KAREL XII. en met de Ottomanische Porte. Zijn oogmerk was, om den Turk tegen den Keizer te wapenen; den Czar en den Koning van *Zweden* tegen de Engelschen; den Pretendent door de handen van KAREL XII., op den troon zijner vaderen te herstellen; het Regentschap van *Frankrijk* aan den Hertog van *Orleans* te ontnemen, en *Italië* onafhankelijk van *Duitschland* te maken. Al deze nieuwe ontwerpen verdwenen op dezelfde wijze als zij waren gevormd geworden. De Hertog van *Orleans* ontdekte dezelve door middel van een ontuchtig vrouwspersoon, en gaf er berigt van aan Koning GEORGE. Deze beide Vorsten vereenigden zich nog sterker tegen *Spanje*, verklaarden aan hetzelfde in 1718 den

oorlog, en maakten geen en vrede, dan op voorwaarde, dat ALBERONI zou worden weggezonden. Deze staatsdienaar verplicht om Spanje te verlaten, na op het punt gestaan te hebben van de luisterrijkste rol in Spanje te hebben gespeeld, begaf zich naar Genua, alwaar de Paus hem deed arresteren, als schuldig van in verstandhouding te staan met de Turken. Hij was zulks werkelijk; en is ongetwijfeld de eerste Kardinaal geweest, die de ongeloofigen uitgenoodigd heeft, om het Christen-bloed te storten. INNOCENTIUS XIII., liet het gedrag van ALBERONI door Commissarissen van het Heilige Collegie onderzoeken. De schuldige werd een jaar bij de Jesuiten van Rome opgesloten; maar zijn onrustige geest verliet hem niet. Men kent zijne onderneming op de kleine Republiek van Sante-Marin, die hem niet beter slaagde, dan die welke hij ten opzichte van magtiger rijken had beproefd. *De werkeloosheid is doodelijk voor eenen eerzuchtigen, en deze zegt de schrijver der Brandenburgsche Gedenkschriften, zou twee werelden hebben begeerd, enkel om het noodlottige vermaak te smaken, van dezelve te kunnen verwoesten.* Is het wel de schrijver der Brandenburgsche gedenkschriften (FREDERIK II., Koning van Pruisen)

die eene dergelijke aanmerking heeft kunnen maken? Deze Kardinaal overleed in 1752 in den ouderdom van 87 jaren, met den naam, van een meer listig dan staatkundig minister te zijn geweest, even zoo eerzuchtig als RICHELIEU, zoo buigzaam als MAZARIN; maar onberadener, en minder doordringend dan beide. Men heeft na zijnen dood een gewaand *Staatkundig Testament* in het licht gegeven, dat onder zijnen naam gedrukt, en welligt hem niet onwaardig is; maar het heeft niemand begoocheld. Met meer waarschijnlijkheid wordt dit geschrift aan MAUBERT DE GOUVEST toegeschreven. JOHANNES ROUSSET heeft zijn leven in 1 dl. in 12.º beschreven. Men vindt ook belangrijke bijzonderheden, betrekkelijk zijn karakter in de Gedenkschriften van den Hertog de SAINT-SIMON. Men leest er eene zonderlinge gebeurtenis in, opzigtens, een geschil, dat de Kardinaal met den Markgraaf de VILLENA had, die hem op stokslagen onthaalde: « Geheel Europa, zegt de schrijver dier Gedenkschriften, het slagtoffer van het kwaad beleid van ALBERONI, verfoeide eenen willekeurigen beheerscher van Spanje, wiens trouweloosheid, eerzucht, slinksche oogmerken, eigenzinnigheid en zotternijen zelfs, de gidsen en

het eenige belang waren, dat gestadig veranderd en afgewisseld werd, naar mate de eigenzinnigheid hem zulks voorstelde, zich altijd onder onzekere ontwerpen verborgen hield, waarvan de meeste onuitvoerbaar waren."

ALBERT of ALBERUS (ERASMUS) werd bij *Frankfort* geboren. In de Hooge-school van *Wittenberg*, waar hij als doctor in de godgeleerdheid werd aangenomen, was LUTHER zijn meester. Hij was het, die in het boek, over de *Overeenkomst van den heiligen FRANCISCUS met J. C.*, de beruchtste ongerijmdheden putteden, om er een boek van zamen te stellen, bekend onder den titel van *Alkoraan der Franciskaner-Monniken* (Zie ALBIZI). Hij liet deze Verzameling, in 1531 in het Hoogduitsch, zonder naam van plaats, noch uitgever drukken; daarna in 1542, in 4.to te *Wittenberg* in het Latijn; en gaf aan dezelve den naam van *Alkoraan*, bewerende op eene lasterlijke wijze, dat de Franciskanen even zoo veel belang in hunne *Overeenkomst* stelden, als de Turken in hunnen *Alkoraan*. LUTHER vereerde de *Compilatie* van zijn leerling met eene voorrede. KOENRAAD BADIUS vermeerderde het met een tweede boek, vertaalde hetzelfde in het Fransch, en gaf het in 1556 1 Deel in 12.º in

het licht; daarna in 1560 te *Geneve* 2 deelen in 12.º De kettters en de ongeloofigen hebben te allen tijde, eenengrootten ophef met de zotternijen van eenige onbedachtzame Catholijken gemaakt: een armzalig hulpmiddel, dat door de waarheid veracht wordt, maar dat de dwaling, bij gebrek van ander gretig te baat neemt. Men heeft nog van ALBERT: *Judicium de Spongia ERASMI*, en vele andere werken in het Latijn, en in het Hoogduitsch. Hij overleed te *Neubrandenburg* in 1551.

ALBERT (KAREL D'), heretog van *Luynes*, in 1578, uit een oud huis te *Mornas*, in het graafschap *Venaissin* geboren; hij was page en gewoon edelman van LODEWIK XIII. en wist de gunst van dien vorst zeer te winnen. Na den dood van den Maarschalk D'ANCRE, verkreeg KAREL D'ALBERT, een groot gedeelte der goederen welke men van dien ouden gunsteling verbeurd verklaard had, en werd hij in 1617 aan het hoofd der staatszaken geplaatst. Vier jaren daarna ontving hij op den 22 April 1621 den degen van *Connestabel*, in tegenwoordigheid der prinsen van den bloede, en van al de grooten des rijks. Men regelde zich in het ceremonieel, naar hetgeen er had plaats gehad, toen KAREL D'ALBERT, door KAREL VI. tot *Connestabel*

werd gemaakt. De overeenkomst der namen van ALBERT en ALBERT vlei de ijdelheid van dien gunsteling. LODEWIJK XIII. werd hem eenigen tijd daarna moede. Hij had hem uit eigenzinnigheid verheven, door eene andere eigenzinnigheid, werd hij afgunstig over de eer, welke men hem bewees. Eenen afgezant ziende, die naar den *Connestabel* ging: *Hij gaat*, zeide hij, *ter aulientie bij den Koning LUYNES*. De gunsteling van de taal des Konings onderrigt, scheen er zich zoo weinig over te bekommeren, dat hij in tegenwoordigheid van iedereen zeide: *Ik heb zijne gunst weten te verwerven, ik zal dezelve ook wel weten te behouden. Het is goed, dat ik hem van tijd tot tijd eenige kleine onaangenaamheden veroorzaak, dat wekt de vriendschap op.* Wjl de Hugenooten niet konden besluiten, om zich stil te houden, en dagelijks aanleiding tot nieuwe bekommelingen en nieuwe tooneelen gaven, haalde DE LUYNES LODEWIJK XIII. over, om hen buiten staat te stellen de oude treurtooneelen te vernieuwen. In 1621 wappende men zich tegen hen. DE LUYNES maakte zich van al hunne plaatsen meester, van *Saumur*, tot aan de *Pyreneën*; maar voor *Montauban* mislukte zijne onderneming. Hij overleed in hetzelfde jaar aan eene scharla-

ken koorts, in het veld van *Languetille*, bij *Monheur*, den 15 December, in den ouderdom van 43 jaren. Zijne toerusting en huissieraden werden reeds geplunderd, alvorens hij den geest had gegeven, en er bleef geen laken over, om er hem in te begraven. De Abt RUCCELAI, en een zekere CONTADE, hadden de edelmoedigheid om datgene te geven, wat er tot de zalving van zijn lijk vereischt werd. Men liet hetzelfde naar *Maille*, een vlek op twee mijlen afstands van *Tours* gelegden vervoeren. Dit vlek was in 1619, tot een pairs-hertogdom, onder den naam van LUYNES verheven; daar werd ALBERT begraven.

ALBERT (HONORÉ D') Hertog van *Chaulnes*, had zijne fortuin te danken aan zijnen oudsten broeder, den Hertog van LUYNES, die hem in 1619, de rijke erfgename CHARLOTTE D'AILLY, Gravin van *Chaulnes* deed huwen. Hij werd in 1620 tot Maarschalk van *Frankrijk*, en in het volgende jaar tot de waardigheid van Hertog en Pair verheven. Dit was eene bepaalde voorwaarde van zijn huwelijks-verdrag. Eene andere voorwaarde was, dat al de kinderen den naam en het wapen der moeder zouden voeren. Na den dood van den *Connestabel DE LUYNES*, ge-

lukte het den Maarschalk DE CHAULNES, zich door zijne fortuin, zijne verbindtenissen, en door zijnen ijver, om zijn hof bij den Kardinaal DE RICHELIEU te maken, zich staande te houden. Door dezen staatsdienaar verkreeg hij in 1633 het gouvernement van *Picardië*, en drie jaren daarna het opperbevel over een klein leger bestemd, om die grenzen te verdedigen. Van de drie Maarschalken van *Frankrijk*, die in 1640 *Aras* belegerden, was DE CHAULNES de oudste, en diegene in wien de Kardinaal het meeste vertrouwen stelde. Hij was ook de wakkerste en de gematigste. De beide anderen waren CHATILLON en LA MEILLERAYE. Hij overleed den 30 October 1649, 69 jaren oud.

ALBERT (JOZEF D') DE LUYNES, Prins van *Grimberghen*, was afgezant van Keizer KARL VII., in *Frankrijk* en overleed in 1758, in den ouderdom van 87 jaren. Hij had in zijne prilste jeugd reeds eenen grooten lust voor de letteren doen blijken, die hij, voor een man der wereld zeer vlijtig beoefende. Men heeft van hem eene verzameling van verschillende letterkundige stukken, bevattende *TIMANDER*, door zijne genie onderwezen, in den droom van *ALCIBIADES*, 1759, in 8.º

ALBERT. — Zie ALBERICH,

Kanonik van *Aix* enz.

ABBERT DE RIOMS (De graaf), In 1740 in *Dauphiné* geboren, trad reeds zeer vroeg in den zeedienst, en onderscheidde zich weldra in denzelfden; hij voerde een der fregatten, die het eskader uitmaakten, door *Frankrijk* naar *Noord-Amerika* gezonden, toen het kabinet van *Versailles* zich ten gunste der *Vereenigde Staten* verklaarde, die alstoen streden, om hunne onafhankelijkheid van *Engeland* te doen erkennen, en zijne dapperheid verdiende dikwerf den lof zijner opperhoofden. Hij voerde in 1779 het bevel over het schip *Le Sagittaire* (de boogschutter) van 50 stukken in het smaldeel van hetwelke de graaf d'ESTAING dat van den Admiraal BYRON sloeg, en reeds op den 27 September van hetzelfde jaar viel hij het Engelsche schip *the Experiment* (de ondervinding) van gelijke sterkte als het zijne, en daarenboven met 650,000 franken beladen, aan, na een hardnekkig gevecht, gelukte het hem, zich van hetzelfde meester te maken. Toen het eskader van den graaf DE GRASSE in 1781 in zee stak, deed de graaf DE RIOMS, aan wien het bevel over het schip DE PLUTO, van 74 stukken, was opgedragen, zich in alle gevechten door hetzelfde geleverd onderscheiden, en be-

haalde achtereenvolgens, uitstekende voordeelen, den 25 April tegen den admiraal Hood, onder het kanon van het koninklijke fort, *la Martinique*; den 5 September tegen den admiraal Graves, voor de baai van *Chesapeak*; den 25 en 26 Januarij 1782, bij *Saint-Christophe*, tegen denzelfden admiraal Hood, door hem het vorige jaar overwonnen; eindelijk in de noodlottige gevechten van den 9 en 12 April daaropvolgende, tegen den admiraal Rodney, tusschen *Domingo* en *Guadaloupe*. Er was op bevel van het hof, na de rampen van dien dag, krijgsgaad belegd, om over het gedrag der hoofd-officieren uitspraak te doen. Men deed aan den graaf d'ALBERT al het regt wederbaren, dat hem toekwam; deze daad zoo noodlottig voor de Fransche wapenen, werd nuttig voor zijne fortuin, en stelde het gewigt zijner diensten in zulk een helder licht, dat hem kort daarna den rang van schout-bij-nacht werd opgedragen. Later tot luitenant-generaal benoemd, werd hij als bevelhebber der zee-magt naar *Toulon* gezonden. de omwenteling, die bijna op hetzelfde tijdstip losbarstte, stelde hem in staat, om nieuwe bewijzen van trouw te geven. Zich, welligt een weinig onbedachtzaam, doch door eene overdrevene geestdrift voor zij-

nen pligt medegesleept, verzet hebbende, tegen het dragen der driekleurige cocarde, door de werklieden van het arsenaal, zelfs toen de publieke papieren reeds hadden bekend gemaakt, dat zelfs de Koning reeds deze cocarde had aangenomen, zoo werd de tegenstand van den Heer DE RIOMS, het teeken van eenen geduchten opstand. Een beter krijgsman, dan wijze staatskundige zijnde, kon hem niets doen besluiten om zijne bevelen te wijzigen; door de troepen verlaten, werd hij met de heeren DU CASTELLET en DE VILLAGE gearresteerd. Deze zaak had zulk een gerucht te weeg gebracht, dat er aan de Nationale vergadering berigt van werd gegeven, welke bij een besluit verklaarde, dat de officieren en hun hoofd, evenzeer onberispelijk waren. Om den Heer d'ALBERT voor zoo vele onaangenaamheden, waarvan de eenige oorzaak in zijne getrouwheid te zoeken was, schadeloos te stellen, vertrouwde hem eenigen tijd daarna, het bevel over eene vloot van dertig linesschepen, die men te *Brest* vereenigde. Het doel dezer wapening was, om de aanmatiging van *Spanje* tegen *Engeland* te ondersteunen. De organisatie van het Materieel dier vloot was onmogelijk; gebrek aan krijgsmacht maakte al de pogingen

van den graaf d'ALBERT nuteloos, die alle hoop verloren hebbende, om de orde weder te herstellen, eindelijk den Koning verzocht, hem zijn ontslag te verleenen, en begaf zich in 1792 naar de Fransche Prinsen, die toenmaals te Coblenz waren; hij verenigde zich aldaar met een corps enkel uit officieren der *marine* bestaande, die alle uitgeweken waren, en maakte eenen veldtogt met hetzelfde. Twee à drie en vijftig jaren oud zijnde, door gestadige werkzaamheden afgemat, meer nog door bitter zielenleed, en het tooneel van een vaderland, aan de verschrikkelijkste beroerten ten prooi, uitgeput, begaf de Heer d'ALBERT zich naar *Dalmatië*, en leefde er langen tijd in de afzondering. Na den 18 *Brumaire* in *Frankrijk* terug gekeerd, of liever terug geroepen, eindigde hij er in 1800 zijne roemvolle levensbaan, te midden van een klein getal vrienden, waarvan hij zich voor altijd verwijderd waande.

ALBERT VAN SIBURG, bloeide volgens sommige schrijvers in 1445, en, volgens PATERLE LONG in 1410. Hij omhelsde den kloosterstand, in de abdij van *Siburg* bij *Keulen*. Zijne geleerdheid heeft hem beroemd gemaakt. Men heeft van hem: 1.º *Woor-denboek op het Oude en Nieu-*

we Testament. 2.º *Geschiedenis der Pausen*, van GREGORIUS IX. tot NICOLAAS V. 3.º *Geschiedenis der Romeinsche keizers* van AUGUSTUS tot op FREDERIK III., in 1440, dat is tot op zijnen tijd. Het handschrift dier beide werken is in de Keizerlijke bibliotheek van *Weenen* voorhanden.

ALBERTET, een wiskunstenaar en provencaal-dichter, werd te *Sisteron* geboren, waar hij ook overleed, en bloeide in de XIII. eeuw. Volgens de gewoonte zijner eeuw, zweefde hem altoos eene Dame voor oogen, voor welke hij, zoo lang als hij leefde verzen maakte; hij zijn overlijden, liet hij zijne gedichten aan een' zijner vrienden na, om dezelve aan zijne minnaresse ter hand te stellen, maar deze trouwlooze vriend, gaf dezelve aan eenen rijmelaar te *Uzes*, die dezelve op zijn naam in het licht gaf. Nadat deze letterdieverij ontdekt was, werd de dief gegeeseld; dit was toenmaals de straf van dergelijke letterkundige onregvaardigheden.

ALBERTI (JOANNES), predikant te *Haarlem*, daarna Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan de Leydsche Universiteit, werd in 1698 te *Assen* in de provincie *Drenthe* geboren. Hij had

te *Franeker* gestudeerd onder *ELSNER RAPHELIUS* en den beroemden *LAMBERTUS BOS*, bekend onder den titel van *gewijde Philologen*, en naar hun voorbeeld, gaf hij zich geheel aan de beoefening der Bijbelsche letterkunde over. Men heeft van hem: 1.º *Observationes philologicae in sacros novi foederis libros, Lejden* in 8.vo; een werk, dat uitgebreide nasporingen en eene meer dan gewone belezeneheid onderstelt. — 2.º *Periculum criticum in quo loca quaedam cum veteris ac novi foederis, tum HESYCHII et aliorum, illustrantur, vindicantur, emendantur, Lejden*, in 8.vo — 3.º *Glossarium graecum in sacros novi foederis libros, accedunt miscellanea critica in glossas nomicas, SUIDAM, HESYCHIUM, et index auctorum ex PHOTII lexico inedito, Lejden* 1735 in 8.vo. Hij heeft ook eene nieuwe uitgave van het *Woordenboek van HESYCHIUS* begonnen, waarvan hij het eerste deel in fol. *Lejden*, 1746 in het licht heeft gegeven. Hij werkte aan het tweede, en had er reeds een gedeelte van gereed, toen de dood hem den 13 Augustus 1762, in den ouderdom van 65 jaren overviel. Hij liet den roem na van een uitmuntend en werkzaam *Woordenboekschrijver* te zijn geweest. Het tweede deel van het *Woordenboek van HESY-*

CHIUS, werd door *RUHNKENIUS* voortgezet en afgemaakt, en kwam in 1766 te *Lejden* in het licht.

ALBERTI (LEANDER) in 1479 te *Bologne* geboren, was provinciaal der *Dominikanen*, onder welke hij zich beijverde, om de wetenschap en de godsvrucht te doen bloeijen. De werken, die hij in het licht heeft gegeven zijn: 1.º *Geschiedenis der beroemde mannen zijner orde*, 1517 in fol. — 2.º *Beschrijving van Italië*, 1596, in 4.to vol nasporingen en verhalen. — 3.º Eenige bijzondere *Levensschetsen*. — 4.º De *Geschiedenis van Bologne*, zijn vaderland, gedrukt met de vijf boeken der bijvoegselen van *CACCIANEMICI*, te *Bologne* in 4.to Hij overleed in 1552 in den ouderdom van 74 jaren. *KIRIANDER* heeft zijne *Beschrijving van Italië* in het latijn vertaald.

ALBERTI (ANDREAS), schrijver eener *Verhandeling over de vergezigkunde*, in 1670 te *Neurenberg* in fol. in het latijn gedrukt. Dit werk werd in zijnen tijd zeer op prijs gesteld.

ALBERTI (JOANNES), meer bekend onder den naam van *WIDMANSTADIUS*, een in de *Oostersche talen* zeer ervaren regtsgeleerde der XVI. eeuw, gaf in 1543, een *Uittreksel*

uit den *Alkoran*, met beoordeelede aanmerkingen in het licht; een werk, waardoor hij den titel, van kanselier van *Oostenrijk*, en ridder van den heiligen *JACOBUS* verwierf. Hij gaf in 1556 een *Nieuw Testament* in 4.º in het *Sijrisch* in het licht; deze uitgave was ten dienste der *Jacobiten* bestemd, en geschiedde op kosten van keizer *FERDINAND I.* Te vergeefs zoekt men in dezelve den tweeden Brief van den heiligen *PETRUS*, den tweeden en derden van den heiligen *JOANNES*, dien van den heiligen *JUDAS* en de *Openbaring*. Hij heeft ook nog eene *Syrische Spraakkunst* geschreven, welker voorrede zeer zonderling is.

ALBERTI of *DE ALBERTIS* (*LEO BAPTISTA*), bouw- en wiskunstenaar, schilder en beeldhouwer, werd tegen het einde der *XIV.* eeuw te *Florence*, uit eene oude adellijke familie geboren, door sommige schrijvers wordt hij den *Florentijnschen VITRUVIUS* bijgenaamd. Hij heeft over de schilderkunst, beeldhouw- en bouwkunde geschreven. Zijn beroemdste en meest bekend werk, is eene verhandeling *De architectura seu de re aedificatoria*, in tien boeken, waarvan verscheidene uitgaven bestaan. Dit boek, door zijne tijdgenooten welligt te zeer geprezen, wordt nog op prijs gesteld. Zijne *Verhan-*

deling over de schilderkunst in drie boeken, is achter den *Amsterdamschen VITRUVIUS* in 1649 in fol. herdrukt. Onder zijne bouwkunstige werken, haalt men de Kerk van den heiligen *FRANCISCUS* van *Rimini*, als een meesterstuk aan. Hij is ook een uitmuntend letterkundige en een goede regisgeleerde geweest, en men heeft van hem 1.º eene Verhandeling *De jure*. 2.º Eene zamenpraak getiteld: *De principe*. — 3.º *Hecatophile* een dichtstuk in proza. — 5.º Eene *Verhandeling over het leven en de zeden van zijnen hond*, een hekelend werk. Als beeldhouwer heeft hij eene *Italiaansche verhandeling* onder den titel van *Della Statua* in het licht gegeven. Het jaar van zijn overlijden is even zoo onzeker als dat zijner geboorte. Men geloof, dat hij omtrent het jaar 1480 overleden is.

ALBERTI-ARISTOTILI, anders genaamd *RODOLFO FIORENTINI*, een beroemde werktuigkundige, te *Bologna*, leefde in *XVI.* eeuw. Men schrijft aan dezen kunstenaar verbaasende dingen toe. Hij vervoerde in 1555 te *Bologna* den klokketoren van *Sante Maria del Tempis*, met al de klokken in denzelfden, eenen afstand van 35 schreden ver. In de stad *Cento* rigtte hij den toren der kerk van den heiligen *BLASIUS*, die vijf en een-

nen halven voet overhelde, weder op. In *Hongarië* ge-roepen, bouwde hij eene zeer kunstige brug, en verrigtte vele andere werken, waarover de Souverein van dat land zoo voldaan was, dat hij hem als ridder benoemde, hem toestond, munt te slaan, en er zijnen stempel optezetten. Hij werd ook door JOANNES BASILIUS, groot-hertog van *Moskovie*, tot het bouwen van verscheidene kerken gebruikt.

ALBERTI (GEORGE WILLEM), een Lutersch predikant, in 1723 geboren. Na zijne studiën volbragt te hebben, nam hij den predikdienst te *Tundern*, een Hanoversch vlek, waar; hij hield een langdurig verblijf in *Engeland*, gedurende hetwelke hij de taal des lands leerde, in deze taal schreef hij de *Gedachten over de Proeve van HUME over den natuurlijke Godsdienst* door *ALETHOPHILUS* van *Gottingen*, eenen verbloemden naam, dien hij had aangenomen. In *Duitschland* teruggekeerd, gaf hij in het licht 1.° *Brieven over den staat van den Godsdienst en de wetenschappen in Groot-Britannië*. *Hanover*, 1752 — 1754. — 2.° *Proeve over den Godsdienst, de Godsvereering, de zeden en de gebruiken der Kwakers*, *ibid.* 1750. — Hij overleed in 1758.

ALBERTI DE VILLANOVA (FRANCISCUS D') schrijver van

het beste Fransch en Italiaansch, Italiaanschen Fransch Woordenboek dat er bestaat, werd te *Nizza* in 1737 geboren. Het goede debiet der drie eerste uitgaven van zijn Woordenboek, bewoog hem om hetzelfde, in eene vierde te volmaken, dat hij te *Marseille* in 1796 in 2 Dl.ⁿ in 4.to in het licht gaf. Zijne *Dizionario universale critico encyclopedico della lingua italiana*, te *Lucca*, in 1797, gedrukt, wordt zeer geacht, en kan bij vreemdelingen de plaats van het Woordenboek van LA CRUSCA bekleeden. ALBERTI hield zich met eene nieuwe uitgave bezig, toen hij te *Lucca*, in 1800 overleed. De Abt FRANCISCUS FEDERIGHI, zijn medewerker, bleef door hem met de uitgave van het laatste deel belast. Deze uitgave kwam in 1805 te *Lucca*, 6 Dl.ⁿ in 4.to in het licht.

ALBERTINI (PAULUS DEGLI), een Venetiaan, in 1430 geboren, werd reeds in den ouderdom van 10 jaren in een gesticht der Serviter-orde geplaatst. Smaak voor dien staat opgevat hebbende, verbond hij zich in den ouderdom van 16 jaren, door geloften aan denzelfden. Na er goede studiën in gemaakt te hebben, onderwees hij de wijsbegeerte, en bevljstigde zich op het predikambt, waarin hij zich weldra zoo voordeelig onderscheidde, dat hij voor het

Bisdóm *Torcello* werd voorge-
steld: hij verkreeg hetzelfde
echter niet, maar moest zijne
talenten in gewigtiger bedienin-
gen uitoefenen. De Republiek
van *Venetie* belaste hem met
verschillende zendingen van
welke hij zich tot de groote
tevredenheid van dat gouver-
nement kweet, dat hem zelfs,
zegt men, in gezantschap naar
den Grooten Heer zond. Hij
stierf in den bloei zijner jaren
in 1475. De diensten, die hij
aan zijn land bewezen had,
moeten niet gering zijn ge-
weest, wijl men na zijnen
dood, eenen metalen gedenk-
penning te zijner eer liet
slaan. SANSOVINO, die *Ve-*
netie bewoond had, haalt de
volgende Latijnsche Verhande-
lingen van hem aan: 1.º *De*
notitia Dei. — 2.º *De condendo*
Christiano testamento. — 3.º
De ortu et progressu sui or-
dinis; en daarenboven eene
verklaring van DANTE. Pater
PESSEVIN schrijft in het, *in*
apparatu Sacro deze werken
valschelijk aan Pater PAULUS
NICOLETTI, kluizenaar van den
heiligen AUGUSTINUS, toe.

ALBERTINI (FRANCISCUS)
werd tegen het einde der XV.
eeuw te *Florence* geboren.
Hij omhelsde den Geestelijken
staat en verbond zich aan ee-
nen Kardinaal. Hij gaf in
het jaar 1505, eene *Verhan-*
delling over de wonderen van
het oude en nieuwe Rome in
het licht, dat hij later her-

zag en in 1509 aan Paus JU-
LIUS II. opdroeg: dezelve is
daarna verscheidene malen
herdrukt geweest. Ook heeft
men nog van hem: 1.º *Trac-*
tatus brevis de laudibus flo-
rentiae et savonar. Deze vindt
men gewoonlijk vereenigd met
de derde uitgave van het voor-
gaande werk, die in 1515 in
het licht verscheen. — 2.º *Ge-*
denkschriften over de stand-
beelden en schilderstukken,
die van bekwame meesters te
Florence voorhanden zijn, Flo-
rence, 1510 in 4.º

ALBERTINI (FRANCISCUS),
een Calabriër, legde zijner rij-
ke abdij neder, om Jesuit te
worden. Hij overleed in
1619. Wij hebben van hem:
1.º Eene *Theologie*, in 2. dl.ⁿ
in folio, waarin hij de God-
geleerdheid met de wijsbe-
geerte tracht overeen te bren-
gen. — 2.º Eene verhande-
ling *De angelo custode* waar-
in hij de vreemde stelling be-
weert, « Dat dieren Engel-
bewaarders hebben.»

ALBERTUS (*Heilige*), zoon
van GODEFRID III. hertog van
Lotharingen en *Braband*, en
van MARGARETHA van *Lim-*
burg, was Bisschop van *Luik*.
Hij onderscheidde zich bijzon-
zonder door den ijver, waar-
mede hij de vrijheden der
Kerk verdedigde. Zijne Bis-
schoppelijke standvastigheid
deden hem in 1192 bij *Reims*
de eer der Martelie verdie-

nen. De Aartshertog ALBERTUS gaf in 1612 het ligchaam van den doorluchtigen Martelaar, aan het Karmelieten-klooster van *Brussel*, dat hij in 1607 had doen oprigten, en droeg het er zelf op zijne schouders in, vergezeld van den Apostolischen Nuntius, en van vele Prelaten en Heeren. Maar ten tijde der onlusten, die de religieuse gestichten der *Nederlanden* verwoest hebben, bragten de bewaaresters dier overblijfselen, van haren staat heroofd, dezelve in 1783, naar het Karmelieten-Klooster van den heiligen DIONYSIUS, bij *Parijs*, werwaarts zij zich ook begaven, om volgens haren regel te kunnen leven: nadat het de Belgen in 1790 gelukt was, den Godsdienst in zijne regten te herstellen, deden deze religieuzen, die het lot voorzagen, dat deze relikwiën welligt eenmaal in *Frånkrijk* te wachten stond dezelve naar hun vaderland terug brengen. Zij kwamen te *Brussel* den 25 Junij 1790, met het ligchaam van den heiligen ALBERTUS aan, en betrokken eenigen tijd daarna, het nieuwe Klooster, dat de Belgische godsvrucht voor haar gebouwd had (het hare was intusschen vernield geworden), en stelden dezen heiligen schat onder de tombe van het Hoofdaltaar.

ALBERTUS (*De geluksalige*)

Patriarch van *Jeruzalem*, werd te *Castro di Gualteri*, in het Bisdom *Parma*, uit eene adellijke Italiaansche familie geboren. Vroeg reeds ging hij onder de reguliere Kanoniken van *Mortara* in het *Milanesche* en werd in 1183 tot den Bisschoppelijken Stoel van *Vercell* verheven. Zijne voorzigtigheid, zijne opregtheid en zijne bekwaamheid in de behandeling der publieke zaken, bewogen PAUS CLEMENS III. en keizer FREDERIK BARBEROUSSA, om hem tot scheidsman te kiezen in hunne geschillen. HENDRIK VI. opvolger van FREDERIK, verhief hem tot Prins des rijk, en verleende uit aanmerking van hem, aan de kerk van *Vercell* verscheidene voorregten. PAUS CELESTINUS III. overlaadde hem ook met weldaden. INNOCENTIUS III. die te zijnen opzichte dacht gelijk zijne voorgangers, gebruikte hem met het beste gevolg in gewigtige onderhandelingen. De roem van ALBERTUS was tot in het Oosten doorgedrongen. MONACO, elfde Latijnsche Patriarch van *Jeruzalem* in 1204 overleden zijnde, benoemde de Christenen van *Palestina* den Bisschop van *Vercell*, om hem op te volgen. INNOCENTIUS III. juichte deze keuze toe, overtuigd, dat ALBERTUS geschikter was, dan iemand anders, om eene kerk te besturen, die zich in zeer ag-

chelijke omstandigheden bevond. Hij liet hem naar Rome komen, bevestigde zijne verheffing, en gaf hem het *Pallium*. De dienaar Gods was des te bereidwilliger tot datgene wat de Opper-priester van hem vorderde, wijl dit Patriarchaat hem aan vervolgingen, en welligt aan den marteldood blootstelde. De nieuwe Patriarch leefde in *Palestina* in eene gedurige marteling. Hij voegde bij de werkzaamheden en uitwendige vervolgingen, de gestrengheden der boetvaardigheid, en wijdde al die oogenblikken, welke hij aan zijne bezigheden kon uitwoekeren aan het gebed toe. Werd hij door de Christenen, als hun vader, vereerd, en bemind, ook de Sarracenen konden zich niet onthouden, hem, om zijne uitstekende heiligheid, te eerbiedigen. Onder andere goede werken, die hij verrigtte, gaf hij ook eenen regel aan de Karmelieten. Deze religieuzen waren oorspronkelijk Kluzenaars, die op den berg *Karmel* woonden, zij beschouwden den Profeet *ELIAS* als hunnen stichter en hun voorbeeld, wijl hij, even gelijk *ELISEUS* zijn leerling, op denzelfden berg had gewoond. Een zekere *BERTOLD* vereenigde deze Kluzenaars tot eene soort van broederschap. *BROCARD*, die er in 1205 of liever in 1209 Overste van

was, vervoegde zich tot den Patriarch *ALBERTUS*, om hem eenen regel te vragen. De heilige man ontwierp voor deze orde *Constitutien*, die vol wijsheid waren. Het was den broeders bevolen, nacht en dag in hunne cellen te bidden, ten zij zij daarvan door wettige verhinderingen mogten ontslagen worden, van alle dagen te vasten, behalve de zondagen van kruisverheffing tot Paschen, van nimmer vleesch te eten, van zich op handen-arbeid toe te leggen, van de vespers tot aan de terzen van den volgenden dag stil te zwijgen, enz. De commissarissen in 1246 door Paus *INNOCENTIUS VI.* benoemd, vervaardigden de bijvoegsels tot dezen regel, die zij in sommige punten verzachtten. De nieuwe orde nam in korten tijd aanmerkelijk toe. Sommige schrijvers hebben trachten te bewijzen, dat van *ELIAS* en zijne opvolgers, de kinderen der profeten, af tot op de komst van den *MESSIAS*, er altijd Kluzenaars op den berg *Karmel* zijn geweest, dat zij met geestdrift den Christelijken Godsdienst hebben omhelsd; dat zij tot in de XII. en XIII. eeuwen, dezelfde levenswijze hebben gevolgd als voorheen; dat zij alstoen, na eenen regel van den Patriarch *ALBERTUS* te hebben ontvangen, hunne orde in *Europa*, onder den naam van

Karmelieten-orde, hebben ingevoerd. Pater PAFEBROCH, een der vervolgers van BOLANDUS, behandelt deze oudheid als eene hersenschim, en hield staande, dat er vóór de twaalfde eeuw geene Klaizenars op den berg *Karmel* waren geweest. De *Karmelieten* trachten door verschillende geschriften, de eerhunner orde te wreken, welke zij meenden geschonden te zijn. Pater PAFEBROCH, die in den beginne stilzweeg; gaf hun eindelijk een antwoord, waarover zij niet tevreden waren. Het geschil werd zoo hevige, dat de zaak voor INNOCENTIUS XI. en INNOCENTIUS XII. werd gebragt. Deze beide Paussen, deden geene uitspraak, over de echtheid der stukken door de *Karmelieten* ingeleverd. Eindelijk gaf INNOCENTIUS XII. den 29 November 1698 eene breve, waardoor hij verbood, dit onderwerp in het vervolg aan te roeren (Zie PAFEBROCH). Toen de verschillende religieuze orden, de standbeelden hunner stichters in de Kerk van het Vatikaan plaatsten, lieten de *Karmelieten* ook niet na, er dat van ELIAS op te rigten, zonder er echter een op of onderschrift bij te plaatsen; doch deze hindernis kwamen zij ook weldra te boven, en men leest er tegenwoordig: *Universus carmelitarum ordo fundatori suo ELIAE*. De

gelukzalige ALBERTUS was door Paus INNOCENTIUS III. tot het algemeene Concilie van *Lateranen* uitgenoodigd; dat in 1215 gehouden werd, maar hij kon er niet bij tegenwoordig zijn. Hij werd den 14 September 1214, in de processie van het feest van kruisverheffing zijnde, in de stad *Accon* vermoord. Hij ontving den doodlijken slag door de handen van eenen booswicht, dien hij over zijne misdaden had berispt en bedreigd. Hij wordt tegenwoordig onder de Heiligen der *Karmelieten* orde vereerd.

ALBERTUS of ALBRECHT I., zoon van keizer RUDOLF van *Habsburg*, en eerste hertog van *Oostenrijk*, werd in 1248 geboren, en tot keizer gekroond, na op ADOLF van *Nassau*, zijnen mededinger in 1298 eene overwinning behaald, en hem met zijne hand doorstoken te hebben. Het was onder dezen vorst, dat de republiek der *Zwitsers* tot stand kwam. *Zwitserland*, hoewel afhankelijk van het huis van *Oostenrijk*, had eenige voorregten behouden: ALBERTUS wilde het dezelve ontnemen. De landvoogden, die hij had aangesteld, behandelde het volk, op zulk eene harde wijze, dat het tot opstand oversloeg. Dus is het gewone verhaal dezer gebeurtenis, maar hetzelfde komt

niet overeen met al de geschiedschrijvers. Vele leggen den Zwitsers al de schuld ten laste, in de geschillen, die er tusschen hen en de Oostenrijksche vorsten ontstonden (Zie TELL). ALBERTUS maakte zich geresd, om het volk te beteugelen, toen zijn neef JOANNES, hertog van *Zwaben*, hem in 1308, aan den oeyer der rivier *Reuss*, doodde.

ALBERTUS of ALBRECHT V., hertog van *Oostenrijk*, werd in 1428 tot keizer verkoren, en is in die waardigheid onder den naam van ALBERTUS II. bekend. Zijne zachtvaardigheid en edelmoedigheid, beloofden veel; maar tegen de Turken te veld getrokken zijnde, werd hij te *Bude* door eene kwaadaardige koorts aangeslast, die hem verplichtte naar *Wenen* terug te keeren, alwaar hij zeven maanden na zijne verheffing overleed.

ALBERTUS, aartshertog van *Oostenrijk*, landvoogd en later soeverein der *Nederlanden*, in 1559 geboren, was de zevende zoon van Keizer MAXIMILIAAN II. en van MARIA van *Oostenrijk*. In 1577 verleende GREGORIUS XIII. hem den kardinaalshoed, en PHILIPPUS II. het Aartsbisdom *Toledo*. In 1583 werd hem het bestuur van *Portugal* opgedragen, en zijn ge-

drag behaagde zoo zeer aan PHILIPPUS II., Koning van *Spanje*, dat hij hem tot landvoogd der *Nederlanden* benoemde. Hij kwam in de maand Februarij 1596 te *Brussel*; kort daarna, nam hij de stad *Calais*, daarna *Ardres* en vervolgens *Hulst* in, dat zich den 15 Augustus van hetzelfde jaar overgaf. PORTOCARRERO, gouverneur van *Dourlens*, overrompelde *Amiens* den 11 Maart 1597; maar koning HENDRIK IV. maakte er zich den 5 September daaropvolgende weder meester van. ALBERTUS zag van het Roomsche purper af, om in 1598, ELIZABETH CLARA EUGENIA van *Oostenrijk*, dochter van PHILIPPUS II. en van ELIZABETH van *Frankrijk* te huwen. Deze Prinses bragt hem de *Catholijke Nederlanden* en *Franche-Comté* als een huwelijks-gift aan. De vrede tusschen *Frankrijk* en *Spanje*, te *Vervins* gesloten, deed hem den oorlog tegen de *Hollanders* vernieuwen. Er werd den 2 Julij 1600 bij *Nieuwpoort* slag geleverd. De Aartshertog deed dadelijk 8 á 900 manschappen, die met het bewaken van de brug belast waren, sneuvelen; en zonder zijne soldaten te doen verpozen, ging hij zijnen vijanden het hoofd bieden; maar de stadhouder, graaf MAURITS van *Nassau*, ontving hem op eene dappere wijze en versloeg hem; de overwinnaar

was echter verplicht het beleg van *Nieuwpoort* op te breken, even alsof de aartshertog de overwinning had behaald. Kort daarna liet ALBERTUS *Ostende* belegeren, dat eerst den 22 September 1604 werd ingenomen. Deze zoo gedenkwaardige belegering duurde drie jaren, drie maanden en drie dagen, en de eenige vrucht der overwinning voor ALBERTUS was slechts een puinhooft, die het leven aan meer dan 100,000 menschen, onnoemelijke sommen gelds, en het verlies van twee wel versterkte steden had gekost; want gedurende het beleg, had MAURITS *Sluis*, *Grave* en eenige andere plaatsen ingenomen. De aartshertog verlangde naar den vrede, dezelve begon door een verdrag van acht maanden in 1607, dat in 1609 door een twaalfjarig bestand gevolgd werd. Hij besteedde dien tijd tot het welzijn zijner gewesten, waar zijne goedheid en zijne zachtmoedigheid, hem het hart van het geheele volk hadden verworven. Hij overleed in 1621, zonder nakomelingschap, in den ouderdom van 26 jaren. Op zijn ziek- en sterfbed legde hij dezelfde godvruchtige gevoels aan den dag, die hij altijd in zijn gedrag had ten toon gespreid. Deze prins had tot tweemalen de keizerlijke kroon geweigerd. Zijne le-

vensbeschrijving is te *Keulen* in 1690 gedrukt (Zie ISABELLA).

ALBERTUS Markgraaf van *Brandenburg*, eerste Hertog van *Pruissen*, Groot-Meester der Teutonische orde, werd den 17 Mei 1490 geboren, in 1510 aanvaarde hij zijne waardigheid. Hij maakte van de gisting gebruik, welke de dwalingen van LUTHER in het Noorden hadden te weeg gebracht, om zich het opperste gezag te verschaffen. Hij sloot in 1525 een verdrag met de Polen, waardoor dat gedeelte van *Pruissen*, hetwelk aan de Ridders gehoorzaamde, wier hoofd hij was, aan hem en aan zijne nakomelingen, onder den titel van wereldlijk Hertogdom werd toegestaan, op voorwaarde echter, er de kroon van *Polen* voor te huldigen. Zijne opvolgers werden te vermogend, om zich van deze onderwerping niet te willen ontslaan. Hij had zelf beproefd, om er zich van te bevrijden, maar na aanzienlijke verliezen te hebben ondergaan, was hij eindelijk verplicht er zich aan te onderwerpen. Hij overleed den 20 Maart 1568.

ALBERTUS de *Moedige*, Hertog van *Saksen*, en in 1494, Landvoogd van *Vriesland*; maakte zich onder Keizer MAXIMILIAAN I., door zijne voorzigtigheid en zijne helden-

daden beroemd, en overleed in 1500. Hij was de vader van **GEORGE van Saksen**, een' der grootste beschermers van **LUTHER**.

ALBERTUS I., de *Beer*, zoon van **OTTO**, Prins van *Anhalt*, werd door Keizer **KOENRAAD III.**, die hem in 1150, in plaats van het toenmaals uitgestorven huis van **STADER** tot Markgraaf en Keurvorst van *Brandenburg* verhief. Het markgraafschap *Brandenburg* was bijna niets anders dan een groot woud. **ALBERTUS** liet hetzelfde ontginnen, en bouwde steden, kerken en collegiën. Hij overleed in 1170, door alle Deutsche Vorsten geacht en bemind.

ALBERTUS VI., Hertog van *Beijeren*, geboren in 1584, en te *Munchen* in 1666 overleden, onderscheidde zich door zijne godsvrucht en zijne wijsheid. Men heeft van hem een werk *tegen de Priesterhuwelijken*.

ALBERTUS, of **ADELBERTUS**, door Keizer **HENDRIK V.**, tot Aartsbisschop van *Menz* verheven, stond met verscheidene Deutsche Vorsten, tegen dezen Keizer op, die zich door zijne geestelijke ambtverkoop, en de verkrachting der kerkelijke regten, gehaat had gemaakt. Na vier jaren te zijn opgesloten, verkreeg **ALBERTUS** zijne vrijheid weder,

doch hij verzette zich daarom niet minder tegen de aanmatigingen des Keizers. Nadat **CALIXTUS II.**, **HENDRIK V.** in den kerkelijken ban had gedaan, nam **ALBERTUS** de wapenen tegen hem op, versloeg zijne troepen, en bood desnietteenstaande aan, om zich te onderwerpen, mits de keizer van de leenhuldiging door middel van den Bisschopsstaf zoude afzien, en diegene tot kerkelijke ambten te benoemen, welke hij door den scepter in bezit moest stellen, daardoor toonende, dat de geestelijke ambtkoopingen en de heiligschendingen van dien Vorst, het enkele voorwerp zijner klagten waren. Deze wakkere en standvastige Prelaat overleed in 1137.

ALBERTUS, bijgenaamd de *Groote*, niet omdat hij in eene eeuw geboren werd, waarin de menschen *klein* waren, zoo als een beroemde schrijver zulks zegt, noch om dat zijn familie-naam *Grosz* (*groot*) was, maar uit hoofde van de uitgebreidheid zijner kennis, die voor zijne eeuw zoo verbazend waren, was in 1205 te *Lawingen* in *Zwaben* uit eene doorkluchtige familie geboren. In 1221 ging hij onder de Predikheeren, in welke orde hij Provinciaal werd. Paus **ALEXANDER IV.**, met den roem bekend, dien **ALBERTUS** te *Friburg*, te *Regenburg*, te *Keulen* en te *Parijs* be-

haald had, beriep hem naar *Rome*, gaf hem de bediening van Meester van het heilige paleis, en eenigen tijd daarna het Bisdom *Regensburg*; maar hij behield hetzelfde slechts drie jaren, gedurende welke hij zorgvuldig voor het tijdelijke en eeuwige welzijn waakte. Hij legde den Bisschoppelijken staf neder, om in zijne cel als een eenvoudige kloosterling te leven. Hij brak zijne afgezonderde levenswijze te *Keulen* niet af, dan om publieke lessen te geven. Paus GREGORIUS X. beriep hem op het algemeene Concilie in 1274 te *Lyon* gehouden. Hij overleed in 1280 te *Keulen* in den ouderdom van 87 jaren. De beroemdste zijner leerlingen was de heilige THOMAS van *Aquino*. Zijne werken, zijn te *Lyon* in 21 zware in folio deelen uitgegeven. Men zou op hem kunnen toepassen hetgene, wat CICERO van eenen schrijver zegt, die uitgebreide werken had geschreven, *dat men zijn lijk enkel met zijne geschriften zou hebben kunnen verbranden*. Men ziet er niets in dan langdradige *Commentaria* op ARISTOTELIS, op den heiligen DIONYSIUS den *Ardo-*

pagiter, op den schrijver der *Spreuken*, waarin echter vele goede dingen zijn vervat; maar wie zou moeds genoeg hebben, om 21 Dl.ⁿ in fol. te lezen, om slechts eenige juiste denkbeelden opte doen, in een ruw Latijn gehuld? ALBERTUS was als Religieus en als Bisschop zeer roemwaardig; hij was zulks echter niet als schrijver. Hij strekte de *Logica* buiten hare grenzen uit, door er duizende Barbaarsche scherpszinnigheden, en vele vreemde dingen bijtevoegen. Dus was de geest en de smaak zijner eeuw, dat men wedijverde, om over de meest afgetrokkene onderwerpen het best te *argumenteren*. (Zie DUNS.) Men zegt, dat ALBERTUS de *Groote*, een koperen hoofd had vervaardigd, dat oogenblikkelijk op al de vragen antwoordde even alsof een kunstmatig hoofd, eene aaneengeschakelde redenering zou kunnen houden. Maar als het enkel te doen is, om een automatisch hoofd, waaruit eenigs duidelijke klanken voortkwamen, kan men niet denken of de zaak is mogelijk, sedert dat men in 1783 de beide sprekende hoofden gezien heeft (*). Men heeft ver-

G 3

(*) Men zie nader over dit Onderwerp: *Geschiedkundig Woordenboek der Uitvindingen*, in al de deelen der *Wetenschappen en Kunsten*, van de vroegste tot op de tegenwoordige tijden. 's *Hertogenbosch* 1826. I. Deel. Artikel *AUTOMAT*,
Vertaler.

haald, dat ALBERTUS, om WILLEM, Graaf van *Holland*, en Roomsche Koning, dien hij ten eten, had genoodigd, des te beter te ontvangen, op eenen Drie-Koningendag, den winter in zomer veranderde. Hetgeen waarschijnlijk wil zeggen, dat hij hem bloemen en ingelegde vruchten liet voordienen, welk zinnebeeld des zomers men naar de letter zal hebben opgevat. Men schrijft hem belagchelijke verzamelingen van *verborgenheden* toe, waaraan hij het minste deel niet heeft gehad. Men vindt er zelfs onbetamelijkheden en even zoo ijdele als eenen religieus onwaardige nasporingen in. Dus is onder andere diegene, welke in 1655, te *Amsterdam* in 12.º onder den titel van *De secretis mulierum et naturæ*, in het licht kwam.

ALBERTUS I. 2.^e Abt der voormalige beroemde Abdij van *Aduart*, of *Adewert* (*) in de provincie *Groningen* werd na het overlijden van zijn' voorzaat WIBRANDUS I. in het jaar 1205 tot die waardigheid verheven. Hij was een zeer heilig man, die zich door het doen van mirakelen beroemd maakte, hetwelk niet weinig toebragt, om zijn opkomend klooster aanmerkelijk in bloei te doen toene-

men; waardoor er uit hetzelfde mannen, voortkwamen, die geheel *Vriesland* met hunne geleerdheid verlichtten. Na elf jaren geregeerd en door zijne schitterende deugden gesticht te hebben, is ALBERTUS den 25 November 1216 overleden.

ALBERTUS II., 1.^e Abt, der in het vorige artikel genoemde Abdij, volgde in 1292 zijnen voorzaat RIPPERTUS op, doch heeft het bewind niet langer dan dertien weken gevoerd. Van dezen Abt wordt verhaald, dat hij een meelaatsch mensch, voor de poort des kloosters genezen heeft. Hij overleed den 22 December van hetzelfde jaar zijner verheffing.

ALBI (HENDRIK) geboren te *Bollène* in het Graafschap *Venaissin*, trad in 1606 in de orde der Jesuiten. Hij werd tot de waardigheden zijner orde verheven, waartoe hij zich door het onderwijzen der wijsbegeerte en godgeleerdheid den weg baande. Hij overleed te *Arles* in 1659, na in het licht te hebben gegeven. 1.º *Histoire des cardinaux illustres, qui ont été employés dans les affaires d'état* (*Geschiedenis der beroemde Kardinalen, die in staatszaken zijn gebruikt ge-*

(*) Zie: A. F. BUSCHING, *Nieuwe en Volledige Geographie enz. IV. Deel, 3.de Stuk, bladz. 228 — 232.*

worden) 1653 in 4.to een boek in eenen zeer zwaren stijl geschreven. — 2.º Verscheidene levensschetsen op dezelfde wijze geschreven. — 3.º De *Anti-parochiale THEOPHILUS*, in 12.º; een zeer luumig werk, dat hij tegen den parochialen *THEOPHILUS* in het licht gaf. — DEPUYS, Pastoor van *Saint-Nizier de Lyon*, antwoordde hem op denzelfden toon.

ALBICUS, Aartsbisschop van *Praag*, was door SIGISMUNDUS, koning van *Boheme* tot die waardigheid verheven. Hij bragt der kerk door zijne toegankelijkheid, ten opzichte van den ketter JAN HUSZ, en andere leerlingen van WICLEF, even zoo veel nadeel toe, als zijn voorganger STINCON dezelfde, door zijne waakzaamheid, om zich tegen de dwalingen dezer gevaarlijke sekte te verzetten, bevoordeeld had. De gierigheid van ALBICUS was zoo groot, dat hij zelfs den sleutel van zijnen kelder aan niemand wilde toevertrouwen. Hij had geene andere bedienden, dan eene oude meid, die hij van honger deed omkomen, en hij durfde geene paarden voor zijn gebruik houden, uit hoofde der kusten, die hem zulks zoude veroorzaakt hebben. Hij heeft drie geneeskundige werken geschreven onder de volgende titels: *Praxis medendi*;

Regimen sanitatis; *Regimen pestilenticæ*, te *Leipzig*, in 4.to in 1484 lang na den dood van den schrijver gedrukt.

ALBINOVANUS een Latijnsch dichter, en tijdgenoot van OVIDIUS, die hem den titel van *Goddelijke* gaf. Er blijven ons van hem slechts twee treuspelen over, die JOANNES LE CLERC in 1703, in 8.vo en in 1715, in 12.º te *Amsterdam*, onder den naam van THEODORUS GORALLE, met eene vrij wijdloopige *Commentaria* liet drukken; en een fragment uit een dichtstuk getiteld: *reize van GERMANICUS*.

ALBINUS (DECIVS CLAUDIVS SEPTIMUS), te *Adrumette* in *Afrika*, uit eene doorluchtige familie geboren, ontving eene uitmuntende opvoeding en droeg reeds vroegtijdig de wapenen. MARCUS-AURELIUS stelde hem aan het hoofd zijner legers, en vereerde hem met het consulaat. Nadat COMMODUS hem tot veldheer der Gallische legioenen had gemaakt, behaalde hij verscheidene overwinningen, waardoor hij als landvoogd van *Groot-Brittannië* werd benoemd. Eindelijk verkreeg hij van SEPTIMUS-SEVERUS de waardigheid van CÆSAR; ALBINUS stelde zich met dezen titel niet tevreden, hij liet zich in *Gallie*, werwaarts hij zijn leger had gebracht, tot keizer kroonen. SEVERUS trok

tegen hem op, en naderde hem; Een bloedige veldslag, den 19 Februarij 197 bij *Trevoux* geleverd, besliste tusschen deze beide vermogende mededingers, over het bestuur der wereld. ALBINUS werd verslagen en genoodzaakt zich zelven om het leven te brengen. Na zijn lijk met de voeten getreden te hebben, liet de overwinnaar het naar *Rome* vervoeren, om er door te honden verscheurd te worden. Al zijne vrienden en bloedverwanten werden omgebracht. Deze overweldiger was een beter lot waardig geweest, hij bezat eenige deugden en moed. Hij leidde een afzonderd leven, zonder pracht noch verkwisting; maar de eenzaamheid gaf eene zwaarmoedigheid aan zijn karakter, en maakte zijne inborst stroef en norsch. Men zegt, dat hij buitengemeen veel at. Zijn bestuur duurde omtrent slechts 4 jaren.

ALBINUS (PETRUS) een Hoogduitsch dichter en geschiedschrijver der XVI. eeuw, werd te *Schneeberg* in *Meisnië* geboren. Zijn naam was WEISS (*wit*); maar hij veranderde denzelfen in dien van ALBINUS. Hij werd hoogleeraar der dicht- en wiskunde aan de universiteit van *Wittenberg*; daarna secretaris van den keurvorst van *Dresden*, alwaar hij in 1589, eene tweede uitgave in fol. zijner *Meisnische jaarboeken* bezorgde, welke hij in 1580 reeds

te *Wittenberg* met het beste gevolg in het licht had gegeven. Hij is ook de schrijver van eenige andere geschiedkundige werken, die door de Duitschers zeer op prijs worden gesteld. Zijne Latijnsche gedichten zijn te *Frankfort*, in 1622, in 8.ºº gedrukt.

ALBINUS (BERNARDUS) wiens ware naam ook WEISS was, in 1653, te *Dessau*, in het Prinsdom *Anhalt* geboren, was een der beroemdste geneeskundigen van zijnen tijd. Na den Doctoralen hoed in de geneeskunde te *Leijden* te hebben bekomen, reisde hij door de *Nederlanden*, *Frankrijk* en *Lotharingen*. Bij zijne terugkomst, werd hij in 1680 te *Frankfort aan de Oder* tot hoogleeraar benoemd, daarna in 1702 aan de universiteit van *Leijden*, alwaar hij den 7 December 1721 in den ouderdom van bijna 69 jaren overleed. De keurvorst FREDERIK van *Brandenburg* stelde veel belang in hem. Hij gaf hem een Domheerschap te *Maagdeburg*; maar wijl deze geneesheer zijnen post van hoogleeraar met dien van kanonik niet kon overeenbrengen, zoo gaf hij den laatsten, met goedkeuring van den keurvorst, aan een' ander over. Hij heeft een groot aantal verhandelingen, over verschillende ziekten zamengesteld, waarvan men de lijst in de bibliotheek der oude en he-

dendaagsche geneeskunde door den Heer CARÈRE zien kan.

ALBINUS (BERNARDUS SIEGFRIED), Zoon van den voorgaande, hoogleeraar in de geneeskunde te *Lejden*, werd in 1683 te *Frankfort aan de Oeder* geboren, en is in 1771 te *Lejden* overleden. Drie en zeventig jaren oud zijnde, huwde hij met eene jonge dochter. Hij heeft drie boekdeelen met zeer wel gegraveerde platen nagelaten. Het eerste is eene verklaring der Anatomische tafelen van BARTHOLOMEUS EUSTACHIUS, te *Lejden*, 1744 in fol. Het tweede geeft eene afbeelding der spieren van het menschelijke ligchaam, *Londen*, 1749 in fol.; en het derde handelt over de beenderen, *Lejden*, 1753 in fol. De verklaringen zijn in het Latijn. Hij had tot broeder: CHRISTIAAN BERNARDUS ALBINUS, die zich evenzeer aan de Utrechtsche universiteit, alwaar hij hoogleeraar was, in de geneeskundige loopbaan onderscheiden heeft. Men heeft van hem: 1.º *Natuurlijke historie der spinnen en andere gekorvene diertjes*, *Londen*, 1736 in 4.to met platen; — 2.º *Die der Engelsche Insekten*, *Londen*, 1749 in 4.to

ALBINUS (ELEAZAR) heeft eene *natuurlijke historie der vogelen* met 306 gekleurde platen, 's *Gravenhage* 1750,

3 dl. in 4.º in het licht gegeven, doch dezelve wordt minder geacht dan die van EDWARDS. Men heeft ook van ALBINUS eene *Geschiedenis der insekten*, *Londen* 1736, 4 stukken in 2 dl.ⁿ in 4.to

ALBION en BERGION, reuzen, kinderen van NERTUNUS, hadden de stoutheid HERCULES aan te vallen, en daar zij, nadat deze held zijne pijlen tegen hen uitgeput had, hem beletten wilden de *Rhône* over te trekken, overlaadde hen JUPITER met eene hagelbui van steenen,

ALBISSON, staatsraad onder het keizerlijke bestuur en lid van het legioen van eer, werd in 1732, te *Montpellier* geboren. In de loopbaan der regtsgeleerdheid eenen verdienden roem verworven hebbende, werd hij tot den Raad van Staten van *Languedoc* beroepen. Hij omhelsde met geestdrift, de grondbeginselen der omwenteling, vervulde regterlijke en burgerlijke bedieningen in zijn Departement, en werd door den senaat in Maart 1802 tot lid van het *tribunaat* benoemd. Hij ontwikkelde bijzondere talenten, in de discussien over de vervaardiging van verschillende wetboeken. Toen in het einde van Mei 1805 het voorstel om de keizerlijke kroon op het hoofd

van BONAPARTE te plaatsen, en de erfelijkheid van dezelve in zijn huis te verzekeren, in het tribunaat overwogen werd, verklaarde ALBISSON zich voor het toestemmende. Door zijne talenten en zijnen ijver, werd hij in Februarij 1805 bestemd, om bij het oppergeregtshof, de bedieningen van substituit van den procureur-generaal waar te nemen; kort daarna werd hij in den staatsraad benoemd; door aanhoudende pijnen gefolterd, kon hij zich slechts zeldzaam aan de werkzaamheden, die aan zijnen post verbonden waren, overgeven, en hij overleed te *Parijs*, in Januarij 1810.

ALBITTE (ANTONIUS LODEWIJK) van *Dieppe*, omhelsde nog zeer jong zijnde, en met de geestdrift van zijne jaren, de grondbeginselen der omwenteling; wjl de overdrevenheid in dien tijd het eenige middel was, om zich van de gunst des volks meester te maken, verklaarde zich ALBITTE als de verdediger der Demokratische denkbeelden, en verwierf door dat middel, het vertrouwen der kiezers van het Departement der *Neder-Seine*, die hem in 1791 tot de wetgevende vergadering bragten, welke zittingen den 1 October van dat jaar geopend werden. ALBITTE had zich voor de balie bestemd, en al zijne studiën

hadden zich tot dus verre daarhenen gestrekt; het was dus niet zonder verwondering, dat degene, die hem kenden, hem bijna uitsluitend in de *Commités* der vergadering, met voorwerpen zagen bezig houden, die de regeling der krijgsmagt ten doel had, zonder echter op te houden, een steeds levend aandeel aan de revolutionnaire intrigues te nemen, die de vergadering verdeelden, en hem toenmaals reeds tot alle gewelddadigheden medesleepten welke verregaande buitensporigheid *Frankrijk* eindelijk in eenen afgrond van ongelukken heeft gedompeld. Het was echter eerst in de maand Januarij 1792 dat ALBITTE op den spreekstoel verscheen, om een ontwerp van wet, strekkende ter vermeerdering van de gendarmerie, als gevaarlijk voor de vrijheid, te bestrijden. Hoe meer de ijver van het gouvernement, door den steeds toenemenden invloed der regeringlooze grondbeginselen verzwakte, hoe meer het ministerie en de gematigde mannen der vergadering de noodzakelijkheid erkenden, om door allerlei middelen aan deze zaak nieuwe veerkracht bij te zetten; het ontwerp werd dus, ondanks den tegenstand van ALBITTE, aangenomen. Hij beschuldigde daarna de Heeren DE NARBONNE en BERTRAND, ministers van oorlog en marine onder LODEWIJK XVI,

en drong sterk op een besluit aan, waardoor de goederen der uitgewekenen in beslag zouden worden genomen. ROELAND DE LA PLATIERE, kort daarna, door den invloed van het Departement der *Gironde* en der afgevaardigden, die met hetzelfde stemden, minister van binnenlandsche zaken geworden, werd door de regterzijde beschuldigd, de ontvlugting der te *Avignon* gevangenen te hebben begunstigd, welke gevangenen van misdaden beschuldigd waren, eenige maanden te voren in dat gewest bedreven. ALBITTE nam de verdediging van dien staatsdienaar op zich, en de tegen hem uitgebragte beschuldiging had geen gevolg. Het verwarringsstelsel der legers, dat in dien tijd zijnen oorsprong nam, bragt dagelijks voor de halie van de vergadering der afgevaardigden, burgers en soldaten, die niet ophielden, regenten, overheden en veldheeren aan te klagen, nu om gebrek aan burgergezindheid, dan om onberadenheid, dan weer om verraad. Eene beschuldiging van de laatste soort, den 2 Mei 1792, na den slag en de nederlaag van *Doornik* voor de vergadering gebragt, deed de onstuimigste woordenwisseling ontstaan, gedurende welke ALBITTE, die de onbetamelijkste uitdaging tegen den president had uitgebraakt, tot de orde werd

teruggeroepen. Altijd aan het stelsel van verwarring getrouw, dat hij omhelsd had, deed hij het voorstel, om aan de veldheeren het regt te ontnemen van reglementen te maken, en dat van den invloed der soldaten in de samenstelling der krijgsraden te vermeerderen. Hij verzocht den 11 Julij, het slechten, van al de binnenlandsche sterke steden, als kunnende aan de contra-revolutionnairn tot standpunten dienen. De Heer DE NARBONNE, zoo dikwerf door hem aangeklaagd, beschuldigde hem ook op zijne beurt, als een der afgevaardigden, wiens gevoelen hij ten voordeele van het hof had omgekocht. Eindelijk lieten ALBITTE, en zijn ambtgenoot SERS, daags reeds na den noodlottigen 10 Augustus 1792, een besluit nemen, dat de standbeelden der koningen, alom door die der vrijheid zouden vervangen worden. De angsten en schrik, die deze dag algemeen hadden te weeg gebragt, en die de verschrikkelijke moorden in de eerste dagen van September begaan, nog vermeerderden, hadden den geest der wetgevende vergadering, die tot dus verre voor de gematigdheid was, in eenige uren geheel veranderd. Een groot aantal voorstellen, voor den 10 Augustus verworpen, werden na denzelyen aangenomen, en van dien oogenblik

begint in de wetgevende en conventionnele vergadering, die dezelve verving, die opvolging van willekeurige, gewelddadige of barbaarsche handelingen, soms afgebroken, wanneer de partij der *Gironde* weder eenige oogenblikken haren invloed deed gelden, maar die werkelijk tot op den 9 *Thermidor* niet ophielden, de grondslag en regel der besturen te zijn, die eerst buiten de vergadering en daarna in hare *Comités* gevestigd werden. ALBITTE in September met LECOINTRE-PUYRAVEAUX, in hoedanigheid van Commissaris, naar het Departement der *Neder-Seine*, welks afgevaardigde hij was, gezonden, deed er de ontwapening der verdachte personen, en de besluiten, waarbij de verbanning der onbeëdigde priesters werd bepaald, met gestrengheid ten uitvoer brengen. Aan zoo vele gestrengheid en aan zulk eenen ijver had hij zijne verheffing tot de Nationale Conventie te danken, welker eerste zitting, den 22 September 1792; met de vernietiging der Koninklijke waardigheid en de daarstelling der Republiek eindigde. In de zitting van den 27 dier maand, gaf ALBITTE verslag van de zending, die hij had vervuld, deed een voorstel tot het verkoopen van de vaste goederen der uitgewekenen, en het intrekken der ker-

kelijke jaarwedden. Wyl de *Gironde* in een dier snelle oogenblikken, waarin de gewelddadigheden van de partij der *Montagne*, de meerderheid der vergadering aan hare zijde had gebragt, een besluit uitgevaardigd had, waarbij de grondvergaderingen het regt werd toegekend, de benoemingen van diegene hunner afgevaardigden intetrekken, die zich hunne keuze onwaardig zouden toonen, bragt ALBITTE veel toe tot het doorzetten van dat besluit. Na er zich den 21 December 1792 tegen verzet te hebben, dat de ongelukkige LODERWIK XVI. zich verdedigers zou kunnen kiezen, stemde ALBITTE voor den dood van dien Vorst, verwierp de beroeping op het volk, en wilde, dat de uitvoering binnen de 24 uren zoude plaats hebben. De gezworen vijand van alles, wat zich weder aan de partij der *Gironde* hechte, antwoordde hij op het voorstel, door de afgevaardigden dier partij gedaan, om de leden van het huis van *Bourbon*, en vooral den Hertog van *Orleans* te verbannen, door dat van ook den Minister *ROLAND*, wiens steun zij was, in hetzelfde lot te doen deelen. Hij deed den 23 Maart een besluit uitvaardigen, dat onverschillig aan de gewapende of ongewapende uitgewekenen, welke door de Franschen in de aan hunne wa-

penen onderworpenen landen, gevangen zouden genomen worden, de doodstraf opleide. Hij werd aan DUBOIS-DE-CRANCÉ toegevoegd, in de zending, die deze bij het leger onder *Lyon*, gecommandeerd door den Generaal KELLERMAN, vervulde, en in dezelfde hoedanigheid naar het leger van het zuiden onder de bevelen van den Generaal CARTAUX gezonden; hij doorkruiste achtereenvolgend, met dezelfde titels en dezelfde volmagt, *Savoöje*, *Marseille*, *Toulon* en het Graafschap *Nizza*; den ongelukkigigen veldheer BRUNET liet hij voor de Revolutionnaire regthank brengen, zoodat deze Generaal tot loon zijner menigvuldige diensten op het schavot moest sterven. Men heeft in de Departementen *Mont-Blanc* en *Ain*, eene rampzalige herinnering van de zendingen behouden, welke ALBITTE er heeft waargenomen. Hoewel van *Parijs* afwezig, en dat de Reglementen er zich tegen verzetteden, verzocht hij, om in de Club der Jakobijnen, die toenmaals de vergaderplaats was geworden, van al wat er bloeddorstigs of verachtelijks bestond, te worden toegelaten. Deze uitzondering, aan welke het moeilijk was, eenigen schijn van regt te geven, werd eenparig toegestaan; het was omtrent dezen tijd, dat ALBITTE, hij eene der

vertooningen van C. GRACCHUS, een treurspel van CHENIER, tegenwoordig was, waarin het schoone half vers (hémistische) « Wetten en geen bloed » met geestdrift werd toegejuicht, dat ALBITTE, zeggende wij, dronken van wijn en van toorn, zich met woede tegen de ontstane beweging verhieft, en smaadwoorden en bedreigingen tegen het *Parterre* uitbraakte. De 9 Thermidor (27 Julij 1794) maakte een einde aan zijne zag, zonder echter iets van zijne grondbeginselen te veranderen. Men hoorde hem sedert dien tijd zich dikwerf beklagen, over de aanklagten, die uit alle hoeken van *Frankrijk*, tegen diegene zijner ambtgenooten weergalmden, die, na zich met hem aan dezelfde buitensporigheden te hebben schuldig gemaakt, zamenspannden, om hun hatelijk gezag te herstellen. Bij den opstand van den 1 *Prairial* (20 Mei 1795) beschuldigd van een der aanvoorders dier volksbeweging te zijn, liet TALLIEN zijne gevangeneneming besluiten. ALBITTE had het geluk om zich door de vlugt aan de uitvoering van het besluit te onttrekken; want wijl hij in de beschuldiging begrepen was, die zijne ambtgenooten ROMME, BOURBOTTE, DUROI, SOUBRANY, GOUJON en DUCQUESNOI, naar eene militaire commissie verzond, zou hij ongetwijfeld met hen veroor-

deeld zijn geworden. De *amnesti*, door het Directoriaalbestuur den 14 *Brumaire* van het IV. jaar (1795) geproclameerd, gaf aan ALBIZI zijn staatkundig bestaan terug; door eene onvergeeflijke verwaarloozing aller welvoeglijkheid, vertrouwde hem het *Directorium* den post van *Maire* van *Diepe* toe. Na den 18 *Brumaire*, in de loopbaan teruggeroepen, welke zijne eerste werkzaamheden bij de wetgevende vergadering hem geopend hadden, werd hij tot onder-inspecteur bij de monsteringen benoemd, en langen tijd bij het leger in die hoedanigheid gebruikt. Hij is gedurende den terugtocht van *Moskou*, uitgeput van vermoeidheid, koude en behoefte overleden, nadat hij reeds sedert drie dagen zijn bestaan, met het overschot van eene flesch brandewijn, dat hij in zijne laatste oogenblikken met eenen sergeant van het voetvolk deelde, gerekt had.

ALBIZI, of DE ALBIZIS, anders ook wel BARTHOLOMEUS VAN PISA genoemd, werd te *Rivano* in *Toskanen* geboren. Hij werd Franciskaner monnik, en maakte zich in zijne orde beroemd door zijn boek over de *Overeenkomst van den heiligen FRANCISCUS met J. C.* Het algemeene kapittel te *Assise*, in 1399 vergaderd, aan hetwelk hij dit zonderlinge voortbrengsel aanbood, schonk

hem het kleed, dat de heilige Stichter gedurende zijn leven gedragen had. Die goede Religieuzen hebben in het werk, niets dan de eer van hunnen Stichter, en den troost zijner kinderen beschouwd, zij hebben niet voorzien, wat eene strenge en letterlijke critiek, er eenmaal van zeggen zoude, en nog minder de ergernis, die de ketters zich beijveren zouden, om er uit te doen ontstaan. (Zie ALBERT — ERASMUS —) ALBIZI overleed te *Pisa* in 1401. De eerste uitgave van zijn berucht werk geschiedde te *Venetia* in fol., zonder jaartal noch naam des uitgevers onder dezen titel: *Liber conformitatum Sancti FRANCISCI cum CHRISTO*. De tweede, in 1510, met Gothische letters, te *Milane*, in fol., bestaat uit 256 bladen. FRANCISCUS ZENO of ZENI, Vikaris-Generaal der Italiaansche Franciskaners versierde dezelve met eene voorrede. De derde uitgave werd mede te *Milane* in 1513, in fol. met Gothische letters en eene nieuwe voorrede van JOANNES MARPELLI, een' Franciskaner gedrukt. Deze drie uitgaven zijn zeldzaam, en men vindt er zelden een exemplaar van, dat niet geheel verminkt is. JEREMIAS BUCCHII, een andere Franciskaner, gaf er in 1590 te *Bologne* eene nieuwe uitgave van in het licht, maar hij bragt er vele verkortingen

in, en voegde er aan het slot een *Geschiedkundig overzicht der beroemde mannen van de orde van den heiligen FRANCISCUS* bij. Daar deze editie niet uitverkocht was, bragt men dezelve in 1620 nog eens te voorschijn, en om derzelver oudheid te vermommen, veranderde men de beide eerste bladen. Hetzelfde werk werd in 1623 te Keulen in 8.vo herdrukt, onder den titel van *Antiquitates franciscanæ sive speculum vite beati Francisci et sociorum etc.* Men maakte in deze uitgave zeer aanmerkelijke veranderingen. Pater VALENTINUS MAREUS, een rekollet, heeft eene herziene en verbeterde uitgave van dat werk geleyerd, Luik, 1658 in 4.to en wel onder dezen titel: *Verhandeling over de overeenkomsten van den leerling met zijnen meester*, dat is, *van den heiligen FRANCISCUS met J. C.*, in al de geheimen van zijne geboorte, zijn leven, lijden, zijnen dood, enz. Ofschoon deze rekollet veel heeft weggelaten, kau echter alles nog op verre na niet worden aangenomen. Men schrijft nog aan ALBIZI toe: 1.º Zes boeken over het leven en den lof der heilige maagd, of de overeenkomst der heilige maagd met J. C. 1596, Venetie in 4.to 2.º *Leerreden voor de Vaste*, over de verachting der wereld, Milane 1498, in 8.vo — 3.º *Het leven van den heili-*

gen GERARDUS, leek; een handschrift. Al deze werken zijn in het Latijn.

ALBIZI (FRANCISCUS) van Cesena, Kardinaal, overleed in 1684, in den onderdom van 61 jaren. Hij ontwierp onder URBANUS VIII. de Bulle tegen het boek van JANSENIUS.

ALBO — Zie JOZEF ALBO.

ALBOÏN (ALBOVINUS), Koning der Longobarden, volgde zijnen vader AUDOÏN, in het jaar 567 in de regering op; hij brak de magt der Gepiden, en voerde hierop, waarschijnlijk door den misnoegden NARSES uitgenoodigd, zijne Longobarden en talrijke scharen van andere volken, uit Noricum en Pannonië, waar hij geheerscht had, naar Italië, bragt binnen korten tijd geheel Opper-Italië onder zijne magt, en vestigde in het jaar 572, na J. C. het rijk der Longobarden in Italië, waarvan het sterke Pavia de hoofdstad werd. Maar niet lang had hij genot van zijne zegepraal en zijnen roem, want reeds in 574 stierf de held, vergeven door zijne vrouw ROSAMUNDA, eene dochter uit het Koninklijke huis der Gepiden, die hij gedwongen had uit den schedel van haren vermoorden vader te drinken.

ALBON (JACOBUS D') markgraaf van *Tronsac*, in de geschiedenis onder den naam van *Maarschalk van den heiligen ANDREAS* (SAINT-ANDRÉ) bekend, stamde uit eene oude *Lyonneesche* familie af. HENDRIK II., die als *Dauphin* hem gekend had, en hem niet had kunnen kennen, zonder hem, zoo om zijne dapperheid, als goede inborst en zijn innemend geelaat, te beminnen, verhief hem in 1547, tot maarschalk van *Frankrijk*, en eersten edelman zijner kamer. Hij had bij het beleg van *Boulogne*, en in den veldslag van *Cerisolles* in 1544, bewijzen van zijnen moed gegeven. FRANCISCUS van *Bourbon*, graaf van *Enghien*, die het bevel voerde over het leger, den lof benijdende, welken men aan de dapperheid van SAINT-ANDRÉ toezwaaide, die er altijd op uit was, om de vijanden te achtervolgen, zeide tot zijne officieren: *Dat men hem wegneme, of, dat men mij toesta hem te volgen.* De maarschalk maakte zich nog beroemder in 1552 en 1554 in *Champaigne*, alwaar hij het bevel over het leger voerde. Hij had grootelijks deel aan de inneming van *Mariembourg*; hij vernielde *Cateau-Cambresis* en overlaadde zich met roem bij den aftogt van *Quesnoi*. Hij onderscheidde zich in den veldslag van *Renti*, doch was minder gelukkig in dien van *Saint-*

Quentin; wanneer hij in 1557 gevangen werd genomen. Hij bragt veel toe tot den vrede van *Cateau-Cambresis*. Op het einde zijner dagen omhelste deze maarschalk de partij der *GUISES*, en streed met hen in 1562 in den veldslag van *Dreux*, waarin hij door eenen zekeren *AUBIGNI* of *BOBIGNI*, dien hij, volgens *BRANTÔME*, vroeger misnoegen had gegeven, door een pistoolschot gedood werd. De *Calvinisten*, die hem niet beheminden, noemden hem den *Busschietser van het Westen* (*Arquebusier du ponant*.) De maarschalk van SAINT-ANDRÉ was een vriend van het spel, de goede maaltijden, de pracht, de vrouwen, met één woord van alle vermakken, hetwelk dikwijls aan zijne krijgshoedanigheden na-deelig was, en den goeden uitslag verminderte, dien hij zich zou hebben mogen beloven. Zijne wellevendheid evenaarde de *Grieksche* en *Romeinsche* gemanierdheid. Hij was een der driemannen, die na den dood van HENDRIK II., ondanks *CATHARINA VAN MEDICIS*, gedurende vier of vijf jaren meesters van het bestuur waren. Uit zijn huwelijk met *MARGARETHA VAN LUSTRAC*, was hem slechts ééne dochter geboren, die nog zeer jong zijnde, in het klooster van *Longchamp*, in den tijd dat men haar bestemde om met HENDRIK DE *GUISE*,

in den echt te treden, overleden is. ANTONIUS D'ALBON, zijn bloedverwant, was even als hij, Landvoogd van *Lyon* en onderscheidde er zich door zijnen ijver tegen de Calvinisten. Hij had verscheidene abdijen, en werd Aartsbischop van *Arles*, en daarna van *Lyon*. Hij overleed in 1674.

ALBON (CLAUDIUS CAMILUS FRANCISOUS, Graaf van) afstammeling van den Maarschalk van SAINT-ANDRÉ, geboren te *Lyon*, in 1753, was met eene groote gemakelijkheid, om te schrijven begaafd, en liet zich met een groot aantal onderwerpen in, over welke hij, op eene belangrijke wijze, zoo door zijne onpartijdigheid als door de schranderheid zijner aanmerkingen, geredeneerd heeft. Hoewel hij in zijne *redevoeringen over de geschiedenis, het bestuur, de gebruiken, de letterkunde en de kunsten van verschillende natiën van Europa*, 4 dl.ⁿ in 12.º het voor en tegen, de gewone stellingen der wijsbegeerte van den dag, en de aanmerkingen, die dezelve bestrijden, aanhaalt, kan men toch zonder moeite zien, dat hij de goede grondbeginselen aankleeft, wyl hij den moed heeft, om dezelve te ontwikkelen, en er met eene kracht op aan te dringen, die enkel uit de o-

I. DEEL.

vernuiging kan voortvloeijen. Hij overleed op zijn landgoed van *Franconville*, in den ouderdom van 36 jaren. Hij voerde den naam van *Koning van Yvetot*. Zijne verbindtenis in de sekte der Economisten, heeft hem in eenige misrekeningen en speculatiëdwalingen gewikkeld, hem somtijds eenen toon van geestdrift doen aannemen, die zijn oordeel niet tot eer verstrekte, en heeft zijn gedrag door zonderlinge handelingen zelfs belagchelijk gemaakt, zoo als onder andere door het oprigten van een trotsch praalgraf voor den kwakzalver COURT DE GEBELIN, al magnetiserende overleden. Zijne *lofrede over FRANCISOUS QUESSANT* is vol romaneske denkbeelden, op eenen overdreven toon, zoo als de partijgeest denzelven ingeeft, geschreven. Er straalt meer schranderheid in zijne *Zamenspraak tusschen TITUS en ALEXANDER* door, waarin hij de zaak der menscheijkheid, tegen de woede der veroveraars bepleit. Men heeft nog van hem vele andere werken, en een dichtstuk *over de luiheid*, dat men beweert uit het Grieksch te zijn vertaald.

ALBORNOS (GILLIS ALVAREZ CARILLO), te *Cuenca* in *Spanje* geboren, was Aartsbisschop van *Toledo*. AL-

H h

PHONSUS II., Koning van *Kastilië*, had hem veel te danken in den oorlog tegen de *Mooren*; maar zijn opvolger, *Petrus de Wrede*, was daar voor niet zeer erkentelijk. *ALBORNOS*, die hem door zijnen ijver tegen zijne ongeregelde zeden mishaaagd had, was verplicht de wijk naar *Avignon* bij *CLEMENS VI.* te nemen, die hem met het purper vereerde. Zoodra hij Kardinaal was, ontdeed hij zich van zijn Aartsbisdom, zeggende, dat hij even zoo laakbaar zoude zijn eene echtgenoot te houden, die hij niet kon dienen, als Koning *Don PEDRO* zulks was, door zijne vrouw, om eene minnaresse te verlaten. Paus *INNOCENTIUS VI.* hem als Legaat naar *Italië* gezonden hebbende, bragt hij hetzelfde weder onder de gehoorzaamheid van den heiligen Stoel, en liet deszelfs opvolger *URBANUS V.* naar *Rome* terug keeren. — Deze Paus hem eens gevraagd hebbende, waartoe hij de grootte sommen gebruikt had, die hij hem ter verovering van *Italië* had gezonden, de Kardinaal antwoordde hem enkel, door hem eenen wagen met sloten en sleutels beladen, te doen voortbrengen. Ziedaar, zeide hij, waartoe ik uw geld heb doen dienen. Ik heb u meester gemaakt, van al de steden, welke sleutels en sloten gij op dezen wagen ziet. *ALBORNOS* ging het overige zij-

ner dagen te *Viterbo* voortbrengen, alwaar hij in 1367 overleed. Het collegie der Spanjaarden te *Bologne* is door hem gesticht. Het staatkundige leven van *ALBORNOS* is door *SEPULVEDA* onder dezen titel beschreven: *Historia de bello administrato in Italia, per annos XV. et confecto ab M. ALBORNOTIO, Bologne 1623 in fol.*

ALBRECHT I. — Zie **ALBERTUS I.**, enz.

ALBRECHT. — Zie **ADELGRIFF.**

ALBRECHTSBERGER (**JOANNES GEORG**), te *Kloster-Neubrunn* geboren; den 3 Februarij 1736, ging, slechts 7 jaren oud zijnde, als discantist in het kapittel dier stad, van daar kwam hij in de *Abdij Molk*, alwaar hij met de leiding eener school belast werd. De Hoforganist **MONN** was zijn onderwijzer in het accompagnement en de compositie, en daarna werd hij zelfs te *Raab*, en later in *Maria Taferl* als organist aangesteld. Vervolgens was hij twaalf jaren organist te *Molk*, totdat hij in het jaar 1772 tot Hoforganist, en lid der muzikale Akademie in *Wenen* benoemd werd. Eindelijk werd hij in 1793 Kapelmeester der *Stephanuskerk* en in 1798, der muzijk-akademie te *Stokholm*.

ALBRECHTSBERGER was een der beroemdste contrapunktisten van den lateren tijd; onder zijne talrijke leerlingen behoort ook van BEETHOVEN. Hij overleed den 7 Maart 1803. Zijne uitmuntende opstellen worden, in zoo verre dezelve gedrukt zijn, benevens zijn grondig onderwijs in het componeren, door de kenners en liefhebbers zeer op prijs gesteld.

ALBRET, eene der oudste huizen van *Frankrijk*, ontleend zijnen naam van het land van *Albret* in *Gascogne*, door HENDRIK II. in 1556, tot een hertogdom met de waardigheid van Pair verheven, ten voordeele van ANTONIUS van BOURBON, vader van HENDRIK IV. en van JOANNA D'ALBRET, zijne echtgenoot. Deze familie is eene der vruchtbaarste in beroemde mannen en vrouwen geweest. De meestbekende zijn. 1.° KAREL D'ALBRET, Connestabel van *Frankrijk* (Zie het volgende artikel); 2.° LODEWIJK D'ALBRET, Kardinaal te *Rome*, alwaar hij in 1465 overleed, geacht en bemind; — 3.° CHARLOTTE D'ALBRET, met CESAR DE BORGIA, zoon van Paus ALEXANDER VI. gehuwd; de deugdzame echtgenoot van eenen snoeden man; — 4.° JOANNA D'ALBRET, de moeder van HENDRIK den Groote (Zie dat artikel); —

5.° CESAR PHEBUS D'ALBRET, over wien wij lager zullen spreken. Het huis van BOUILLON, was in het bezit van het hertogdom *Albret*, dat aan hetzelfde in 1642 werd gegeven in ruiling van het prinsdom *Sedan*.

ALBRET (KAREL; *Sire v'*) weigerde in den beginne de waardigheid van *Connestabel*, die KAREL VI. zijn neef hem gaf, en zulks was niet zonder reden; hij had noch de ondervinding, noch de noodige bekwaamheid, voor zulk eene groote bediening. Eenigen tijd later nam hij dezelve evenwel aan. De factie van *Bourgogne*, deed hem dezelve in 1411 verliezen; door die van *Orleans* werd hij er in 1414 weder in hersteld. Toen in het volgende jaar HENDRIK V. Koning van *Engeland*, *Harfleur*, eene wel versterkte stad, aan de uitwatering der *Seine* belegerd had, werd dezelve na een tweemaandsch beleg, wyl de Connestabel haar niet tijdig genoeg deed ondersteunen, stormenderhand ingenomen. D'ALBRET beging nog eenen grooteren misslag: de verzwakte overwinnaars, deden den voorslag om de schade te herstellen, welke zij veroorzaakt hadden, mits men hun toestond, om zich naar *Calais* te begeven. Dit aanbod, hoe redelijk het ook was, werd door den *Connes-*

tabel, die aan hunne volslagene nederlaag niet twijfelde, verworpen. In de daad de Franschen waren zes tegen een, en indien de bevelhebbers even zoo bekwaam, als de soldaten dapper waren geweest, kon de slag niet verloren worden. Maar ALBRET en zijne luitenants, konden noch de troepen regelen, noch de gepaste bevelen geven. Het Fransche leger vocht geheel verward, even gelijk het zulks in de noodlottige veldslagen van *Crécy* en *Poitiers* had gedaan, en werden den 25 October 1415 bij het dorp *Azin-court*, geheel verslagen. Er bleven 12,000 Franschen op het slagveld, onder welke men ook den Connestabel vond. Deze veldheer werd noch gevreesd, noch bemind, hij bezat geene hoedanigheden, om zulks te kunnen zijn.

ALBRET (CAESAR PHÆBUS D'), Graaf van *Miossins*, leerde den oorlog in *Holland*, en diende er langen tijd aan het hoofd van een regiment voetvolk. In *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij in 1646 tot veldmaarschalk verheven en bevond zich kort daarna bij het beleg van *Mardick* en *Duinkerken*. De ijver, dien hij voor de koningin Moeder, ANNA van *Oostenrijk*, en voor den Kardinaal MAZARIN gedurende de onlusten der *Fronde*, aan den dag legde, bragt even zoo veel toe als zijne

diensten, om hem den maarschalksstaf van *Frankrijk* te doen verwerven; hij ontving denzelfden 15 Februarij 1654. STEPHANUS, bastaard van D'ALBRET, zijn overoudgrootvader, was de oud-oom van HENDRIK IV. De maarschalk D'ALBRET overleed in 1676, in den ouderdom van 62 jaren, om zijnen opgeruimden, geslepenen en kieschen geest beroemd. SAINT-EVREMONT en SCARRON, hebben hem onder den naam van MIOSSINS, dien hij alstoen droeg, gehuldigd. Hij had zijne dochter met KAREL AMANJEU D'ALBRET, haren neef, doen huwen; deze werd in 1678 in het huis van den markgraaf DE Bussy in *Picardië* gedood, en was de laatste mannelijke nakomeling uit dat beroemde huis.

ALBRIC, ALBRICUS, of ALRRICIUS, wijsgeek en geneesheer, geboren te *Londen*, leefde omtrent het jaar 1087. BALEUS haalt de volgende werken van hem aan. 1.º *De origine deorum.* — 2.º *De ratione veneni.* — 3.º *Virtutes Antiquorum.* — 4.º *Canonnes speculativi.* Zijne verhandeling over den oorsprong der goden vindt men in het *Mythographi latini*, *Amsterdam*. 1681. 2 Dl.ⁿ in 8.vo

ALBRICUS, vierde Bisschop van *Utrecht*, volgde zijnen voorzaat den heiligen GREGO:

RIUS in 776 in het bestuur op; volgens sommigen wordt hij voor eenen Franschman, doch door anderen voor eenen Engelschman gehouden. Om zijn voorbeeldig gedrag werd hij tot Kanonik der Utrechtsche kerk verkoren. Hij heeft den H. GREGORIUS in zijne laatste dagen getrouwelijk bijgestaan, en werd na diens overlijden te Keulen tot zijnen opvolger gezalfd. Hij toonde eenen bijzonderen ijver in het vernielen der afgodstempels. Men weet niet regt in welk jaar, doch wel, dat hij, op den 21 Augustus overleden, en in de *St. Salvators-kerk*, naast zijnen heiligen voorganger, te *Utrecht* begraven is.

ALBUMAZAR, wijsgeer, geneesheer en astrologist der IX. eeuw, een Arabier van geboorte, maar in *Afrika* opgevoed. Zijne werken zijn in 1506, te *Venetie* in het Latijn in 4.º gedrukt. Dat over de *Jaarlyksche omwenteling* heeft hem als een der grootste sterrekundigen van zijnen tijd doen beschouwen.

ALBUNA, een Sibyl, die hare orakels in de wouden van *Tibur*, tegenwoordig *Tivolie* uitsprak. Sommigen zijn van gevoelen geweest, dat de godin, welke men onder dien naam in diezelfde wouden vereerde, *Ino*, de vrouw van *ATHAMAS* was.

ALBUQUERQUE (ALFONSO D') bijgenaamd de *Portugeesche Mars*, werd in 1452 te *Lissabon* geboren. Door Don EMMANUËL, koning van *Portugal*, tot onderkoning van *Oost-Indië* benoemd, vestigde hij de heerschappij van dien vorst in het land, waarheen hij gezonden was. Hij veroverde achtereenvolgens *Goa*, *Malaka*, *Aden*, en maakte zich meester van *Ormus* in den *Perzischen Golf*. Door zijne schoone daden verwierf hij den bijnaam van de *Groote*. Hij overleed in de haven van *Goa* aan boord van een schip, in den ouderdom van 63 jaren, op zijne terugkomst van zijnen togt naar *Ormus*, den 16 September 1515. Hij stamde uit een der natuurlijke kinderen der koningen van *Portugal* af.

ALBUQUERQUE (BLASIVS D') zoon van den voorgaande, in het jaar 1500 geboren, werd tot de eerste waardigheden van het koninkrijk *Portugal* verheven, en nam, na den dood van zijnen vader, op aanbeveling van EMMANUËL, koning van *Portugal*, die den beroemden onder-koning ALBUQUERQUE, zeer betreurde, den naam van ALFONSO aan. BLASIVS heeft in de Portugeesche taal *Gedenkschriften* in het licht gegeven van al de verrigtingen zijns vaders. Deze gedenkschriften zijn te

Lissabon in 1576 gedrukt.

ALBUQUERQUE COELHO (EDUARD D') markgraaf van *Basto*, graaf van *Fernambukko* in *Brazilië*, ridder der *Christus-orde* in *Portugal*, en edelman der kamer van **PHILIPRUS IV.** heeft een *dagverhaal van den oorlog in Brazilië* geschreven, beginnende met het jaar 1630. Hij is te *Madrid* in het jaar 1658 overleden.

ALBUTIUS, (**TITUS**) Epicurisch wijsgeer, te *Rome* geboren, maakte zich op eene reis, die hij naar *Athene* deed, zoo eigen met de Grieksche gewoonten, dat hij niet meer voor eenen Romein wilde gehouden worden. Om met dit belagchelijke mensch den spot te drijven, groette **SCEVOLA** hem enkel in het Grieksch. De Grieksche of Romeinsche **ALBUTIUS** was landvoogd in *Sardinië*, hij verjoeg de struikroovers van dit eiland en werd zulks zelf. De senaat verbande hem als eenen knevelaar. Hij begaf zich naar *Athene*, alwaar men meent dat hij gestorven is. **CICERO** heeft zijne welsprekendheid, en de kennis, die hij in de Grieksche letterkunde had, in **BRUTUS** zeer geprezen. Hij heeft eenige openbare redevoeringen zamengesteld, die niet tot ons zijn gekomen.

ALCAÇAR (**LODEWIJK**), een Spaansch Jesuit in 1554 geboren, en te *Serville*, zijne vaderstad, in 1613 overleden. Men gaf in 1614 te *Antwerpen* met zijne andere werken, eene uitgebreide *Commentaria* over het *Boek der openbaring* in 2 Dl.ⁿ in het licht. Het eerste deel heeft tot titel: *Vestigatio arcani sensus in Apocalypsi*; en het tweede *In eas veteris Testamenti partes quas respicit Apocalypsis*. Zijn werk heeft verscheidene uitgaven gehad. De latere schrijvers, en voornamelijk **BOSSUET**, hebben er veel werk van gemaakt. De ouden waren van gevoelen, dat de openbaring niet dan zeer verwijderde dingen te kennen gaf, die bij gevolg geene verklaring konden vinden, dan in eene toekomst, welke zij niet kenden. Daar **ALCAÇAR** de betrekking ontdekt had, der openbaring met de geschiedenis der eerste eeuwen der Kerk, zoo vond hij in deze ontdekking de bron der natuurlijkste verklaringen. Nieuwe nasporingen hebben over dit onderwerp nieuw licht verspreid, dat grooten deels de duisternis heeft verdreven, waarin dit geheimzinnige boek gehuld was; zoodat **BOSSUET** regt heeft gehad van te zeggen, dat men in een groot aantal hoofddeelen, veeleer eene geschiedenis, dan eene voorzegging meende te lezen. (Zie **JOANNES de Evan-**

gelist — Heilige).

ALCAMEUS, negende koning van *Sparta*, in de geschiedenis door zijne zedespreuken bekend, leefde omtrent het jaar 747 vóór J. C. Hij zeide, dat men, om de republiek te behouden, men niets met een belangzuchtig oogmerk moest ondernemen. Toen men hem eens vraagde, waarom hij, niettegenstaande hij zeer rijk was, als een arm vorst leefde, antwoordde hij: *Dat een rijk mensch meer roem verwierf door de rede op te volgen, dan door zich aan zijne begeerlijkheid over te geven.* Deze spreuken bezaten waarschiijnlijk in het Grieksch meer zout, dan zij in eenige andere levende taal hebben.

ALCAMENES, Atheensch beeldhouwer, hij de ouden door zijne *VENUS* en zijnen *VULKANUS* beroemd, leefde omtrent het jaar 428 vóór J. C.

ALCATHOUS, zoon van *PELOS*. Wyl hij sterk verdacht gehouden werd, van deel te hebben gehad aan den dood van *CHRYSIPPUS*, zijnen broeder, zoo nam hij de vlugt, en begaf zich naar *Megara*; daar doodde hij eenen leeuw, die *EURIPPUS*, zoon des konings, wiens dochter hij huwde, en dien hij opvolgde, verslonden had.

ALCÆUS, van *Mitylene*; een tijdgenoot van *SAPPHO*, bloeide omtrent het jaar 604 vóór J. C.; hij is de uitvinder van de maat der lettergrepen, naar hem de *alpaïsche* genaamd en alvorens de dichtkunde aan te kweeken, volgde hij de loopbaan der wapenen. Er zijn ons eenige aangename fragmenten, in de verzameling der negen Grieksche dichters, *PLANTIN*, 1568, in 8.vo en in het *Corpus poetarum*, 1606 en 1614 2 deelen in fol. over gebleven. Hij zegt ons in dezelve, dat hij zich in eenen slag bevonden hebbende, waarin hij als een dichter beefde, hij de vlugt had genomen. Hij vaarde tegen de tirannen *PERIANDER* en *PITTACUS*, met zulk eene hevigheid nit, als zulks enkel aan overdreven Republikeinen kan behagen, maar zoo als zulks door gematigde lieder altijd met den naam van grofheid en onbetamelijkheid zal bestempeld worden. In de magt van *PITTACUS* gevallen kreeg hij zijne vrijheid enkel weder door de vernederendste boetdoening. Na voor den tweedenmaal voor den vijand de vlugt te hebben genomen, reisde hij in verschillende gewesten, en stierf omtrent het jaar 640 vóór J. C. — Een andere *ALCÆUS* van *Athene*, van den lierdichter onderscheiden, vond, volgens het zeggen van *SUIDAS*, het treur-

spel uit:

ALCENDI of **ALCHINDUS** (**JACOBUS**) een Arabisch geneesheer was omtrent het jaar 1145 zeer beroemd. Wellicht is hij dezelfde, als die beroemde aanhanger van **ARISTOTELES**, van denzelfden naam, die onder de regering van **ALMANSOR**, Koning van *Marokko* leefde; maar hij is zeker verschillend van dien **ALCHINDUS**, even zeer een Arabische Arts en Astroloog, die na de XII. eeuw leefde, wyl **AVERROËS** melding van hem maakt, en hij zeer van zwarte-kunst is verdacht gehouden. Men schrijft hun verschillende werken toe, waarvan men de titels in de oude en nieuwe Bibliotheek van den Heer **CARRÈRE** kan vinden.

ALCESTE, dochter van **PELIAS** en vrouw van **ADMETUS**, Koning van *Thessalië*. Toen deze Vorst gevaarlijk was ziek geworden, raadpleegde **ALCESTE** de godspraak, welke antwoordde, dat hij zoude sterven, indien iemand hetzelfde lot niet in zijne plaats onderging. Wyl zich niemand aanbod, zoo offerde **ALCESTE** zich zelve op. **HERKULES** kwam in *Thessalië* op den dag, op welchen zij werd opgeofferd. **ADMETUS** ontving hem zeer wel, en opdat zijne ongelukken hem de pligten der gastvrijheid niet zouden doen ver-

geten, deed hij hem eene kamer betrekken, die van de zijne afgezonderd was, **HERKULES** betaalde zijnen gastheer zeer wel; hij ondernam den dood te bestrijden, en daalde in de hel neder, waar hij **ALCESTE**, ondanks **PLUTO**, uithaalde, en gaf haar aan haren echtgenoot terug — (Zie **ADMETUS**).

ALCIAT (**ANDREAS**) van *Milanz*, werd den 8 Mei 1492 geboren, en had eenen rijken koopman dier stad tot vader, Na te *Pavia* en te *Bologna* de regten bestudeerd te hebben, kwam hij als Hoogleeraar derzelve te *Avignon*, alwaar hij zeer werd gezocht **FRANCISCUS I.** beriep hem naar *Bourges*, om zoodoende aan deze geheel vervallene Universiteit weder luister bij te zetten. **ALCIAT** was slechts vijf jaren in die stad, gedurende welke hij veel roem verwierf. De geldzucht en de onbestendigheid, deden hem naar *Italia* terugkeeren, waar hij van de eene stad naar de andere liep, aan de meestbiedenden zijne lessen gevende. Hij onderwees daarna te *Ferrare* en te *Pavia*, en overleed in 1550 in deze laatste stad, aan de gevolgen van een onmatig eten. Hij was de eerste na de wederopkomst der letteren, welke de onderwerpen versierde, die zijne voorgangers in eenen barbaarschen stijl hadden behan-

deld. « Hij had, zegt een geschiedschrijver, de deftigheid en de gematigdheid in de antwoorden, die hij in de regtszaken gaf, en hij was veel achterhoudender dan zij, in die, welke hij op de tegenwerpingen zijner leerlingen gaf." Zijne *Zinnebeelden* hebben dezen regtgeleerde in den rang der Dichters geplaatst. De zedekunde wordt er door de bevalligheden van den geest versierd. Men vindt er zachtheid, sierlijkheid en kracht in; maar men zou er somtijds meer juistheid en natuurlijkheid in wenschen. Men heeft dezelve in verschillende talen vertolkt. PEUTINGEN gaf dezelve voor de eerste maal in 1531 te *Augsburg* in 8.vo in het licht; maar de meest gezochte uitgave is die van *Padua*, 1661, in 4.to met *Commentaria*. Zijne regtgeleerde werken werden in 1571 in 6 dl.ⁿ in fol. gedrukt. Men vindt in deze verzameling niet *Responsa*, *Lugduni*, 1561, in fol. *Historia mediolanensis*, in 8.vo 1625; en in de *Thesauris antiquitatum Italice* van GRÆVIUS, *De formula romani imperii*, 1559, in 8.vo *Epigrammata* 1529, in 8.vo

ALCIAT (FRANCISOUS) van *Milane*, Kardinaal, kweekeling en bloedverwant van den voorgaande, was, zoo als hij, een der grootste sieraden der

regtgeleerdheid, die hij te *Pavia*, in denzelfden leerstoel van ANDREAS onderwees, en alwaar hij den heiligen KAREL BORROMEUS tot leerling had. Deze Kardinaal liet hem naar *Rome* komen, alwaar Paus PIUS IV., na hem van een Bisdom voorzien te hebben, zich van hem bediende in hoedanigheid van *Datarius*, en hem later tot Kardinaal benoemde. MURET verzekert in eene zijner redenen, die hij over de uitnemendheid der wetenschappen uitsprak, dat de Kardinaal ALCIAT en SIRLET de sieraden der eeuw, de steunpilaren der letteren, en de wezenlyke voorbeelden der deugd en der geleerdheid waren. De Kardinaal ALCIAT overleed te *Rome*, in het jaar 1580, in den ouderdom van 58 jaren, en werd in de Karthuiserkerk begraven, alwaar men zijn afbeeldsel en zijn grafschrift ziet. Hij was de beschermer hunner orde en van die van den H. FRANCISOUS geweest.

ALCIAT (TERENTIUS), uit hetzelfde geslacht, werd te *Rome* in 1570 geboren. Na vijf jaren de regten beoefend te hebben, ging hij in 1591 in de societeit der Jesuiten, waarin hij na elkander de bedieningen van Prefekt van het Collegie van *Rome*, van hoogleeraar in de wijsbegeerte en godgeleerdheid, van tweede Oyerste van het professiehuis

en van onder-provinciaal waarnam, totdat hij in 1651 aan eene beroerte overleed. Hij was het, die door Paus Urbanus VIII. gekozen werd, om eene geschiedenis van het Concilie van *Trente* te vervaardigen, ten einde dezelve tegen die van Fra-Paolo overtestellen; maar de dood overtoempelde hem op het einde van zijn werk, en deed hem de uitvoering van dat werk aan Pater Sforce Pavavicini, later Kardinaal, overlaten. Alciat heeft het leven van Vader Fabri, een Jesuit, beschreven.

ALCIAT (JOANNES PAULUS), een Milanesch edelman, volgde eerst de loopbaan der wapenen; zich daarna met George Blandrata, Valentinus Gentilis, Faustus Socinus en vele andere naar *Geneve* begeven hebbende, om er de gewaande hervorming te omhelzen, viel hij van den eenen afgrond in den anderen, tot zich zelfs in de dwalingen van Socinus, omtrent het geheim der Drieënhed te verwarren. De gestrengheid, die men te *Geneve*, ten opzichte van Gentilis aan den dag legde, schrok deze Unitarissen af, die de vlucht namen naar *Polen*. — GENTILIS, wiens gevoelens over de Drieënhed van het hunne verschillend was, volgde hen aldaar en Joannes Paulus Alciat, die

men zeide, dat Turksch was geworden, stierf in 1765 te *Dantzic*, als een Sociniaan.

ALCIBIADES, zoon van Clynias, een Athener, werd in het jaar 450 vóór J. C. geboren; door Socrates opgevoed, maakte hij zoo wel gebruik van de lessen zijns meesters, dat hij deszelfs deugden en ondeugden aannam. Zijn karakter boog zich naar alles: wellustig en oorlogzuchtig wijsgeer; losbandig te *Athene*, matig te *Sparta*; prachtig aan het hof van Tissaphernes, heldhaftig aan het hoofd der legers; Alciades liet geene gelegenheid voorbijgaan, om zich te onderscheiden. Hij behaalde verscheidene prijzen in de Olympische spelen. Zijne welsprekendheid deed de Atheners besluiten, eene vloot naar *Sicilië* te zenden. Tot vlootvoogd van een smaldeel benoemd, maakte hij zich bij verrassing meester van *Catana*; maar hij kon zijne heldendaden niet verder voortzetten, wyl hij door de Atheners werd teruggeroepen, om over de beschuldiging van goddeloosheid en heiligschennis, die men tegen hem had ingebracht, gevonnisd te worden. Deze held werd bij verstek ter dood veroordeeld; en toen men hem dit berigt bragt, zeide hij: *Ik zal wel doen zien, dat ik nog leef*. Hij oordeelde het echter nood-

zakelijk, om zich te verwijderen, en nam de wijk naar de Spartanen, die hem met open armen ontvingen. Te *Sparta* gekomen, veranderde hij zijne levenswijze, en nam die der Lacedemoniërs aan, zich in koud water badende, niet dan grof voedsel gebruikende, en zich houdende alsof hij de Atheensche koks en *parfumeurs* geheel vergeten had. *SOCRATES*, zijn meester, zou niet meer regt hebben gehad, van hem te zeggen, dat als hij zich met de Lacedemonische jongelingen vergeleek, hij te hunnen opzichte een kind zoude zijn. *ALCIBIADES* diende de Lacedemoniërs tegen zijn vaderland, met al het vuur, dat de wraak kan inboezemen. Hij bragt het eiland *Chio* en vele andere Iönische steden in opstand. De Spartaansche veldheeren, dezen vreemdeling benijdende, boezemden den Overheden zoo veel wantrouwen tegen hem in, dat deze het bevel gaven, hem te doen sterven. *ALCIBIADES* van dit onregtvaardige bevel onderrigt, vlood naar *Tissaphernes*, landvoogd van den Perzischen Koning, en trad tevens in onderhandeling over zijne terugkomst te *Athene*. Het Atheensche volk, ligtzinnig en onbestendig ontving hem; na hem eerst ter dood te hebben veroordeeld, met de meeste geestdrift. Het vereerde hem met

de gouden kroon, gaf hem zijne goederen terug, en beval den priesters en priesteressen, om dengenen met zegeningen te overladen, tegen wien zij vervloeking en vloek doen uitspreken. Alvorens weder binnen zijn vaderland te komen, had hij de Lacedemoniërs verplicht, den vrede te vragen, en zich van verscheine steden aan de Aziatische grenzen meester maakt. Eenigen tijd daarna benoemden hem de Atheners tot Opper-veldheer hunner troepen. Toen *ANTIOCHUS*, zijn luitenant, eenen zeeslag tegen de Lacedemoniërs verloren had, werd *ALCIBIADES* aan wien men dit ongeluk toeschreef, afgezet. *PHARNABAZES*, een Perzische landvoogd, bood hem eene schuilplaats aan, welke hij aannam; maar nadat *LYSANDER*, koning van *Sparta*, den landvoogd verzocht had, zich van eenen even zoo gevaarlijken als trotschen geest te ontdoen, had de Perzer de lafhartige wreedheid, hem met pijlen te laten doorschieten; hij stierf in het jaar 404 vóór J. C. in den ouderdom van 45 jaren: « De oude noch nieuwe geschiedenis, zegt zekere schrijver, levert geen karakter op, dat zoo verbazend is, als dat van *ALCIBIADES*; het is eene eenige, en bijna gedrochtelijke verzameling van begaafdheden en gebreken, die geen ander mensch ooit in den-

zelfden graad schijnt verzameld te hebben. Zijne onbegrensde eerzucht, was altijd gereed, om het welzijn van den Staat aan zijne eigene grootheid op te offeren, vol ijdelheid en trotschheid, kon hij de minste tegenspraak, den minsten hinderpaal aan zijne verlangens niet dulden; hij wilde alles met geweld medesleepen; hij trotseerde de wetten en den Godsdienst; in den schoot eener republiek en in eene vrije stad, meende hij gesteld te zijn, om over zijne medeburgers te bevelen. Zijne overdrevene trotschheid verwekte de verontwaardiging der weldenkenden; zijne bedorvene zeden, zijne openlijke losbandigheden deden de deugd zuchten. Zonder karakter, zonder grondbeginselen, rigtte hij zich met eene trouweloze buigzaamheid, naar den smaak en de gebruiken van al de volken, bij welke hij zich bevond, en hij muntte uit in de kunst, om de menschen te vleijen, ten einde hen te onderwerpen, en dienstig tot zijne oogmerken te maken: streng en matig te Sparta, verwijfd, wellustig in Perzië; een onvermoeid jager, en een onverschrokken drinker in Tracië, was hij een PROTEUS, die volgens de gelegenheid allerlei gedaanten kon aannemen." — Het leven van ALCIBIADES is door PLUTARCHUS en CORNELIUS NEPOS beschreven,

ALCIDAMAS, wijsgeer en redenaar, geboren in de stad Elea in Griekenland, leefde omtrent het jaar 424 vóór J. C. Men schrijft hem toe: *Liber contra dicendi magistrorum, in het Oratorum collectio et rhetorum graece, Venetiæ, 1513 3 Dl.* in fol. Men vindt er ook van hem eene Redevoering in van ULYSSES tegen PALAMEDES. Deze redenaar, een leerling van GORGIAS had zich niet bepaald, om zijnen meester slaafsch te volgen, hij had de eerzucht gehad, zich boven hem te verheffen, door eene wijze van spreken, die nog hoogdravender, nog meer metsieraden opgesmukt was, hetwelk doet twijfelen, of de redevoering, aan ALCIDAMAS toegeschreven, wel wezenlijk van hem is, te meer daar men er niets in vindt, wat de stijl van den leerling van GORGIAS kenschetst.

ALCIMUS, Hooge-priester der Joden, die door de magt van koning ANTIOCHUS EUPATOR ondersteund, deze hooge waardigheid overweldigde. Nadat ALCIMUS ondernomen had, om den muur van het inwendige voorplein des tempels, door de Profeten gebouwd, af te breken, strafte God hem daarvoor, door hem, nadat hij drie of vier jaren de Hoogepriesterlijke waardigheid had bekleed, met eene geraaktheid of beroerte te treffen.

ALCIMUS (LATINUS ALETHIUS), een geschiedschrijver, redenaar en dichter te *Agen* in de vierde eeuw geboren, had de *Geschiedenis van JULIAAN den Afvallige*, en die van **SALLUSTIUS**, Consul en Landvoogd van *Gallië*, onder dien keizer, geschreven; welke wij niet meer bezitten; er is ons in het *corpus poetarum* van **MAITTAIRE**, *Londen 1713*, 2 Dl.^u in fol. slechts een punt-dicht op **HOMERUS** en **VIRGI-LIUS** van hem overgebleven.

ALCINOË, vrouw van **AMPHILOCHUS**, werd door **DIANA**, wyl zij het loon eener arme werkvrouw achtergehouden had, gestrengelijk gestraft. Deze godin hoezemde haar eene zoo brandende liefde voor **XANTHUS** van *Samos* in, dat zij haren man, en hare kinderen verliet, om hem te volgen. Ondanks de dienstvaardigheid van haren minnaar, werd zij zoo jaloesch dat zij, toen zij hem van ontrouw verdacht hield, zich in de zee nederstorte.

ALCINOUS, koning der *Pheaciërs*, in het eiland *Corcyre*, tegenwoordig *Corfu*, door **HOMERUS** om zijne tuinen, en om het goed onthaal, dat hij aan **ULYSSES** deed, toen de storm hem op zijne kusten wierp, bezongen.

ALCINOUS, een Platonisch wijsgeer, die, volgens het al-

gemeene gevoelen in het begin der tweede eeuw bloeide, is de schrijver van een werk getiteld: *Inleiding tot de wijsbegeerte van PLATO*, door **MARSILIUS FICINUS** in het Latijn vertaald, en op welke vertaling **JACOBUS CHARPENTIER** eene goede *Commentaria* heeft vervaardigd. *Parijs 1573*, 2 Dl.^u in 4.to

ALCION of **ALCIONEUS**. — Zie **ALCYON**.

ALCIONIUS, of liever **ALCYONIUS** (**PETRUS**) werd te *Venetië* tegen het einde der vijftiende eeuw geboren. Hoe wel zeer ervaren in de *Clas-sieke* Grieksche en Latijnsche schrijvers, noodzaakte de armoede hem echter, om *Corrector* der boekdrukkerij van **ALDE MANUOE** te worden. In 1521 ging hij naar *Florence*, alwaar hij door de bescherming van **JULIUS DE MEDICIS**, den leerstoel der Grieksche taal verkreeg, en een dergene werd, welke de zestiende eeuw tot luister verstrekten. Zoodra de *Kardinaal*, onder den naam van **CLEMENS VI.**, *Paus* was geworden, riep hij hem bij zich; maar hij verloor zijne bescherming, door de partij der **COLONNE's**, die 's *Pausen* vijanden waren, te omhelzen. Hij verzoende zich met dezen *Opper-priester*, en op den oogenblik, dat hij den heiligen *Vader* vergezelde, toen deze de wijk naar het

kasteel van *St. Angelo* nam, werd hij door eenen musketkogel getroffen, en stierf kort daarna in 1527 in den ouderdom van 40 jaren. Men heeft van hem eene verhandeling: *De exilio, Venetië 1522*, in 4to, door de zorg van MENCKEN onder den titel van *Analecta de calamitate litteratorum, Leipzig 1707* in 12.º Dit werk maakte hem verdacht, al het goede uit de verhandeling van CICERO, de *Gloria* te hebben geplunderd, waarvan men heeft beweerd, dat het enkele oorspronkelijke, dat op de wereld bestond, in zijne handen was, en dat hij het had verbrand, om zijne letterdieverij te bedekken. ALCIONIUS verstond Grieksch en Latijn, maar hij was verwaand en schimpachtig, hoedanigheden, die hem zeer na-deelig waren in zijne bevoering.

ALCIPHON, een Grieksch schrijver, die ons eenige *Brieven* heeft nagelaten, waarvan de meeste worden gehouden door hovelingen en tafelschui-mers te zijn geschreven. Zij zijn zeer geschikt om ons den graad van bederf, verwijfheid en vernedering te doen zien, waartoe de Grieken gedaald waren. Deze naschrijver was een zwakke en nabootsende geest: hoewel de tijd, waarin hij geleefd heeft, niet wel bepaald is, zoo denkt men echter, dat LUCIANUS hem

tot voorbeeld en origineel heeft gediend. Wij bezitten eene Latijnsche vertaling van zijne *Brieven*, door STEPHANUS BURGLER, *Leipzig 1715* in 8.vo Men begrijpt ligtelijk dat deze vertaler noch aan de Letterkunde noch aan de zeden eenen grooten dienst heeft bewezen. — Men moet hem niet verwarren met eenen anderen ALCIPHON, een wijsgeer van *Magnesia* die ten tijde van ALEXANDER den Grooten leefde.

ALCIPPE, dochter van MARS, die door ALLYROTHIUS geschaakt werd. Om zijne dochter te wreken, doodde MARS den schaker; en om dezen moord, werd hij voor eenen raad gedagvaard, uit twaalf goden zamengesteld. De plaats, waar deze oordeelvelling gehouden werd, werd *Areopagus* of *Veld van MARS* genaamd.

ALCIPPUS, een Lacedemoniër, werd, door de zamenspanning van eenige afgunstigen, uit zijn vaderland gebannen, daar deze hem beschuldigden, de staatsregeling der republiek te willen omverwerpen. Zijne vrouw DEMOCRITA, die hem wilde volgen, werd hierin door de Overheid verhinderd, die hare goederen deed verkoopen. Zij ontnam haar de middelen, om twee dochters, die zij had, uittehuwen, uit vreeze dat zij het leven mogten schenken aan

kinderen, die eenmaal in staat zouden zijn, de verongelijking hunnen grootvader aangedaan te wreken. DEMOCRITA, door wanhoop tot het uiterste gebragt, hespiede den tijd, waarop de aanzienlijkste vrouwen der stad, in eenen kleinen tempel waren, om een feest te vieren. Zij verzamelde daarop eenige stukken hout, die men voor de brandoffers had gereed gelegd, stak dezelve in brand, daar zij op deze wijze den tempel en tevens al de personen, die er in waren, wilde verbranden. Toen zij het volk zag toelopen om den brand te blussen, en de bewerkers van denzelfden te straffen, doodde zij zich met hare beide kinderen.

ALCITHOË, eene Thebaansche vrouw, werd, wijl zij met de Bacchus-feesten den spot gedreven, zelve gewerkt, en hare zusters en meiden aan de wol had doen werken, terwijl men voornoemde feesten vierde, in eene vledermuis en haar weefsel in wijnstok- of klimopbladen, veranderd.

ALCMAN, een der oudste Grieksche dichters, te Sardes in Lydië geboren, is de eerste, die minnedichten vervaardigd heeft. Hij overleed aan de luisziekte. Athene heeft ons eenige kleine fragmenten zijner gedichten bewaard. Hij leefde onder Ar-

DYS II., koning der Lydiërs, in het jaar 670 vóór J. C.

ALCMENE, dochter van ELECTRYON, koning van Mycene was met AMPHITRYON gehuwd. JUPITER, op deze Vorstin verliefd, nam, om er genot van te hebben, de gedaante van haren echtgenoot aan; HERCULES was de vrucht dezer zamenkomst. PLAUTUS en MOLIÈRE hebben er een onderwerp tot een blijspel van gemaakt.

ALCMENON, Zoon van AMPHIARAÏUS en ERIPHYLE, doodde zijne moeder, om aan zijnen vader te gehoorzamen, en werd daarna door de Helische furiën gekweld. Zie ACARNAS.

ALOMMON, wijsgeer en leerling van PYTHAGORAS, was uit Crotone. Hij is de eerste, die, met oogmerk om de bouwing der verschillende deelen der dieren te kennen, dezelve ontleed heeft. Hij is ook de eerste, die over de Natuurkunde geschreven heeft, maar de tijd heeft zijne werken niet gespaard.

ALCOCK (JOANNES) een geleerde en godvruchtige Engelsche Bisschop, werd te Beverley, in Yorkshire, in het begin der vijftiende eeuw geboren, en volbragt zijne studiën aan de Universiteit van Cambridge, alwaar hij zijne

graden ontving. Hij had zijne bevordering aan zijne verdiensten te danken. Een der eerste posten, welken hij bekleedde, was die van Deken van *Westminster*; hij werd in 1450 tot het Bisdom *Rochester* benoemd, van waar hij in 1456 tot den stoel van *Worcester* overging, dien hij in 1466 mede verliet, om zich op dien van *Ely* te plaatsen. HENDRIK VII. benoemde hem tot Groot-Kanselier van *Engeland*, en zond hem als afgezant naar den koning van *Kastilië*. Men schrijft aan ALCOCK smaak voor de bouwkunde en vele kennis in die wetenschap toe, waaraan hij, zegt men, het oppertoezicht over de koninklijke gebouwen te danken had; *Engeland* heeft hem vele nuttige gestichten te danken. Eene school te *Kingston* werd mildelijk door hem begiltigd. Het Collegie van *Jesus*, te *Cambridge* erkent hem voor deszelfs stichter en het Bisschoppelijke paleis te *Ely*, werd op zijne kosten, en volgens zijn plan, verfraaid en vergroot. Hij overleed in October 1500 te *Wisbeach* in den geur van heiligheid, en werd te *Kingston* in eene kapel, die hij had doen bouwen, begraven. Onder de geschriften, die deze geleerde prelaat heeft nagelaten, behooren de volgende: 1.º *Mons perfectionis ad Carthusianos*. Londen, 1501 in 4.to — 2.º

*Galli cantus ad confratres suos curatos in synodo apud Barnwell, Londen 1499 in 4.to 3.º Abbacia sancti-Spiritus, in pura conscientia fundata, Londen, 1531 in 4.to — 4.º De Boet-Psalmen in Engelsche verzen. — 5.º *Homiliae vulgares*. — 6.º *Meditationes pice*. — 7.º *Het trouwverbond eener maagd met IESUS CHRISTUS*.*

ALCOCK (SIMON) schijnt met den voorgaanden niets gemeen te hebben, dan den naam en het vaderland. Hij bloeide in de veertiende eeuw, en leefde nog in 1380. Hij was leeraar in de Godgeleerdheid, en had zich door zijne predikatiën beroemd gemaakt. Men kwam hem over de netelige vragen der school, over de moeilijke plaatsen der heilige Schrift, en over de gewetenszaken raadplegen. Hij heeft *Verklaringen over het Boek der Spreuken*, en een werk nagelaten, dat zeer dienstig voor de Predikers, en onder dezen titel bekend is: *De modo dividendi thema pro materia sermonis*.

ALCON, een heelmeeester door PLINIUS, *Medicus vulnerrum* genoemd, had eene zoo groote winst in zijne beroep behaald, dat hij, na aan den keizer eene boete van 500,000 gulden onzer munt te hebben betaald, in korte jaren weder eene dergelijke som won. Hij was

zeer ervaren in de kunst; om darmbreuken door insnijding, en beenbreuken te genezen.

ALCUIN of ALCUINUS (FLACOUS ALBINUS), Diaken der kerk van York, alwaar hij de kerkelijke wetenschappen onderwees, werd in 794 door KAREL den Grooten in Frankrijk geroepen, en door dien vorst als deszelfs meester aangenomen. Onder zijne bescherming, stichtte ALCUIN verscheidene scholen, te Aken, te Tours enz. en deed de letteren in de uitgestrekte staten van dien vorst herleven. KAREL de Grooten gaf hem verscheidene abdijen, ging zeer gemeenzaam met hem om, en bediende zich van hem in verschillende onderhandelingen. Hij spoorde hem aan, om tegen de ketterij van FELIX en ELIPANDUS, te schrijven. ALCUIN overleed in zijne abdij van *Saint-Martin de Tours*, den 9 Mei 804. Zijne werken zijn te Parijs, in 1617 door ANDREAS DU CHENE in fol. in het licht gegeven; maar de beste uitgave is die van *Regensburg*, 1777. 2 dl.^a in fol. met aantekeningen en geleerde verhandelingen. Pater CHIFFLET heeft ook een geschrift in het licht gegeven: *de Belydenis van Alcuin* genaamd, 1656 in 4.to; dat MABILLON bewijst van dien geleerde te zijn. Men vindt in die werken,

I. DEEL.

godgeleerdheid; wijsbegeerte, geschiedenissen, brieven, gedichten, en ligtelijk ontdekt men er eene uitgebreidere dan diepe kennis in. ALCUIN had meer genie dan smaak, bezat meer vernunft dan sierlijkheid, en was meer woordenrijk dan welsprekend; zijn stijl is overladen met nuttelooze woorden, zijne denkbeelden zijn gemeen, zijne sieraden onnatuurlijk, en ondanks zijne redeneerkunde; bezitten zijne uitgebreide redkavelingen noch kracht, noch nauwkeurigheid; deze gebreken nemen echter niet weg, dat men zijne werken altijd zeer op prijs heeft gesteld. — Zijne leer is ten opzichte van al de punten des geloofs zeer zuiver, en hij neemt met geestdrift elke gelegenheid te baat, om de dwaalingen der ketteren te bestrijden.

ALCYON, een reus, broeder van PORPHYRION, ondersteunde de goden tegen JUPITER. MINERVA verjoeg hem van den maanbol, waarop hij zich geplaatst had. In het vervolg doodde hij 24 soldaten van HERCULES, en wilde dien held doodslaan; maar hij werd zelf door pijlschoten gedood. Zeven jonge dochters; wier vader hij was, waren er zoo zeer door getroffen, dat zij zich in de zee stortten, alwaar zij in ijsvogels werden

I i

veranderd.

ALCYONE. — Zie HALCYONE.

ALDANA (BERNARDINO), Spaansch kapitein, was gouverneur van *Lippa* aan de Hongaarsche grenzen. Nadat de Turken in 1552 *Temeswar* belegerd hadden, verbeelde zich ALDANA, dat zij, na die belegering hem zouden komen aanvallen. Uit vreeze daarvoor, zond hij eenige zijner manschappen, om berigten van de vijanden in te winnen. Zij kwamen er hem verslag van geven, toen zij toevalliger wijze door eenige kudden gevolgd werden, die, al voorttrekkende, groote wolken van stof deden opstijgen. Toen de schildwachten die stof ontdekten, gaven zij daarvan berigt aan ALDANA, die geheel door den schrik verbijssterd, het arsenaal, het kasteel en de stad *Lippa* in brand liet steken. De Turken van het voorgevallene in de ongelukkige plaats onderriegt, aan welke zij te yoren niet eens gedacht hadden, kwamen in aller ijel op dezelfde afzakken, bluschten den brand, en bouwden het afgebrande weder op. ALDANA werd gevangen genomen en ten dood veroordeeld; maar MARIA, koningin van *Boheme*, vrouw van MAXIMILIAAN, die later keizer werd, verkreeg van FERDINAND haren schoonvader, dat men uit aanmer-

king der Spaansche natie, de straf des schuldigen in eene altoosdurende gevangenis zoude veranderen. ALDANA werd door de gunst derzelfde vorstin, uit zijnen kerker ontslagen. Hij werd daarna in den Afrikaanschen oorlog, bij den veldtocht van *Tripoli* gebruikt, waarbij hij zijne vroegere lafhartigheid geheel deed vergeten. Men beschouwde dezelve als het uitwerksel eener voorbijgaande verschrikking, door de barbaarsche wreedheden veroorzaakt, welke de Turken ten opzigte van de bezettingen van *Vesprim*, *Temeswar* en andere plaatsen, ondanks de plegtigst bezworene *capitulatiën* gepleegd hadden. (Zie *ISTVANFII de redd. Pann. l. 17 en 18*). Daarenboven schijnen het onvermogen, waarin FERDINAND zich bevond, om *Hongarij* te verdedigen, de zekerheid van niet ondersteund te zullen worden, en voor prijs eener schoone doch vruchteloze verdediging, eenen onwaardigen en wreeden dood te ontvangen, den misslag van ALDANA aanmerkelijk te verkleinen.

ALDEBERT of ADALBERT, is de naam van eenen bedrigger, een Franschman van geboorte, die in de achtste eeuw het volk door het verhaal zijner droomerijen verleidde. Hij scheen uit eene bijzondere godsyrucht zeer te ver-

langen, om tot de Priesterlijke waardigheid te worden verheven, en werd Bisschop door de kracht van het geld. Om zijne dwalingen ingang te doen vinden, gebruikte hij vooral het middel der verschijningen. Hij zeide eenen brief te bezitten door JESUS CHRISTUS geschreven, die te *Jeruzalem* uit den Hemel gevallen en hem door den heiligen Aartsengel MICHAËL gebragt was. Hij beroemde zich daarenboven nog relikwiën, van eene bijzondere kracht te hebben, die hij aan het misleide volk, met afknipsels zijner haren en nagels uitdeelde. Hij vergaf de zonden buiten de Biecht, dreef den spot met kerken en bedevaarten, deed gebedenhuisjes op het veld bouwen, en rigtte naast fonteinen en in de bosschen kruissen op. Hij wilde, dat men er God in zoude bidden, en deed er zich zelve in aanroepen. In de Kerkvergadering van *Soissons*, door PIPYIN in 744 belegd, en later in eene andere door den Paus in 746 of 748 be-roepen, werd ALDEBERT afgezet en zijne dwalingen veroordeeld.

ALDEGRAFF of ALDEGREVER (HENDRIK) te *Soest* in *Westphalen* in 1502, geboren, schilder en etsers; in de zestiende eeuw, door een naauwkeurig penseel en eene vlug-

ge etsnaald zeer beroemd. Zijne teekening heeft echter veel van de Gothische wijze. Deze kunstenaar overleed te *Soest* in 1558. Hij heeft een *werk* nagelaten, uit 330 stukken bestaande, dat in 1805 bij den Heer DE SAINT-YVES voor 660 franken is verkocht.

ALDERETE (BERNARDUS en JOZEF), Spaansche Jesuiten; geboortig van *Malagà*, bloeiden in het begin der zeventiende eeuw. Zij hebben in het licht gegeven: 1.º *Oorsprong der Kastiliaansche taal*, 1606 in 4.º — 2.º *Oudheden van Spanje*, 1614, in 4.º, een zeer geleerd boek.

ALDERETE (DIEGO-GRACIANUS D') Zoon eens Groot-officiers uit het huis van FERDINAND en ISABELLA, werd op het einde der vijftiende eeuw geboren. Naar *Leuven* gezonden, om er zijne studiën te volbrengen, onderscheidde hij zich aldaar op de luisterrijkste wijze, en werd door KAREL den *Vijfde* gekozen, om zijn secretaris te zijn, eene bediening, die hij ook bij PHILIPPUS II. waarnam. Deze man, die zich evenzeer door zijne burgerlijke en huiselijke deugden aanbeval, heeft door de volgende werken, eenen eervollen rang onder de Spaansche letterkundigen verkregen: 1.º *Vertaling* der werken van XENO-

PHON, *Salamanka*, 1552, in fol. — 2.º *Vertaling* van verschillende werken, van PLUTARCHUS, ISOCRATES, DYON CHRYSOSTOMUS, AGAPETUS, DION en van de *Officiën* van den heiligen AMBROSIUS. — 3.º *Vertaling* van THUCYDIDES, *Salamanka*, 1554, in fol. — 4.º *Geschiedenis der verovering der stad Afrika op de kusten van Barbarijë*. — 5.º *Vertaling* der Besluiten van het hof van liefde. — 6.º *Verzameling* van werken, over de Grieksche, Latijnsche, Fransche krijgskunde, in het Spaansch vertaald. ALDERETE is onder de regering van PHILIPPUS II. in den ouderdom van 90 jaren overleden.

ALDGILLUS. — Zie ADGILLUS I. en II.

ALDINI (TOBIAS) van *Cesena*, geneesheer van den kardinaal ODOARDUS FARNESE, is de schrijver van de *Descriptio plantarum horti farnesiani, Romæ* 1625, in fol.

ALDRICUS (*Heilige*), Bisschop van *Mans*, uit eene door deszelfs adel aanzienlijke familie geboren, en overleden in 856 had eene *Verzameling van regelen* zamengesteld, getrokken uit de Kerkvergaderingen, en Pauselijke besluiten. Deze zoo nuttige compilatie is verloren geraakt. Er zijn van hem drie testa-

menten, en een regel voor den Goddelijken dienst overgebleven, welke in de *Analectes* van MABILLON, en in de *Miscellanea* van BALUZE gevonden worden. Deze Bisschop was even zoo godvruchtig als geleerd. Het is niet, zoo als sommigen zulks beweren, ten tijde van den heiligen ALDRICUS, dat het gebruik der orgelen werd ingevoerd. Dit instrument door CASSIODORUS en zelfs door CLAUDIANUS beschreven, is van ouder oorsprong, maar het is waar, dat dezelve eerst te zijnen tijde in de kerken werden geplaatst. Men kende dit instrument in *Frankrijk* niet, vóór het jaar 757, wanneer het eerste orgel er van *Konstantinopel*, door de afgevaardigden gebracht werd, welke KONSTANTIËN CORRONYMYUS, aan PIPYEN zond. De Franschen waren opgetogen, het orgel in de kerken te hooren. VALAFRIDUS STRABO, verhaalt, dat eene vrouw er zoodanig door verrukt was, dat men haar niet meer tot zich zelve kon brengen, maar dat zij er van stierf:

Dulce melos tantum vanas deludere mentes
Cœpit, ut una suis decedens sensibus, ipsam
Femina perdidit vocum dulcedine vitam.

ALDRINGER, beroemd veldheer van keizer FERDINAND II. te *Luxemburg* van arme ouders geboren, studeerde met eenige

edellieden van *Frankenland*, in wier dienst hij in zijne vroegste jeugd reeds was getreden, en werd vervolgens kanselier van den Graaf *MANDRUCCO*, waarna men hem in de kanselarij van *Trente* gebruikte. Maar eenige verdrietelijkheden hem bewogen hebbende, om de loopbaan der wapenen te kiezen, verhief hij zich van den rang van eenvoudig soldaat, tot dien van Veldheer van de legers des rijks, na zich in verschillende gelegenheden, tegen de Protestanten en de met de Fransche vereenigde Zweden onderscheiden te hebben. In het jaar 1630, nam hij met *GALAS* de stad *Mantua* in. Twee jaren daarna werd hij bij de verdediging van den overtocht der *Lech* gekwetst, en toen hij in hetzelfde jaar ter hulpe van *Landshut* in *Beijeren* was gesnel, verdronk hij, nadat hij zijnen pligt als een dapper veldheer had vervuld, bij den overtocht van de *Iser*. Hij was tot de waardigheid van Graaf des rijks verheven geweest.

ALDROVANDUS of **ALDROVANDI** (**ULYSSES**), Hoogleeraar in de geneeskunde en wijsbegeerte te *Bologne*, in die stad in 1527, uit de adellijke familie van dien naam geboren. Hij hield zich gedurende zijn geheele leven bezig met nasporingen in de Natuurlijke

Historie, waarvan hij elk deel met eenen onvermoeiden ijver beoefende. Uitgestrekte reizen, door hem te dien einde ondernomen, aanzienlijke bezoldigingen gedurende langen tijd door hem, aan de beroemdste kunstenaars betaald, ten einde naauwkeurige afbeeldingen van de zelfstandigheden der drie rijken te bekomen, verzwakten zijne fortuin zoodanig, dat, hoewel door verscheidene, voor de bevordering der wetenschappen ijverige vorsten, door den senaat van *Bologne*, door den kardinaal *DE MONTALTE*, zijn' neef, in die uitgaven ondersteund, hij zich echter op het einde zijner dagen aan de behoefte ten prooi zag. Vele schrijvers verzekeren, dat die beroemde man in het gasthuis stierf; maar is het wel waarschijnlijk, dat de vorsten, die zijne ondernemingen hadden bevorderd, dat de senaat van zijn vaderland, aan welken hij bij testament, eene onnoemelijke verzameling van voorwerpen tot de natuurlijke Historie behoorende, naliet, hem, dus verlaten, zouden hebben doen sterven! Wat er ook van een verhaal zij, dat zoo geschikt is, om te bewijzen, dat de wereld noch getrouwer, noch consequenter, in het onthaal der wetenschap is, dan in datgene, hetwelke zij soms aan de

deugd doet ondervinden: **ALDROVANDUS** overleed in den ouderdom van omtrent 80 jaren, en van het gezigt be-roofd te *Bologna* in het jaar 1605; en werd met den grootsten luister begraven; hetwelk echter niet in staat is, datgene, wat men van zijne armoede verhaalt, te vernietigen. Hij zou de eerste verdienstelijke man niet zijn geweest, die, na geheel vergeten te zijn, door den dood weder aan de herinnering en bewondering zijner medeburgers werd terug gegeven. De verzameling zijner werken over de *Natuurlijke Historie* is in 13 Dl.ⁿ in fol. Van de zes eerste alleen is hij wezenlijk de schrijver; de andere zijn, volgens zijn plan, en met de bouwstoffen, die hij verzameld had, door verschillende geleerden, welke de senaat van *Bologna* te dien einde bezoldigde, vervaardigd. Men vindt in de verzameling van dien Natuurkundige vele overtolligheden, zaken, die vreemd zijn aan het doel; weinig keuze, noch rangschikking; het is de mesthoop van **ENNIVS**, en ondanks al deze gebreken, heeft de natuurlijke Historie hem de grootste verplichtingen. De beschrijving van zijn kabinet van metalen, met dat van **COSPEAN** vereenigd, is te *Bologna* in 1677 in fol. in het licht gegeven. Alleen was dezelve reeds verschenen in

1648, *ibid* in fol.

ALDUS (PIUS MANUTIUS),
— Zie **MANUTIUS**.

ALEANDER (HIERONYMUS), den 13 Februarij 1480, te *la Motte*, eene kleine stad aan de grenzen van *Frioul* en *Istria* geboren. Slechts 15 jaren oud zijnde, onderwees hij, in eenen ouderdom, waarin men dezelve nog beoefent, de *Humaniora*. De vorsten warden met zijne talenten bekend, en beloonden dezelve. **LODREWIJK XII.** riep hem in *Frankrijk*, en benoemde hem tot Rector der uniyersiteit van *Parijs*. **LEO X.** zond hem als Nuntius naar *Duitschland*, alwaar hij zijne welsprekendheid tegen **LUTHER** in 1519, op den rijksdag te *Worms* deed bewonderen. **CLEMENS VII.** benoemde hem tot Aartsbisschop van *Brindes* en tot Nuntius in *Frankrijk*. **FRANCISCUS I.** nam hem in 1525 mede naar den veldslag van *Pavia*, alwaar zij beide werden gevangen genomen. **PAULUS III.** vereerde hem met het purper. Hij overleed te *Rome*, in 1542. Wij hebben van hem: 1.º *Lexicon graeco-latinum, Parijs*, 1521, in fol. 2.º *Grammatica graeca, Argentorati*, 1517, in 8.vo

ALEANDER (HIERONYMUS), achterneef van den voorgaande, een oudheidkundige, dichter, letterkundige, regtsgeleer-

de enz.; schreef over deze verschillende vakken met even veel lof. Hij overleed te *Rome* in 1629, in den ouderdom van 55 jaren, aan de gevolgen eener onmatigheid, waaraan zijne van natuur zwakke gezondheid niet kon wederstaan. De Kardinaal BARBERIN, aan wien hij zeer verknocht was, liet eene prachtige lijkstaatsie over hem vieren. Men heeft van hem eenige werken, over de verschillende onderwerpen, die hij beoefend had, zoo als *Aanteekeningen op het kort begrip van het Romeinsche regt*, door *CAIUS*, *Venetie*, 1660, in 4.to, en eenige *Verklaringen van Oudheden, Parijs* 1617, in 4.to

ALECTO, eene der drie Eumeniden of Helsehe furiën, was de dochter van ACHERON en van den nacht.

ALECTRYON, vertrouweling en gunsteling van MARS. Eens schildwacht houdende, toen deze god met VENUS was, viel hij in slaap, en liet hen door VULKANUS verrassen, die deze schanddaad door de hulp van APOLLO aan de goden bekend maakte. MARS was er zoo zeer over gebedgd, dat hij ALECTRYON in eenen haan veranderde.

ALEGAMBE (PHILIPPUS), een Jesuit in 1592 te *Brussel* geboren, werd secretaris van

zijn generaal te *Rome*, alwaar hij in 1652 overleed. De Bibliotheek van de schrijvers der Societeit, welke RIBADENEIRA, in 1608 in 1 klein deel in 8.vo had doen drukken, werd door hem aanmerkelijk vermeerderd en voortgezet; Pater ALEGAMBE maakte van dezelve een groot boekdeel in fol, dat door de zorg van BOLLANDUS, in 1643 te *Antwerpen* gedrukt, en, door Pater NATHANAËL SOTWELLE aanmerkelijk vermeerderd, in 1676 te *Rome* in fol. herdrukt werd. De geleerde Pater OUDIN heeft eene Bibliotheek der Jesuitische schrijvers nagelaten, welke wijdoopiger en naauwkeuriger is, dan die van ALEGAMBE. Men heeft van dezen laatste vele andere werken, waarin godsvrucht en verstand gepaard gaan, onder andere kleine verhandelingen, over de ijdelheden der eerbejzen en vermaken der wereld; dezelve zijn sierlijk geschreven, vol Christelijke wijsbegeerte, en zeer geschikt, om den mensch de ijdele begoochelingen, die hem van het regte spoor zoeken te verwijderen, te leeren kennen. Men heeft nog van hem: *Mortes illustres et gesta eorum qui in odium fidei ab haereticis vel alijs occisi sunt. Romæ*, 1657, in fol., een werk, dat, indien men hetzelfde in tegenstelling met het karakter

van die lieden bragt; waarvan CIGERO gezegd heeft: *Philosophi in suis lectulis plerique moriuntur* eene voor den Godsdienst zeer eervolle slotsom zoude opleveren.

ALÈGRE (YVES, vrijheer d') kamerheer van KAREL VAN ANJOU, koning van Napels en Sicilië, uit het doorluchtige en oude huis van Alègre, onderscheidde zich reeds vroegtijdig door zijnen moed. Hij volgde in 1495, bij de verovering van het koninkrijk Napels, KAREL VIII., die hem tot landvoogd van Basilicate verhieft, en LODEWIJK XII., die hem het bestuur van Milane gaf. Hij bekwam dat van Bologne in 1512, en werd hetzelfde jaar, in den veldslag van Ravenna, na veel toegebragt te hebben om denzelfen te winnen, gedood. Het huis d'ALÈGRE heeft andere doorluchtige personen opgeleverd, waarvan er verscheiden kamerheeren der koningen van Frankrijk zijn geweest.

ALÈGRE (YVES, markgraaf d'), uit hetzelfde huis, onderscheidde zich in verschillende belegeringen en gevechten, en voornamelijk in den veldslag van Fleurus in 1690; hij bekleedde verscheiden gewichtige posten, werd den 2 Februarij 1724, tot maarschalk van Frankrijk verheven en overleed te Parijs, den 7 Maart 1733, in den

ouderdom van 80 jaren.

ALÈGRE (Pater d') *Doctrinaris* of Priester van de orde der Christelijke leer, ontrent wien wij geene levensbijzonderheden hebben kunnen inwinnen, heeft drie boekdeelen met leerredenen nagelaten, die algemeen geacht en zeer verspreid zijn. Zij werden eerst te Avignon in twee deelen gedrukt, en na den dood van den schrijver, gaf men een derde deel in het licht. Deze verzameling heeft tot titel *Sermons nouveaux sur les vérités les plus intéressantes de la Religion* (Leerredenen over de belangrijkste waarheden van den Godsdienst) 3 Dl.ⁿ in 12.º In het algemeen zijn deze predikatiën niet zonder aandoening en gevoel; maar men vindt er ook denkbeelden in, die meer bloemrijk dan wel bondig zijn, men vindt er zelfs waarin de eerzucht niet verborgen is, en die al te gezocht zijn. Men moet de *nieuwe Leerredenen* van Pater ALÈGRE, niet verwarren met de *nieuwe predikatiën* voor de voornaamste plegtigheden, door den Abt DURAND; noch met de *nieuwe leerredenen* over verschillende teksten der heilige Schrift. 1. Dl. in 12.º 1773; noch met de *nieuwe leerredenen* voor den Advent, de Vaste enz. 9 Dl.ⁿ in 8.vo; noch eindelijk met de *nieuwe leerredenen*.

ALEGRI (JOANNES), van *Abbeville*, beroemd Kardinaal en Patriarch van *Konstantinopel*, onder GREGORIUS IX. werd later legaat *a latere*, in *Spanje* en *Portugal* en overleed in 1237. Men heeft van hem eenige weinig geachte werken.

ALEMAN (LODEWIJK), bekend onder den naam van Kardinaal d'ARLES, werd in 1390, op het kasteel *Arbent*, eene heerlijkheid in het land van *Bugey*, die zijnen vader toebehoorde, geboren. Hij werd tot Aartsbisschop van *Arles*, en daarna tot kardinaal, en Vice-kamerling der kerk benoemd. In plaats van den Kardinaal JULIANUS, was hij voorzitter der kerkvergadering van *Bazel*, en kroonde in die hoedanigheid AMEDEUS van *Savooje*, die den naam van FELIX V. aannam. EUGENIUS IV. over deze scheur-zieke handeling ontevreden, ontnam den Kardinaal d'ARLES het purper; maar NICOLAAS V. zijn opvolger, herstelde hem in zijne waardigheid, en zond hem als legaat naar *Duitschland*. Hij overleed te *Salon*, eene stad van zijn Aartsbisdom, in 1450. Er is eene soort van geschil ontstaan, tusschen verscheidene zoo wel Italiaansche als Fransche schrijvers, om te weten, of de Kardinaal ALEMAN, vóór zijnen dood, over al hetgene, wat hij geduren-

de de scheuring had gedaan, berouw heeft getoond. Sommigen, zoo als GARNEFELD, in het leven des Kardinaals; SAUSSAY, in het *Martirologium Gallicum*; SPONDE op het jaar 1450; d'ATTIOLI in *Flores card*; en ODERIGH RAINALDI, beweren dat hij een opregt berouw aan den dag legde, en aan Paus NICOLAAS V. om vergeving smeekte; anderen integendeel zeggen, dat er geen enkel stellig bewijs van dit berouw voorhanden is.

ALEMAN (LODEWIJK AUGUSTINUS), advokaat te *Grenoble*, zijne vaderstad, geboren in 1653, liet in 1690 de nagelatene aanmerkingen van VAUGELAS, met eene voorrede en eenige niet zeer juiste aanmerkingen vermeerderd; drukken. Men heeft van hem, volgens het plan van den MERCURIUS van het *Dagblad der geleerden*, en eenige andere werken, een *Geschiedkundig dagverhaal van Europa* in 2 deelen.

ALEMBERT (JOANNES LE ROND d') wiskunstenaar, letterkundige, wijsgeer, perpetueel secretaris der Fransche akademie, der akademiën van wetenschappen van *Parijs*, *Berlijn*, *Petersburg* enz. werd te *Parijs* den 16 November 1717 geboren. Een ondoordringbare sluif bedekte langen tijd voor het publiek het

geheim zijner geboorte; maar eindelijk heeft de tijd alles ontdekt, en men weet thans dat D'ALEMBERT de natuurlijke zoon van DESTOUCHES, provinciaal commissaris der artillerie, en van Mevrouw DE TENCIN, eene door haren filosofischen geest, hare schoonheid en de ongebondenheid harer zeden, even zeer beroemde als beruchte vrouw, is geweest. Van zijne geboorte af door degene, die hem het leven hadden gegeven, verlaten, werd hij op de trappen van *Saint-Jean-le-Rond*, eene kerk, die bij de Lieve-Vrouwe-kerk gestaan heeft, doch thans verwoest is, uitgesteld. Een commissaris van policie nam hem op, en, hetzij dat hij bijzondere instructiën had, hetzij dat dat kind zoo zwak was, dat het eene bijzondere zorg vereischte, het werd aan de zorg van de vrouw van eenen armen glazenmaker toevertrouwd, die het als haar eigen kind opvoedde, en bij welke D'ALEMBERT, meer dan dertig jaren doorbragt. Hij volbragt zijne studiën met roem, en vroegtijdig reeds openbaarde hij eene schitterende begaafdheid. Zijne meesters wenschten hem aan zich te verbinden, maar zijn bepaalde smaak voor de naauwkeurige wetenschappen. verijdelde hun ontwerp. Hij beoefende, nog zeer jong zijnde, de wiskunde; en wjl hij noch beschermer noch meester had, had hij enkel aan zich zelve

de vorderingen te danken, die hij in deze wetenschap maakte. De raadgevingen echter zijner vrienden, deden hem zijne geliefkoosde studiën staken, en hij was er op bedacht eenen levensstaat te kiezen, die hem te gelijktijd welstand en eenen aanzienlijken rang in de wereld konde verschaffen. Maar weldra werd hij door zijne neiging en zijne smaak weder tot de wiskunde terug geroepen, en van dien oogenblik af gaf hij zich geheel aan dezelve over. Nog zeer jong zijnde, maakte D'ALEMBERT zich reeds bij de Akademie der wetenschappen bekend en bood dit genootschap in 1739 eene memorie aan, over de beweging der vaste lichamen door eene vloeistof; en in het volgende jaar gaf hij diegene, welke de integraal rekening ten doel heeft, in het licht. De akademie van wetenschappen nam hem in 1741 toen hij nauwelijks den ouderdom van 24 jaren bereikt had in haar midden op; en deze even zoo vleijende als eervolle getuigenis, was de voorbode der gunsten welke de geleerde akademiën, den jongen wiskunstenars als om strijd bewezen. Van dit tijdstip af tot op den ouderdom van omtrent 40 jaren leefde D'ALEMBERT enkel voor de wiskunstige wetenschappen, en het was in dezen tusschen-tijd, dat hij de verhandelings-

gen, memoriën en werken vervaardigde, die hem onder de wiskunstenars, zijne tijdgenooten, eenen der eerste rangen hebben doen bekleeden. Onder zijne wiskunstige voortbrengselen onderscheidt men: 1.º Zijne *Traité de dynamique* (Verhandeling over de kennis der bewegende krachten) in 4.to 1743 of 1758 Dit boek was de grondslag van zijnen roem als wiskunstenaar. » Hij voegde, zegt CONDORCET, eene nieuwe berekening bij die, welker ontdekking de vorige eeuw had beroemd gemaakt, en nieuwe takken van de kennis der beweging bij die van GALILEÏ en NEWTON,» — 2.º *Traité de l'équilibre et du mouvement des fluides* (Verhandeling over het evenwigt en de beweging der vloeistoffen) in 4.to 1744 of 1770. — 3.º *Réflexions sur la cause générale des vents*, (Overweging over de algemeene oorzaak der winden), in 4.to 1747. Deze verhandeling, waarin de kiem, van de strenge toepassing der ontleding op de beweging der vloeistoffen gevonden wordt, deed den schrijver derzelve eene plaats in de akademie van *Berlijn*, den door deze maatschappij voorgestelden prijs, en welligt eene jaarwedde van 600 gulden verwerven, waarmede hij door den koning van *Pruissen*, aan wien dit werk was opgedragen, begunstigd werd. — 4.º *Recherches sur la précession*

des équinoxes et sur la mutation de l'axe de la terre, (Onderzoekingen over den wederafstand der nachteveningen en over de verandering van de as der aarde) in 4.to 1749. — 5.º *Essai d'une nouvelle théorie sur la résistance des fluides* (Proeve eener nieuwe theorie over de tegenstandbieding der vloeistoffen), in 4.to 1752. — 6.º *Recherches sur différens points importans du système du monde*, (Nasporingen over verschillende gewigtige punten van het wereldstelsel) 3 Dl.ⁿ in 4.to 1754 — 1756. — 7.º *Opuscules mathématiques*, (*Wiskundige stukjes*), 8 Dl.ⁿ in 4.to Deze verschillende schriften en sommige andere, die ons van D'ALEMBERT over dezelfde onderwerpen overblijven, zijn zonder tegenspraak de ware grondslag van zijnen roem. « Hij deelde met EULER de eer een der beroemdste wiskunstenars zijner eeuw te zijn; indien men de moeilijkheden in aanmerking neemt, zegt de Heer LACROIX, welke hij overwonnen, de waarde der methodes, welke hij uitgevonden heeft; — indien zijne voordragt altijd duidelijk en gemakkelijk was; indien zijn stijl altijd in overeenstemming stond met hetgene, wat hij schrijft, indien de al te vergezochtheid zijner voorstellen, hem niet dikwerf op afwegen bragt, en indien hij zijne wiskundige werken tot in de

kleinste bijzonderheden was nagegaan, zou men hem wellicht in den eersten rang der wiskunsten naars plaatsen. Ook hebben de ontdekkingen van D'ALEMBERT in de geschriften zijner opvolgers eene nieuwe gedaante aangenomen, die de lezers der verhandelingen, waarin dezelve voor de eerste maal in het licht zijn gekomen, al meer en meer vermindert; ook zijn zijne Mathematische werken nooit in ééne verzameling uitgegeven." Wij hebben tot dus verre over D'ALEMBERT als wiskunstenaar gesproken, thans willen wij hem in eene nieuwe loopbaan volgen. De letterkunde en wijsbegeerte, die vreemd moesten schijnen, aan een' schrijver, in de diepe overwegingen der afgetrokken wetenschappen verzonken, werden eensklaps het voorwerp zijner studiën en zijner voortbrengselen. Hij begon zijne loopbaan met zijne *Inleiding tot de Fransche Encyclopedie*. Dit stuk of liever dit werk, waarin zich de nauwkeurigheid des stijls, de duidelijkheid der denkbeelden, de kracht en de sierlijkheid, met eene geleerde en welberede neerde ontwikkeling der menschelijke wetenschappen en kennissen vereenigd vinden, is het eenige ontegensprekelijke bewijs, dat hij der nakomelingschap als beroemd schrijver aanbiedt. Hij werd veel geprezen en veel gehegeld, maar

alle vooringenomenheid is verdwenen, en zijne *Inleiding tot de Encyclopedie*, is het belangrijkste stuk dier uitgebreide compilatie. Zijn naam aan dit groote werk verbindende, en zich, om zoo te spreken met het voorhuis van dit gebouw belastende, legde D'ALEMBERT zich de verplichting op, om aan het welgelukken van hetzelfde werkzaam te zijn. Hij bezorgde het wiskundige gedeelte van hetzelfde, en leverde eenige artikelen voor de geschiedenis en de schoone letteren, en hij zou zonder twijfel langer aan het *nieuwe Babel* hebben gewerkt, indien er tusschen hem en DIDEROT niet eene verkooling was ontstaan. Omtrent dezen tijd (1751) werd hij lid der Fransche Akademie en ging voort met de uitgave zijner letterkundige voortbrengselen. In het algemeen bieden dezelve, met de uitzondering van enkele stukken, niets bijzonders aan, en sommige zelfs dragen het kenmerk eener onvruchtbare verbeeldingskracht, eener al te gemaakte aanmatiging en nasporing: men ziet bijv. in zijne lofspraken over de leden der Akademie, opgeblazenheid in den stijl, een' zekeren toestel, en een al te duidelijk uitgedrukt verlangen, om door een kiesch en uitgezocht denkbeeld uitwerksels voorttebrengen om het gevoel des gehoors optewekken. Deze lofspraken

zijn echter niet zonder verdiensten, hoewel zij verre onder die van FONTENELLE moeten geplaatst worden. Na D'ALEMBERT als wiskunstenaar en letterkundige te hebben afgeschilderd, moeten wij hem nog als wijsgeer voorstellen, hem nog geheel in dat daglicht plaatsen, waarin hij zich zelve gesteld heeft, als de openlijke vijand van den Godsdienst, en den ijverigen Apostel des ongeloofs. In nauwe verbindtenis met al de schrijvers, die omtrent het midden der vorige eeuw, het Christendom den oorlog aandeden, deelde D'ALEMBERT in hunne gevoelens en plannen; hij was zelfs een der voornamesten der partij, en bij den dood van VOLTAIRE, overweldigde hij, volgens de uitdrukking van GRIMM, het oppergezegd der doortuchtige Kerk, waarvan VOLTAIRE het hoofd en de steunpilaar was geweest. D'ALEMBERT was echter geen stoutmoedige schimper op den Godsdienst; hij heeft nooit de woede van den Filozof van Ferney bezeten; daar hij een minder levendig, een minder onrustig karakter bezat, was hij omzigtiger, voorzigtiger en bedachtzamer in zijnen ijver, en schilderde zich zelve in zijne briefwisseling af als eenen man, die klappen geeft, en den schijn aanneemt alsof hij complimenten maakt; en deze vergelijking drukt genoeg-

zaam de wijze van aanval uit, die door D'ALEMBERT gevolgd werd, hoewel hij zich meer dan eens van die gematigdheid verwijderd heeft, waarmede hij zoo veel op had, zoo als men zich daarvan door zijne brieven van den 16 Junij en den 18 October 1760 overtuigen kan. Al zijne geschriften behalve die, welke betrekking hebben tot de wiskunde, dragen min of meer den stempel zijner neiging tot ongodsdienstigheid. De inleiding tot de Encyclopedie, en de wijsgeerige en geschiedkundige artikelen, die hij voor dat werk vervaardigde, hoewel minder laakbaar dan zijne andere werken, die wij zullen opgeven, laten echter dien wijsgeerigen geest blijken, dien hij zoo welgevallig en met zoo vele verknochtheid diende. D'ALEMBERT ondersteunde DIDEROT, in de zoo ongodsdienstige onderneming der Encyclopedie, en stelde zelfs met hem een der gedeelten op, van de verdedigingsrede van den Abt DE PRADES (Zie dat artikel). Het losse stukje getiteld: *Over de vernietiging der Jesuiten in Frankrijk*, en de brief, die aan hetzelfde tot bijvoegsel dient, is, volgens de Biographie, het onpartijdigste stuk over de Jesuiten en hunne tegenstanders, maar al die het gelezen heeft, heeft zich kunnen overtuigen, dat, onder voorwendsel van beurtelings met de Jesuiten en de

Jansenisten den spot te drijven, hij den Godsdienst in een belagchelijk licht heeft gesteld; en dit is zonder twijfel de reden, waarom VOLTAIRE hem aanspoorde om op denzelfden toon voorttegaan, en die wijze van aanval toejuichte. De *Mélanges de littérature d'histoire et de philosophie* (*Letter- en Geschiedkundige en wijsgeerige mengelingen*), die ten opzichte van het letterkundige gedeelte, niet vrij van gebreken zijn, zijn zulks zoo veel te minder ten opzichte van het zedelijke gedeelte; en de *Eloges académiques* (*Akademische lofredenen*) waarin men meer bescheidenheid vindt, verliezen deze verdiensten door de looze aantekeningen, welke de schrijver er bij gevoegd heeft. Daar stelt hij allen dwang ter zijde, en viert den vrijen teugel aan zijne boosaardigheid, dikwerf zelfs ten koste der waarheid. Maar waarom houden wij ons bij die eerste voortbrengselen van D'ALEMBERT op, tot wat einde maken wij zijne gevoelens, en zijne verknochtheid aan de nieuwe wijsbegeerte bekend? Laat ons die noodlottige briefwisseling, een rampzalig gedenkteeken van den haat en de trotschheid, onzer hedendaagsche ongeloovigen, openen. Daar zal zich de ziel van D'ALEMBERT in haar geheel vertoonen, en, zonder dat het noodig zij, zijne geschriften te ontrollen,

zal hij zich zelve met genoegzame gruwelijke trekken afschilderen. Deze *Briefwisseling*, met VOLTAIRE en den Koning van *Pruissen*, is, naar het schijnt, voor de nakomelingschap geschreven: deschrijver had twee afschriften van de eerste doen vervaardigen; de eene werd aan CONDORCET de andere aan WATELET toevertrouwd. Deze voorzorg geeft genoegzaam te kennen, dat hij dezelve voor het publiek bestemde, en dat de Goddelijke voorzienigheid hem zoodanig verblindde, dat hij zelf een schandelijk gedenkteeken van de verdorvenheid en goddeloosheid zijns harten oprigtte. Daarbij, zegt een weinig verdachte schrijver, de Heer LAURETTE, deden D'ALEMBERT en VOLTAIRE een beklagenswaardigen aanval van verachting voor den Christelijken Godsdienst. Een groote dichter en een groote wiskunstenaar, schijnen er elkander het vermaak te willen geven van eene zamenzwering te spelen Een denkbeeld heeft in hunne brieven de overhand, dat namelijk, om tegen de openbaring al de kracht van den wijsgeerigen geest te vereenigen D'ALEMBERT, geeft in zijne brieven aan zijnen vriend raadgevingen en teregtwijzingen, die hunner zaak nuttig kunnen zijn, hij maakt hem bekend met al wat er in *Parijs* voorviel, geeft hem op, welke onder-

werpen hij behoort te behandelen, welke mannen hij in een belagchelijk licht moet stellen, juicht zijne schampredenen toe, en schijnt der zegepraal der wijsbegeerte geheel toegedaan te zijn. De *Briefwisseling* met den Koning van *Pruissen* heeft geen anderen geest; d'ALEMBERT toont zich in dezelve den afgezant der wijsbegeerte bij den Vorst. Nu beveelt hij den Koning voorwerpen aan, om te plaatsen, jonge wijsgeeren, om te begunstigen; dan dringt hij op het verjagen der Jesuiten aan, en FREDERIK is verplicht hem zijne verbittering te verwijten. Dan, eindelijk, verzoekt hij hem, aan den Grooten Heer, de wederopbouwung van den tempel van *Jeruzalem* te vragen, om de *Sorbonne* in verlegenheid te brengen, en de wijsbegeerte te vermaken. Deze wederopbouwung, schreef hij is mijne dwaasheid, zoo als die van de vernietiging van den Christelijken Godsdienst het die van den Patriarch van *Ferney* is (*Ouvres de d'ALEMBERT*, Tom. XVIII. p. 309). Te midden van zoo vele bittere spotternijen, ontsnappen er verbazende bekenenissen aan zijne pen; hij beklagt, hij verontwaardigt zich over de ongeloofelijke dolzinnigheid en dwaasheid van den schryver van het leerstelsel der natuur; en het is niet voor de eerste maal, voegt

hij er bij, dat de wijsbegeerte logenachtig en ongerijmd is geweest. (Brief van den 16 Februarij 1783). Dus begon zij over haar eigen werk te blozen, en zelfs nog in hare wieg werd zij enkel door de dolzinnigheid der hartstogt goedgekeurd. d'ALEMBERT bleef altijd te *Parijs*; weigerde het voorzitterschap der Academie van *Berlijn* aantemen, en wees de dringende uitnoodiging der keizerin van *Rusland*, CATHARINA II., die hem de opvoeding van haren zoon wilde toevertrouwen, van de hand. Hij was zeer beroemd, had een zeer uitgebreide briefwisseling, en verkreeg na elkander jaarwedden ten bedrage van 7,000 Nederlandsche gulden. Hij bragt de laatste jaren zijns levens in smartelijke ongesteldheden door, en stierf aan den steen den 29 October 1783 in den ouderdom van 66 jaren. Men zegt, dat zijne vrienden weder opstonden, om hem, in zijne laatste oogenblikken te bewaken, en hem te beletten, de grondbeginselen te logenstraffen, die hij beleden had; zij beroemden zich na zijnen dood, belet te hebben, dat hij den *duikelaar* speelde, en LA HARPE schreef, dat een hunner hem gezegd had, dat d'ALEMBERT zich als een bloochartige had gedragen. GRIMM behandelt hem vrij slecht: Hij werd, zegt hij, beschuldigd, zeer

hartslogtelijk naar den roem te hebben gestreefd, het hoofd der encyclopedistische partij te zijn, en dat hij, om tot denzelven te geraken, meer dan ééne onregtvaardigheid, meer dan ééne letterkundige snoodheid had bedreven..... (Zie CONDORCET). Hetgene, wat men niet kan ontkennen is, dat de hartstogten, welke de partijgeest inboezemt, zekerlijk diegene wel waren, waarvoor hij kon vatbaar zijn.... Daarna over den titel van hoofd sprekende, dien men hem na den dood van VOLTAIRE gaf: Deze benaming, zegt hij, is nooit algemeen erkend geworden. In de oogen van vels lieden had hij denzelven veeleer overweldigd, dan gewonnen, en in de oogen zelfs van het groote getal, bragt de voorrang zijner letterkundige titels, veel minder toe, om hem bij denzelven te handhaven dan de doorslepenheid zijner listige kunstgrepen en zijner staatkundige (Correspondance, tom. II, p. 373). Deze afbeelding van D'ALEMBERT komt genoegzaam overeen met die van eenen anderen kunstregter, welke hem verwijt, van onder het masker der gematigdheid, al de dweeperijen eener overdrevene en wraakgierige eigenliefde te verbergen; eenen grooten schijn van ijver voor de waarheid, en den roem der letteren aan den dag te leggen; die werkelijk niets an-

ders dan eene geslepen valseheid en ijdelheid is. Wat er ook van zijne inborst en hartstogten, wezen moge, D'ALEMBERT zal altijd als een der ijverigste voorstanders van de nieuwe wijsbegeerte, en een der listigste vijanden des Christendoms, dat hij met even zoo veel behoedzaamheid als overleg aantastte, beschouwd worden; en de nakomelingschap zal zelfs uit zijne pen vernemen, dat hij aan de zamenzwering, die later den troon en het altaar omverwierp, deel heeft genomen, of liever, dat hij dezelve bestuurde. Zijne verdienste als wiskunstenaar is niet betwist geworden, ofschoon men dikwerf den kwinkslag herhaald heeft, dat hij onder de letterkundigen een groote wiskunstenaar, en onder de wiskunstenaars een groote letterkundige was, en in deze rangschikking bekleedde hij eene eerste plaats. Als schrijver is hij niet boven het middelmatige verheven; en zijne lettervruchten gaan met al te veel gebreken gepaard, dan dat dezelve in staat zouden zijn hem een eervollen rang te verschaffen; als wijsgeer beschouwd verdient hij niet dan verachting, wijl hij tegen den Hemel degaven aanwendde, die hij van denzelven ontvangen had, en talenten, waarvan hij een zoo nuttig gebruik had kunnen maken, enkel ter bevordering

van het kwade besteedde. Een goede wiskunstenaar, een middelmatige schrijver, een slechte wijsgeer, ziedaar in drie woorden d'ALEMBERT geheel geschilderd. Al de wijsgeerige en letterkundige werken van d'ALEMBERT, zijn te *Parijs* vereenigd uitgegeven onder den titel van *Ouvres philosophiques, historiques et littéraires de d'ALEMBERT (Wijsgeerige, geschied- en letterkundige werken van d'ALEMBERT)* 18 Dl.ⁿ in 8.vo 1805. Deze verzameling bevat 1.º *De letterkundige en wijsgeerige Mengelingen*: de beste stukken der Mengelingen zijn: *Proeve over de Geleerden*: d'ALEMBERT vordert van hen vele onafhankelijkheid. *De Inleiding tot de Encyclopédie*, waarover wij reeds gesproken hebben. *Misbruik der Critiek in het stuk van Godsdienst*: in dit laatste geschrift legt de schrijver vele behendigheid en vernuft aan den dag, hij toont in hetzelfde de kunst om zijn gevoelens te verbergen, en eenen valschen middelweg te kiezen, tusschen hen, die den Christelijken Godsdienst onbeschaamd aanranden, en diegene, welke er niets van zeggen. 2.º *Lofredenen voorgelzen in de vergaderingen der fransche Akademie*. 3.º *Briefwisseling met VOLTAIRE* en den koning van *Pruissen*; eindelijk eenige *Verhandelingen*, en andere minder be-

I. DEEL.

langrijke stukken:

ALENÇON (ROBERT IV., Graaf van). — Zie ROBERT IV., Graaf van ALENÇON, alwaar er gesproken wordt van de Vorsten, die sedert ROBERT, het Hertogdom *Alençon* bezeten hebben. Zie ook FRANCISCUS van *Frankrijk* Hertog van *Alençon*.

ALEOTTI (JOANNES BAPTISTA), een Italiaansch bouwkunstenaar, bij *Ferrare* geboren, en in 1630 overleden, was zoo arm, dat hij in zijne jeugd verplicht was, om als opperman bij de metselaars te dienen; maar hij had zulk eenen gelukkigen aanleg voor de bouwkunde mede ter wereld gebracht, dat hij door er over te hooren spreken, al de regelen van deze kunst en van de meetkunde leerde, en zelfs in staat was, om over deze wetenschap werken in het licht te geven. Hij nam grootelijks deel aan de beruchte geschillen over de waterweegkunde, die er met betrekking tot de drie provinciën, *Bologne*, *Ferrare* en *Romanie* ontstonden, welke gewesten zeer aan overstromingen zijn blootgesteld. Aan hem heeft men het kasteel van *Ferrare* te danken; *Mantua*, *Parma* en *Venetie* bevatten ook teekenen, die zijnen naam verstreken.

K k

ALER (PAULUS); den 9 November 1656 te *Saint-Vith* eene kleine stad in het Groot-Hertogdom *Luxemburg* geboren, begaf zich onder de Jesuiten, en onderscheidde zich door zijnen ijver en zijne kunde, voornamelijk te *Trier* en te *Keulen*, alwaar zijne gedachtenis langen tijd in zegening is geweest. Hij heeft een groot aantal werken in het licht gegeven, waarvan men de lijst in de *Bibliotheca Coloniensis* van Pater HARTZHEIM, bladz. 264 kan vinden. Zij handelen over de godgeleerdheid, de wijsbegeerte, de zedekunde de godsvrucht, de schoone letteren enz. Deze geleerde en achtenswaardige religieus, overleed te *Duren* den 2 Mei 1727.

ALESIO (MATTHEUS PETRUS D') te *Rome* geboren, overleden in 1600, onderscheidde zich even zeer door zijn penseel als door zijne etsnaald. Hij was de kweekeling van MICHAEL ANGELO, en had zich den geest zijns meesters zeer eigen gemaakt. Onder al zijne stukken, wordt voor het zeldzaamste en naauwkeurigste gehouden de Heilige CHRISTOFFEL, dien hij op natte kalk in de hoofdkerk van *Seville* in *Spanje* schilderde. Elk stuk der beelden van de *Male* beeld is eene *Male* dat men daaruit *Male* ere evenredigheid *Male* maams oor-

deele. Eenvoudig en zedig; was deze kunstenaar de eerste, om zijnen mededingers regt te doen wedervaren.

ALESIVS (ALEXANDER) een Godgeleerde van de Augsburgsche geloofsbelijdenis, in 1500 te *Edimburg* geboren: was in den beginne Catholijk; maar terwijl hij PATRICIUS HAMILTON, een Schotsch Heer, die Lutersch was, wilde bekeeren, werd hij zelf Lutersch. Hij overleed in 1565. Hij was de vriend van MELANCTON, en BEZA noemde hem het sieraad van *Schotland*. Men heeft van hem *Commentaria op den heiligen JOANNES* in 8,vo; op de *Brieven aan TIMOTHEUS*, 2 Dl.ⁿ in 8,vo op den *Brief aan TITUS* in 8,vo, op dien *aan de Romeinen* in 8,vo

ALESSI (GALEAS) de beroemdste bouwkunstenaar zijner eeuw, te *Perouse* in 1500 geboren, stierf in 1572. Zijn roem verbreidde zich door bijna geheel *Europa*. Hij leverde aan *Frankrijk*, *Spanje*, *Duitschland*, niet alleen plans voor paleizen en kerken, maar ook voor openbare fonteinen en badzalen, waarin hij de vruchtbaarheid zijner genie aan den dag legde. Vele steden van *Italië* prijken ook met gebouwen door hem opgerigt; maar in geene derzelve vindt men er zoo veel als in *Genua*. ALESSI, zegt

men, was ook nog zeer bedreven in andere wetenschappen en zeer bekwaam, om de gewigtigste zaken te behandelen.

ALETHIUS — Zie **ALCIMUS**.

ALEXANDER de Groote, zoon van **PHILIPPUS**, koning van *Macedonië*, werd in het jaar 356 vóór J. C. te *Pella* geboren, in denzelfden nacht waarin de tempel van **DIANA** te *Efeze*, in brand werd gestoken. Reeds vroeg liet deze Vorst blijken wat hij eenmaal zoude worden. Zijne jeugdige uitspanningen waren wonderen van kracht en behendigheid. Hij beteugelde het paard *Bucephalus*, dat geen berijder had kunnen bedwingen. *Dat men mij, zeide hij, Koningen tot mededingers geve, en ik zal in de Olympische spelen, om den prijs dingen.* Hij zuchtte over de zegepralen van **PHILIPPUS** en beklaagde zich, *dat hij alles overwon, en voor hem niets zoude overlaten.* Eene zoo zeer overdrevene verbeeldingskracht moest onvermijdelijk noodlottig worden voor de rust der wereld. **ALEXANDER** was eerst 20 jaren, toen hij zijnen vader opvolgde; hij begon zijne veroveringen met *Thracië* en *Illyrië* en verwoestte *Thebe*. De bloedverwanten en het huis van **PINDARUS**, die in deze stad waren, wer-

den uit eerbied voor de gedachtenis van dien verheven dichter gespaard; en **HOMERUS** schatte hij zoo hoog, dat hij den **ILLIAS** altijd met zich droeg. Toen **ALEXANDER** de Grieken aan zich had onderworpen, hield hij zich enkel met het ontwerp bezig, om de Perzers te doen bezwijken. Hij versloeg het leger van **DARIUS** bij den overtocht van de *Granicus*; veroverde *Lydië*, *Ionië*, *Carië*, *Pamphylie* en *Cappadocië*, in minder tijd dan een ander zoude noodig hebben gehad, om dezelve te doorkruisen. Na daarop den Gordiaanschen knoop doorgemaakt te hebben, sloeg hij het leger van **DARIUS**, te *Issus* andermaal; en op dezen dag maakte hij zich van zijne schatten meester, nam zijne moeder, zijne vrouw en kinderen gevangen. Hij ontving dezelve met de goedheid eens vaders en de pracht eens konings. Hij begaf zich in hare tent, door **EPHESTION**, zijnen gunsteling, vergezeld. Daar de koninginnen zich vordengenen gebogen hadden, welken zij voor den koning hielden, zoo verschoonden zij zich bij den vorst toen zij hare dwaling hadden ontdekt. *Nee, mijne moeder, zeide de overwinnaar tot SYBICAMBEIS, moeder van DARIUS, gij hebt u niet bedrogen, dese is een andere ALEXANDER.* De slag van *Issus* werd gevolgd door de o-

vergave van verscheidene steden, en vooral van *Tyrus*, dat hem eenigen tijd tegenstand bood. Na het beleg dier stad, trok hij naar *Judea*, om de Joden te straffen, die hem, wijl hun zulks door hunne verbindtenis met de Perzers niet geoorloofd was, hulp geweigerd hadden. *JADNUS*, hun Hoogepriester, trok den vergramden vorst met veel luister te gemoet, die eensklaps van besluit veranderde, van zijn paard afsteeg, den naam van den waren God, op den tulband van den Hoogepriester geschreven, aanbad, en de Joden van zijne bescherming verzekerde. *JADNUS* toonde hem de voorzeggingen van *DANIËL*, waarin geschreven staat, dat een Grieksche vorst het rijk der Perzers zoude omkeeren, en, toen *ALEXANDER* den tempel van *Jeruzalem* den binnengetreden, droeg hij aan den oppersten Uitdeeler der zegepraalen en kroonen, in wiens boek de lotgevallen der volken en rijken staan geschreven, eene offerande op. Hij trok daarop naar den kant van *Egypte*, alwaar hij zich ophield, om de stad *Alexandrië* te bouwen, van welke hij het middelpunt van den handel aller natiën wilde maken. Daarop ging hij in den tempel van *JUPITER AMMON* in *Lybië* offeren, om het orakel te doen antwoorden. Hij werd de zoon van dien God was. *DARIUS* had

hem zeer voordeelige aanbiedingen laten doen, die hij van de hand wees. *PARMENION* bij deze gelegenheid gezegd hebbende, dat hij dezelve, indien hij in de plaats van *ALEXANDER* ware geweest, zou hebben aangenomen: *En ik ook*, antwoordde hem zijn meester, *indien ik PARMENION was*. Hij was verder op niets bedacht, dan om zijnen vijand op te zoeken, en versloeg hem in den veldslag van *Arbella*, in het jaar 330 vóór J. C. *DARIUS* had, volgens *JUSTINUS* 400,000 man voetvolk, en 100,000 ruiters. De veldslag van *Issus* had *Phenië* en *Egypte* voor hem geopend, en de zegepraal van *Arbella* opende voor hem het overige gedeelte van *Perzië* en *Indië*. Hij tastte *PORUS* aan, die onder al de koningen van dat land, het waardigste was om *ALEXANDER* te bestrijden. *PORUS* wilde zich vruchteloos tegen dien onstuimigen vloed verzetten. *ALEXANDER* overwon hem, en herstelde hem op zijnen troon, hem echter, even gelijk de overige Indische koningen, schatplichtig makende; in de overwonnen landen zond hij verscheiden Grieksche volkplantingen en deed er bij de 70 steden bouwen. Alvorens den *Hydaspus* over te trekken, om *PORUS* te bestrijden, sprak hij, door het gevaar van dien overtocht getroffen, die woorden uit, welke hem ge-

heel doen kennen: « O Atheners, aan welke gevaren stel ik mij niet bloot, om door u geprezen te worden!» In *Babylon* teruggekeerd, overleed hij aldaar aan een overmatig gebruik van den wijn, in het jaar 324 vóór J. C. slechts 32 jaren oud zijnde. Men heeft te allen tijde veel goeds en veel kwaads van ALEXANDER gezegd. Indien men hem enkel beschouwt als eenen eerzuchtige, die een groot aantal menschen heeft doen ombrengen, die onder vreedzame volken het vuur en het zwaard heeft verspreid, zoo moet hij, even gelijk alle veroveraars hatelijk zijn. Maar deze indruk van haat verzwakt, als men het heusche en milddadige in aanmerking neemt, dat deze wereldveroveraar, zelfs gedurende zijne overwinningen ten toon spreidde, dat hij na zijne zegepralen; wetten maakte, volkplantingen stichtte, den handel deed bloeijen, de kunsten beschermde, en aan zijnen leermeester ARISTOTELES, ter volmaking van de natuurlijke Historie, eene aanzienlijke som gelds zond; indien men in aanmerking neemt, dat hij even zoo bekwaam was, in het handhaven zijner veroveringen, als gelukkig om dezelve te maken. In de snelheid zijner handelingen, in het vuur zelfs zijner hartsogten, zegt de president DE

MONTESQUIEU, werd hij door eene vervoering van rede geleid. Indien het waar is, dat de zegepraal hem alles gaf, zoo deed hij ook alles, om zich de zegepraal te verschaffen, niets achter, noch tegen zich latende, zijn landleger nooit van zijne vloot verwijderende, en zich op eene bewonderenswaardige wijze van de tucht tegen het grooter getal bedienende. Hij bevestigde al de deelen van zijn nieuw rijk, door de Grieken en de Perzers te vereenigen, en het verschil tusschen de overwinnende en overwonnen volken te doen ophouden. De dood van DARIUS, zijnen vijand, door eenen verrader vermoord, deed hem tranen storten. De bloedverwanten van dien ongelukkigen koning, werden door hem zoo zeer met voorkomende goedheden overladen, dat zij zijnen dood, als dien van den besten der vaders, beweenden. De moord van CLITUS, zijnen vriend, zijne liefde voor den gesnedene BAGOAS, dien hij, onder zijnen naam liet regeren, de uitzinnigheid van voor den zoon van eenen God te willen doorgaan, de overdrevene wraak, die hij tegen de Tyriërs, welke zijne afgezanten hadden omgebracht, en tegen zoo vele andere volken uitoefende, wier eenige misdaad eene even zoo regvaardige als moedige verdedi-

ging was; zijne wreedheid jegens den dapperen BETT, landvoogd van Gaza enz. zijn vlakken, die zijnen roem zeer bezwalken. De toorn, de wijn, de vrouwen, de hoogmoed, de onnatuurlijke liefde, enz. vereenigden zich op het einde zijner dagen, om zijne gedachtenis verachtelijk en hatelijk te maken. De geschiedschrijvers hebben ons ALEXANDER met eene middelmatige gestalte afgeschilderd, het hoofd een weinig voorover, en met levende oogen, vol vuur. Het verhaal van eenige trekken zal dienen, om zijn karakter te doen kennen, zoodanig als het was, toen de hartstogten hem niet beheerschten. Toen een dichter hem eens zeer slechte verzen had aangeboden, liet hij hem zeer mildelijk betalen, op voorwaarde echter, dat hij zich niet meer met verzen maken zoude bemoeijen. Een andere dier vleiters, welke men geschiedschrijvers noemt, las hem bij het overvaren eener rivier, de beschrijving van eene zijner veroveringen voor, waarin de waarheid, door belachelijke vergrootingen vervalscht werd: de verontwaardigde veroveraar wierp het werk in het water. Zijne zucht voor de kunsten, openbaarde zich bij verschillende gelegenheden. Op het enkel verzoek van eenen wijsgeer (ANAXIMENES), die eenig deel aan zijne opvoeding had ge-

had; vergaf, hij aan eene stad (*Lampsacus*), die hij gezworen had te zullen verwoesten. Hij had het niet zeer gewone geluk, teedere vrienden te bezitten. Het is waar, dat zijne geleetheid aan EPHESTION, verdacht werd gehouden van de grenzen der betamelijkheid te buiten te gaan, maar wijl de geschiedenis van dezen gunsteling niet dan lofwaardige en moedige daden verhaalt, schijnt hij te verdienen, dat men aan deze beschuldiging geen volkomen geloof hechte, hoewel deze soort van schanddaden, onder de heerschappij des Heidendoms en der valsche wijsbegeerte, niet dan al te gemeen was. Daags voor den veldslag van *Arbelle*, kwamen men hem zeggen, dat vele zijner soldaten zamenspanden, om datgene te rooven en voor zich te behouden, wat zij het beste onder den buit der Perzers zouden vinden: *Zoo veel te beter*, zeide hij, *dat is een bewijs, dat zij lust hebben, om dapper te vechten.* Hij bezat eene zeldzame edelmoedigheid, en men heeft de geschenken aan zijne soldaten gedaan, op 150 millioenen guldens geschat. Op eenen zekeren dag eenige muilezels ziende aankomen, die met geld beladen waren, dat men hem zond, ontdekte hij eenen geleider, wiens dier onder weg gestorven was, en die met moeite, onder den last

van eenen zak, dien hij op zijnen rug droeg, naderde; oogenblikkelijk gaf hij hem den zak ten geschenke. Zich op eenen anderen tijd, een weinig achter zijne benden opgehouden hebbende te midden van eenen bergweg met sneeuw bedekt, ontdekte hij eenen eenvoudigen soldaat, die door koude en vermoedjenis buiten kennis was geraakt; hij nam hem in zijne armen, bragt hem zelf naar de plaats, waar de anderen hem met vuur wachtten, en verliet hem niet alvorens hij hem volkomen hersteld zag. Deze lofwaardige daden worden zonder twiifel opgewogen door een groot aantal slechte; maar zij zijn daarom niet minder bewonderenswaardig in eenen vorst van het licht van den waren Godsdienst beroofd, onthloot van de grondbeginselen eener vaste en consequente zedekunde, die zoodanig verblind was, dat hij de onregtvaardigheid en barbaarschheid der veroveringen als den eenigen en waren roem beschouwde. De geschiedenis van ALEXANDER is door QUINTUS CURTIUS RUFUS, met meer welsprekendheid dan waarheid in het Latijn beschreven; maar de voornaamste daadzaken schijnen niet in twiifel te kunnen worden getrokken. Vele andere schrijvers, hebben ditzelfde onderwerp behandeld; hunne uit-

eenlopende verhalen zijn door den Heer DE ST. CROIX, in zijn werk, getiteld: *Examen critique des anciens historiens d'ALEXANDRE*, (Ophelderend onderzoek der oude geschiedschrijvers van ALEXANDER) op eene geleerde wijze onderzocht.

ALEXANDER, tiran van *Pheres in Thessalië*, door PELOPIDAS, Thebaansch veldheer in het jaar 364 vóór J. C. overwonnen, werd eenige jaren daarna door zijne vrouw, die door zijne drie broeders TISIPHON, LYCOPHRON en PITHOLAUS geholpen werd, vermoord. Hij had zich door zijne wreedheden geducht gemaakt.

ALEXANDER (JANNEUS) koning der Joden; zoon van HIRCANUS, en broeder van ARISTOBULUS, regeerde als een tiran, en stierf aan een buitensporig gebruik van den wijn, in het jaar 74 voor J. C. Op eenen dag dat hij voor zijne bijzitten een feest had aangeregst, deed hij 800 zijner onderdanen, die hij in eenen opstand had gevangen genomen, kruisigen en voor hunne oogen, henne vrouwen en kinderen vermoorden.

ALEXANDER BALAS, koning van *Syrië*, die eenigen tijd na den dood van ANTIOCHUS ERIPHANES, wiens zoon hij

voorgaf te zijn, regeerde, was slechts een bedrieger. Hij verbond zich met de Joden, die hem hulp verleende tegen DEMETRIUS SOTER. Hij leefde in het jaar 151 vóór J. C.

ALEXANDER POLYHISTOR, in het jaar 85 vóór J. C. te *Milet* geboren, [schreef 42 taalkundige, wijsgeerige en geschiedkundige *Verhandelingen*, waarvan ons slechts eenige fragmenten in ATHENEUS, PLUTARCHUS, EUSEBIUS en PLINIUS zijn overgebleven. Men vindt er eene bewonderenswaardige overeenkomst in met de gewijde geschiedenis, vooral in hetgene, wat hij over den Zondvloed, den torenbouw van *Babel* enz. zegt: men moet zulks als de vrucht der eerste nog bestaande overlevering, of der kennis der ingegevene boeken beschouwen, welke door eene veel oudere vertaling, dan die der zeventigen, en waarvan EUSEBIUS in zijne *Evangelische Voorbereiding* spreekt, onder de volken verspreid waren.

ALEXANDER DE PAPHLAGONIËR, te *Abonotica* geboren, was een kwakzalver, in den smaak van APOLLONIUS van *Tyane*. Hij doorliep het land met eene oude vrouw, aan welke hij zich enkel om hare rijkdommen verbond, en die hij verliet, zoodra hij

haar van alles beroofd had. Daarop keerde hij in zijne provincie terug, en door middel van eenige godspraken der *Sibyllen*, waar of valsch, die hij naar zijn goeddunken inrigtte, werd hij van tooveenaar een profet. Hij bezat vernuft, behendigheid en geslepen list, en vooral het voorregt van eene indrukverwekkende gestalte en een innemend gelaat, dat in de oogen van het misleide gemeen zijne minste verdiensten niet waren. Hij maakte de aanstaande komst van den God *Æskulaap* bekend. Eenige dagen daarna toonde hij eene kleine slang, welke hij in een ei verborgen hield, en liet den volgenden dag eene andere zien, die veel grooter was, en welke hij zeide dezelfde te zijn. Dit dier was bijzonder tam, en verrigtte duizende vermakkelijke kunststukken. Er was niet meer noodig, om er eenen God van te maken. Men droeg aan hetzelfde offers en kostbare gaven op; er werden ter eere van hetzelfde zilveren standbeelden opgericht; men kwam van alle kanten, om deszelfs godspraken te hooren; want men moest wel iets weder medenemen voor al hetgene, wat men aan hetzelfde bragt. MARCUS AURELIUS, die zich ligtelijk door wijsgeerige vleijerijen liet vermaken, was de laatste niet, die door den kwakzal-

ver bedrogen werd, daar hij denzelven met alle eerbewijzen zijn hof liet binnen komen. De veldheer der Keizerlijke lijfwacht had de zwakheid hem over het lot van eenen veldslag te doen raadplegen. Het nieuwe orakel beloofde de overwinning mits men eenen leeuw in den *Donau* zoude werpen. De voorwaarde werd vervuld, en de veldslag verloren. De profeet werd niet in de war gebragt, om eene voorzegging, die hij beweerde kwalijk verstaan te zijn. Er was niets minder noodig, om het bijgeloof te doen ophouden, dan zijn dood, die in 178 plaats had, te meer daar hij verzekerd had, 110 jaren oud te zullen worden, en hij, in den ouderdom van 70 jaren aan eene verzwering aan het been overleed. *LUCIANUS* heeft ons zijne geschiedenis en zijn afbeeldsel nagelaten.

ALEXANDER SEVERUS (**MARCUS AURELIUS SEVERUS ALEXANDER**) Romeinsche Keizer, werd door **HELIOGABALUS** aangenomen, die hem den naam van **ALEXANDER** gaf. Deze Keizer gebelgd, dat de jonge *Cæsar* al zijne buitensporigheden niet navolgde, beeraamde het ontwerp, om hem van het leven te berooven; maar wijl hij de liefde der soldaten voor **ALEXANDER** kende, durfde hij het niet ten

uitvoer te brengen. **ALEXANDER**, na den treurigen dood van **HELIOGABALUS**, in het jaar 222 in den ouderdom van 13 jaren tot Keizer uitgeroepen, ruimde, volgens den wijzen raad zijner moeder **MAMMÆA**, al de misbruiken van het vorige bestuur uit den weg. Het geluk zijner volken was zijn voornaamste doel. Hij bragt zijne dagen tusschen geleerde en verlichte vrienden door, om van de eerste te leeren en de andere te raadplegen. Hij versierde *Rome* met nieuwe scholen voor de schoone kunsten en wetenschappen. Hij betaalde niet alleen de Hoogleeraars, die dezelve onderwezen maar ook de arme leerlingen, die lust voor studie hadden. Den aanzienlijke geletterden gaf hij in zijn paleis eene huisvesting. Hij wist van pas te beloonen en te bestraffen: Een zekere **TURINUS**, verkocht het aanzien, dat hij bij den Keizer had aan zijne gunstelingen, **ALEXANDER** beval, dat hij aan eenen paal zoude gebonden worden, en dat men rondom hem hooi en groen hout zoude ontsteken, terwijl een heraut moest roepen: *De rook-verkooper wordt door den rook gestraft.* Bij zijne komst tot den troon was het Keizerlijke paleis, een afgrond, die al de inkomsten des rijks inzwolg.

Er bestonden vele nuttelooze bedieningen, die hij, alle afschafte. Voor den dagelijkschen dienst behield hij enkel de hoogstnoodige personen. De pracht der *equipagiën* en vooral der maaltijden raakte geheel buiten gebruik. Enkel op de feestelijke dagen werden er op de tafel van ALEXANDER slechts twee faisanten, en twee jonge hoenen voorgediend. Om eene goede keuze, in de tot publieke ambten bestemde personen te doen, liet hij hunne namen, vóór hunne benoeming, afkondigen; iedere partikulier had alsdan het regt om al wat zij voor en tegen dezelve wisten bekend te maken. Wanneer de overheden benoemd waren, deed hij hun, als zij zulks waardig waren, allerlei eerbewijzen, zelfs tot hen met zich in zijne draagbaar te nemen. Hij beteugelde de woede der Heidenen tegen den Christelijken Godsdienst, en gaf zelfs een bevelschrift uit ten voordeele van degenen, die denzelfen beleden. Men vindt in dat besluit den volgende grondregel: *Dat het van meer belang is, dat God aangebeden worde, op welke wijze het ook wezen moge, dan het vóór kooplieden is om de eene plaats boven de andere, ter bevordering van hunnen handel te verkiezen.* Een grondregel dien men in deze eeuw ge-

heel op eene tegenovergestelde wijze leest. Het was bij gelegenheid eener voor eene kerk bestemde plaats, die de Heidenen aan de Christenen wilden ontveldigen; dat ALEXANDER dit bevel ten voordeele van deze laatste uitvaardigde. Zijn doordringende geest had hem de wijsheid hunner zedekunde doen begrijpen, en door zijne goede inborst schepte hij vermaak in dezelve. LAMPRIDES verhaalt dat hij J. C. vóór zijn eigen persoon aanbad, en dat hij zijn beeld in zijn *Lararium*, of zijne huiskapel, plaatste. Hij had echter het geluk niet het Christelijke geloof te omhelzen, ten minste er bestaat geen bewijs van. De bekeering der Vorsten is zoo moeilijk, het licht huns verstands wordt door zoo vele middelen van verleiding bestreden, de geest des Evangelies is zoo ver van de pracht, van den hoogmoed, en van het bederf der hoven verwijderd, dat men zich niet behoeft te verwonderen indien de schijnbaarste waarschijnlijkheden en de gunstigste neigingen zoo zeldzaam met eenen goeden uitslag bekroond worden. Verplicht om ARTAXERXES den oorlog aan te doen, overwon hij hem, en onderscheidde zich evenzeer door de handhaving der tucht als door zijnen moed. De Galliërs aan de te groote vrijheid gewoon, stonden

tegen hem op. Een zijner officieren MAXIMINUS genaamd, bragt hem met zijne moeder, bij *Mentz*, in 235 in den ouderdom van 26 jaren om het leven. De senaat wees aan beide de verplaatsing onder de goden toe. Deze Keizer had bij zijn leven de titels van *Heer* en *God*, die de Heidensche goddeloosheid, aan zoo vele Keizers had toegezwaard, die slechts dien van *tiran* en *monster* verdiend hadden, altijd geweigerd. — Zie MAMMEA.

ALEXANDER I. (*Heilige*) volgde den heiligen EVARISTUS in het jaar 109 op den stoel van den heiligen PETERUS op, en overleed den 3 Mei 119. Tien jaren bekleedde hij dus de Pauselijke waardigheid. Wij vinden in de oudheid geene bijzonderheden betrekkelijk zijn leven. Hij wordt in de Canon der Mis onder de Martelaars geteld. Hij wordt ook in het *Sacramentarium* van GREGORIUS den Grooten, in den ouden Kalender door Pater FRONTEAU uitgegeven, en in al de *Martyrologiums*, met den naam van *Martelaar* bestempeld. De Brieven, welke hem worden toegeschreven, zijn valsch.

ALEXANDER II., eerst ANSELMUS genoemd, was een Milanees; hij werd in 1061 van den stoel van *Lucca* op

dien van *Rome* verplaatst. Wjl deze verkiezing zonder deelneming van Keizer HENDRIK IV. was geschied, stelde deze gewelddadige Vorst, die de geestelijke ambten verkocht, tegen den nieuwen Paus, eenen in zijne zeden zeer bedorven man, CADALUIS, Bisschop van *Parma*, die den naam van HONORIUS II. aannam. ALEXANDER behield de overhand op zijnen mededinger, verjoeg hem uit *Rome*, en deed hem in verschillende Kerkvergaderingen veroordeelen. HILDEBRAND, later onder den naam van GREGORIUS VII. bekend, spoorde hem aan om Keizer HENDRIK IV., die de scheuring onderhield, voor zijne regtbank te dagvaarden. Het was door de zorg van HILDEBRAND, dat de Paus, door de legerbenden der Gravin MATHILDA ondersteund, zich het grondgebied deed wedergeven, dat de Noormansche Vorsten aan den Heiligen Stoel hadden ontveldigd. Wij hebben van dezen Paus verscheidene *Brieven*, onder welke diegene vooral dienen gemeld te worden, welke hij aan de Fransche Bisschoppen schreef, bij gelegenheid der ongelukken, welke de Joden ondergingen. Vele Christenen, dien naam onwaardig, hadden als toen de vreemde Godsvrucht die ongelukkigen te vermoorden, zich verbeeldende daardoor

het eeuwige leven te verdienen. ALEXANDER prijst de Bisschoppen zeer, zich tot deze wreedheden, omtrent een volk, eertijds door God bemind, en dat zijne regtvaardigheid over de aarde verspreid heeft, niet geleend te hebben. De brief dien hij aan HAROLD, Koning van Noorwegen, schreef, is niet minder belangrijk, en bewijst het Godsdienstige vermogen, dat de Roomsche Opper-Priesters, zoowel in het ijskoude Noorden, als in de brandende Zandwoestijnen van het Zuiden, tot welzijn der menscheit nitoefenden. » Wijl gij in het geloof en de tucht nog weinig onderwezen zijt, » schreef hij hem, » betaamt het ons, die met het opzigt der geheele Kerk belast zijn, u door menigvuldige teregtwijzingen te onderrigten; maar wijl de groote afstand ons belet zulks in persoon te doen, hebben wij dezen last, aan den Aartsbisschop van Bremen, onzen legaat, opgedragen. Weest dus verzekerd, dat door zijne stem te volgen, gij aan den Heiligen Stoel zelve gehoorzaamheid bewijst. » Hij overleed den 21 April 1073.

ALEXANDER III., te Siena geboren, was Kardinaal en Kanselier der Roomsche kerk. Na den dood van ADRIANUS IV., werd hij in 1159 door al de Kardinalen tot deszelfs

opvolger verkozen, behalve door drie gemelijke Kardinalen, waarvan er twee den onwettigen Paus VICTOR IV. benoemden, die zoo onbeschaamd was, dat hij den opperpriesterlijken mantel van de schouders van den wettigen Paus rukte, om er zich mede te bekleeden. Keizer FREDERIK BARBEROUSSA belegde in 1160, te Pavia eene onwettige Kerkvergadering, die ten voordeele van VICTOR uitspraak deed. ALEXANDER III., die naar Anagni was geweken, excommuniceerde den Keizer. Eenigen tijd daarna vlugtte de Paus naar Frankrijk, alwaar de Keizer hem vervolgde. Toen VICTOR in 1164 overleden was, liet FREDERIK eenen anderen Paus, onder den naam van PASCHALIS III., zalven, en noodzaakte hem, KAREL den Grooten, te canoniseren. Nadat ALEXANDER Frankrijk alwaar hij door den koning LOUWIS den Jongen, zeer wel onthaald was, verlaten had, ging hij naar Italië, om de Venetianen tegen den keizer te wapenen. FREDERIK, al deze onlusten moede en verplicht, om de vlugt te nemen, bood den Paus den vrede aan. Men bepaalde eene bijeenkomst te Venetië, alwaar de Keizer de voeten van den genen kuste, tegen wien hij zich gewapend had. CALIXTUS III., opvolger van den onwettigen Paus PASCHALIS III. zwoer de scheuring af. De wijze en

vrede-lievende ALEXANDER ontving hem met de goedheid eens vaders, en liet hem aan zijne tafel eten. Niets is meer strijdig met het karakter van dien Paus, dan de fabel, welke verhaalt, dat hij den voet op den hals van keizer FREDERIK zou hebben gezet, zeggende: *Super aspidem et basiliscum ambulabis*. De grootste vijanden van den heiligen Stoel, bekennen, dat zulks een van alle waarschijnlijkheid ontbloot sprookje is. ALEXANDER deed weder zijne intrede in Rome, beriep er in 1179 het derde algemeene Concilie van *Latranen*, en stierf den 30 Augustus 1181, door de Romeinen bemind en door *Europa* geëerbiedigd. Deze Paus vernietigde de lijfeigenschap, en terwijl hij aan de onderdanen de vrijheid schonk, wist hij aan de koningen ook de regtvaardigheid te leeren: hij noodzaakte dien van *Engeland*, HENDRIK II. den moord van den heiligen THOMAS van *Kantelberg* te boeten. Hij is de eerste Paus geweest, die zich de heiligverklaring heeft voorbehouden;

een besluit, waarvan men de diepe wijsheid moet bewonderen, niet alleen, om de heiligverklaring eerbiedwaardig te maken, en dezelve algemeen te doen aannemen, maar vooral in om de misbruiken en de ligtzinnigheid te voorzien, waarmede de meeste der Metropolitanen, zulk eene gewichtige zaak behandelden: Vele zijner voorgangers hadden reeds getracht, om in deze wanorde te voorzien, maar hunne pogingen waren niet volkomen geslaagd. (Zie heilige ULRICH of UDALRICH). De heiligverklaring van den heiligen WALTERUS of WOUTER, abt van *Pontoise* door den Aartsbisschop van *Rouanen* in 1153 gedaan, is het laatste voorbeeld, dat de geschiedenis oplevert, van Heiligen, die niet door de Paussen zijn gecanoniseerd. *Alexandrie* (*), eene Italiaansche stad in het *Milanesche* werd te zijner eere gebouwd. LUCIUS III. was zijn opvolger.

ALEXANDER IV.; Bisschop van *Ostia*, uit het huis der graven van *Segni*, werd na

(*) In het Italiaansch *Alessandria della Paglia*, (*Alexandria* van *Stroo*) volgens *BUSSCHING*, wyl men aldaar in plaats van hout, stroo brand; doch volgens *MOREKI*, met meer waarschijnlijkheid, wyl de muren dier stad in den beginne slechts van stroo en hout met klei bestreken waren. — Het is eene fabel, dat die stad aldus zou genoemd zijn, wyl de Keizers er eene kroon van stroo ontvingen.

INNOCENTIUS IV., in 1254 tot Paus verkoren. Zijne eerste zorg was, om zich tegen MANFRED, natuurlijken zoon van keizer FREDERIK, die zijne voorgangers verontrust had, te verzetten. Hij gaf de beleening van het koninkrijk *Sicilië*, waarvan die tiran zich had meester gemaakt, aan EDMOND zoon van den koning van *Engeland*. ALEXANDER begunstigde, even gelijk zijn oom GREGORIUS IX. de Franciskaner Monniken. Hij vaardigde verscheidene bullen, ten voordeele der Predikheeren tegen de Universiteit van *Parijs* uit. Hij veroordeelde het dweepachtige boek, van WILLEM DE SAINT-AMOUR, over *de gevaren der laatste tijden*, en het eeuwige *Evangelie*, door Franciscaners opgesteld. Nadat de heilige koning LODEWIJK hem verzocht had, de inquisitie in *Frankrijk* intevoeren, zond hem de Paus in 1255 Inquisitie-meesters. Omtrent dezen tijd vereenigde hij vijf broederschappen van Kluzenaars in een enkel ligchaam, te weten twee van den heiligen WILHELMUS, en drie van den heiligen AUGUSTINUS. ALEXANDER deed pogingen, om de Grieksche kerk met de Latijnsche te vereenigen, en om de Christen-vorsten tegen de ongelooovigen te wapenen, toen hij te *Viterbo* den 25 Mei 1261 overleed, als een goed vorst, en een ijverig Oppriester betreurd. URBA-

NUS IV. volgde hem op:

ALEXANDER V. werd op het eiland *Candia* van zeer arme ouders geboren, die hij nooit gekend heeft. Deze man, die eenmaal Paus moest worden bedelde zijn brood van deur tot deur. Een Franciskaner Monnik, die in dezen jongeling veel aanleg bespeurde, onderwees hem, en gaf hem het kleed zijner orde; hetwelk hem de middelen verschafte, om in de Universiteiten van *Oxford* en *Parijs* te gaan schitteren. In *Lombardijë* teruggekeerd, benoemde hem GALEAS VISCONTI, hertog van *Milane*, tot voogd over zijnen zoon, en verzocht voor hem het Bisdom van *Vicenze*, dat van *Novarre*, en eindelijk het Aartsbisdom van *Milane*. INNOCENTIUS VII. vereerde hem met het purper, en benoemde hem tot zijnen legaat in *Lombardijë*. In 1409 werd hij in het Concilie van *Pisa* tot Paus uitgeroepen, en nam er sedert de 19.^e zitting het voorzitterschap waar. ALEXANDER V. vergat, hoewel op den stoel van PETRUS gezeten, zijnen ouden staat niet, en zijn karakter scheen verheven genoeg, om zijne gevoelens en zijn gedrag naar eene zoo verhevene waardigheid in te rigten. Hij was gewoon te zeggen, dat hij, gelijk zijne voorgangers niet kon bekoord worden, om zijne bloedyer-

wanten te vergrooten; daar hij noch vader, noch moeder, noch broeder, noch zuster, noch neef ooit gekend had. Hij overleed in 1410, na het Concilie van Pisa bevestigd te hebben.

ALEXANDER VI. werd te *Valence* in *Spanje* geboren. De meeste Italiaansche schrijvers, bijna altijd buitensporig hetzij in lofspraken, hetzij in hekelingen, hebben dit hoofd der Kerk niet gespaard. Zij verhalen, dat hij na den dood van INNOCENTIUS VIII. in 1492, de Pauselijke waardigheid kocht. Hij was uit het geslacht van LENZOLI van wege zijnen vader, en van BORGIA door zijne moeder. Hij nam dezen laatsten naam aan, toen zijn moederlijke oom, CALIXTUS III. tot Paus werd verkoren. CALIXTUS benoemde hem in 1455 tot Kardinaal, daarna tot Aartsbischop van *Valence*, en onderkanselier. SIXTUS IV. zond hem als legaat naar *Spanje*, alwaar hij veel verstand en ongebondenheid aan den dag legde. Hij had (naar men beweert) bij eene Romeinsche dame, VANOTIA genaamd, vier zonen en eene dochter verwekt, die alle hunnen vader waardig waren. CÆSAR, de tweede zijner kinderen, was een monster van losbandigheid en wreedheid. Volgens de algemeene spraak, werd hij en zijn oudste broe-

der, de Hertog van *Candia* beschuldigd, elkander de gunsten hunner zuster LUCRETIA betwist te hebben, aan CÆSAR werd daarenboven te last gelegd zijnen mededinger vermoord en in den *Tiber* geworpen te hebben. ALEXANDER VI., die hem, ondanks al zijne gebreken, op eene dwaze wijze lief had, spaarde geene middelen, om zijne verheffing te bewerken. Er bestaan geene misdaden, die men hem, om tot dat doel te geraken, niet te last heeft gelegd: doodslag, sluikmoord, vergiftiging, geestelijke ambt-koopning, met één woord, alles wat maar strafwaardig is. Het ontbrak deze zoo goddelooze Opperpriester echter, niet aan verbindtenissen met al de vorsten van zijnen tijd, die bijna alle door hem bedrogen werden. Hij spoorde KAREL VIII. aan, om het koningrijk *Napels* te komen veroveren; en zoodra deze vorst er zich meester van had gemaakt, verbond hij zich met de Venetianen en met MAXIMILIAAN, om hem zijne verovering te ontweldigen. LODIEWIK XII., de vader zijns volks, zocht zich met dezen Paus te verbinden, dien hij noodig had, om zijn huwelijk met de dochter van LODIEWIK XI. te verbreken. ALEXANDER, steeds voortgaande, zijnen zoon CÆSAR DE BORGIA met weldaden te overladen, leverde hem troe-

pen om *Romanië* te veroveren, en werd enkel met ondankebaarheid betaald. Hij eindigde, zegt men, een eeroos leven, door eenen schandelijken dood. Men verhaalt, dat de Paus en zijn zoon *CÆSAR*, zich in 1503 als erfgenamen van den Kardinaal *CORNETTO* en van eenige andere Kardinalen willende doen gelden, bij vergissing het vergift gebruikten, dat zij voor hen hadden gereed gemaakt; dat de eerste er van stierf, en dat *BORGIA*, zijn zoon, enkel daardoor aan den dood ontsnapte, dat hij zich in den buik van eenen muilezel liet leggen. Dit verhaal van den dood van *ALEXANDER VI.*, is van *GUICHARDIN*, die een tijdgenoot van hem was; maar *VOLTAIRE*, die men wel niet van te veel ijver zal verdacht houden, om de gedachtenis der Pausen te verdedigen, heeft in zijne *Verhandeling over den dood van HENDRIK IV.* eenige redenen gegeven, om er aan te twijfelen. Ik durf aan *GUICHARDIN* zeggen, roept hij uit: *Europa* is door u bedrogen, en gij zijt zulks door uwe hartstogt; gij waart een vijand van den Paus, gij hebt te veel geloof aan uwen haat en aan eenige trekken uit zijn leven geslagen. Hij had, wel is waar, wreede en trouwelooze wraakoefeningen, jegens even zulke wreede en trouwelooze vijanden als hij gebruikt; doch daaruit besluit

gij, dat een vier en zeventigjarige Paus niet op eene natuurlijke wijze is gestorven; gij beweert op onzekere berigten, dat een oude Souverein, wiens geldkisten, als toen met meer dan een millioen gouden dukaten gevuld waren, eenige Kardinalen wilde vergeven, om zich van hunne roerende goederen meester te maken. Maar waren deze goederen dan van zoo zeel aanbelang? Alvorens de Pausen er iets van konden hekomen, werden dezelve bijna altijd door kamerdiensnaars ontvreemd. Hoe kunt gij gelooven, dat een voorzigtig man, voor zulk eene kleine winst, zulk eene schandelijke daad zou hebben durven bestaan, eene daad, die medepligtigen vorderde, en die vroeg of laat zoude ondedekt worden. Moet ik niet veeleer aan het dagelijksche verslag van de ziekte des Pausen, dan aan een volksgerucht gehoor geven. Dat verslag doet hem aan eene dubbele derdendaagsche koorts sterven; er bestaat niet het minste bewijs dezer beschuldiging, waarmede zijne gedachtenis bezwakt wordt. Zijn zoon *BORGIA* werd tijdens het overlijden zijns vaders ziek; ziedaar de eenige grond tot de geschiedenis der vergiftiging." De Protestanten hebben den Catholijken dikwerf de misdaden van *ALEXANDER VI.* voorgehouden, even alsof de verdorvenheid eens Opperpriest-

ters aan eenen heiligen Godsdienst moest geweten worden, en dat het Christendom, om het werk van God te zijn, in deszelfs dienaren de kiem der menschelijke hartstogten moest verstikken! Het is de Pauselijke kroon niet, die ALEXANDER VI. goddeloos heeft gemaakt, maar wel zijne inborst. Hij zou zulks evenzeer zijn geweest, in welken post hij ook mogte geplaatst zijn geworden (Zie JOANNES XII.). De Voorzienigheid bestuurde het zoodanig, dat zijne misdaden de Kerk niet veront-rustten, en dat zij in dien hagchelijken tijd, noch met scheuringen noch met ketterijen te worstelen had. » Indien God heeft toegelaten, zegt een later schrijver, dat de Opperhoofden van eenen heiligen Godsdienst, niet altijd mannen vrij van verwijtingen en ondeugden waren, is zulks, omdat de onderhouding van den Christelijken Godsdienst, niet van de wijsheid en deugd zijner Opperpriesters, maar van het woord van JESUS CHRISTUS, en van het veranderenlijke uitwerksel der plechtige belofte afhangt, welke Hij heeft gedaan, om zijne Kerk tot het einde der eeuwen te bewaren. Het lot van de rijken der wereld hangt van de wijsheid en het gedrag der Vorsten af: er is slechts een zwak of goddeloos Vorst noodig, om dezelve van

het toppunt van luister in de verwarring en het niet te brengen. De zonden der Vorsten en volken, zegt de *Ecclesiasticus* (X, 8.), werpen de Staten omver, en geven het bezit derzelve aan vreemde volken. Indien dus de zwakheden, de ergernissen, de onnoozelheid of de onvoorzigtigheid van sommige Pausen, de grondslagen der ware Kerk niet hebben kunnen schokken, is zulks, wijl zij door God zelve bevestigd zijn, en wijl Hij aan dezelve eene vastheid heeft gegeven; die noch menschen, noch tijd kunnen doen wankelen (DANIËL II, 44.). Deze is de gevolgtrekking, die men uit eenige vernederende plaatsen der kerkelijke geschiedenis moet maken." — Het is voornamelijk sedert dezen Paus, dat de Opperpriesters als wereldlijke Vorsten eene rol in de wereld hebben begonnen te spelen. Degene, die hem met NERO hebben vergeleken, weten niet, dat de staatkunde van ALEXANDER VI. even zoeschrander was, als die van den Romeinschen keizer dwaas is geweest. De bulle *Inter cetera*, die de nieuwelings ontdekte landen tusschen de koningen van Spanje en Portugal verdeelt, heeft tot zeer ongepaste uitvaringen, tegen de tijdelijke magt des Pausen aanleiding gegeven. Behalve, dat die magt toenmaals een algemeen

aangenomen gevoelen was, is het geheel natuurlijk, dat deze bulle slechts als eene bevredigende beslissing moet beschouwd worden, geschikt, om geschillen en oorlogen tusschen de beide Vorsten voortekomen. Hetgeen, wat de toon eener toelating schijnt te hebben, is slechts de taal van eenen scheidsman, die in een geschil spreekt, en de aandeelen der strijdende partijen bepaalt. In plaats van een zoodanig besluit te laken, behoorde men veeleer den tijd te betreuren, waarin de Roomsche Opper-priesters met een enkel woord den vrede tusschen de koningen stichtten; waarin op de stem van den algemeenen Vader der Christenen, de zaden der langdurigste en bloedigste geschillen, zonder tegenkanting en zonder gerucht verstikten. ALEXANDER GORDON heeft zijn leven in het Engelsch beschreven. Dit zeldzame en vrij onpartijdige werk is in 1732 in 2 dln in 12.º, in het Fransch vertaald, uitgegeven. J. BURCHARD had het leven van dien Paus ook in het Latijn uitgegeven, *Hanover* 1607, in 4.º. Iedereen kent dit koppeldicht, betrekkelijk de geestelijke ambtkoopning (*simonie*) aan dezen Paus ten laste gelegd.

Vendit ALEXANDER claves, altaria, CHRISTUM;
Vendere jure potest, emeratille prius.

ALEXANDER VII.; werd te *Siena* in het jaar 1599, uit het doorluchtige huis van *Chigi* geboren. Eerst geloofs-onderzoeker te *Malta*, Vice-legaat te *Ferrara*, Nuntius in *Duitschland*, Bisschop van *Imola* en Kardinaal, werd hij eindelijk in 1655, na den dood van INNOCENTIUS X. tot Paus verkoren. Hij begon zijn Pausschap met hervormingen, die een groot denkbeeld van hem deden opvatten. Een zijner eerste zorgen was de bulle van INNOCENTIUS X., zijn' voorganger, tegen de vijf stellingen van den Bisschop JANSENIUS, goed te keuren, en hij gaf het voorschrift van het beroemde formulier van 1665, hetwelk onvermijdelijk noodzakelijk was geworden, om de verschillende sekten van de Catholijken te onderscheiden, wyl de dwaling dagelijks nieuwe listen in het werk stelde, om de waakzaamheid der herders te verschalken en hunne schapen te misleiden. De Jansenisten lieten niet na, om over dit formulier als over eene hatelijke tiranij en eene gewelddadigheid op de geesten en de gewetens uitgeoefend, te spreken; en zij hebben meer dan eens in de gerechtshoven, en voor de burgerlijke regtbanden zamengespannen, om zich te dekken tegen een middel, dat hen ondekt en ontmaskert. Men moet echter toe-

stemmen, dat er nooit geen wettiger, geen redelijker, geen *canoniker* middel bestaan heeft. » Dit middel, zegt een groote Aartsbisschop, is altijd in de kerk van JESUS CHRISTUS in gebruik geweest; het heeft van de grondvesting des Christendoms tot op dezen tijd, de schutbrief der Catholijke leer uitgemaakt; zonder hetzelfde zou het Arianismus de Godsdienst der geheele wereld zijn geworden, en naderhand het Nestorianismus dezelfde zegepraal hebben genoten: zonder hetzelfde zouden al de *Symboliums*, al de geloofsbelijdenissen in de proef bezweken zijn, die de geloovigen van de Sectarissen moest onderscheiden, wijl beide dezelve met dezelfde geestdrift uitspraken. De Ketterij heeft te allen tijde spitsvindigheden uitgedacht, die de algemeene verklaringen van regtzinnigheid, en zelfs de gewone ontleding der artikelen van het Catholijke geloof niet op eene duidelijke wijze wederlegden. Door dit middel mengden zich de Kettters in de gemeenschap der geloovigen, verontrustten en verleidden dezelve, zonder dat men eene wezenlijke afzondering voor de zuiverheid des geloofs en zelfs voor de rust van den staat kon daarstellen. In die omstandigheden eischte de kerk zulke

juiste verklaringen, en die zoo regtstreeks tegen de dwaling konden overgesteld worden, dat er geen middel was, om uitvlugten te zoeken. Het woord *Omousios*, en eenigen tijd daarna het *Theotocos*, hebben de beide grootste Ketterijen verstikt, die Gods kerk ooit gevoelig aangerand hebben. De regtzinnigste *Symboliums*, de duidelijkste geloofsbelijdenissen hadden der dwaling het masker niet kunnen ontnemen, dan nadat men het juiste en wezenlijke punt, op eene wijze getroffen had, die voor geene enkele dubbelzinnigheid vatbaar was. Men moest de medezelfstandigheid, de Goddelijke moederschap, als de uitsluitend zekere uitdrukking der regtzinnigheid, bezweren. Men sprak den kerkelijken ban, tegen iedereen uit, die eenen oogenblik weifelde, en het is door deze voorzigtige gestrengheid, dat de zuiverheid der leer van JESUS CHRISTUS tot ons is gekomen. Het gebruik der formulieren, de eeden, voornamelijk tegen eenige slinksche dwaling gerigt, die in staat was, om de waakzaamheid der herders te verschalken, zijn dus in Gods kerk toegelaten. Het formulier van ALEXANDER VII. is geene nieuwigheid; het is de navolging der middelen, welke de Kerkvaders en de Conciliën in de

schoonste eeuwen der kerk hebben aangenomen, ten einde de zuiverheid der geloofs- en zedeleer te bewaren, het regt, om deze middelen te bezigen, kan den Bisschoppen niet ontnomen worden, het komt hun door een Goddelijk regt toe. Zij zijn, volgens de uitdrukking van den Heiligen PAULUS, de bewaarders van den schat des geloofs. Hun te willen beletten, er op eene krachtdadige wijze voor te waken, is hunne bediening vernietigen. » (Zie CLEMENS XI, JANSENIUS, MONTGERON, PARIS ENZ.) Eenige jaren daarna werd ALEXANDER in eene zeer ernstige zaak met Frankrijk gewikkeld. De afgezant dier kroon de Hertog van Crequi geweigerd hebbende, om zich naar de wet te schikken, welke voorregten vernietigde, die voor de publieke orde nadeelig waren, en in Rome den baas spelende, werd door de Corsikaansche garde beleedigd. Hoewel de Paus zelf regt had, om voldoening te vragen, werd hij door LODEWIJK XIV., bijzonder willekeurig omtrent al de Vorsten van Europa geworden, gedwongen, deze lijfwacht afstedanken, en om daarenboven in Rome eene piramide opterigten, met een opschrift, waarin de beleediging en voldoening vermeld werd, en zijnen neef, den Kardinaal CINGI, in hoedanigheid van legaat *a latere*,

naar het hof van *Versailles* te zenden, om er verschooning te vragen wegens het gedrag der Corsikanen. LODEWIJK XIV. dwong hem daarenboven nog, om *Castro* en *Ronciglione* aan den Hertog van *Parma* wedertegeven, en om den Hertog van *Modena* voor zijne regten op *Comachio* schadeloos te stellen. Na dat deze geschillen uit den weg geruimd waren, was ALEXANDER VII. enkel bedacht op de verfraaijing van *Rome*. Hij beschermde de geletterden, en verkeerde gemeenschappelijk met dezelve. Deze Paus bezat be gaafdheden, die hem hun onderhoud waardig maakten. In 1650 gaf men in het *Louvre* een deel in fol. der *Gedichten* in het licht, die hij in zijne jeugd, toen hij nog op de Akademie der *Philomathi* van *Siena* was, vervaardigd had. Zijne zucht voor de letteren, bleek uit de sommen, die hij gaf, om het Collegie *Sapientia*, dat hij met eene fraaije boekerij versierde, te voltooijen. Hij overleed in het jaar 1667.

ALEXANDER VIII., geboren te *Venetie*. Zijn vader was de Groot-Kanselier der Republiek MARCUS OTTOBONI; hij studeerde eerst te *Padua*, en daarna te *Rome*, alwaar hij zijne neiging voor de geestelijke zaken liet blijken. Hij werd na elkander Bisschop van

Bresse en Frescati, en Kardinaal, en na den dood van INNOCENTIUS XI, in 1689, op den stoel van den Heiligen PETRUS verheven. LODERWIJK XIV., die geschillen met zijnen voorganger gehad had, gaf hem Avignon terug. Maar deze Paus vaardigde desnietemin eene bulle uit tegen de vier artikelen van de vergadering der Fransche Geestelijkheid van het jaar 1682, en ging voort met het weigeren van bullen aan Prelaten, die tot deze vergadering hadden behoord. In deze bulle gedagteekend 4 Augustus 1690 spreekt hij als een man, die van de verpligting overtuigd is, om gezegde artikelen te veroordeelen: *Nos qui jurium ecclesiasticorum assertores in terris a Domino constituti sumus, dies noctesque in amaritudine animae nostrae cogitantes, manus nostras cum lacrymis et suspiriis levavimus ad Dominum, eumque toto cordis affectu rogavimus, ut nobis potenti gratiae suae auxilio adesset, quo ardua hac in re commisi nobis apostolici muneris partes salubriter exequi valeremus, eaque consideratione adducti, ac ne supremo Judicium rationem villicationis nostrae reddituri, negligentiae in credita nobis administratione argueremur, enz.* (Zie INNOCENTIUS XII.) Deze Paus ondersteunde door groote som-

men den Keizer LEOPOLD I, en de Venetianen, ten einde de Turken met des te meer voordeel te kunnen bevechten. Hij overleed den 1 Februarij 1691. Hij herstelde ten voordeele zijner bloedverwanten, de meeste der waardigheden, welke INNOCENTIUS XI vernietigd had. Schoon minder belangeloos dan die Opper-Priester, was hij echter met hoedanigheden begaafd, welke de andere niet bezat, als werkzaamheid, voorzigtigheid, staatkunde en gematigdheid. Hij stortte niet minder weldaden over de armen, dan over zijne bloedverwanten uit.

ALEXANDER (*Heilige*), bijgenaamd de *Kolenbrander*, een man van eene zeldzame wijsheid, en eene verhevene heiligheid, leefde te *Comane* als een kolenbrander vermomd, van het werk zijner handen. De H. GREGORIUS van *Nyssa*, door veropenbaring vernomen hebbende, wie deze in schijn eenvoudige man was, liet hem bij zich komen; en zijne antwoorden op de vragen, die men hem voorstelde overtuigden het volk, dat hij anders was, dan hij scheen te zijn. Men noodzaakte hem later de heilige zalving te ontvangen, zijne armoedige kleeding afteleggen, om zich met diegene te omgorden,

welke der Bisschoppelijke waardigheid betaamden. Hij bestuurde de kerk van *Comane*, met even zooveel ijver als heiligheid, en gaf onder het bestuur van Keizer *Decius*, in 248, zijn leven voor het geloof ten beste.

ALEXANDER (Heilige) Bisschop van *Jeruzalem*, werd onder keizer *Severus*, in het begin der III. eeuw vervolgd. Wyl *Narcissus* hem tot zijnen *Coadjutor* op den Bisschoppelijken Stoel van *Jeruzalem* had verkozen, verliet hij dien van *Cappadocië*, welken hij eerst bekleed had. Deze heilige Prelaat verdedigde *Origenes*, dien hij tot Priester had gewijd, tegen *Demetrius van Alexandrië*. Hij overleed in 249 onder keizer *Decius* in de gevangenis. Hij liet te *Jeruzalem* eene zeer schoone Bibliotheek na.

ALEXANDER (Heilige) Bisschop van *Alexandrië* zijne geboorteplaats, sprak den banvloek tegen *Arius* uit, dien hij niet tot betere gevoelens had kunnen brengen, was in eenen zeer gevorderden ouderdom nog bij de Kerkvergadering van *Nicea* tegenwoordig, en overleed in 326. Alvorens te sterven, verzekerde hij, als door eenen Profetischen geest, dat de heilige *Athanasius* hem zoude opvolgen. Men leest in *Rufinus*, dat de heilige *Athanasius*,

nog een kind zijnde, eenige kinderen van zijne jaren, met welke hij aan het strand der zee speelde, gedoopt heeft, dat de heilige *Alexander* dit doopsel als wettig goedkeurde, daar hij vooronderstelde, dat de jonge *Athanasius*, het ernstige voornemen had gehad, om te doopen. Maar *Hermant*, *Tillemont* en vele anderen geleerden beschouwen zulks als eene fabel. Deze zaak steunt dus enkel op het gezag van *Rufinus*, een' zeer onnaauwkeurigen schrijver, en daarenboven komt dezelve niet met de tijdrekening der geschiedenis van den heiligen *Athanasius* overeen.

ALEXANDER (Heilige) Bisschop van *Byzantium* een zeer ijverig voorstander en verdediger van den Christelijken Godsdienst en het Catholijke geloof, maakte een' wijsgeer beschaamd, en verkreeg van God de straf van *Arius*. Hij overleed in 337.

ALEXANDER APHRODISÆUS, door de Grieken den *Commentator* bijgenaamd, leefde in het begin der derde eeuw. Onder zijne talrijke werken, verdient vooral genoemd te worden eene *Commentaria* over de luchtverhevelingen van *Aristoteles*, *Venetië*, *Alde*, 1527, in fol. Eene *Verhandeling over de ziel en het noodlot*, met den *Themistius* van *Alde*, 1534 in fol. Eene

Verhandeling over de gedaanten, de zintuigen en de woorden, met de Rhetores graeci van ALDE; 1508 en 1509, 2 Dl.ⁿ in fol. HERVET heeft zijne *Verhandeling over de ziel* in het latijn vertaald, *Bazel* 1548 in 4.to DONATUS heeft dezelve insgelijks vertaald, *Rostock*, 1618, in 4.to

ALEXANDER VAN HALES, —
Zie HALES.

ALEXANDER, koning van *Schotland*, zoon van de heilige MARGARETHA, volgde zijnen broeder EDGAR op. Hij bevestigde door zijnen moed, de onlusten, die er in het begin zijner regering ontstonden. Hij bouwde en begiftigde verschillende kerken, en vele kloosters; eene onder andere op het eiland *Emona*, ter eere van den heiligen COLMUS. De Kerk van *Sint-Andrew* ondervond bijzonder de uitwerkselen zijner milddadigheid. Hij overleed in 1124, na 17 jaren geregeerd te hebben.

ALEXANDER VAN MEDICIS, eerste Hertog van *Florence* in 1530, was de natuurlijke zoon van LAURENTIUS VAN MEDICIS, bijgenaamd *de Jonge*, en neef van Paus CLEMENS VII. Hij had zijne verheffing aan de doorslepenheid zijns ooms en aan de wapenen van KAREL V. te danken. Toen deze Vorst zich, na eene hardnek-

kige belegering, meester van *Florence* had gemaakt, beschikte hij, wyl hij zich overtuigd hield, dat het roemwaardiger was, kroonen te geven, dan dezelve te ontvangen, over het oppergebied dier stad, ten gunste van ALEXANDER, en gaf hem daarop MARGARETHA van *Oostenrijk*, zijne natuurlijke dochter, ten huwelijk. Volgens het verdrag aan de Florentijners toegestaan, moest de nieuwe Hertog slechts een erfelijke Doge zijn. Zijn gezag werd gematigd, door eenen raad, die kan ten minste eenen zweem hunner oude vrijheid overliet. Maar ALEXANDER was niet zoodra gehuldigd, of hij regeerde als een tiran, die geenen anderen regel kende, dan zijne eigenzinnigheden: daarenboven aan de beestachtigste hartstogten overgegeven, stelde hij er een vermaak in, de familiën te onteeren, en, om zijner geilheid bot te vieren, zelfs de schuilplaats der kloosters te schenden. Onder de vertrouwelingen zijner ongebondenheden was LAURENTIUS VAN MEDICIS, een zijner bloedverwanten. Deze jongeling, hoewel slechts 22 jaren oud, beraamde, op aanhitsing van PHILIPPUS STROZZI, een' vurigen republikein, en daarenboven aangevuurd, door eene hevige ijverzucht, die hij tegen ALEXANDER koesterde, het ontwerp, om hem

te vermoorden; en bragt zulks in den nacht tusschen den 5 en 6 Januarij 1537 ten uitvoer. ALEXANDER was eerst 26 jaren oud. Zijn dood gaf den Florentijners de vrijheid niet weder, die zij inriepen, en de misdaad van LAURENTIUS werd voor hen vruchteloos. De partij der MEDICISSEN behield de overhand, en COSMUS volgde ALEXANDER op; doch men moet toestemmen, dat zijne regering even zoo regtvaardig en gematigd was, als die van zijn' voorganger onstuimig en gewelddadig was geweest.

ALEXANDER FARNESE, derde Hertog van Parma, veldheer van PHILIPPUS II., met wien hij van zijne moederszijde verwant was, was ook door zijnen vader met Paus PAULUS III. vermaagschapt; hij was een der beroemdste veldheeren van de XVI. eeuw. Zijne dapperheid in den veldslag van Lepante (16 September 1571) bij het beleg van Antwerpen, dat hij innam door eene soort van dijk of brug over de Schelde te werpen (*) om de hulp

der Hollanders te beletten; die vruchteloze pogingen in het werk stelden, om dezelve te vernielen, en in eengroot aantal belegeringen en veldslagen, verschaftte hem veel roem. Toen de Fransche Catholijken de hulp van PHILIPPUS II. hadden ingeroepen, zond hun deze Vorst den Hertog van Parma, met een aanzienlijk leger. ALEXANDER ondersteunde de Parijzenaars tegen HENDRIK IV., maar de Hollanders noodzaakten hem naar Vlaanderen terug te keeren. Zich in 1592 ten tweedenmale naar Frankrijk begeven hebbende, dwong hij HENDRIK IV. het beleg van Rouanen optebreken. Eene wonde, die hij, bij de inneming van Caudebec, aan den arm ontving, was de oorzaak van zijnen dood, die den 2 December van hetzelfde jaar te Arras plaats had: hij had alstoen den ouderdom van 47 jaren bereikt. Zijn lijk werd naar Parma vervoerd, en naast dat van zijne echtgenoot, MARIA van Portugal, in 1577 overleden, in de Ca-

(*) Het was noch een dijk, noch eene gewone brug, maar een uitgestrekt en prachtig paalwerk, door twee schansen gedekt, en waarvan het middelste gedeelte op 32 schepen rustte. Behalve, dat dit groote werk de rivier afsloot, diende het ook nog tot de vervoering, en de noodige gemeenschap, en in dien zin was het eene wezenlijke brug (a).

(a) De volledige beschrijving en geschiedenis dier beroemde brug, in de Nederlandsche geschiedenis bekend onder den naam van PARMA'S schipbrug, benevens eene prachtige afbeelding derzelve vindt men in P. C. HOOF'S, Nederlandsche Historien enz. Amsterdam, Leiden en Utrecht 1703. 2 deelen in fol. 2 Dl. bladz. 997 — 1001.

puijnerkerk bijgezet. Zijne beide zonen ODOART en RA-NUCIUS lieten er een grafschrift op plaatsen, dat met deze woorden eindigde:

Hæu! quæ, Roma, amittis, et quantum decus!

Hij was een verstandig, deugdzaam en bijzonder werkzaam en voorzigtig Vorst. Terwijl hij een gedeelte der *Nederlanden* door zijne zegepraalen aan PHILIPPUS onderwierp, bragt hij de Waalsche Provinciën, door zijnen beyredigenden geest tot bedaren. Indien zijn raad bestendig ware gevolgd geworden, en vooral indien het Spaansche ministerie, welligt den roem van den jongen Prins benijdende, het hem niet altijd aan geld had laten ontbreken, zou het met de Republiek der *Vereenigde Provinciën* gedaan zijn geweest. MARNIX VAN ST. ALDEGONDE, legde bij de overgave van *Antwerpen*, dat hij vruchteloos verdedigd had, eene openlijke getuigenis af van zijne edelmoedigheid, zijne goede trouw, zijne buitengewone naauwgezetheid in het nakomen zijner verbindtenissen en beloften, en van al zijne hoedanigheden, die den bekwamen veldheer, den rechtshapen man, en den edelmoedigen Vorst uitmaken. Zijne zeden beantwoordden aan zijne overige deugden. Na de inneming van *Nuys*, wilde hij

de vrouw van den Gouverneur, wier schoonheid men hem zoo zeer geprezen had, niet eens zien, en verschaftte haar eene veilige schuilplaats. Een Latijnsch schrijver, die met even zoo vele waarheid als welsprekendheid over hem gesproken heeft, bemerkt dat de Godsdienst al zijne handelingen bestuurde en regelde. *Inter cætera quæ, urbe recuperata, disponenda esse videbantur, prima sacrorum cura exstitit. Nihil enim Parmensi cordi erat perinde ac religio: noverat quippe christianus heros, quod PAULINUS NOLANUS olim cecinit:*

Arma fide semper, nunquam cognovimus armis
Indiguissæ fidem.

Poëme 23, v. 156.

ALEXANDER FARNÈSE, een Kardinaal, even zeer beroemd, om zijne diepe geleerdheid, als om zijne deugden, overleden in 1589, was gewoon te zeggen, dat hij niets onverdragelijker vond, dan een lachhartig soldaat, en een onkundig Geestelijke.

ALEXANDER (*Heilige*) stichter van de orde der *Akomenten* of *Waakzamen* in *Klein-Azië* uit eene adellijke familie geboren, verliet de wereld, na eene bediening in het paleis des Keizers bekleed te hebben. *Acoemetes*, een Grieksch woord, beteekent

lieden; die niet slapen; wijl er onder de zes koren der Kluzenaars, waaruit zijne orde was zamengesteld, altijd een was, dat waakte, om den lof des Heeren te zingen. Hij overleed in 430 aan de boorden der *Zwarte-zee*. Sommige schrijvers hebben zeer ten onpas, de Akometen, met de Scytische Monniken verward, die het voorstel: *Unus de Trinitate passus est* wilden doen aannemen; daar de Akometen dezelve integendeel wilden doen veroordeelen; hetwelk hun den schijn gaf, alsof zij aan NESTORIUS gunstig waren, terwijl de Scytische monniken van *Eutychnianismus* werden verdacht gehouden. Het is waarschijnlijk, dat beide, wat den grond betreft, regtzinnig waren, maar dat zij te veel twistten en elkander te weinig verstonden. — Zie HORMIDAS EN JOANNES II. PAUSSEN.

ALEXANDER TRALLIANUS, beroemde geneesheer en wijsgeer der zesde eeuw. Men beschouwt hem, volgens ARISTEUS, als den besten Geneesheer, dien de Grieken sedert HIPPOCRATES gehad hebben. PETRUS DU CHÂTEL, Bisschop van *Mâcon*, groot-aalmoezenier van *Frankrijk*, maakte aan JACOBUS GOUPIL, het handschrift bekend, dat hij bezat, ten einde hetzelfde bij de uitgave der werken te gebruiken, die ons van hem o-

verblijven; *Parijs*; 1548, in fol. Men heeft zijne aantekeningen uit het Grieksch in het Latijn vertaald. De baron DE HALLER, heeft eene uitgave dier vertaling te *Lausanne*, 1748, 2 Dl.ⁿ in 8.vo in het licht gegeven.

ALEXANDER VAN SINT-ELPIDE, Overste der Kluzenaars van den heiligen AUGUSTINUS, Aartsbisschop van *Amalfi*, is de schrijver eener *Verhandeling over het rechtsgebied des Rijks en het gezag van den Paus*, te *Rimini* in 1624 gedrukt. Hij leefde in het begin der XIV. eeuw.

ALEXANDER van *Parijs*, een dichter der twaalfde eeuw, gebruikte in zijn dichtstuk ALEXANDER de Grootte, de twaalflettergrepige verzen, die sedert dien tijd *Alexandrijnsch* zijn genaamd. Deze berijmde Roman was nog al redelijk voor zijne eeuw. Er bestaat eene Parijssche uitgave van, in 4.to met Gothische letters.

ALEXANDER ALEXANDRI. — Zie ALEXANDRI.

ALEXANDER (Noël), te *Rouanen* in 1639 geboren, ging in 1655 in de orde der Predikheeren, werd daarna bij zijne orde Hoogleeraar in de wijsbegeerte en godgeleerdheid, in 1675 Doctor der *Sorbonne* en provinciaal in 1706; hij overleed te *Parijs* in 1724,

in den ouderdom van 86 jaren. Zijne grootte werkzaamheden verzwakten zijn gezigt, en eenige jaren vóór zijnen dood had hij hetzelfde geheel verloren. De theologische faculteit van *Parijs* was bij zijne lijkplegtigheid tegenwoordig. Paus BENEDICTUS XIII. noemde hem niet anders dan *zijn meester*; hoewel eenige zijner werken, in 1684, door een besluit der Inquisitie verboden waren, tegen hetwelke hij zich met even zoo veel zedigheid en kalme, als waardigheid en kracht verdedigde. In 1704 onderteekende hij de beruchte gewetenszaak (*cas de conscience*), en werd naar *Châtellerault* verbannen; maar zijne herroeping schonk hem zijne vrijheid weder. Zijne voornaamste voortbrengselen zijn: 1.º *Historia Ecclesiastica veteris novique Testamenti*, *Parijs* 1699, 8 dl.^a in fol. en 24 dl.^a in 8.vo Deze geschiedenis is te *Lucaa* in 1754, met aantekeningen van KONSTANTIËN RONCAGLIA herdrukt, door welke aantekeningen vele plaatsen te regt gewezen of verbeterd worden. De talrijke geleerde verhandelingen, waarmede dezelve verrijkt is, worden vooral zeer op prijs gesteld. 2.º *Theologia dogmatica et moralis*, 11 Dl.^a in 8.vo en in 2 dl.^a in fol. *Parijs* 1703, een werk, dat niettegenstaande deszelfs wijsloopigheid zeer gezocht wordt. Hoewel aan de gevoelens der

godgeleerden zijner orde gehecht, was hij regtvaardig en gematigd ten opzichte van degene, die dezelve niet omhelsden. « Ik kan diegene niet dulden, zegt hij, in zijne kerkelijke geschiedenis, welke naar het voorbeeld van JANSENIUS, zich op eene vermetele wijze tegen gevoelens verzetten, die niet door de Kerk veroordeeld zijn, en die, terwijl zij gebrekkige vergelijkingen tusschen de leer van MOLINOS en de dwalingen der Pelagianen maken, de waarheid kwetsen, de christelijke liefde schenden en den vrede der Kerk storen. » — Zijn latijn is ongedwongen, vloeiend en zeer aangenaam in het lezen; hoewel het niet altijd zuiver is, heeft het toch niets van de barbaarschheid van zekere schoolgeleerden. — 3.º *Aanteekeningen op de Evangelien en de brieven van den heiligen PAULUS*, *Parijs*, 1703 en 1710; 2 dl.^a in fol. — 4.º *Eene verdediging der Dominikanen, Missionarissen in Sina* in 12.º enz. Men heeft eene beredeneerde lijst van al zijne werken in het licht gegeven, *Parijs* 1716, 1 deel in 4.to

ALEXANDER JAROSLAWITSCH NEWSKY of NEWKOI Groot-Hertog van *Rusland*, was de zoon van JAROSLAW, en achter-neef van GEORGE I. Nog bij het leven zijns vaders behaalde hij aan de

hoorden der *Newa* eene volledige overwinning, op de ridders der Teutonische orde, die door Zweedsche hulptroepen versterkt werden; wijl zijn oudste broeder, op deszelfs bruiloftsdag, in het jaar 1232 plotseling overleden was, volgde ALEXANDER zijnen vader in het jaar 1244 in de regering op. De jonge Groot-Hertog bestuurde zijne staten, met zeer veel beleid en moed, tot dat hij, op zijne terugreize uit *Crimea* door eene zeer hevige ziekte werd aangetast. Hij omhelsde van dien oogenblik af het kloosterleven, veranderde zijnen naam van ALEXANDER in dien van ALEXIS, en overleed in 1281, of, zoo als anderen willen, in 1263. De Russen zeggen, dat hij na zijnen dood wonderen te weeg bragt, en vereeren hem als eenen Heilige. De Czar PETER DE GROOTE, heeft te zijner eere eene Kerk en een Klooster doen bouwen, en de Keizerin CATHARINA I. heeft in 1725, om zijne nagedachtenis in zegening te houden, eene ridderorde ingesteld, bekend onder den naam van *Alexander Newski-orde*. Zonder eenige uitspraak over de deugden en de aan ALEXANDER toegeschreyene wonderen te doen, willen, wij enkel met de Bollandisten (*Act. SS. maj. art. 1. Ephem. graec. et mosc. n. 30*) aanmerken, dat men de ou-

de Heiligen der Russen niet ligtelijk moet verwerpen; dat de scheuring dier volken eerst langen tijd na die der Grieken heeft plaats gehad, dat zij vroeger ijverige Catholijken en met de kerk van *Rome* vereenigd zijn geweest; dat zij het geloof onder den heiligen IGNATIUS, patriarch van *Konstantinopel*, en later algemeener ontvingen door de prediking van REINSBERN Bisschop van *Colberg*, onder den Hertog WLODOMIR enz.

ALEXANDER PAULOWITZ I, Keizer en zelfbeheerscher (*autocraat*) aller Russen den 24 Maart 1801, den 27 September van hetzelfde jaar te *Moskou* gekroond, en in 1815 Koning van *Polen*. Deze Vorst den 24 December 1777 geboren, en den 9 October 1793 met ELIZABETH ALEXIEWNA (*LOUISA MARIA AUGUSTA van Baden*) in den echt getreden, was de eerste der kinderen van Keizer PAUL I, en van SOPHIA DOROTHEA AUGUSTA MARIA FEDEROWNA van *Wurtemberg-Stutgard*. De eerste levensjaren van ALEXANDER werden aan CATHARINA II. toevertrouwd. PAUL I. hield zich met de opvoeding van den jongen Prins niet bezig; maar droeg dezelve op, aan de zorg van den den Heer LA HARPE, Zwitsersch Kolonel, die in den gelukkigen aanleg van zijnen jongen kweekeling weldra

voorzag dat *Rusland* onder zijn bestuur vrede en voorespoed zoude smaken. De dag waarop ALEXANDER den troon beklom, werd door weldaden gekenmerkt: door eene Ukase werd verklaard, dat een gedeelte der personen, die om schulden gevangen werden gehouden, in vrijheid zou worden gesteld, dat er eene vermindering in de belastingen zoude plaats hebben, en dat alle vervolging ter betaling van boeten zoude ophouden; dat er aan de overloopers eene *amnestie* zoude worden verleend, en dat er voor dat jaar geene volksligtingen zouden plaats hebben. De laatste handelingen van het vorige bestuur, waren door zulke vreemde geweldadigheden gekenmerkt, dat de Keizer oordeelde, dat het een zijner dringendste pligten was, regt te doen wedervaren, aan die menigte slagtoffers der willekeurigheid, die in de gevangenis geworpen of als ballingen weggezonden waren. Er werd eene Commissie benoemd, om de oorzaken der gevevene bevelen te onderzoeken. De *Censuur* werd afgeschaff, de gelijkvormigheid in maten en gewigten aangenomen, de groote handel, zoo lang verwaarloosd, aangemoedigd, en ver-eerd door het regt van aanspraak op de voorregten van den adel te kunnen maken. Er waren ernstige *Reclamatien*,

tegen het beheer van het ge-regt en de misbruiken, die er uit voortvloeiden gedaan; ALEXANDER maakte er een einde aan. Hij toonde zich even gestreng jegens de regters, die zich lieten omkoopen als jegens de partikulieren, die hen daartoe zochten te verleiden. Niet oordeelende, dat de verhevene instelling der gezwo-renen op een volk kon toegepast worden, waaronder de beschaving zich eerst sedert eene eeuw had beginnen te ontwikkelen, voorzag hij, door eene verbeterings-ukase in het gemis der groote weldaad, welke de wijsheid hem nog niet toestond aan zijn volk te verleen, en beval dat in de criminele zaken de eenparigheid van gevoelens der regters vereischt zou worden, om een doodvonnis te vellen. De grondbeginselen van dien Vorst, bijzonder tot de gematigdheid overhellende, deden hem besluiten, om van het Grootmeesterschap der orde van *Malkha* aftezien, waarvan zijn voorganger een der voorregten der kroon had gemaakt. In Junij 1802, begon te *Memel* eene vriendschapsverbindtenis, tusschen den Keizer van *Rusland* en den Koning van *Pruissen*, die sedert dien tijd zoo opregt, zoo toegenegen, zoo hartelijk is geworden. ALEXANDER liet gedurende deze reis geene enkele gelegenheid voorbijgaan,

om zich als een hoogst verdraagzaam en bescheiden man te doen kennen, terwijl hij zich tevens als de beschermer en de vriend der wetenschappen onderscheidde: hij beval, dat er eene somme van 16,000 roebels tot het drukken van werken van algemeen erkend nut zoude besteed worden; hij kocht het schoone kabinet der Prinses ZABLONOWKA, en de verzameling van mineraliën van FORSTER. De Europische geleerden en beroemde letterkundigen, deelden zoowel in zijne weldaden als de verdienstelijke mannen die in zijne staten geboren waren. Hij beantwoordde den Abt DELLE, die hem de vertaling van zijnen *Aeneis* had opgedragen, door eene bezending van kostbare diamanten, en den verplichtendsten brief. De buitengewone afkeerigheid van dien Vorst van allen luister en alle pracht, bleek in de geringste omstandigheden. Alvorens zich in September 1802 op reis te begeven tot de monsteringen der legerplaats van *Krasnoi-Sélo*, liet hij bekend maken, dat het zijn verlangen was, dat geene enkele der gebruikelijke eerbewijzingen, die altijd aanmerkelijke uitgaven na zich sleepten, hem op zijnen weg zoude gegeven worden. Bestendig bezig met al hetgene wat de instellingen van zijn rijk tot een hoogen trap van

volmaaktheid konde brengen, veranderde hij na zijne terugkomst van die reis, de inrigting van den staatsraad, die van het ministerie, en te gelijkertijd werden er grenzen gesteld aan het gezag der algemeene provinciale landvoogden. ALEXANDER, gewoon om de verlichting zijner natie en zelfs die zijner eeuw vooruit te gaan, gaf in December van hetzelfde jaar eene Ukase, welker weldaad, tot dus verre alleen tot den adel bepaald, hij over al de klassen zijner onderdanen uitstrekke; dezelve beval namelijk, dat de uitzondering op de verbeurtverklaring van erfelijke goederen, om welke misdaad de schuldige ook mogte veroordeeld zijn algemeen in toepassing zou worden gebracht. *Rusland* was toenmaals met *Europa* in vrede; ALEXANDER kon zich zonder afleiding aan al datgene overgeven, wat hij tot het welzijn zijner staten en het geluk zijner volken bedacht. In het jaar 1804 stichtte hij te *Teflis* eene school voor het lagere onderwijs; opende hij de Universiteit van *Wilna* en die van *Cherson*; rigtte hij een Seminarie op, waarin de kweekelingen voor den Geestelijken staat onder de Catholijken onderwijs ontvingen; gaf hij een voorschrift tot de organisatie der geneeskundige, schei- en heekkundige scholen.

De jaarlijksche uitgaven van het publieke onderwijs bedroegen alleen reeds 2,000,000 roebels. De nauwkeurigste optellingen bragten in 1810 het getal der verschillende in *Sint-Petersburg* bestaande opvoedingsgestichten op 497; dezelve werden door 1484 meesters bestuurd, en men schatte het getal der kweekelingen, welke dezelve in 1807 bezochten, op 33,506. De voortgang dier gestichten beantwoordt dagelijks al meer en meer aan de gelukkige hoop, welke ALEXANDER er van had opgevat, en doet vermoeden dat binnen eene halve eeuw de beschaving in *Rusland* niet minder zal verspreid zijn, dan zij zulks in de Duitsche Staten is. De betrekkingen tusschen *Rusland* en *Frankrijk* waren vredelievend, toen het verdrag van *Amiens* verbroken werd. ALEXANDER, die niet dan met bekommering den vrede van *Europa* gestoord zag, trachtte *Frankrijk* en *Engeland* weder met elkander te verzoenen, maar zijne pogingen waren geheel vruchteloos, wijl volgens de inzichten der beide kabinetten de oorlog onvermijdelijk noodzakelijk was geworden. Het duurde niet lang of eene bijzondere omstandigheid moest den Keizer van *Rusland* een billijk misnoegen tegen NAPOLEON inboezemen. Er hadden zeer hevige woordenwis-

selingen betrekkelijk den staatkundigen gang van het Russische kabinet tusschen dezen laatste en den Graaf DE MARKOFF plaats gehad. NAPOLEON bij wien bijna elke discussie gewoonlijk met smaadwoorden eindigde, vooral wanneer hij zich van zijne meerderheid verzekerd waande, en die in den Graaf DE MARKOFF een bijna even zoo onbuigzaam karakter aantrof als het zijne, werd woedende van drift, schold den Russischen minister uit, en barstte zowel tegen hem als tegen zijn kabinet in smaadwoorden en bedreigingen los. De Heer DE MARKOFF verliet *Parijs* in 1804, en de graaf van HEDOUVILLE Fransch ambassadeur te *Petersburg* vraagde omtrent denzelfden tijd zijne paspoort. Deze vredebreuk met het Noorden, verwekte aan *Frankrijk* nieuwe vijanden, en in 1805 ondertekenden de kabinetten van *St. Petersburg*, *Weenen*, *Londen* en *Stokholm* een verdrag van aanvallende en verdedigende bondgenootschap, welks doel enkel tegen de staatkunde van NAPOLEON gerigt was, die van toen af, noch maat, noch geheim meer in acht nam, en naar de algemeene heerschappij streefde; het was juist op hetzelfde tijdstip, waarop deze geduchte verbintenis tegen hem gesloten werd, dat hij de koninklijke kroon van *Italië* op zijn hoofd

plaatste. De graaf van NOVOZILTZOW, was gedurende deze gebeurtenissen te *Berlijn* gekomen; en moest zich naar *Parijs* bij NAPOLEON be-geven, op den oogenblik, waarop men vernam wat er in *Italië* plaats had: alle ver-gelijking van toen af, vol-gens de aan den Russischen afgevaardigde gegevene in-structiën, onmogelijk gewor-den zijnde, keerde deze, zon-der zijne zending volbragt te hebben, oogenblikkelijk naar *St. Petersburg* terug, en be-paalde zich, *Berlijn* verlaten-de, eene nota publiek te ma-ken, waarin hij, voorloopig al de ongelukken van *Europa* aan de eierzucht van *Frank-rijk* toeschreef, en waarin hij de beweeggronden bekend maakte, die den oorlog on-vermijdelijk deden zijn. — Men moet het zeggen: een der bijzondere kenteekenen van dezen oorlog, en van die, welke denzelfden volgden, is geweest, in den aanval: eene buitengewone en onvermoei-de werkzaamheid; in de ver-dediging, eene traagheid, ge-brek aan eenstemmige maat-regelen, een onderling wan-trouwen tusschen de Mo-gendheden, een onverklaar-baar vertrouwen van sommi-gen in den algemeenen vijand. Deze laatste oorzaken heb-ben ongetwijfeld den slechten uitslag van den veldtocht be-paald, die op het punt stond van geopend te worden, en waarin

Oostenrijk, dat, door deszelfs ligging, aan den eersten aan-val van den vijand was bloot-gesteld, enkel door de onbe-radenheid van den Generaal MACK, door de overhaasting van de bewegingen des le-gers, en de slechte *posi-tiën*, waarin het gewikkeld werd, bezweek, zonder bij-na gestreden te hebben. Eene andere oorzaak had geen min-der vermogenden invloed op den spoedigen uitslag van de-zen veldtocht: hoewel *Pruis-sen* in geene verbindtenis nog vriendschapsbetrekkingen met *Frankrijk* stond, behield het toch nog een groot ontzag voor hetzelfde, en wilde den doortocht over deszelfs grond-gebied aan het Russische leger niet toestaan; een aan-merkelijke en kostbare tijd ging er in onderhandelinge-n te *Pulawy* verloren, en keizer ALEXANDER kwam en-kel om getuige te zijn van de nederlaag, der hulptroe-pen, die hij ter ondersteu-ning van *Oostenrijk* gezon-den had, en van de volsla-gene vernieling des legers dier Mogendheid, welker hoofdstad reeds door NAPO-LEON bezet was. Daar ALEX-ANDER van dien kant geene hoop meer koesterde, zoo be-gaf hij zich in allerijl naar *Berlijn*, er werd eene inni-ger verbindtenis tusschen hem en den Koning van *Pruis-sen* gesloten, en beide zwoe-ren op het graf van den groot-

ten FREDERIK eene eeuwige bondgenootschap tegen den vijand van *Europa*. *Oostenrijk* scheen echter, om zijne nederlagen te herstellen, eene werkende kracht te hebben verkregen, die aan hetzelfde tot dusverre onbekend was geweest. Het overschot van deszelfs leger, de Russische magt, die er zich bijgevoegd had, en waarover keizer ALEXANDER in persoon het bevel voerde, daar deze vorst zich op nieuw naar *Oostenrijk* had begeven, om zijne pogingen met die van keizer FRANS II., te vereenigen, beproefden nog eens, door hunne souverainen aangevoerd, het lot van den veldslag: het was 2 December 1805. De velden van *Austerlitz* waren getuigen, van een der gedenkwaardigste en beslissendste gevechten, waarvan de geschiedenis ooit gewag heeft gemaakt. NAPOLEON behaalde op de beide souverainen eene volkomene overwinning. De noodlottige uitslag van dezen strijd, die door de soldaten de *slag der drie keizers* werd genoemd, schijnt door keizer ALEXANDER voorzien te zijn, die zelfs op den vooravond van denzelfden, aan NAPOLEON een vergelijk had doen voorstellen, waarin deze als meester van den grond, en bijna van zijne overwinning zeker zijnde, niet had willen treden. Onmiddelaar na

den slag van *Austerlitz* begonnen er onderhandelingen, waaraan de keizer van *Rusland* geen deel wilde nemen, en die drie en twintig dagen daarna ten einde liepen door het verdrag te *Presburg*, den 26 December van hetzelfde jaar, tusschen *Frankrijk* en *Oostenrijk* geteekend. Maar, met NAPOLEON was een vrede bijna nooit anders, dan een verdrag met de Mogendheid, die denzelfden onderteekende, en het sein tot eenen nieuwen oorlog. *Pruissen* stond op het punt om zulks te ondervinden: de eerozucht van den keizer der Franschen, teyreden, van in eenige onvoorzigtigheden, op het tooneel van *Berlijn* bedreven, een voorwendsel te vinden tot de uitvoering der vijandelijke ontwerpen, die hij tegen deze mogendheid gesmeed had, maakte zich op nieuw gereed, om den oorlog in het hart van *Duitschland* te brengen, toen de koning van *Pruissen* den hertog van *Brunswijk* naar keizer ALEXANDER zond, om zijne hulp in te roepen; doch zulks was reeds te laat; deszelfde oorzaken sleepten deszelfde gevolgen na zich, en de veldslag van *Jena* kwam ook *Pruissen* onder de wet des overwinnaars buigen, toen de Russische troepen, te laat aangekomen, zich gedurende den winter in de noodzake-

lijkheid zagen; hunne *positiën* achter de *Weixel* te nemen. Zij werden te *Pultusk* heviglijk aangevallen, en te *Eylau* genoodzaakt slag te leveren, waarvan de uitslag zoo wankelbaar was, dat het geen twijfel lijdt, of, indien de strijd den volgenden morgen op nieuw ware begonnen, de Russen het veld zouden behouden hebben: het tegendeel had plaats: na een onnoemelijk en wederzijdsch verlies, bleven de Franschen meester van hetzelfde, en de beide legers bijna evenzeer verpletterd, door hunne zegepraal en nederlaag, bleven werkeloos tot in de lente van het jaar 1807. De toebereidselen van NAPOLEON gaven toenmaals reeds genoegzaam te kennen, dat het zijn oogmerk was, den veldtogt te openen door den oorlog in *Rusland* te brengen; de volksligtingen waren buitengewoon, en volgden elkander met eene ongeloofelijke snelheid op. De hertog van FELTRE, toenmaals minister van oorlog ontvouwde, om den goeden uitslag van al de ontwerpen, door de onverzadelijkste eerzucht gesmeed, te verzekeren, eenen ijver, eene werkzaamheid en pogingen, die eene regtvaardiger zaak zouden waardig zijn geweest. Om de uitkomst te bespoedigen voegden NAPOLEON en zijn staatsdienaar, bij de reeds zoo drukkende

maatregelen der *Conscriptie*, buitensporige gestrengheden. Allerwegen werden er in stilte tranen gestort, maar de barbaarschheid smoorde de klaagstemmen, en, door de verschrikking aangespoord, scheen geheel *Frankrijk* de opofferingen te gemoet te snellen, die men van hetzelfde eischte. Wat er ook van zij: nooit had men een schooner en geduchter leger gezien, dan het Fransche op den oogenblik was, toen het met de gecombineerde Russische en Pruisische legers in den strijd werd gewikkeld. De tegenstand van den kant der bondgenooten was zeer hardnekkig, maar ook nog deze maal behaalden de Franschen eene beslissende overwinning, en dwongen de geslagene legers, om achter de *Niemen* te trekken. Weenige dagen daarna had er op dezelfde rivier, tusschen de drie souvereinen van *Rusland*, *Frankrijk* en *Pruissen* eene zamenkomst plaats; men kwam er overeen omtrent de voorwaarde van den vrede, en het verdrag tot denzelven, werd werkelijk den 8 en 9 Julij te *Tilsit* geteekend. De gebeurtenissen, die er omtrent dezen tijd in *Denemarken* plaats hadden, het regt der volken door het Britsch ministerie, met de onbegrijpelijkste vermetelheid geschonden, het bombardement van *Kopenhagen*, het ver-

branden en veroveren der Deensche vloot, boezemden keizer ALEXANDER bij zijne terugkomst te *St. Petersburg* nieuwe verordeningen in: hij vaardigde tegen het kabinet, dat zich aan den verachtelijksten aanslag had schuldig gemaakt, een manifest uit, dat zijner ziel en staatkunde evenzeer tot eer verstrekte; hij gaf er in te kennen, dat, zoo lang als het onregtvaardige, omtrent het Deensch bestuur gepleegd, niet zoude hersteld zijn, alle betrekking tusschen *Rusland* en *Engeland* afgebroken was. Ten gevolge eener nieuwe verklaring, onder dagteekening van den 24 Februarij 1808, stelde hij zich in staat van oorlog tegen *Zweden*, wyl deze mogendheid, in derzelve bondgenootschap met *Engeland* volhardende, in zijne ontwerpen tegen het Britsch ministerie weigerde te deelen; het verlies van *Finland*, twee jaren later onder het Russisch gebied gekomen, was het gevolg der vijandelijkheden tusschen de beide staten. Nooit had keizer ALEXANDER meer vertrouwen aan NAPOLEON bewezen, dan in de laatste omstandigheden. Het zij, dat de gewelddadigheden der Engelsche staatkunde de edelmoedige ziel van ALEXANDER verbitterd hadden, het zij, dat het den keizer der Franschen gelukt was,

om die onverzadelijke eeroovering, welke de onderscheidende trek van zijn karakter was, behendiglijk te omsluijeren, de Russische keizer willigde met geestdrift in het voorstel, hem door NAPOLEON gedaan, om zich te *Erfurt* te vereenigen, en aldaar met hun beide en zonder de tusschenkomst, van eenig vreemd kabinet of vreemden vorst, over de belangen van *Europa* te handelen. De volmaaktste eendragt bleef tusschen de beide vorsten gedurende deze onderhandelingen heerschen; de keizer van *Rusland* spreidde in dezelve het edelste, maar onvoorzigtigste vertrouwen ten toon. Men zal zien, dat zijne openhartigheid hem weldra berouwen moest. Na de bijeenkomst van *Erfurt*, begaf deze vorst zich naar *Finland*. Hij ontving er te midden van de vergadering der staten, den eed van getrouwheid der inwoners; en steeds getrouwer in de verbindtenissen, die hij met *Frankrijk* aanging, gaf hij aan de Oostenrijksche agenten, zoodra er nieuwe verdeeldheden tusschen deze mogendheid en *Frankrijk* ontstonden, het bevel om *St. Petersburg* te verlaten. De oogenblik naderde echter, waarop keizer ALEXANDER eindelijk dengen zou leeren kennen, voor wien hij zoo vele opoffering-

gen had gedaan; en aan wiens bondgenootschap hij zoo veel trouw hechtte. NAPOLEON had, ten gevolge der overwinning van *Jena*, al de sterke steden van *Pruissen* bezet, hij had, *Oostenrijk* te *Wagram* overwonnen, en den vrede van *Weenen* gesloten, waardoor hij zijn gezag over geheel *Duitschland* uitstrekke, toen de *genie*, die hem naar zijnen ondergang sleepte, hem op het noodlottige denkbeeld van het *stelsel van het vaste land* (*Système Continental*) bragt, waaraan hij ook *Rusland* wilde onderwerpen, even gelijk hij *Duitschland* zulks reeds had gedaan; dit stelsel was echter in den beginne door *Rusland* in zoo verre ondersteund, als de belangen des rijkz zulks hadden veroorloofd; maar sedert eenigen tijd had men er de wijzigingen in gebracht, die door dezelfde belangen bevolen werden. Deze mishagden aan NAPOLEON; hij gaf zulks met bitterheid te kennen; men antwoordde met gematigdheid; maar wijl de toon van het Fransche kabinet, hoe langer zoo meesterachtiger en bedreigender werd, zoo sprak ook ALEXANDER, die zich sterk genoeg kende, om zijnen rang te handhaven, op eenen hoogen toon, beklagde zich over het bezetten van het Hertogdom *Oldenburg*, en weigerde de *contrabande* waren verbeurd

te verklaren: In dien tusschentijd bragt men in *Frankrijk* het geduchtste leger op de been; reeds waren er meer dan 560,000 strijdbare mannen, Franschen of bondgenooten, in aantogt op de *Weisel*. De angst en schrik hadden het vaste land onder de adelaars van NAPOLEON vereenigd. ALEXANDER, aau wien de zorg om de onafhankelijkheid van *Europa* te verdedigen, scheen te zijn toe- vertrouwd, vertoonde zich alleen op het slagveld. Stroomen van bloed vloeiden er onder de muren van *Smolensko* en aan de oevers der *Moskowa*; maar wijl de Russen een plan hadden aangenomen, dat voor het Fransche leger zoo noodlottig moest worden, zoo retireerden zij in hunne binnenlanden, en lokten er eenen vijand in mede, die hun vruchteloos een gevecht aanbod, dat zij hadden besloten te vermijden. De Russen, die hunnen terugtogt overhaastten, hielden zich niet op, dan onder de muren van *Moskau*, in eenen oogenblik werd deze schoone hoofdstad aan de vlammen ten prooi gegeven, en de Franschen, wel verre van er datgene in te vinden, wat na lange en moeilijke togten, voor een van vermoedheid uitgeput en van alles ontbloot leger, noodzakelijk was, vonden niets dan asch, gebrek, wanhoop en het voor-

uitzigt der verschrikkelijkste toekomst. Er was slechts eene enkele partij te kiezen, namelijk die van eenen oogeblikkelijken terugtogt; maar ook thans nog werd het oordeel van NAPOLEON door zijne trotschheid verblind. Hij waande, dat ALEXANDER hem den vrede zoude aanbieden; na langen tijd door eene logenachtige hoop bedrogen te zijn, begon hij eindelijk van zijne dwaling terug te komen, en maakte hij zich gereed, om naar *Duitschland* terug te keeren, toen een vroege winter zijne eerste gestrengheid deed gevoelen. De terugtogt was echter onvermijdelijk noodzakelijk geworden: dezelve geschiedde midden door de sneeuw, gedurende eene voor het jaargetijde buitengewone koude, en onder aanhoudende gevechten met de Russen, waarin de laatsten aan dit konde luchtgestel gewoon, altijd de overhand behielden. De overtogt van de *Beresina* werd den Franschen vooral noodlottig, het verlies was er onnoemelijk, en voor de eerste maal was hetzelfde zonder evenredigheid in hun leger. De Russen bleven niet meer ten achtere; de Franschen in wanorde gebragt, geen heil meer voorziende, dan in de vlugt, waren enkel bedacht, om aan den dood te ontsnappen, die hun van al-

le kanten op eenen verslindenden grond toegrijnsde, en saelden dus in menigte naar *Duitschland*. Zoodra ALEXANDER wist dat *Polen* door zijne troepen bezet was, begaf hij zich naar *Warschau*; uit deze stad maakte hij den 10/22 Februarij 1813 het volgende manifest bekend: « Op den oogenblik, waarop de tempelen van ons uitgestrekte rijk van dankzeggingen weergalmen, op den oogenblik, waarop onze dappere soldaten, van den voorspoed gebruik makende, dien zij enkel aan hunnen moed te danken hebben, toeschieten, om den bloeddorstigen struikroover, die onlangs de velden der dappere Slaven meende te verdeelen, te achtervolgen, hebben wij het van pas geoordeeld, om *Europa* van onze ontwerpen te onderrigten. De Goddelijke voorzienigheid de regtvaardigste der zaken zegenende, heeft het teeken der verlossing gegeven, waardoor alle natiën tot de verdediging der eer en des vaderlands worden opgeroepen; zoowel aan de volken als aan de koningen herinneren wij hunne pligten en hunne belangen. Sedert lang hadden wij reeds ontdekt, dat de onderwerping van het vasteland het doel was, waartoe de listen en misdaden van het hoofd der Fransche natie zich uit-

strekten. Ons op de dapperheid onzer soldaten verlatende, waren wij omtrent de onschendbaarheid onzes rijks zonder bekommering. Onze verontwaardiging in ons zelve opgesloten houdende, zagen wij met smart, doch zonder vrees voor ons zelve, de onderwerping aller volken, die niet dan door tranen aan de geweldenarij beantwoordden, waaronder zij zuchtten. De oorlog van 1806, waarin wij door onze bondgenooten verlaten werden, benam ons alle betrekking met de mogendheden, die hunne ongelukkige onderdanen, aan de onverzadelijke eerzucht van eenen man overleverden, die de Almagtige zeker heeft losgelaten, om, en monarchen en onderdanen te kastijden. Ons enkel en alleen met het welzijn onzer getrouwe volken bezig houdende, wilden wij hunne rust, om oorzaken, die hun vreemd waren, niet storen. Onze schijnbare werkeloosheid heeft onzen vijand bedrogen: hij heeft ons wetten meenen voortschrijven; hij heeft talrijke legerbenden verzameld en dezelve ons grondgebied doen binnentrekken: de Rus is te wapen gevlogen, ieder man is soldaat willen worden om zijnen Godsdienst en zijne haardstede te verdedigen. Wij hebben deze edelmoedige geestdrift tegengehouden, zonder dezelve te

vernietigen, een nooit gehoorde voorspoed is er het gevolg van geweest. Niettegenstaande de vijand in getal verre boven ons verheven was, hebben onze dapperen hem door hun beleid, midden in het rijk gelokt, dat hij wilde verwoesten: zijn terugtogt is door de gruwelijkste wreedheden gekenmerkt: door het verbranden onzer steden heeft hij zich gewroken, dat wij onze magazijnen, die hem van eenig nut konden zijn, aan de vlammen ten prooi hadden gegeven. Onze troepen hebben zich vereenigd, en aan de verbaasde wereld getoond, dat er nog soldaten van de *Trebia* en van *Eylau* bestonden. Van onze zegespralen gebruik makende, bieden wij den verdrukten volken eene behulpzame hand aan: de oogenblik is gekomen: nooit heeft er zich eene schoonere gelegenheid voor het ongelukkige *Duitschland* opgedaan; onze vijand vlugt; hij verbaast door zijne verschrikking, de natiën, die enkel gewoon zijn, om zich over zijne trotschheid en barbaarschheid te verwonderen. Heden spreken wij met de openhartigheid, die aan de kracht betaamt: *Rusland* en zijn onversaagde bondgenoot *Engeland*, dat sedert twintig jaren den Colossus schokt, die de geheele wereld met verplettering bedreigde, zijn op geene vergrooting van

grondgebied bedacht, onze weldaden en niet onze grenzen, willen wij tot de afgelegenste volken uitstrekken. Het lot van de *Guadiana* en van den *Vesuvius* is aan de oevers der *Borysthènes* (*Dnieper*) bepaald; van daar zal *Spanje* de vrijheid terug bekomen, welke het met heldenmoed in eene eeuw van zwakheid en lafhartigheid verdedigd heeft. Wij maken door dit manifest den volken bekend, hetgene, wat wij onzen afgevaardigden bevoelen hebben, den koningen te zeggen.... *Germanië* moet zijnen moed weder opwekken, en weldra zal de tiran niet meer bestaan. *Oostenrijkers!* wat hoopt gij van de verbindtenis met het hoofd der Franschen? Gij betaalt met uwe schoonste gewesten, het vooruitzicht, om ten eenigen dage, uw leven onder het Spaansche zwaard, ter verdediging eener onregtvaardige en heiligschendige zaak te gaan verliezen. Uw koophandel is vernietigd, uwe eer gehoond; uwe standaarden, certijds door de zegepraal gesierd, bukken voor den Franschen adelaar: zie daar de zegeteekens van dit bondgenootschap. Zal het noodig zijn aan *Pruissen* de onspoeden te herinneren, waaronder het heeft gebukt gegaan? Deze herinnering zou zijne woede en niet zij-

nen moed kunnen vermeerderen, reeds alom in de steden en ten platten lande der monarchie van *FREDERIK*, schijnt de geest van dien grooten man te herleven, en eenen voorspoed te beloven, die hunne trouw waardig is: *Saksers*, *Hollanders*, *Belgen* en *Beijeren* wij spreken tot u dezelfde woorden; overweegt, en weldra zullen uwe gelederen, door al diegene vergroot worden, die te midden des bederfs, dat hen omringt, nog eenige schaduw van eer en deugd hebben behouden. De vrees kan uwe Vorsten nog boeijen; dat eene noodlottige gehoorzaamheid u niet terug houde: even ongelukkig als gij, verfoeijen zij de magt, welke zij vreezen; zij juichen heimelijk de edelmoedige pogingen toe, welke uwe eer en uwe vrijheid moeten bekroonen. Onze zegepralende legers volgen hunnen togt, tot aan de vijandelijke grenzen; daar zal, indien gij u waardig toont, om naast de helden van *Rusland* optrekken, indien de ongelukken van uw vaderland u ter harte gaan, daar zal, indien het Noorden het verhevene voorbeeld der edele *Kastilianen* navelgt, de rouw der wereld ophouden en onze dappere benden, zullen het rijk binnen trekken, welks magt en trotschheid door eene enkele zege-

praal vergruisd is. Mogt echter deze mislaide natie uit zulke buitengewone gebeurtenissen, eenige edelmoedige gevoelens putten, indien zij met betraande oogen aan het geluk terug dacht, dat het onder hare koningen genoten heeft, dan zouden wij haar eene behulpzame hand aanbieden; en *Europa* op het punt om de prooi van een monster te worden, zou te gelykertijd zijne onafhankelijkheid en zijnen vrede terug bekomen. Mogt er eindelijk van dien bloedigen Colossus, die het vaste land met zijne misdadige eeuwigheid bedreigde, niets overblijven, dan eene langdurige herinnering van afschrik en medelijden!" — Deze oproeping moest door geheel *Europa* gehoord worden; en zij werd zulks in de daad. *Pruissen* verkreeg het eerst zijne onafhankelijkheid, en de legerbenden dier natie, die een der contingenten van het Fransche leger uitmaakten, gingen tot de zijde der Russen over. De Keizer van *Rusland* en de Koning van *Pruissen* maakten zich gereed, om door de kracht van wapenen de verklaring van *Kalisch*, van den 13 (25) Maart 1813, die geen *Rijn-Verbond* meer erkende en den Duitschen Vorsten en volken bekend maakte, dat deze monarchen gewapend waren, om hen te helpen in

het hernemen hunner onafhankelijkheid, om die verklaring zeggen wij, te handhaven. Van den oogenblik af, waarop *Europa*, in verstandhouding had kunnen komen en zich had kunnen vereenigen, was de magt van *Napoleon* vernietigd; de midelen, waarmede hij *Europa* had onderworpen, door deszelfs eigene wapenen tegen hetzelfde te keeren, waren voortaan in de handen zijner vijanden, die van hem zelven geleerd hadden welk gebruik zij er van moesten maken. Intusschen waren zijne laatste pogingen verschrikkelijk, en na reeds in de maand Mei 1813, *Frankenland* doorgetrokken te hebben, verscheen hij aan het hoofd van een geducht leger in het midden van *Saksen*, en rigte zijnen togt op *Dresden*. De poorten dier stad werden hem geopend door de veldslagen van *Lutzen* en *Bautzen*, die op eenen korten afstand van elkander geleverd werden en waarin hij twee luisterrijke overwinningen behaalde, doch die tevens de eindpaal van zijnen voorspoed waren. Zijn leger had een volslagen gebrek aan ruitery, en wyl de hondgenooten daarvan behoorlijk voorzien waren zoo moest zulks waarschijnlijk over het lot van den veldtogt beslissen. *Napoleon* trok, zonder zich op te houden tot *Breslau* voort;

het was van belang voor hem, om door eenen nieuwen en beslissenden voorspoed, *Oostenrijk*, *Beijeren* en de overige leden van het Rijn-Verbond in hun besluit te bevestigen, want hoewel deze zich niet konden ontveinzen, dat *Rusland* en *Pruissen* voor hunne bevrijding vochten, zoo hadden zij echter alles te vreezen van de gramschap des overwinnaars indien zij zich in dezen strijd mengden, die de buitengewone nabijheid der Fransche grenzen, voor hen zoo noodlottig zoude kunnen maken, zonder, dat zij zich van eenigen goeden uitslag konden verzekeren. Een wapenstilstand, die niet minder voor de Fransche, dan voor de Russische legers noodig was, werd door de bondgenooten voorgesteld en door *NAPOLEON* aangenomen; maar de Keizer der Franschen schijnt er het ware doel niet van doorgrond te hebben, of hij moet omtrent de gevolgen magtig verblind zijn geweest, want in den tegenwoordigen staat zijner zaken, was het klaarblijkelijk, dat al den tijd, dien hij aan zijne vijanden overliet, enkel tot zijnen ondergang moest worden aangewend. Hij had weldra gelegenheid, om er zich van te overtuigen, want oomiddellijk na de bijeenkomst te *Praag*, waar de drie Mo-

narchen vereenigd waren geweest, verkreeg hij de zekerheid, dat hij niet meer op *Oostenrijk* konde rekenen, en dat deze mogendheid, die zich naauw aan de staatkunde zijner vijanden verbonden had, slechts eenen gunstigen oogenblik afwachtte, om zich te verklaren. De 17 Augustus 1813 was de dag, die tot het hervatten der vijandelijkheden bepaald was; den 16 kwam de Generaal *MORREAU* te *Praag*. Keizer *ALEXANDER* ontving hem met de grootste onderscheiding en de hartelijkste toegenegenheid; hij bencemde hem tot Majoor-Generaal van het leger, en vertrouwde hem de zorg toe, om het plan van den veldtocht te regelen. De toebeidselen werden snel in gereedheid gebracht; reeds op den 26 hadden de bewegingen der beide legers, een op handen zijnde gevecht aangekondigd, en den 27 des morgens begon de slag van *Dresden*, die gedurende twee dagen met eene ongelooftelijke hardnekkigheid betwist werd, en waarvan de uitslag, niettegenstaande de Franschen het veld behielden, als een eerste voorspoed voor de bondgenooten kan beschouwd worden; want wijl *NAPOLEON* weinige dagen daarna *Dresden* had moeten verlaten, om zich naar de kanten van *Leipsig* te begeven, ten

einde zijn leger naar de naastgelegene grenzen te geleiden, zoo kozen de bondgenooten hunne *positiën*, op eenen geringen afstand der stad, en leverden gedurende de drie dagen van 16, 17 en 18 October 1813 eenen slag, die de bloedigste en de beslissendste van den veldtogt was, en waarin de Fransche onherstelbare verliezen leden. Dus eindigde de verschrikkelijke strijd, sedert vele jaren tusschen *Europa* en een enkel man gevoerd. De dood van twee dapperen, die zich even zeer door hun edel karakter als door hunne groote krijgskundige begaafdheden onderscheidden, kenmerkte het einde van dezen voor het menschdom zoo noodlottigen veldtogt: MOREAU en PONIATOWSKI daalden twee maanden na elkander in het graf. Tot aan den *Rijn*, achter denwelken hij genoodzaakt was geweest de wijk te nemen, teruggedreven, na de helft van zijn leger verloren te hebben, en bijna in de onmogelijkheid, om zich met hetgene, waf hem overbleef, tegen eenen magtigen vijand, aan wien elke schrede nieuwe hulpmiddelen en nieuwe bondgenooten aanbragt te verdedigen, bleef NAPOLEON hardnekkig den vrede weigeren, dien men niet ophield hem aantebieden. Zoo vele hardnekkigheid en trotschheid maakten eindelijk een einde aan de gematigdheid, aan de

onzekerheid, en welligt aan de vrees der bondgenooten. Men trok over den *Rijn*, en reeds in de maand Januarij 1814 was het tooneel des oorlogs van de oevers der *Moskowa* aan die der *Seine* overgebracht. Van den oogenblik af, waarop de ziel van ALEXANDER niet meer zoo zeer in krijgszorgen was weggezoken, waren af zijne gedachten weder aan zijne onderdanen toegewijd, die door de noodzakelijkheid, om eenen onregtvaardigen aanval afteweren, aan omstandigheidswetten waren onderworpen, die voor hunnen persoon en hunne fortuin evenzeer bezwarend waren. Door twee ukases, gegeven den 3 Februarij 1814 te *Vandœuvre* in *Champagne*, waar toenmaals zijn hoofdkwartier was, beval hij dus, dat de buitengewone ligtingen van *Petersburg*, *Novogorod*, *Jaroslav*, *Kalognas*, *Twer* en *Wladimir* ontslagen zouden worden. Een gezantschap zamengesteld uit negen inwoners van *Troyes*, kwam hem den 16 derzelfde maand, om de herstelling van het huis der *Bourbons* verzoeken; doch ALEXANDER verklaarde zich in zijn antwoord niet. Terwijl de militaire schikkingen, die een einde aan dezen veldtogt moesten maken, van alle kanten eene nieuwe werkzaamheid ontvingen, vereenigde zich keizer ALEXANDER met den keizer van *Oostenrijk*

en den koning van *Pruissen*; om de onafhankelijkheid van *Zwitserland* te waarborgen; zij vaardigden te *Chaumont*, onder dagteekening van den 24 Februarij, eene verklaring uit, waarin zij hun voorneemen bekend maakten. Acht dagen daarna maakten deze Vorsten, in overeenstemming met het Britsch Ministerie, onder dagteekening van 1 Maart 1814 het verdrag bekend, waardoor de Coalitie zich verbond, om eene magt van honderd vijftig duizend man, op de been te houden, en om al de hulpmiddelen hunner onderlinge staten, aan de krachtadige voortzetting van den oorlog tegen *Frankrijk* toetewijden, totdat er een algemeene vrede zou worden gesloten, onder welks bescherming de voorregten en vrijheden van al de natiën hersteld en gewaarborgd zouden kunnen zijn. Eerst omtrent dezen tijd begon in *Frankrijk* de hoop der voorstanders van het huis van *Bourbon* te herleven. De partij, die binnen 's lands voor de terugkomst van dat huis onderhandelde, hield niet op met naar het hoofdkwartier van *Alexander* agenten te zenden, die men aanhoorde, doch aan welke men noch antwoord gaf, noch beloften deed. Het was een indrukverwekkend tooneel, zegepraalende Vorsten te zien stilstaan voor eene groote natie, en enkel haar verlangen raadple-

gen, in de keuze van het bestuur, dat haar zoude gegeven worden. Deze eerbied voor de volksregten, die de ware kracht der Vorsten, uitmaakt, was de schoonste zegepraal, die de bondgenooten tot dusverre behaald hadden. Zij is het ook, die de bewondering der nakomelingschap tot het hoogste punt zal verwekken. Men dobberde echter tusschen verschillende gevoelens, een vooral deed er zich op, waartoe het van meer belang was, zich te bepalen, het plan namelijk om *Parijs* binnen te trekken: dit was het gevoel van *Alexander*. Reeds den 30 Maart des morgens ten zes ure tastten 150,000 man de hoofdstad aan. Na een gevecht van negen uren werd er op denzelfden dag, door den Maarschalk Hertog van *Ragusa* (*Marmont*) eene capitulatie voorgesteld, die door de bondgenooten aangenomen en onderteekend werd: men heeft de edelmoedige woorden opgeteekend, die *Alexander* tot de *Maires* van *Parijs* sprak, toen zij voor dien Vorst verschenen, zie hier dezelve: » Het lot des oorlogs heeft mij tot hiertoe gebracht: uw keizer, die mijn bondgenoot was, is tot in het hart mijner Staten doorgedrongen, en heeft er rampen verspreid, waarvan de sporen langen tijd zichtbaar zullen zijn. Eene regtvaardige verdediging heeft mij tot in het hart van

Frankrijk gebragt; verre zij het van mij aan *Frankrijk* te willen wedergeven, wat ik er van ontvangen heb. Ik ben regtvaardig, en weet, dat zulks de schuld der Franschen niet is. De Franschen zijn mijne vrienden, en ik wil hun bewijzen, dat ik hun het kwaad met goed kom vergelden. NAPOLEON alleen is mijn vijand. Ik beloof mijne bijzondere bescherming aan de stad *Parijs*; ik zal al de publieke gestichten beschermen en behoeden; ik zal haar enkel met keurbenden bezetten; ik zal uwe nationale garde, die uit de bloem uwer burgers is zamengesteld, behouden. Het hangt van u af, om uw toekomstig geluk te verzekeren. Gij moet u zelve een bestuur geven, dat aan u zelve en aan *Europa* de rust verschaft. Het komt u toe uw verlangen te kennen te geven. Gij zult mij altijd gereed vinden, om uwe pogingen te ondersteunen." Moeijelijk zou het zijn, meer edelmoedigheid aan den dag te leggen, en nog moeijelijker, om het uitwerksel behoorlijk te beschrijven, dat het op de harten te weeg bragt; toen ook den volgenden dag (31) de geallieerde troepen hunnen intogt in *Parijs* deden, schitterden de vreugd en de hoop op aller aangezichten. De invloed van een enkel man had dit wonder te weeg gebragt. Men trooatte zich over het tegen-

woordige; men stelde zich gerust omtrent het toekomstige; en zulks enkel door het herhalen der woorden van ALEXANDER. De koningsgezinden beschouwden dezen oogenblik van algemeene welwillendheid, als gunstig voor de uitvoering hunner ontwerpen, en trachtten keizer ALEXANDER en zijne bondgenooten te overtuigen, dat het verlangen, hetwelke zij voor de terugkomst der BOURBONS te kennen gaven, het uitvloeijsel van den nationalen wensch was. De Russische Monarch hield zich aan zijn edel gevoelen, dat het indruksel van het algemeene verlangen, de eenige regel van zijn gedrag zoude zijn, en zelfs drukte hij dit gevoelen dikwijls met nadruk uit. Dan, hoewel de Nationale verlangens niet geheel algemeen ten gunste der BOURBONS waren, zoo waren zij zulks toch tegen BONAPARTE, en het was onmogelijk, dat de Vorsten zich hierin konden vergissen, ook verklaarde ALEXANDER, in eene zijner eerste acten, in zijnen naam en in dien zijner bondgenooten, dat zij noch met NAPOLEON BONAPARTE, noch met iemand zijner familie meer zouden onderhandelen, dat zij de onschendbaarheid van het oude *Frankrijk*, zoodanig als het onder deszelfs oude koningen was geweest zouden eerbiedigen, *wijl Frankrijk, voor het geluk van Europa,*

groot en sterk moest zijn, dat zij de *Constitutie*, welke de Fransche natie zich zoude geven, zouden erkennen en waarborgen, enz." Dit was voor ALEXANDER nog niet genoeg: hij begeerde, dat zijn onveranderlijke wil, om niet de minste inbreuk op de regten der natie te maken, nog uitdrukkelijker geheiligd zoude zijn; hij verlangde den Senaat te zien, en op den 2 April werd er eene deputatie uit dat ligchaam, dat de vervalling van den troon van BONAPARTE uitgesproken en een provisioneel bestuur gevormd had, bij hem toegelaten. Na met oplettendheid, de toespraak te hebben aangehoord, die hem gedaan werd, antwoordde ALEXANDER: » Een man, die zich mijn bondgenoot noemde, is als een onregtvaardige aanrander in mijnne Staten gekomen: hem heb ik den oorlog aangedaan en niet aan *Frankrijk*: ik ben de vriend van het Fransche volk, hetgene, wat gij gedaan hebt, verdubbelt dit gevoelen. Het is billijk, het is verstandig aan *Frankrijk*, krachtdadige en vrije instellingen te geven, instellingen, die met de tegenwoordige verlichting in verband staan. Mijnne bondgenooten en ik zijn enkel gekomen, om de vrijheid uwer keuze te beschermen." — Na eenige oogenblikken gezwegen te hebben, voegde hij er bij, dat het zijn

voornemen was, om de Franschen, die in *Rusland* waren krijgsgevangen gemaakt, terug te geven; dat hij met den senaat de verbindtenis vernieuwde, welke hij met het provisioneel bestuur had aangegaan, en dat zelfs van dien oogenblik af, al degene vrij waren, welke het lot der wapenen, in de verschillende gevechten die in den omtrek van *Parijs* hadden plaats gehad, in zijne handen hadden doen vallen. Na zich uitsluitend aan de zorgen te hebben toegewijd, welke de omstandigheden vorderden, hield zich ALEXANDER met eene menigte bijzondere belangen bezig, en toonde zich overal dezelfde. Hij ging naar het kasteel van *Malmaison* de keizerin JOSEPHINE bezoeken, en gebruikte het middagmaal met haar. Hij nam den 16 April een ontbijt aan, dat de Maarschalk Prins van de *Moskowa* (Nex) de eer had, hem aantebieden. Hij bezocht beurtelings, en in de kleinste bijzonderheden al de gestichten der hoofdstad, en verzekerde dezelve van zijne bescherming; hierin aan PETER den Grooten gelijk, verzamelde hij zorgvuldiglijk, zoowel in het bestuur als in de kunsten en wetenschappen, al wat hem nuttig scheen, om in zijne staten overtebrengen en er te naturaliseren. Deze Vorst en de koning van *Pruissen* waren den 21 April bij

eene vergadering der Fransche akademie tegenwoordig, bijna op het eeuwgetij van het tijdstip, waarop zijn grootvader, in ditzelfde *Louvre*, de akademie der wetenschappen, waarvan hij lid was, met zijne tegenwoordigheid vereerd had. Na langdurige en moeilijke onderhandelingen, onderteekenden eindelijk de verbondene Mogendheden, met den koning van *Frankrijk*, den 30 Mei 1814 het verdrag, dat aan *Frankrijk* en aan geheel *Europa* den vrede scheen te moeten beloven, en twee dagen daarna vertrokken de keizer van *Rusland* en de koning van *Pruissen* naar *Engeland*. Te *Dover*, alwaar zij den 6 Junij, ten zes ure des avonds voet aan land hadden gezet, ontmoetten zij den Hertog van *Clarence*, die hen te gemoet was gekomen. Den volgende dag reeds kwamen de beide Vorsten te *Londen* aan, alwaar zij met geestdrift werden ontvangen. Zij onttrokken zich echter aan de feesten, die elkander dagelijks opvolgden, om met overhaasting de groote gestichten van *Engeland* te bezoeken. De hoofdstad gaf hun na hunne terugkomst, een prachtig feestmaal, en den 20 waren zij bij eene der zittingen van het parlement tegenwoordig, waarin men dien dag enige schikkingen beraadslaagde, betrekkelijk het huwelijk der Prinses *CHARLOTTE*. Den 23

en volgende dagen bezochten de Vorsten het tuighuis, de scheepstimmerwerven en de magazijnen van *Portsmouth*: de Hertog van *Clarence* gaf hun tusschen *Spithead* en *St. Helena* het tooneel eener zee-monstering, waarin dertig linie-schepen, en zeventig vaartuigen van verschillende grootte maneuvreerden. Den 28 Junij werd *Engeland* door de beide Vorsten verlaten. Den 29 scheidde de Koning van *Pruissen* zich te *Calais* reeds van Keizer *ALEXANDER*, die zich door de *Nederlanden* en *Duitschland* naar *Karlsruhe*, begaf. In deze laatste stad werd hij door de Keizerin, zijne gemalin, die zich gedurende den laatsten veldtocht in den schoot harer familie had begeben, opgewacht. Hij bragt er zeer korten tijd door, en vervolgde zijnen weg naar *St. Petersburg*. Vernomen hebbende, dat er groote voorbereidselen tot zijnen ontvangst in gereedheid werden gebragt, liet hij verzoeken, dat dezelve niet mogten plaats hebben, en verklaarde in een geschrift aan het bestuur van *St. Petersburg* gerigt. » Dat aan God alleen voor den gelukkigen uitslag, dien de bloedige oorlog van *Europa* had gehad, onsterfelijke dankzeggingen moesten worden opgedragen.» De Russische senaat aan dien Vorst den bijnaam van *Gezegende* op-

gedragen hebbende, weigerde hij plegtig denzelven aan te nemen, en rigtte te dien einde aan den senaat, aan de sijnode en aan den staatsraad de volgende Ukase, die in den tijd door de dagbladen van *Sint-Petersburg* werd in het licht gegeven. » Het verzoek, mij door den staatsraad, de sijnode, en den besturenden senaat gedaan, om te mijner eer een gedenkteeken op te rigten, en mij den eernaam van *Gezegende* te geven, geeft mij het grootste genoegen, wijl ik er van den eenen kant den zegen in erken van den God, die ons bestuurt, en van den anderen kant de gevoelens der Russische *Corporatiën*, die mij den vleijendsten naam willen geven; maar ik kan mij als mensch, de vermetelheid niet veroorloven, dien titel aan te nemen, noch de verwaandheid hebben van te gelooven zulk een geluk bereikt te hebben. Ik acht denzelven daarenboven des te minder onbestaanbaar met mijne grondbeginselen, wijl ik altijd en in alle omstandigheden, mijne getrouwe onderdanen tot de zedigheid en menschlievendheid heb aangespoord; en ik wil hun zelf niet een voorbeeld geven, dat met die gevoelens zou kunnen strijden. In uwe harten alleen wensch ik een gedenkteeken te hebben zoo als ik ook wensch, dat

gij er een in het mijne moogt hebben. Dat mijn volk mij inwendig zegene, zoo als ik hetzelfde zegen! Dat *Rusland* gelukkig zij, en de Voorzienigheid mij en mijn volk hare Goddelijke bescherming verleene!» Hoezeer moest eene zoodanige taal dien Vorst aan zijne onderdanen nog dierbaarder maken, ook was het niet dan met het grootste leedwezen, dat zij hem, andermaal van hen zagen verwijderen om zich naar het Congres van *Weenen* te begeben. Zijne reis was snel. Hij kwam den 25 September 1814 te *Weenen*, en werd er drie dagen daarna, door de Keizerin, zijne gemalin, gevolgd. Vele Noordsche Vorsten waren toenmaals in die hoofdstad, waar zulke groote belangen zouden behandeld worden, vereenigd. *ALEXANDER* en *FRANS II.*, hielden gedurende dit verblijf niet op, eene toegenegene uitwisseling der bewijzen van hunne onderlinge verkleefdheid te doen. *FRANS* schonk hem in eigendom het regiment van *HILLER*; en de Keizerin wilde eigenhandig den standaard borduren, dien zij aan den Russischen Keizer ten geschenke gaf, en waarvan het opschrift was: *Onverbreekbare eendragt tusschen ALEXANDER en FRANCISUS.* Toen *ALEXANDER* dit regiment aannam, stelde hij den Generaal *HILLER*, die

zich dus doende van zijnen post beroofd zag, door eene som van 10,000 Gulden schadeloos en liet 1000 Gulden aan elk der officieren van dat regement uitdeelen. Hij bood op zijne beurt aan Keizer FRANS, een der regimenten zijner garde aan. Het Congres, dat het lot van *Europa* moest bepalen, werd eerst geopend, na de terugkomst der reis, welke de drie soevereinen, in het begin van November in *Hongarij* hadden wezen doen. Hoewel van alle kanten de vorderingen zeer hoog waren, zoo bragt eene nota, op bevel van den Keizer van *Rusland*, den 28 November door den Graaf van NESSELRODE aan het Congres overgegeven, de discussiën tot derzelve ware doel terug; een vraagstuk van het hoogste aanbelang was echter op het punt, om de grootste wanorde in de vergadering te brengen. ALEXANDER deed er in verklaren, dat zijn oogmerk was, om de kroon van *Polen* op zijn hoofd te plaatsen, en dat, ingeval hij tegenstand mogt ondervinden, hij besloten had, de wapenen optevatten, om zijne aanspraak te ondersteunen. Het was aan iedereen bekend, dat de keizer zich sedert de maand November met de nieuwe staatsregeling bezig hield, die hij aan dat koninkrijk dacht te geven; reeds was er eene proclamatie van

den Groot-Hertog CONSTANTIËN, onder dagteekening van 21 December 1814 aan het Poolsche leger gerigt, aan het Congres bekend, en liet omtrent de verdere oogmerken van keizer ALEXANDER geen twijfel over. De tegenwoordige toestand der Europeesche aangelegenheden, en het overwigt van *Rusland*, geene besluiteloosheid gedogende, zoo stemde het Congres in alles toe, en reeds in de maand Januarij werd ALEXANDER als koning van *Polen* erkend. De werkzaamheden van dien Vorst strekten zich te gelijker tijd over het lot der boeren, de burgerlijke en militaire staatsregeling en de buitenlandsche betrekkingen uit. Als hij van den eenen kant zijn leger in twee bevelhebberschappen verdeelde, waaryan hij het eene aan den Veldmaarschalk, Prins BARCLAY DE TOLLY en het andere aan den Graaf BENNICSEN opdroeg, zoo deed hij zich van den anderen kant door *Perzië*, aanzienlijke gewesten afstaan, en strekte het Russische gebied tot aan de *Kaspische Zee* uit. De werkzaamheden van het Congres liepen ten einde, en in de zitting van den 9 Februarij hadden de Mogendheden, door hunne handteekening, al de uit deze vergadering voortgevloeide acten bekrachtigd; toen men te *Wenen* vernam dat BONAPARTE van het eiland *Elba*, hetwelk hem als eene ver-

blijfplaats was aangewezen, ontsnapt was. Weinige dagen waren in dit algemeene gevaar voldoende, om de geesten weder te vereenigen, en reeds den 13 Maart werd NAPOLEON BONAPARTE, door eene acte, door de gevolmagtigden van al de Mogendheden onderteekend, buiten de burgerlijke en maatschappelijke betrekkingen geplaatst, als de vijand en rustverstoorder van *Europa* verklaard, en als zoodanig aan de wraak der natien overgeleverd. Op deze verklaring volgde eene tweede, die door het verdrag gevolgd werd, waardoor ALEXANDER en de Mogendheden zich verbonden: « Om de geheele magt hunner onderlinge staten te vereenigen, ten einde de artikelen en voorwaarden van het verdrag van *Parijs*, van 30 Mei 1814 te doen eerbiedigen en uitvoeren, en om de schikkingen door het Congres van *Weenen* gemaakt, in derzelve geheele onschendbaarheid te handhaven, en dezelve tegen elken aanval, en vooral tegen het plan van NAPOLEON BONAPARTE te verdedigen." Van dien oogenblik af zagen de Souvereinen van elk tegenwerp, om naar hunne staten terug te keeren af, en er werden van *Weenen* bevelen uitgevaardigd, aan de veldheeren hunner legers. De keizer van *Rusland* verdeelde

zijne oogenblikken, tusschen de monsteringen van diegene zijner regimenten, welke zich over *Weenen* naar de Fransche grenzen begaven, en de bezigheden van den krijgsraad, waarin het plan tot de militaire operatiën in gereedheid werd gebracht. Intusschen ontvingen de verbondene Mogendheden dagelijks berigten uit het land, dat weldra tot tooneel van den oorlog zoude dienen. De hertog van WELLINGTON noedigde hen uit, om hunnen aantogt te bespoedigen. De keizer gaf onmiddellijk, aan de drie korpsen, die het Russische leger uitmaakten het bevel, om zich op marsch te begeven. Deze vereeniging maakte (de keurbende en de lijfwacht medegerekend) eene massa van 430,000 manschappen uit; alles was in beweging, toen een enkele veldslag in twee dagen over het lot der wereld besliste. Zoodra de uitslag der gebeurtenissen van *Waterloo* bekend was, ontving het geheele Russische leger het bevel tot den terugtogt, behalve de afdeeling, waarover BARCLAY DE TOLLY het bevel voerde, die alleen in *Frankrijk* moest doordringen. Keizer ALEXANDER begaf zich ook weldra zelf derwaarts, hij kwam den 11 Julij te *Parijs*. Deze hoofdstad werd met eenige militaire straf oefeningen be-

dreigd; men wilde de zult van het plein *Vendôme*, de brug van *Austerlitz*, die van *Jena* afbreken, reeds had men beproefd, om de laatste te doen springen, en het is waarschijnlijk, dat, indien degene, aan welke deze last was opgedragen, met even zoo vele bekwaamheid, begaafd waren geweest, als zij met ijver bezield waren, keizer ALEXANDER en de koning van *Pruissen* te laat zouden zijn gekomen: Hunne tegenwoordigheid maakte een einde aan het vernielingsplan, en welligt kwam dezelve in andere betrekkingen nog grooter ongelukken voor. Al wat eene ware menschlievendheid aan eene groote ziel als edelmoedig kan aanraden, werd door ALEXANDER in uitoefening gebracht, hoewel hij in deze laatste omstandigheden, veel van de hooge achting scheen verloren te hebben, die hij vroeger voor het Fransche karakter had opgevat. De veranderingen in den toestand van dien vorst voorgevallen deden hem in Augustus 1815 besluiten, om aan den senaat de volgende ukase te zenden. « Door het manifest, den 9 Mei uitgevaardigd, hebben wij u kennis gegeven van het sluiten der overeenkomsten, die het welzijn van den staat, en vereeniging van het grootste gedeelte van het hertogdom *Warschouw* ten doel hebben. Wijl wij het ten ge-

volge van genoemde overeenkomsten, noodig geoordeeld hebben, om een bijvoegsel bij onzen keizerlijken titel te maken, zoo deelen wij denzelven aan den senaat mede, opdat dezelve naauwkeurig zoude worden in acht genomen. De keizerlijke titel zal dus voortaan zijn: *Czar van Casan, Astrakan, Polen, Sibirië, den Taurischen Chersonesus enz.*” In September van hetzelfde jaar hield deze vorst eene algemeene monsterring voor den keizer van *Oostenrijk* en den koning van *Pruissen*, die hij tot dat tooneel had uitgenoodigd, van het legerkorps onder de bevelen van den prins BARCLAY DE TOLLY dat in de vlakten van *Vertus* in *Champagne* vereenigd was. De troepen waren in den schoonsten staat, en de naauwkeurigheid harer bewegingen beantwoordde aan hare schoonheid; ALEXANDER was er zoo zeer over voldaan, dat hij het haar reeds den volgenden dag in de volgende bewoordingen te kennen gaf. » Het verraad en de trouwellooze oogmerken van den vijand der openbare rust hebben u, dappere krijgslieden, in dezelfde velden gebragt, waardoor gij voorleden jaar, na hem overwonnen te hebben, u in zijn spoor, den weg naar *Parijs* hebt gebaad. Dank zij den Almagtige, uwe dapperheid aan de geheele wereld bekend, is niet op nieuwe proe-

ven gesteld. Algemeene maatregelen, door de verbondene Mogendheden genomen, hebben, vóór dat uwe hulp noodig was geworden; der vermetelheid van BONAPARTE pallen gesteld. Hij zelf heeft zich gevangen moeten geven. Gij hebt niettemin door eene snelle vlugt van de boorden des *Dniepers* en der *Dwina*, aan de bewoners van de oevers der *Seine* getoond, dat de rust van *Europa* aan *Rusland* niet vreemd is, en dat, ondanks den verren afstand, gij steeds gereed zijt, om voor de regtvaardigheid te gaan strijden, daar waar de stem des vaderlands of van uwen vorst u roepen mogt, u thans naar uw vaderland, aan u allen zoo dierbaar, terugzende, is het voor mij een streelend genoege, aan u, mijne wapenbroeders, mijne dankbaarheid te kunnen uitdrukken, voor den ijver en de orde, die ik bij het nazien uwer gelederen in de vlakten van *Champagne* in alle opzichten heb waargenomen. Ik zal de herinnering aan deze monsterring steeds in het geheugen bewaren. Ook moet ik u nog bedanken voor de handhaving eener strenge tucht, en het geregelde gedrag, dat gij in een vreemd land bestendig hebt in acht genomen en waaraan de inwoners een volledig regt doen wederyaren. Ik moet mijne

bijzondere welwillendheid uitdrukken aan den opperbevelhebber des legers; den prins van BARCLAY DE TOLLY, voor den ijver, waarmede hij de organisatie der troepen, onder zijne bevelen, tot dien trap van regelmatigheid heeft gebragt. Ik maak dezelve evenzeer bekend aan de bevelhebbers der korpsen, de generaals DOCHTOUROW, OSTEN-SAKEN I., RACESKY, baron van WINTZINGERODE; aan de luitenants-generaal, aan het hoofd van den staf majoor-generaal, baron DIEBITCH, aan het hoofd der artillerie prins YASHVILLE, en eindelijk aan al de hoofd- en onderofficieren, alsmede aan de soldaten." — ALEXANDER hield zich slechts korten tijd te *Parijs* op. Na zijnen terugtocht van *Bourgogne* begaf hij zich bijna onmiddellijk naar *Brussel*, om het huwelijk van zijne zuster ANNA met den kroonprins der *Nederlanden* te sluiten. Deze prinses is door hare bevalligheid en goedheid het volmaakte evenbeeld van wijlen haren broeder ALEXANDER. Het was dus niet te verwonderen, dat de Russische keizer met geestdrift in de *Nederlanden* ontvangen werd. Zijn verblijf in dezelve was echter niet van zeer langen duur; na er de voornaamste gedenkteekenen en merkwaardigheden bezocht te hebben, begaf hij zich, op

uitnoodiging van den keizer van *Oostenrijk* naar *Dijon*, ten einde bij de monstering der troepen van dien Monarch tegenwoordig te zijn; na eene korte rust verliet hij deze stad, om zich naar *Polen* te begeven, alwaar hij verwacht werd, om als koning gehuldigd te worden. Door den senaat aangesproken, antwoorde hij: » Ik weet, dat uw vaderland veel geleden heeft: om aan hetzelfde dus eene spoedige verligting te verschaffen, heb ik bevolen, dat het koningrijk, door de Russische troepen ontruimd zoude worden. Voor het overige strekken zich al mijne pogingen uit, om het welzijn des lands en het geluk van deszelfs inwoners te bevestigen; ik zal uwe verzoeken altijd met de grootste belangstelling aanhooren, ten einde uw verlangens in zoo ver de omstandigheden zulks gedoogen te kunnen vervullen." Zeer gedrongen zijnde, om naar zijne staten terugtekeeren, die zijne tegenwoordigheid eischten, bragt ALEXANDER slechts korten tijd te *Warschouw* door, maar liet aldaar onuitwischbare herinneringen na. Zijne terugkomst in *St. Petersburg* was een zegetogt, en thans kon hij zonder daarin teruggehouden te worden, de zachte neiging zijner ziel volgen, die namelijk, om zich aan de werkzaamheden des vredes toetewijden, waarvan hij

zoo langen tijd was afgetrokken, en waarvan de bestendige uitoefening, de eerste pligt en de ware roem der Vorsten uitmaakt. Met welgevallen zag de groote Keizer op zijn rijk neder, en op zijne groote daden terug, toen hem plotseling, ver van zijn Keizerlijk paleis verwijderd in eene kleine stad zijner staten, aan de zee van *Azof* gelegen, *Ta-genrog* genaamd, de zeissen des doods den 1 December 1825 (17 Novb.) in den ouderdom van 48 jaren aan *Rusland* en aan de wereld ontrukte. Hij was voor *Rusland* datgene (en welligt nog meer) wat PETER I. eens voor dat rijk geweest was. Een groote krijgsman, zorgde hij zoo wel in oorlog als in vrede voor de welvaart van zijn land, voor beschaving, voor beoefening van kunsten en wetenschappen, voor bevordering van binnenlandsche nijverheid en kunstvlucht. Door hem verkreeg *Rusland* eene kracht die aan hetzelfde een overwigt op bijna alle Staten geeft. Men heeft gedurende het verblijf van ALEXANDER te *Parijs* eene menigte gelukkige en welwillende woorden opgezameld, waarin de ziel van dien Vorst zich geheel afschildert. Wij zullen hier enkel diegene aanvoeren, welke ons van een meer algemeen belang schijnen te

zijn. Toen MOREAU elf dagen voor den slag van *Dresden*, uit *Amerika* terugkomende, zich aan den Keizer wilde voorstellen, was deze Vorst, die zijn bezoek wilde voorkomen, reeds aan de deur van het appartement des Generaals; hij drukte hem in zijne armen, en bragt anderhalf uur met hem door, omhelsde hem, toen hij hem verliet, andermaal, en zeide hem bij herhaling en luide genoeg, om gehoord te kunnen worden: » Gij zult mijn vriend, mijn raadgever zijn." Hij had hem tot Majoor-Generaal van zijn leger benoemd, en deed hem dadelijk in die hoedanigheid erkennen. Dit onthaal van ALEXANDER had MOREAU zoodanig getroffen, dat hij den naam van dien Vorst niet meer dan met aandoening uitsprak en in een gesprek, dat hij nog dienzelfden avond met den Generaal-Majoor S. had, zeide de laatste, na met grooten lof over de militaire bekwaamheid, die Keizer ALEXANDER door diepzinnige waarnemingen, en eene bestendige praktijk in weinige jaren verworven had, gesproken te hebben: » Waarlijk, Generali, wij hebben nog niets van hem gezegd; want indien gij hem in de bijzonderheden van zijn administratief en bijzonder leven volgt, zoudt

gij bijna vergeten hoe magtig hij is, om in hem slechts den besten der Vorsten te zien." MOREAU, nog geheel vervuld met zijne verrukking voor ALEXANDER, viel den Generaal met vuur in de rede: » den besten der Vorsten, zeg toch der menschen." Op den oogenblik, waarop hij door de menigte omringd, die zich rondom hem ophoopte, zijne intrede in *Parijs* deed, hield deze Vorst niet op, aan al de verzoeken te beantwoorden die hem gedaan werden, en zulks door de heminnelijkste woorden, die in zijn mond ook de geruststellendste werden. » Ik breng u den vrede, den vrede, den handel en het geluk. Ja, uw geluk, hierin stel ik mijne zegepraal; ik ben nooit de vijand van *Frankrijk* geweest; neen nooit.... Ik heb altijd de *Franschen* in mijn hart gedragen...." Toen er zich eenige kreten rondom hem lieten hooren, om de *Bourbons* terug te vragen, antwoordde ALEXANDER: » Dat het verlangen der natie wel bekend zij, en ik zal tot alles toetreden, wat derzelver geluk kan verzekeren." Gedurende zijn optogt hoorde de Keizer eenige stemmen zijne bescheidenheid de innemendheid en welwillendheid van zijn onthaal roemen, eene derzelve rigte zich regstreeks tot hem,

waarop hij zeide: » Is dat dan niet de pligt der Vorsten? Mevrouw DE V..... wier kasteel in *Champagne*, vier uren van *Troyes* gelegen, den Keizer eenigen tijd tot hoofdkwartier had gediend; had van eenige Russische soldaten, die eenige dagen na het vertrek van ALEXANDER gekomen waren, de verschrikkelijkste behandeling ondervonden; de dood van den man dezer dame, was het gevolg dier behandelingen geweest, en Mevrouw DE V..... meende tot eenige reclamatiën aan den Keizer beregtigd te zijn. Zij werd tot het gehoor van dien Vorst toegelaten, op de innemendste wijze ontvangen en verkreeg hetgene, wat zij begeerde; ALEXANDER zeide haar: » Gelooft vrij, Mevrouw, dat de rampen des oorlogs, mij meer dan iemand anders grieven; maar die rampen zijn mijn werk niet, en men zal er mij nimmer van kunnen beschuldigen.» Een aanzienlijk persoon zeide eens tot den Keizer van *Rusland*: » Reeds sedert langen tijd, Sire! werd uwe komst te *Parijs* verwacht, en er naar verlangd.» » Ik zou veel eerder gekomen zijn, antwoordde ALEXANDER, maar men moet mijne vertraagde komst enkel aan de Fransche dapperheid toeschrijven.» Het even zoo wijsgeerige als beminnelijke gezegde van dien

Vorst, toen hij boven op de bewonderenswaardige zuil der plaats *Vendôme* het standbeeld van BONAPARTE ontdekte, is algemeen bekend: » Indien ik zoo hoog geplaatst was, zeide hij, zou ik zeer bevreesd zijn, duizelig te worden.» Bezwaarlijk zou men eener fijner en gepaster zinspeling kunnen uitdenken. ALEXANDER herhaalde dikwijls met zelfvoldoening: » Ik heb *Parijs* zeer schoon gevonden, ik hoop het in een nog bloeiender staat achter te laten.» Deze hoop eener edele en grootmoedige ziel is ongelukkiglijk niet verwezenlijkt. — Toen de Keizer den 1 October 1816, door den Koning der *Nederlanden* en den Kroonprins vergezeld, het slagveld van *Waterloo* ging bezoeken, bleef hij voor de herberg *La Belle Alliance* (*Het schoon Verbond*) stilstaan, en zijne oogen op het uithangbord dier herberg werpende, waarop de woorden *A la Belle Alliance* geschreven waren, zeide hij, in zinspeling op het heilige verbond, tot de beide Vorsten, die hem vergezelden: » Ja, het is waarlijk het schoone verbond, zoo wel ten opzichte der Staten als der huisgezinnen. God geve, dat het langen tijd besta!» — Mogt het hart van al de Vorsten, die het heilige verbond mede hebben onderteekend, aan dat van den Vorst beantwoorden

die hetzelfde heeft ontworpen! —

ALEXANDRE (DOM. JACOBUS) Benediktijner der Congregatie van *Sint-Maurus* te Orleans, in 1652 geboren, heeft eene *Verhandeling* nagelaten over de hoofdstoffelijke werken in 8.vo 1734; in welk jaar de schrijver, in den ouderdom van 82 jaren, overleden is. Hij was een man, die een standvastig, zacht en eenparig karakter bezat.

ALEXANDRE (NICOLAAS), Benediktijner der Congregatie van den heiligen *Maurus*, geboren te *Parijs*, en in eenen hoogen ouderdom te *Saint-Denis* in 1728 overleden, is door twee nuttige werken bekend: 1. *La médecine et la chirurgie des pauvres*, (*De genees- en heekunde der armen*), *Parijs*, in 12.º 1738. Dit werk bevat uitgezochte geneesmiddelen, die niet zeer kostbaar en voor de in- en uitwendige ziekten gemakkelijk kunnen toebereid worden. 2. *Dictionnaire botanique et pharmaceutique* (*Kruid- en kruidmengkundig woordenboek*) in 8.vo, een werk, dat verscheiden malen herdrukt is, waarin men de voornaamste eigenschappen der delfstoffen, planten en dieren, die in de geneeskunde gebruikt

worden, vindt opgeteekend. ALEXANDRE had eene uitgebreide kennis van de geneeskruiden opgedaan. Evenzeer godvruchtig als liefdadig zijnde, maakte hij er gebruik van, om zijne broeders, en vooral de armen, die hij teederlijk beminde, te ondersteunen. Zie *Histoire littéraire de la Congrégation de Saint-Maur*. p. 489 en 490.

ALEXANDRI, of liever ALESSANDRI (ALEXANDER), een Napolitaansch regtsgeleerde, geboren in 1461, en overleden te *Rome*, den 2 October 1523 in den ouderdom van 62 jaren, onderscheidde zich in de regtsgeleerdheid en de schoone letteren. Men heeft van hem *Genitium dierum libri sex*, waarop ANDREAS TIRAQUEAU nitnuntende aanmerkingen heeft gemaakt, in fol. en herdrukt *Cum notis Variorum*, *Lejden* 1673 2 Dl.^a in 8.vo Dit reeds zeldzaam geworden werk verraaft in den schrijver even zoo veel kunde als ligtgeloovigheid; eene vereeniging, die in het begin onmogelijk schijnt, maar die dikverf tot wezenlijkheid wordt gebracht, vooral in onze eeuw, waarin men de beroemdste mannen in dezelfde tegenstrijdigheden ziet vervallen.

ALEXANDRINI DE NEUSTAIN

(JULIUS); geboren te *Trente*, was achtereenvolgens, geneesheer van KAREL V., FERDINAND I. en MAXIMILIAAN II. Van dezen laatsten vorst ontving hij aanzienlijke weldaden, met de vrijheid, om dezelve aan zijne kinderen, hoewel zij niet wettig waren, na te laten. Hij overleed in 1590, in zijne vaderstad, na den ouderdom van 84 jaren bereikt te hebben. ALEXANDRINI heeft in dichtmaat en in onrijm vele werken geschreven, waarin oetening en ondervinding doorstralen: 1.º *De medicina et medico*, Tiguri 1557, in 4.to — 2.º *Salubrium*, of *de Sanitate tuenda libri XXIII*, Coloniae, 1575, in fol. — 3.º *Pædotrophia*, Tiguri 1559, in 8.vo Dit werk is in versmaat, enz.

ALEXIS, een Grieksch Kluchtdichter, de oom van MENANDER, leefde ten tijde van ALEXANDER den Grooten, omrent het jaar 536 vóór J. C. Men vindt fragmenten van dezen dichter, in de verzameling van CRISPINUS, die ten titel heeft: *Vetustissimorum auctorum graecorum georgica, bucolica et gnomicae poemata* etc. De Heer COUPÉ heeft er in het 5.e deel zijner *letterkundige avondstonden* (*Soirées littéraires*) eene Fransche vertaling van gegeven.

ALEXIS of ALEXIUS, de

naam van eenen Heilige, die in de Grieksche en Latijnsche Kerk vereerd wordt, en van wien METAPHRASES de geschiedenis verhaalt. Zijne levensgeschiedenis bevat verbazende bijzonderheden; en, hoewel men aan het bestaan van dien Heilige en aan de wettigheid der vereering, die hem bewezen wordt, niet twijfelt, is men toch echter niet zeer genegen, om alles aantenemen, wat men van hem verhaalt. Zijne legende is voornamelijk getrokken uit een dichtstuk door JOZEF *le Jeune*, die in de IX. eeuw bloeide; uit eene naamlooze levensbeschrijving van den Heilige in de X. eeuw geschreven, en door de Hollandisten aangehaald uit eene Komelie van den heiligen ADELBERTUS; Bisschop van Praag en martelaar, alsmede uit vele andere gedenkschriften. — Zie JOANNES CALYBITUS.

ALEXIS ARISTENUS; Diaken der kerk van Konstantinopel; waarvan men aantekeningen op eene verzameling van Canons bezit, die in de *Pandectæ canonum* van BEVERIDGE voorkomen.

ALEXIS (WILHELMUS), Benediktijner in de abdij van *Lyra*, later prior van *Bussy en Perche*, leefde nog in 1500, en heeft verschillende gedichten nagelaten, die voor den tijd, waarin hij leefde zeer

goed zijn: De voornaamste werken, die men van hem kent, zijn: 1.º vier *Chants royaux* (Koninklijke gezangen), bij de spelen van *du Puy* aangeboden, Rouen in 4.to zonder jaarmerk. — 2.º *Le passe-temps de tout homme et de toute femme*. (Het tijdverdrif voor mannen en vrouwen) Paris, in 8.vo en in 4.to zonder jaarmerk. De schrijver zegt zulks vertaald te hebben naar een werk van INNOCENTIUS III., het is een zedelijk boek over de ellende van den mensch, van zijne geboorte tot aan zijn overlijden. — 3.º *Le grand blason des fausses amour*. (Het groote wapenschild der valsche verliefden), in 16.º en in 4.to zonder jaarmerk; en in vele uitgaven, over de *Snakerijen van Pathelin*, en de *Vijftien vreugden des huwelijks*. Dit is eene zamenpraak over de rampen, die de liefde na zich sleept.

ALEXIS - MICHAELOWITZ, Zoon van MICHAEL, Czar van Moskovië, was de vader van PETER den Grooten, en werd in 1630 geboren. Hij werd in eenen oorlog met Polen gewikkeld, die door eenen roemrijken vrede eindigde. Hij verdedigde daarna de Polen tegen de Turken. Om den troon van Polen te betwisten, stelde hij zijnen zoon tegen JOANNES SOBIESKI; maar deze veldheer, die denzelfen door

zegepralen gewonnen had, behield hem op den Czar. ALEXIS overleed eenigen tijd daarna, in 1677. Hij beschermde den koophandel, onderhield de tucht in zijn leger, en de uitvoering der wetten in zijn rijk; hij vergrootte zijne staten door de verovering van Smolensko, Kiof en een gedeelte van Ukraine, en bevorderde de bevolking in deze overwonnen landen.

ALEXIS PETROWITZ, Zoon van PETER den Grooten, Czar van Rusland en van EUDOXIA FEDEROWNA LAPOUSKIN, huwde met CHARLOTTE van Brunswijk Wolfenbuttel. Wel verre van de voetstappen zijns vaders na te volgen, veroordeelde hij door zijne gesprekken en nog meer door zijne zeden en daden, al wat PETER de Grooten tot den bloei en de beschaving van Rusland ondernam. De Czarowitz ALEXIS voerde een stil leven, hij had een eenigzins wild karakter, koesterde eene overdrevene gehechtheid aan de oude gebruiken der Natie, en eene diepe verachting voor alle nieuwe inrigtingen. Hij was bijna altijd opgesloten met een Finlandsch meisje EUPHROSINA genaamd, die hem in een werkeloos leyen onderhield. PETER besloot hem te onterven. De Czarowitz scheen in het

ontwerp van den Czar toestemmen, doch naauwelijks had zijn vader zijne tweede reis door *Europa* ondernomen, of hij ging eene schuilplaats bij den keizer zoeken, wiens echtgenootc zijne schoonzuster was. Het keizerlijke hof beval hem zich in *Weenen* verborgen te houden, en spoorde hem weldra aan, eene andere verblijfplaats te zoeken. De Czarowitz begaf zich naar *Innsprück*, de hoofdstad van *Tyrol*, en vervolgens naar *Napels*. De Czar ontdekte de verblijfplaats van zijnen zoon en noodigde hem uit, om naar *Moskau* terug te komen, belovende hem niet te zullen straffen. De prins gehoorzaamde zonder uitstel. Maar zoodra hij was aangekomen, liet *PETER* het kasteel, waarin hij zich bevond, door wachten omsingelen; men ontnam hem zijnen degen, en hij werd als een misdadiger voor zijnen vader gebragt. De voornaamsten uit den adel en de geestelijkheid waren vergaderd; de Czar verklaarde hem onwaardig, om hem op te volgen, en liet er hem plegtig afstand van doen. De vertrouwelingen van den Czarowitz, en degene, die hem in zijne vlugt gevolgd waren, werden gearresteerd en vele zelfs ter dood gebragt. Zijn biechtvader zelfs werd op de pijnbank gebragt, ten einde hem over te halen, om de

biecht zijns zoons te verraden; en daarna onthoofd. De Czarina *EUDOXIA*, zijne moeder, werd in een klooster bij het meer *Ladoga* opgesloten, en de prinses *MARIA*, zuster van den Czar, in deze nootlottige zaak gewikkeld, in het kasteel *Schlusselfurg* bewaard. De Czar hield zijnen zoon steeds gevangen, en behandelde hem als schuldig aan gekwetste majesteit. Men vervolgde zijn proces, en hetzelfde werd met de uiterste gestrengheid doorgezet; men veroordeelde hem ter dood. Dit vonnis werd den ongelukkigen prins bekend gemaakt, die den volgenden dag, in 1718, in den ouderdom van 23 jaren overleed. Hij had een zoon, die na den dood der keizerin *CATHARINA* den troon beklom. *LAMBERTI*, een gelijktijdig geschiedschrijver, en, volgens *VOLTAIRE*, de onpartijdigste en naauwkeurigste van alle, verhaalt, dat de Czar, na zijnen ongelukkigen zoon de knout te hebben gegeven, hem zelf onthalsde. Er zijn geschiedschrijvers, die *ALEXIS*, van vele hem te last gelegde misdaden regtvaardigen, en zijne ongelukken aan *CATHARINA*, tweede vrouw van *PETER*, toeschrijven, die haren eigen zoon, eenigen tijd na *ALEXIS* gestorven, op den troon wilde plaatsen. Men kan zonder de levendigste aandoening, het criminele proces van dien

prins, zoodanig als hetzelfde door VOLTAIRE wordt opgegeven (*Histoire de PIERRE-le-Grand, tom. 2 ch. 20*) niet lezen. Men ziet, dat de ongelukkige ALEXIS gedeeltelijk veroordeeld wordt, om hetgene wat hij, in de Sacramentele Biecht gezegd had, en volgens zijne geheemste gedachten. VOLTAIRE maakt eene vergelijking van zijne vlugt met die van LOUWIK XI.; toen deze nog Dauphin was, verliet hij het hof van koning KAREL VII. zijnen vader, en begaf zich naar den hertog van *Bourgondie*. De Dauphin was meer schuldig dan de Czarowitz; wyl hij tegen wil en dank van zijnen vader in den echt was getreden, wyl hij legerbenden had geligt, wyl hij zich naar eenen vorst begaf, die de natuurlijke vijand van KAREL VII. was, en wyl hij nooit aan zijn hof terugkwam, hoe dringend zijn vader hem daartoe ook mogt hebben aangespoord. ALEXIS, in tegendeel was enkel op bevel van den Czar gehuwd, was niet tegen hem opgestaan, had geen krijgsvolk geligt, begaf zich naar geen vijandelijk vorst, en keerde naar zijnen vader terug, op den eersten brief, dien hij van denzelfen ontving."

ALEXIUS I. COMNENUS, keizer van *Konstantinopel*, alwaar hij in het jaar 1048

geboren werd; zijn vader was JOANNES COMNENUS, broeder van den keizer ISAAK COMNENUS. Wyl hij eene uitmuntende opvoeding had ontvangen, zoo maakte hij groote vorderingen in den militairen stand, en werd hij in zijne jeugd reeds, als een held beschouwd. Met zijnen broeder ISAAK, als veldheer tegen de Turken benoemd, haalde hij hen over, om een bondgenootschap met het keizerrijk aan te gaan. Alvorens den troon van *Konstantinopel* te beklimmen, dien hij op NICEPHORUS BOTONIATUS, na hem in 1081 in een klooster te hebben opgesloten, overweldigde, onderscheidde hij zich, door verschillende dappere daden. Door de krijgsbenden als Keizer uitgeroepen, sloeg hij de Turken en noodzaakte hen, den vrede te maken, maar dezelve was van geen langen duur. Na dezen veldtocht was hij verplicht, om zich tegen ROBERT DE GUICARD, Hertog van *Pouille* en *Kalabrië* en zoon van TANCREDE te verdedigen. Deze oorlog werd gevolgd door eenen inval der Scyten, die hij in eenen algemeenen slag geheel in de pan hakte. Kort daarna zag hij in zijne staten eene menigte Kruisvaarders komen: die hem zeer verontrustten. Hij vreesde, dat BOËMOND, zoon van GUICARD, en hij gevolg zijn ge-

zwoeren vijand, van dezen heiligen oorlog gebruik mogt maken, om hem de kroon te ontveldigen. Hij koos de partij om te veinzen, en met het Kruisleger een verdrag aan te gaan, waardoor hij beloofde hetzelfde te land en ter zee bij te zullen staan. De Latijners zeggen, dat hij hetzelfde slecht na kwam, en de Grieken integendeel honden staande, dat hij al de voorwaarden van hetzelfde met eene naauwgezetheid vervulde, die de Kruisvaarders, zeggen zij, niet verdienden. Zeker is het, dat hij zich opdeed, om hen bij het beleg van *Antiochië* te ondersteunen, maar het is niet minder zeker, dat hij den aftogt blaasde, zoodra als hij zag, dat de zaken ernstig begonnen te worden. De Franschen waren verontwaardigd over dezen aftogt, maar hij drong zich weder in hunne gunst, door hunne krijgsgevangenen terug te koopen, en door hen, toen zij in *Konstantinopel* terug kwamen, met luister te ontfangen. *Boëmond* was de eenige, die met hem in oorlog wilde blijven; maar weldra zegpraalde hij over hem door een vredesverdrag. Hij bevredigde ook zijn rijk, door eene onderhandeling met de Turken, die *Asië* verwoest hadden, en overleed in 1118 in den ouderdom van 70 jaren. De meeste geschied-

schrijvers schilderen dezen Vorst met de zwartste kleuren af. Zijne dochter *ANNA* heeft hem, in de geschiedenis, die zij van haren vader heeft geschreven, den overdrevensten lof toegezwaaid. Er is een midden te kiezen, tusschen de lofspraak en de bekeling. Indien men *ALEXIUS* moest laken, te veel aan de verheffing zijner familie te hebben gedacht, het regt van eigendom niet geëerbiedigd te hebben, zich niet den opzigtter maar den meester van 's lands schatkist te hebben gewaand, kan men hem niet dan prijzen, over zijne matigheid, zijne zucht voor de letteren, en zijne bescheidenheid jegens het volk. » Zijne oneenigheid met de gewapende pelgrims van het Westen, zegt de *Abt BÉRAULT-BERCASTEL*, en de kwade trouw, die men hem waarschijnlijk bij vergrooting, verweten heeft, hebben hem nooit helet, aan den heiligen Stoel onderworpen te zijn. Hij zond dikwerf geschenken naar de Kerk van *Rome*, naar den Berg *Cassino*, en zelfs naar *Cluny*. Hij besteedde geregeld een gedeelte van den dag, om de gewijde boeken te lezen, en om zich met godvruchtige leeraars te onderhouden. Zijn ijver voor de bekeering der Ketteren, ging zoo ver, dat hij, om hen van hunne dwalingen terug te brengen, zelfs geheele

nachten met hen doorbragt.

ALEXIUS II. COMNENUS, was de zoon van MANUEL COMNENUS, Keizer van Konstantinopel, en van MARIA, dochter van RAIMUNDUS, Vorst van Antiochië. In 1180 volgde hij in den ouderdom van 12 jaren, zijnen vader op. Te jong en te zeer van ondervinding en verstand ontbloot, om de teugels van het bestuur des rijks in handen te houden, werd hij onder de voogdijschap van zijne moeder MARIA en van zijnen oom, ALEXIS COMNENUS gesteld. De laatste onregtvaardig, eerzuchtig, geldgierig zijnde, verbitterde hij het volk door zijne knevelarijen. Middelerwijl kwam ANDRONICUS COMNENUS opdagen, die van het algemeene misnoegen gebruik maakt, om de voogden van den jongen ALEXIUS te verjagen, en zich in hunne plaats te stellen. Het ongelukkige kind zag zich door ANDRONICUS gedwongen, om het doodvonnis zijner zuster en zijner moeder te onderteekenen, en om kort daarna den beul zijner familie mede in het bestuur des rijks aantenomen; maar nadat de laatste zijnen ambtgenoot onbekwaam tot het bestuur des rijks had doen verklaren, liet hij hem in April 1182 wurgen. Toen het lijk van dezen ongelukkigen Vorst bij hem gebragt

werd, schopte hij het met den voet, zeggende, dat zijn vader een meinedige, zijne moeder eene ontuchtige en hij een onnoozele was geweest; daarna liet hij hetzelfde in de zee werpen.

ALEXIUS III., broeder van ISAAK ANGELUS, Keizer van Konstantinopel, trad tegen hem in zamenzweering, onttroonde hem in 1195, en liet hem, nadat men hem de oogen had uitgestoken, in eene gevangenis opsluiten. De nieuwe Keizer was een gierige lichtmis en een lafhartige despoot. Het bestuur des rijks aan zijne echtgenootte EUPHROSINA in handen gegeven hebbende, liet hij zich door de Turken en Bulgaren slaan; en eindigde dien schandelijken oorlog niet dan door den vrede met geld te koopen. Het volk morde. ISAAK ANGELUS had eenen zoon, die zich naar Duitschland bij Keizer PHILIPPUS, zijn' schoonbroeder had gegeven. De Vorst haalde een leger der Kruisvaarders uit Franschen en Venetianen zamengesteld, over, om hem op den troon zijner vaderen te herstellen. Konstantinopel werd belegerd, en gaf zich in Julij 1203 over. ALEXIUS ANGELUS, zijne hoofdstad in de magt zijner vijanden ziende, nam de vlugt, en na verschillende lotgevallen ondervonden te hebben, viel

hij in de handen van THEODORUS LASCARIS; die hem de oogen uitstak, en hem in een klooster opsloot, waarin hij zijne dagen eindigde.

ALEXIUS IV., keizer van *Konstantinopel*, neef van den voorgaande, en zoon van ISAÄK ANGELUS, verlostte zijn vader uit de boeijen, gaf hem, schoon hij blind was, den scepter weder in handen, en stelde zich tevreden, zijnen ambtgenoot te zijn. Maar wjl er zeer aanzienlijke sommen vereischt werden, om de Sarracenen terug te drijven, zoo werden de volken zeer gedrukt, er stond een nieuwe tiran op, die ALEXIUS IV. onttroonde, en hem in 1204 deed ombrengen.

ALEXIUS V., bijgenaamd DUCAS MURTZUPHLES, onder ISAÄK ANGELUS en ALEXIUS IV. Groot-meester der *Garderobe* geweest zijnde, stiet hij dezen laatsten Vorst van den troon en liet hem ombrengen. In plaats van den ongelovigen, die hem het eene gewest na het andere wegnamen, het hoofd te bieden, begon hij zijne regering in 1204, door eenen oorlog tegen de Kruisvaarders, die *Konstantinopel* belegerden, en den 9 April van hetzelfde jaar 1204 den eersten aanval deden. De stad werd ingeno-

men en geplunderd. THEODORUS LASCARIS werd door de Grieken, en BOUDEWIJN door de Latijners tot Keizer verkozen. Deze laatste vervolgde MURTZUPHLES, liet hem de oogen uitsteken; en de Franschen, op hem verbitterd, wierpen hem boven van de zuil neder, welke THEODOSIUS de Groote te *Konstantinopel*, op het plein *Taurus* genaamd, had doen oprigten. Deze gebeurtenis had in 1204 plaats. De bijnaam van MURTZUPHLES was hem gegeven, om zijne zware wenkbraauwen, die in elkander liepen, en op zijne oogen nederhingen. Hij regeerde naauwelijks drie maanden. Beurtelings listig, geveinsd, gierig en wreed, plunderde hij bijna al de groote Heeren des hofs, en maakte zich meester van hunne rijkdommen, die hem, zoo als hij zeide, volgens het regt des sterkeren, toebehoorden. Na de verdienstelijke mannen, die in het bestuur waren, afgedankt te hebben, stelde hij zijne bloedverwanten en vrienden in derzelver plaats, die grootendeels even zoo hebzuchtig als onbekwaam waren. Een oordeelkundig geschiedschrijver, merkt aan, dat sedert de scheuring der Grieken, de troon van dat rijk bijna altijd door onnoozelen of tirannen is bezet geweest.